

સાચના સિપાઈ,
 અમે સાચના સિપાઈ,
 અમે સાચના સિપાઈઃ
 સાચ અમારી તરવારે ને
 સાચની વાર્ધા સવાઈઃ
 અમે સાચના સિપાઈ. ધ્રુવ.

સાચ અમારા લ્હડવડયા
 તે લ્હટશે સાચલ્હડાઈઃ
 મુળો, અમારા વ્યૂગલ વાગે,
 સાચની હાઠ છવાઈ
 અમે સાચના સિપાઈ.
 જૂઓ અમારી ધજા ફરફરે,
 સાચની લહેરો વાઈ
 જામે સાચનુ લડકર મધઝે,
 આવો ત્હમે ય, માઈ !
 અમે સાચના સિપાટ.

ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ, એમ. ૧

अर्पणपत्रिका.

—००००००—

ओ मातर,

“ वन्दे मातरम् ।

सुवत्सम् सुफलम् सलयजशीतलम्

शस्यश्यामलाम् मातरम् ।

शुभ्रज्योत्स्नापुलकितयामिनीम्

पुष्टुसुमितद्रुमदलशोभिनीम्

मुहासिनीम् सुमधुरभायिणीम्

सुखदाम् वरदाम् मातरम् ।

त्रिशत्कोटिकटककल्त्रिणादकराले,

द्वित्रिशत्कोटिभुजैर्धृतस्तरकरबाले,

अबला केन मा एत बले ।

बहुबलधारिणीम् नमामि तारिणीम्

रिपुदलवारिणीम् मातरम् ।

तुमि क्रिया तुमि धर्म

तुमि हृदि तुमि मर्म

त्वम् हि प्राणा शरीरे ।

बाह्वे तुमि मा शक्ति

हृदये तुमि मा भक्ति

तोमारङ्ग प्रतिमा गडि

मन्दिरे मन्दिरे ।

त्व हि दुर्गा दशप्रहरणधारिणी
 कमला कमलदलविहारिणी
 वार्णा विशादायिनी नमामि त्वाम्
 नमामि कमलाम् अमलाम् अतुलाम्
 सुजलाम् सुफलाम् मातरम्
 वन्दे मातरम् ।
 श्यामलाम् सरलाम् सुस्मिताम् भुविताम्
 धरणीम् भरणीम् मानरम्
 वन्दे मानरम् ।

एम वन्दी, ओ मातर, आ पुस्तक त्हाणे चरणकमळे समर्पण करे छे,

मुपुत्र धवा इच्छना,

त्हाणे कुपुत्र,

नरसिंह.

પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તક યોજવામા મુલ્ય આધાર રા. ઝોગેન્દ્રનાથ શર્મા એમ. ઈ. ના થંગાલી પ્રથ ઉપર રાલ્યો છે, તોપણ અંગ્રેજી અને મરાઠી પુસ્તકો પરથી પણ કેટલીક ફવીકતો લીધી છે.

સર્વે નુયોગો મળ્યા હતા તો આ પુસ્તક આશરે ત્રણેક વર્ષ પર પ્રસિદ્ધ થઈ શક્યુ હતા, પણ દ્રવ્યાદિ યોગોને અભાવે આજ સુધી પહોં રહ્યું. આજે પણ—સ્વદેશી આન્દોલનને સમયે—પ્રસિદ્ધ થાય છે તે પણ સારુ જ છે ને તે માટે એક ભાગનો ઉપકાર માનવો ઘટે છે.

ભાદરણનિવાસી રા. હાલ્દાભાઈ મોવિન્દભાઈ પટેલે, યુવાન પુત્રની મૃત્યુતિથિએ પુણ્યપ્રાદ્દ નિમિત્તે કેટલુંક દ્રવ્ય સ્ત્રવવા ઠરાવ કરેલો, તે દ્રવ્ય પુણ્યકાર્ય મનાતા અપુણ્ય કાર્યોમા નહિ વાપરતા આ'વા દેશહિતકાર્યમા વાપરવા તેમણે ઇચ્છા દર્શાવી આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાનું સમસ્ત સર્વં તે દ્રવ્યમાથી આપ્યું, એટલું જ નહિ પણ આ પુસ્તકના વેચાણના દ્રવ્યમાથી પણ આ'વા માતૃમક્ષોના ચરિત્રો પ્રસિદ્ધ થાય એવી ઇચ્છા પણ દર્શાવી. એ ઇચ્છા કેટલે અશે ફલીભૂત થવાની છે તે તો કાલના પડદાની પેલી મેર છે આ પુસ્તક મફત વહેંચવાનો પ્રથમ વિચાર હતો, પણ આ'વા વેચાણમાથી ચીજા ચરિત્રો પ્રસિદ્ધ કરવાના હેતુથી માત્ર એક દાપિયો કોમત રાસો છે, તે વેચણ નગીવી

છે, એ, પુસ્તકનું કદ, એક નકશો અને ચાર ચિત્રો જોયા પછી લાચકમિત્ર તુરત સમજી શકશે

સ્વદેશી આન્દોલનની અનેક શાસ્ત્રાચોના દેવનાગરી લિપિને પણ સ્થાન મળ્યું છે; એના પ્રચારને માટે કેટલાક સ્વદેશી યુરોપી પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. દેશની જુદી જુદી ભાષાઓના પુસ્તકો દેવનાગરી લિપિમાં રૂપાંતર, તો સર્વે જણ સરલતાથી વાંચી શકે, જુદા જુદા પ્રાન્તોના વિચાર મરજતામાં મમતી શકાય ને અન્તે સ્વદેશી ભાષા આપોઆપ ઉત્પત્તિ થઈ શકે. એ ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખી દેવનાગરી લિપિમાં આ પુસ્તક પ્રતિદ્ધ કર્યું છે.

ગ્રુક સુધારણામાં પહેલી કેટલીક અટચોને સીધે અનુદિ રહી ગઈ હોય તો તે લાચક ચમ સુધારા લાચકે એવી આશા છે

૨૪ . ૩ ૧૯૦૭

સિદ્ધપુર.

}

લક્ષ્મનાર.

पूर्वोद्गार.

स्वार्थपरायण निर्योत्र पुरुषो स्वार्थहानिना भयभी म्होटा कार्यना अनुष्ठानने ' असमचित ' ए'षु विशेषण लगाडे छे, ने पोताने तेमज बीज'न ए कार्यधी दूर राखवा प्रयत्न करे छे तेओ जाण्या छता जाणता नथी के आ जगत्मा प्राणसमर्पण करनार मनुष्योंनी साधनाने असमचित कशु पण नथी. ज्यारे मैट्रिशनि अने गैरिबन्डा तेमज रहेमना शिष्यो इटालीनी एकता अने स्वाधीनता साववा तेयार थइ गया, ल्यारे इटालीवासीओ पण ने लाकोने ' असमचित बकवाद करनारा ' ने ' उन्मादग्रस्त ' कही हास्य करता हता. ' छिन्नमित्र थइ गवेल्ला इटालीदेश फरी एकसूत्रे गदाय ने बहु काळना दास'वधी दासश्रुति वाली प्रजा फरी स्वाधीन थाय ' ए विचारथा ए बायलाना हृदय कपी उठता. ' छिन्नमित्र थवेलु, बटु भाषाओधी एकुता छेदनाक, जुदा जुदा धर्मधी द्वेष बधारनाक भारत नाले एक प्रकाण्ड राजनैतिक जाति रुपे एकता प्राप्त करशे ' ए विचारो थोडा बरप पर स्वदेश-हिनेपी पुरुषो प्रदर्शित करता हता, ल्यारे भारतना बेटलारु स्वार्थपरायण पशुओ रहेमनु हास्य करता हता आज आपणे जौइए छौए के ते विचारओ ज थोडेपणे अशे हास्यने पात्र थइ पख्या छ एक दिन मैट्रिशनिनो ' नव्य इटाली (Young Italy) ' समाजना पण इटालीना स्वाधा

मनुष्यो मर्करी करता ऑस्ट्रियन गवर्नर मैटार्निक् एक वखत हास्य करी
यात्यो हता क “ इटाली तो भूगोलनु नाममात्र छे ’

सत्यमेव जयते । सत्यनोज परिणामे जय थायछे यतो धर्मस्त
तो जय । जया धर्म, त्या ज जय, इत्यादि महापुरुषना वाक्यो इटालीक्षेत्रमा
ज प्रमाण पछीभूत थया छे ते प्रमाण बाजे स्वच्छ भाग्य ज पछीभूत थया
हवा सत्यनी ध्वजान राधे राखाने ईश्वरने मस्तके राखी—Herat
within and God overhead—सद्ध मने साधना कर
ता एक मनुष्य पण अक्षभविन कार्यानि सभविन करी देखावे—पर्वतने
उप ज समुद्रमा फेंका दे—समुद्रने सपाटमा सोसवा नाखे । इटालीमा
मूर्तिदाना गैरिबल्लानु ज्वलन्त दृष्टान्त हमारी पासो मौजूद छे स्वदेशप्रीति-
धामयो बढता, देशवासीमा पर थता अत्याचारथी पीडातो ने साधुसफलपने
हयमा धाण करता एक पण मनुष्य बारबार प्रयत्न करे तो अमाध्यने
पण साय शक—गैरिबल्लानु जावनचरित बाची जुओ ने विचारो के
। अशक्य छे । गैरिबल्लानु बारबार पठायो, परन्तु सत्यनो जय थाय छ
। बा तहन हद विश्वास हता ने पछडाता पछडातो पण सत्यनी ध्वजा
हाथमा लइ असत्यना काटडा पर तुटा पडतो, अनक निष्फल प्रयत्नो अने
पर जया पछी, अनक मर्मपाडा न रुधिरप्रवाह पछी परदेशीओना अत्या
चारथी पाटाता जन्मभूमिना—पवित्र ने प्राचीन इटालीक्षेत्रनो उद्धार करी
। निष्फलहाथो उत्पन्न करी शक्यता इटाली आज नवजावनथी ने परी
आवना जीवनमा जगत्तन मुग्ध करा दे छे, ए ए ज महात्मानो तेमन तहना
संगर रोजनिनी अनन्तर साधनानु फल छे

• ते इटालीन मात्र भूगोलनु नाम ’ कहा हास्य करता हता,
‘इटालीमा एस्ता साधनाना विचार करवा ए ता गाढा माणसनी कथना

માન છે' એમ માનતા, ઝડપ મૂલ નાનાં પડેલા ઑસ્ટ્રિયનોને હાકી
 વહાડવાના ને વેશમા સ્વતંત્રતા સ્થાપવાના પ્રયત્નને મૂરશીનો મનોરાજ્યોમા મળી
 વહાડતા, અને ઇટાલીમા મુક્તિદાતાને જોઓ એક દિવસ દેશનું ઝબુ વાઢનાર
 દુઃખપ્રદા માની તિરસ્કાર કરતા, તેઓ ગૌરિવલ્ડનો વિજય જોઈ સ્તબ્ધ
 થઈ ગયા. ૬ સ. ૧૮૬૦મા એ જ દુરાવરની ઉપમા પામેલો સાચાપ્રદા મહાત્મા
 ગૌરિવલ્ડી હુસારો દેઃ ઇટાલીરણધેપ્રના આવી ઉઘો ને ઘનુબીને વુદ્ધમા
 દરાવા, પ્રથમના પરાજયથી લાગેલો વાઢો મેશનો ટાપ ઉઝડા દૂધથી ધોઈ
 નાખ્યો. મોંઘાલ, ઈંટેલારિમિ, પાલમો અને ચોંલ્ડનોના મહાયુદ્ધોમા
 વિજય મેઝવી સમસ્ત ઇટાલીમાથી દુષ્ટ ને અત્યાચારી ઑસ્ટ્રિયનોને હાકી
 વહાડ્યા, દેશને એકત્ર કર્યો ને રાજા ચિચ્ટર હંમેન્બ્રુએલ્ને રાજસિંહાસન
 પર સ્થાપ્યો ત્યાર પડી એ નિ સ્વાર્થી સાધુ ઈંપ્રેરા દ્વીપમા પોતાની વનઝૂડીમા
 સાધુજીવન ગાઢવા ચાલતો થયો ! આજ સમસ્ત ઇટાલીએ એકસ્વરે તેને
 આશીર્વાદ આપ્યો ને ' ગૌરિવલ્ડા ઘનુ જીવો ! (Vivas Garibaldi !)'
 શબ્દથી ગગન ગઝાવી મુખ્ય કવિવર ટૅનિમન્ સાનમા આવી ઘોલી ડચ્ચો —

Or watch the waving pine which here
 The warrior of Capra set,
 A name that earth shall not forget
 Till earth has rolled her latest year

આટલા દિવસ ઇટાલીની એકતા ને સ્વાધીનતા અસંભવિત મનાતી,
 તે ગૌરિવલ્ડાના અસાધારણ ડયોગથી થોડા જ માસમા સંભવત ધની ગઈ !

'આજ જે થયું નહિ, તે મહિષ્યમા પણ થવાનો સંભવ નથી'—એ વો
 અપસિદ્ધાન્ત જે લોસો કરાં વેસે છે તેમણે ગૌરિવલ્ડીના જીવન તરફ નજર
 ફાવી. ' સાધના પૂર્ણ થયા પ્હેલા સિદ્ધિ થતી નથી, ' એ શુદ્ધ સિદ્ધાન્ત પરથી

‘ માધના પૂર્ણ થયા છતાં સિદ્ધિ થતી નથી, ’ એ સિદ્ધાન્ત પર આવવું એ દેશના સત્યાનાશનું જ કારણ છે. પ્રયત્નો ચારવાર નિષ્ફળ થાય; પરંતુ સમય જ્યારે આવી પહોંચે— ક્ષેત્ર જ્યારે વીજ ધારણ કરવાને યોગ્ય થાય— ત્યારે એ પ્રયત્નો સહજમા સફળ થાય સમય આવ્યો નથી કહી વેશી રહેનારને કોઈ દિવસ સમય આવનાર જ નથી. આસો મીંચી વેશી રહેનારની પામે થઈને અનેક વાર દોવા આવી ચાલ્યા જાય—પરંતુ આસો મીંચેલી, તેથી તે જોઈ શકે નહિ. દાવો આવશે ત્યારે આસો ડાઘાડીશ એમ માની બેઠેલો અથવા આસો ડાઘાડે ત્યારે મારુમ પડે કે દીવાઓ આવી આવી ચાલ્યા જાય છે ! તેથી જ રીતે પ્રયત્નહીન લગ્નમનુષ્ય મનુષ્યની પાસે થઈને અનેક વાર સમય આવી ચાલ્યા જાય છે, પણ તે વિચારો દેહતો નથી— આસો હોવા છતાં આધ્યાત્મિક પેઠે વેશી રહે છે

પ્રયત્ન વિના ગમચની રાહ જોઈ વેશી રહેનાર પતિત ભારતવાસીઓ ! તમારી પેઠે ઇટાલીવાસીઓ પણ એક દિવસ છતી આહોંએ આધ્યાત્મિક હતા, પરંતુ ઈશ્વરના અનુગ્રહથી અને કે મહાત્માઓના કરસ્પર્શથી આજ એમની આસો ડાઘાડી ગઈ છે. આજ ત્રિરંગી ઢાલો રોમના કિલ્લા પર ઊડતો થયો છે. આ જો ! પતિત ઇટાલીના કેટલાક મહાત્માની તપસ્યાથી ઉદ્ધાર થયો છે પરંતુ પતિત ભારતને તપ નથી, જપ નથી, સાધના નથી—તેથી હજી પણ પડી રહ્યું છે ! રાવણનો વધ કરવાને મહારાજા રામચંદ્રે કેટકેટલા પ્રયત્નો—સાધનાઓ સાધી હતી ગૌરિવટ્ઠા અને મૈટ્રિનિએ પણ ઇટાલીની એકતા ને સ્વાધીનતા સાધવા કેટકેટલી સાધના સાધી હતી—ગૌરિવટ્ઠાને તો આ મહાન્ કાર્યને માટે અમેરિકા સુધા તપસ્યા તપવા જવું પડ્યું હતું. પ્રહ્યાત શિવાજીએ પણ એક દિવસ હિન્દુધર્મની રક્ષાને માટે ધોર આસપના કરી હતા. તેના સૈનિકોના ‘ હર હર મહાદેવ ! ’ શબ્દોથી એક દિવસ આસુ

भारत माता रथ हनु आ कर्म गाधनाया ज मराठाओ एर दिनत भाग
 तमा बळवान् थड पत्रा हता अन भारतना पत्र उतळ दिवम—उयार
 मात्र धाडा आया पद्दशा मनाया आ भारतना अनायोंमा आया रद्या,
 त्यार पळा प्रचड जपतवमाधनाया भारतना स्थान परदेशाआन दुप्या
 उपम करावे एवी वद्द हता ! पतित भारतावाभाओ ! ए बाद काळा
 दिवमा आपण भूता गया छीण मात्र ज आपण आ वी दशा ! आवा गा !
 त्राम कराड भारतवासीओ, धर्मोद न जातभद मूला नदण न एर बाग
 ईश्वरना ने एकताना भजन गाइण ईश्वरना कृपा धनता पछा वारा न !
 आवा हव वार कृता ना—ममय आल्या ऽ ‘चन्द मातरम्—यद्
 हरिव्यरणारविन्दम्’ शब्दाया गगन भदी नाखा स्वदाप्राणा भा
 वद्वाक्कमा मेळया न भारतमा नवयुग वत्तावा !

ओ३म् शान्ति शान्ति शान्ति ।

चडोदरा
 ८ ७ १९०४

}

लग्ननार

અનુક્રમણિકા.

—૦૨૭—

પ્રકરણ ૧.

પૃષ્ઠ ૧ થી ૪

ઇટાલીનાં ભાષા વ્યક્તિત્વનાં પર્યાયોનતા અને તેનાથી પટેલ દુગ્ધ;
ઇટાલી પૈલા નેપોલિયન્ને આધાન, ચિયેનાના મદાસભા

પ્રકરણ ૨.

પૃષ્ઠ ૫ થી ૧૧

મૅરિયેટ્ટીનો જન્મ, શાલ્યશિક્ષા, જનનાં, મમૂદ્રયાત્રા, કૅમ્બ્રિજનાં-
પલમા આવી પટેલ પાંડા, શિક્ષક થયો, પાઇમાસેલ્સ બાબ્યો.

પ્રકરણ ૩.

પૃષ્ઠ ૧૨ થી ૧૫

ક. મ. ૧૮૧૦-૨૨ સારના ચુરોપ અને ઇટાલીની અવસ્થા.

પ્રકરણ ૪.

પૃષ્ઠ ૧૬ થી ૨૫

મૅટ્રિનિ સાથે મૅર્લિન્ડાનો મેલ્કાપ, તેનું "નવ્ય ઇટાલી" મા
દામ્લ થવું, માર્કિનિયાનો મેનામા દામ્લ થવું, વિશ્વામઘાત, દાર્થી મુક્ત,
ગુપ્ત વેશે માર્કેલ્સ તરફ વલાયન, વહાણમા મેટ્રુ પદ મેલ્કુ, ટ્યુમ્મિના

ચેને ત્તા નૌકાસૈન્યમા રહવુ, નૌકરાં છોડા પાટુ માસેલ્ આવવુ, કોલરાના
દબ્બાનામા સારવાર કરવા રહવુ, સૌઆજાનરો તરફ પ્રયાણ.

પ્રકરણ ૫

પૃષ્ઠ ૨૬ થી ૩૩

રોસેગીના મેલપ, રિયો ગ્રેન્ડાના સાધારણ-તત્ત્વનુ પક્ષસમર્થન,
જલગુદ્ધમા ગ્રાસિલ્ના વહાણને પકડવુ, માલ્ડોનહો વશરે ઉતરવુ, તેને
પકડવાનો હુકમ, પલાયન, જલમાર્ગે પ્લેટા સુધી જવુ, આહારસામગ્રી માટ
ઉતરવુ, પમ્પાસનુ ચાગાન, છીં કવિ, આહારસામગ્રીના પ્રાપ્તિ, એક અદ્ભુત
જળયાત્રા, યુદ્ધમા મધાવુ

પ્રકરણ ૬.

પૃષ્ઠ ૩૪ થી ૪૨

શ્વાલોમાવેદ પકડાવુ નાસવુ ન કરા પકડાવુ વિવિધ પ્રકારના હુ સ
કદરાનુ, કેદવાનામાયા છુટવ, મોંટા વિંદિયા જવુ સાર્થી રિયો ગ્રેન્ડા
જવુ લગુશ્ન લોસ મેંડામ્નુ મુદ્ધ પેરિલિનાયક કનેલ મોરિંગો સાથેન
ભાવણ યુદ્ધ, સ્નેહકથા, વ વહાણ બનાવવા, સેન્ટ ફેંધરાશ્ન તરફ યુદ્ધયાત્રા
જવુ, વહાણનુ હુવવુ, કિનાર નિકલ્લી શ્વાલોઆ નગરને સર કરવુ.

પ્રકરણ ૭

પૃષ્ઠ ૪૩ થી ૫૫

હુમી મયલ્ મિત્રા માટ શોર, તેના સ્નેહ અને તમ્મ, પત્નીનુ ચરિત્ર,
પ્રથમ કૃતકાયતા પછા વિષાદિ જલયુદ્ધ, તેની પત્નીનુ વીરત્વ અને
સાહસિકતા, ભાવણ સમ્રામ, તેની છાનુ રણપુષ્પ અને અસાધારણ કાર્ય

પરંપરા, વહાણમાં મયાનક હસ્યાકાણ્ડ; વહાણને સજ્જાતી મુકાત, મૅરિવલ્ડીને સેનાનામક તરીકેનું જીવન, તેની પત્નીના જીવનની કેટલીક ઘટનાઓ.

પ્રકરણ ૮.

પૃષ્ઠ ૫૬ થી ૬૫

હેંકવાલુ યુદ્ધ, પરાજય અને પ્રતિયાન(Retreat); સેન્ડ જોન્ પર્નો દાગે, વિજય અને તેનું સજ્જાતીનક પરિણામ; સાધારણતત્રના સેનાનો નાશ; સેન્ડ સાશ્મનમા આવી વસવું; આનિટાના પ્રથમ કુમારનો જન્મ, સાધારણતત્રના સેનાનું ઘેકારિયા નગર તરફ જવું, માગંના ઘટ; પશુઓની મેટ; મૅરિવલ્ડીનું મોંઢી વિંડિયો તરફ જવું; નોકરી.

પ્રકરણ ૯.

પૃષ્ઠ ૬૬ થી ૭૬

આજ્જાનિ સાથે મૅટ્રી; કાફલાના અગિયમક વનવું, પારાના નદીમા મુલ તરફ વહાણ હરારવા, યુદ્ધ; શત્રુઓના કાફલાનું નદીમા સાર્ધા જવું, ફરા કાફલાનું આવી પહોંચવું, માપણ યુદ્ધ; વહાણને યાત્રી પલાયન કર્યા જવું, કોરિયન્ટિસ નગરમા રહેવું, સાન્ પ્રામ્સિસ્કો જવાનો હુકમ, આરોથો પ્રેંદીનું યુદ્ધ, શત્રુઓ સાથે લડવાની જબરી તૈયારીઓ.

પ્રકરણ ૧૦.

પૃષ્ઠ ૭૭ થી ૯૦

મોંઢી વિંડિયોનું ઘેરાવું; જલ્દયુદ્ધની તૈયારી; અંપ્રેજો અને પ્રજાનું વચ્ચે પડવું; આજ્જાનિનું લાજન્ સેનાના કમાન્ડરપદે યોજાવું; એ સેનાનું અદ્ભુત કાર્ય, હુસુનાયના મુક્ષપ્રેદશ તરફ પ્રયાણ; સ્વલ્લો નગરના રક્ષણ અથ લાકર મુકવું, સાન્ આપ્યોનિયાના રણક્ષેત્રમા અસાધારણ યુદ્ધ;

ગૅરિબલ્દોના હીજનનુ અસાધારણ વીરત્વ, તેની કૃતકાર્યતા ને જગત્મા ચસોધોષના.

પ્રકરણ ૧૧.

પૃષ્ઠ ૧૧ થી ૧૦૧

ગૅરિબલ્દોનુ અતર્જીવન અને તે સવની કેટલીક વાતો

પ્રકરણ ૧૨.

પૃષ્ઠ ૧૦૨ થી ૧૧૧

મૉન્ટી યિદિયોના સાધારણતંત્રની અદર ડિમ્નભિન્ન અવસ્થા; રિવે-
રાજીત વિપ્લવ, હેમાનુનુ યુદ્ધ, પાછા મૉન્ટિ યિદિયાં તરફ જવુ, ઇટાલી તરફ
તેના અતરનુ દોષવુ, પોપની નોકરા કરવાનો સ્વીકાર; પોપને પત્ર, યુરોપનો
યાત્રા, નાદસ્ ચદરે ઉતરવુ, આસ્વર્ટના પ્રસ્તાવનો સ્વીકાર, આઝગ્જાનિનુ મૃત્યુ.

પ્રકરણ ૧૩.

પૃષ્ઠ ૧૧૨ થી ૧૨૧

ચાર્લ્સ આસ્વર્ટનુ ઑસ્ટ્રિયનો વિરુદ્ધ ઠઠવુ, ગૅરિબલ્દોનુ મિલાનમા
નોકર રહેવુ, આઝગ્જાનિ-હેનાની મ્યાપના, ઘાળોયો તરફ જવુ, થામો નાગ તરફ
પાનુ જવુ, સેરિનોનુ યુદ્ધ, સેનાર્પાન રાટેડ્મિકનુ તેનો પાગલ વદવુ, મ્વિ-
ટમ્લેન્દમા વગાયન, રોમ તરફ જવુ.

પ્રકરણ ૧૪.

પૃષ્ઠ ૧૨૪ થી ૧૪૧

ગૅરિબલ્દોનુ રોમ નગરમા આગવુ. રોમ નગરની પેશો, ઇટા
ચાન્ગ ઑસ્ટ્રિયા અને ફ્રાન્સના સરકારથી રોમનગરોનુ રક્ષણ.

प्रकरण १५.

पृष्ठ १४२ थी १५६

रोप्पना साधारणतय-नाटकनो छेले अंक.

प्रकरण १६.

पृष्ठ १५७ थी १७७

गैरिबल्डोन पलायन; घेनिसू तरफ जवु; आनिटानु मृत्यु; अमे-
रिकामा पलायन; स्टेशन द्रोपमां मीणवत्तीनु कारखानु; सिम्मीनाटिमो
धीडीओनी दुकान; फैंडिफर्नीमा तरफ जवु; चीन तरफ जवु; पाछु अमे-
रिकामा भावतु, जीनोमा तरफ जवु; केपेरा बेटमां रहवु.

प्रकरण १७.

पृष्ठ १७८ थी १९०

कैपेराद्वीपमा गैरिबल्डोनो गृहस्थाश्रम.

प्रकरण १८.

पृष्ठ १९१ थी २१३

इ. स. १८५९मी मालनो हॉस्पिटलिनो विग्रह.

प्रकरण १९.

पृष्ठ २३४ थी २५३

इ. स. १८६० सालनो सिसिलिनो विग्रह.

प्रकरण २०.

पृष्ठ २५४ थी २६६

सिसिलिनो विजय.

प्रकरण २१.

पृष्ठ २६७ या ३०९

नेपल्स पर चढाट, गोरिषल्डीनो नेपल्समा प्रवेश, ट्युरिन्मा
 क्वेवारना पुचिओ, चिक्टर ईम्पेगुएल्नु दक्षिण तरफ जनु, चोर्टनोनु युद्ध,
 नेपल्समा राजानु सम्मान, चिक्टरने सिगिलिन् समपणः क्वेपुआन उडावा
 देव, गोरियन्डोनु क्वेप्ररा द्वीप तरफ जनु, रहेनु चारप्रनाहाम्भ

अँस्ट्रियाना हाथमायी बेनिम् लेनु, फ्रँज्ज राजव तरफयी सन्धिनो भग;
रोम् पर हजे, मोंण्टे रोयोण्डा कञ्जे करवु न खोइ वेसवु, रोम् मर करा लेवु.

प्रकरण २५.

पृष्ठ १७१ या *THE ROMAN*

गौरिबन्दोन रोम्मा आवव, ते नगरनी अद्यतिमे पाटे गाधनो
योजवा, लेनु भाषण, विद्यागिरि, इटालीमा गौरिबन्दानो पूजा, चिन्मर ई-
मैन्वुएलनु मरु, चिन्मरना गुग, मैदोस्तानि, इटालीनी नक्षत्रमात्रा, सार्विजा ने
रोमानियानी स्वतन्त्रता, वैप्लविक (Revolutionary) तरंगमाद्य,
गौरिबन्दाना नागरिक अवस्था, लेना जीवनन्ता अन्तभागना थोडाक दिवभो,
अवस्थाना, अवस्थान समग्र, परलोकगमन, मृत्युना समाचार, इटालीमा
गमार नार

पृष्ठ ४०३ वी ४१२.

उपसहार.

[जन्म २२ जुलाई १८८७] गिरिपल्ली. [मृत्यु १ जून १८८२]

ગૅરિવલ્ડીનું જીવનવૃત્ત.

પ્રકરણ ૧.

ઇટાલીની લાંબા ઘસતની પરાધીનતા અને ત્હેનાથી પેડેલુ દુઃસ; ઇટાલી પ્હેલા નેપોલિયનને આઘાત; ચિયેનાની મહાસમા.

અનેક ધીર પુરુષોથી ઓમી રહેલી વિષાત્તાની પ્રાચીન સૌન્દર્યવાદી હેદા-
નમેદાન થઈ ગઈ છે-ઇટાલી વિદેશીય શક્તિથી મર્મપીડા પામવા લાગ્યું છે.
ગઈ રાક્ષીના મધ્યભાગમા નવિવર ગોલ્ડસ્મિથે ઇટાલીનું પરિદર્શન કરી નીચેના
શબ્દોમા તે દેશનું ધર્ષન કર્યું છે.-

“Man seems the only growth that dwindles
here” x x x x “Each nobler aim repressed
by long control, Expires at last, or feebly mans the
soul”

કવિવર પ્રકૃતિના સૌન્દર્યથી મુગ્ધ થઈ ચોલી ડઝ્યો કે:-“ અહીંમાં માત્ર
મનુષ્યની જ શૃદ્ધિ નથી- ચાકી વાછ પ્રકૃતિ તો પ્રભાવચાલી છે. વહુ દિવસના

લિયન્ની વીર્જા સ્ત્રી મેરી લુદ્ધાને, આપનામાં આવ્યાં. ઇટાલી દ્વીપકલ્પની પશ્ચિમે સાર્ડિનિયાનું રાજ્ય આવ્યું હતું, એ રાજ્યની સાથે પ્રથમથીજ પૌદમન્ટનું રાજ્ય જોડાયું હતું, પણ હવે લીનોઆ અને સાર્ડિનિયા દ્વીપને તેની સાથે જોડી દેવામાં આવ્યા આમ સમસ્ત ઇટાલીમાં યથેચ્છાચારીઓની શક્તિ વલ્લવાન્ થઈ પડી. યુરોપના સઘળા રાજ્યોએ પરસ્પરના રક્ષક શર્થે ' પવિત્ર સમ્મિલન (Holy alliance) ' નામની એક અપવિત્ર સભા સ્થાપા હતી. પ્રજાજનોની સ્વાર્ધનતા વલયી સુચવાં લેવા એ એ સમાનુ કામ હતું યુરોપનાં સઘળા રાજ્યો એ અપયશ-ચક્તુડમાં હોમાયા હતા, માત્ર મન્નિવર ઈંગ્લિંએ ઇંગ્લેંડને એ સમ્મિલનમાં મળ્યા વીધુ નહિ ને દેશનોં યશ અલ્પહિત રાહ્યો. એ 'પવિત્ર સમ્મિલન' નો મુદ્દય ઉદ્દેશ એ હતો કેં કોઈ દેશની પ્રજા રાજદ્રોહી નિવડે તો તે દેશના રાજાની મદદે સર્વે એ સૈન્ય મોકલી પ્રજાને કચરી નાસવી.

અનેક વાર આ સમાજ પોતાનું કામ ચત્તાવ્યું છે, ઇ. સ. ૧૮૨૩ માં જ્હુઝુ ઓફ આસ્ટ્રિયન્ની સરદારી નીચે એક ફ્રેંચ સેના સ્પેનમાં દાલલ થઈ, અને રાજદ્રોહી ફોર્ડ્સ લોરોને વઝર્વક છુર રાજા ફર્ડિનન્ડને સ્થાધીન કયા જે જાનીય શાસનસમિતિ (Constitution) નુ રક્ષણ કરવાનું ઘચન આધીને એ ધૂર્ત રાજા ગાદીએ પડેલી વેઠો હતો તે જ શાસનસમિતિનો ઉચ્છેદ કરવાનો તહેળે ઠઠોગ આરંભ્યો. દેશના હૃદય વાલ્લ માળસો આધી રાજાની સામે થઈ ગયા, પણ રાક્ષસની વેઠે વપરાયલા રાક્ષસો વલે તહેમને કચરી નાસ્યા વઢી એક વાર અત્યાચારો નેપરત્તરાજ ફર્ડિનન્ડનાં સામે તહેની પ્રજા ડઠી હતી, તે વલ્લતે પણ આસ્ટ્રિયન્ સેના આટ્પ્સ પર્વત ઓર્લેંગી નિઃસહાય મેપન્મ્ની પ્રજાપર વઢેલી આવી ને તહેને છુરી મારી. પ્રજાની સ્વાર્ધનતા હુંટનારી એ સમાજ એવા એવા અનેક કાર્યો કર્યા છે.

પ્રકરણ ૨.

ગૅરિવલ્ડીનો જન્મ, શાલ્યશિક્ષા, જનની, સમુદ્રયાત્રા, કૉન્સ્ટૉન્ટીનોપલમાં આવી પહેલી પીઢા, શિક્ષક થયો, પાછો માર્સેલ્સ આવ્યો.

જોસફ ગૅરિવલ્ડી ૬ સ ૧૮૦૭ ના જુલાઈ માસની ૨૨ મી તારીખે ઇટાલીમાં શાલ્યા નામના નગરમાં રોઝા રૅગુઈન્ડો (Rosa Reguindo) ન પડે જન્મ લીધો. તેના પિતાનું નામ ડૉમિનિક્ ગૅરિવલ્ડા હતું. ડૉમિનિક્ ગૅરિવલ્ડા નાવિક હતો, તેને પિતા તેમજ પિતામહ પણ ઇજ ધથો કરતા. અત્યંત સાગરના તરંગના શબ્દ વાલ્ક ગૅરિવલ્ડીના કામ મૃદગ્ધનિ જેવો લાગતો, નાવિકોના ગીત તેના કાનમાં અમૃતવારા રેકતી, પિતા પિતામહની સમુદ્રયાત્રાની કથાઓ સુને વહુ મીઠી લાગતી, થમ પડે એવા સમુદ્ર પરના કામ રમતના જેટલો આનન્દ આવતા, આમ વાલકપણથી જ ગૅરિવલ્ડીને નાવિક-જીવન બનિ પ્રિય થઈ પડ્યું.

પિતા પાસેથી તે સાહસિકતા, કર્તવ્યનિષ્ઠતા અને સહનશીલતા શિક્ષ્યો હતો. માતા પાસેથી દાનશીલતા પવિત્રહૃદયતા, પરંતુ સમાધન-રૂઝા અને અત્યાચારને નિવારણ કરવાની વલવાન સ્પૃહા મેળવી હતી. ધૂમ્પ્ય સમુદ્ર પાસેથી નિર્ભયતા અને આત્મસ્ પવંત પાસેથી અચટતા મળ્યો હતો. ઇટાલીનો પ્રાચીન ઇતિહાસ સામગ્રી તેને હૃદય સ્વલમ્બવ્ય તરુ ન સ્વતંત્રતા મઝવા

तलपी रङ्गु, आम जे गुणोने लींवे भविष्यमा त्हेन नाम ने कार्ति विरस्म-
रणीय थइ पञ्चा ते गुणोना चीज बाल्यावस्थामायी ज त्हेना हृदयमा
रोपाया हता.

त्हेनी बाल्यशिक्षा बहु वर्णवत्ता जेवी नयी त्हेना माता पिता पोते
एटला वधा सुशिक्षित न्होता, तोपण पातानो अवस्था प्रमाणे पुत्रने शिक्षण
आपवामा रामी साथी न्होता. ए'ने शिक्षववा एक गृहशिक्षक पण राख्यो
हता निशाळमा जे पाठ शिखे ते पाका कराववानु काम पेग गृहशिक्षकनु
हतु पण रमतायाळ बाळकने भणवा करता रमवानु वधारे गमतु आथो ए'ना
शिक्षकांनो यत्न एक प्रकारे निष्कलनिवज्यो ए पुस्तकवाचवा करता प्रकृतिनु
अवलोकन करवु एने बहु गमतु त्हेना उंडी युद्धि अने चिन्ताशील मन
जइ अने चेतन पदार्थामा हमेशा दुर्बल रहेनु, आथी पुस्तकमानी विद्याना
अभावे पण ते विज्ञया निवज्यो

भविष्यना जीवन समुद्रमा जे तरंगो उठवाना हता रहेनु चिन्तन पण
बाल्यावस्थामा जणानु न्हानु माता पिताना सहास्य बदन अन आनद-
अधुपूर्ण लावन समस्त रमता गैरिबल्टीनो बाल्यकाळ सुखमा चारवो गया

पण ए सुस्तना दिवसो स्थिर रही शक्या नहि, शान्त अने तागवान
जीवन क्रम क्रमे तेने अजय थइ पड्यु तना चित्तनी चंचळता जोइ तहन
मायापने बी'क खणी, त्हेमणे त्हेने वैद्यना के बाजकना धधामा नाखवाना
प्रयत्नो कर्या, पण मिथाताए गैरिबल्टीने जे कार्य माटे सज्यो हता ते
कायनी साथे टा धधा बंधवमना न होवाथा ते एके धधामा त्हेनु चित्त
चौटी सकय नहि. नाबिकना धधामा बहु माल न होवाथी त्हेना मानाविना-
क इच्छा ए'थी हता के बाळक रोद आमजनक धधामा पडे, पण बाळक-

પચી જ રહેનામા સામુદ્રિક જાવન પ્રિય હોવાના લક્ષણ ઝળાયા તેય
દુ સ્ત્રી થયા

નિશાબ્દના શાન્ત જીવનથી વટાડી એક વિવસ ગૅરિવલ્ડીએ પોતાના
ગોઠીઆ સમક્ષ એક દરલાસ્ત મુસ્તી કે વહાણમા યેસી ઍન્તી માઇલને અતરે
આબેલા જીનોઆ વદરે અબુ. તેની દહતારી ને ઘોસ્વાની છટારી તે
ગોઠીઆ તે જાય ત્યા જવા કબુલ થયા અધારી રાતે કોઈનો મઠવો છોટી
વિદ્યાર્થીગણ અપાર સમુદ્રમા ચાર્યા ચોઢે દૂર ગયા પછા તેમની હીલચાલ
પકડાઈ ગઈ ને ગૅરિવલ્ડાના પિતાએ ઉતાવલ ચાલનાર એક વહાણને તેમની
પાઠલ મોવલ્પુ તે વહાણે તેમને મોનેકો (Monaco) વદર આગલ પકડા
પાખ્યા ને પાઠા વાલ્યા એક યાજવે (Abbe) તેમને જતા જાયેલા તેણે
ગૅરિવલ્ડીના પિતાને કહી પંબુહતુ આમ વાલણધા જ છેને યાજરુ વગેર
તિરસ્કાર થવાનુ કારણ મળ્યુ હતુ

ગૅરિવલ્ડાની માતા અતિશય દુશ્વરપરાયણ હતી તેની ચરિત્રરચનામા
તેની માતાની વિશેષ પ્રભાવ પડ્યા હતો. ગૅરિવલ્ડીએ જાતે કહ્યુ છે કે
‘મ્હારા જીવનના અતિ સુકટ સમયમા-મદ્યવાની ચરિ વાજુએ જ્યારે ગાલ્ડીઓનો
માવણ અવાજ થતી ને એ ગોઠીઓ મ્હારા કા પામેલી ધાલ જતી, જ્યારે તાપના
ગોઠ્ય પર રના વર્ષાદ પેઠ મ્હારી ચારે વાજુએ આવી પડતા-તરા સમયમા મને
એક અલૈકિક દેલાવ દેલાતી જાણે મ્હારી પુત્રવત્સલ માતા પ્રાણાધિક પુત્રનુ
રક્ષા કરવા દુશ્વરસાધનમા નિમગ્ન થઈ છે-એ સર્વાંધ અને સધનિયતાની
પાસે પોતાના પુત્રના પ્રાણની મિથા માયે છે એવુ જ મને દેલાતુ’ યુદ્ધક્ષેત્રમા
દુશ્વરીશક્તિથી ગૅરિવલ્ડાન રક્ષણ થતુ એમ માનનારનો વિશ્વાસ આથી વધારે
દઢ થશે એ પ્રમુપરાયણ વીર આત્મજીવનમા લક્ષી થયા છે કે “મ્હારુ જે
અસમ સાહસ જોઈ લોક વિસ્મય પામે છે તે સાહસનુ મૂલ પ્રમુ ઉપરનો દઢ

વિશ્વામજ છે મ્હને દટ વિશ્વાસજ હતો કે મારી માતા-સતાયના આદર્શ રૂપ અને દેવીત્વના અવતાર રૂપ મ્હારી માતા-જે ક્ષણે મ્હારી પ્રાણરક્ષા અર્થે ઇશ્વર આરાધનમા નિમગ્ન થશે તે ક્ષણોમા મ્હારા જીવનને કોઈ પણ પ્રવારના ખય છે જ નહિ ' સૂર્યાદિય થતા જેમ રાત્રિનુ ગાઢ અધ્ધાર નાશ પામે છે, તેમ એ દટ વિશ્વાસથી વિપતિના મીતઢાના એ જુરા કરી નાછતો એમ જ સમજતો કે સ્વયં ઇશ્વર રહેના મધનુ દેહરક્ષણ કરે છે માતૃમક્તિ અને ઇશ્વરપર વિશ્વાસનુ આવુ ઝનલુ દૃઢાન્ત ઘડુ વિરલ હાય છે.

ગૅરિવલ્ડી એ વા માતૃમક્તિ હતા કે માનુ નામ ડચારતા રહેની આ-સમા હર્પનો આતુ આવતા મારી પ્રથસા કરવામા તે થાકી રાજતો ન્હેતો. તે સર્વદા ઘવ કરી ઘાલતો કે " મારી માતા સ્ત્રીજનોને માટે સંપૂર્ણ આદર્શ રૂપ છે જા મ્હારામા કોઈ સાધુભાવ હોય તો તે મ્હારી માતા પાસેથી મ્હન મળ્યા છે " ત્હની માતા કૃદાવસ્થા પર્વત જીવી રહી. ૧૮૫૧ મા દેવલાક પામા સ્વદેશન માટે-સ્વતન્ત્રતાને માટ રોમ્ નગરામા મૅન્ચ સેના સાથે ગૅરિવલ્ડીએ જે અદ્ભૂત યુદ્ધ કર્યું છે તે યુદ્ધમા ગૅરિવલ્ડીની માતા રોમા પાતાના પુત્રનુ અમિત ઘલ અને અદ્ભૂત રણાત્સાહ જોઈ સતોષ પામી હતી પરતુ પુત્રના અમાનુષ ધીરત્વથી ઇટાલી સ્વતન્ત્ર થયુ છિન મિત્ર ઇટાલી એક છત્ર નીચે આવ્યુ એ પરમ સુખના દિવસ એ જાતીય મહોત્સવના દિવસ જીવાનુ અને સર્વે ઇટાલીવાસીઓ સાથે આનંદસ્વરે " ગૅરિવલ્ડા ઘનુ જીવો, " એમ કહા પુત્રને આશીવાદ આપી રહાવો લેવાનુ સુલ્લ ત લેઈ શકી નહિ એ સમયે ત દવકન્યાઓની સાથે પુત્રના મસ્તકપર પુષ્પગૃષ્ઠિ કરવા સ્વર્ગમા ઘાલી ગઈ હતી

નાવિકોના અને સમુદ્રના નિરતર સહવાસથી ગરિવલ્ડીને નાવિક થવાની ઇચ્છા ઘડુ પ્રવલ્લ થઈ પુત્રના આ ઇચ્છા કોઈ પણ પ્રવારે રાકી

શકાવાંતી નથી. એમ જાણ્યાથી અતે માતા પિતાંજી હેને કિશોર વયમાજ એ
ધધો પ્રહણ કરવાની અનુમાતે આપી હુંજે ઓડેસી, સિવેસ, ઘેનિયા, અને
ફેર્નલેગારી એ ત્રણે વધારે અનુક્રમે મુલાકાત કરી.

હ્યાર પછી કેટલીકવાર તે ઇલેવાન્ન સુદર જઈ આવ્યો. હોમીવારે તે
ફોર્નસ્ટોન્ટોનોવ્સ્કી માસે પચ્ચો. એ મદવાહ લાવે સ્થિતિ મે હિન્ન શરીર
અતિ દુર્ગંધ થઈ ગયું. કોઈ દવાહુ વેંચની સહાયતાથી થડક આરામ થતો
ચાલ્યો. અને પછી તે એક વિધવાના ત્રણ પુત્રોનો ગૃહશિક્ષક બન્યો. ધીરે
ધીરે તેનાં દ્રવ્યસપત્તિ મે શરીરસપત્તિ સુધરતી ચાલી.

પરંતુ શરીર સાફ થતાના સાથે સામાજિક જીવન ગાઢવાની સ્પૃહા
પણ ઇલેવાન્ન થતી ચાલી. મે એક સમુદયાત્રા પછી તે નોર્ટ્રીડેમ્ નામના
વહાણનો કેપ્ટન્ થયો ને ઝીબ્રાલ્ટર તથા મેહરના સમુદયાત્રાએ ચાલ્યો.

નાવિકમા હોવાં જોઈતી દક્ષતાથી અને નાકેરમા હોવાં જોઈતી
સાધુતાથી શીમા નાવિકોનો તેમજ વહાણના માલિકનો વહાલો થઈ પચ્ચો ચોલાજ
વક્તવતા નોર્ટ્રીડેમ્ વહાણનો કમાન્ડર થઈને ફોર્નસ્ટોન્ટોનોવ્સ્કી પાછો આવ્યો.

શૌરિયરડી જેમ જેમ મ્હોટો થતો ગયો ને વહુ સર્વિસ પ્રાપ્ત કરતો
ગયો તેમ તેમ સ્પર્દાપ્રીતિ તેના ચિત્તમા વધારે વધારે સ્થાન પ્રાપ્ત કરતી
ગઈ હવેથી તે ઇટાલીનો ઇતિહાસ અને હાલની સ્થિતિની આલોચના કરવા
શરૂઆત.

ધર્મ પર ધર્મ-અને શતાબ્દી પર શતાબ્દી ચાલી ગઈ, આજ કેટલી
શતાબ્દીથી લિલિ સમ્યક્તા ઇટાલી પર વિરાજમાન થઈ છે-તથાપિ સંધારણ
તત્ત્વથી એકવાર ચલવાન્ થઈ પહેલા રોમ્નુ પેલુ પ્રાચીન ગૌરવ ફરી આવ્યું
નહિ ! એ મન્દનવન અત્યંત અત્યાચારથી શાશ્વરાષાહુ થઈ ગયું છે તેની પ્રજા
અનેક કરનાં યોગથી એવો થઈને મોંઘે પડી છે. સ્વતંત્રતા-ઇટાલીનો ગાંધ-

मंत्र स्पतप्रता एक दृढ हाकनार विशेष शत्रुओंना हाथे नाश पार्मा छे देगना भनमहार निदर्शाआहू । मयाउ ए विदेशीआ इटालियना पामेधा बलपूर्वक कर उधरावा लेछे, एमा खरा स्थायानो विचार करवाना इटालियनान जराए अधि फार नथी चार मानुएथी विदेशी सभ्य विदेशी पुराहितो, विदश। सिविलियना का आपता ज कइ वाका रहेतु त चुर्शी लता आ सुंदर दशना सर्वे स्थानमा पालमोंधा घेनिस् अन घेनिसुधी सेनाय मुधी रडाराळ चाला रहा हती विदशाआा शासनयी मुक्त भवा इश्वरना प्रार्थना यवा लागी इटालीनी आ शाचनीय अवस्थाए गेरिवाटीना चित्तन बिंधी नाएयु रात्रि इवम एनी ए ज चित्तामा छनु हृदय घरात रहतु

ए समये त ना चित्तना अवस्थानु वषन त्छण पोतन सुंदर रूप क्यु छे रहनी मतलब नच प्रमाण छ —

‘ इटालीन भूत, भविष्य अन वर्तमान विषय सबधे कइ पण प्रकाश मळा आवे त साधवान हु बहावरा बहावरो मदकता ज पुस्तकमा अथवा मनुष्यमा म्हारा हृदयनी छवि प्रतिबिंबित भयन जणाय त पुस्तक अथवा ते मनुष्य म्हारा आदरना वस्तु बइ पढती एक बखत कॉन्स्टैंटीनो पन्थी दक्षियामा आवला टेंगजग तरफ अता म्हारा बहाणमा एक लिंगेरिया प्रदशवासा आव्या त इटालीने प्राणयी पण बधार बहाता ज दिवस रहना पासेधा दशहितेप जगना स्वदेश उद्धार संघषा “ कल्पना ” सामझी ते दिवस म्हने अपार आनंद थला अमारकानी भूमि दशन यता कोलम्बसन ज आनन्द थयता त आनन्द आ आनन्द आळ तुच्छ जयो हतो दूरयी भूमि दसाता कोलम्बस वागी उज्या हता “ भूमि हा ! भूमि हा ! (Land Ho ! Land Ho !) ’ आज हु पण मनमा ने मनमा आला उज्यो ‘ सुख भूमिआवा ! सुख भूमि आवा ! ’ स्वदेश अने स्वदेशन्द

ઉદ્ધારનાં સાધન-એ જેઝ માવ-એ દિવસે મ્હારા અંતરમાં નવજીવન પામ્યાં,
 એ જ દિવસથી મનમાં ને મનમાં મ્હેં આ નવા ધર્મનો દાસા લીધી. "

એકવાર કેટલાક સાધુઓને વહાણમાં બેસાડી ગ્રીસથી કૉન્સ્ટૉન્ટી-
 નોપોલ્ જતો હતો તે સાધુઓના મહત્ત્વ હમાઇલ્ ચૅરલ્સ પામેથી મૅરિવલ્ડીએ
 વિશ્વપ્રેમિકતા અને સ્વાધીનતાનું પ્રકૃત મહાત્મ્ય જાણ્યું ધાર્મિક અને સ્વાધાન-
 તાને માટે ગ્રાણ સમર્પણ કરનાર હમાઇલ્ ચૅરલ્સનો સપદેશ મૅરિવલ્ડીનો મને
 નસમાં ઉતરી ગયો.

હવે નાધિક જીવન ગમે ? કૉન્સ્ટૉન્ટીનોપોલ આવતા જ વહાણની
 નોકરી દોઢી દીર્ઘા ને માસેલ્સ જવા નિકળ્યો. માસેલ્સ એ દેશવટે નિકળેલા
 સ્વદેશપ્રેમી ઇટાલિયનોની આવાસ મુમિ હતાં ઇટાલિની આ ઉદ્ધાર રમ-
 ભૂમિમાં-જ્યાં મૅરિવલ્ડી ભવિષ્યના સૂત્રધારનો ઉત્તમ ભાગ મજવવાનો છે-તે
 પ્રકાણ્ડ રમભૂમિમાં આજ ત્હેણે પ્રથમ પ્રવેશ કર્યો. એ જામમાં નવપૂર્ણ ઉપ-
 યોગી થવા થકાય એટલા મોટ એને વિધાતાએ અહીં મોકલ્યો હતો આના
 પાઘવાને તત્પર, ચિર્ગતિમાં ધંધવાન્ અને જ સાહસ વલ્લ્થી મૃત્યુમુખમાં
 હસતા હસતા પણ મુર્ચી થકાય તે સાદસમાં નિપુણ થવા વિધાતાએ એન
 અહીં નાખ્યાં હતો.

પ્રકરણ ૩.

૩. સ. ૧૮૩૦-૩૨ સાલમા યુરોપ અને ઇટાલિની અવસ્થા.

૬ સ ૧૮૩૦ ના જુલાઈ માસના વિપ્લવ (Revolution) થી દશના ચાલ્સ રાજા ફ્રાન્સના સિંહાસન પરથી પદબ્રષ્ટ થયા ને સાથે દશ નિકાલ પણ થયા લ્યુદ ફિલિપ ટ્યુક ઓફ ઓર્લાન્ડન્સ ચાલુ પહેલ સિંહાસન બેઠી વેઠા રાજા ચાલ્સ પેલી અપવિત્ર ' પવિત્ર સમિલની ' ના પ્રધાન નતા હતો, પણ તેના પદબ્રષ્ટ થવાથી તે નૃપ તુલ્ય થઈ ગઈ પરંતુ એ અવલંબથી ઇટાલીના અંતરમાં જે આશા ઉદય પામી હતી તે પટ્ટાભૂત થઈ નહિ તોપણ ઇટાલીમાંની આશા એમ નિર્મૂલ થવા છતાં તો આ નિરાશ થવા નહિ એ સમય નેપોલ્મ રાજ્યના ચારકાલ ઘનર (Charcoal Burner = અગાર દાહક) નામનો એક ગુસ્ત સપ્રસાવ સ્થપાયો હતો જુલમા રાજા તપ્રાના ઉછેદ કરવા એ આ સમાનો ગૂંઝ અમિત્રાય હતા એક યાત્રુ પ્રવાસન રાજાઓ તરફ વિરાગ દર્શાવતા ગયા તમજ યાત્રી યાત્રુએ રાજાઓ કઢાર શાસનના એ વિરાગના યાત્રુ અકુરોને કચહતા ગયા આશ્ચર્યના સનાન ' હાથે હતાયગડ બાલ ચાન્ડા ઉત્પતિ પ્રિય દેવના સમાસદ થવના અગ્રાથ અમલ્ય લગ્ન વદધ્વાનામો ગ્રહ પદ્મા સ્પિન્ચ બન ચીજી નગરાનો કદ બાનો મરાઈ મર્ચા એ સર્વ ચમાઠય સ્વસ્થ કદરમાનાની દુ લ કદા સાંમર્ચન પંથર પણ આગલ્ય જાય ! આ જાર્તાય દુઘાડના કપાઆ સાંમર્ચ સાંમર્ચન

अने तेथी बळी बळीने गॅरिबल्डीनुं बाल्यजिवन खाख • बंद गयुं. इ. स. १८३० नी सालना जुलैद मासना बिप्लवधी इटालीमनोने एक उत्तम शिक्षण मळयु. प्रजानी स्वतंत्रता अने हक्कु रक्षण करयानु चचन आपवासीज दशमो चार्ल्स फ्रान्सनी गारीए बेसवा पाम्यो हतो. ए स्वतंत्रता अने हक्कमां हस्त-क्षेप कर्चो के तरत ज प्रजाए एने दूर कर्चो. गॅरिबल्डी अने त्हेना मतानु-यायीओ विचारया लग्गया के: “ ल्यारे इटाली, अत्याचारी अने प्रजानी स्वतंत्रतापर तसप मारनार राजा सामे चामाटे न उठे ? ” बीजी एक घटनाथी इटालीवासीओना अंतरमां आशाना झांखा कीरण देखायां. बिये-नानी सधिधी बेल्जीअमूने होलाण्ड साथे मेळवी देवामां आन्यु हतुं. आधी बेल्जीअमूनी प्रजाना मर्मस्थळमां एक करी घा ल्हायो. ए समयमा एक दिवसे बेल्जीअमूनी राजधानी ब्रुसेल्सगरनी एक नाटकशाळामां मेसानिलो नामनुं एक नाटक भजययामा आन्यु. नाटक जोडने लोको एदला उन्मश भइ गया के नाटकशाळामो च्हार आमतां ज प्रजाजनो होलाण्डनी सत्ता विरुद्ध उभा भइ गया समस्त बेल्जीअमू होलाण्डनी सामे पळवारमा तैयार भइ गयु ने त्हेनो शासनदंड तोडी चुरा करी नाख्या, पजी ब्रुसेल्सनी गारीए स्क्वियर हो वर्गना लिअंफोल्डने बेसाडी बेल्जीअमूने स्वतंत्र कर्चुं. इटाली-अनोए विचार्यु के, “ ल्यारे आपणे एम शा माट न करी शकिए ? ”

परन्तु विघातानु प्रसन्न मुख हजी इटाली तरफ वळ्यु नदोतु. हजी ए इटालीना दुःख दिवसो पूरा यया न्होता. ऑस्ट्रियाना कडोर शासनधी दिवसे दिवसे इटालीनी जीवनशक्ति नाश पामवा लागी. केवळ पीटमन्ड राज्य इटालीने कडक आशा आपतु हतु. इ स १८३१ मां अत्याचारी चार्ल्स फॅलिक्सना मृत्यु पळो कॅरिग-न्यातेनो लोकतान्त्रिक युवराज

ચાર્લ્સ આલ્ફર્ડ સાર્ડિનિઆના સિંહાસન પર બેઠો. ચાર્લ્સ ફેલિપ્સ જીવતો હતો તેવારે એ સાર્ડિનિઆનો રાજપ્રતિનિધિ હતો અને પ્રજાને ઘણા હક્કો વધ્યા હતા, તેથી જ આજ ઇટાલીઅનોએ તેના મળી આશા મરી દટિ કરી, પરંતુ રહેમની એ આશા નિષ્ફળ નિવડી કારણ કે પિદ્મન્દના સિંહાસન પર તે સ્થાયી થયો તોપણ આસ્ટ્રિયાને ઘેર એ સ્વાર્થી રાજા વેચાયો.

આ ઘાતુ નેપોલ્મ રાજ્યમાં પ્હેલા ફર્ડિનન્ડના મુઆ પછી તેનો પુત્ર પ્હેલો ફેન્સિસ ગાદીએ પડ્યો. તેના ટુંકા શાસન પછી, ૬ મે ૧૮૩૦ માં તેનો પુત્ર ફર્ડિનન્ડ નેપોલ્મના ગાદીએ બેઠો તેના અભ્યાસારથી નેપોલ્મ રાજ્ય વૂઝનાગા થવા વધુ પ્રજા તેના ચોરામ્ચથી પટલી પાંદાવા લાગી કે તેઓએ તેનું નામ 'Tyrant' (ચુથેચ્છાચારી) પાડ્યું તેનો પાપનો ઘડો પૂરો મરાશે ત્યાર વિખાતા મૅરિયન્ડીને ત્યાં મોકલશે

આ મીપણ અભ્યાસારના સમયમાં 'અગાર-દાહક (Chateaubernoi)' સપ્રદાયની બેઠે 'સુગતિ સમાજ (Constitutional Society)' તેમજ 'કેથોલિક, પ્રચારક અને રોમીય સમ્મિલન (Catholic Apostolic and Roman Congregation)' નામક ગુપ્ત સમાજો રચવાયા

ધાર અભ્યાસાર અને ચુથેચ્છાચારરૂપી અધરાસથી ઉપાવેલા દિવસોમાં એ ગુપ્ત સમાજોએ સ્વદેશપ્રતિની માલી પ્રકાશ રેલાઓ ઉત્તમ કરી, તો પણ એમના ગુપ્ત મત્રણા અને ગુપ્ત કાર્યક્રમે પ્રજાજનોનો ટુંકો ન મત્રવાથી વિશેષ લાભ થયો નહિ. વર્ગી ૭ સમાજોના મંત્ર પ્રમટ કરી દેનારને પ્રાણદંડ દિના ચીજા શિક્ષા જ ન્હોતી એ મયથી ઘણાં મનુષ્યા તેમા મહાતાનુ ગાદમ કરી શક્તી મ્હોતાં તેમા પ્રવેશ કરતી વખતે જી શાપ્ય રેતા પદતા તે પા પગા વટોર હતા આ ઘણા કારણથી એ સમાજો જાતિય સર્ગીવનીને માટે અવાચ્ય મદ વડા.

આ સંકટસમયમા 'નવ્ય ઇટાલી' સમાજની સ્થાપના થઈ. વેલ્સ અને જીમ્સ એ વેબ્બ અથવા આ સમાજને ધારણ કર્યાં તેઓને જે યોગ્ય લાગે તે આપણ અને વ્યાખ્યાનદ્વારા પ્રકટ કરે પોલીસ અને ગુપ્ત ચરાનો ભય રાહ્યા વિના રેવોલ્યુશન (Revolutionary) મતનો તેઓ પ્રચાર કરવા લાગ્યા પ્રાત્ સ્મરણીય જોસેફ મેન્ઝિની એ સમાજનો અધિષ્ઠાતા અને નેતા હતો તેણે " નવ્ય ઇટાલી " નામનું એક સાપ્તાહિક પત્ર પ્રકટ કરવા માંડ્યું તે તદ્દમા અષ્ટમ સાહસિકતાથી ગોત્રભેદ શ્રેયોક્તોન્નિક મતનો પ્રચાર કરવાને લેણી લેણા માઝ્યા સમસ્ત ઇટાલીની સાથે ચાર્લ્સ આલ્બર્ટની પળ આપ તૈના તરફ વળી કાયદાના કરાલ પ્રાસમા તેને સપડાવવાન માત્ર તેની પાઠલ ગુપ્ત ચરો છેડવામાં આવ્યા તેની વિરુદ્ધ વડ સાચિત થઈ શક્ય નહિ, તોપણ દેશનિર્મલના સર્જા કરમાવવામા આવી હવે તેણે ઇંગ્લાન્ડના સર્વ રાજાઓ વિરુદ્ધ દ્વાદશ કરનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું રોમ નેપલ્સ ટસ્કની, લોમ્બર્ડી, વેનેશિયા પીઢમન્ડ, પાર્મા આદિ ક્ષુદ્ર રાજ્યાને તોડી એક સાધારણ સન્ન નાંચે વડાને આજવા—એજ હવે મેન્ઝિનીના જાવનના સાના થઈ પડા

प्रकरण ४.

मैट्रिनिनी साथे गेरियटडीनो मेळाए, त्हेनु " नव्य इटाली " मां दाखल थयु, सार्डिनियानी सेनामां दाखल थयु, विश्वासघात, ल्याथो मुक्ति, गुप्त वेशे मार्सेल्स् तरफ पलायन, घहाणमां मेट्रु पद मळनु, ट्युनिसना येने त्यां नोकासैन्यमां रहेनु, नोकरी छोडो पाछु मार्सेल्स् आयवु, कॉलेराना दवा-खानामां सारघार करवा रहेयु, रीमोजानेरो तरफ प्रयाण.

देशनिष्ठाल यया पडी मैट्रिनिनी फ्रान्सूमा आवळा मार्सेल्स् घदरे जड रक्षा ए आश्रममा अनेक दशह्रितैयीभोए आवा तेना दाक्षा राधा ए'नु नाम समस्त इटालीमां गाभी रळु

गेरिबलडी पण त्हेना नामनी गर्जेनाथा आकषाई रहना आश्रमे आवी उभो मैट्रिनिनीनी एद्यमता, चिन्ताशीलता अन उत्तेजित वाक्याधी माई पामा त्हेनो मत्र शिष्य बन्द्यो, अन गुरु समक्ष प्रतिज्ञा करी क इंग्लीना साधारण तत्र माटे हु आमममपण करीश आजगुधी कइ थय नहि ए चिन्ताधी साधारण तन्त्रना ए अचल गुरुए अतरमा रोद कया नहि कारण के से ज्ञाणतो ज हता के लोकतान्त्रिक दळनी अग्नि सळगावानी सामग्रा चारे वाजुए तैयार ज छे मात्र ते एकठी करीन चिन्तागारा चोंपवनी न वार छ एटलु पाय एटले समस्त इटालीमां एक फेरे दावानळ सज्जी रड

जन्म: २२ जुन-१८०५.] मॅट्झिनि. [मृत्यु: १० मार्च १८७२.

તહેને ગૌરિવલ્લીની રંગ પારણી ને આ મહત્તાવાલુ કાર્ય તહેને સાધ્યું સાધારણ તન્નર પ્રતિ જોગે જોગે સદ્ગુણભૂતિ ચતાવી હતી તે સર્વે દેશાંતરે પ્રાપ્ત દેહની શિક્ષા કરવામા આવી હતી, આ સર્વે હયાઓનું વેર લેવા મેંદ્રિનીએ આ નવા આવેલા શિષ્યને આજ્ઞા કરી. મેંદ્રિનીએ ઠામ્નુયાદી, ટોઝા, મિ-મિત્તઓ, મેંવેલ્લી આદિને માસેલ્પી “ નન્ન્ય ફટાલી ”ના કેટ પત્રના કેટલાક ઈંકો મોકલ્યા હતા. તેઓએ એ ઈંકો વાંચ્યા છે, એમાં શારોપ મૂકી તહેમને ગોઝીઝહાર કર્યાં આ સર્વે જાતિહયા કરનારમા દુષ્કૃતિ શાન્ત થાય એ વિધિ આચરવાનું કામ પણ મેંદ્રિનીએ ગૌરિવલ્લીને સોંપ્યું. ગૌરિવલ્લીએ ‘ તથાસ્તુ ’ કહી ગુરુ સમક્ષ તહેની આજ્ઞા માથે ચઢાવી

મ્હેટી મ્હેટી ઘટનાઓ મ્હેટા મ્હેટા લાકડાં જ પ્રસ્તુત કરી શકે છુદ્ધ, શાકર, કાન્સ્ટ, મહમદ, હયુધર, ક્રોમ્બેલ, શિવાજી, વોંશિમ્બ, નેપોલિયન્, દયાનંદ આદિ સર્વ મહાત્મા સમયના કઢ રૂપે હતા ઉપર ઉપરથી જોતા એમ લાગે છે કે તેઓ સમયના ઉપગોળી કાર્યા કરવા જન્મ્યા હતા, પણ ચત્તુત તેમ નથી, સમય જ પોતાના કાર્ય કરવા તહેમને ઉપજાવી વ્હાલે છે. બધા ઉપરથી જોતા એમ પણ લાગે છે કે તેઓએ જ તે કાલની સર્વ ઘટના યોજી વ્હાલી છે પણ તેમ નથી, દુષ્ટોનું દમન કરનાર કૃપાલુ સર્વનિયતા શ્રધ્ધરની ગૂઢ રચનાથી સર્વ સામગ્રી તૈયાર થાય છે ત્યારેજ આવા પુરુષોનો અસ્તિત્વ થાય છે. એ પુરુષો એવા જ સમયમા અવતાર લે છે કે તેઓમાં રહલા શક્તિ, સાહસ અને પ્રભાવના વીજ પરિપૂર્ણ થયા વિના રહે જ નહિ. એ મહાવીર એ મહાપુરુષોમા હોય એ વાત સરી, પણ અનુકૂલ તાપ, ઝલ અને વાયુ વિના એ મહાવીર પુટી શકે નહિ અર્થે અનુકૂલ ઘટનાને જ તાપ, ઝલ ને વાયુ વહોળે છીએ મેંદ્રિની અને ગૌરિવલ્લીના અતર્ગમા એ મહાવીર રોપાયલા હતા એ વાત સરી પણ તહેમના ચારે વાગુએ ધ્વંસ ઘટનાઓ

गोठवाइ गइ न होत तो ए बीज फुटत नहि. मॅडसिनी इटालीना विप्लवने माटे उश्करणी करनार हतो, गॅरिबल्डी ते कार्ये पूर्ण करनार हतो. एक जण भावस्रोतनो नेता, बीजो कार्यस्रोतनो नेता, गुरु शिष्य पोतपोताना कानमा सपूर्ण हता परम कृपाळु परमेश्वरे इटालीना उद्धार अर्थ बे जणने घे जातना बीज रोपी मोक्ल्या हता मॅडसिनीए विप्लवने माटे जो इटालीयनोने उश्करी मुख्या न हत तो गॅरिबल्डी कंड करी शकत नहि, गॅरिबल्डीए ए सर्व उश्करणीने कार्यना रुपमा न आणा हत तो इटालीनो उद्धार बात नहि. इटालाना सजीवन कार्यमा बन सरस्वा उपयोगी हता बने आत्मसमर्पणना विषयमा समान दृष्टान्त रुप हता तथाज आज भारतयुवक पोतातु मस्तक आ युगल मूर्तिना चरणमा नमाव छे जे समये गुरु शिष्यनो प्रथम मेळाप धर्यो ते समये मिन्तु आत्त्वर्देने खासियाने सिहासने बेडा मात्र एक कपे थपु हत ' नव्य इटाली ' समाजे त्हेन वैप्लविक दलनो नेता थइ पोताना वावटामा ' एकता, स्वाधानता अने स्वातन्त्र्य ' ए ग्रंथ मनवीज लववानु अने इटालीयनाने विदेशाभोनी पीढामार्था छोटाववानु सूचय्यु परन्तु दुर्बल हृदयनो आल्यर्ट ए बातनी हा पाढी शक्यो नहि आ बी अनुकूल सामग्रानो ते मौव करी शक्यो नहि. ए यश त्हेना पुत्र प्लेला विकटर् इमॅन्युएलन माटे ज क्षुधित थया हतो.

वैप्लविक दलनो नता ता न थयो पण उलटुं ए लोकोनो अकुर कचरी नासवा तैयार थइ गयो, एवा ए आल्यर्ट दुष्ट हतो प्रथम जणावी ज गया छीए के ' नव्य इटाली ' पत्रिका वाचवाना ज अपराध माटे त्हेणे केटलाक निरपराधा मनुष्यान गोळा च्हार करी मारी नाह्या हता. आथ पण भयकर काय करवाने त्हेणे पाछु फरि ओयु नथी. ' नव्य इटाली ' ना

धर्का प्यारी अथवा घरना कोइ पण भायमां मर्का आववाना ज आरोपयी
 .ए दुष्ट घणाने मारी नाह्या. न्यायमंदिरानां पवित्र धारणां भीडी देनामां
 .आव्यां. एक हलका पोलीसना गिपाइनी अथवा गांचासथ गुमचरनी बात
 .साभळोने ज कोइ पण प्रमाण दिना प्रजाजगोने झुंदा मांज्या. प्रजाजगोनां
 .निरपराधी होवानां पण प्रमाणो सांभळ्यां नहि. न्यायने मामे एटली वधी
 नरहत्याओं यवा लागीं के आल्बर्टनी विरुद्ध विश्वजर्नल धृष्य अने क्रोध
 सळगीं उठ्यां.

आल्बर्ट जोयुं के मॅट्रसिनि मासेल्समां होवारी त्हेना कबजामां
 आववानो नहि, त्यारे फ्रान्सना राजा फिलिपने खरणे गयो. फ्रॅन्च गवर्न-
 मॅन्टनां आज्ञाधी मॅट्रसिनीने मासेल्स छोडवुं पड्युं. त्यांथी सेस्वीट्मॅन्लेण्डना
 जीनिवा नगरमां जइ रहां अने त्यांथी वैप्लविक दळने मीड्मन्ट राज्यनो
 अत आणवानां उपदेश करावा लाग्यो.

एवुं नशी करवामां आव्युं के त्रण सैन्ये त्रण वाजुएथी पीइमन्टपर
 म्हडाइ करवी. एक सेवॉय् तरफ थइने. बांजाए सेन्ट जुलीयन् तरफ
 थइने अने बांजाए जीनिवा तरफ थइने जवुं. गॅरिबल्डाए स्टाईनियाना
 गांकासन्त्यमां दाखल थइ त्हेमा वैप्लविक बांज रोपवां एम ठयुं. गॅरिबल्डी
 आत्मजीवनमां ए'नुं आ प्रमाणे वर्णन करे छे:—

• “हुं स्टाईनियाना खुरिवाइम् नामना वहाणमां प्रथम पंक्तिना खलामी
 छेप दाखल थयो नें बांजा खलसांजोना अतरमां रात्रि दिवस विप्लवना
 बांज रोपवा लाग्यो हुं ते कार्यमां संपूर्ण रुपे फनेहपण पांम्यो. जाहाजना सर्वे
 खलसांओ म्हारी साथे विप्लवसागरमां पडनुं मुक्ता तैयार थया. ए'वो
 बंदोबस्त करवामां आव्यो के जा विप्लव आरेमाय तो वधां वहाण एकरुन
 ते लोकने सांपी देवां. ”

वहानना खलागीओने स्वतन्त्रताना मतनो दीक्षा आगे बीओ तै नारीओ करवा गेरिवल्दी जीनोआ तरफ चाल्यो प्लेह् सार्जाना नामना नगरमा पीडमन्ट् राज्यनुं जे सैन्य हतु, त्हेनी साथे मळी जइ ए'बु ठरायवु हतु, के ते सैन्ये धारिक् पर वैप्लविक सैन्यना वाकरो च्छडाववो अने ते नगरना लोकोए राज्य विरुद्ध बड उठाववु. पण त्यां जत्ता ए'बुं एक पण तक्षण जणानु नहि के जेथी गेरिवल्दिने उत्तेजन मळे बळी राजसाय लश्करनो टुकीआ एके एके धारिक् नगरमा दाखल यइ गेरिवल्दीए जाण्यु के मळी कइ मळे एम नथी, बळी पकडाइ जवानो सभव पण आवी पदशे आम विपतिमां आवा पञ्चाधी ते एक फळ नेवनार बाइनी दुकाने गयो ते बाइन समजावा अंदरना खडमा लेइ गयो ने सर्वे हकीकत कही खीसुलम दोमळहृदयनाने वर यइ दुःख ग्होरवानी बी'के पण त्हेन सताडी राख्यो अधार यता ते धरमावी खेडुतनो वेश लेइ गेरिवल्दी निरुज नाछे. शाजथी रहेंनु अनियमित भ्रमण, अनियमित भ्रम अने अनिश्चित खावापीवानु जीवन शरु थनु जे कष्ट अने यत्रणायी दीक्षित यइ देशना उद्धार कार्यनो ए नेता थयो, ते बधा कष्ट आजथी त्हेना अगना वरु थइ पञ्चा

काइ विश्वासघातकनी सहायतायो पीडमन्ट् राज्यने सर्व हकीकत मळ्या गइ अने मॅट्रिनिनी सर्व योजना निष्फल गइ लैआन्थी आवा जे लश्कर जीनिवा सरोवरनी पार उतरातु हतु ते लश्करन जीनिवा राज्ये अटकाव्यु 'पवित्र सम्मिलने' चिकटर् इंगन्युअॅल्ने पीडमन्ट्ना सिद्दामन पर बेसाज्यो हता, त्हेनी निरुद्ध युद्ध कम्पन जीनिवान' राज्यमा गना एकटी धाय ने बिना आपत्तिए जीनिवा गवर्नमेन्ट त मेनाने पोताना राज्यमा यइने जया दे, तो समस्त युरोपियन् राज्यो जीनिवा राज्यना सधर लेइ ले ए भवे ते राज्ये विप्लवकारी मेनाने अटगवी.

जं सैन्य लहने सेनापति रामरिन् सेन्द् जुलियानो तरफ आयवानो सेकल्प फरतो हतो, तं सैन्य सेनापतिना ज विश्वासघातवी विखराइ गयु. एन सिद्ध थयु छे के सेनापति रामरिने शत्रु पालेयी छांच लेइ पोतानुं सैन्य बिखेरी नाखवानु दचन आप्युं हतुं मैट्जिनी एज सैन्यना साथे हतो. सेनापतिना विश्वासघातना खबर सामळने ते मृत्युवत् थइ गयो. ए वखत ए तावधी बेहोश थइ गयो हतो पण दशप्रीतिधी उइकराइ एवी अवस्थामा पण ते अम्बान मुखे पगे चालाने मुसाफरी करतां हतो. सेनापतिए पोतानी सेनाने रजा आपी सामळने त सरत ज मुर्छित थइ पच्चो. त्हेना मित्रोए ए अवस्थामा ज त्हेने जीनोआ मोकळी दीवो. त्या जीवन निर्भय नथी एम जाणीने ते जरा ठीक थता स्विट्सर्लेन्ड्मा पलायन करी गयो.

जे सैन्य सेवाय तरफ थइने आवतु हतु त्हेने सर्बिनिचन् सेनाए अटकाव्यु ए सैन्यमा सा जण विप्लवन माटे प्राण समर्पण करे एया देश-हितैयी नर हता. सर्बिनिचन् गवर्नमेण्टे त्हेमाना बे जणवे पकडी भूहाव्या ने गोंडी बहार कयो. बळी गॅरिबलडी अने मैट्जिनी विरुद्ध पण प्राण दबनी शिक्षा फामावी आम आ विप्लवने अत आग्यो.

मैट्जिना पर्वतमा सतातो सतातो नाइस् तरफ चाल्यो. दिनसे कोइ निर्जन स्थानमा सताइ रहे अने रात्रिए धुव तारानी सहायताये लक्ष्य स्थान तरफ मजर राखी चाले त्हेनी सहनशक्तिनी अनेक रीते परीक्षा थवा लागी. सेस्टार गिरिमाखनी दुर्गम गुहाओ अने विकट मार्गोए थइन दश दिवस मुधी अति कठोर प्रवास करवो पच्चो. दश दिवसना ए प्रवास पठो ते नाइस् नगरमा पोतानी माताने बेर आवा फ्होच्यो. त्या एक वे दिवस संताइ रही थाक खाधा पठो बे विश्वासु मित्रोने लेडने मार्सेल्म् नग्न जवा निकळ्यो. चार (Var) नदीने तीरे आवी फ्लोन्ता जणायु के वषा.

दधी नदी वे काठ बह ॥ गैरेबन्डानु निर्भय हृदय अन दृढ़ हा । कोइना
 बी ब राग्य मम दाता ए हृदय अन हायपर वधा आधार राखा पन्ना मित्रानी
 रजा एह ए दुस्तर नदामा पदतु मन्नु निमय मात्रमा नदा एन सार्दिनि
 नियत राज्यना न्दर मेर्या गइ

शत्रुना प्राप्तमाथा पापने मुक्त माना नदी कांठना प्रान्त्य राज्यना
 मामाग्नरापर विश्राम समुयो ने विना अचकाय पातानी खरी हकाकत
 कही दाधी पग तथा विभागन याग्य न्दाना ए स्थान ज रहन कद कर
 लीघा नैव ही एष डूंगुइरान (Dhanguirana) माकल दाधो खा इने
 एक बान्डामा खोजी पाल्या ए कान्डीमां जमीनथी सात आठ हाय ७७
 एक घाँरा हुता अन ए घाँरी सम्मन्त्र एक बाग हुता यागनी श भा निहा
 छवान बहान गौरवली बाँरी पात आवी उभा न पलायन करा नवाना
 लग शायदा लाग्ना पहरग रनी आत भलावी न्द दतान बागमा थकडा माथा
 न ल्यागी सटी पयतामा पची गइ पहरगार लेना पलायनना स्वबर नाग त
 पहला ता त कवाना कयो य निकट्य गया रात्र ताराभा एन माग दसाइना
 न । दबसे झाँन ए नु रक्षण करती हुव मामन्त्र भणी तण चाउवा माछु

कोटडीमाश नाशा दुव्या एन बाज दिबन सध्याकाळ गारवल्ला
 एक गामनामा गयो भवन्तरसथा व्याकळ थइन गामदाना मुखा पात
 खावानु माग्यु मुनाए सारा सारा पदार्थो खावा पावान भाट आप्या ग्राम
 दाना लोक भला हाय छ ए विश्वासथी परी हण पातानी हकाकत जगाव
 वाना भूल करी मस्तीए पानाना अनेयेन स्पष्ट शब्दा बड कहा दाधु क
 रहमन पकव नो अन्नगाज हुसूम आव्यो छ गरिम्न ए ए गदो ठ पदे
 नाभळ्या कया ॥ निमय चित्त गाजन कया फर्नु मात्र वचमां एक बार
 एहो पाल्या क, 'पकडवाना हुवम ना खाया पडा हय ।

वाहू करीने यामना लौक मुलीना आंगणामां एकठा थया, कोई समाकु खावा लाग्या, कोई राजनीति सगवे तकें वितकें करवा लाग्या, कोई कडें रमत रमवा लाग्या ने कोई कोई दारु पोने मुरीनी मिथ्या प्रशंसा करवा लाग्या. यथा पोतपोताना काममां एवा तो चकचुर थइ गया कें गॅरि-वल्डीने पकड्याने हुकम आपशामां ढोलं करवा पडी तोपण मुखोर्मा आंग्ल तो नवा आवेला इटालीयन् अतिथिने मुकी वीजें क्या य जती नहि. ग्वाथा पाणीनुं मूल्य आव्या विना नाथी जशे तो पचात थसे एम जाणी ते नजर राह्या करतो हतो. गॅरिवल्डी र्हेने मर्म जाणी गयो ने गजवामाथी एक महोर कूदाडी मुलीना हाथमा मुकी वीपी. मुलीनु चित्त आपी शान्त थइ गयो तोपण र्हेने केद पकड्याने इरादी र्हेने ल्यगी दांधो नहि.

परन्तु गॅरिवल्डी फताचा डरे ए'वो न्हांतो. पासे बेटेल जुधानीशाने स्वदेशप्रीतिना मत्रथी मोह पमाडी पोताना पक्षमा खेची लेधानो र्हेणे नि-धय कयो. एक जण गातो हतो, ते गाइ रव्या पडी गॅरिवल्डीए मधुर कंठे तान लय साथे स्वदेशप्रीतिने उत्तेजित करे ए'वु एक गीत गावा माझ्यु. तावेलु तीर पक्षीना हृदयमा सज्जनड चोळ्यु ए गीतना आवयी जुधानीआ स्तब्ध थइ गया, यधानां हृदय मीणनी पेटे ओगळा गया. गॅरिवल्डीनी उन्मा-दपूर्ण मूळेंना बाने द्रवीभूत करी नासे एवी स्वरलहरीथी मत्पर पण ओगळी जाथ. श्रान्तमडळी गॅरिवल्डी आगळ हारी गई यथा एक ताने पोली वक्याः "घणु जीवो फ्रान्स् ! (Vive le France !) -घणु जीवो इटाली ! (Vive le Italia !)" आनन्दध्वनिथी गगन गगजो उठ्यु. आम अति उत्साहमा गार्या रात जण्यइ नहि. गॅरिवल्डीने केद करवानी वात तो विचारो मुली कूदाची ज यश्यो नहि. प्रसात थतां केदळाक माइल सुधी ॥ देवाहितपाने

વધા વઘાવધા ગયા ને “ હશ્વર ત્હમાઈ કલ્યાણ કરો ! ” એવો અતરનો આ-
શવાદ આપા પાછા વઝ્યા

જીતિયાથી નટા પછી વિશ દિવસે માર્સેલ્સ નગરમાં સહસ્રલામન
આવા ઘોષ્યા અને ઘણનનાં હતયાં મેલ્યો એ સ્થલ તા પેશન્ નામ ધારણ
કરી કનગક માસ રહ્યા, પછા યુગયન્ નામના વહાળનુ મેઝ પદ પ્રાપ્ત કરી
ત્રણ વાર આડરસાના મુસાફા કરી આવ્યો ત્યાર પછી ટટુનિસના યેની
નાકામાં નાકર રહ્યા આ ઠકાણ ત્હન જલયુદ્ધમાં ઉપયોગી થઈ પડે એમ
શિક્ષણ મળ્યું યેના નૌકાસૈન્યન માટે માર્સેલ્સમાં એક વહાળ તૈયાર થત હતું
ત્હમાં વર્ગી એ ટટુનિસ તરફ ચાલ્યા પણ થોડા વચતમાં સમજાટું કે યેની
નાકરી તા એક પ્રકારના ગઝમગિરિ છે એ સમજ પડતા જ વહાળને ગાડ
લટાં વદર રાહાન ઉતરા પડ્યા ન એક તુર્કી વહાળમાં થતા માર્સેલ્સ
આવા ડાખા

માસ-સૂમાં આવા જવ છે તો ત્યાં કાઠરા પુલ્લ નારથી પાટી
નિકળ્યો છે વળજ બ્યાપાર વધુ વધ થઈ ગયું છે સાધનવાગ આનુવા
જુના ગામડામાં નાથી જઈ એ મથકર રાગમાંથી વચવાના પ્રયત્ન કરતા
હતા વૈદ્યા યાજકા અને દયા-ધર્મે-મગિનાઆ પરાપકાર-પ્રતન પાલન
કરવા રસ્તામાંમાં રસ્તે છે કાન દુઃખ ના અસહાય કષ્ટનક અવસ્થા ૫૬
મૌરવલ્લહાન હૃદય ચાગાઈ ગયું ન કાલરાના દવાવાનામાં લેના પગાર દર્દીઆ
ની સવાસપ્રુપા કરવા રહ્યા ત્યાં રહાન રોગાની સવા કરવા લાગ્યા ને ત્હમને
લાશ્વાસન આપા ત્હમના દુઃખ આઠાં કરવા લાગ્યા હની સાધતાની સત્તા
દૂસના અને સહનશક્તિની પ્રાપ્ત પડી મગિનીયા પણ કરવા ગયા

કાલેરા વધ થયા છલ ત્હન નવા મહાદ્વાપ તરફ જવાના વિચાર
કયા ત્હન જાત્રુ ૭ દરહિતૈયાં દડાં ફટાલાના ઉદ્ધારનુ કાર્ય થય રાવ્યું છે

અને હાંડ તેના એકલાથી વડ કરી શકાય એવી આશા નથી તે સૂક્ષ્મદષ્ટિથી જોઈ શક્યો કે ઇટાલીઅના લાવા વચ્ચે સુધી આમ ઉઘ્યા કરશે નહિ—એક દુહાડો જાગશે જ જાગશે, ને તે દિવસે નેતાઓના તાગ પડશે. મૅરિવર્લ્ડને દૃઢ વિશ્વાસ હતો કે ઈશ્વરે મ્હને ઇટાલીનો ઉદ્ધાર કરવા નેતા તરિકે મોકલ્યો છે, ત્યારે નેતાને ઉપયોગો જે જે ગુણોનો મ્હારામા અભાવ હોય તે અમેરિકા શ્રદ્ધામાં જઈ ગ્રાસ કરવા એ યો ત્હેને નિશ્ચય કર્યા

એ હેતુથી નૉટાનેયર (Nautonier) નામના ઘટાણમાં બેસી તે દક્ષિણ અમેરિકામાં આવતા રિઓ દા જાનેરો તરફ ચાલ્યો ત્યાં જઈ જોયું તો બ્રાઝિલ સામ્રાજ્ય સાથે સમીપમાં આવેલું રિઓ ડ્રેન્ડીનું સાધારણતરનું રાજ્ય સમાપ્ત ચલાવે છે અત્તનિધા અને નેતૃત્વ કાયમાં કુશલતા મેઝથી શકાય છે એમ જોઈ, ત્હેણે બ્રાઝિલ સામ્રાજ્યના ચેચેલ્લાચારમાં નાનદાના સાધારણતરનું મુક્ત કાવા કેડે પાથી.

प्रकरण

रोसेदोनो मेळाप रिओ ग्रॅन्डीना साधारण-तननु पक्ष समर्था, जलयुद्धमा प्रायित्ना वहाणन पकड्यु मारडोनेडो वदर उतरयु त्हन परुड्याना हुनम, पलायन जळमार्गे प्लटा सुधी जयु आहारसामग्री माट उतरयु पम्पासुनु चोगान खी कचि आहार सामग्री प्राप्ति, एक अद्भुतजल्याना, युद्धमा घयायु

गौरय's सहासलामत रिओ दी जानरा (Rio de Janeiro) आवा प्हाच्या इंग्लामाया दानतकान येण अनरु मनुष्यो साथ त्हन मैत्रा यइ त्हना आ मिनामा रोमना मरय हता स्वदशी तमज वदशना गुला माना वना ताडवा एन एना जावननु काय हावाया गौरवल्डीना हृदय साय एनु हृदय मळ गयु शु रपक्षनमा क शु कायक्षनमा, सबन्न त गौरिय'डी ना सहाय वया

त समय द्रायिल साम्राज्य माये रिओ ग्रॅन्डीना साधारण-तनन विग्रह चालता हता ए साधारण तनना प्रमुख गजल अन उपप्रमुख झॅम्बकाना सेंट ग्रीन नाम गमा कदा यइ पळ्या हता रिओ ग्रॅन्ड पूर्व ग्राय'ना साम्राज्यमा गणानु इत गजेल ए साम्राज्यना अत्याचारसाम उळ्यो न तथा काय भराइ नानकडा साधारण तनन कचडा मारवा ग्रायले वइ मायी गमल्लेन अन चम्बकान परुनी नइ वदा कया न निष्ठुरताना परा

નુટાચારી અને આત્મસમર્પણ કરવાનું આંધુ માહસ જોડેને વહાણવાળા તો સ્તબ્ધ જ થઈ ગયા. એક પોર્ચ્યુગીઝ બ્યાપારી આ લોકોને ચાંચાયા સમજ્યો, ને પોતાના છુટકારા બદલ રત્નની એક પેટી ગૅરિવલ્ડીને આપવા લાગ્યો. પણ ગૅરિવલ્ડા રત્નનો ખિસ્સારી નહોતા હોયે એ કપતા પોર્ચ્યુગીઝને આશ્વાસન આપ્યું ને જણાવ્યું કે તમારા રત્નો અને ગ્રાણને કોઈ હજા નહિ કર

ગૅરિવલ્ડી મૅંડેસિની પરથી પેલા મ્હાટા વહાણ પર ગયા, અને યુદ્ધના સેમજ આદારના જે જે પદાર્થો મળ્યા તે એકઠા કરી લીધા પછી વહાણને દક્ષિણ તરફ દુકાર્યું. આ કૃતચાર્યતાથી ગૅરિવલ્ડીના સહચરો અત્યંત તુર્શી થયા, અને સાહસ થરવાને પેવડા સ્પર્શવા તેઓએ પ્રત્યક્ષ મન વહાણ દુકારવા માંડ્યું. જતી વખતે મૅંડેસિનીને પાળામા ડુધાઈ દવામાં આંધુ ઘોડે દૂર ગયા પછી વહાણમાના બ્યાપારી સ્થેશન હોમની માલમતા સાથે એક મહવામા ચેગાહી મિનારા તરફ રવાને કરી ચીંધા કૃતજ્ઞતાના ચિહ્ન રૂપ પાંચ તીખી ગુલામને ગૅરિવલ્ડાએ તેઓ પાસેથી સ્વીકાર્યા, ત્યજી કંઈ લીધું નહિ.

ગૅરિવલ્ડી અને તેના મિત્રો ઉરુગ્વાય (Uruguay) રાજ્યમાં આવેલા માન્ડોનાડો બંદરે મદાગલામન આવા ઘોરવા સંપારણ સમ્રના સૌકે લહન સ્વાદુષી આદરમાત્રા કરી વધાવી સાધા રોમેટી વાળી વચના ન જ રાજ્યની રાજધાની મોંટી વિદિઓ (Montevideo) નગર તાક થાવ્વી રાજ્યના પ્રમુખ ઓગાસ્તે રોમેગીને મ્હાંદે રીપાનું વચ્છણ વચ્છ્યાં દરમકન ગામઝી, ગૅરિવલ્ડાને અને ત્હામગીઓને વચ્છતાને હુદમ સાવ્યા પરંતુ માન્ડોનાડોનો મેનાપતિ ગૅરિવલ્ડાના સાદમયા સંતુષ્ટ થયો હતો ને તેથી ગૅરિવલ્ડીને હોય ચેતાવા દાંધો

તેવામાં ગૅરિવલ્ડા બંદરમાં જ એક બ્યાપારીને કોર્પ્સ વેચી નાથી પણ બ્યાપારી પાંદો તેથી ગૅરિવલ્ડીને વચ્છતાનો હુદમ થયા છ એંધુ ગામઝી

पैसा आपवानी बात उडाववा माही. पण गॅरिवरडी एयो ए वगारे पाभो निकळ्यो. अभासी रात्रे उठोमानो भरेली पिस्तोल लडने व्यापारीने घेर गयो. व्यापारीए युक्ति करो पकडवानो हुकम थयो छे ते सभळ्यो त्हेने नाशी जपानी सलाह आपवा मडी गयो, पण गॅरिवरडी तो निर्भय चित्त बोल्थो के “फेलो कॉफीना पैसा लेइस पळी जइश,” एम कही व्यापारीनी छाती उपर पिस्तोलनु म्हों धर्युं ने मान ए ज शब्दो बोल्या. “म्हारा पैसा आप.”

गॅरिवरडीना ए शब्दोथी अने त्हेनी उग्र मूर्तिथी व्यापारा समजी गयो के पैसा ता आपवा पडश, तेथी अत्ते कॉफीनु मूल्य-बे हजार रुपया गॅरिवरडीना बहाण पर मोकली दीधा सार पळी रॉसेटीने शोधवा गॅरिवरडीना पोंतानु बहाण प्लेंटा नदीमा हकार्यु मार्गमा एक सळे बहाण हुनता सहजमा वचा गयो ते विपत्तिमाथी वन्या पछा जेसस् मेरिया नामना सळे बहाणने लागर्यु न त्या रॉसेटानो तपास करवा निश्चय क्यो आ बखते बहाणमानी खावानी सर्व सामग्री चुटी गइ हती तथा पण बहाण लागरधु पळ्यु हनु बहाणनो ओली-बोद् पेळ व्यापारीआने आपा दाधो हतो तेथी हवे काठे जवानु कइ साधन म्होनु चार खाला पाप साथे टेंवल्ता चार पाया बाधी दावा ने ते पर बेशा समुद्रमा चाल्या साथे मोगस नामना एक सोबताने लीधा हतो आ अश्रुभुत मळवो समुद्रपर नृत्य करता करतो किनारे आव्यो. मोरीसने मळवानु रक्षण करवानु सोंपा दूर देखाता एक घर तरफ गॅरिवरडी चालतो थयो.

सामे पम्पाम् गन एक विशाल चोगान देखो गॅरिवरडी बिसमय पाम्योने त्हेनामा प्रशंसना भाव उत्पन्न थया चारे वानुएलावे मुधी रमणाय फळ फुट्या शोभतु चागान जाणे प्रकृतिए स्वहस्ते लखी मुक्तेलु रमणीय

बहाणने ते टेवल पासो लड जवुं पळ्यु. बहाणमांना माणसो एटोला वर्धा
मुल्या यद गया हता के गॅरिवल्डीनी चतुराइनो आमार पण गोमास खाई
लोधा पछो ज मान्यो.

बहाणनी गति प्रयमनी पेठे ज अनिश्चित रही. क्यो जइए तो
बन्धुपर रोसेटी मळे ए प्रश्नो निकाल गॅरिवल्डी व्हाडी शक्यो नहि एक
कोई मको स्थान न्हो. तु के ज्यां गयाधी ते बन्धुने जोई शक्य. आम अनि-
श्चित भावनाधी गॅरिवल्डी व्याकुल यद गयो ने शुं कन्तु ते सुशुं नहि.
थोडी वखत विचार क्यो पछो तेणे बहाणने सेन्ट्रुं देगारियो नामना किला
तरफ हकारानो हुकम क्यो. ए विशो त्याधी छ माइल दूर हतो बहाण
किला पासो आध्यु तेवामा समेधी ने बहाण आवता जणामा; ए बहाण
घासीलना छे एवी शक्यी गॅरिवल्डीए सज्ज बवानी बघाने आशा करी
दाधी हती. बहाण पासो आवता त्हेना सहचरोए आत्मसमर्पण करवा
देवानी अनुज्ञा मागी, त्हेना उत्तरमा त्हेण हथियार पकडवानी (To arms)
आज्ञा करी. साथे साथे ज शब्द छोडी नाखनानी पण आज्ञा करी.
पाठळ्या शत्रुओए तोपनो मारो चलाम्यो गॅरिवल्डीना बहाणनो सुकानी
गोळो नागनाधी माथो मथो हात मारीने जगाडेला सिंहनी पेठे गॅरिवल्डी
गर्जी उठयो. विश्वासु सहचरना माणया त्हेनु हृदय बिघाई गयु त्हेनी
नष्टोर्मा लोहाने बंदले विजळी बहेवा लागी ने ते विजळी त्हेना मित्रोनी
नसोमा गइ. एक एक जणमा दस दस जणमु वळ आय्यु. गॅरिवल्डीनी
तोपमाथी भीषण अग्निगोळ्य छूटवा लाग्या सुकानी बगर बहाण आगतेम
पर्या करतुं दत्तुं, तोपण तोपनो मारो सज्जड चालतो हतो. शत्रुओ त्हेना
करता व्रण गणा हता, तोपण तेओ गॅरिवल्डीना मयकर बहाण पामं
आववाने हिमत करी शक्या नहि. बहाण आगतेम रखवतु हतुं तेथी

गैरिबन्डी आते मुकान पकळु ए'वामा एक गोष्टो आब्यो ने त्हेनी
मरदन तथा वानने भेदा चाल्या गया तरत ज गैरिबन्डी मुच्छिन थई
तुतक पर पड्यो

अर्धो कलाकमा ए युद्ध पर थई रथु. दानुओ जग मणा होवा छना
इटालीयन् वारान्ध मारा आगळ फावा शक्या नहि ने वहाण पाठा फरवी
नसाय तम नाठा मुच्छिन थई पडला सेनापतिने छेइ त्हेता मित्रो आगज
चाल्या इव नाइए ते दशहैतैपीओनु नाम दयाना हिमत करी नहि एक
कलाक पछी गैरिबन्डाने मान आब्यु, पण लाही अतिशय बही जबाभी
शरीर एन्तु वधु निर्बळ थई गथु इतु के तनामां बो'वाना शक्ति रही
नहानी त्हेनु जीवन मरण साथ युद्ध करे छ ए त्हेना मित्रो जाणा शक्या
तथा जाणना हुता के गैरिबन्डी मृत्यु पामे ता निश्चय तभो दानुन हथे
पकळाय ने तोपन म्होंए सधाय तथा सर गैरिबन्डान दिग्गद वजी बेग
न त्हेनी आझानी वाट जावा लाग्वा परतु गैरिबन्डीनां बो'वानी शक्ति
न्हेता, मात्र नवज्ञाना आगळवड खेदा के (Santa Fe)
नामनु स्पान दलाड्यु अने वहाणन त्या लई जदानी श्वास्त करी नावि
काए वहाणन त दिसा तरक हुकायु त्या मरतु ता विनाग मरत एन
विचारी गैरिबन्डाए त्यो जवा आभा करी हती

સાંમઝી આગ્યુ. ત્હેનું પ્રાકૃતિક મહત્વ અને ગૌન્દર્ય, ત્હેનો દ્રાક્ષના ચેલાઓધી
 ઢેંકાંચેલી પર્વતમાલ્ય અને રમણીય ગુહાઓ એ સર્વે ત્હેના ચિત્તપટ પર અકાયા!
 હવે ફરી એ જન્મભૂમેનુ દર્શન મશે કે નહિ એ વિચારધી ત્હેનુ ચિત્ત ચિરાદ
 મરું ને મારૂ પર ચોધાર આગુ વહવા લાગ્યા.

प्रकरण ६.

ग्यालेगेमां वेद पक्कडावु नासवु ने फरी पन्डावु, विविध प्रकारना दुःख केदयानु वेदखानामार्गी छुटवु मॉन्टी विडियो जवु स्थायी रिओ ग्रॅन्डी जवु लॅंगुइन् लॉन् पॅटोंसनु युद्ध, गॅरिलानायक कर्नेल् मारिंगो साथनु भीषण युद्ध स्नेह कथा ये घहाण घनाघघा, सेन्ट कॅथेराइन् तरफ युद्धयात्राए जवु घहाणनु डुधवु किनारे निकळी ग्यालीआ मगरने सर करवु.

आगणास दिवसना जसयात्रा पठा त्हेमनु बहाण ग्यालो (Gravelly) बंदरे भावी फ्लोच्यु बहाण बंदरे प्हाचु त प्लेला गॅरबजीना विश्वासु मित्र लुइ कार्सेनियाए दूरधी आवता एक बहाणन जायु साइकोतक बिन्नी की त बहाण सभाए पासे बाल्यनु

त बहाणना नायक मेहन (Mahan) नगरनो रहीं इता तहन दशहतेपा दन्न पुष्कळ खाराक आप्या अन त्हेमना घवायल सनाप निनो यथेष्ट सेवमुद्रुषा करी त बल्लत जेन्टा घादयस् प्रदशना गवर्नर अस्टग् ग्यालगमां इता पेडा बहाणना नायक गॅरिवर्डीने ए गवर्नर पर एक परिचयपत्र लखी आप्या ए परिचयपत्र रद्द त गवर्नर पास बघा गया. गवर्नरे त्हेमना आप्रहृषक आदरसत्कार क्यो खास वैद्य पासे गॅरिवर्डीना चिकित्सा कराववा माडी एन मटादवान वैद्य पण अनक यत्न कया आ आदर

સત્કારની અદર જે અન્યભાવ સુધાની રાખવામાં આવ્યો હતો તે ધોડે ધોડે સમજાડુ ગયો. ગૅરિબલ્ડીનું ઘદાણ ગવર્નરે એક સુરક્ષિત સ્થળે રચાવ્યું, તોપણ ત્હેને અને ત્હેની મદદગારને રાવા માટે તો ત્હેણે સત્તમ ઘડોવસ્ત કર્યાં. શહેરના ઘણા લોકોએ ત્હેમનો અતિથિસત્કાર કરવામાં ઝાઝી રાખ્યું નહિ.

બુએનોસ અયેર્સ (Buenos Ayres) પ્રદેશના ટ્રિકટેટર રોજાસેની આજ્ઞાની ૭ માસ ગુપ્તી એ બંદરે રહીને વાટ જોઈ, પણ શાપી કદ જલદ આવી નહિ. ગૅરિબલ્ડીને એ સોનાના પાજરામાં બેંદ પડી રહેવું ગમ્યું નહિ. એ કેદસ્તાનામાંથી નાસી જવાનો ત્હેણે સત્કલ્પ કર્યો ત્હેણે આ સત્કલ્પ એક વિશ્વાસુ મિત્રને જણાવ્યો ને ત્હેણે એક ઉતાવળી ચાલનો ધોંધો અને મોંમીઓ આપ્યો. રાત્રે ધોંઢાપર બેસી પાસના નદી તરફ ધોંચ્યો, એક શ્વાસે પચાસ માદલ ગુપ્તી ચાલ્યો ગયો. જૂબીકું પ્હોંચ્યા પડી એક વિશ્વાસુ મિત્રની શોધમાં પેલા મોંમિયાને મોકલ્યો. તેવામાં ગૅરિબલ્ડીના શોધમાં નિકળેલી એક પોંડેસ્વાની ટુકડી ઉઘાડી તરમારે ત્યાં આવી પ્હોંચી. તેઓએ ત્હેને પકડી છીંધો ને ઘાંધી રુંધી ત્હેનાજ ધોંઢાપર નાહ્યો. અર્ધી દશામાં દોહતે ધોંડે એ'ને પાછો ચલાવેમા આપ્યો ધોંઢા પર સગ્ગજ માથવાથી અને તે દશામાં ધોંઢાના દોડવાથી ત્હેનું શરીર ક્ષત વિક્ષત થઈ ગયું, તરસથી ત્હેનો કંઠ સુકાઈ ગયો ને મુલધી પેટમાં હલ્લો વઢવા લાગી ત્હેની આ'વી દુરવસ્થા દેખ્યા છતાં પણ સેનાપતિ મિલ્નુડ (Millanar) ના હૃદયમાં કદ દવા ઉપડી નહિ. એટલામાં ગવર્નર જ આવી પ્હોંચ્યો હત તો ત્હેની વલ્લે અર્ધી એ માઠી થાત. જે મિત્રે નાશી જવાને માટે ધોંડો અને મોંમિયો આપ્યો હતો તે મિત્રનું નામ દેવડાવવા પેલા કુર સેનાપતિએ ત્હેના ને હાથ બાધી કાઢે લટકાવી રાખ્યો. ગૅરિબલ્ડીના હૃદયમાં એ રાક્ષસ ગ્રાંતિ ધૂળાનો ભાવ સત્તેજિત થયો, એ ભાવ દેલાડવાને ત્હેણે એ રાક્ષસને ત્હેના મ્દો પર અનેક ય્વનવાળ માર્યા ને મિત્રને ગમે તે

કષ્ટે પણ નહિ પડ્યાવું એવી કોરલી પ્રતિજ્ઞા ત્હેને સ્પષ્ટ જણાવી દીધી ત્હેની યત્રણાર્થી રક્ષકોના મનમા પણ દયા ઉપજી. રાક્ષસે અતે નિરાશ થઈને બે કલાક દોરી કાપી નાંખી. ત્હેનું ટુંકુ એટલું વધુ વધી ગયું હતું કે જ્યારે ત્હેને છતારી માંચડા પર નાચવામાં આવ્યો ત્યારે તે બેશુદ્ધ અવસ્થામા હતો એ અવસ્થામા પણ ત્હેના હાથ પગ વાધી ત્હેને કેંદલાનામા મોકલી દીધો એક ઘાતકને ત્હેની ચોંચી કરવાનું કામ સોંપવામા આવ્યું ! મિનોરા આલિમાનું નામની દેવી પ્રકૃતિની એક છાએ ત્હેની રક્ષા કરી ન હતી સો પેલો ઘાતકના ક્રૂર વ્યવહારથી સ્વદેશાહિતંપી ગૌરિબલ્ડી એ કેંદલાનામા જ સમાવિસ્થ થાત. રાક્ષસ-પ્રકૃતિ મિલાડના ત્રાગનો તિરસ્કાર કરી તે મલી ચાઈ કેંદલાનામા આવવા લાગી ને ગૌરિબલ્ડીની મેવા મુધુપા કરવા લાગી. ત્હેને નિશ્ચય ક્યો હતો કે મિલાડ મ્હને કેંદલાનામા જતાં અઢકાવશે તો શહેરના લોકોને સંકરી તે સેનાપતિની સ્વર જોઈ લેશ.

જે ગૌરિબલ્ડાના ગુણથી ત્યાંના ઘણા લોક મુગ્ધ થઈ ગયા હતા, તે ગૌરિબલ્ડીપર આ'યો અત્યાચાર થાયછે એમ જોઈને ચર્ચું નગર સેનાપતિ પર ક્રોધ ભરાયું. સેનાપતિ ત્હેમનો ભાવ સમજી ગયો ને ગૌરિબલ્ડીને યુએનોર્ અયેર્મ્ પ્રદેશની રાજધાની ઘાજાડા નગરમા ત્હેને મોકલી દીધો અતિ યત્ર-ણામય કેંદલાનામાં બે માસ ચાલ્યા ગયા, તથાપિ ત્હેને પોતાના મિત્રનું નામ દીધું નહિ. યુએનોર્ અયેર્મ્ના રાજા રોજાતે જાણ્યું કે પાંજરામાં પુરાયેલા સિંહની પેઠે ગૌરિબલ્ડી કપડે ચવાનો નધો, તેથી ત્હેને કેંદલાનામાં નાંખી મુકવો પોકટ છે આ તરફ દયાલુ ગવર્નર ડુવેર્ને પણ ત્હેને છોડી મેલવાની અગ્રામણ કરી અંતે ગૌરિબલ્ડાને કેંદલાનામાથી છૂટો કર્યા અને જામ બને તમ સન્વર એ રાજ્યમાર્થી ચાલ્યા જવાની આજ્ઞા કરી. ગૌરિબલ્ડી પણ એ રાખ્યું રાજ્યમાં પકડવારે ■ રહેવા મુશા ન્દાતો. માર્ચુ આપે એવા કેંટલાઈ મિત્રોના

સહાયતાથી નદીની પાર ઉતરી સહીસત્તમત મોંટી ચિલ્દિઓ જઈ મઢ્યો. ત્હેનો પ્રિય વન્ધુ રોસેડી રિઓ ગ્રેન્ડીયા રહદીને પાડે આવ્યો હતો તે પણ ત્હેને મઢ્યો. મોંટી ચિલ્દિઓ રાજ્ય, ત્હેનો મછવો ગૅરિવલ્ડીએ લુટી લીધો હતો તે હજી સુધી મૂલી ગયુ ન્હોતું, આથી એક માસ સુધી ત્હેને એ નગરમાં સેતાઈ રહેવું પડ્યું. અંતે રોસેડીને સડને તે રિઓ ગ્રેન્ડીના સાધારણ તત્ર-રાજ્યમાં ગયો. સમાપતિ મેજેલ્ તે વસતે ગ્રાશિલ્ રાજ્ય સાથે સમાનમાં રોકાયો હતો, તેથી ત્હેના પ્રતિનિધિએ ગૅરિવલ્ડીનો આદર સાથે સ્વીકાર કર્યો.

તરત જ ગૅરિવલ્ડી રણક્ષેત્રમાં સમાપતિને જઈ મઢ્યો. સમાપતિએ ત્હેને સાધારણ તત્રના વહાણોનો અધિનાયક નિમ્વો. ત્હેને માટે બે ઝનકુટ વહાણ સત્વર આજવામાં આવ્યાં. રિઓ પાર્ડો નામના વહાણમાં ગૅરિવલ્ડી મ્હજ્યો. ગ્રેગ્રિગ્સ (સાધારણ તાન્ત્રિક) નામના બીજા વહાણમાં સેનાપતિ ગ્રીગ્સ (Griggs) મ્હજ્યો. માત્ર બે તોપો, કેટલીક ચંદુકો અને કેટલીક તરવારો આટલી જ ત્હેમની પાસે યુદ્ધનાં સામગ્રી હતી, આ બે ન્હાના વહાણ અને આટલી માત્ર સામગ્રી લેઈને તેઓ ગ્રાશિલ્ રાજ્યના ગ્રીસ શરણ વહાણ અને એક આગચોટ સાથે છટકા ગયા. લેગુર્ન્ લોર્ગ પેટોર્ગ નામના અસાત આગઠ એક ધોર યુદ્ધ થયુ. એ યુદ્ધમાં ગૅરિવલ્ડીએ અને ત્હેના સહચરોએ અસાધારણ રણકૌશલ્ય દેસાસ્યુ. વચ્ચે તેઓ યુદ્ધમાં સામે મડે જતા, વચ્ચે ત્યાંથી જંગો જઈ કિનારા પરના જંગલમાં જતા ને ત્યાંથી આવાદ મોઢીઓ છોઢી ઘનુઓના માળસોને ટપાટપ પાડતા. ગૅરિવલ્ડીના ઉત્તેજનથી ત્હેના સહચરો હમેશા ઉત્સાહપૂર્ણ રહેતા, જંગલી ષોડા પકડાને ત્હેમનાપર સ્વારી કરે ને શત્રુના તનુ પર પાડ પાડે, લુટપટ કરી અગમ્ય અરણ્યમાં અદૃશ્ય થઈ જાય ને શત્રુને હફાને.

स्वार्धनता, प्रियता अने स्नेह ए वे त्हेना हृदयनी प्रयच्छ वृत्तिओ हती. स्वार्धनता प्रियतानी पेदे ते स्नेहया पण अमानुष कर्म करवामा जयवत नावज्यो. बीजा अनेक दृष्टान्तोमायी एक दृष्टान्त अही आपीए छीए द्यामित् साक्षाज्यना अस्वाचारया कदाचि कदलाक कुटुम्बो फामोकिया नामनी एक नदाने काठे आवा बस्या ए नदी लेंगुइम् लॉस् पेंडोस् अखातने मळे छे. त्या डोंकदर फेंशरानी कन्या डोंना एनेने त्या मॅन्युएला (Manuals) नामनी एक परम सुदरयुवती रूहेता हता. डोंना एनेने त्या गॅरिबल्डी अतिथि तराके रह्यो. त्यारे ए युवतीनी मूर्ति गॅरिबल्डीना हृदयमा अने गॅरिबल्डीना मूर्ति मॅन्युएलाना हृदयमा प्रतिबिंबित थइ रही उभे एक बीजाना रूप गुणधी मुरघ थइ गया. गॅरिबल्डी युद्धना सर्वे दुःख भूली गयो. ए युवतीनी प्रेम-मयी मूर्ति नाविकने मन ध्रुव तागे होय एवी थइ पडी. बसत मळे त्यारे गॅरिबल्डी ए आधर्म बखता बसत आवी अतो आधमवासाओनो अन विशेषे कराने ते सुदरानो व्हालो थइ पज्यो

एक समय गॅरिबल्डी लडाइमा घवायो हतो ने विधान साह बहा-
णने लगर नाही, पीताना मित्रो साथे किनारे पज्यो हतो एवासा खबर
मळी के गॅरिबल्डीनो सेनापति मॅऑरिंगो पचास स्वार अने थोडुक पायदळ
सई रूहेनी शोधमा आवे ॥ मॅऑरिंगा गॅरिबल्डीने मुख्य शत्रु मानतो अने
तुनो तेमज त्हेना सहचालना नाश करवा त्हेने ठराव क्यो हतो. गॅरिबल्डी
आ सपळु जाणतो हता ने तेथी सावधान रहेतो. मॅऑरिंगो आवे छे एवा
श्वर मळना त्हेण चारे बाजुए पोडेस्वार दोडाव्या शत्रुनु कइ चिह्न न
जणायापी तेओ पाछा आव्या. पडी त्हेने सावधान्याओने ग.यो साथे चारे
बाजुए छोम्या. पशुओनी ओतानी ने भुषणानी तीक्ष्ण शक्तिधी बसने
शत्रुओ पकडाइ जाय, केमके जरापण शंकायी पशुओ स्हानीने नाही जाय,

गोवाळीया पण पाछा आव्या. आम होवापी गॅरिबल्डी मित्रांने वेडो ने सहचरोने कामे जवानी रजा आपी पोते मात्र रघोइआने लेईने लाकडाना घना-वेला किल्लामा गयो. एवानां गॅरिलाओए ओचिता आर्वीने घेरो पात्थो. ए किल्लाने एक घुरज हतो त्हेमां घों भरंली बंदुकी तैयार हुतां. सेनापति अने त्हेनो रघोइओ घुरजमा दोंडी अता हुता, तेवामां एक गोळी गॅरिबल्डी पर आवी पई, पण मुभाग्ये ते त्हेना वख्रमा घडने घाळी गइ त्हेना देहने कइ दजा करी नहि. एक मिनिट्मा घुरजमायी मोळांओ निकळया लागी. ने अकेकी गोळीए अकेको मागस पडवा लाग्यो. यदुकोना अजाजयी गॅरिबल्डीना मित्रो जगलमापी आवां प्हांच्या, त्हेमनावा घुरजपर जवाय एंवु न्होंतु तेया किल्लाना बीजा भागमा गया शत्रुओए ते बाजुना घासना छापरा गळ-गाव्या ने पई लाकडाना कोट पर च्हा गोळीओ मारवा लाग्या. गॅरिबल्डीना मैग्यने ये तरफथा मार पडवा लाग्यो-एक बाजुएयी अमि सळग्यो ने बाजा बाजुएयी गोळीओ छुटवा लागी. तोपण नाहिमत न थतां तेओमापी थोंगक घास होलवया रद्या ने पीजाओ शत्रु सामे लडवा वभा. वीरप्रकृति लुइ फॅर्निंगडीयाए आग होलवी मित्रोन घवाच्या.

आम व्रण कलाक मुधी घने पक्षे एक बीजानो नाश करवा अनेक प्रयत्नो कर्या, एवामा गॅरिबल्डीना रघोइआनी बंदुक्माथी^१ एक गोळी छुटी, रक्षेण कर्नेल मॉरिंगो (Col. Moringue) ना हाथनु हादकु भागी नाख्यु ने हाथ नकामो करी नाख्यो तरतज कर्नेले पोताना छिपाइओने पत्तायन करवानी भाशा करी. ए लडाइमा कर्नेलना पचास माणसो मराया ने अनेक घवाया. गॅरिबल्डीना पाच माणसो मराया ने व्रण घवाया.

आ विजययी डोंना एवना आनदनो पाररह्यो नहि. त्हेणे विजयना स्ममानमा एक खाणु आप्णु ए खाणाने दिवसे गॅरिबल्डी जाणवा पाम्यो के

તેના હૃદયની અધિષ્ઠાત્રી દેવી ગુદના સમસ્ત સમયમા વ્યાકુલ જ રહી હતી. તેથી તેને તે ચાંદનો ઉપકાર માનતા બસને કહ્યું, કે " ગુદમા જય થયાથી જે આનંદ થયો છે તે કરતા પણ તુમારા સ્નેહથી વધારે આનંદ થયો છે સુદરિ ! હું હમેશનો તુમારા જ યાત્રા ન તેથી મને અનુપમ આનંદ યાત્રા પરતુ વિધાતાએ એ સુખનો મને આધિકારી બનાવ્યો નથી, કારણ કે તુમ અન્ય એક જનના થઈ ચુક્યા છા " એ રમણ સમાપતિ ગંગેલના એક પુત્ર સાથે લગ્ન કરવાને વધાઈ ચુકી હતી, તથી જ ગૌરિશંકરના રૂપગુણના મોહ પામ્યા છતાં પૂર્વગતિના ભગ કરા શકા નહિ. રમણના કર્તવ્યજ્ઞાને પ્રેમપર આધિપત્ય મળ્યું. અતે બને જણા મન હૃદયે એક થીજાની રજા લેઈ દૂર થયા પણ આ બનાવથી ગૌરિશંકરની હૃદય છાજાતિ પર વધારે અનુરક્ત થયું. છીજાતિની ઉન્નતિ કરવી, એ આજીવી રહના જીવનનું એક મુખ્ય ગ્રંથ બન્યું સ્વદશનો ઉદ્ધાર અને છીજાતિની ઉન્નતિ એ બને ગ્રંથ તુના હૃદયમા સરસ્તા સ્થાન પામ્યા

આ વિજયથી ઉત્સાહિત થઈને ગૌરિશંકરે થીજા કે વહાણ બનાવ્યા શત્રુઓના વહાણ નદીમુખના રક્ષા કરતા હાથથી તેને આ નવા વહાણને કેટલાક ગાડા પર ચઢાવી સ્થળમાટે સમુદ્ર પર લઈ ગયો ગાડાને અનેક વચ્ચે જોડામા આવ્યા ને પાસતાક્રીસ માઈલને છેડે ટામાન્દાઈ સરોવરમાં વહાણનું ઉતાર્યા તે સરોવરને આટ્લાંટિક મહાસાગર માટે સમર્થ હતા. તેથી વહાણો સરોવરમા થઈ મહાસાગરમાં આવી પહોંચી ગૌરિશંકરે રિઓ પાર્દો નામના વહાણમા અને ઝોન પ્રીંગ્લ સાંવાલ નામના વહાણમા ચઢ્યા અને થીજા કે વહાણ ઘાટ થોલી તેમની પછવાડે પછવાડે અમાન તરફ આવ્યા. પવાનો દક્ષિણ તરફ વળના મસત શરી આવા વહાણ નદી કુશા જશે એમ જાણ્યાથી તેને કિનારા તરફ લેઈ જવાનો હુકમ કર્યો વહાણ કિનારા

તરફ ચાલ્યા એવામા એક જવર મોંનુ આચ્યું અને રહેણે ગૅરિલ્ડોના વહાણને તથુ કરી તાથુ ગૅરિલ્ડો તે વસતે વહાણના ગતિ જોવા કુવા પર સ્થળો હતો તે દૂર જદ પડ્યો, વહાણના રાત્નાસીઓને અને યોદ્ધાઓને વચાવી શકાય એ આશાથી તે વહાણ તરફ દોડા આવ્યો, તોજણ ત્હેનાથી કદ ચદ શક્યુ નહિ. એ શોચનાય દુર્ઘટનામા ત્હેના છ સગાઓ હુવા મુઘા તેઓ કાજ ધાપી ગૅરિલ્ડોનાં સાથે જ રહેતા અને સ્વદેશના ચરણમા રહેમણે પ્રાણ સનર્પણ કર્યો હતો, એમાનો મુદય મિત્ર ધીરવર લુદ ધેનિંગલીયા હતો આ ધીરમડલ્લા આ'વા શોચનીય મૃત્યુથી ગૅરિલ્ડોના હૃદયમા કારી થા લાગ્યો.

સેનાપતિ ગ્રીગ્ઝ્ જાતે ચતુર નાવિક હતો અને ત્હેનુ વહાણ પળ રિઓ પાઝ કરતાં ન્દાનું હતુ તેવા તે, વહાણને મોજાના અનુકૂલ દિશામા રાસાને અતિ પટે વળાયા ધક્યો, અને સેમ્ડ્ કૅંચરાઇન્ને વિનારે સદ્દીસલામત ઉતારી શક્યો આ પ્રદેશ બ્રાક્સિલના રાજાએ પોતાની બે નના સન પ્રસંગે ત્હેને આધન રૂપે આપ્યો હતો

જે અસાનની પાસ ગૅરિલ્ડોનુ વહાણ હુવી ગયુ તે અસાનની આજુ બાંનુના લોક રાજવિદ્રોહા હોવાથી ગૅરિલ્ડો અને ત્હેના ધાકી રહલા સગાઓને આવકાર આપ્યા વેલ્સવિક સેનાપતિ જવરલ્ કૅંનાવારો (Gen. Canbyro) સ્વઝસૈન્ય લેદ્ જલ્સૈન્યને મલ્લાઆવતો હતો, ત્હેને મઝી જવા દોડ્યો વિજયી સેનાની પટે તે નિરકુશ ચાલ્યો, કારણ કે ત્હેના આવવાના સપર બ્રાક્સિલ-સેનાને બિલકુલ હતા જ નહિ ને તેથી એને અટકાવનાર

કોઈ હતું નહિ. સેન્ટ્ કેથરીન્ પ્રદેશના ગ્વીલીઆના નગરના દરવાજામાં
 વગર અદાલતે દાખલ થયો, અને ત્યાંનાં પુધ્કલ અલ્લશાસ અને દારુગોળો
 હાથ કરી લીધા ત્યાંના વદરમા ગ્રામ વહાણ હતા, તે પણ કબજે કરા લીધાં
 ગોએલેટી ઇટા પેસિકા (Goeletta Ita Pasica) નામના જે
 વહાણમા સાત તોપો હતા તે વહાણ લેઈને ગેરિકલ્ડી વૈપ્લાવિક નીકાસનાનો
 અધિનાયક થઈ ચાલ્યો.

प्रकरण ७.

डुबरी गयेला मित्रो माटे शोक, त्हेनो स्नेह अने लग्न; पत्नीनु चरित्र, प्रथम कृतकार्यता पछी विपत्ति; जळयुद्ध, त्हेनी पत्नीनु धीरत्व अने साहसिकता, भीषण संग्राम, त्हेनी खोनु रणनैपुण्य अने असाधारण कार्यपरपत्ता, यद्वाणमां भयानक हत्याकाण्ड, यद्वाणने सज्जगती मुख्यां, गॅरियल्डीनु सेतानायक तरीकेनु जीवन; त्हेनी पत्नीना जीवमूनी केटलीक घटनाओ.

गौरव-दना वृद्धकीशत्यया साधारणतः प्रभाव स्थापितो गयो थोडा पसतना समस्त सेन्ट्र केयेराइन् प्रदेश त्हेमना ताषामा आवी गयो. त्हेनो प्रिय बन्धु रोसेटा ए राज्यना एक उच्च अधिकार पर निमायो ने तेधा ते राज्यनी अतर्व्यवस्थामा रोकायो गॅरियल्डी पोताना छ मित्रो डुबी मुआ पछी छेक निराश थइ गयो हतो त्हेनु हृदय मरुभूमि जेवु शुष्क पइ गयु हतु. पछा रोसेटा राजकार्यमा एटलो बधो गुपाएलो रहतो के त्हेनी साथे पण समागम थतो नहि हवे त्हेने लाग्यु के सहचर्मिणी विना म्हेने कोद आ निराशा राक्षसना हाथमापी छोट्या शकसे नहि त्हेणे जाते ज बल्यु छे के त्हेनो जावननो सौया अस्थिर भाग जा ज हतो केटलीक दिवस सुधा त्हेना हृदयनु आधिपत्य मेळववा शोके अने प्रमे द्वयुद्ध कर्तु थोडा दिवस ज्ञा शोकना राज्य पछा त्हेना हृदयमा प्रेमानु राज्य दड थयु गॅरिवल्डा

શોકના કુર હસ્તમાથી મુક્ત થવા પ્રેમનો આધાર શોધવા લાગ્યો. હવે દ્વા-
જાતિમાં તે છુટ્યા મેલવા લાગ્યો. અતે હિન્દુ તેનો મનોરથ પૂર્ણ કર્યો.

જ્યારે દ્વાજિલ્ રાજ્યનો સેનાપતિ સામ્રાજ્યનુ આધિપત્ય સ્થાપવાનો
છેલ્લો પ્રયત્ન કરતો હતો, જ્યારે રિઓ ગ્રેન્ડોના નૈપ્લાવિક લોકોને મોંઘમેળ
કરી નાસવા દાત વચ્ચે રહ્યો હતો, જ્યારે રિઓ ગ્રેન્ડિ નગર શત્રુના સૈ-
ન્યથી ઘેરાઈ ગયું હતું અને મૅરિબન્ડી આનિટા નદીમાં શત્રુઓને અટકાવવા
પાતાના વટાણને મોકલતો હતો, તે ઉત્તેજનાપૂર્ણ સમયે તેની સમરસગિની
લક્ષ્મીવિપિના, સર્વાંગમુદરી ષણ્ણિકના આનિટા (Anita), નદીને
કાઢે તેની નજરે પડી. એ મોહકરી મૂર્તિની પ્રતિમૂર્તિ તેના ચિત્તપટ પર
સજ્જઈ થોડી ગદ્ ગારે આલો એકઠી થઈ, આલોદ્ગરા વખે એ મેંટા લાધું.
તરત જ તેઓએ જાણા લીધું કે પરસ્પર એક બીજાને માટે જ સરજાયા ■
કોઈએ કોઈનું ઓઢલાણ લીધું નહિ, ને તરત જ પરસ્પરે એકબીજાને પાતે પ ની
ગાંધે પ્રદાન કર્યા. અમ્મભૂતિએ એ ' તારામંત્રક ચલુરાગ 'નો ઉલ્લેખ કર્યા છે
તેનું આથી વધારે ઉગ્રલ દશાન્ત મઠવું કઠણ છે

આનિટા તે વચ્ચે નદીજલમાં સ્નાન કરી કપડો પ્દેરતી હતી. મૅરિ-
બન્ડીએ પામ જાણે અતરના માથે જળાશી રાંધો, તે જાંમઝતો જ આનિટા
રહેના સાથે તેના વટાણમાં ચાલી આવી. એ દિવસથી મૅન્યુ પર્વત શુ પેર કે શુ
ન્હાર, શુ રણશેષે કે શુ મમુદ્રપટે, સર્વે સ્વલે આનિટા છાયાની પેઠે સ્વામી રાખે
રહી નિર્ભરતામાં, માદચિદ્વતામાં અને સમગ્રિયતામાં તે સ્થામાં કરતો કાર્દ
પણ અગ્ર ઉત્તર એમ ન્હાતા રણશેષ અને શ્રાદ્ધારવાન જેવું લાગતું વિરાંતનો
દેસાવ તેના અતરનો આનંદમાથ ઉત્તેજિત કરી દેતો. તેની શાશ્વત શાંતિ
પણ માનસિક શાંતિ એના જ દેશ. તેની મદનશાંતિ અને શાદત, તેની
પતિમોહ અને સર્વાંગ, તેની સરલતા અને શોન્દય એ જો જાતને શાદત

૪૨ ૫૬ પગ્યા છે વિધાતાનું જાણે કૃત્યાર્થીના માથે ઉદ્ધારકર્તાને સંપૂર્ણ
ઉપયોગી થવા આ રમણીને માવજત હશે

તેણે સેન્ટ્રલ જેલમાં પ્રવેશમાં આવેલા લેંગુના ગિરફતારના એક વૃદ્ધાન્ન
કુટુમ્બમાં જન્મ પ્રદર્શન કર્યા હતાં. તેના પિતાએ કુર્બાનગરમાં અથવા ચર્ચ જઈ
એક મુર્તિ પાસે આ દાકરા સોંપી દીધાં, આનંદાનો તેની સાથે જરાપે મેઠ
થયો નહિ આનંદના મતે ઉદાસ રહેતાં આર્થિક જ મોરિયનના મુશ્કેલી ને સમ
માટે માગણી કરી કે તરત જ આનંદાની કથા વગર, ધણા આવતા હતાં તો-
પણ, તે માગણી સ્વાકાર્ય થઈ આમ જુઓ વિવાદ રાક્ષસ-ગાંધર્વ-
વિવાદ કરી રાક્ષસ પતિના અધિકારમાર્ગે દરબન કરા જવાથી એ રાક્ષસ
વિવાદ થયો — અને કુશલન માધી રાખી વાસ્તવે વાસ્તવને વાસ્તવની રૂપે
સ્વાસ્થ્ય આપી તે ગાંધર્વ વિવાદ થયો વિવાદના પ્રણાલી મમ તે હોય-
આવ વિધિઓ મમે તે હોય, પરંતુ દુષ્પતાથ મિલન પરિણામ મુક્તપ્રદ નાવડે
મામળના જોરનુલમથી થયેલું મિલન જો ઉપયોગનું ? જે વિવાદનો વિધાયક
સ્વયં મગવાનું હોય તે વિવાદ મગલમય નિવડે જ નિવડે જે વિવાદનો વિધા-
યક સમાજ શાંતિ હોય તે મગલમય નિવડે પણ જશે — ન પણ નિવડે
આનંદાનો પિતા પ્રથમ આ સ્વર સામગ્રીને ક્રોધ મરાયો, પણ પ્યારે મોરિ-
યનીના જીર્ણિ ચારે વાજુએ પ્રસરવા લાગ્યા ત્યારે તેણે એ વિવાદને અનુમાદન
આમ્મ એટલું જ નહિ પણ કન્યાને ને અમાદને ક્ષમામ્ચક એક પછે પણ
હર્યો

કુશલનના પિતા આ શુભ લગણા આનંદાને પેટે મિનોટ્ટી (Menotti)
અને રિચિયા (Ricciotti) નામના બે વાર પુત્રો અને એક
કન્યા જન્મી હતાં આનંદાનો પિતા અતિશય સમ્પત્તિશાળી હતાં તેને
માત્ર બે કન્યા હતાં મૃત્યુપાઠે તેણે પોતાના અતુલ્ય રક્ષા મોટા કન્યાને

आपों दीधी पण त्हेने पेढे वइ संतान न होवायी आनिटांना म्होटा पुत्रने ते द्रव्य आपवानो त्हेणे ठगव कयों पुत्रने आटला दूरदेशमां राखवानी इच्छा न होवायी गॅरिबल्डाए ते बातनो अस्वाकार कयों

प्रथम दर्शनयां ज आनिटा गॅरिबल्डी पर एटलीं बधीं मुग्ध थइ गइ हतीं के त्हेना बिना त पळवार पण रही शकती न्होती गॅरिबल्डा पण त्हेने न देखे तो जगत अधकारमय ओतो. विपत्तिनीं शक्ती अनेक समय ते पत्नीने युद्धयां दूर राखवानो संकल्प निरुपाने करतो, पण त्हेना ते संकल्प निरुल्लजता आनिटा गमे तम थाय तां पण स्वामीयां दूर थवा इच्छता नहि ते इश्वर पासे एज प्रार्थना करतीं के स्वामीयां एक पळ पण दूर न थवाय युद्धक्षेत्रमां धाडापर बेधी स्वामानीं सविज रूहेती एक पडीं पण स्वामी आंसयां दूर थतो तो ते गाडीनीं पेढे आखां रणक्षेत्रमां शाधा बळती त्हेन देखतीं सार गॅरिबल्डीनु हृदय पण रणमा उत्साहयां फाटीं जतु गॅरिबल्डीनीं युद्धप्रतिभानो अवतार लक्ष्ने जाण आनिटा आवी होय एंवु लागतु आनिटाने ओइन भीठ पण उत्साहीं बन लढाईना मुख्य भागमां आनटाने ओइने अनेकवार गॅरिबल्डीनु सैन्य गासतां नासतां पाहु बळलु वस्तुत आनिटा, गॅरिबल्डीं अने त्हेना सैन्यनीं, युद्धदेवीं यइ पडीं हतीं त्हेमनो अद्भुत स्नेह दर्शपतीं मात्रने आदर्शरूप छे.

विवाह पछीं तरत ज पतिपत्नीं ग्रंथ सुसजित वहाण लेंइने प्राप्ति लूनीं वहाण पळव्यां चान्यां विवाह सुखना साजने बदले युद्धना साज राजचवा लाय्यां मार्गमां शत्रुभानां अनेक वहाणोने पळव्यां ए थधां वहाणने लइ घर तरफ पाछीं आवतां हतां तैवामां शत्रुनु एक सुसजित वहाण मळ्युं ए वहाणने पवन अमुकूळ होवायी गॅरिबल्डीमा वहाणपर ते सुटीं पळ्युं मे केडसांक वहाण त्हेणे पहायीं लीधां एक वहाण किनारे चडडा गयु हतु ते

छत्रना हाथमा गयु नहि. इछान कीणनो यायु प्रबळ होवापी गैरिबल्डीनां
 त्रण बहाण पण शत्रुने बदरे घसटाइ गयां पवन प्रतिकूळ हावापी ते
 बहाणने आर्खा रात त्या पजी रूधु पम्पु परतु तेओ आणताज हता के
 प्रभात यती ज छत्रनां बहाणी रहेमनापर हाहा करीत आर्खा आर्खा राते
 तेओण गुदनी तैवारीओ करी रहेमनी दाका शरी पढी प्रात.वाळ यतां
 शत्रुओनां यथा बहाण रहेमनापर च्दही आव्यां बने पक्ष वणे सुमुल युद्ध
 जाय्पु. आनिटा सौथी आगळ उभी रह ने शत्रुपर गोळा छोट्या लागी.
 वसतरमा शत्रुओनी तोपोमायी भने बटुकोमायी अग्निने वरसाद वरसवा
 लाग्यो. जोत जोतामा ए प्रबळ अगे भाषण आगिर्था गैरिबल्डीनां बहाणपर
 केर वत्तीं रझो दाद, कुषा सर्वे बढी गयु पाच क्लाक सुधो भाषण युद्ध
 धयु गैरिबल्डी जम जेम अटकाव करतो गया, तेम तेम शत्रुओ वषारे
 उत्तजित यया, पण गैरिबल्डाए तो प्रतिज्ञा करा हती के ज्यां सुधी हिनु बहाण
 हुधी न जाय त्यां शुभा पलायन करा न जतां सामा उभा रही युद्ध छत्रु
 अते तहना युद्धनीययी हाराने घ्रासिल्ला बहाण चालतां पयां ने करा वेसा
 धीधी नहि

आनिटाए आ युद्धमा आगेवाम भाग लीधो हतो, बधा तहेने मोखरे ज
 देख्या करता केटलीक वसत ता निदनाहान वस्ताह आपती कन्लीक वसत
 तापमा दाद भरी देमता आपती, केटलीक वसत धवयलआन रणभूमिनां पा लेह
 अता ने केटलीक वसत मृत्यु पासेला आने एक वाजु करी देती सम ते कार्य
 करती तोपण रानी नजर ता स्वामीपर ज रहेती तहेना स्वामीपर गाळीआना
 वरसाद वरसतो, ते वधी गोळीआने जाणे ए पोतानी मोहिनी शक्तिधी दूर
 करी देती हाय अथवा तो ते गोळीआना प्राणहारक शाक नाश करी देती
 होय एम यतु ! मूर्तिमता रणदेवा आनिटा आम अनेक शुभ काममा परो-

वाइ छे ए'वाभा एक गोळो आव्यो ने हेनो सम्मुख ज वे वीर पुढपने गव-
दावा पाई चालतो थयो गॅरिबन्दी ने हेनो साथी गोळो वागवाधा मुर्छित थइ
पन्था आनिटा हेममा पास तत्क्षण आवा उभा, आवा न आवा ए'रामा
तो गॅरिबन्दी उभा थइ गयो ने हेणे आनिगने वॅपिन् (वहाणमाना अद-
रना भागना ओरडा) मा जता रहेवानु कछु पण आनिग तो उत्तरमां
बोली के, " हा, जइश, परतु त्या जे भीरुजनो सताइ रखा इशे हेमने
ब्हार लायवा माटे ज जइश ए काम शिद्ध यशे एटले तरत पाछो भाषाश
तुरत ज वॅपिनमां गइ ने सताइ गयेला ग्रण खलासीओने बहार खेंची
छावा आनिटानी खा जातिमी-साहासिकतायी उत्तेजित थइ अने पोतानी
निर्झरताया लजित थइ आचान रोमनोना पठ असाधारण दारुणयी तओ
युद्ध करवा साम्या अते आ भीषण संग्राममां जयलक्ष्मी गॅरिबन्दीना हाथमां
भायी उभा आ विजयना यशमां अर्धो भाग आनिटान आपवा जोडए

तेओ जय पाम्या खरा, परतु त्वना मनमार्थी भय गयो नहि
वीने दिवसे सवारे शत्रुसैन्य फरा आवशे जाणी आसी रात उर्या शक्या
नहि बहाणना तुटेला भागन समारवामा, मृत्यु पांमेलाओना शवने अत्येष्टि
सत्कार करवामा पवायलाओनी सेवा राधुपा करवामा अने ए'वां अनक
कार्यो करवामा रात्रि चाला गइ सवार थया, वपार थया बाब्या पण शत्रु-
ओए म्हों दस्तार्यु नहि, त्यारे शत्रुओनी किनारावरनी रही गयेली तोपो
ने माजो सामान बहाणपर चढावा लॅगुन् (Lagoon) बंदर तरप
चाल्या, साधारण तथना आ भाग्यानुठ्यां ग्रण बहाण सहोमलामत लॅगुन्
जइ प्होंच्या ब्रासिल् राज्य आ सवाद सामळी हाथ पसवा लाग्यु जात
कराने पाछा आववाया गॅरिबन्दीना मित्रो बहु हर्षित थया, पण आ हर्ष

थोडा बलतमो ज विपादनु रुप पक्क्यु हजी पण त्हेमना प्रारब्धमा एक
महान् दुषटना लची हती

मेन्ट कैंभराइन् प्रदेशमा साधारणतः प्रान्त शासन एटर्ली निष्ठुरता
अने यथेच्छाचार भरेल निरूप्यो के खाना प्रजा ए तत्र विरुद्ध उभा भइ
गइ सेनापति सैनानारोए विद्रोह प्रदर्शने अने त्हाती राजधानीने आनि अने
अखरा समानतुल्य करा नालबाना हुक्म कर्चो गैरिबन्डा साधारण
तन्त्रने अधिनायक धर्चो हतो खरा, पण त्हेनो अभिप्राय जुदा जातनो
हतो त राये होय तो बद्रक अशे अस्वाचार ओछो याय ए आशापी त्हेने
सेनापतिनी आशा माये च्छदावा हतो लुन्, अधिरपात, सताभाना सतावनो
नाश आदि युद्धना अनिवार्य परिणाम त्यचक्षे देली गैरिबन्डीनु हृदय चाराइ
गयु उन्मरा सिपाइअने अटकाववाने उन्मा तेन्ला प्रयत्नो कर्चा गैरिबन्डी
छावणीमा आब्या खार मुख्य सेना कुच करवाना तेयारीमा हती, ए वामा
शत्रुसंग जक्रमान अने स्थगमागे आवा त्हुमने घेरी लीधी. सेनापति फेना
बाराए युद्धना धर्चा सामग्रा घहाण भरान लइ जवानु गैरिबन्डीन सौप्यु ने
पाते शत्रुना ब्रह्म भेदा स्वराज्यमा चाल्या गयो आ बानु जातजातामा
शत्रुना बाबास घहाण बदरमा आवा फ्हाँच्या न गैरिबन्डाना ग्रण बहाणन
पाछा बाब्या गैरिबन्डा कन्शक तापा लइन विनारे उत्तमो आनिटा
बहाणमा रही जल्युद्धनी तैयाराभा करना लाग्य कयी तोपन क्या गाठववा,
क्या माणचन क्या राखवा, ए समस्त व्यवस्था चतुरसेनापतिना पेठे आनिय
करवा लागी गैरिबन्डा पाताना रिआ पाछो बहाणमा पाछा आब्या खारे
सर्व तैयारी पूरा भइ हती तथा त्हेन युद्ध आरम्भवानी आशा करा आनि-
टाए स्वहस्त तोपनो कान ठिक करा त्हुमा देवता बाब्या मुदूर्त मात्रमा
ग्रामे अति भीषण रुप धारण कर्नु चार बानुए लोहो ब्हेवा लाग्यु अने

ઘરાણનાં તુતક મરેલાથી અને ઘવાયલાથી ભરાઈ ગયાં. આ મયક્કર યુદ્ધમાં
 ગૌરિવલ્લી અને તેનો વ્હાલી આનિદા માત્ર જ અક્ષત શરીરે રહ્યા હેમના
 શબ્દોથી અને કાર્યથી મયમીત થયેલા સ્ત્રાલસીઓને અને સિપાઈઓને આશ્વા-
 સન મળ્યું. યુદ્ધ તો સુખ જામ્યું. શત્રુઓના ઘરાણોમાંથી નિરતર ગોઠાઓનો
 વરસાદ ઘરતવા લાગ્યો. ગૌરિવલ્લીના ધીર યોદ્ધાઓમાંથી હવે ધોડાજ ધાકી
 રહ્યા હવે નિરુપાયે રહેને સેનાપતિ પેનાચારાન સ્ત્રી મોકલ્યું કે સહાયતા
 સાર થાકુ સૈન્ય માંકલે, પત્રના ઉત્તરની ઘાટ જોવા આનિદાને કિનારે
 મોકલી ધીરાહુના પત્રના ઉત્તરની ઘાટ જોવા નિર્ભયતાથી નદી કિનારે
 ફક્લી ડાખા રહા, પરંતુ પ્રતિજ્ઞા કરી કે હવે રણક્ષેત્રમાં સ્વામીથી આમ
 કદી જુદુ પડ્યું નહિ. પત્રનો ઉત્તર આવ્યો કે સેનાપતિ કડ સહાયતા કરી
 શકશ નહિ વઢી સાથે એ બો નિર્દય દુકમ મોકલ્યો કે ગૌરિવલ્લીએ પોતાના
 ઘરાણને અગ્નિયા મસ્માગૂત કરી દેવા, અને શત્રુના ઘરાણન ધાઢા મુકવા
 ગૌરિવલ્લીએ મશાલ લઈને જવાનો જે સુકન્ય કયો છે તે સ્વમી દેવો, તમજ
 પોતાના ઘરાણના બહુ શાશ્વ, દારુ ગોઢો બગેરે કિનારે લેઈ જઈ તહમાં આગ
 મુકવા ગૌરિવલ્લી પોતાના ઘરાણને પ્રિયમિત્ર એટલું કહાતો તેધા સેનાપતિના
 આ નિષ્ઠુર દુકમયા બહુ દુઃખી થયો, પરંતુ વિચારવાનો યક્ષત ન્દોતો,
 તેથી રિઓ પાઠા ઘરાણપરની વધા સામગ્રી નાચ લાવવાનું કામ આનિદાને
 સોંપા બીજાં બે ઘરાણનાં સામગ્રી નોંચ લાવવામાં પોતે રોકાયો. એ વલ્લતનો
 રહેના મનના માય ત્હેને આવા રીતે પ્રદર્શિત કયો છે “સેનાપતિના એ નિષ્ઠુર
 આશા પાઢતા મ્હારે સૈન્યના મરાયલા અને ઘવાયલા દેહનો કિષ્ટ દેખાવ જોવા
 વડ્યા એ મનુષ્યના માંસના ઢગલપથી મ્હારુ હૃદય કળવા લાગ્યું. દુઃખ અને
 શોકથી મ્હારો પ્રાણ રહ્યો ડઢ્યો. કેટકેટલાં માથા વિન્યા અને શત વિક્ષન
 શબપર દડન પાલ્યું. પશ્યું તેનું વર્ણન કરતાં જ મ્હારો ગાત્ર કપી ડટ છા. ૧૫.”

પરિણા વહાણનો કપ્તાન જુઆન્ ઓબ્રિવેજ પોતાના નાવિકો સાથે તુતકપર મરેલો પડ્યા છે. એક મોઢે તેની છાતી ચારી ચાલ્યા ગયો છે. મ્હારા પ્રાણ-મિત્ર સેનાપતિ ઓગ્રેના દેહના એ દુઃકદા ચડ પડ્યા છે. આ ચપુ જાદ મ્હારો છાતી પાગે જાય છે. x x x "

સેનાપતિનો હુકમ અક્ષરે અક્ષર પીલ્ડિર્મીમાં આવ્યો. જરાપારમા વહાણો સઢગો ઉઠ્યા. રણમાં મરાયત્ર ધીર આ પ્રકીળ વીતાનરમા વર્ગી મસ્માભૂત થઈ ગયા. આગિયા નિર્ભયતાથી વહાણપરના સર્વ પદાર્થો, આગ મુકતા પ્લેલા સડ આવા હસી કાનુઓ મોઝીઓ છોપ્યાજ. જતા હતા તોપણ વિના મયે તે આવ જા કરતો હો, નવાદ જેવુ એ હતુ કે ત્હને દર્જી એકે. એ મોઝી વાર્ગી હતા. આથા જ લોકાના મનમા વિશ્વાસ ઉપડ્યા હતા કે તેનુ રક્ષણ કોઈ દૈવા શક્તિથી પાવ છે.

આ નિષ્ઠુર વાય સમાપ્ત કરી મૅરિરલ્ડી આનિટા અને ધીજા સૈનિકો સાથે થાડ અતરે પડછા સેનાપતિ ઘેનવાપાર પાસે ગયા. રાત્રિના ગાઢ અધકારમા એ એકઠા થયલા સના સનાપતિની આશાથી રિઓ પ્રેન્ના તરફ ચાલી.

દુષથી મૅરિરલ્ડાનુ યરેશ્વર સનાનાયકનું જાવન શરુ થયુ. સહસી અને અનિવાર્ય ધેગવાળા કનલ ટેન્સીયા (Col Teixeira) મુચતુર અને દુઢ પ્રાતક્ષ કનલ સેનામરિયન્ (Col Senamachian) કનલ ઍરાના (Col Airani), આમતતન અને વલ્લાન્તિહાન કર્નલ પોર્ટો ફ્રા (Col Portenko), પરાશિત અને વિશ્વાસયામ્ય મેજર ગ્રેસાએન્ડા (Gracienta), મેજર પર્ચેટા (Perchitto) અને સાવધાન તથા વશાલ સનાપતિ ચેંટા ગંગેલ્સ (Bento Gongales)—આ સર્વ સાધારણ તરના સનાનાયક સાથે રમા રહાન દિવાલિયના વગર નમતુ આવ્ય.

रुद्धा लाग्या त्हेमनी साथे भुव, तरस, थाक, उजागग वेठवा लाग्या. केटलीकवार प्राणरक्षा करता पाठा हट्या, पणघणोवार विजयी निवळ्या, तोपण अते ग्रासिल् राज्यना अपरिमित बळने लंगे साधारणतन्नु कइ चाल्युं नहि

सार पछी गॅरिबन्दीने कर्नल् टॅक्सरा अने कर्नल् अँराना सावे कामाडी सिरो (Camado serro) नामना पर्वतवासीभोनी रक्षा करवा जवानो हुकम थयो विस्मयजनकमैन्य योजनायी अने अदभुत रणनैपुण्ययी थोडा सैन्यबडे शत्रुना अपार सैन्यने हरावी दीधुं ग्रासिल् सेनानो सेनापति कर्नल् आकुना (Col. Acunah) पाछो हट्यो ओ उतावळयी पेलोटास् नदी ओठगता चुथी मुओ त्हेना सैन्यना म्होटा भागने गॅरिबल्डीए केंद्र पवळ्यु आ विजययी लेजेस् (Lajeo) अने व्हेरेरिया (Viceria) ए वे प्रदेशो थोडा वखतने माटे साधारणतन्ने मळ्या मार्गमा साधारणतन्नी विजयी सेना साथे कोरिटीरनी (Coriti Jani) पासे ग्रासिल्नी सेनानो मध्यप थयो, वे सेनानो नायक मेलो (Mello) नामे सेनापति हतो शत्रुनी सेना विशेष हती तोपण त्हेनी दरकार कर्या जिना एकदम बहादुर कर्नल् टॅक्सरा रहना पर तुडी पट्यो मेलोनी पासे पाचरो घोंडेव्वारो अने असम्य पायदळ हतु तोपण ते सुचनुर सेनापति शत्रुआंने पोतानी हदमा अवश कृत्रिम रीते पाछो हट्यो अधिर-प्रकृतिवाद्या विजयन्त सेनापति टॅक्सरा छेनगयो जगल्मा ग्रासिल् राज्यना असम्य माणस सताइ राधा हता कुशलमेलो पाछो हट्यो हट्यो साधारणतन्नी सेनाने ए जगल गुधा राख्यो एकदम जगल्मार्थी म्होदु उदकर चहार आळ्यु साधारणतन्नी सेना एकदम तो गमराइ गइ.

परतु गॅरिबल्डीना जलन्त उत्तंजनया त्हेमना अंतरमां माइम आळ्यु हाथोहाथ शुद्ध थयुं उपर उपरयी एम जणायु के साधारणतन्नी

સેનાનો જય થયો, કારણકે શત્રુની સેના પાછી દટવા લાગી, પરંતુ સરેસર રીતે તો એ પ્રગમના પેઠે યુદ્ધજ્વળના જ હતા સાધારણતંત્રના અશ્વદલે શત્રુઓને દૂર સુધા હાલ્યા વહાલ્યા પણ એકદમ તેઓ ત્હમનાથી ઘેરાઈ ગયા સાધારણતંત્રની સેના જાવ ચલાવવા ચાર ષાઝુએ ભાગવા લાગી ગૌરિવલ્ડા અસાધારણ રણરણેપુણ્યથી શત્રુવ્યૂહ તોડાને પવત પર પહોંચી ગયો ને શિશ્વરે આવેલા એક લાકડાના કિંગમાં ભરાઈ આત્મરક્ષણ કરવા લાગ્યા ક્રમે ક્રમે સાધારણ તંત્રના સૌતર જણે આ સ્થળે આવી જાવ ચલાવ્યા, શત્રુના સમસ્ત સૈન્ય ભાર્યા આ વિજ્ઞાને ઘેર્યો ઘારમાર હુમલો કરવા લાગ્યા, પરંતુ ગૌરિવલ્ડા અને ફર્નલ્ ટ્રેનિંગરના નૈપુણ્યથી દરેક વક્ત્ર ત્હેમને પાછું હટવું પડ્યું અતે શત્રુઓ ચાલ્યા ગયા ન આ ન્હાના ટોચા એક માઈલને બતર આવેલા જગલમાં પેટી આ અરણ્યને માગ તઆ લેઓ લાગેસ્ તરફ ચાલ્યા, કારણકે મૂલ પૌરિઅટ સેના આવડતેલા હાય એવો સંભવ હતા આ પ્રતિયાન (Rout ૧૮૧૮) થી પૌરિઅટ સેનાના કાઢજામાં ઢાંચ લાગ્યા એ વક્ત્રના કણ્ઠનું ગૌરિવલ્ડાએ નીચે પ્રમાણે વર્ણવ્યું છે “ આશ્વરસામગ્રીના અભાવથી, ગિરતર રણદેવન લાધેતા થાક્યા અને હુલ્લ યદ્યથા સાધન પાસ ન દેવાયા ના મારુ લશ્કર છેક નિરાશ થઈ ગયું લાગલાગટ ચાર દિવસા સુધા અમારે ખાડતા મૂલ આદને જ ચલાવવું પડ્યું જ જગલમાં મનુષ્યનું પાતુ પણ નજર ન પડે તે જગલમાં થઈને ચાલતાં અમમ્મ એટલું કટ પડ્યું કે તે હુલ્લ શક્તી નથા

पतिव्रता वीराङ्गना आनिटा कोरिटी बेनी पासेना गुद्धमा पायदळने
 लढवा माटे उत्तेजन आपती हती अने घवायलाओनी सेवासुधुवा करवामा
 रोकाइ हती तेवामा ते केद पकडाइ गइ. ज्यां सुधी ते धोडे बेठी हती
 स्वासुधी शत्रुओ त्हेने पकडी शक्या न्होता पण शत्रुना सैन्यनो एक गोळो
 आवी त्हेना घोडाने घायो ने ते घोडो मरण पाव्यो त्यारे आनिटाने पगे
 चाल्लु पळ्यु, ने तेवामा शत्रुओए आवी पकडी लीधी ते जाणतां हती के
 म्हारा स्वामी आ भीषण नरमेध-यज्ञमा होमाइ गया छे आया शत्रुओनी
 रजा लेइ पतिना मृतदेहने शोधवा रणक्षेत्रमा गइ, पण त्हेनो कइ पत्तो टाभो
 नहि, त्यारे विचार्यु के पति नाशो गया हसो तरत ज त्हेणे पण पलायन
 करी जवानो सकल्प कर्चो रात्रिना गाढ अधकारे जगत्रने ढाकी दीधु ते समये
 ते पासेना गामडामा नाचा गइ. त्या एक दयाळु मनष्ये त्हेने पदनवेगी
 घोडा आप्या घोडा पर चड्ढी रजनीयोगे घाद जगलमा पेठी लेजेस् त्या-
 धी साठ माइल दूर धतु हतु भयकर सापथी अने घातकी जानवरोधी परि-
 पूर्ण ते अगम्य जगलमा थइ रजनीना घाढ अधकारमा अकम्पित हृदये
 अने निर्भय चित्ते घोडा दोडाववा लागी साधारणतः नना नासता सिपाइओने
 पकडवा माटे ग्रासिल्ली विजयी सेनाए पासे आवेल्ल जगलने गुप्तभावे छाई
 दीधु हतुं. परतु कोई पण सिपाइ एंधो वीर न निकळ्यो के अधकारमा
 दोडता आ रमर्णने पकडी शके कुसस्कारी सेनानीओए त्हेने पिशाची
 अथवा प्रेतिची धारी ने त्हेना भयथी कापवा लाग्या ने पलायन करी जवा
 लाग्या ते कॅन्वास (Canvas) नदीने कादे आवी प्होंकी, पण नदी
 तो रेल्या के काठे व्हेता हती, तोपण ते वीररमणी करी नहि. निर्भयतापी
 इटालाअन् वीराङ्गनाए घोडो न्हामा सोकाव्यो वीररमणानो वीर घोडो
 सपाटमा नदीना साने पार आवी उभो आ दुर्घा प्रवाशमा चार दिवस

ચાલ્યા ગયા કયો દિશાએ ગયાર્થી સ્વામીનો મેઢાપ થશે એ નહીં ન્હોતું. ચારણકે તે કયો છે એનો સ્વર ન્હોતો. આ'યો દશામાં માત્ર દેવપર આધાર રાખ્યા તે આગઢ ચાલો ચાર દિવસ પડી જાણે દેવતાદાગધર્થી હોય તેમ તે સ્ટેજેમ્ આવી પહોંચા અને સ્વામીના દર્શન થયા. આ ચાર દિવસના સઠટ પ્રયાનમાં રહેને એકાદ બે ચેરી-પઢ સિવાય ચીજી કાંઈ રાખી ન્હોતું. ત્યા આવી પહોંચતા સર્વની પ્હેલા રહેને કાંઈનો એક પ્યાલો આવપામા આવ્યો. આજ સ્વામીના દર્શનથી ગતાના મૃતદેહમાં મરજીવનનો સચાર થયો. આજ સ્વામીના દર્શનમાં થયા કટ દૂર થઈ ગયા.

રણમાં અનેક થાંદાઓ મરાયાથી અને અનેક નાશી જવાથી વૈષ્ણવિક સેના ઉક ન્હાની થઈ ગઈ, તેથી તેઓએ હેજેસ્ છોડી જવા વિચાર કર્યો. ઘાતી રહેલું સૈન્ય રિઓ બ્રેન્દી પ્રદેશ તરફ ચાલ્યું સામ્રાજ્યની સેનાએ આ-દેશ સર કરી લીધો સેનાપતિ ગૌરિષ્ટ્રી, પોર્ટિકો અને ટ્રેન્સિસરા ઘાતીનું છઠ્ઠર લેટ સમાપતિ ગંજલ્સને આવી મળ્યા સમાપતિ તરત ઘણતને માટે તો સર્વ વૈષ્ણવિક સેનાને લેટને માટાકારા (Malacca) નગર પાસે તબુ ટોકાને પળ્યો

પ્રકરણ ૮.

ટેન્ક્યારનુ યુદ્ધ; પરાજય અને પ્રતિયાન (Retreat) સેન્ડ્ જોસ્ પરનો હુલ્લો વિજય અને તેને લગ્નજાજનક પરિણામ સાધારણતંત્રની સેનાનો નાશ સેન્ડ્ સાઇમન્સ આવી ઘસતુ આનિટાના પ્રથમ કુમારનો જન્મ, સાધારણતંત્રના સેનાનુ ઘેરા રિયા નગર તરફ જણુ, માર્ગના કષ્ટ પશુઓની મેટ ગૅરિવલ્ડીનુ મૉન્ડી ધિડિઓ તરફ જણુ નોકરી

■ સ ૧૮૪૦ ના ગ્રીષ્મઋતુમાં સામ્રાજ્યના સનાપતિ જાર્જ (Jorge) અસહ્ય ક્ષતિ લેતા ટકવાર આગળ સાધારણ તંત્રની સનાન આવવાના ઘાટ ન તા મેઝ હતા તેના સાથ ચાર હજાર પાયદલ, ત્રણ હજાર અશ્વદલ ન અનેક તાપા હતી સાધારણતંત્રના સનાએ તેની પાસે આવતા પિન્હુરના (Pinhuirno) પહાડના ઉચા પ્રદેશ પર છાવણા નાસા તેમના પાસે ત્રણ હજાર પાયદલ અને પાંચસો ન અશ્વદલ હતા અને પક્ષ પાતાનુ વધતું સઘલું સૈન્ય બહા નતાયુ હતું સાધારણતંત્રના પ્રારંભની આ છતાં વસાહત હાય એમ લાગતું હતું જોગ આત સાહસ અને રણકલા સનાપતિ હતા છતાં થાળ નાળ શાસ્ત્ર કારણથી, એક સામાન્ય યુદ્ધ પડા શત્રુઆન એક મરાઠત સ્થાન જવા દે રાતની રાતમાં પલાયન કરી ગયા તારવ દેસાદવાના પ્રસંગ આમ ચાલ્યા જવાયા ઉઠ્યું રહેલા લાહાબાબ સાધારણતંત્રના સનાના આ નિરાશ થયા આયા તમા માધી યાદા નાશ ક્રોધ શત્રુઓની પાછલ દાહ્યા શત્રુના રાતના એક ભાગને

तेओए पकडी पाच्यो. बमे वच्चे घोर सभाम जाग्यो, रणमां अद्भुत वीरत्व
 देखाडी, पोतानी अर्धांक माणसो मरायाधी देशहितैपी दळ पातु हटयु.
 साधारणतःप्रनो प्रधान गेनापति पोतानी मूल सेना लेइ त्हेमनी मददे दोदी गयो
 हत तो आ'वा अपमान अने पराजय साये त्हेमने पातु हटवु न पडत.
 पातु त्हेणे तेम कर्यु नहि, तेथी शत्रुनी सेना टेंग्या नदीने तीरे दुमेंघ घ्युह
 रची नि शक यिते शत्रुभोनी घाट जोती येदी. आ प्रदेशे हवेची साम्राज्यनु
 बाधिपर स्वीकार्यु आ बाजुए साधारणतःप्रनी सेनाए माल'कारा नगर जइने
 छावणी नासी, पण ह्या बहु दिवस रहैवानु साहस न करता चुएना विस्टा
 (Buena Vista) नगर तरफ चाळी.

देशहितैपीदळे हवे उत्तर प्रदेशमां सायेल, सेन्ट्र जोस् नगर पर
 धशी जवानो निधय कर्यो ए नगरनो मुरक्षित सिंगे लॉम् पॅट्रास् (Los
 Patos)नदीना मुसपर आग्यो हतो ने ए प्रदेशना द्वाररुप हतो. याक्षिल् से-
 नानो सेनापति जोर्ज् यीजा स्थळपर लश्कर एकटु करवा गयो हतो ने
 तेथी आ किल्लामा माणयो नहि जेवा हता. साधारणतःप्रना सभापति गजेल्वे
 आ बातमी साभळी ए किल्लापर एकदम धशी जवा निधय कर्यो, ने
 पोतानी सेना मोकली रोजनी पचास माइल चालता ए सेना आठ दिवसमा
 रिग पास आवा उभी जरापण थाक साधाविना किल्लामा पेटी ने तेसर कर्यो.
 साधारणतःप्रनी रणान्मत्त सेनाए घद्या मुख्य स्थळी हाथ करी लीधा परी
 विजयलक्ष्मी न्हेमना हाथमा आवी उभी पण लक्ष्मी हमेशा चचळ होय छे,
 कोइना हाथमा ठरी ठाम बसता नथी विजयसेना विजयदक्षी अन्ध यइ
 ने धर्मभ्रष्ट यइ नगर लुटवा लागे बहु दिनथी मुखा तरसी न तुटेल
 कपडा वाली सेना आज विजयी यवापी, नियमनी बघो बेडावो तोदी
 यथेच्छाचारी बनी गई कोइनो हुकम आ यथेच्छाचारा मेनाने नियमनां लाववा

समर्थ न निबज्यो, एवामां शत्रुओंनां बहाणो आवी म्होंच्या ने तोपनी मारो चलाव्यो किल्लानो मार्ग बंध करी नाह्यो ने त्हेमणे नगरने घेरो घाल्यो योडाज बसवमा शत्रुओए किल्लो हाथ करी सीधो ने साधारणतंत्रनी सेनानी कतल चलावी प्रायश्चित्तविधान रूपे अनक मनुष्यानो भोग अपायो ने घोडेस्वार सेनानी मददथी तजो पाकीना जीव लदने घुएना विस्तर तरफ नाशी घुव्या गॅरिवल्डी पोतानी उत्कृष्ट सेनानी रहल्यो भाग ल्हंसेन्ट् स्टाइमन् गया आ भाषण युद्धमां गॅरिवल्डीना सेनामा मान चाळीस ज जण जीवता रह्या

देशहितैपी सेनाए रणधर्मना नियमोनो अनादर कयां तो आ वो विषमय परिणाम निबज्या यशस्वी विजय आम लज्जाकर अने सर्व सहायी पराजय हरे निबज्यो

गॅरिवल्डीनी अर्धाङ्गना आनिटा, सौमग्यमा के दुर्भाग्यमा, घरमा के रणमा, सर्व स्याजमा, सब अवस्थामा, छाया पेठे स्वामीनी साधज रहेती. पतिनो बियोग धता ए सती उन्मादिनी यह जती स्वामीनी पाउव्ज जीवतु रहेवाय, स्वामीन! सोडमा मराय नहि, ए भयथा भयकर विपत्तिमा पण त स्वामीन छोडती नहि आनिटाने गर्भ रह्यो हता ने प्रसवकाळ पास आव्यो हतो तोपण ॥ पतिनी साथे रणमां जती. प्रसवकाळ छेक पासे आव्यो ॥ ने पतिथी दूर यती नथी, आ जोड प्रियतमा आनिटाने लेई गॅरिवल्डीसेन्ट् स्टाइमन् नगरमा जड रह्या अन प्रसवकाळनी घाट जोवा लाग्या इ. स. १८४० ना सप्टेंम्बर मासना १४ मा तारीखे शुभसणे आनिटाए एक कुमारने जन्म आपी स्वामीना आनदमा बहारो कयों इटालाना जे वीरपुरुष मिनाटी (Menotti) ए जन्मभूमिना उद्धारार्थे आत्मबलि आच्यो छे ते महा-पुरुषना नामे पोताना पुत्रनुं नाम पाच्यु

પ્રમયરાહ પામે આવ્યો હતો તોપણ સૈન્દ્ર જોઈ નગરમાંથી પલાયન કરતી વચ્ચે જે અણપ કષ્ટ રહેને વેળાં છે તે અવર્ણનીય છે. એ વસ્તુ નવલકથાકારને યોગ્ય છે. સપ્ત પતિપરાયણતાની અવતારરૂપ સાવિત્રી દેવી સ્વામીના જીવનનો શિક્ષા માગવા સુદ ચમ-મૃત્યુ પાસે જતાં ઢરી નહોતી— આજ એવીજ પતિપરાયણ આનિદા પોતાના જીવન સર્વસ્વ પતિ મૌરિયલ્હાનો સંગે મરણમાં પડતુ મુકુબાને ઢરતી નથી ! આ'નું નામ તે હમ ! પતિના વિયોગથી તેને જે દુઃખ થતું. તેના મ્હોં આગળ ખુચ, તરસ, ધાક અને યોજાં અનેક દુઃખ તો તુચ્છ હતાં. તેનું સજીવન ઔપચ તેની પાસે હોય, સ્વારે તે નિર્મયતાથી અનેક કષ્ટ ઘેટી શકતી. જે દુરવસ્થામાં તેના નવકુમારનો જન્મ થયો તે તો અવર્ણનીય જ—તથાપિ હાસ્યમયી ધીરમળીના મુલપર અગુચ્છ સૂચક વિહ્વનતાં એક રેખા પણ પ્રકટતી નહિ ! પ્રસવરાત્રે તેની પાસે કોઈ ધાત્રી કે વૈષ ના મઝે, જન્મેલા કુમારને સુશાહવાને પધારી ના મઝે; એક ઘણ પણ મલ્લયુ હતો તો વહુ હતુ ! પણ કોરી અમીન જ—શ્વરદત્ત પધારી એ કુમારને માટે નિર્માણ થઈ હતી તોપણ એ પતિપરાયણ—ભગવતપરાયણ ધીરવર્ત્તાના મુલપર દુઃખની એક પણ દ્રેશા નહિ ! એક વાર પણ પોતાના અદૃષ્ટને દોષ દીધો નથી ફલટુ આ નરીથી ગ્રામી—કર્કરી ગ્રામી તેના મુલપર વધારે વધારે હાસ્ય ફુટતુ ! ધન્ય આનિદા ! ધન્ય ત્હારી પતિભક્તિ ! ધન્ય ત્હારી રાહનધાક્તિ ! ધન્ય ત્હારી સ્વતંત્રતા—પ્રિયતા ! ભારતરમણિ ! એક દિવસ ત્હારી ભગિની સાવિત્રી, સ્ત્રીતા, દમયન્તી, દુર્ગા—આ વાં જ્વલન્ત પતિભક્તિનાં દૃશાન્ત મુકી વદ છે ને આજે પણ પૂજાઈ રહી છે વઝી દુર્ગા-વર્તા અને જ્ઞાંશીના રાણી પણ અદ્ભુત વૈરત્વ અને આત્મમર્પણનાં દૃશાન્ત મુકી ગઈ છે આથી જ તે નારી જાતિના આદર્શ રૂપ બનો રહી છે. રોમરમણી આનિદા પતિમુક્તિ, વૈરત્વ, સ્વાધાનતા, પ્રિયતા જાને આત્મમર્પણની

જ્વલન્તમૂર્તિ હતી એક સાથે આટલા ઉચ્ચ ગુણો એક રમણીના હોય તે જલજ્વળ થને છે આદર્શચ્યુત આર્યરમણિ ! જો આ પતનમાયા ત્હમારો, અ'મારો અને સમસ્ત ભારતના ઉદ્ધાર કરવાના હચ્છા હોય તો આનંદાને આદર્શ રૂપ માની ત્હેનું અનુકરણ કર આ આગળોત્ત સદામા સર્વગુણસંપન્ન આ વુ ઉચ્ચ આદર્શ બીજું નહિ મળે !

પુત્ર અવતર્યો પછા પળ અનેક વિપત્તિઓ પહોં. યાઠરુના વચ્ચમાટે અને આગિટાના ઔષધ માટે ગૌરિવલ્ડા સેટ્ટેમ્બાના (Settembrina) નગર તરફ ચાલ્યો. અતિશય થથ ર્ધા મોંઘ માગા ગઈ હતી, અને થથો પ્રદેશ જલમગ્ન થઈ ગયો હતો ગૌરિવલ્ડી અનેક કષ્ટ થટા તે નગરમાં ગયા ને જોડમાં ગામપ્રા સરાદા વેટલેથ દિવને ધર તરફ પાઠો પચોં ધેર આવ્યા જુએ છે તા ધર ચાલી થચ્ચુ ડ ચારપુરુષન મસ્તકે ચક્કર આવ્યા, ચારે યાજુષ અંધકાર દેખાવા લાગ્યો, જાવન માફકુ રાગ્યુ, એવાના એક જગે આવી સુઘર કહા કે ધરમાર્થ થયા લોકા નાશી ગયા છે, ને પામેના જગલમા સનાઈ રણ છે આ સુઘર હાંમચ્ચેને દેના ડાપમા જાવ આવ્યો તે માણસને થર્ધા હકાદત પુછવાર્થો માત્રમ થચ્ચુ કે ગૌરિવલ્ડાનાં શોધમા ગૌરિલા સેનાપતિ મોર્ગિંગો એ પ્રદેશમા આવ્યો હતો, ર્દેણ સનાઈ રદે-લા થર્ધા સિપાદઓ પદ્ધત દ્વાર જાગ્રા ને ત્હેમની કનલ કરા આ સમયે મુમાર્ગે ધરધાદનુ ને પવનનુ તાપાન થચ્ચુ ત સર્વો લાગ મઝર'ગા રેન્દુ સદન્નસુના સોરોં છાનામાના જગલમા જઈ મતાઈ રણા ગૌરિવલ્ડા પાો લખ્યુ છે કે, “ પ્રમથને ચારમે દિવને અર્થનમ્ર અવગ્યાના યા'રા પોટા પર બેઠી થગર થચ્ચના નવકુમારને પોંદાન' જીન ધર આરો જુવારી, એ પવન અને થરણદના મયકર તોપાનનો પજ્જનન કરી થન્મો જઈ આપથ દેવા પડ્યા.”

પ્રચલ વાણિજ્યોદ્ધારી પેટે સેનાપતિ મોરિનો એ સમસ્ત પ્રદેશને વજ્રદ કરી ચાલ્યો ગયો, સ્થાપણ આ સમસ્ત મદલ પાત્રુ સેંદ સામન્યા પાત્રુ આન્યુ પરતુ માપારણતંત્રની ધાણવલ સેનાને ત્યાં વધારે દિવસ રહેવું પ્રેયસ્કર લાગુ મહિ, તથા પ્રથમ કેપિટારિ (Capitar) નગર પાસે જઈને છાવ-
ના નાંચા પરતુ તે સ્થાન પણ સહોસલ્પમત ન લાવવા તહેમને મિશનેન્
(Missiones) પ્રદશ તરફ જવામાં સક્ષમ કર્યો. મૅરિલ્ડીના સેનાન
સેનાપતિ કૅનામારોના સૈન્યોનામ સાથે મઝી જઈ સ્ત્રીસદા ધાનો ગિરિ-
માલ્કાના ગુદામાર્ગે જવામાં હુસ્મ થયા મૅરિલ્ડીના ઉત્પાદા સલાસાઓ દાવ
પાયદલ્લુ કામ કરતા હતા સાધારણતંત્રની સેના લેગ્રેન્ વકરિયા, ઘાને
ધૅરિલ્ડીનાની ધાવી પ્લાચા ઘાટ જગલો અને ઘોર મમારગુદામાં તેમજ પર્યત-
ધેની મેથી તેઓ ત્યાં આગ્યા હતા દવ એ ચમદારે ઘડને રહમને પાત્રુ જવાનુ
ધયુ સમારણિ મજેન્મૂ મૂઠ મેના લેડને એક સ્પેકે જતો હતો, ત્યાં એમને
ચોલાવ્યા હતા તથા સેટામ્પ્રનાના સૈન્યમાગના રક્ષણ નાંચે તે સૈન્ય
પાત્રુ વચ્ચુ

આ શોચનાય પ્રવાસમા પેલા દુ લ્હનુ વર્ણન કરવું અશક્ય છે.
અમ, વલ્લ, અ જાવનન લપચાળી પાતા પદામાત્ર અધાવે જે દુ મ્પ પચ્ચુ
તે અસલ્લ હત મૅરિલ્ડી અને આમિયા પણ આ સેનાના સાથે હતા તેથી
તે પળ આ નુ રાના અશ માગા થયા તે વચ્ચત રહમનો પત્ર માત્ર જગ માત્ર
નો હતો પુત્રવલ્લ પિતાએ પુત્રવલ્લ ડાતાએ રાલ્ આ હુ રાત્પૂર્ણ માર્ગે ચા-
લતો હતો આમિયા એક મૂલ્લ મરા થયલા ટટુ પર વધી પ્રવાસ કરતી હતા
ધીજાં એવા જ કેન્લાક ટટુ હતા તે પર વાપા છાઓ અને ચાલ્કા પેલા
હતા એ શોચનાય પ્રવાસનુ વર્ણન મૅરિલ્ડીએ આ પ્રમાણે કર્યું છે “ અમારા
પાયદલ્લુ કદ અવર્ણનાય હતુ, કારણક અશ્વદલે તો પોતાના અશ્વના વધ

કરી તેના માંસથી મહાદેહે પોતાની મૂલ મટાડી, પણ પાંચદહને તો તે સા-
ધન પણ નહાતુ થોડી જ છીંઓ અને તેથી એ થોડા બાલકો મૃત્યુમુક્તનાથી
ચર્ચા શરૂ થઈ હતા મૃત્યુ પામેલી માતાની સોહમા અધમુઆ બાલકોને પાછલ
ચાલતા સૈનિકો ઉપાધા લેતા, અને પોતે મૂલથી, તરસથી, ધાકધા અને
ધીજા દુઃખથી મર મર થઈ રહ્યા હતા, તાપણ સ્ત્રી બાલકોને ઘસાવવામાં
રહમણ કરીએ છામી રાહી નહોતી વિપદ્ વિપદ્મનુચર્ત્તે એક દુ સ્ત્રી
પાછલ ધીજા દુઃખ સહુ જ હાથ છે તમો દુઃખવાદલોથી ઘેરાઈ નો રહ્યા-
જ હતા તેમની થડી મોમાયા માગ મૂલ્યા છામો રસ્તો ઘધારે લાવો થયા ને
થઈ પ્રવાસ ઘધારે દુ સ્ત્રી થયા આજ્ઞા દુ સ્ત્રી જાણ ધરાયા ન હાથ
તેમ પર્જન્ય એક પોતાનું પુત્ર કર્યું-મુશકલધાર ઘરણાઈ ઘરસવા લાગ્યા

આ નવ દિવસની દુ સ્ત્રી મુશકલધારે અત તેઓ અરણ્યમાંથી ઘટાર
નિવલ્યા ને સ્વચ્છ આશાના દેશન થયા ચોવાઈઆન દેશને આશર
મલવાની આશા આવી ગજલ્સની સનાની વાટ જાતુ આ દનશાળ સે-ય
ઘેનારિયામા કટલાક દિવસ પશ્ચુ રહ્યુ

ગજલ્સની સેના થોડાક દિવસમાં ત્યાં આવી પહોંચી મુખ્ય મોરિંગો
અને તેના સધિરપિપાનુ સનાના અટકાવથી એ સનન આવતાં આજ્ઞા થઈ
ધાર થઈ હતા મોરિંગાના હાથથી તે સ્ફરમાં માત્ર પ્રીતો માગ જીવતો
રહ્યા હતા, આ એમ થઈ રહેલો પ્રીતો માગ સહુ દુ સ્ત્રી ગવલ્યામા તે સ્ત્રી
આવી પહોંચી નીજુ સેન્ય-સેન્યનાનુ દુગ સેન્ય (Garrison)-તા
આવી ના થવયુ મદિ એ સના વિમાનના ઉનાપતિ મૅરિબર્ડના ગ્રિવ્ય-યુ
અને સહમ્વદાહિનીયી (Co-patriot) રૉબેટ્ટી હતા થીરન અને રણ
નેગુપ્તનાં અનેક દટા-તે દસારી એ સમય યાદ રણપુત્રનાં ગ્રામ રાગ

क्यों, रहेना अफाळ मृत्युयी गॅरिबल्डीपर वज्रपात थयो. ते समज्यो के आ जीवनमा हथे रहेनी सोट पूरी पडवानी नथी.

साधारणतः प्रती सेना वेवेरियायी मिस्नेस् प्रदेशमां गइने सेन् प्रेरिल् नगर तरफ गइ, अने त्यां जइ पाछो मुकाम नाह्यो.

रॉसेट्याना मृत्युयी भग्नहृदय गइने, अने रिओ ग्रॅन्डिने साधारण तः प्रती भविष्य निराशामय जइने, गॅरिबल्डीए त्यांना कापकाज साजी देइ मॉन्टी विदीओ जवानो सकल्प क्यो. छ वर्षे सुधी रहेणे सुखे दुखे साधारणतः प्रती नोकरी करी, ए वयतगा एने जे वगार मळेओ तेथी ए'ना अने आनिटाना कपटानु पण सचं पूरु नहि थयेनु जे गॅरिबल्डीए रिओ ग्रॅन्डिने माटे सुखे दुःखे छ वर्षे सुधी आत्मरामपंथी, ते गॅरिबल्डी आज एक कोडी विना पण शाली हाथे जाय एधी सेना स्थिते गॅरिबल्डी देइ दु लो पुर. पण साधारणतः प्रती भदार आज खाली यह पन्थो छिनेथी जमीन हि लयन्ते दक्षिणां मनोरथा. ' तेम आज गॅजल्सना मनोरथ मनमें सईने जेनमा ज लीन यह गया. ते गॅरिबल्डीने कइ रोकडु आपी शक्यो नहि थारे पन्था. सुगा चरता नउसो पशुओ मगावी ए'ने आप्या गॅरिबल्डी रहेने हाकीने दक्षिणा दिशा तरफ चाल्यो, पण नवसो जगली पशुओने एक ज दिशामो हाका जया ए जेवा तेथी वात नथी. रिओ निग्रो सुधी जतामा तो अर्धा पशु पलायन करी गया कइ उपाय न सुझ्याथी बाकी रहेली पशुओनो वध करी रहेना चामढा अने मासने बेची दवानो ठराव क्यो दयाळु गॅरिबल्डीने पशुनो वध करता दया न आवी, ए जन्मना सत्कारनु परिणाम. मासाहारीओना भूतदया कयाथी होय ! ए पशुओना चामढा तथा मास बेच्या थारे अ'दासो रुपिया उपज्या, छ वर्षना निरंतर थम माटे तेने मात्र अ'दासो रुपिया मळ्या. तोपण ते स्वभाव सभ्यासी आटलायी पण परितुस्त थयो. कारण के ए'लायी

दिनां स्त्री पुत्रनो निर्याह करवा पूरती सामग्रा ते रेइ शक्यो आया वधारेनी
ए'न अपक्षा पण न्हेनी

गैरिबल्डी सहासतानत मॉंटी चिडिआ आवी व्होच्यो देशनि-
काल ययला इटालीयनाए त्हेन धादरथी वधवा लीघो इटालीना निष्कळ
भयेला वैप्लविक वारो पृथ्वीना चारे बानुए विखराइ गया हता कोई ईंग्लें
ण्ड, कोई फ्रांस, कोई स्वीटसर्जंड अने अनेक मनुष्य जात्र लेइत अमे-
रिका जता रक्षा हता वधाना हृदयमा एक मात्र भाषा ए ज हनी के
हवे इंगली उठये हव जन्मभूमिना त्यास यखथी विरुप्प भयली स्वाधी-
नता प्राप्त करवा हविशार उचडवानो लाभ मळये. प्रत्येक इंगलीयन् पोतना
हृदयमा आ आचारत्ताने पापा देशानिर्कलनु दु ख कश्क अश ओठु करता
हता एमता केन्नाक शुनइन्ड स्टेट्समा गया न त्याना साधारणतश्चना
अति उच्चकाय ग्रहण करावा लाग्या. कोई दालजनो अभ्यापक, कोई
अनुवादक, काई संपादक काई एजट, अन काई सगतशास्त्रना अभ्यापक
थयो वाचा अनकाए अनक ध्या पक्क्या तोपण वधार इटालायना ता
दक्षिण अमीरिकाना गया त्हेनु सवधा प्रथम कारण ए हतु के त्या सर्व
पक्षार्थो सत्ता हावाया त्या आठ पैस रहा शमाय बानु कारण ए हतु क ते
वखत प्राक्षिन्ना साम्राज्य माये रिआ ब्रॅंडिना साधारणतश्चन शुद्ध चालतु
हतु तथा त्या नवाय ता स्वाधीनिताना रणमां दाक्षित पवाय अन भविष्यमा
जन्मभूमि इटालाना उद्धारमा सहायमूत पवाय मॉंटी चिडिआ, रिआ डी
ला प्लाटा (Rio de la plat) नदान काठ हावाया मात्र उरगुवा
इना राजधानी ज नहि पण व्यापागनु एक प्रयात स्थळ यद पळ्यु हतु
आ कारणगी गैरिबल्डीना अनेक स्वदशा बहुभो व्यापारद्वारा ५० पातानो
निवाह चलयवा आ नगरमा आवा रछा हता गैरिबल्डीना अद्भुत भारतनी

વધા રહેમણે પ્રગમથી જ સાંભળી હતી તેથી તેઓએ આજ ૭'ને ત્યાં દિવંગતા પરિચયશાલા મિત્રના પેઠે વધારી લીધો રહેમણા હૃદયના અતિ પ્રિય વસ્તુ-ઇટાલીનો સદ્ગાર તે ગૌરિવંશીનું જીવનવ્રત હોવાથી તેઓએ ૧૮ હર્ષ થી રહેને વધારી લીધો.

ચામડાં અને માંસ વેચી જે અહીંસો રૂપિયા સપજામ્યા હતા, તે પુણ થતા છાપુત્રનું ભરણપોષણ કરવા કાફ વ્યવસાયમાં પડવાની રહેને જદા હતા. ઘીનો કોઈ ધધો દાણ નહિ લાગવાથી રહેને દલાગ કરવા માંડી. રોમના રેશમથી ઇટાલીઅન પોટકાદં સુપાના વસ્તુઓ રાખી તે વધી વસ્તુઓના નમુના હેર ધેરેપર આપડવા લાગ્યો પરંતુ પૃથી જે પેશાશ થઈ તે કુટુંબના ભરણપોષણ માટે વગર નહોતો, તેથી ઇ. સ. ૧૮૪૧ માં પૈઓલા સેમેઈડી (Paola Semeidi) નામની કોઈ ઇટાલીઅન શાસ્ત્રમા ગણિતશાસ્ત્રના શીક્ષક તરીકે નાકર રાવો.

પ્રકરણ ૯.

આન્જાનિ સાથે મૈત્રી; કાફલાના અધિનાયક યનત્રું; પારાના નદીના મુખ તરફ ઘઘાણ હંકારવાં; યુદ્ધ; શત્રુઓના કાફલાનું નદીમાં છાધો જધુ; ફરી કાફલાનું આવી પહોંચતું; ભીષણ યુદ્ધ; ઘઘાણોને ઘાઘી પલાયન કરી જધું; કોરિયેન્ટિસ નગરમાં રહેતું; સાન ફ્રાન્સિસકો જવાનો હુકમ; આરોયો પ્રેન્ડાનું યુદ્ધ; શત્રુઓ સાથે લડવાની જયરી તૈયારીઓ.

મૉન્ટી વિદિઓમાં જે ઇટાલીઓ સાથે છેને મૈત્રી થઈ છેનાં આન્જાનિ (Anjani) મુખ્ય હતો. આન્જાનિ મેંટ્રિસીનીનો શિષ્ય હતો. તે ઉચ્ચમર્શાલ, રણકુશલ, ધારેલું કામ પાર પાડવામાં આત્મસમર્પણ કરી નાલે એ'વો, સ્વાધીનતાપ્રિય અને સ્વદેશભક્ત હતો. મેંટ્રિસીની અને મૅરિપલ્ડી પછી આટલા ગુણોનો એકત્ર સમાવેશ હોય તો તે એ'નામાજ હતો. હૃદય એક જાતનાં હોવાથી મૅરિવલ્ડી અને આન્જાનિ મળ્યા તે જ દિવસથી પરસ્પર એક બીજાને સહોદર ભ્રાતાનો મજરથી જોવા લાગ્યા. સ્નેહ એ મૅરિવલ્ડીના હૃદયનો પ્રધાન ગુણ હતો. તે સ્વદેશભક્તિમાં ઉન્મત્ત થઈ ગયો હતો તેથી જ એ'ને સ્વદેશભક્તો પર આટલો સ્નેહ હતો. વર્ચ્ઝ ઇટાલીને સ્વતંત્ર કરી રોમને છેની રાજધાની કરવા જે મનુષ્ય ઇચ્છતો, તે તો છેના હૃદયનો આરાધ્ય દેવતા થઈ પડતો. આન્જાનિના જીવનનું પણ એ જ લક્ષ્ય હોવાથી મૅરિવલ્ડી-નું હૃદય છેના પર તુટી પડ્યું.

શાસ્ત્રના શિક્ષકનો શાન્ત ધર્મો તેમજ દલાર્તીનો ધર્મો ત્રયલ્લ રૅરિચ-
સ્કોને વધુ રિવરા પામ્યો નહિ. યુદ્ધક્ષેત્રે જ રૅરિચસ્કીનું જીવનક્ષેત્ર. આનિ-
ચાને પણ શાન્ત જીવન કરતાં તરગમવ જીવન વધારે ગમતું, તેથી તેઓ
રણક્ષેત્રમાં જવાની ઘાટ ઝોતા હતાં. નિરંતર યુદ્ધમાં ર્તીન વધેલા દક્ષિણ
અમેરિકામાં યુદ્ધની શોધ પણ મ્દેહી.

મૅન્ટ્રી ઇન્ડિઓનું સાધારણતત્ત્વ રાજ્ય તે વચ્ચે પૂર્વ સાધારણતત્ત્વને
નામે પ્રખ્યાત હતું જે વચ્ચે રૅરિચસ્કી દુરાલ અને શિક્ષણના વાર્ષમા રોકાવો
હતો, તે વચ્ચે ત્યાનો રામ પતિ જનરલ્ રિવરા, ડિક્ટેટર્ રોજાસ્ની સાથે
યુદ્ધમાં રોકાવો હતો ચારે બાગુના સમસ્ત સાધારણતત્ત્વને ઉલ્લેખા નાણી
પોતાના સામ્રાજ્યમાં મેટ્ટી દેવાનો નિર્દય સપ્ત્ત્વ એ રોજીસે કર્યો હતો, ને
એકે એકે વધારા સાધારણતત્ત્વને પણ કરવા લાગ્યો રહેની વિજયવક્ત્ર તેના મરા
માનગરી સેના પેટે આ ક્ષણે મૅન્ટ્રી ઇન્ડિઓના સાધારણતત્ત્વને ઉલેખી નાખવા
પડી આવી. જનરલ્ રિવરાનું સૈન્ય કાટુની મ્દેહી સેનાને હાથે સ્પર્ધે
સ્પર્ધે હારવા લાગ્યું. રિવરા એ ઉગ્મત્ત સેનાની ગતિ રોકવામાં અશક્ત નિવ-
ચ્યાયા ત્દેને સ્થાને ઑરાહ્સ્ (Ouribes) ને નિમવામાં આવ્યો
પણ ત્દેના શાસ્ત્રમયી નારાજ વદ શોકે ત્દેને પદચ્યુત કર્યો. ને રિવરાને ફરી
સમાવનિને પદે સ્થાપ્યો ઑરાહ્સ્ પદચ્યુત થવાથી શ્રોધાન્ધ પદ પ્રવલ્લ સેના
સાથે રિવરા સંમુજ લઢના અખ્યો, પણ હાયા, તેથી કુરમોસ્ અવેસ્ રાજ્યના
અધીશ્વર રોજાસ્ને કારણે ગયો રોજાસ્ ત્દેના પક્ષનું સમર્થન કરવા કબુલ
થયો, અને ત્દેને પોતાના સમસ્ત સૈન્યનો સેનાપતિ બનાવ્યો. રોજાસ્ પોતે આ
સમય માધ્યમિક અને એકત્વવાદિ (Centralists and unitarians)
સેનાના સેનાપતિ લાવેલ્ (Lavelle) અને પાઝ્ (Paz)ની સાથે રણક્ષે-
ત્રમાં જ હતા. ઑરાહ્સ્ આવીને સેનાપતિ લાવેલ્ને હરાવ્યો અને પાઝને

રણક્ષેત્રમાંથી નવાઓ એમને હરાવી તે મોંડી ચિડિઓ તરફ ચાલ્યાં
 આ સ્થળે રામચંદ્રને રિવરાએ તત્ક્ષણ પાસેના નદી ઉતરી દુનના અચરસ
 રાજ્યમાં ગયા ને ઓરાહસ્ત્રને આગળ વધતાં બટકાબ્યા માધ્યમિક સેનાના
 એક હજાર યાદા ક્રોંગિયુસૂધી આવી રિવરાને મળ્યા આ યાજુ ઓરા
 હસ્ત પાસે ત્રાદ હજાર રણસીક્ષિત પાયદળ અસહ્ય અશ્વદળ અને અનેક
 તોપા હતી આ પ્રયત્ન સૈન્યથી રિવરા પરાજિત થતા ઓરાહસ્ત્ર મોંડા ચિડિ
 આના રાજ્યપર હુલા ફરવાનો નિશ્ચય કર્યો પૂર્વ સાધારણતત્રના આ સકટ
 સમય સેનાપતિ પાશ્વર સાધારણતત્રના સનાનો અધિનાયક બનાવ્યા મધ્ય
 દેશના લોકને એ સનામાં મલ્લવાની છુટ આપી સાધારણતત્રના મધ્ય પ્રજા એ
 છુટ શત્રુઓની સામે ડમી થઈ ગઈ

ગૌરિવલ્લીએ જ્યારે મોંડી ચિડિઆના રાજ્યમાં આવી ડમી ત્યારે
 રાજ્યની અંતર સ્થિતિ આ પ્રમાણ હતા છુટ રોજાણા મધ્યકાલ-મધ્યકાલ
 ગૌરિવલ્લીએ પૂછ્યું જ રામચંદ્ર હતા આ અવસર મળતાં દૃષ્ટિ દમન કરવાનું
 ત્વણ યાગ્ય થાયું વલ્લી મોંડા ચિડિઆના રાજ્ય દરમિયાન થયેલા હુલા
 યનાન આશ્રય આપ્યા હતા તથા હતા સકટ સમય સહાય્ય કરવું એ ઉભિ
 ત જ હતું આ મહાન ભાવર્યા ઉત્તરિત થઈ ગૌરિવલ્લીએ શત્રુવચ્ચાનું મુખ
 સ્વજા શુદ્ધિનું તુ સમય જીવન ધારણ કર્યું આ વચ્ચે ત્વણે આનિયન મુદ્દાકાય
 અને પુત્રના લાલનપાલન કરવાનું કાય સૌંપ્યું ન પાત એકલાજ રણમાં રથા

જમ હાલ મારતવાસાજાન નિર્વૌર્ય અને મીઠી કહી સર્વે યુરોપિયન
 પ્રજા મદકરી કરે છે તે જ પ્રમાણ ત વચ્ચે હુલાને નિર્વૌર્ય અને મીઠી
 ગણાતું સમજ જગતના દયાનું પાત્ર થઈ પશ્યું હતું મોંડા ચિડિઆના
 લોકો પણ સ્વાના હુલાનીયનાના એ જ પ્રમાણ મદકરી કરતા ગૌરિવલ્લી શત્રુ
 હતા પણ ત એક અપવાદ તરીકે જ ગણાતા. આથી શુદ્ધિ વિષયમાં એ

રાજ્ય ઇટાલીયનોની સલાહ રેતુ નહિ. મૅરિવલ્ડની પોતાની સુધ્ધમાતિને તુચ્છ ગણતો, પણ દેશમાં નિન્દા થતા હોવાથી એને ચહુ લાગી આવતું. મૅરિવલ્ડને કોઈ નિર્વાય અને ખીંચ વહ તા તે કાન તલે વ્હાડી નાણતો, પણ “ઈટાલી-યનો નિર્વાય અને ખીંચ ” એ શબ્દો ત્હેનું હૃદય ચીરી નાણતા મૅરિવલ્ડનો આ શબ્દો યજી યજત સામઠવા પણ પડતા. આ જાતીય વલજ ધોઈ નાણવાને એને સુપ્રસિદ્ધ “ ઇટાલીયન્ લેગિયોન (Italian Legion) ’ ની સ્થાપના કરી. મૅરિવલ્ડની નામની મોહિના શક્તિથી ઘરને રહેતા ડાકેતજનથી ધોદાજ વલતમાં આઠસો ઇટાલીઅનો ત્હેના વાવડા નીચે આવી સઢા યયા.

હવે ત્હેને એક પ્રસિદ્ધિ પત્ર ક્ષાપ્તુ કે: “ ઝં રાજ્યે અતિ સકટ અવસ્થામાં દેશનિકાલ થયેલા ઇટાલીયનોને આતિથ્યપૂર્ણ આશ્રય આપ્યો છે તે રાજ્યના વિપત્તિ સમય પ્રત્યેક ઇટાલીયને આમતમરેણ કરવું હવિત છે. ’ ત્હેના એ હૃદયના આમત્રણનો કોઈ ઇટાલીઅન્ અનાદર કરી શક્યો નહિ. દશનું કરલંક ધોવાને અને આતિથ્યનું પ્રતિદાન કરવાને મૅન્ડી વિલિ-ઓના રક્ષણાર્થે પ્રત્યેક ઇટાલીઅન્ મૅરિવલ્ડની વાવડા નીચે આવા સઢા યયા.

એ વિશ્વગત વાવડો મૅન્ડી વિલિઓની ફૂલીન મહિલાઓએ મૅરિવલ્ડને માટે સ્વહૃદને યનાવ્યો હતા. વાવડો કાઢ્ય રેશમનો હતો, અને ત્હેના પર ધગધગતાં ધાતુઓના રસવાડા મુજ સાથે ચિતુલિયસ્ પર્વત ચિતર્યો હતો. એ અંપૂર્વ વાવડાના મોહિની શક્તિથી ઇટાલીઅન્ લૅગિયન્ અમેય યન્યુ, અને સલ્ટો સેન્ટ આન્ડોનિયા, કાટાન્જાફિમિ, મિલનો આદિ રણક્ષેત્રના જય પામ્યું. સલ્ટો સેન્ટ આન્ડોનિયાના રણજયની સ્મૃતિ તાજી રાખવા મૅન્ડી વિલિઓ રાજ્યે એ વાવડા પર સુવર્ણ અક્ષરે ‘ February 8, 1846 ’ એ શબ્દો ચિતરી આપ્યા હતા. ૩૮૪૬ ના ફેબ્રુઆરી માસની આઠમી

તારાને એ રણક્ષેત્રમાં ઇટાલીઅન્ લૅજને અત્મ્ભુત વીરત્વ દેખાજ્યુ ને બંતે તે જય પામ્યુ એ ઘાવટાને ગૅરિવલ્ડી યુગેપમાં પણ લેદ્ ગયો હતા શિમિ-લિના યુદ્ધમાં તે યાત્રો શત્રુને હાથ ગયો, પણ ઘોરાજી સમયમાં ગૅરિવલ્ડીએ ત્હેને પાછો મેજ્ઞ્યો ને કપ્રેસ દ્વીપમાં જ્યાં તે છવ્ઞનાં વર્ષોમાં રહેતો હતો ત્યાં રાત્ર્યો હાલ તે ઘાવતો જીર્ણ શાળં અવધ્યામાં છે અને પાચના રમણીય પ્રમમાં, ગૅરિવલ્ડીના અપૂર્વ કોત્તેસ્તંભસ્વરૂપ ત્હેના જમાદ સેનાપતિ કાની ઓના જોનાઆ નગરના મકાનને ઘોંભાવે છ

ગૅરિવલ્ડીએ મૅન્ડી ધિલ્લિઓના રાજ્યને પોતાની ર્ચ્છા જણાવી, તેવા રાજ્યે એને ત્રણ વહાણોનો એક કાપલો સોંપી દીધો એ ત્રણ વહાણોના નામ આ પ્રમાણે છે — કૅન્સ્ટીટ્યુશન્ (Constitution) પ્રૅસોડા (Proveda) અને પેરેસીયા (Perescla). મૅન્ડી ધિલ્લિઓ રાજ્ય ગૅરિવલ્ડીને એ ત્રણ વહાણો લઈ રોજાસ્થા પીઢાતી કૅરિયોન્ગ્સ નગરની પ્રજાને છોડાવવા મોકલ્યો પારાના નદી કારીને ત્યાં જ્વાનું હતુ ઓરાહ-વ્નલે મૅન્ડી ધિલ્લિઓ પર ર્હ્દશ આવતાં બટવાવવાને આ કરવુ પ્રથમ જરુરુ હતુ પારાના નદીના માર્ગે વઢુ વાકોચકો ને એની લ્વાઈ ઉસો માદત્ છે. ર્હેના વઞ્રે તટ પર થોડે થોડ અતરે શત્રુના અસહ્ય કિલ્લા હતા ત્યાંથી રાત્રિ દિવસ અનત મોલ્ડા છત્તા ને ગૅરિવલ્ડીને પગલ પગલે રોકાણ થાય એવો સમય હતો વાંકી લુકી નદીમાં ત્હેનાં વહાણ વઢી અચઢાઈ ન પડ તોપણ કિલ્લાના ગાઢાદા તા ત્હેનાં વહાણ તરરજ ટિપ્પમિત્ત થદ જાય ગૅરિવલ્ડીએ ઘણ છેદ ગયા પછી જાણ્ય ન આપણે તો જાઢમાં પસાયા ત્હેને જાનુ ક નાશનો અથવા તો અપયજના કોચ્છીઓ થદ જવાનો પગલે પગલ સમ્ભવ છે પણ ત્હનુ મિહ્દત્ત્વ દર એવુ ન્હાતુ ત્હેને પ્રતિજ્ઞા કરી કનિરાસામય કુચને મારેલમય ચનાથવી

शत्रुना साक्षरानो अधिनायक थैंड्मीरल् ब्राऊन गैरिवल्डीने पुडे पळ्यो। पाराना अने पारामुर्गई नदींआंग सगवार धावेला मार्टिन् मार्गिया (Martin Ghalis) नामना बदरने मुळाने गैरिवल्डी आगळ चान्गो के त्हेना वहाणोपर तोपनो मारो शक थयो. आधी अनेक लक्ष पल्लसाओ अने चीजाओ मार्या गया चीजी चान्गुए कॉन्स्टीबुशन् वहाण एक खडक पर चढा गयु त्हेने दलकु करी सरावया माटे त्हेना परना सर्व पदार्थो प्रोसीडा पर आग्या प्रोसीडापर भार धरी जग्याही ते पण अटवी पळ्यु मात्र थैंरेसाया काम करवाने योग्य रणु आ'वी अवस्थामा शत्रुना छारा वहाणो त्हेमना पर चढी जाळ्या गैरिवल्डी आम निराशाना बदलायी संपूर्णरीते वेगळ गयो छे, ए'वामा जाणे कोई देशीसत्तिपी त्हेमनो बद्वार धाय एम पयु थैंड्मीरल् ब्राऊननु वहाण- जे वहाणपर शत्रुनो वायटो हतो ने जे सीधी आगळ चालतु हनु ते वहाण-—परावे लायी गयु साकडी नदीमा ते वहाणवी मार्ग धध धई गयो ने शत्रुनु एक पण वहाण आगळ चाला शत्रुपु न्हि, आगळ वहाण सहासल मत तरतु धाय ते माटे वधा वहाणने काट जोर्या पडी, तेथी गैरिवल्डीना सर्व वहाणोण नास पतो अटक्यो, कारण के एडलामा तो कॉन्स्टीबुशन् तरी उळ्यु ने प्रोसीडा परनो भार उठावी कॉन्स्टीबुशन्मा नाट्यो ने त्हेने पण तरतु कर्तु गैरिवल्डीना त्रणे वहाण हवे लडवाने तैयार थई गया गैरिवल्डीने अने त्हेना सहचरोने शत्रुना फराळ मुखभरी बचाववाने जाणे ईश्वर ज सहायभूत होय एम एरु सस्त वावाओडु आव्यु ते गवाओडाना अनुकूल वायुना सहाय्यथा तओ अति वेगयी नदीना मुखदेश तरफ चाल्या मार्गवां खान् निकोलास् (San Nicholas) बन्दरमार्गी केटलरु व्यापारी वहाण हस्तगत कर्यो, ने वाजाडा नगरमा गैरिवल्डी पुर्वे कद पकडायो हतो, त नगर आगळ आवा धोंन्या,

गॅरिबल्डीनो घारा करी जवा बदरमा तोपो तैयार हती, पण अनुकूल पव-
ननी राहायताथी शत्रुना तोपोनी जाणे मश्करी न करता होय एम सत्वर
गतिथी वहाण दोडी गयो. एके एक बदरे आ वहाणोनो नाश करा तोपो
गोठवी मुका हता पण ते वधाने कोरे मुकी तेमा खाटतां थया एक बे
स्पळे युद्ध थया पण खरा सेरियो (Cerito) बदरे युद्ध थयु हेमा
शत्रुना छ तोपोना म्हों बध करीने व्यापारिओना अनेक वहाणो बबजे
करी खावानी सामग्री खुटी गइ हती, ते पग आथी पूरी पडी

कॅवाले फ्वेशिया (Cavallo—Quattia) नगर पास
साधारणतः अनुसर गॅरिबल्डीना लश्करने मळ्यु एम एकठु यणलुल्लर ब्रेवा
Brava) अछात सुधी नदीमा चाल्यु थयु ए'बामा ए'हमीरल् झाउन् आथी
फ्लोच्यो त्हेने आवतो जोइने गॅरिबल्डी युद्ध करवान तैयार थइ गयो पो-
ताना वहाणाने नई नी बे बाजुए हारबध गोठवी दीधा ज्यारे जलसेनापनि
झाउन् पास आथी फ्लोच्यो, ल्यार लडवाना खर्व सामग्री तैयार थइ गइ
हती गॅरिबल्डीए त्हेने अटकाववाने भरेली तोपा किनारे गोठवा दाधा हती ने
भरेली पिस्तालाया पायदळन हारबध गाठवा दाधु इतु इ स. १८४२ ना
जुलू मासनी १८ मा तारीखे प्रभातमा बन सेना बच्चे तुगुल्ल युद्ध थयु
आक्षो दिवस युद्ध चाल्यु बत्र पक्ष तरफथी असाधारण बरत्त दसाडवामां
आव्यु रात्रि पडतां युद्ध बध थयु ए युद्धमा गॅरिबल्डीना घणा वहाण
उभ्रभिन्न थइ गया न त्हेता घणा वहादुर नाविका मायां गया रात्रिना
अधकारमा सर्वे वारो वहाणाने समाववा मडी गया सवारमा नदी युद्ध थवानु
ए धारणाया मार्शा रात्रि एमण तैयारीओ करी करी, पळकार पण जांछ
माचा घपया नहि ए बधां वहाणाना पाठळ्या भागमा गॅरिबल्डीए खाजें
न्डाइन (Argentine) ना वहाणो तैयार राह्यां, धारणके

યુદ્ધમાં પરાજય થાય તો એમાં બેશીને પલાયન કરી જવાય; ફરી પરાજય
 ન થાય તોપણ યુદ્ધમાં સદાયતા મઝે થવેલે સૈનિકોના સેવાગુપ્તપાને માટે
 પ્રયત્ન કરવા રાત્ર કમાન્ડરને ઘાઠવા માંથ્યો ત્યારે માલમ પડ્યું કે એ
 ધીકણ કમાન્ડર તો યુદ્ધ સમયે જ પલાયન કરી ગયો હતો એ ત્યારે સાંભ-
 લીને એકદમ ગૌરિવલ્લી નિરાશ થઈ ગયો, હવે એને પણ પલાયન થવા લાગી
 રસ્તો રમ્યો નહિ. સવારમાં યુદ્ધ થયું છઠ્ઠું, પણ ગૌરિવલ્લીના નાવિકોની
 કારોરિક નિર્બલતાથી, દારૂગોળો પુગી જવાથી, વહાણો ભાંગી જવાથી અને
 એવાં એવાં અનેક પ્રતિકૂળ ઘટનાઓથી તે યુદ્ધમાં વધુ વાર ટર્કી થય્યો નહિ.
 તપાવ ન રહ્યાં, વહાણોમાં ભાગ મુકી સર્વે કૌશલ્યોથી તરફ પલાયન
 કરી જવું એ થો સક્ષમ કરવામાં આવ્યો વિજયી શત્રુઓના તરફથી ગોઠા-
 ગોઠીનો ઘરસાદ ઘરસતો હતો તોપણ નાવિકો, ધવાલઓને અને લાવાની
 સામગ્રીને નહાની ન્હાની ધોટો પર લેઈ ગયા, જે ધવાલઓના જીવનની
 કાઢ આશા જ નહોતી, તેઓને તત્કાલ યુદ્ધની રીતિ પ્રમાણે સ્થેમના શાન્ધ-
 વાને હાથે જ મૃત્યુશરણ કરી દેવામાં આવ્યા ! આમ સ્થેમના દુ સમય તથાપિ
 આશામય જાવનનો છેલ્લો સ્થેમના શાન્ધવોને હાથે જ આવ્યો ! થવા સહી-
 સલામત ન્હાની હોદામાં બેઠા સૈની પાછળ ગૌરિવલ્લી જાત વહાણોને ભાગ
 મુકા હોદામાં બેઠા, ને ચાલતો થયો સ્થેમના વહાણ એકે એકે સઢગી
 લટ્યા, ને મસ્મસાત્ થઈ ગયા સૌથી મ્હોટું વહાણ કૉન્સ્ટાન્ટીનુશન
 સૌની પાછળ વર્તી ગયું એ વહાણમાં દારૂમાનુ હતું તેથી આગ લાગી કે તુરત
 જ એક ભાવળ મગનવિદારી નાદ થયો સૌ થયના ધોર નિદ્રામાંથી જાગે
 વિમુનિયસ્ જ્વાલામુખી પક્ત જાગ્યાં હોય ને જોરથી લાવા ઉછાજવા લાગ્યો
 હોય એ વો ભાસ થવા લાગ્યો વહાણો સઢગી રહ્યા પછી ચારે બાજુએ વધુ શાન્ત
 થઈ ગયું—વાવાસોડાના પ્રવલ્લ તોપાન પછી થાય તેમ એ શાન્તિમાં નદીનો

फलकल रव अने गॅरिवल्डीनी बोडोनी हल्लेसानो शब्द मात्र समझतो जुन
मासना प्रचड वे दिवसोना ए भीषण विपत्ततने अते ए निस्तब्धभाव —
ए शान्ति — पण गॅरिवल्डी अने त्हेना नाविकोने मधूर सागी

गॅरिवल्डी अते कोरियण्टिस् नगरमा जड प्होच्यो, अने त्याना
रहेवालीओए त्हेमनो अतरुधी आदरमत्सर कयों त्या तें अनेक दिवसो
नकामो बैसीं रह्यो अते त्हेने उरुगुवायनु मुख्य वैपसदिक केन्द्र सान् फ्रा-
न्सिस्को, त्यां रिवेरांने मदद करवा जवानो हुकम मेन्टी चिडिआपी
आव्यो महा उत्साहधी ए हुकम माथे चड्ढाव्यो ने तरत गॅरिवल्डीनी सेना
उरुगुवाय नदी ओळगी सान् फ्रान्सिस्को आवी प्होंचो त्यां अनेक वहाणो
गॅरिवल्डीनो हुकम माथे चड्ढावडा वाट जोईं रह्या इता रिवेरा रहेना आवता
पेला ज प्रतिद्वंदी ओराइम्ने अटकाववा मेन्टी रियोस् (Entre Rios)
नगर तरफ गया हतो. इ स १८४२ ना डिसेम्बर मासनी ६ ठी ताराखे मेन्टी
रियोस् पासे आवला अॅरोयो ग्रॅन्डी (Aroyo Grande) नगर पासे
युद्ध थयु ए युद्धमा साधारणतत्रनी अन त्हेना मडळीना सेननो समूडो लोप
थइ गयो, ए'नी साये साधारणतत्रनी आशालता पण एके फरे जडमुळगी
उल्लडी गइ गॅरिवल्डी असम्य सैन्य लेखने रिवेरानी मददे नदीमार्गे आव्यो
पण ज्यारे ते युद्धस्थळे आवी उभा स्यारे ए म्हांडी सेनानु चिह्न पण दाडु
नहि, स्यारे त भम हृदय सान् फ्रान्सिस्को पागे वळ्यो साधारणतत्रना
सुखसूर्यने उगवानी आशा एगे उं बा दाधा चर बाजुए बेरायडी युद्ध
सामग्रानु रक्षण करवा गॅरिवल्डीने हुकम थयो, कारण के जो रक्षण करवामां
न आव तो शत्रुना लुगारा सिपाईओ ते लुग गया विना रहे नहि.

परन्तु योडाज समयमां पोतानु गर्व रस्तर उखवी मेन्टी चिडि-
ओने पोतानु केन्द्र कवा जवानु थयु, कारण के त्याधी ए वा समाचार मळ्या

જે શત્રુઓ સતારા પગે મોંની વિઠિઓ પર છાપો મારતા આવે છે. અવતા પ્દેસો પોતાના વહાળને મજાગાં મુકતા આવવાનો દુકમ ધર્યો હતો. તે દુકમને અનુમરીને રહેણે મ્હોટો વહાળોને ચાલી નામ્વા ને તે પ્રદેશને શત્રુને દાપે લુટાનો વચાવવા મ્હાનાં વહાળને હુવાડી દેઈ નદીનો મર્ગ વધ કરી દીધો. સ્યારપડી તલામીઓને પાયરુક વાગી મોંની વિઠિઓ તરફ ચાલ્યો.

સાધારણતત્ત્વનો સંપૂર્ણ નાજ ધાય એમ હોવાથી મોંની વિઠિઓના લોસો ચાલકથી વૃદ્ધ મુખી પુરુષો અને યૌઓ સ્તેનુ રક્ષણ કરવા સજ્જ થયાં નિષ્ઠુર ઓરાહસુ અને રહેની નરહથિગપિપાસુસેનાન દાયે ભવિષ્યમા થનારા અભ્યાચારની કપ્પ નાધી તેઓ ઉમત્ત થઈ ગયા. સાધારણતત્ત્વની ગમસ્ત પ્રજા એક થઈને એક અવાજે બોલે ઉઠી “ મન્ત્ર ઘા સાધયેયમ્, શરીરં વા પાતયેયમ્ ”-સાધના સિદ્ધ કરવી, નહિ નો પ્રાણત્યાગ કરવી, ’ સેનાપતિ પાશને વશનિકાલ કર્યો હતો, રહેને પાત્રો ચીલાવા નગરરક્ષા બાવાનુ વસુ કાગ ત્હન સોંપવાનો. સકલ્પ કર્યો તે આવ્યો એટલે સ્વદેશા ત્રિદશા, ધનવાન-નિધન, શુભાનુ વૃદ્ધ સર્વ જાતના ને તથા મપ્રદાયના લોકામાથી યુગ કહાડેલા ચોરની એક નારાયણી સેના બનાવવામા આવી. એ નારાયણા ગનાએ આઠ વર્ષ મુખી શત્રુના સૈન્યન ખેરી સાપના પેટે ફુઝવાદા મારાને દૂર રાહી સ્વાધાનતાને માટે આજ તુઘા અપમાનજનક પગાજયો સ્લાવા, પણ હવે આ અલૌકિક સેનાથી તે પરાજયો મુશ્કાર ગયા ને કિતિદામમા ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત થયું.

સમુદ્ર તરફથી નગરનુ રક્ષણ કરવા એક નાકલે મોકલવા મૈત્રિપત્નીને હુકમ કરવામા આવ્યા. આ વાતુ સેનાપતિ પાશ નગરનો કિલ્લો વગાડર સમારા દાપો ધીજી વાનુએ અછ શક્તિ, દારુ, મોઢ્યો ને વાજા સોનક સાધનો તૈયાર કરવા કારણના ચલાવી દીધા. કેટલીક મ્હોટી મ્હોટી તોપો અનેક

ચપોંપી નકામી થઈ પડી હતી, તેને તૈયાર કરી ગાલોં પર ચ્હઢાવોં દીધી, નગરરક્ષા એ જ હવે બધાના વિચારનો વિષય થઈ પડ્યોં હતો. નગરરક્ષાને માટે સાધારણતંત્રનો પ્રજાનાં બધી પ્રતિભા અને કાર્ય કરવાની શક્તિ બહાર આવોં પેલીં વાજુ ગોંરિવલ્લીએ પણ સમુદ્ર તરફથી રક્ષા કરવા અનેક વહાણોં એકટાં કર્યોં; ને એક ચઢવાન્ કાફલોં ઘનાબ્યોં વહાણમાં મુકવા જોડે એટલીં તોંપોં ન્હોંતોં સુભાગ્ય એ સમયે શત્રુનુંં એક વહાણ મોંન્ટી ઘિંદીશો તરફ આવતું હતું, તે સરાવે લાધીં ગયુ. ગોંરિવલ્લીએ ઘોંડુંં યુદ્ધ કરીં તેને કબજે કર્યું ને તેમાંનાં તોંપોં તથા યુદ્ધસામગ્રી પોતાનાં વહાણમાં લાવીં મોંઢવી.

પ્રકરણ ૧૦.

મૉન્ટી ઘિટિમોનું ઘેરાયું; જલ્લયુક્તની તૈયારી, અંગ્રેજો અને ફ્રેન્ચોનું ઘથ્થે પડયું; આન્જાનિનું લીજન્ સેનાના કમાન્ડર પદે યોજાયું; ૯ સેનાનું અદ્ભુત કાર્ય; ઊરુગુયાયના મુગ્ધપ્રદેશ તરફ પ્રયાણ; સલ્ટો નગરના રક્ષણ અર્થે લડકર મુખર્ણ; સાન્ આન્ડોનિયાના રણક્ષેત્રમાં અસાધારણ યુદ્ધ; ગૅરિથલ્ડીના લી-જન્નું અસાધારણ વીરત્વ; ત્હેની કૃતકાર્યતા ને જગત્માં યશોઘોષણ.

નગરનું રક્ષણ કરવાનો સર્વે તૈયારી અતિ દક્ષતાથી કરવામાં આવી પણ તે તૈયારીઓ યશ રહી, ન યશ રહી પટલામાં તો નગરની સામી યાગુએ ડાચા મેદાન પર શત્રુભંતા ટંચુઓ દેલાયા. તેઓએ નગરને વિષ્ણો તોડવા તોરોનો મારો ચલાવ્યો નહિ, પણ નગરવાસીઓને અત્યાચારી રાત્ર છાના-માના લડકરી ટુવઢીઓ લેઈ અડને નગરને જુદે જુદે સ્થળે છાપો મારવા શરૂઆત કરી શક્યો નહિ. ત્હેને વિષારી ઝોયુ કે આટુણા નદી દુ નિઝર્યા થદ્દા અને નગરવાસીઓની હલ્લા કરીશ તો ચલત મલતી જાતીય મીયણ હત્યાકાંડનું વેર લેવા તેઓ ડઠશે અ ડઠશે. ૯ અચળી અને અચપરાજય અનિશ્ચિત હોવાથી ત્હેને ડઠાઈ રીતે લડાઈ કરી સૌમાગ્યદેવોની પરીક્ષા કરવાનું સાહસ કર્યું નહિ

रहेणे विचार्युं हेतु के आ भूटी सुसजित सेना जोईने ज मगरवासीओ ताने
 थइ जशे, पण एम तो थयु नहि. गेरिलडीना रणान्मत्त सेना रहेने युद्धमां
 उत्तरवा आमत्रण वगवा लाग्वा, ने रहेना सुद्र पण सुसजित बाफलो निरतर
 गाला गाला घरसावा शत्रुसनाने कपाववा लाग्यो बाजी बाजिए जळमार्गे धरने
 आस्मारल् ब्राउम म्हाडा काफला लाव्या न त्हेने नदीनु मुख वध करी नाह्यु
 गेरिलडीए पोताना म्हाडा काफलाथी शत्रुना काफलाना व्युह भदी
 मोलवाना सक्त्प वथा. ए विपम जळयुद्धनु परिणाम जावाने असह्य
 लाकी नदा काठ आवा उभा, परन्तु ब्राउनन युद्धना परिणाममा शका थइ
 ने एक पण गोळो छोडता म्हाला पलायन फल गया ए जसमये गेरिलडीना
 यन्धकधारा पाचसा बोद्धाआए ओराइस्ना सैन्य पर छापो मार्यो, पण
 रहेना नायकनी भूलपी अति निष्ठम भावे युद्धक्षेत्रमाथी त्हेमने पलायन करी
 जवु पछ्यु आ कारणथी गेरिलडीए पोताना प्रिय वधु आन्जानिने स्थळ
 सेनानु अभिनायकत्व ग्रहण करवा आमत्रण मोक्क्यु ए आन्जानि सवधे थार्दु
 आगळ क्हेवामा आय्यु छे ए इटालीअन् मॅट्राभट्ने स्वदेशमाथा देशनिकाल
 करवामा आव्यो हतो ने तथी ए दक्षिण अमेरिकामा आवी रक्षा हतो त्हेने
 अनेकवार साधारणतन्त्रना पक्षमात्र अल्ल धारण करी हता अन अते वार
 गौरवथी विभूषित थइ युद्धक्षेत्र तग्ग्यु हेतु, त्थार पछी ए मोंन्डी चिडिओ
 आन्व्यो हता ने एक व्यापार नी. दुकाने नोकर रखा हतो वन्धुना आ
 आमत्रणथी आन्जानि आन्व्या न इटालीअन् स्त्रीजन्तो सनापति पयो
 त्हेना ज्वलंत दृष्टान्तथी अन अपूर्व रणकुशलताना शिक्षणथी अस्तव्यस्त
 अन निर्वर्थ सना थोडा दिनमा ज सुन्यवास्थत अने साहसिकताना आदर्श-
 रुप थइ पढा ॥ गेरिलडीनी ज नीचला पद्दाए नारायणी सेनाना उपास्य
 देवता थइ पय्या.

આન્જાનિના આવતા પ્લેસ જ ગૅરિવલ્ડો પોતાના લીજનની અપયશની મેશ ધોડ નાચ્યા હતા. તેણે પોતે સેનાપતિ થઈને ઓરાહ્મના સૈન્ય પર હાથે થયો. ફ. સ. ૧૮૪૩ ના માર્ચ માસની ૨૩ મી તારીખે મોંન્ડા ચિદિઓ નગરની પાસે સેગિટો (Cuiceto) ક્ષેત્રમાં ઘન સેનાઓ સામાસામાં આવી ગઈ શત્રુસેના પ્રચટ વેગથી ગૅરિવલ્ડોના લીજન પા રહી જાર્ધા, સમુદ્રની તરગમાળા અસિ વેગથી આવી પર્વતની તલેટીમાં અપહાર પહોં, પુરે થુડા થઈ ગયા. એમ ઓરાહ્મની સેના ગૅરિવલ્ડોની નિશ્ચલ સેનાના થંબોંગેટ પર આવી પહોં ને સહાયેશંક થઈ પાછો ફરી મોંન્ડી ચિદિઓ રાજ્યે એ પિજયથી ગૅરિવલ્ડોને અને તેની સેનાને પ્રજાશરૂપે ધન્યવાદ આપ્યો ને એક અપૂર્વ વાક્યો મેટ આપ્યો. એમ પૂર્વે જણાવ્યું છે કે એ વાક્યો મોંન્ડી ચિદિઓની કુલીન મહિલાઓ પોતાને હાથે ધમાવ્યો હતો. એના પર ચિમુચિયસ્ પર્વત નિતર્યો હતો તે પણ જણાવ્યું છે એજ ધર્વના મે માસમા મોંન્ડી ચિદિઓની શારાન-સમિતિએ સાર્વજનિક સ્વલ્ક મહા સમારમ્મથી ગૅરિવલ્ડોને અને તેની લીજનને એ વાક્યો મેટ આપ્યો સેસેટ્રો (Sacetro) નામે એક વિશ વર્ષમા યુવક ધીરે તે વાક્યો રણસ્વલ્કમા લેઈ ચાલવાનું માથે રાહ્યુ હતું. ગૅરિવલ્ડોની એ મારામળી સેનાએ એ વાક્યો નીચે કેટકેટલી જાતો મેલથી તેની સીમા નથી.

એવામા સમાચાર મળ્યા કે શત્રુઓએ લિબર્ટેડ (Libertad) દ્વાપને દહીં કરી સાર કરા લેવા વિચાર કર્યા છે જો એ દ્વાપ શત્રુઓને હાથ જાય તો સેનો (Ceno) નગર તેમને હાથ જતા વાર લાગે નહિ, ને એ નગર શત્રુઓને હાથ જાય તો લ્યાથી મોંન્ડી ચિદિઓ પર તોપનો સિધો માર ચલાવી શકાય. આ સમાચારથી મોંન્ડી ચિદિઓની પ્રજા મથ-વ્યાકુલ થઈ ગઈ અને તે દ્વાપની રક્ષા કરવા ગૅરિવલ્ડોને લ્યા મોકલ્યો.

થોડે દૂર ગયા પછી તેઓએ કોલોનિયા (Colonia) નામનું
 એક શત્રુનો કિલ્લો હાથ કર્યો અને તેમાં સાધારણતરની સેના મુર્ચી દીધી
 ત્યારપછી માર્ટિન્ ગાર્સિયા નામનો દ્વીપ અને કિલ્લો સર કરાવ્યા પછી પોતાની
 સેના મુર્ચી દીધી અને પક્ષ વચ્ચે યુદ્ધ થયા પછી જ એ કિલ્લો હાથ
 આવ્યા હતા જેમ જેમ તેઓ આગળ ચાલ્યા તેમ તેમ તેમને હાથ શિશર
 આવતો ગયો હરિદ્વર્ણ અને રિઓ નિયો નદીઓના ડગમ પર તેઓએ વહાણ
 લાગ્યા અને આજુબાજુના પ્રદેશમાંથી ગાય, ઘરસા આદિ આહારસામગ્રી અને
 ઘોડા આદિ યુદ્ધસામગ્રી લેઈ આવ્યા એક શત્રુસેના તેમને અટકાવવા તામે
 આવી, તેમને પણ સાથે પકડી લેતા આવ્યા. એ પ્રદેશના જે રહેવાસી-
 ઓને નિષ્ઠુર શત્રુઓએ પોતાના ધરમાંથી હારી કૂહાવ્યા હતા તેઓને એકઠા
 કરીને બિસ્કેયાન્ (Biscayan) દ્વીપમાં વસાવ્યા, ત્યાર પછી તેઓએ
 ગ્યુલેગ્વાયેચુ (Gualeguayechu) નામના નગરને સર કર્યું અને
 અસહ્ય યુદ્ધના ઘોડાઓને પકડ્યા હતામાય કમાન્ડર મિલિટન્ટ (Milite)
 ગૅરિબલ્ડીને હાથ ધાપા લટકાવ્યો હતો તે વાતકને યાદ હશે, એ હૃદયવિ-
 દારક યનાવ આજ નગરમાં વસેલો. એ દુરાચાર મિલાલ આજ ગૅરિબલ્ડીને
 હાથે કેદ પકડાયો પોતાના દુરાચારનો કેયો મથકર મદલો મલશે તે વિષે
 મિલાલને અનેક કતપનાઆ થઈ હતા, પણ મહાત્મા ગૅરિબલ્ડીને તે ઓઢસતો જ
 નહોતો. તેણે તેના પ્રત્યે કેયો સદા વ્યવહાર કર્યો ! ગૅરિબલ્ડી એક આગછી
 સધી કરે તો તેની સેના મિલાલના ટુકડે ટુકડા કરી નાંખે એટલી તેનામાં
 અત્યારે સત્તા છે, પણ તેણે તેને જીવનદાન આપ્યું, તેને અક્ષત શરીરો નગર-
 માંથી જવા દેવાની એ પ્રાંત સ્મરણાય વારે પોતાના સૈનિકોને આજ્ઞા કરી !
 ત્યારપછી તેઓ પાયસાન્ડુ (Paysandu) નગરના કિલ્લાના પોતાના મારા
 વચ્ચે થઈને સદીસલામત પસાર થઈ ગયા પછી તેઓ હર્વિડો (Herido)

नगर ३।सी जेच्या ए विंगामां रुष्ट व्यूहरचना करी सैन्य माथे आङ्गाने त्या राह्यो त्हेने ला राता गॅरिबन्दी, पम्पाग्न प्रदेशना अधिनायक जोसे-मण्डेल् (Jose-mundell) नामना एव घोर पुरवणी साथे मळा जबा प्रीत माइल पाडो गयो आरोयो माले (Aroyo Mulo) नगरमां मने मळ्या, ए धोरपुरुष अन त्हेनी सेना आववाधी गॅरिबन्दीनी सेनाना वज्जमा अतिशय वृद्धि थइ. आङ्गानि एक मे छे जाणी दानु सेनापति जनरल् गाम्पन् (Gen Gampon) अने जनरल् लोवालेय् (Gen Loyalley) मे हजार लक्षर लेइ त्हेना पर न्हई आव्या, पण त्हेमने धनेक हानि साथे पाछु करवु पञ्चु सेनापति लोवालेय् ने आधीं स्वन्टो बगर स्वजा देवु पञ्चु अने गुवायिया (Guabuya) नदीने तीरे आवी तेंवु टोकया पड्या. ए लाग मज्जां गॅरिबन्दीए वापरला साथे त्यां जइ ते नगरने कवजे करी लाधु, ते पछी नदीकाठे पडला जनरल् लोवालेय् पर आर्वितो दृष्टा कयों भीषण सप्राम पछी लोवालेय् हार्था ने मरता वधेलु लक्षर लेइ रणक्षेत्रमाथी पलायन करा गयो इ. स १८४५ ना डिसेम्बर मासनी पाचमी ताराखे दानु-सेनापति जनरल् अर्किडाए (Gen Uiquiza) एकदम आधीने स्वन्टो नगरने घेगे घाटयो अनेक बार बळवान् प्रयत्नो कर्था, परतु इटाली-अनु पीरो सामे वइ करी दानयो नहि. पोतानु अति उत्कृष्ट असुरय सैन्य नाश पाम्माधी, अते नगर सर करवानु काम जनरल् लामान् (Gen Lamas) अने जनरल् वगाम् (Gen Vargua) ने सोंपी पोते रणक्षेत्रमाथी चालतो वयो.

ए'वामा सबर मजी के सेनापति मेदिना (Medina) पाचसो स्वार लेइ पूर्वप्रदेशमाथी गॅरिबन्दीन मळी जबा आवे छे मेदिना ते वल्लते सान् आण्टोनियो (San Antonio) नामनी न्हाणी नदाने काठे

गैरिबल्डीए त्या जडने दीपनी चारे बाजुए तोपो गोडवी दीधा ने त्हेने सुरक्षित बनावा दाधो पोताना न्हाना न्हानी तापो बहाणमा चडावी शत्रुना बहाणाने जेर करवा आगळ चाल्यो बने पक्ष बचे घोर युद्ध यशे ने ए युद्धमा गैरिबल्डीना बहाणानो चुरो थइ जशे, एवा शकायी अमेज काफलातो उारा कॉमॉडोर इंगल्फिल्ड (Commodore Ingle-field), जे जे अमरा व्यापाऱ्या कापअनी रक्षा अर्थे त्या रक्षो हतो, ते वच्चभावयी उत्तमित थइ गैरिबल्डीनी रक्षा करवा त्हेनी बाजुए आवी उभा, अन अँडमिरल् ग्राउन्न् लसी मोकल्यु के जो ते पाठो नहि फरे तो त्हेनी साम आलो अँप्रजी काफलो उतारामा आवशे ने युद्ध करवामा आवशे आम अमेजो वच्चे पञ्चायी गैरिबल्डीनो काफलो नाश पामता घच्या मोंटी विडिआनी प्रजाए आ साहाय्यने ईश्वरप्रेरित साहाय्य होय एम मान्यु. तेओने हवे आशा अवा क जो अँडमिरल् ग्राउन्न् हवे ह्यो करशे तो अमेज बने फ्रँच काफला त्हेमन जरा सहायता करशे

ओराइब्ल्यू हजी ए म्हेटी सेना लइ मोंन्गी विडिओने घेरने पञ्चो हतो, बने बचे बचे साधारणतःनी सेनापर छापा मारी नगरव साभाने अय पमाडतो हुता पण एवा विशेष कइ ते ऊरा शक्यो नहि गैरिबल्डीनी छ नन् पण रणभट्टमा तैश्वरज रहेता उत्र नाह, विधाम नहि सतत शत्रु-ओना हाने पाठाम बाळवामा तत्पर रहनी. प्रतिदिन त्हेमना जयनी सग्या बधवा लाग्ता-ए मनो यश चारे बाजुए प्रमत्ता लाग्यो गैरिबल्डीनी लीजन् अजेय-एव शत्रुभोनी पण खानी थइ वारण के ओराइब्ल्यू असग्य सेना लेइ त्हेमना पर-मात्र आठमो सैनिकोपर-वारवार हता करवा लाग्या, पण दरेक वेळ्याए ते पाठो ज पडवा लाग्यो गैरिबल्डीनो सेनानी अनेयतायी शत्रुसेनाना मनमा पोताना शक्तिरथा विश्वास उठो

મયો વારસા પામીત થવાથી તેઓમાંના આત્મધર્માન (self-respect)-
નું જ્ઞાન પણ લુપ્ત થતું થયું. એ અમોચ સ્ત્રીજન ગૌરિવલ્લી અને આઝ્ઝાનિના
સેનાપતિપણા નોંધે ધંધોનેદ્ર દેવને શત્રુનો વ્યુદ્ધ મેદાં પાર નીરસી જતું તે
અન્મત સેનાને અટકાવવાનું સાહસ કોઈ કરી શકતું નહિ. ઘણી તેઓ
આઝ્ઝાનિ પર દટલા વિદ્વા કિદા થઈ ગયા દતા કે એ રહેમને મૃત્યુમુક્તમાં લેઈ
જાય તોષણ પ્રવૃત્તિમુખે તેની પાઠ્ય તેઓ દોડે.

યુદ્ધ સમર્થના કર્તિવલ્લભી, ગૌરિવલ્લી અને આઝ્ઝાનિનાં નામ
અમેરિકાથી ધીમે ધીમે યુરોપમાં પ્રચિદ્ધ થવા લાગ્યા, વિશેષે કરીને ઇટાલીના
પ્રત્યેક પરમા મૂર્તિમતી સ્વાધીનતાના મામલા રહેમના નામ દટલા દર્શથી
અને હત્સાદથી મુક્તમાં આવ્યા, કે તેનું વર્ણન કરવું આ પ્રયત્ને સાધ્ય નથી.
ગૌરિવલ્લાનું અને તેના સ્ત્રીજનનું અપૂર્વ કર્તિસ્થાન—હરગુપ્ત અને મોંઝી
વિદિઓ—તેના યુદ્ધનું વર્ણન માત્ર અહીં થઈ શક્યુ છે.

ઈટાલી, ફ્રાન્સ અને પ્રાન્સની સહાયતાથી મોંઝી વિદિઓ રાજ્ય-
માંથી શત્રુઓ દૂર થયા છાર પછી એ રાજ્યે પોતાના અને પ્રાન્સની સીમા પર
આવેલા શત્રુઓને હરાવી તેઓને સ્વાધીનતા આપવાનો અને સ્વત્ત સ્વેચ્છ આપ્ટો-
નિયા નગરને અન તેની આગુવાજુના પ્રદેશને કબજે કરવાનો સંકલ્પ કર્યો.
આ સંકલ્પથી હરગુપ્ત નદાના મુખપ્રદેશ તરફ જઈએના સાવરણનો ઠરાવ
કર્યો એ જઈએનાનો અધિપતિ ગૌરિવલ્લીને ઠરાવવામાં આવ્યો. અપ્રેમી
અને પ્રેમ વહાણા મર્ચને તેની પાસ કુલે પદર વહાણો થયા સંન્યમા,
તેનું પોતાનું મયો માણસનું સ્ત્રીજન, યસો અમેરિકન પાવદલ અને એકસો
થોડસ્વાર દટલ જ હતું. માર્ગમાં પમ્પાસ આગઢથી એકસો મીલકાવ રણચતુર
થોડસ્વારનું સૈન્ય રહેમને આવી મળ્યું. ઇ. સ. ૧૮૪૫ ના અતમાગમાં એ
સેનાને મોંઝી વિદિઓથી દેવ નદીના મુખભાગ તરફ ચાલ્યો.

સેનાનાં ચેંચેનેટ્ટીની ધાર અછાની ખાર જેવો તીક્ષ્ણ હતી, તેથી શત્રુના અનેક સિપાઈ વિંધાઈ પડ્યા, આથી અશ્વદલ વિંધાતા પાયદળની મદદે દોઢાં માવ્યુ પરતુ ગૅરિલ્ડાની સ્ત્રીજન્સેનાની પિસ્તોલોમાથી પન ધન છુટતી ગોઝીઓવી અને તીક્ષ્ણ ચેંચેનેટ્ટી તે અશ્વદલ આકુલબ્યારુલ થઈ ગયું.

એવામા શીરવર વેગો (Vego) એક અશ્વસેના હેઈ શત્રુસેનાને મેદી ગૅરિલ્ડાને આપી મલ્યો. વેગો, સેનાપતિ યાર્હના હાથ મીચેનો એક સૈનિક પુરુષ હતો; તેને સેનાપતિ યાર્હની મોક્ષતા અને વિશ્વાસપાતકતાથી છડા પામી, પોતાનો અશ્વસેના સાથે ગૅરિલ્ડાનેજઈ મલ્યોનો અને તેની પાસે ઉભા ઉભા યુદ્ધ કરી પ્રાણત્યાગ કરવાનો વળ દલ સકલ્પ કર્યો હતો પ્રચલ પાયુની પેઠે સુસલાલ મારી શત્રુસેના વચ્ચે ઘડને ચાલ્યો આવ-ધાથી તે સેના જે ભાગમાન્હેંચાઈ ગઈ આ લાગ મલ્યોથી સ્ત્રીજન્ સેના શત્રુસેના પર ગોઝીઓનો ચરસાઈ ચરસાવવા લાગ્યું, આથી શત્રુસેનાપતિ મોમેસે પોતાની અશ્વસેનાને ઘોડા પરથી ઉતરીને પાયદળ બની શત્રુ પર હાલો કરવાનો હુકમ આપ્યો. શત્રુસેના ગૅરિલ્ડાની સેના પર અવિરામ ગોઝીઓ વર્ષાવવા લાગી, પણ એ ગોઝીઓવી ગૅરિલ્ડાની સેનાને વહુ હાનિ થઈ ગઈ આ માનુ સ્ત્રીજન્ સેનાએ ઘડકો છોડવા માલો ને એકેક ગોઝીએ એકેક શત્રુસૈનિકને મૃત્યુશરણ કરવા માલ્યો.

આ હાલથી શત્રુનું સૈન્ય ગમરાઈ ગયું ગૅરિલ્ડાનું સૈન્ય જાણોની ગુપ્ત નીચે રહી લલ્લતુ હતુ, તેથી શત્રુઓની ગોઝીઓથી અને સૂર્યના તાપથી તે ગુપ્ત તેમનુ રક્ષણ કરતી હતી. પરનુ શત્રુસેનાને પ્રચલ રવિકિરણમા ઉભા રહી લલ્લતુ પડતુ હતુ, તેથી તેઓ અતિશય થાકી ગયા ને કટાલો ગયા. એ લાગ જોઈ ગૅરિલ્ડાએ ત્યાંથી એક માઈલ દૂર આવેલી ઉરુગુરાય નદીને કાઠે જતા રહેવાનો સકલ્પ કર્યો એ નદીને કાઠે આવેલા જાલ કિલ્લાની ગરજ સારે એવાં હતાં,

તેથી ત્યા જવાય તો શત્રુબેના સામે સફળતામય રીતે લડી જનાય. આથી મૌરિયલ્ડીએ પોતાની મેનાને તે દિશામાં જવાની આજ્ઞા કરી ઘવાયેલા સિપા-
હોને બચ્ચ રાસા લીંઝનુસેના સજ્જ થઈ ચાલવા લાગી એ લીંઝનુસેનાને
ત્યા જતા માર્ગમાં જે અસંખ્ય દુઃખ પડ્યું તે સામર્થ્યને પાપાળ પળ ઓગળી
જાય મૌરિયલ્ડીએ જાતે જ ત્હેનું ધર્મન કર્યું છે —

“ અ મારામોર્યા જેઓ અક્ષત શરીરે રહ્યા હતા, તેઓ આતીય સંગીત
ગાતા ગાતા ચાલતા હતા એ ગાગર્યા ઘવાયેલાઓના પળ હૃદયવન્ન વાગી લડ્યા.
તેઓએ પણ ગાનમાં સુર મિલગ્યો શત્રુબેનાપતિ મોમેશ્ અમારી ગતિને
જાણી શક્યો નહિ માર્ગમાં પાળાના અભાવથી અમલ અતિશય કટ પડ્યું
અમારા સિપાહીઓ જાહોનો મૂલ્ય ચુસવા લાગ્યા ને કટલાક ગોઢીઓ મ્હોંમાં
ઘાલી ચુમવા લાગ્યા, ને તેમ કરા તરસ મટાડવાના પ્રયત્ન કરતા હતા કોઈ
કોઈ તરસથી એટલા બધા વ્યાકુળ થઈ પડ્યા કે તેઓ પોતાનું મૂન પીવા
લાગ્યા ”

જેઓ પોતાના મનમાં એમ સમજતા હોય કે સ્વતંત્રતાનો માર્ગ
પુરુષની પથારીમાં પડ્યા પડ્યા લેવાય છે, ત્હેમને દુટાચીના ભાષી ઉદ્ધારકતા
મૌરિયલ્ડી અને ત્હેના સૈનિકોની આ કટોર સાધનાનું શાન્ત ચિત્તે અવલોકન
કરી જોવું, અવલોકન કરી જોઈ વિચારી જોવું કે આવી સમર્થ સાધના
બિના દેશનો ઉદ્ધાર થઈ શકે કે નહિ ?

આ સામાન્ય પ્રતિયાન ન્હોતું મૌરિયલ્ડી એને રણવારી પ્રતિયાન
(Fighting Retreat) નામ આપે છે, કારણકે થોડા વલ્લભતા જ
શત્રુઓ જાણી શક્યા કે સાધારણતંત્રની સના અરણ્યપ્રદેસનો આશ્રય લેવા
જાય છે જાણ પડતા જ ત્હેમના પર પ્રચડ વેગે તેઓ દોડી ગયા, પણ ક્ષણે
ક્ષણ તેઓ પાછા પડવા લાગ્યા અતે શાન્તિદાયિની રજનાદેવા આવી અને

पोताना अपकार-पालनमा डाँडी स्वदेशहितैषी बाळोने वनप्रदेशमा सह्यसहागत
 लेइ गइ. सूर्यना अमल्य ताप पछा रात्रिना ठडी गोरिबल्डीने अने त्हेना सैन्यने अमृत
 जेवी माँटी लागी पाछक आवती शत्रुसेना पण रात्रि गाठवाने माटे घोडा
 परधी उतरी पडी, पण गोरिबल्डीनी सेनाए तरत ज रहेने त्थार्थी हाकी
 कृहाडी ए'यामा शत्रुसेनानो मूळ भाग गोरिबल्डी अने स्त्रटो नगरनी
 वषेना प्रदेशमा छावणी माली पञ्जो त्हेनो विचार ए'वो हतो के प्रभात
 थता ज हलो करी गोरिबल्डीनी सेनानो प्राप्त करी जयो. परन्तु गोरिबल्डी-
 देवराक्षित गोरिबल्डी-एम थका दे ए'वो भोज्य न्होतो त्हेने पोतानी सेनाने
 मात्र एक ज कलाक विभ्राम लेवा देइ युद्धगो साज सजया हुकम कर्षो.
 निरन्तर युद्ध कर्षा पछी गोरिबल्डीनी सेना रात्रे निश्चय विभ्राममुख लेशे
 ए विश्वासशी शत्रुसेना निराते उषी गइ. ए'वे समये एकदम गोरिबल्डीनी सेनानो
 भीक्षण मिहनाइ सामञ्जी शत्रुसेना भयचकित थइ गइ तेओ शेतपोताना
 घोडा पर चड्या न चड्या एटलामा तो गोरिबल्डी पोतानी सेनाने जगलमा
 लेइ गयो ने त्या लेइ गइ ए'वे सर्वेने सोय पर लाया थइ सुर जमानी आशा
 करी. घोडा पर बेसी शत्रुओ त्हेननी शोध करता जगलमा आव्या के तरत
 ज समस्त राजिन्मेना एकदम उनी थइ गइ ने बहुको छोड्वा लागी.
 शत्रुसेना भयविह्वल थइ गइ ने शु बरबु त्हेनु पण त्हेने भाग रल्लु नहि.
 आ'गे लाग मन्त्रवाची गोरिबल्डीए पोतानी सेनाने स्त्रटो नगर तरफ चालता
 थयानो हुकम आ'यो ए सेना नगर तरफ दोडी एटले शत्रुसेना भयमुक्त
 थइ त्हेनी पाउठ दोडी पण पगले पगले त्हेने पाउ हटयु पञ्जु आम
 शत्रुओने पाछा हटायती ने पोते आगठ दोडती गोरिबल्डीनी सेना मध्यरात्रे
 स्त्रटो नगरमा आवी प्हेची गोरिबल्डी अने त्हेनी धजेय सेनाने शत्रुसेना साथे
 एकदरे भार कलाक युद्ध कालु पञ्जु, त्हेमा मात्र एक कलाक विभ्राम मन्त्रो.

દુર્વિદેરા નગરમાં રહ્યાં રહ્યાં આઝ્જાનિયે મોર્ડામોલ્ડાનો શબ્દ સાંભળ્યો ત્યારે એ'ને મૅરિવલ્ડી અને ત્હેની સેનાના જાવનની આશા છોડી દીધી. યુએનોસ્ અયેસુંની સેનાની અગણિત સંખ્યા સાથે જ્યારે એ'ને મૅરિવલ્ડીની આગલ્ડાને વેઢે મળી શકાય એટલી સેનાની તુલના કરી ત્યારે એ'ને સ્વાત્રી જ થઈ ગઈ કે સેનાપતિ, સેના અને વીંજા મજુરો વગેરેનો જશ્વર નાશ થઈ જશે વર્લ્ડા તે પોતે કિલ્લામાંથી નિકળ્યા મૅરિવલ્ડી અને ત્હેની લીજન્ સેનાને સહાયતા કરવા જવાનું સાહસ કરી શક્યો નહિ, કારણ કે દરેક પછે શત્રુઓ કિલ્લાપર હુલ્લો કરશે એ'નો ભય હતો એ'વામાં શત્રુના અશ્વ-દલ્લો એક ભાગ કિલ્લાપર ચઢી આલ્યો ને આઝ્જાનિને શરણે આવવાનું કહ્યું ત્હેણે ત્હેના ઉત્તરમાં મર્વર્થા ના પાટી ને શાહરાનાના મદાર પર હીવાસઝી થરી શત્રુને સમજાવી શત્રુ કે જો તેઓ કિલ્લાપર ચઢી આવશે તો શાહરાનું સલ્ગમ્બી દેવામાં આવશે, અને પોતાની સાથે સમસ્ત શત્રુઓનો પગ નાશ કરી નાશગમા આવશે, ત્યાં ગુધા તો શત્રુનું શરણકપુલ્લ કરવામાં નહિ આવે ચીરની આ દલતા જોડ શત્રુએન્ય પ્રાણભયથી પલ્લયન કરી ગયું.

આ યુદ્ધમાં મૅરિવલ્ડીના લિજન્નૅન્યમાર્થા પ્રીથ જળ મરાયા ને ગ્રેવન જળ પરાયા, યે સિપાઈઓ અને મૅરિવલ્ડી વિના સંપૂર્ણ અક્ષત શારીરે તો કોઈ રહ્યું નહિ, મૅરિવલ્ડી પોતાની સેનાના માલરાને ભાગે જ રાવેંગ ચોટા પર બેસી પાત્રો તોપણ એકે મોલ્ડેમોલ્ડી ત્હેના શરીરને રાખી મ્લોની વિશેષ તોફાં, શત્રુના સંન્યનું એક પગ અલ્પશઃ ત્હેના શરીર પર નિશાની જેનું પણ કરવા સમર્થ નિષ્પ્રુ ન્દાનું આ અદ્ભુત ઘટનાથી ત્હેના સંનિવેના મનમાં એ'નો વિશ્વાસ વેર્યા ગયો હતો કે રણક્ષેત્રમાં અગસા ત્હેના ચીરની રક્ષા કરે છે. ત્હેનો જીવો વિશ્વાસ છેક અગમત મ્લોનો, કારણ કે પરાદિનમાં પ્રાણ સમર્પણ કરનાર નિષ્પ્રાણ મોર્ડાના દેહનું રક્ષણ પરાદિનને માટે પણ રેવ

ફેરે છે એ'યો એ'મને દૃઢ વિશ્વાસ હતો. શત્રુમેનાની તુલના કરતાં ગૅરિવલ્ડીની સેનામા મરાયલા અને ધવાયલાની સહ્યા ષળી ઓઢી હતી સેનાપતિની અસાધારણ રણકુશલતાની આથી વધારે પરીક્ષા કરવા વંજિે વ્યાં જવું !

શત્રુની સેનાની સહ્યા ચારસો વીરોની હતી, અને તે સેનાના પ્રત્યેક વીરની સાહસિકતા અને રણકુશલતા ઓત્રી ઓડ સેનાયાં ઉતરે એ'વી ન્હોતી, એ સ્મરણમા રાહીએ તો, સ્ત્રેમના રણધુરધર સેનાપતિઓએ ચાલ્યાકીથી સેનાને સંજિત કરી હતી તે મનમા રાહીએ તો, વઢી ગૅરિવલ્ડીનું લાંઝનુસંન્ય શત્રુમૈન્યને આઠમે ભાગે હતું અને અસ્ત્રશસ્ત્રથી પુરુ સંજિત ન્હોતું તે પણ ધ્યાનમા લેએ તો સ્પેન્ટ્ર આન્ટોનિયાનું રણક્ષેત્ર ગૅરિવલ્ડી અને સ્ત્રેની અઝેય સંજિનુસેનાનું અપૂર્વ વીરતિસ્થાન હતું તેમજ એ યુદ્ધ ઓજા પ્રસિદ્ધ યુદ્ધની હારમા ઇતિહાસમા સ્થાન પામવા યોગ્ય હતું એમ માન્યા વગર આપણને છુટકો થતો નથી એ યુદ્ધનો ટુત્તાન્ત દક્ષિણ અમેરિકામાથી ઉત્તર અમેરિકામા અને ત્યાંથી યુરોપ્ સહમા ફેલાયો એ વિજયથી ગૅરિવલ્ડીનું નામ જગતના વીરપુરુષો સાથે ગઢાવા લાગ્યું. વિશેષે કરીને સ્વદેશમાથી દેશનિકાલ ચયેલે અને પરદેશમા જડ વસેલો એ ગૅરિવલ્ડી ઇટાલીયનોના હૃદયમા ઘસી ગયો ને સ્ત્રેનું નામ સ્ત્રેમને ઘડુ મધુર લાગવા માઝ્યું ઇટાલીના આશ્માનેત્ર હવે સ્ત્રેના પર ઢલ્યા.

મોંઝી ચિડિઓના રહેવાસીઓએ પોતાના વિજયી મેનાપતિને બે હાથ ઘોળા કરી વધાવા લીધા. સલ્તો સ્પેન્ટ્ર આન્ટોનિયાના યુદ્ધની તારાશ્ચ દ. સ. ૧૮૪૬ ના ફેબ્રુઆરી માસની આઠમી તારાશ્ચ એ'ના વિજયવાવડામાં રાજ્યે સોનાના અક્ષરે લક્ષી આપી. નગરમા આનંદ આનંદ થઇ ગયો. જયધ્વનિ અને આનંદધ્વનિથી દિશાઓ પૂરાઇ ગઇ ॥ દિવને મોંઝી ચિડીઓનું નામ પરાતલમાથી ઉછડી જવાનું હતું-આજે ગૅરિવલ્ડીનો યુદ્ધપ્રતિમા વડે મોંઝી ચિડિઓના કિલાપર ગર્વથી વિજય વાવડા ફર ફર રડે છે ! આજ માંઝી

વિહિઓનું સાધારણતરરાજ્ય દક્ષિણ અમેરિકામાં સુપ્રચિષ્ટિત થયું ! આજ
 એ રાજ્ય બ્રાઝિલ સામ્રાજ્યનું તાનેદાર રાજ્ય નહિ પણ પ્રતિદ્વર્દ રાજ્ય બન્યું !
 આજ આટલે દિવસે મોંઘી વિહિઓના રાજ્યને શાન્તિ આવી !

ફ્રાંઝ વાપ્પલનો અપ્પરહ ઍર્મિરલ લેન્ (P' Aine) તે સમયે
 રિઓ ડિ લા પ્લાટા નગરનો રક્ષા કરવા સ્થા રહેતો હતો, રહેતો આ યુદ્ધના
 રામાચાર મામતી મૅરિચલ્ડીને એક પ્રશ્નપત્ર લખી માગ્યું રહેતો લખ્યું હતું
 કે " આવો વિનય મદાવીર નેપોલિયનની મ્હોટી સેનાને પણ યદ્ય અપાશે
 એમા કદ સદેહ મથી "

એ જ વર્ષની શરદ્ જુમા મોંઘી વિહિઓના રાજ્યે મૅરિચલ્ડીને
 જનરલ્ (મૅનાપતિ) ની ગૌરવવાદ્ય તપાધિ આપી મૅરિચલ્ડીએ એ તપાધિ
 પ્રથમ તો સ્વીકારી નહિ, પણ લોકાના વહુ આમરૂથા અને તે સ્વામ્યાં વગર
 રહેને ચાલ્યું નહિ એ વચને આટલાઈટ્ મદાગાગરન બને કાઠ મૅરિચલ્ડીનું
 નામ પ્રસ્યાત થઈ ગયું હતું.

પ્રકરણ ૧૧.

ગૅરિવલ્ડીનું અંતર્જીવન અને તે સંબંધી કેટલીક ઘાતો.

ગૅરિવલ્ડીના ધીરત્વથી અને મહત્વથી મુગ્ધ થતી જઈ મૉન્ટી ચિડિ-
ઘીના પ્રધાન સેનાપતિ રિવેરાએ રહેને અને રહેના લીગન્ટૈન્યને પશુઓ સાથે
ફ઼લ્ગુશોથી પરિપૂર્ણ પુષ્કલ જમીન આપ્યા એક શાનપત્ર લખી મોકલ્યું.
પણ ગૅરિવલ્ડીએ નાચેના સદ્ગો લખી તે શાનપત્ર પાછું મોકલ્યું.
" મૉન્ટી ચિડિઘોમાં રહેતા દુટાલિયનોએ માત્ર સ્વાર્ધનતાને માટે જ
અણ ખારણ કર્યા હતાં, એમાં શાંખા લાભની જરાયે અગેશા નહોતી. "
માત્ર આ એક વાક્યથી રહેનું જીવન આપણને સમજાઈ જાય છે શરીરે પ્દેર-
વાને રહેની પાસે હમેશાં એક જ હગલો રહેનો, ને તે પણ પાટલોં તુટલો હોય.
કોઈ દીન દુઃખી મિશ્તા માગવા આવે તો તે એકનો એક હગલો પણ આપી દે, એવું
રહેનું હૃદય વચાલુ હતું રહેની પાસે પ્દેરવાનું કદ ન્હોતું. એ'થે સમયે રહેના
મિયવન્ધુ આઝ્જાનિએ રહેને પોતાનો પ્દેરવાનો હગલો આપ્યો, ગૅરિવલ્ડીએ
રહેના યદલામા પોતાના જાણ રહેને મોકલી આપ્યા.

ફૅન્ચ જલ્સેનાનો અધ્યક્ષ ઍંદ્રિમિરલ્ડે લેન્ ગૅરિવલ્ડીના રણનૈ-
પુણ્યથી, સાહસથી, ધીરત્વથી અને આત્મસમર્પણથી એટલો વધો મુગ્ધ થઈ ગયો
કે રહેને રહેના વિજય સમયે એક અભિનન્દન પત્ર મોકલ્યું એટલું જ નહિ,
પણ એક દિન તે ગૅરિવલ્ડીના સાક્ષાત્ દર્શન કર્યા રહેને ગર્વિષ ધેર આવી

नामे एक बन्धा, रिचियोटी (Riccioti) नामे एक बीजो पुत्र अने रोसा (Rosa) नामे एक बाजा बन्धा, एन्टा अवतरी आर्था आ बगते त्नेने व पुत्र अने ये बन्धानु लालापादन करवानु हुनु आ जजाळी आनिटा पण, इच्छा हावा छतां स्वानानी साथे अनेक युद्धमा जइ शकती न्होता ए चार सत्तानमानी सौधा न्हानी बन्धा रोसा अते शावनीय रुप अकाळ मृतु पामा एक रात्र ए बालिका ओ एक दामा बारणा बध करा एक घरमा उघतां हुता अकस्मात् घरमा आग लागी बारणा उपाडता उपाडतामा ए बाळक दासी साथ बळी भस्माभूत यह भयु ए दिवसभी गोरिवन्दी कोइ दिवस बारणा बध कराने सुतो नहि, अने कोइन बारणा बध करी सुतो देखे तो ते भय पामतो जे मनुष्य ज्वलन्त अग्निमुखमा प्रवेश करता हरतो नहि ते बालिकाना शोकथा ए वो व्यथित यह गया के आवा सामान्य बनावधी हरवा लाग्यो पछाना क्योंमा त ज्यारे इटालाना उद्धार करा कैपरा द्वापमा शांतिसुखपा रहेवा लाग्या ते समय पण काइ मागम त्नेन घर अतिथि तराफ आव अने बारणा बध करी सुए तो जरा कुपित स्वो गोरिवन्दी व्हे क, " गरिबदाना घरमा एवु त ब्हावानु शु कारण ॥ क त्दमारे बारणा बध करान सुवु पडे छ ? '

आ शिगुमत्ताननु पावण करवामा द्रव्यना अभावे आनिटा अनेक बखत कठमां आर्था पडता एक दिवस थेरेमिटा साढोएथा पटा गइ ते वेद-
नार्थी कायर यहने ने पोताना म्हेमाथा रोही निकळतु जाइन भयविह्वल यह गइ त बखते आनिटा पाम मात्र त्रण सेण्ट (Cent) सिवाय आ जु कइ ज हातु सत्तानवसल गोरिवन्दीए आनिटाभी छानामाना ए त्रण सण्ट लइ गजबामो मुन्या न थेरेसिगन शांत करवा बजारमांभी एक रमकहु खरीदवाने चाल्यो त जाणता हुता क काइ सचटसमये वापरवा आ त्रण

સેપ્ટ આનિટાએ સંતાઈ મુક્યા છે, તેથી આનિટાને કહાંને લેવાની ત્હેની હિ-
મ્મત ચાલી નહિ. એ ગ્રણ સેપ્ટ ગજવામાં મુકી જેવો બારણામાંથી નિકળે છે
તેવો જ સમાપતિ સ્વારેશ્વનો એક દૂત મલ્લ્યો. કોઈ મારે કામ પર વિચાર
કરવાને મન્ત્રમયનમાં સમાસદો એકઠા થયા હતા ત્યાં મૅરિવર્લ્ડની જરૂર
હતી, તે માટે ત્હેને તેડવા એ દૂત આવ્યો હતો. આથી મૅરિવર્લ્ડી દૂતની સાથે
ચાલ્યો ને ત્યાં બે કલાક રહી પાટો ઘેર આવ્યો. જે કાર્યને માટે તે પ્રથમ
ઘેરથી નિકળ્યો હતો, તે કાર્ય કરવું, વીજા કાર્યમાં મળ્યાથી છેક મૂલી
જવાયુ ઘેર આવીને જુએ છે તો આનિટા શોકાતુર વ્હેરે બારણાની સાલ
જાલીને ડમી છે. પતિને આવતાં જ તે જરા રહતે સાદે બોલી: “ પ્રિયતમ !
આજ આપણા ઘરમાં ચોરી થઈ. દુઃખસમયે વાપરવાને મ્હેં જે ગ્રણ સેપ્ટ
રાખી મુક્યા હતા, તે કોઈ ચોરી ગયું. ” આનિટા વિચારી જાણતી ન્હાંતી
કે ચરેચરો ચોર તો પોતાની સામે જ ડમી છે. આ વાત સાંભળીને રમકડું
છરીદવાની માત યાદ આવી. ધણ હવે એની મગફૂર શી કે છાંતા આ વિપાદ
મર્યાદાન સાંભળ્યા પછી તે પેલા ગ્રણ સેપ્ટ વાપરવાની હિમ્મત કરી શકે ?
માયુ જાજવાઝતાં જાજવાઝતાં હસતે મ્હોંએ ગજવામાંથી ગ્રણ સેપ્ટ ક્હાલી
આપ્યા. આનિટા ત્હેને પ્રકારાન્તરે ઠપકો દેતી બોલી: “ આ ચોરીથી હું
વધુ મયમીત થઈ ગઈ હતી. ”

જો કે મૅરિવર્લ્ડાં શત્રુજઝસેનાના અધ્યક્ષ ઍડ્મિરલ્ ગ્રાઉન્ સાથે
અનેક રણક્ષેત્રમાં યુદ્ધ કર્યું હતું, તોપણ એ વજ્રે વારના ઉદાર ચિત્ત પરસ્પરના
વીરત્વને સ્પર્ધા આકર્ષણ પામ્યા હતા. એમ પરસ્પરના વીરત્વથી અને મહત્વથી
આકર્ષાઈ ચલેના હૃદયમાં એક વીજા પર વન્ધુમાવ જન્મ્યો હતો. યથેચ્છાચારી
રોજાણુ વાર્ય સર્જા, ગ્રાઉન્ મૉન્ટી વિલિઓ નગરમાં ગયો. તે દરમિતે
ત્હેની સ્ત્રીપુત્રાદિ પરિવારવર્ગ તે નગરમાં રહેતો હતો, પરન્તુ તેઓ હાલ કયા

उमो आबोने जोयु तो समुद्रनो अने पम्पासुनो वायु पारागार निकली जा
 ए वा ए'ना घरनी भीती हता. बरसाद बरसे तो टीपु ए पाण बहार न
 जाव ए'बु ए घरनु छापक हतु. भागला झापो उघाडी घरमा पेठा घरमा
 दीवो न्होतो, तेथी अधाराने लपे चालता चालता एक सुराणी अठपेट
 बागी ने लेनू पडी गयो ए बिस्मर करा उख्यो के "गैरिबल्डा ! ओ गैरिबल्डा !
 आ शु ! तहमार घर आ तु बनु ? तहमारे घर तहमने काइ मळवा आवे तहने
 हाडका भागी बेर जवानु के ? " गैरिबल्डा बहार आव्यो न कठस्वरपी
 लेनून ओठख्यो ललित घइलीने बोलावी "आनि ! आनि ! जलश दावो
 आण ' आनिग स्थिर घइ गइ बिस्मित स्वरे ते वाला " दिवा ! प्राण
 यिक ! हु दीवो शोणे करू ? तहमे शु भूला गया के पैसा न्होता तैमा बती
 आणी न्हातो गरिबलीने भान आव्यु ने हा-हा करी हसी पळ्या पछा
 कइ उपाय न रक्खावी लेनूने हाथ झागी बळती सगडा पाने लइ गया
 त्या लेइ जइ शान्यो " अँडमिरल् ! आपना वस्त्र तरफ ध्यान आरमा-
 ए'मा तणलो न उडे आ जुआ, आपनी दावा घाणुए इहारी आनिग उमो
 छ अने आ पयारामा इहारा वाळ्यापाळ सुता छे अने आ घाणुए एक
 सुरदी छ तहना पर आप कृपा करा बसो " अँडमिरलने आ दिवा बगरना
 अधारा मवानमा सुरदी सोळवा फाफा मारता लुब इमबु आव्यु तेथी
 बळी गैरिबल्डी वालो " अँडमिरल्, हु राज्य पावेली कइ पैसा लता नगा
 इहने जे अत्यंत जरूरता चीजा जाइए छ त मगावी लेउ धू, आ पछते
 जे चीजो मगाववानु लीट करु हतु, तहमा बत्तामा लखवानु भूली गया हता
 आ अधकारमाए ए बे वातो एक चीजा पर गूब प्रसन्न गया न एक चीजा
 पर स्नेह गया अँडमिरल लेनू अर्धा कत्यक शुभी घातो करी अनिगब
 प्रसन्न घइने रजा मागी गयो

लेन् गॅरिबल्डीने त्यांची वडी वारोवर साधारणतः तऱ्हा ते समयना युद्धमन्त्री जनरल् पाचेयो य ओबेस् (General Pacheco y Obe's) ने बगळे गयो ने गॅरिबल्डीना मुलाक़तनी बधी बात कहा ए अवस्था जागीन युद्धमन्त्री अतिशय लजित अने विस्मित ययो, अने तत्क्षण गॅरिबल्डीने पेर एक्को पाटागॉन् (Patagon=dollar) मोकली दावा गॅरिबल्डीए ए नागानो स्वीकार क्यो खरो, परंतु दीवावत्तीनु खर्च राखी बाकीनु पधु द्रव्य राजन् सेनानी विधवाया अने अनाथ बाळकॉने ओंची दीधु दीपा-यत्तीनी पण सामग्रा आणा ने आनिटान सोंपी सोंपता सोंपता कष्ट के समाज ज ने कोई सारो माणस रात्र मळवा आने खारे ज आ सज्जगावजे.”

गॅरिबल्डीनी उदारस्ताने सीमा न्होती एथी वखतो वखत त्हेनु फुटुम्प पण सकडामणमो आयी जतु एक दिवस रहेणे छीजन्सेनामांना एक सैनिकने उघाडे शरीरे फरतो दोठो कारण तपासता जणायु के त्हेना पासे डगल्ले ज न्होती गॅरिबल्डी त्हेने एकान्तमा लेइ गवो त्या पोताना शरीर परनु एकनु एफ पहेरण (Shirt) उताही पोताने हाथे त्हेने प्हेराय्यु, ने त्हेने विदाव क्यो पछी गॅरिबल्डी कापतो कापतो भेर गयो ने आनिटा पासे एक डगल्लो मागयो आनिटा बली “ जोसेफ ! त्हेमे ठाक कर्तु नहि, त्हेमारे एक ज डगल्लो हतो ने ते त्हेमे प्हेर्यो हता एज हता ते पण हदप आवा दीधो हवे हँ कयाधो लावात ? जे आनिटा अनेक प्रकारे मृत्युा मुजमा पण मुक्तां धरती न्हांती, ते आज स्वामीने प्हेरवा वखन हावाची त्हेना आराध्य भगव्यानी पांके रडी पछी गॅरिबल्डी ए रहस्य जाणी हर्शी पड्या ने पोताना सुख करतां छीना शुद्धने मांटे तरत दोटी गयो ने एक डगल्ले कोडनो खर्छानो लेइ आग्यो.

आ समये त्हेनो परिवार पण बधी पळ्या हतो मॅण्टी चिदिओमां रुद्रा मांज्या पछी आनिटाने गर्भे गनुवम थेरेसिता (Theresita)

ઘરમાં રહે છે ને તહેમની શી સ્થિતિ છે તે જાણવાની દરકાર કર્યા વિના ગૅરિબલ્ડીને ઘેર તે દોહી ગયો. ઘેર જઈને ગૅરિબલ્ડીને દેખતાં સાથે તહેને વારંવાર મેટવા મહા પથ્યો તહેના નેત્રોમાંથી અવિરામ આનંદઅશ્રુ વહેવા લાગ્યાં. પાસે આશ્ચર્યચકિત થયેલી આનિટા ઉભી હતી, તહેના તરફ જોઈ છાટનું બોલ્યો " દેવા ! મ્હેં અનેક વખત આપના સ્વામી વિરુદ્ધ યુદ્ધ કર્યું છે, પણ દરેક વખત હુ હાર્યો છું. મ્હેં કેટલી વખત પ્રતિજ્ઞાઓ કરેલી કે આપના સ્વામાને યુદ્ધમાં કેદ કરવા, પણ એ પ્રતિજ્ઞા કોઈ વખત પૂર્ણીભૂત થઈ નથી, કારણ કે દરેક વખતે એ અમારા કાફલાને ઊંઘાભિન્ન કર્યા પછી જ પલાયન કરી જતા. જો હુ એમને કેદ પકડી શક્યો હોત તો જ તહેમે જાણી શકત કે મારી આપના સ્વામી પ્રત્યે કેવી ધદ્દા છે ને હુ તહેમના ગુણર્થી કે'વો મુગ્ધ થઈ ગયો છું. "

ગૅરિબલ્ડી પોતાના સ્વૈચ્છાનુભવિકો પર પુત્ર જેટલો સ્નેહ રાક્ષતો ને એમને 'મ્હારા પુત્રા (My Son)' કરીને જ બોલાવતો. પુત્રસંયોધ નથી બોલાવાને જ વિરમતો નહિ પણ પિતાના જેવો તહેમની પ્રતિ વ્યવહાર કરતો તહેના હૃદયનું મહત્ત્વ, ગમાન, જ્ઞાન અને નિઃસ્વાર્થતાવ—એ તહેને તહેમના હૃદયમાં એ'તુ ચિતરાં દીધું હતું કે તેઓ તહેની સાથે કષ્ટ પેટતા, યુદ્ધ કરતા આ અંત વિજયગૌરવથી ધોમી ડગ્યા. સર્વ સૈનિકો ગૅરિબલ્ડી-પિતાના પ્રમુખાના નામે એક દડ ' આનૃતમમાત્ર ' હોય. એમ પોતાના સ્વૈચ્છાનુભવ માનતા ઉપર તેઓ દ્રવ્યતા અભવર્થી પાંદાતા સ્યારે તહેમન ગૅરિબલ્ડી યથાસાધ્ય સહાયતા કરતો અથવા પૈસો પેદા કરવા સ્વચરમાંથી તહેમન મોઢ્ય કરતો તેઓ ક્રૅચ અથવા રાંજા કાફા દેશના કાફલામાં નોકર રહે ન પુરતો પૈસો મળે એટલે પાછા ગૅરિબલ્ડીના કાપટા ને ચ આવી ઉભા રહે. ગૅરિબલ્ડી કેવલ આઝાદાનિન જ માફ કરી. એ લાવતો આઝાદ નિ પણ સર્વ પ્રકારે તહેને માફ થવા ચાગ્ય ન હતો.

ગૌરિવલ્લી અને તેના ઓજનના ધૌરત્વથી મોહિત થઈ વિજયગીરવના અશભાગી યવા અસુર્ય હુટાલીઓનો યુરોપથી તેને આવી મલ્યા. તેઓમા મેડિસી (Medical) મુલ્ય હતો ગરિવલ્લી તેને પળ મુલ્ય ચહાતો તે હાલ હુટાલીઓની સેનાવિભાગમા ડાકા અધિકાર-પદે છે

ગૌરિવલ્લીના અન્નરજીવનથી મૉન્ટી ચિલિઓના ન્હાના મોટા સર્થે જીવરૂપો તેના પર પ્રગન રહેના મૉન્ટી ચિલિઓનું મર્નમેન્ટ પળ તેના પર યતિશાય થત્તા રાસતુ, અને કોઈ વિચારણીય વિષય આવા પદે તો તેનો સલાહ લેતુ મૉન્ટિલ્ડા પોતાને માટે રાજ્ય પાસે કદ માગતો નહિ, પરન્તુ અન્ય દુ ધી જનોના દુ:ખ ટાલ્યા ત સર્વદા તેને પ્રાર્થના કરતો. કોઈ કેદીન તેની આગ્યતા પ્રમાણે મુક્ત કરવા અનેકુ સ્થાના દુ:ખ ટાલ્યા વિના તે રાજ્યને કદા તરફી આવતો નહિ

સાન્ આન્ટોનિયાના રણક્ષેત્રમા મરાણા હુટાલીઓના સ્મરણર્થે ગૌરિવલ્લીએ એક મૉસના સ્થાપના કરી તેની એક વાજુએ " To the XXXVI Italians who died the 8th of February MDCCCXLVI," (ઇસ ૧૮૪૬ના ફેબ્રુઆરી માસની આઠમી તારીખે ૩૬ હુટાલીઓને આ રણમા મૃત્યુ પામ્યા છે, તેમના સ્મરણચિહ્ન રૂપ આ મૉસના સ્થાપના છે) તથ્યુ છે અને ધીજા વાજુએ CLXXXIV Italians on the plains of San Antonio." (જે ૧૮૪ હુટાલીઓએ સાન્ આન્ટોનિયાના રણક્ષેત્રમા અદ્ભુત ધૌરત્વ પ્રદર્શિત કર્યુ છે તેમના સમ્માનર્થે આ ગૌરવચિહ્ન સ્થાપના કરવામા આવી છે.) એમું લખવામા આવ્યુ છે.

ગ્યારે ગૌરિવંડીએ સ્થાન આપ્યો નિવાના રણક્ષેત્રમાં મી અદ્ભુત વિજયના સમાચાર મોકલ્યા, ત્યારમોંઘ્યા વિડિઓના રાજ્યે નોંચ રહેલુ ઘાપગાપત્ર પ્રતિદ્ધ કર્યું.—

૧ વિજયી ગૌરિવંડી અને ત્હેની લીજનસેના નારમાં પ્રવેશ કરે હ્યારે પઠા રાજ્યના સમસ્ત સના ત્હેમના સન્માનાર્યે કૃત્રિમ ગુદપ્રદર્શન કરશે

૨ ગૌરિવંડીના લીજનસૈન્યના સાધારણતર પાસેથી ગૌરવપત્ર મળશે

૩ ગૌરિવંડી અને ત્હેનુ લાજનસૈન્ય નારમાં પ્રવેશ કરશે, હ્યારે સાધારણતરનુ સમસ્ત સૈન્ય, ત્હેમના સન્માનાર્યે હારવધ ડબુ રહેશે અને *Viva Garibaldi and his brave Companions* ! (ગૌરિવંડી અને ત્હેના સહચરો ઘણુ જાવા!) એનુ ઘોલી આદરસત્કાર કરશે

ગૌરિવંડીના લાજનસૈન્યને જ ગૌરવપત્ર આપવામાં આવ્યુ, ત્હેમાં આ પ્રમાણે લખવામાં આવ્યુ હતુ —

૧ ઇટાલીઅન્ લાજનના યાવડા પર નોંચના શબ્દો સોનાને અક્ષરે લખી આપવામાં આવશે—

'Action of the 8th of February 1846 of the Italians, under the order of Garibaldi (ગૌરિવંડીના સેનાપતિપણ નાચ હ સ ૧૮૪૬ના ફેબ્રુઆરી માસના ૮ મા તારાએ ઇટાલીઅન્ લાજને એક ચુદ્ધ કર્યું)

૨ ઇટાલીઅન્ લાજન્ સર્વ સૈન્યપ્રદર્શન (Parade) મા પધાના મેસર રહેશે

૩ ઇટાલીઅન લીજનના જે સૈનિકોએ આ લટકાઈમાં પ્રાપ્ત આવ્યા છે ત્હેમનો નામ પત્થર (tablet) પર કાતરી ટાંકનુ હોલમાં મુકવાના આવશે

૪. લૉજન્ સેનાના વાચાની ઢાલી થાજુએ ગૌરવચિદ્વસ્વરૂપ એક મુકુટના આકારનું કવચ જોડવામાં આવશે ને એ કવચપર નીચેના શબ્દો લખવામાં આવશે:—

‘ *Invincibili Combatterone* l’8 lebrayo, 1846.

(દ. સ. ૧૮૪૬ ના ફેબ્રુઆરી માસની ૮ મી તારીખના અંગ્રેજી યોદ્ધા.)

ગૌરિશંકરના જીવનના પૂર્વભાગના અતિ કઠોર અને નિષ્ઠુર કષ્ટ, આત્મસાગ અને ઉદારતાની જે છબી આપવામાં આવી છે, તે તેના આત્માને ઓળખાવવા થતું છે. હવે અમારે આપવાથી મંથ પળ થી જાય એમ છે. યાચન્નવર્ગ એને જુદી જુદી અવસ્થામાં જુદે જુદે રૂપે જોઈ શક્યો છે. કોઈ વચ્ચત કઠોર શાસનશીલ સેનાપતિ, કોઈ વચ્ચત ચષ્ટાચારીને હળનાર વિજયી ધીર, કોઈ વચ્ચત ન્યાયી શાસનકર્તા અને કોઈ વચ્ચત પોતાના યાવતાના ચિત્તરેલા વિશુભિયસ્ જેટલા જોરથી વચ્ચતા સ્વદેશહિતપારૂપે આપણે એને જોયો છે. એક થાજુએ તે સ્વામીભાવમાં અતિ કોમલ, મિત્ર-ભાવમાં સ્નેહમય અને વારાભાવમાં પરદુઃખે દુઃખી અને દયાહી પ્રકૃતિનો હતો તેમ થીજી થાજુએ તે દૃઢ પ્રતિજ્ઞા થાલો, અને અંગ્રેજી ધીર હતો, અને તે ધીર એથી કે પરાજય થોને કહે તે તો જે જાણતો નહિ, થિપત્તિથી ઢરતો નહિ, શાન્તિ ને થિધ્રામધુલની જેને ચાલસા નહિ, સપ્રામમાં જય મેલવી પોતાનું સુલ મેલવવા શ્ચ્ચ નહિ, અને રાજનેતિકપદ થા સમ્માનનો જેને સતત તિરસ્કાર આવો ! મ્હારા પતિત મ્હારતવાલો વન્ધુઓ ! આનો આપણે એ થીને થરણ મસ્તક નમાવીશ, અને એ રાજનેતિક ગુરુ થાસે અધાધારણ વીરત્વનું, પ્રગાઢ સ્વદેશામેમાનનું અને નિષ્કામ માનવપ્રેમનું મધુર શિક્ષણ શેશ. જે સ્વાધીનતાનો મિત્ર તે ગૌરિશંકરનો મિત્ર. સ્વાધીનતાના ઉપામક સાથે ગૌરિશંકર કદો પળ થાનુતા કરતો નહિ, પરન્તુ જે સ્વાધીનતાનો શત્રુ

ને માનવજાતિનો પીઠક, તેના પર તો ગૅરિલ્ડોનાં વજ્ર મદાકાલ મનુષ્યો
 કરનું. જે ઉત્માહ-અગ્નિ શરીરની નસેનસમાં વિજલ્લી પ્રેરી દે, જે આશા-
 પુષ્પ કરી કરમાય નહિ, જે આત્મશક્તિપરથી કર્દા વિશ્વામ ઓઠો ઘાય જ
 નહિ, જે સ્વર દિશાઓને ગર્જાવી મુકે, જે શારીરિક ચક્ર કોઈથી પરાજય
 પામે નહિ, જે સહનશક્તિ દુઃસ્ત્રને હપેલ્યમાં રમાડે, એ ઉત્માહઅગ્નિ, એ
 આશાપુષ્પ, એ આત્મશક્તિ, એ સ્વર, એ શારીરિક ચક્ર અને એ સહનશક્તિ
 દેવને પણ દુર્લભ એવા એ ગુણો આપોને મહાકૃપાલુ ભગવાને ઇટાલીના—
 પારદેશીઓથી પીલાતી ઇટાલીના—ઉદ્ધાર અર્થે ગૅરિલ્ડોને આ મૂંઝલ પર
 મોકલ્યો હશે, એમ લાગે છે. એ સમયે એ સમસ્ત ગુણોથી વિભૂષિત ઘોંઝા
 કોઈ મનુષ્યે ઇટાલીમાં જન્મ લીધો હતો નહિ

જે સર્વ ગુણોના ઘોંઝા સેંદ્ર ગૅરિલ્ડો જન્મ્યો હતો, તે ઘોંઝા અનેક
 ઘણાના કણથી ઢગી નિરચ્યા ને પરિપક્વ સ્થિતિમાં આવ્યા. જેટલી જેટલી
 વિપત્તિઓ મનુષ્યને માથે શક્ય છે, તે ઘણી વિપત્તિઓ ગૅરિલ્ડો પામી
 ચુક્યો, ઘઠાણો ભાગવાથી તે અનેકવાર ઢુલો ચુક્યો, કેટલોકવાર તે ધવાયો
 અને કેટલીકવાર તે કેદમાં પડ્યો; પણ તેની પાસે ઇટાલીનો ઉદ્ધાર કરાવ-
 વાનો, તેથી પરમેશ્વરે એને ઘણી ધાર ચલાવ્યો. છઠ્ઠાની સુધર ઘડી બ્હેલી
 ન મળે તોપણ પોતાનું ધોહ સૈન્ય લેઈ શત્રુના અસહ્ય સૈન્ય સામો થઈ
 જાય, જે એક વાક્યથી કે એક કટાક્ષથી શત્રુના સૈન્યને મુગ્ધ કરી નાલે
 અને તેમને પરાજય પમાડી દે. એ શક્તિ અમેરિકા કલ્પમા પરિપક્વ દશામાં
 આવી ને ઇટાલીમાં એ પૂર્ણ રૂપે પ્રકટ થઈ સ્વદેશ વિદેશ,—સર્વત્ર તેની
 આનન્દમયી સાહસિકતા, સમ્મતા અને સાધુતા શત્રુમિત્ર સર્વેને તેના પર
 ભક્તિભાવ ઉપજાવી શકતો. તે લોકોને લાત મારતો ને એશ્વર્યનો તિરસ્કાર
 કરતો, તોપણ પોતાના અને પોતાના કુટુંબના પોષણ માટે કોઈની પાસે દાન

માગણી કરી પણ કરતો નહિ, તે માટે લો દુનિયાં પ્રામાણિક થમ કરતો ને કોઈનો ઓશિયાઓ રહેવા કરતાં દુઃસ્થ વેઠવું એ જ ઉચ્ચત્તમ માનતો. સેવતા, વ્યાપાર અને કોઈ કોઈ વસ્તુ નોકરી પણ કરતો ને કુટુંબનું પોષણ કરતો. એ પ્રામાણિક યોગ્ય કરી જે પ્રાપ્ત કરતો, તેમાંથી પોતાના કુટુંબના પોષણ જેટલું રાખી બાકી વધે તે વસ્તુવાન્ધવ, ને દીનદુઃખીને દાન કરી દેતો. સૈદ્ધેપમા સરઘ્તાનો, નિઃસ્વાર્થતાનો અને વિશ્વપ્રેમિકતાનો એ અવતાર હતો એમ કહીએ તો તે અતિશયોક્તિ નથી.

પ્રકરણ ૧૨.

મોંઠી ચિડિઓના સાધારણતરની અદર દિગ્ગમિન અવસ્થા, રિચેપદ્ધત વિપ્લવ હેમાન્નુ યુદ્ધ, પાછા મોંઠિ ચિડિઓ તરફ જવું ઇટાલી તરફ ત્રેના બટરનુ ડોઢધુ પોપલી નોધરી ફરવાનો સ્વીકાર, પોપને પત્ર યુરોપની યાત્રા, નાઈસ્ વધરે ઉતરવું, આલ્બર્નના પ્રસ્તાવનો સ્વીકાર, બાન્જાનિનુ મૃત્યુ

આપને ઇનુસૈન્યને સ્નાન્ આગ્નિવાના રણક્ષત્રમા મુકાને વાજી વાતા કરીએ છાએ ચાલા પાઠક ! એ તપણ પરાજય પછા ત સનાના શા દશા પદ ત નાઈએ આ તુષા સ્નાન આપ્પા વિરુદ્ધ હુદક્ષત્ર મરાએલા બન ઘવાયલા પાયરબથા તમજ હયદબ્ધી ઢકાઈ ગયું ડ, શંબિરના નવાઆ શ્વેવા લાગા ડે, કેટલું સૈન્ય મરાનું ત્હના ગજા પળ નથી. સાધારણતરના મનાનું એક માણસ તો ઇનુના સનાના દશ માણસ એ પ્રમાણથી વત્ર પક્ષન સૈન્ય આ વિષમ રણમા માર્યું ગયું છ ઇનુઓના નિષ્કર અને લાજર અપાચારના મયયા ગૌરિયલ્ડાનું ઇનુસૈન્ય પાતાના ઘવાયલા ચપુઆન ઉચકા દાઝા ગયું હતું ઇનુઆ ત્હમના પાઠક કિલ્લાના દરવાજા મુધા પાઠક પડ્યા, તાપણ ત્હમને પોતાના એ નિર્વેલ ચપુઆન નાના દાધા નહિ અને અનેક વટથી નગરમા દાસલ કરા દોધા ! કક્ષમા પ્દાત્યા પડા પૈન્જ્ હૉક્ટરા તે સૈનિકોની સારી રાતે દવા કરવા લાગ્યા અને મોંઘ્યા ચિડિઆના રમણાઓ જનતા અને મળિની પેઠે ત્હમની સવામુદ્રપા કરવા લાગી

સેનાપતિ ગોમેઝે વાર્કનું લશ્કર લેઈ પયસાણ્ડુ નગર પાસે જઈ તંતુ ઢોંક્યા શત્રુઓ નાલ્યા ગયા પછી ગૅરિલ્ડોએ રણમાં પડેલા સૈનિકોને એકઠા કરી તહેમને ભૂમિદાદ દીધો. વૉલ્પર્ટીઅરોને લાત્રનુમૈનિકોનો સાથે જ દટાવ્યા. રહેમના અદ્ભુત ચીરત્વનુ સ્મરણ રાખવા ત્હેના પર એક ક્રૉસની સ્થાપના કરી મહાપ્રાણ ગૅરિલ્ડોએ શત્રુસેનાના મૃત્યુ પામેલા સૈનિકોને પણ વાદ દીધો. શત્રુઓએ ભિન્નનુ કામ કર્યું.

૬ સ ૧૮૪૬ ના મે માસની ૨૦ મી તારીખ રુધી મૉંટી ધિડિઓમાં પૂર્ણ શાન્તિ રહી, ત્યાનુધી તો તુએનોમ્ અવેરંતુ સૈન્ય તહેમના પર નહીં આવ્યું નહિ, પણ હાર પડી ધરમા જ વર્ગીઓ થવાથી મૉંટી ધિડિઓનું રાજ્ય કરી દિત મિત થયું.

લોહીની નદીઓને મહદા પર બેસી આશ્રંચ્યા પડે રિવેરો સૌમાગ્ધના માંચકા પર નહુઓ એ માંચકા પર નહુઓ એટલે વધી ધરતી એને પગ તલ્લે દેગાઈ સર્વથા પ્રથમ એળ સેનાપતિઓને એકે એકે દેશનિકાલ કર્યા. ત્યાં પછા વીજા આગવાનોને છટવઠ વાપરી દેશનિકાલ કર્યા, ગૅરિલ્ડો અને આઝગાનિને પણ દેશનિકાલ કરવાના પ્રયત્નો એ શૂઠ કરી તુન્યો, પણ તેઓ જાતે આત્મચલ શબ્દ હતા અને પ્રના તહેમના તરફના સ્નેહની નજરથી જાતી હતી, તેથી તહેમના પર ત્હેનુ કઈ ચાલ્યું નહિ.

આત્રી સ્થિતિ છે એવામા આર્કિવેઝા (Urquiza) અગમ્ય સેના લઈ સુલ્ડો નગર પાસે આવેલા હેમાન્ (Dayman) નદીને કાઠે આવી પહોં ૬. સ ૧૮૪૬ ના મે માસના ૨૦ મી તારીખે અર્કિવેઝાના અને રિવેરાના સૈન્ય વચ્ચે તુમૂલ યુદ્ધ થયું એક વાર અપમાન થયું હતું તોપણ સ્વતંત્રતાપ્રિય ચીર ગૅરિલ્ડો પોતાનુ લીજન્ લેઈ રિવેરાની મદદે ગયો. લીજન્ના મત્તવર બેઓનેટ્ટા દલાથી શત્રુસેના અપાર હતાં તોપણ પાછી હતી.

ને ત્હેના અનેક માણસો રણમાં પડ્યા. સાધારણનગરની સેનાના પણ અનેક માણસો માર્યા ગયા.

પણ રિવેરાનો માગ્યલક્ષ્મી શા યુદ્ધ પછી બતદ્વાન થઈ ગઈ લોક-પ્રિય પાશ્વને અને થાના અનેક આગેવાનોને દેશનિકાલ કરવાથી રાજ્યની અત્યવ્યંનસ્યા પરાચર નહિ રાહી શકવાથી અને શત્રુઓના દ્વંષને નહિ રોકી શકવાથી મોંઘટી ઘિડિઆના વઝકથી યુદ્ધ મુખી સ્વાપુરો રિવેરાની વિરુદ્ધ ઉઠ્યા. મેનાપતિ રોમાસે કોરિયેન્ટસ્ સ્વપ્ત્રો અને પ્યસાન્ટુ નગર તરફ ગયા, ન મોંઘટી ઘિડિઓ પર ચઢ્યા આવવાની તૈયારી કરવા કામ્યો છ છ ધર્મથી યુદ્ધમાં મર્યા રહેવું પડ્યું હતું, રાજમહાર સ્થાન થઈ ગયો હતો, અનેક વાર પુરુષો બારવા ગયા હતા. સાપણ જાગ સર્જનમનપા પુનર્જીવન મરુતુ હાય એમ પ્રજાવર્ગ દેશનુ રક્ષણ કરવા તૈયાર થઈ ગયો રિવેરાને દશ-રિવાલ ક્યો અને ત્હેણે દશનિકાલ કરતા સર્વ વારોને સ્વદેશમાં પાછા બોલાવી ત્હેમને સર્વેન પોત પંતાના પદ પર ચોજી દીધા હથિયાર પકડા શકે દટાવવા તૈયાર થઈ ગયા ને એક ચઢવાનું મેના બનાવી શત્રુઓને પછા વાઢવાના સર્વે હપાવો લેવા મઠી ગયા નગરરક્ષા કરવાનું જોટલું બન્યું એટલું કયું.

ગૌરિવલ્લડા અને આન્નાનિને પાતાના સૈન્ય સાથે નગરરક્ષા કરવા યોજ્યા તેઓએ ધર્મી તૈયારી કરી સ્ત્રી પણ ત્હેમને યુદ્ધના પ્રસંગ આવ્યો જ નહિ કારણ કે ડ્રેન્ડ્રેચ અને ઓપ્રેજો કચ્છે પડ્યા તથા રોજાસને પાછું ફરવું પડ્યું યુદ્ધનો મય દૂર થયા એટલે મોંઘટી ઘિડિઓ રાજ્યે ગૌરિવલ્લડાને પરાણે એક ઘર આપ્યું ત મકાન શાશનસામાતના અને યુદ્ધમાભિતિના મન્ત્રીઓનું મન્ત્રસ્થાન થઈ પડ્યું.

પરન્તુ શા સુખના અને શાન્તિના સમયમાં પણ ગૌરિવલ્લડાનું હૃદય દટાવને માટે રોડન કરતું. 'દટાલી' શબ્દ સામઝીને ત્હેનું હૃદય નૃત્ય કરવા

रिओ जेनरोमा पोर्तुगे प्रतिनिधि मिन्सिया (Mincio) नामे
एक माणग हतो पोर्तुगी पासे जवाना पत्रा तहनी द्वारा चइन जता त्हेण
आशा आया क थाहाज बसतमा आ पत्रना उत्तर मगावी आगीश पण त्हेमने
दुभाग्य ए पत्रना उत्तर ज न आन्यो थाहा दिवस वाट जाया पठा गॅरिबल्डीए
जाण्यु क पत्रना उत्तर ज आवनार नया सार त्हेण पाते अ पोताना सह
परा साय इटाली जवाना सरूप कर्वा त्हेण समस्त इटालाअन् लीनन्
सनान इटाला नवा मा तैयारी करवानु कहा दीधु मार्गमा श्वच जादए
माटे एक फट कर्नु अनक इटाल जनाए स्वदेश जवाना फर्मा पाताना
हगला वची गाणा भर्वा मोंण्टा विडिओमा डामाहाळ यद्गद बहु दिवसे
जन्मभूमिनु दर्शन पसे, ए कल्पनार्थी प्रथम ता वधा राजी राजी भद् गया
पण मोंण्टा विडिओ राज्यना प्रपत्थी अववा प्रशसना भावा परिणामना
धाकाया घगा पाठा हठी गया गॅरिबल्डीला राजनूसैयमाही मान पचाशी
जण नवा तैयार पयला तहमाथी पण जती बसत पचीश जण खशी गया
गॅरिबल्डी अन त्हेनु राजनमैस्य माणग विडिओना राज्याए अगल्यां
हतु तपी ए राज्य ज्यारे गॅरिबल्डान अन त्हेना राजनमैस्यन समनावान
वाला शक्यु न्हि, लार अदर अदर प्रपच रमया लाग्य राज्यनी शिक्वणीया
वहाणना अध्यक्ष ठरानला भाडा करता वधार माग्य गॅरिबल्डा अन त्हेना
अनुयायीओ पातानु खवस्व वचा त आपवा कबुल थया इंगलाना अन
मोंण्टा विडिओना ज वातो त्हेनी साथे स्तान् आण्टाशियान् अद्मा लज्या
हता त ज त्हेनी साथे जवाने तयार थया एकदर छसठ इटालाअनो अन वेद
लाक मोंण्टी विडि तना वहाणमा बठा फ्रॅन्च वहाण बीसॅण्टा * (Bisonte)

* काइ कहछे के ए वहाणनु नाम ऑस्पनाञ्जा (Lepusmanzi) हतु

इ. स. १८४८ का मार्च मासनी ता. २७ मीए ए पॉरमंटलने लेड मॉण्टी चिदिओनो रिनारो एनी फाल्सु. तेओए इटालीमी आवेला नाइम् नगर तरफ यहागने हकार्यु. पतिव्रता आनिटा पोताना परिवार साथे आ यहागमा बेठी हुता ते बदेवाना जरूर नथी, एग बदेयाइ जाय ठे.

दोनों राजकुए मेदिसि आ लोशेमा प्लेला इटली जइ प्लेनयो अने पीटमण्ड राजयना लोकरने गैरिबल्डीना आवधानी याग कहा. त्हेमने उदरेग्या लाग्यो.

ए बहाग गैरिबल्डी अने त्हेना रॉज्जुनैणिको रुपी रानेने तथा प्रचड चिमुविगतना निप्रवाअ बावटाने लेड उतावळा गतिए इ. स. १८४८ ना जुन् मासनी चापितमा तारीखे नाइम् बदरथी थोडे दूर आलिवाण्ड आवी उभे.

स्वदेशवाप्राभा गैरिबल्डीने त्हेनी प्राणप्रतिमा आनिटाए अने प्रणमम बधु आञ्जानिए अनेर सहायता करी हुती ए बीराद्वना एने ए शूरधारना सहायतायो ज एक बार ते वटाण बळतुबळतु बच्यु हतु. एगन्तु (Pulmonary disease) रोगधी पाशता आञ्जानिनु शारदिन प्रतिदिन नश्छुधतु चान्तु. आनिटा सेपातुधुपा करवा निरतर त्हेनी पासे ज रहेती. त्हेना मरण पर्यंत गैरिबल्डी अने आनिटा त्हेनी पासे ज रहेता, अने बने तेम त्हेने दिलासो आपी हु खमार ओळो करता.

दुजी सुधी ए गैरिबल्डीनी विच्छमा पेली प्राणदत्तनी शिक्षा उभी ज हुती, तैथी त्हेना सहचराए देशनी प्रजानो भाव जाण्वा बिना त्हेने काटे उत्तरवानी सलह आपी नहि. गैरिबल्डी पीनाना प्रियग्रन्थु दु खी आञ्जानिने माटे लोनु, नारगी बगेरे फळ्ये लेवाने एक माणसने रिनारे मोकरयो, ने साथे साथे देशनी स्थिति जोता बाववा समजाव्यो ते बातमी लेड आव्यो के केट-

एक अठ्ठाडियाया इटालनो घटनाप्रवाह निरंतर प्रवृत्त वेगे बढ़ा लागी
 छे, बढ़ी गया फेनआरी मासनी सातमी ताराखे चाल्ध आल्बे
 प्रजाजनाना हकानु रक्षण करवामा आवशे ए'नु धोपणाअर कहाल्लु छ न
 तथा ट्युरिन्ना प्रजा आनर्धी उन्मत्त यह नई जातीय संगत गाती गाती
 चाल्ध आल्बेदन महल रहने अभिनर्दा आपवा रई हता बळा त ए वा
 पण नमाचार लाव्यो हता क इटालामा विप्लव-आम प्रवृत्त यथा छे
 लॉम्बर्दी अन घेनिस हाथयार पकळ्या छे अन गया माच मासना तेपासमी
 ताराख मिलानवासाआए पाच दिवस सतत युद्ध करान आस्ट्रियाने
 पाताना नगरमाथा हाका कहाळ्या छ त नगरवासाआए नका क्यु उ के
 आ ना लाग फरा मळवाना नथी, माने विप्लव उठावता हव थार बरा। ताद
 परा न कयुद्ध करवान आन्ला जरदा सत्ताजत य एग ट्युरिन्ना शासन
 समितिए जाणतु नहि समस्त उत्तर इटाली ट्युरिन् गज्या। जय 'छन्द
 करा आन्ला जरदा उठस एम चाम आल्बे पण जाणतु नहि आधी
 ज आस्ट्रियानी विप्लव विग्रह उठावता त दरता हता

गरेयलडाए आउगाण्ना फौजल पातथा बळा ए'नु सामय्यु हा
 के पारिममा वैप्लव थवाना छ विप्लवा अन चलिन्नी प्रजापग रागविद्र ही
 थर उगी छे टस्कनि अन रोमराज्य हमाथ वाल्थीअरी माकत छ
 वधारे तो नु पण नेगल्मो फर्डिनन्ड पण राज्यमा नियामत क्षात्रप्रगला
 ह्याग्यानु वचन आपी प्रजात ल्या पळ्या गेरिवनी पक्षित आउगाने
 आगठ आ सवें समाचार मे' दप मुफ्या आउगानिना अधमुआ इदना आ
 सगाचारण सर्जिता आरधनु काम क'नु

आन्लायू बदरणी सारउपाहीनादग तरफ बहान हवादि आन
 टाए गा'न दनाद'न शिवर्ण जताए पावय बहान पर उठता क्या आन

जोनामो परपर उड़ता चावटा बाबू बहाण स्वदेसी धीरेने लेह नाइए
बंदरे आवी फोच्युं नेत्या लंगर नाख्युं चौद वर्ष देशनिवाल स्थितिमा परदेश
रखा पठा ते आज जन्मभूमिमा आवी फोच्यो. आज रहेना आनदना पार नथी.

रहेने माथे प्राग्द्वनी आता हती माटे रहेना खलासीओए बायां,
पण ते घदरे उत्थो रहेना आन्तर्गां बात प्रतरी जता मगरना शोक सने
बधारी रेवा गाहा गाहा यइ गया ते सब फेला पोतानी शूद्र जनना पास
गयो, अने सीने तथा पुत्रपुत्रीने माताना हस्तमा सोंप्या.

गैरिबल्लानी माता जुना विचारनी किथियन् हती, तेथी देवत्रमा
गया विना अने पादरीनी राहायता विना परणेली आनिटानो स्वीकार करवानी
प्रथम तो रहेने चोरली ना पाही, पण अते पुनवात्सल्यन बस थइ कुमस्कारने
सज्जी दीधा ने पौत्रपौत्रा सहित पुत्रवधुने घरमा दाखल करा गैरिबल्लानी
धर्मनी घेरछनो अने पादरीओनो पक्षा शत्रु हतो ने तेथी मातापुत्र वन्धे
हमेशा वारिवनडा चालना ज रहेता गैरिबल्लानी समजतो के माताने म्हे
म्हारा मतमा आणछ, पण खरखर तबु बइ ज न्हातु. कारणके गैरिबल्लानी
लश्करमा गयो एठके शूद्र माताए पाताना पौत्रपौत्रान जुना विचारना जेस्यु-
टोना निशाऊ भगवा मुक्या, अने जुनी प्रणाला प्रमाण सम नहि करवाथी
ते रमणीरल आनिटाने पण बखतो बखत म्हेना मारती बधारे ता शु पण
गैरिबल्लानी गया पठा सामुए वटने एटला पत्रवी के बहु कटाळी न सातह
त्यो स्वामीना साथे शस्त्रमा जइ रही.

गैरिबल्लानी आववाना समाचार विजळन वेगे इटालीना एके एक शहे-
रमा प्रतरा गया नाइम्नगरमा ते रात्रे रोशनी कावामा आवी घरे घर
आनद-आनद वत्ता रह्यो इटालीना सब स्थानोएथी धीरपुरुषाना टाटटोळा
आवी उभा.

मैडिसि प्रथमथो ज आयो हतो अने लोकने उश्मेरता हतो. त्हेणे भ्रणसो रणदाक्षित बागनी सेना तैयार करा हती, परन्तु गॅरिवल्डोनु मन स्वदेशा उद्धार माट एटलु बहु व्यग्र थइ गयु हतु के मैडिसिनी सगह थाया विना ज सार्डिनियाना राजा च्चाल्प् आल्बर्न्ना दायनाच काम क मानु स्वानारी ते मिलान् तरफ च्चाल्यो. आयी मेडिसिन चइ छोटा लगी गयु न बना जीव उचा थया आञ्जानिना मृत्युथा पानाना विषमता भूली जइ धन एक चइ गया

आ बाजुए आञ्जानिना पाडा पण बधवा लागी मेडिसि र्हेने जीनाभा पदर लइ गया तथा गया पजी पाडा दिवसमा ज त्हेनु मृत्यु थयु मृत्युकाळ पर्यंत आञ्जानिना मुखमाया मात्र 'इगत्र अन 'गॅरिवल्डा' ए वे ज शब्दा निकट्या करता स्वदेश प्रति अन स्वदेशना भावा उद्धारकर्त्ताप्रति त्हेनी भाक्ति अचल हती त्हेण मृत्युकाळ मेडिसिन गॅरिवल्डा साथे मळा जवानो उपदेश कयौ त्हेणे स्पष्ट शब्दामा ए न कष्ट के भगवान इटालीना उद्धार माटे ॥ गॅरिवल्डीन मेकल्यो छ ए वा म्हन दढविधास छे, अने गॅरिवल्डी द्वारा ज त काम थसे ए वा पण म्हन विश्वास छ त्हेना मृत दहनी समाधि अल्य (Alexat) नगरमा छे असह्य लाक त्हेना मृतदह साथे समाधि स्थळ जइ शाक प्रकाश करवा लाग्या राज्य तरफथी एने दशनिकाळ करवमा आव्यो हता अने त्हेना मस्तकना किंमत डेरबी हती अथात् त्हेनु मस्तक लावी आपनारन अमुक रकम इनाम आपवानो ठराव कयौ हता ए शिक्षा हजी पण त्हेने माये हती, ते पण लाकनो एस्वदशानु-रागी धारपर अतिशय प्रम जाइ राज्य त्हेन कइ करी शक्यु नाहि आन समस्त इटाली त्हेना शाकमा दुखी गयु जीजनूसैन्य शाक सूचक धावटा च्चढाज्या, सर्वे सैनिकाए स्वाम रगनो पादाक धारण कर्या न ते सैन्यना

હોયટલે સમાધિસ્થાનમાં અતૈદિ-વ્યાખ્યાન આપ્યું સમસ્ત સીન-મુન્ય નેની
 સમાધિ પર પુષ્પ મુગ્યા ત્હેના મૃત્યુના સમાચાર મોંઝી વિડિઓ પ્હોંચતા
 કિણ પર શોકચણે વ્હાવ્યો, અને નગરમાં નરનારી શોકમા દુધી ગયો,
 કારણ મૌરિશ્વલોના પઠી ત્યાના લોકોના હૃદયમાં એણે જ શાસ કર્યો હતો,
 મૌરિશ્વલો જ્યા મુધી જાવ્યો ત્યા સુધા વારવાર રહેની સમાધિ પાસે જતો
 ને ન્હાના વાઙ્કરની પેઠે છુટે મ્હોંટ રહતો ૬ ॥ ૧૮૪૮-૪૯ નો વિપ્લવ
 જ્યારે પરાજય પામ્યો ત્યારે એ બોલ્યો હતો કે આઝ્જાનિ હત તો આ'બુ
 શોરનનક પરિણામ ન આવત આધી જણાય છે કે આઝ્જાનિની રોડ
 એ ને હમેશા નડી છે જાતીય જય પરાજય અને અધ્યત્ત ન પતન દેશ્વરિક
 નિયમોને આધીન છે અને અનુક માણસોના આવીર્ભાવથી તેમજ તિરોધાનથી
 સમાજમાં ધાવ છે એ પણ એ દેશ્વરિક નિયમમાં સમાઈ જાય છે છિન્નભિન્ન
 ઇટાલીને એક છત્ર નીચે સ્થાપનાને ડાઘા ધયેલા ઘોરોનો તે વલ્લતનો પ્રયત્ન
 નિષ્ફળ નીવડ્યો સમય આવ્યો નહિ હોય તેથી વિઝિન ઇટાલી હર્જી એ એકતા
 સાધતા શિલ્પ ન્હોતું, ને તેથી વિવાતાએ ત્હેન દુજા પરદેશી રાજ્ય નાંચે એ
 શિક્ષણ આપ્યું વિવાતાનું આ કાર્ય અત્યારે તો ક્લશકર લાગ છે પણ પરિ-
 નામે દુઃખપ્રદ છે ।

प्रकरण १३.

चार्ल्स माल्वर्टेनु ऑस्ट्रियनो विरुद्ध उठ्युं; गॅरिबल्डीनुं मिलान्मां नोकर रहेयुं; आशानि-सेनानी स्थापना; बागोंयो तरफ जयुं; फोमो नगर तरफ पाहुं जयुं; सेरिनौनुं युद्ध; सेनापति राडेस्किनुं रहेनी पाछळ पडयुं; स्विट्झर्लेण्डमां पलायन; रोम् तरफ जयुं.

गॅरिबल्डीना अष्ट छाथे हमेशां निराश भटेली ज रहेती. चार्ल्स माल्वर्टेना हाथ नीचे नोकरा करवानी इच्छा हती. ते संबंधे गॅरिबल्डीए राजामंत्रीमंडळने पत्र लह्यो पण रहेनो कइ उत्तर मळ्यो नहि. गॅरिबल्डीना मर्मने आशी पा घयो ने चार्ल्स माल्वर्टे जे टेकाणे तंयु नाखीने पळ्यो हतो त्या रहेने मळ्या भयो. चार्ल्स रहेने सारी रीते आदरसत्कार आप्यो, तोपण हृदय मेळवी बातचित करी नहि; बळी मॅट्तिनीना शिष्यने पोतानी सेनानो सेनापति बनववानी रहेनो इच्छा नहि होवापी मंत्रीमंडळना उत्तरनो वाट जोडवानी रहेने सत्यह आपी. पत्रना उत्तरनो वाट जोवा बेशी न रहेतां मंत्रीमंडळनी पासे ट्युरिन्मा गयो. त्यां जतां रहेने रणमंत्री मसो रिसि (M. Ricci) तरफयो नीचे प्रमाणेनो पत्र मळ्यो. “अंमे त्हमने अहणा ज धेनिम् जवानी सलाह आपीए छीए; त्यां केटल्यांक न्हानां वहाण छे. त्हमे ते वहाणाना काफ़लाना अधिनायक बनी आस्ट्रियानां व्यापारी वहाण समे युद्ध

आरंभशी तो चैनिम् नगरना लोकोने वपारें उपकार थशे. अ'मारी नजरमां तो त्दम'रे माटे एज उत्तम टागे छे."

स्वदेशप्रतिष्ठा बळता हृदयना गॅरिबल्डीना अंतरने मर्णावना आ सपेक्षापूर्ण वाक्योए विधी नाम्यु. र्हेने कइ उत्तर आप्यो नहि मन्त्री-घरना आ निर्लज व्यग्रहारथी र्हेना पर त्हेने निस्कार सुट्यो. राजाना भीरु हृदय माटे अने अव्यवस्थित चित्त माटे र्हेना पर मात्र दया आवी

ट्युरिन् नगरना दरवाजा नांचे उभा रही, कपाळ हाथ मुकीं देशानु-परिणाम विचारेछे, ए'वे समये मॅडिसिना आवी उभो सेनापंतनी दुःखपूर्ण मुलकान्ति जोइ मॅडिसिना अंतरमार्गी र्हेना परनो गगभाब दूर धइ गथा दर्शनमात्रयी परस्पर परस्परने बाधमां मीदी लीधा, परस्पर परस्परनी मनोवेदना जणवी दाधी. तरत वधे जणाए मिलान् जवानो मक्कप ययों. ए समये पीडमण्डूनी सेना आस्त्रिया साधेना प्रथम युद्धमा ज पराजय पायी, आयी आ बन्ने देशमत्तोना मनोरथ पूर्ण यवानो बट्टष्ट प्रसंग आय्यो. मिलान् प्दोचतानी माधे ज स्थाना युद्धमर्त्राए लॉम्बार्डीना बॉलण्टाभरोनुं नियमित लश्कर बनाववानु वायें आ ये वीरोने महा आनन्दपूर्वक गोप्यु. गॅरिबल्डीना नागनी मोहिनीशक्तियो थोडा ज वस्त्रतमा असम्ब बॉलण्टीअरो र्हेना वावटा नाचे आवी उभा. लॉम्बार्डी अने पीडमण्डूनी बॉलण्टिअर सेनानो श्रेष्ठ भाग अहीं एकठा थयो गॅरिबल्डाए आब्यानिना स्मरणार्थे र्हेना नामनी एक सेना ठगी करी ने ते मॅडिसिने सोपी एकदरे नीस हजार बॉलण्टिअरो र्हेना वावटा नांचे एकठा यया.

व्वाल्म् आल्बर्टे एप्रिल मासमा गोइयो (Goito) आगळ ऑस्ट्रियन् सेना पर विजयमेळज्यो खरो, परतु थोडा ज अटवाटियामा ऑस्ट्रियन्सेनापति रेवेन्स्किए नोवेरा (Novera) रणक्षेत्रमा आस्बर्दनी

સેનાને હરાવીને તેમજ હતવુદ્ધિ અને જાતિભ્રષ્ટ કરીને પોતાની પૂર્વદયાને પાછો મેઝવી, અને વિજય પર વિજય મેલ્યતો મિલન પર વ્હરી આવ્યો. ચાર્લ્સ આત્મચંદ પોતાના સેના સાથે મિલનમાં જઈ આશ્રય મેલવનાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ મિલનવાસીઓ તેની ભીંસતાથી તેના પર ઇટલા વિરક્ત થઈ ગયા કે તેને આદર આપ્યો નહિ ને છાંંથી પાછો વ્હાડ્યો. લોકશિય ગૌરિવંદીને નગરરક્ષા કરવાનું કાર્ય સોંપ્યું અને રહેને સેનાપતિની ઉપાધિ આપી.

લોકતાન્ત્રિકમાદના આ ચિદર્થી પૌરુષન્ટગજ ચાર્લ્સ આન્બરૂં ભય પામી ગયો. તેણે જોયું કે ઇટલીના હૃદયમાં દેશની એકતા સાધવાનો વાંજછીનો પ્રશસ્ત્ર ચાલે છે, અને રાજતંત્રનું મૂલ સિથિલ થઈ પડ્યું છે. આથી વયાદે-ગૌરિવંદીએ પોતાના ત્રીસ હજાર વૉલન્ટિઅરોને સર્વિજન વરવાને માટે અછાંંશિષ્ટ ને વલ્લ-મામડાં ત્યારે આન્બરૂંના મંત્રીમંડલે ' છે જ નહિ ' કહી-ગોંધી નહિ, અને તે સોંચાનો દેતુ નિષ્કલ્પ વરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પણ ગૌરિવંદી વચ્ચાથી હરે અથવા ચઢે એનો ન્દોનો તે તો ન્દ્યો નહિ પણ અનેક વાલન્ટિઅરો આ ઉપેક્ષાથી ચાલતા થયા. ગૌરિવંદીએ જાતીય અભ્યવહારો મંદાર તોડી તેમાંથી થઈ સામગ્રી વ્હારી ને પોતાના આશના વૉલન્ટિઅરોને આપી. એ મંદારમાંથી ઠારેલા સર્વિ ડ્યન, દેખીતજન્ અને સ્વાગ મિત્રગોનો રણવદ્ધ હતા, તે વધાને કાપી કુપાને પોતાના વૉલન્ટિઅર સૈન્યને માટે એક નૂતન પ્રકારના રણવત્ર (Uniform) બનાવ્યા, અને થોડા જ મગચમાં સંન્દને મગજ થયું.

ગૌરિવંદી પોતાનું મૈન્ય લેઈ યામેયો તરફ વાળ્યો યામેયોની આશિષ્યાનો મુદ્દ મેના રૂંતી દર્શા. ગૌરિવંદીએ તે સેના પર હતો વરવાનો નિયમ કર્યો હતો તેને રક્ષણપત્તા (defensive policy) કરના આક્રમક પરતા (offensive policy) ને ક્યારે વત્રવદ્ધ માના હતા. કાનુમોના કાનુની

કાંઈ ઓળખી તેઓ સગત મોદાઓને ઉતારી કમી થઈ ગાય છે પણ શત્રુઓ
 પણ દુશ્મન થઈને વધતે દુશ્મન નિર્ણયે પુરુષોમાં પણ યોગ્ય પ્રયત્ન છે. આપા
 ત્વેને તા પ્રાપ્તિ થઈ પ્રિય હતી. એ પ્રત્યક્ષથી સામ એવા તે ધાર્મિકો
 તત્કાલ ચારણા, માર્ગમાં ત્વેને મેંદાસેની સ્વદેશ ગયેલે તે આવી મળ્યો વચ્ચે
 રાજા તરફથી પણ સ્વદેશ સહાયતા આવી મળી. આમ દુશ્મન વચ્ચે થયા છતા
 રહેતા પાને પાત્ર હજારથી વધારે માણસ મર્યાદા એ એના ઉદ્ધેને ધાર્મિકોના
 શત્રુગેન્ય પર હુલો કરવાનાં ઉદ્ધેને કરે છે એવામાં રણમેદીએ ત્વેને ઉતા-
 મહે પગલે મિત્રાનુ જવાના દુશ્મન મોળાઓ મેંદાસેનીએ તે દુશ્મન તરત જ
 મધે મર્યાદો પામ્તુ મોંઝા (Monza) નગરમાં માર્યાવા ચાનવી
 મરી કે રા ૧૮૪૮ ના ઓગસ્ટ માસની રોમાં તારીખે આસ્ટ્રિયાન
 સેનાની રાધેન્દ્રિએ મિત્રાનુ નગર પર હુલો કરે ત્યારે આસ્ટ્રિયાની સેના
 અને આસ્ટ્રિયાના વિદ્રોહ માતા થાલી શત્રુઓ તારીખે મર્યાદા છે
 સધિના મેંદાસેની અને તેની મનાને ત્યજા દેવાની સરત એ સ્વાર્થી રાજાએ
 કરી હતી તેના શત્રુમેના મેંદાસેની પકડી કેદ કરવા રહેતા પાછલ પડી.
 પરમ્તુ ત્વેને અમામાન્ય રણનિપુણ્યથી પાતાને અને પોતાના સેનાને આસ્ટ્રિ-
 યાન હાથ જતા ધવાની.

કદ ઉપર ન મળ્યાં વીરપુરુષ મેંદાસેની આસ્ટ્રિયા સેના
 આસ્ટ્રિયાના રાજા સામે બુદ્ધિ જાહેર કરવાના સકરપ કર્યા જે સેના પોતાના
 અસ્ટ્રિયાને અનુમરવા તૈયાર થઈ ત્વેને ધોમો (Corno) નગર તરફ
 આસ્ટ્રિયાનાં આજ્ઞા કરી જ્યારે તે ધોમો નગર આવી પહોંચ્યો, ત્યારે પેલાં પાત્ર
 હજાર ગનામાંયા માત્ર અડધો વીરો વાસ રહ્યા હતા. તેઓ પ્રથમ કોન્સેલેટા
 (Cuneletta) અને પછી સ્તાન પેરુ (San Ferruo) સ્થળે છાવણી
 બાંધી રજા માર્ગરજાનુ સંત્ય દિવસે દિવસે ઓડુ થતુ ચાલુ પેવડ પાવતો

પ્રાણ સમર્પણ કરે એવા વોર ઇટાલીનુ આગ્ય ઇજમાવવા ત્હેની સાથે રહ્યાં.
 મૅરિવલ્ડી એ સેના લેઈ યુદ્ધ કરવા શત્રુની છાવણી તરફ ચાલ્યો

૬. સ. ૧૮૪૮ ના ઑગષ્ટ માસનાં ચારમી તારીખે ત્હેનુ વિધ્વાત
 આદેશપત્ર (Decree) પ્રસિદ્ધ થયુ ત્હેમા ત્હેને સ્વદેશાનુરાગી વીરમાત્રને
 ઑસ્ટ્રિયા અને ચાર્લ્સ આલર્ડ સામે યુદ્ધ કરવા ઉત્કેચાં હતા તે પત્રમા
 ત્હેને ચાર્લ્સ આલર્ડને માટે જાતોંય વિશ્વાસઘાતક શબ્દ વાપર્યો હતા.
 ઇટાલીવાર્સીઓ આખો ચાર્લ્સને વિશ્વાસઘાતક ગણવા લાગ્યા અને સ્થલે
 સ્થલ ત્હેનુ અપમાન કરવા લાગ્યા ચાર્લ્સના મનમાં પણ આખી દટલી
 આમગ્લાની પેદા થઈ કે બે વાર આમઘાત કરવાને તૈયાર થયો છેતે યુવ-
 રાજ વિક્ટર હમ્બુર્ગને રાજમુકુટ પ્હેરવી મમહુદયે નાઈસ્ નગર
 તરફ ચાલતો થયો છા કેટલાક માસ હાઈમાં ગાળ્યા પછી પોર્ટુગાલ
 દેશના ઑપોર્ટો નગર તરફ ગયો ને યોદા જ કાઢ્યા એ સ્થલે મૃત્યુ પામ્યો.

ત્યારપછી મૅરિવલ્ડી પાતાના સેના સાથે આરોના (Aroni) નગર
 તરફ ચાલ્યો છા કેટલાક લડાઈના ચારકસ હતાં, ત્હેને પકડ્યાં ને ત્હેમા
 બેંચી સરાનર વચ્ચે થઈ લૅરિનો (Lerino) તરફ ચાલ્યો અનેક રાત્રિના
 હમાગરાયી અને અતિધમધી ત્હેને તાવ આપ્યો. તે લૅરિનો જડન પધારીમા
 સુતો, ઇન્ટામાં તો ચારસો માણમનુ ઑસ્ટ્રિયન્ સૈન્ય પ્રચટ થયે ત્હેના પર
 ધક્કો આપ્યુ સિંહનાદ કરા મૅરિવલ્ડી પધારીમાથી પલ્લ મારી ઊઠો થયો
 જ્વરર્પાદા સમૂહી મૂલી ગયો હાથોહાથના પ્રચટ લડાઈ થઈ વિજયત્ત્વમા અતે
 મૅરિવલ્ડીની હપ્તેઢીમાં આવી ત્હેના સીતનુર્ગન્યે યુદ્ધમાં અતિશય પાત્રકમ
 દેસામ્નુ શત્રુઘેના પરાજય પામી ને ત્હેની મહા દુર્દશ થઈ ત્યાર પછી મૅરિ-
 વલ્ડીની વિજયી સેના વારેસા (Varesa) તરફ ચાલી, કારણ કે તે સમયે
 રૅડેટ્સ્કી (Radetsky) સેના એ પ્રદેશમાં જ હતી મૅરિવલ્ડીનું હતા-

घले वेगे जइ त्हेना पर छापे मारवानो नियय कर्यो हतो, पण चतुर ऑस्ट्रियन् सेनापति त्हेमना आववाना चात प्रथमथो ज जाणी शक्यो तेधा ते त्हेमनी पाछळ पज्जो ने त्हेमने स्वीट्झर्लैण्ड तरफ पलायन करी जता अटकापवाने दस हजार माणसनु लइकर मोचल्युं आयी गॅरिबल्डीने पाछु फरी कोमो नगरमा आवबुं पळ्यु. ऑस्ट्रियन् सेना त्हेनी पाछळ पडी. मेराझीन् (Merazzone) नगर पासं बंघे लइकर साममामां आवी गया. घोर सप्राम पडा गॅरिबल्डी सपुन्युइ भेदी पोताना पाचसो माणस लेइ सही-सलामत रीते स्वीट्झर्लैण्डमा आवी उभो. ए युद्धमा अने स्वीट्झर्लैण्ड तरफना पळायनमा त्हेणे अपूर्ण रणप्रतिभा बतावी आयी होती. मॅडास्तनी पण पोतानी सेना लेंडने गॅरिबल्डी साधे गयो. ए'णे पोताना नायदापर "इश्वर अने लोकसाधारण" ए'वा शब्दो कळ्या हता गॅरिबल्डीची बीजे नैपरे ए'णे ज ए युद्धमा असाधारण विक्रम देलाच्यु हतु. कर्नल् मेडिसि पण त्हेमनी साधे स्विट्झर्लैण्ड गयो हतो त्हेणे आ घटनानु वर्णन नांवे प्रमाणे कर्तुं छे —

गॅरिबल्डी, पासेना कोइ स्वीम् गायदामां आब्यो छे ए'वा समाचार जाणी हु त्हेने मळवा गयो. जइने जोउ सुतो ते धाकेलो ने गवायेळो पयारी पर पळ्यो जे, त्हेनामा कंइ बोलवानी शक्ति नथी. त्हेणे लागलागट सोळ कलाक सुधा घोदा पर स्वारी करी हतो ने पाछळ पडेल ऑस्ट्रियनोना हाथमाथी ते अलौकिक शक्ति बंड छुटकी गयो हता. म्हणे देखता ज त्हेणे पुढ्यु, त्हेमारी बधी सेना क्षेम कुशळ आवी तो म्होंची ने ? म्हें उत्तर आय्यो, ' हा. ' फरी ते बोल्यो ठाक त्तारे, आज रात्रे म्हणे उधी लेवा दो. काले सवारे शत्रुभो पर छापे मारवो छे ! हु कइक हस्यो, कारण के हु जाणतो हतो के काले सवारे पयारीमाथी उठी चके एटली शक्ति गॅरिबल्डीमा आववाना ज नथी.

पण बीजे दिवसे सवारे हु आथर्यचाकृत थड मधा काण क त पधाममाथ
 उठान हलाने माट तैयाति करी रल्या हता-प्लाना जगा न शार सशक्त
 जगाना हता ने वळत म्हन ता एम ज लासु क विधानाए ज हना शरी
 रन आमाना उपचागमा आवे एयु बत्ताग दीधु छ— हरी आना जया
 प्रवळ हतो र्हव ज त्हुन शारार प्रवळ वन्दु हतु

शरिर्डीना ज भुवनविचश मूर्ति सुरान्ना रक्षनमा प्रवळ
 थइ त मूर्ति ह मधुर स्वरुपनु कइक वणन आपचा जन प्रदन् वरपास
 भाव छ ए रुपस भाखु जगन्नाविनि अन मुख थयु प्रवळता जन
 मृदुतानु आम अलं किक समिभ्रण वाच स्थळ भगव ज जवा १०१२ छ

पण विद्याळ छाता बाळ, प्लाळी खांय बाळी, लास हाय पाग,
 सापने दादा दना हांग बाळ बाळी, जुदर मल बाळ, मजपूत बाबा,
 दद्रकान्ति बाळा कारपुण्य रणभ्रमा काण परेछ ? निजने वग हगगन
 एक उडधी बीना छण गुभा निमय मानमा अलीकक शरिधा परा व ।
 ओं।स्त्र्यन् छेने चनिन करी मूक उ ए मूर्ति कानी ? जना मुशनाथ
 निदळता बाळ निरग्रहीन उल्गाहा न कायरन सुरा दनायाद छ एमहापुरव
 त धाण ? पाटनी लळ कपडानाथ पण ज मुतेन प्रवळी नीदळ छ ए दगटति
 पुण्य कोण ? म्हाटी जीमना मूदना जम न्हाना जाम धाभी रही हाय ।म
 तरपांनी पाये एक न्हाना छरा (Lugger) पम जेनी कइ लारी रद्या छ
 ए पादा काण छे ? त्हुना जवा ज वळ दळ्य जनक सैनिका र्हेनी पळव
 पाळळ परां करेछ ए सनपते वण छ ? कागगन पर परता हाय एषी
 सुरर गतिषी धीम धीम वलजे नि ।वदाना सपना बाव छे ? जनी भट्टी
 प्रकृति राजाना जेवी छता धन्यार्चना जनी लणजे ए नरदवना वण छ ?
 जना नामनी म्हादीवी भाळा हुटलना धीम एना बावग मीन भाव ।

ખલા ધાવડે એ જાદુગાર તે રોગ છે ? પ્રિય પટક ! શુ કહેવું પરચે કે આ વર્ણનનો નાવક મહાન્ના ગૅરિવરડો છે ? આંધી અલંકૃત મૂર્તિ ત્હને કદા દોડી નહિ હોય, તેથી આ છંધી દુઃસ્વપ્ન તમારા હૃદયના અસ્તિ થઈ ઇતલે કદી પાસને નહિ ઈર્ષી બાગા છે.

ગ્વીલીઓ ઢુન્ડોલો (Giulio Dandolo) નામના આદુગાર અને ગૅરિવરડોના ચૌલકેડવર સંન્યનુ તે વસતના અસ્થાન બા પ્રમાણે વર્ણન કર્યું છે —

“ ત્હમે એ સેનામા ચાર વર્ષના શાલકરી ઝડા રણપટિત સુધીના રૈનિયોને જોઈ શકશ. ઝાંઝા ઘિંઝાઓના એ રિયેશન ચારના નામના મેંદિ-નીમત્રથી મોહ પામી સર્વે રણોગ્રાહી પુરુષો રહેતા થયા ગઈએ આપાં ખલા થઈ રૂતા ! કોઈ સ્વદેશીનિપગાળી, કોઈ પોતાનુ રૂતવ દેશાઢવાની દુશ્મની તો કોઈ રિમયને અંતે હુટપાઢ કરવાના સોમધા પણ ત્યા આડી એકઠા થતા ધીરસ્વ અને સાહ્ય દશાઢવાના કામના સર્વેની પૂરી પતી, પણ હુટપાઢ કરવની પ્રવૃત્તિ ગૅરિવરડોના કઢોર શાનનથી થઈ શકતી નહિ થઈ ના ન મનોરથો મનમા જરામાઈ જતા સેનાપતિ અને રાંધિયો નર્વેપોઢાપર અમેરિગનુ જાન નાર્હાં વેસતા ધમા લાલ રંગના રણવલ પ્દેરતા ધધાને ટોપીઓ ઇક વર્ણની અને ઇક રંગના ઢ્હાંતી. જેને એવી મઝી તેવા પ્દેરા લેતો તેવો હાલ અહીં હોય તો ધમે પછી કયાય નિકલ્લે ગયા હોય, ધડીમા અદૃશ્ય થઈ જાય તો ધડીમા મોખિતા આવીને સલા થઈ જાય. વધાએ વાર્યદક્ષ, વેગવલ્લ ને ધાવયા વિના મુસાફરી કરી શકે એવા હતા ક્યારે શત્રુઓ દૂર હોય ત્યારે ગૅરિવરડો એકલો તબુમા દાષપગ વિસ્તારી પથારી પર સુતો, જ્યારે શત્રુઓ પાને આવે ત્યારે પોઢા પર બેઠી વિજલ્લીને વેગે ચારે બાજુ એડતો, -વલ્લતે સૈનિકાન હુકમ કરના રોલે, વલ્લતે પ્દેરાવાલાઓને ચેતાવવા દોડે. જ્યાં સુધી શત્રુઓ

पासे होय त्या सुधी ए घोडा परधी उतरे ज नहि वली कोइ वखत खंडुतनो
 वश लेइ सहायता मागवाने च्छाने शत्रुओनी छावणामा जाय ने त्यानी
 अतव्यवस्था जोइ आवे केडलीक वखत ते दूरदर्शक यत्नमायी शत्रुआनी
 गति जातो कलाकना कलाक बेसी रहेता ज्यारे कोइ स्थानेयी पलायन
 करी जवाना जरूर पडे त्यारे पोताना सैनिकोने चेताववा ते रणशिगडु
 फुकतो छावणी नाखीने पळ्या होय तो रणशिगुं साभळता ज घोडावाळाओ
 मेदनमायी घोडाआ लइ आवे ने पोत पोताना शेठने आपे ने जरदारमा
 सज्ज यह पधा पलायन करी जाय साधारणराते सवारमा उपडवानो
 हुकम आगली रात करवामा आवणो, तोपण लइकर सवारमा कुच करवा
 तैयार थाय त्या सुधा जाणा शके नहि के कयी दिशामा जवानु छे विपनि
 काळमा तमज रणक्षेत्रमा गॅरिवल्डीनी बुद्धि बहु सावधान रहता तीरनो पडे
 ए वा झडपधी ते शत्रु पर छापो मारता के रणविद्यामा पारदर्शी ऑस्ट्रियानो
 प्रधान सनापति पण त्हेनी गति अटकावी शकतो नहि "

आ पर्वतनुद्धोधा वानु तो कइ नहि पण गॅरिवल्डानी बुद्धप्रति-
 भाना स्वाकार आम्हा युरापमा थया, अने समस्त इटाली हवेथी त्हेने
 जाताय नेता तराके एकमत स्वाकारवा लाग्यु गॅरिवल्डीना अजेयताधा
 लोक त्हेना पर एटले सुधी विश्वास करवा लाग्या के त्हेने विश्वास नाहि, पण
 अवविश्वास कहा शक्य ए ना पर ज ह्वा 'ना उद्धारना तेओ इमारत चणवा
 टाग्या ए पण खरू क जाताय नेता परना ए वा अविचलित विभाग विना
 कोइ पण पतित जाति अवनति रुपा खाशमांथा बहार निकळी शक
 नाहि, पोतपोताना बुद्धि प्रमाणे विचार करी विषमना उत्तरन कया विना
 नेताना हुकम पाळवा ए ज जाताय उद्धानो मूळमत्र छे जे जातिना घभा
 मनुष्या तर्क करे पण कार्य कोइ न करे, ते जातिनो उद्धार अगो, भारत

વાસોંભોની પેઠે, યહુ દૂર છે. ઇટાલી આટલું દિવસ કોરોના વા વિશ્વાસ કરતાં શિશ્યુ નહોતું, માટે જ દામત્વની ચેદીમાં રિખાતું હતું આજ તે મૅરિ-વન્ડી પર વિશ્વાસ કરતાં શિશ્યુ, માટે જ આજથી તેની મ્હદતર્તાનો દહારો આવ્યો. આજથી મૅરિવલ્ડીના મરણપર્યંત તેના પરનો ઇટાલીયનોનો વિશ્વાસ એક વલ્લાર પણ ઓછો થયો નથી.

સ્વિટ્સર્લેન્ડ તરફ પલાયન કરી જતાં વખતે મૅરિવલ્ડી અને તેની સેનાની દુરવસ્થાની સીમા રહો નહિ. આરોના નગરમાં વધો પિના તેના સૌમ્યો અર્ધનમ્ર અને અપ્ર વિના મુખ્યા રહ્યા હતા. વધારે તો હું પણ નગરસમિતિ (Municipality) પાસે મૅરિવલ્ડીને મૅલ્ માગથી પકડી દેતા. નગરસમિતિએ તેના અને તેના સહકરના ભયં માટે ૨૯૦ પૈાડ તેને આપ્યા. બીજીં વાજુએ ઑસ્ટ્રિયનોં તેઓ ચહારવડીઆ(out-lawed) અને છુટાગ છે એવું ઘોષણાપત્ર પ્રગિદ્ધ કર્યું.

તેને તાવ આવતો હતો તે દિવસે દિવસે થપતો ગયો. દુધે તો તેના જીવનના ત્રિપયમાં પણ થગાને શ્વા થવા લાગ્યો તે તાવને લીધે અચેતન પડી રહેવા લાગ્યો ' ઑમ્નિટ્રિયનોં આવે છે ' એ શબ્દો સામઝતાં તેને માન આવતું. એક દિવસ સ્વેગર ઑસ્ટ્રિયનોં આવી પ્હોંચ્યા, ને તેના તબુને તેઓએ ઘેરાં પાલ્લો. મૅરિવલ્ડીન ચેતના આવી, ને સર્કુ દેતાને વધારી-માંથી હઠી પોંઘા પર ચ્હડ્યો, તાવનું થપુ દુઃખ મૂટી ગયો ને મેના લેદધારેણ (Varese) નગર તરફ પલાયન કરી ગયો.

જા પોંઘાથી મૅરિવલ્ડીનું શરીર છેક લેવાઈ ગયું. તેનું ક્ષીણ શરીર દુધે કંદ જોર મારો શકે એમ ન હોવાથી તે સ્વાસ્થ્યલાભને માટે સ્વીટ્સ-લેન્ડ છોડી નાદમ્ નગરમાં આવ્યો ને પોતાના કુટુંબપરિવાર સાથે શાન્તિ-લાભ મોગવવા લાગ્યો. પણ ઇટાલી વ્યા સુધીં પરાધાન છે સ્વા મુધીં તે શાન્તિ-

मुख की गंते भोग्दी सके ? घोडा 'न दिवस विधाममुख भोग्दीने जातीय
अदृष्टप्रवाहनों निर्णय करवा जीनोंआ नगर तरफ चाल्या

ते मयते चार्ल्स आल्बर्ट ला रहेंतो हनो त्हेणे गॅरिवल्डाना
गुणनी अपमानना करेली दोबाधी हवे पस्त्यावा रासगे ने त्हेन सार्जेनियाना
मेनाविभागमा उच्च पदे निमरा इच्छा चणावा, पण हवे ने समय बहा गयो
हतो, पारण के हवे गॅरिवल्डीने कोइ मुकुटधारा राजा पर विश्राम रखो ज
न्होनो बड़ी घेनेसुबासीओ अति चारित्र्यो थॉस्टिअन् इल्लाने पाठा बाळडे
ए साभर्लाने त्हेना अतरमा धुमंतो बोर्य-अग्नि प्रज्वलित बड उग्रो त्हेणे
पीडमण्डू राज्यना सेनाविभागना उच्च पदधारा थवा करता कैलविक
इंगलीना नेता ध्रुव हजार दउचे उत्तम मान्यु

प्रणमो इच्छाप्रवृत्त (Volunteer) वारो त्हेनी नारे घेनेम् जवा
निकळ्या, पण मागमा गॅरिवल्डीने, त्हेना जीवननी अधिष्ठात्री देवी रोम् न-
गरीधा समाचार मळ्या के ते नगरमा थॉस्टियाराज अने पोप् सामे बिप्लव
बाबटो उडतो थयो छे आधी त्हेणे घेनेस् जवानो सकल्प स्वर्गी देइ पोतानी
मेना माधे ए बिरराजराजेवरी रोम् नगरी तरफ दोळ्यो, गॅरिवल्डीनी
न्हानी सेना-नदा बधता बधता रोम् सुधीमा बधा गइ जे पोप्ना पास
गॅरिवल्डाए एक दिन दीनभृत्यनी पेठे पत्र लख्यो हतो, पण उत्तर मळ्यो
न्हतो, ए ज पोप्ना राज्य बच्चे यइने विजयी जेनापतिनी पेठे ते चाल्यो
कोड त्हेने रोकवानु साइस करो नक्यु नहि. आज ए ज मदमत पोप्नी
विद्रोही प्रजा महर उद्यासयी गॅरिवल्डीना वाक्य नीचे आवी उमी जे पोप्
एक दिन जातीय नेता घन्याथी अजेय हतो, ते ज पोप्नो, ए उदार जाति
त्यजवासी क्षुद्र कीडानी पेठे पोतानी प्रजाना पग नीचे पात्यावानो हवे वारो
आव्यो छे । ज गॅरिवल्डी एक दिन त्हेनो चाकर रहेवा इच्छतो हतो, ते ज

મૅરિલેન્ડી આજ ઝળીય શક્તિના પ્રભાવના પ્રજાનુ શુભાશુભ કરનાર પદ
 પધ્ધો છે પોપ્તુ અને તેના રાજધાન રોમ્ નગરનુ અદૃષ્ટચક્ર આજ મૅરિ-
 લેન્ડીનો આગલા પર પડ્યા કરે છે । દુઃશરની ગતિ યોગ જાણા શક ।

પ્રકરણ ૧૪.

મૅરિયલ્હાઈને રોમ્ નગરમાં આવ્યું; રોમ્ નગરનો ઘેરો;
એકઠા થપ્લા ઑસ્ટ્રિયા અને ફ્રાન્સના લશ્કરથી રોમ્ નગરનું
રક્ષણ.

મૅરિયલ્હાઈ પોતાની વૉલન્ટિઅર સેના સાથે ઍપિનાઈન્ (Apennines) પર્વતમાળાના ઉચા પ્રદેશને ઓળંગી રૉમ્ તરફ દોળ્યો રૂપેનિય નગર પાસે થઈને અતિ થઠાર અને શ્રમદાયક ગતિથી તે રિયેટી (Rieti) નગરમાં આવી પહોંચ્યા રોમ્માં સ્થાપેલી તે ચક્ષતની શાસનસમિતિએ ગમે તો મૅરિયલ્હાઈ રણવિદ્યામાં પારદર્શી છે એવું નહિ જાણવાથી કે ગમે તો કોઈ બ્યક્તિ-મત કારણથી, રોમની સેનાનો સેનાપતિ મૅરિયલ્હાઈને નહિ બનાવતાં ઘોલોના (Bologna) નગરના રહીશ આગ્રિલો માર્સિનાને બનાવ્યો. મૅરિયલ્હાઈને તેઓએ રિયેટી નગરમાં જ ધોમવા અળાવ્યું પુરાહિત કવિ યુગો બાસી (Ugo Bussi) મૅરિયલ્હાઈને તવુએ આવા ત્હેની સૈન્યમાં દાખલ થયો. એ સ્થાને ત્હેની સેનામાં એકદરે પદરસો માણસ થયું.

રોમ્નો પોપ્ નવમા પાયસ્ (Pius IX) લોકતાન્ત્રિક ભાવનો વિગેરો થયા પછી ત્હેની પ્રજા ત્હેના વિરુદ્ધ ઊઠી ને ત્હેના પ્રધાન અમાત્ય રોસા (Rossi)ને મારી નાખ્યો. જ બચતે પોપ્ લોકતાન્ત્રિક મતનો નેતા થયે એવું જાહેર થયું હતું, તે બચતે રૂટાલોના સર્વે પ્રદેશોપાધી માધ્યમિક લોકતાન્ત્રિક મતના તેમજ ઉપ્ર લોકતાન્ત્રિક મતના લોકો આવી

રોમના પોપના વાવડા નીચે સદા થયા. એમ સંક્રાન્તિક મતના લોકોની સ્પૃહા કદરુ નિયમમાં લાવવા પોપે રોમીને અમાત્યપદે નીમ્યો હતા તે પ્રાન્ત દેશમાં પ્હેલા દૂતકાર્ય કરતો હતો. સ્વાધીનતાના પ્રવાહને રોકવા જતા ૩ સ. ૧૮૪૮ ના નવેમ્બર માસની પદરમાં તારીલે જાતાય સમાના પ્રથમ અધિવેશનને દિવસે જ સંકેતે તેને પેચો અને ફોર્નિસ્ટોનિઝની નામના ઘાતકે તેનો ઘાત કર્યો, આ ઘટનાથી પોપ, પોતાનો પ્રાણ જવાના ભયથી અને વિદેશીઓ નામના યંત્રણાથી રોમ છોડી ગેટા (Gaeta) નગર તરફ જતો રહ્યો, અને નેપલ્સના અતિથૂગિત અધિપતિ રાજા * થોમ્બાને શાળે ગયો. રાજા થોમ્બાના જેવો દુષ્ટ રાજા તે શઙ્કતમા લાજો ફોંડ નહોતા. તેના અધ્યાધારની વધાઓ સમગ્ર જગતને વિસ્મિત અને સ્તબ્ધ કરી નાલે. ઇ'વી છે તેને સમુદ્રના તલ્લભા માલે લે ન્હાના ઓરડા સોદાં મહાશ્યા હતા, તેમા વૈજ્ઞાનિક પ્રજાજનોને અને ધીજા કેદીઓને તે નિર્દય રાજા પુરતો એ ભૂમધ્ય ઘરના અદરના ઘાજુએ ચારે કોરાથી પાળી જુદને કેદાઓને હેરાન કારતું, પવન કે પ્રકાશન ત્યા આવવાના રજા નહોતી ! એ માપન નરક-કુલસ્વરૂપ કેદલાનામા કેદીઓને ઇ'વી દુ સદાયક શારીરિક સજા કરવામા આવતી કે તેનું વર્ણન કરતા હૃદય પળ ચારાદ જાય નરકનો કુતરો એ થોમ્બા પોતે સામે વેશીને કેદીના દુ સ્ત જોતો, તે તેવા વિશેષ આનંદ પામતો. પોપ વૈજ્ઞાનિક પ્રજાના હાપમાથી છટકી નાઠો લે આ મહાપ્રભુને શાળે ગયો.

* નેપલ્સનો અધિપતિ ફર્ડિનન્ડ અતિશય નિષ્ઠુર હૃદયનો અને પ્રજાદોષી રાજા હતો મોસિના નગરની પ્રજા જ્યારે તેના સામે ડઠી, ત્યારે એ નગર તોપે ડહાડી મુકવાનો (To bombard) હુકમ કર્યો, તે દિવસથી પ્રજાએ એને રાજા થોમ્બા(Bomba)નો કપાલો ફલકાવ અર્પણ કર્યો હતો !

इ स १८४६ मा विख्यात * लुगरो गॅरिबन्डी रॅवेना (Rave-
hina) नगरमा आवा वैप्लविक कायामा' सना एकटा करेते ए वा बातमा
मळयार्था पोपना रणमत्रा झुचाए (Zuchhi) गॅरिबन्डी अने
तहना अनुयायीभोने पकडी समुद्रमा फेंका दवा माटे वै स्वीस मेनाआ
तहमना तरफ माकला, पण तहना दुर्भाग्यन छथ तहना हुकम अमलमा
आवा शक्या नहि, कारण के लार पछा तरत ज पोपन रोम छाडी
नाशा जवु पच्चु

पोप नाशी गया त पहला रोमना साधारणतंत्रमा मनु बहु चार
-हातु लाकाना इच्छा ए वा इती के सामनप्रणालीने प्रजातंत्रना नियममा
रामबा पण पोप नाशा गयो एटल साधारणतंत्र रचाव्या बिना छुटको न
हता आधी सन्ने साधारणतंत्रना पक्षमा पोतानो मा आप्यो ए घुटा
रोमना ए वा नुदसा हता क मैन्सिनिए तिरस्कारस्वरूप ए नगर बिप
पतानो ए वा मरा दर्शव्या हता क "हु रोममापी रहेना नामनो अने
तहना पृथमहस्वको प्रकाण्ड प्रागध्वनि रामट्टवानी इच्छा करे छु, लार त्याना
लारा ता अति क्षण शब्द पग मोनझवा इच्छता नथी ॥ कार अक्षरना
बनल (Rome) शब्द इटाली अन समस्त पृथ्वीन माछे जेठो ग 1/2
अन ३ पयवक छे तहन मान रोमना आधुनिक प्रजाति गथी '

उचारे रोमनी प्रजाण जातु * कानुनी मानन नदइको लीखा बिना
पाप् मोदवाया कछा करनार मथी, लारे नेआ विस्मयमा आहावा त समय
घातना पक्षार्था तहनन ज पत्र मन्त्रु त पोपना जगजनकाय गुपक सागी
प्राहति आने छ

* राजनीति प्रश्न मा विपक्षीने सुगीत निष्पन्न आउनुमा, कानि ५ ए ८
नञ्च राजनैतन ज दृष्ट पर हुनु

૧ “ પ્રત્યેક ઘટના ઈશ્વરદત્ત છે. પ્રત્યેક અસ્તિત્વવાનું રાજ્ય પ્રદિ-
તિક સ્વત્વપર જ જાવી શકે છે, માટે હંમેશાં રાજાનો આજ્ઞા પાઠવી જ પડશે;
તેમ નહિ કરો તો હંમેશાં ધર મૃત્યુદંડના આજ્ઞા પરમાર્થવામાં આવશે ”

૬ ઇ ૧૮૪૯ ના ફેબ્રુઆરી માસના ૯ મી તારીખ રોમના નાગ-
રજનંત્રની પ્રથમ બેઠક ભરવામાં આવી. એ દિનમાં સભાસદાનો ભાષા
કાર્યપ્રણાલી સ્થિર કરવા ગુસનડલ નિર્માણ માસેરાટા (Macerata)
પ્રદેશના પ્રતિનિધિ રૂપે મૅરિચલ્ડાએ સંચાલન પ્રથમ ‘ સાધારણતંત્ર ધનુ જીવી ’
(Long live the Republic) એ શબ્દો બોલા એ સભાનું નામ સાધારણતંત્ર
પાણુ. એ જ વર્ષના માર્ચ માસના મેંટ્શિનિ એ સભાનો સમાવેશ થયો ન ત્યારે
કાર્યથી અને શબ્દોથી પ્રત્યેક રોમનના હૃદયમાં એવી તીવ્ર દંડના દાખલ કરી
દાવી કે પ્રથમના શાસનસમિતિ કરા સ્થાપનાનો ઉદ્દેશ થાય, તાપણ તમા
રાજ્યની વિરુદ્ધ નગરનું રક્ષણ કરવા તૈયાર થઈ જાય.

વૈપ્લવિક વિપ્રલવને માટે જ્યારે રોમ તૈયાર થયું ત્યારે રોમની અવસ્થા
અતિ શાંતનાય હતી. અતિ ઓછા આશય દાખલ અને સ્વચ્છર વેશદર્શિતા
પુરુષોને અતિ સ્વાર્થી મનુષ્યો સાથે શાંત રાખતે કામ લેતું પણુ. હવે પવિત્ર
સ્વાધીનતા અને ન્યાયપરતાન નામે સ્વાર્થ સાધવા વિના શાંત કાદ હેતુ
શા સ્વાર્થી લોકોનો હતો જ નહિ મૅરિચલ્ડા અને મેંટ્શિનિ આ સાધારણ-
સત્રના નેતા થન્યા ચારે પાણુથી અનેક રુઝાસેન્ય મૅરિચલ્ડાના કાવળ
માથે આવ્યા સમુ.

આ પાણુથી નેપ-મુજાન નવા સ્થાપિત થયેલા સાધારણતંત્ર પર
હજો કરવા પડેલી આવડુ. ત્યારે અટકાવવા એક સભા તેની વિરુદ્ધ માકલા.
મૅરિચલ્ડા રિપ્લી જઈ તથા નાચ્યા ને તેની વાદ જોતા તે વડા આશો
પ્રિયાઓ રૂઢાં અને મુખે તે સ્થાનમાં માલ્યો.

એ સાધારણતરના વિરુદ્ધમાં ઓસ્ટ્રિયા, નેપ્લ્સ અને સ્પૈને એકઠી
 મેના મોક્ષવાનો નિશ્ચય કર્યા એ સંકટ સમય રોમના સાધારણતરે મંદુ-
 મિનિ, આર્મિનિન અને સ્પાકિ ને ત્રિવિક્રમ (Triumvirate) ન કાર્યના સમય
 ખાર ઇત્યો ઝૈરિયલ્દને પોતાના સ્વરૂપ સાથે નગરના રક્ષા કરવા યાત્રા
 કરીને ગૈરેલ્દા પ્રથમથી જ વધુ સ્વરૂપ રોમમાં એકઠું કરવાની વિરુદ્ધમાં
 હતા મેંગેમિનિન ફ્રાન્સના સાધારણતર તરફથી સહાયતાનો અનેક આશ્રમો
 હતા, ગૈરેલ્દાને એ આશા રાખતું હતું આ વાતથી મોટેરા આગળના
 ચાર્લ્સ આન્થોના પરાજયથી, સ્વારપછી હતી રાજ્યભાગથી અને ૬ ॥
 ૧૮૪૯ માં તેના પુત્ર ચિકટર હનરેલ્ડના માર્ગ પર ચેમ્બર્લા સ્પાઈનમાં
 ગળ ૭ થી અગ્રવસ્થા ચાલતી રહી હતી કે ત્યાંથી ૧૭ વર્ષ પછી પદાવતા મલ્લકનો
 આશા - દામી

सहायता नहि आपे ? ए आशा अन्याय भरेली अने अमंगल छे ए'नु कोण कहेशे ? एण नेपोलियन्—कुचरी लुइ नेपोलियन्—अदर अदर एक खेल रमतो हतो.

इ. स. १८४९मा एप्रिल मासनी १९मी तारोखे रोम्ना साधारणतरे नियेनो सकल्प जणाबी इंग्लैण्ड अने फ्रान्स्ने एक पत्र लिख्यो:—

“ रोम्ना प्रजाने पोतानी इच्छा प्रमाणे शासनसमिति रचवानो अधिकार छे. तेओ पोप्ने धर्मविभागनु सपूर्ण आधिपत्य अने धर्मविषयनु पूर्ण स्वातन्त्र्य आपवा तैयार छे. अल्यारे ए प्रजाने ए'बो विश्वास छे के राज्य बहु दिवसयी नैतिक राजत्व लज्जी दीधुं छे, अने पाच छ मासयी तो बाह्य राजत्व एण त्यज्जी दीधुं छे आशा छे के इंग्लैण्ड अने फ्रान्स् ए गवर्न-मेण्टने पाछु प्रजाने गळे भरववा प्रयत्न करशे नहि. ”

एण मॅट्रिनिना ए विनयपूर्ण वाक्यानु क्रूर परिणाम आव्यु नहि. फ्रैंच् सेनापति व्हाउदीनोद (Uudinot) ता. २९ मी एप्रिले सिबिया चेचिया (Civita Vecchia) वदरे पोताना लइकर साथे बहाणमायी जतयो ते जाहेर करवा लाग्यो के तहेणे जे बाबटो उदतो कयो छे ते शान्ति अने व्यवस्था माटे ज छे. वस्तुतः रोमनोने ए'बी शकाज न्होती के फ्रान्स्—लोकतान्त्रिक स्वाधीनतानु प्रचारक फ्रान्स्—रोम्ना स्वाधीनता-ने भाहे आवशे तैर्या रोमन् कमीशनरो रोम् अने सिबिया चेचिया वच्चे आवजा करवा लाग्या. जा के तेओ नगररक्षानी तैयार करवा लाग्या, जो के गॅरिबल्डीने नगररक्षार्थे बहारगमयी रोम्मा बोलाबी लेबामा आव्यो, तोपण कोइने ए'वा शका तो हती ज नहि के फ्रान्स् साथे खरेखर लडाइ करवा पइशे. नगरमा प्रवेश करती बखते गॅरिबल्डी उत्साहपूर्ण हतो. घीआर्जाओ मीराग्लीआ (Biagio Miraglia) नामनो

लेखक ते समयनु आ प्रमाणे वर्णन कर छ “ ज रात्रिए रोम् उपर
 फ्रेंच्वा चङ्डी आवन एबु मोजाया लाग्यु ए न राजना मध्याममय गैरिव
 रुडाए रोममा प्रवेश कथा रहन देखता एवा मास यता हता,
 क जाण त जाति उनवळ गौरवठगयी आच्छादित अन परि
 शाभन् धरने आवे छ त्हनी ए तन पुञ्जयी पारशाभित दह
 कान्ति चाहन लोकना मनमा एवा दह धारणा भइ के रोम्ना सभना
 प्रतिरोध-आदेश (Decree of resistance)न कार्गमा मुकयाने कवळ
 ए न समथ छे जायी रोम्ना समस्त रहवागभा पाताना आशस्यल्लरुप
 गौरव-इ न भइ मळ्या ज्यार फ्रेंच्वा सनापातना प्रकृत अभिप्राय जणार
 गया त्वार एक प्राणीनी पठ बधु राम फ्राम विरुद्ध उठ्यु रोम पुनगौरवन
 अनुमरतु अन कायना महत्त्व प्रमाणे चाहतु बारत अन चाहस ग्रहण करु
 फ्रेंच्वाए स्वप्नमा पग धारि ह्यातु क पणित-बहु दीनना दामचया निवाय
 बनल-रोम् आम सामु उठल

इ स १८४९ ना एप्रिल मसमी ३०मा ताराखना प्रभातकाले रोमन्
 वापट्ना घटाआए भापग नाद करा रोम्भामाअन जागृत कया धाडा न
 मिनटोमा नगरना किन परनी तोया भापण सहेगना उठा अन मनुकामापी
 गळाआ छत्वा लया हव कथाए जाणु वा यद् आरमायु छ बाजा ज
 क्षण नगरना रुताआ सकथी मराइ गया हानी हाना गलीआमाया अन
 पाट माया लोका वि वध प्रकारना अन विवध काळग अछ म्म लइ पोर्ता
 कवलेजेरी (Porto Cavaleggeri) तरफ दोडवा लाग्या कारण क
 सर्वे जाणताज हता क अनुभा सबध प्रयमए न स्वल्पर हन कर छ आ
 वाचुए नगरवासा समणीजा बाराए अन अगरीए उमा रहा जयघननिधा पात ना
 पातआन उताइपूण बनाववा मडी गइ छ रोम् ! तन धन्य छे ! १८४६ प्राचीन

गोरव हनी नाथ नयी पम्पु ! हा ! भास्त ! हतभाग्य भारत ! तु क्या !
अन रोम् क्या ?

रोमन् वीरोनो वेग ए'वो बळवान् हतो के फ्रॅञ्चसेना विस्मित भइ
गइ अने छत्रभग भइ रणक्षेत्रमाथा पलायन करी गइ चळ एकठी धरने
पाताना सात हजार भाणम लेइ जय गॅरेबडी तनु नाखी पज्या हतो,
ए पोग सान् पैट्रुजिओ नामना स्थान पर चहदा आववा निकळी, पण
गॅरेबडीए ट्रेना आववाना वाट न जोता उलटो ह्मेना पर ज हजो कर्यो.
केन्लाक कगक सुधा गुह्म परिणाम अनिश्चिन रह्यु, पण धत गॅरेबडी
अन तद्गा ली'नर्त्सन्वरो वेग असह्य भइ पज्यो असाधारण रणनैपुण्यपी
अन वीरत्वथा फ्रॅञ्चसेना रणमाथी नाअ ए चिरस्मरणाय दिवसे मायला
अन पयावेग रोमनोनी सरया एक साथ बधारेनी - हाती, पण धीर कवि
युगो थास्ता केद पकडायो मृ'मन्त्रमा पडेल एक सैनिकन उचकान दोहा
आवता त पकडाइ गयो बाबा बानुए आ भापण युद्धपी फ्रॅञ्चसेनाने
बहु हानि भइ एक हजार फ्रॅञ्च सैनिक मराया ने पवाया, त उपरान्त
पाचसा सैनिकन बंद पकडा राजराजश्वरी रोम् नगरमा आण्या बळा
सापात पाउदानोंन् बीज पण अपमान रह्यु पज्यु धवाग लङ्करा
अने माट निरुपारे गॅरेबडी पास बैद्यक सहायता मागबी पडा उदारचरित
गॅरेबडीए धवायला शत्रुआना अस्त्रचिकित्सा माट ते विद्यामा विशारद होय
ए'वा बैधान भावत्या धान दिवसे सध्याकाळ नगररक्षाना कमाशनना अध्याय
नाचना श शमा नगरवाशाआने पाताना विजय प्रसिद्ध कर्यो - ' रोमना
नगरजना ! गइ काल फ्रॅञ्चसेनाए आण्णा नगरमा प्रवेश करवानो प्रयत्न
कर्यो हुना, परन्तु केन्लाक कदागोने सान् पैट्रुजिआ मारफत नगरमा
आण्या ते बिना बीजो काइ फ्रॅञ्च सैनिक नगरमा पसी सक्यो नयी आ

જયથી આપને કદ આશ્ચર્ય પામવાનું નથી આશ્ચર્ય તો પારિમ્વાર્સાઓને પામવાનું છે ”

આ યુદ્ધમાં રણમંત્રી આલિજાના સેનાપતિ હતો મૅરિવલ્ડા પ્રથમ સેનાવિભાગનો સનાપતિ હતા, ને તેના હાથ નીચે ત્રેનુલીજનર્સન્ય, વિશ્વવિદ્યાલય- (University) નો વિદ્યાર્થીસના, અને દેશનિકાલ પથલ વારાનો સેના હતી તેને પોર્ટીઝ (Portese) દરવાનેથી સાન્ પેટ્રોજિઓ મુધીના કિલ્લાની બહારની બાવુની અતિ ગૌરવથી રક્ષા કરા. થાજો સેનાવિભાગ કર્નલ મ્મામિનાના હાથ નીચે, ત્રાજો સેનાવિભાગ સેવિનના હાથ નીચે ચોથો સેનાવિભાગ કર્નલ મૅલેટીના હાથ નીચે અને શાકાનો ઝમાવદ (Ruler) સેનાવિભાગ સેન્ટ્ર મૅનારાના હાથ નીચે રાખવામાં આવ્યો હતો.

આ યુદ્ધમાં રોમનો યુદ્ધની ઉત્તમ રીતિ પ્રમાણે રણક્ષેત્રમાં ઉતર્યાં બહુ દિવસથી રોમ્ યુદ્ધવ્યવસાય ભૂલ ગયું હતું, તોપણ એ યુદ્ધમાં રોમનોએ અસાધારણ રણનૈપુણ્ય અને અલૌકિક વારતા દેખાવી મુવનવિજય પ્રેંડ્ઝ સેનાને પણ વિસ્મિત અને મનમુગ્ધ કરી નાખી. મૅરિવલ્ડા જ રોમન સેનાના પ્રાણરૂપ હતો તેની રણશક્તિમાંથી અને તરૂં પુત્રથી જ રોમનોએ આ જય મેળવ્યો હતો. અવમુન ગતિથી તે રણમાં જવા રીતે મથરતો હતો કે પ્રત્યેક ક્ષિપાદ તને દર ક્ષણ પાતાની પાસે જોતો, તેથી તેના મનમાં કદાચ રીતે મથના સંધાર થતો નહિ સાત કલ્પક મુડી અને સેના થયો યુદ્ધ થયું અને અંતે પ્રેંડ્ઝો રણમાંથી પલાયન કરી ગયા. રસ્કોની (Rusconi) આ યુદ્ધનું વર્ણન કરતા મૅરિવલ્ડા વિષે નાંચે પ્રમાણે લેખે છે —

“ પ્રેંડ્ઝ સેનાપતિ ટાઠડીનાર્ પોતાની સેના સાથે મૅરિવલ્ડા પર આવી પહોંચ્યા આપા મૅરિવલ્ડાને મૅરિવલ્ડાના આદર્શ રી પ્રત્યાર થવાનો પ્રયત્ન મળ્યો તેના ધારારિક મૅન્દયથી, વ્યાવહારિક સરહતથી,

नियमितपणाची, अने साहसिकताची पक्षेना सर्वे मनुष्यो मनुमुग्ध यद्
जना हजारा वारो त्हेना नामची मुग्ध यद् ^{मुग्ध} ^{होना} ^{चावडा} नीचे आवी
एकत्र घना त्हेना पर तेओना ^{एवी} ^{होना} ^{होती} ^{के} ^{ते} मरवानो
हुकम करे तो तआ मरवा तैयार यत ^न ^{प्रकृ} ^{तैमा} ते जो के सदाशिव
हता पण युद्ध प्रसंग त रुद्रमूर्ति हता त्हेने ओयो हाय तो एम
लाग के कविवर लांड् घाईरने पाताना चिरस्मरणीय कौत्रोहने मन्-
वळ मनुष्यदेहमा आप्यो छ ज्यारे ज्वलन्त गोठा त्हेनी चारे बाजुएया छुटता
ह्यारे ते घट आनदा देखातो कनल गॅलेंटीना फ्रॅञ्चसेना पर एक बाजुएया
हला कर्चो त्यारे त सना केन्लाक कलाकना युद्ध पछ पाठा हठा ज्यारे गौरिव-
हटाए जायु के शत्रुसेना पछा हटे छे पण पखयन करा जता नथी, त्यारे त्हेना
पर घेयोन्यी हल्ले करवानी आक्षा पोताना सैनिकोने करा लीजनसेनाना
अमहा सगानया अमम्य फ्रॅञ्च सैनिका रणमा सुता बाकानु सैन्य बेयाने ^{री}
पाताना पण ए ज स्थिति थश ए भयभी रणभग करी पलायन करा गयु."

आ यद्गमा फ्रॅञ्च तोपोना गाठाची रोम्ना शिरपविद्याना अव्युत्त
नमना—रगणीय स्वरुपा ने त्हेना परना बित्रो—नो घण भग नाश थया.
सेण्ट पिटरना देनळना शिरागालोक (Dome) अन घेटाकान् नाननो म्हुळ
तुनी पख्या फ्रॅञ्चा पोताना पगजपना बचाव करवा लाग्वा के रोम्ना काता
गरी नाश पाने ए शकाया ज त्हेमण तोपोनो मारा अडकाव्यो न एधी त्हेननो
पराजय थयो, वस्तुतः तम न्हातु, त्हेमनाचा थयु एटलु अनिष्ठ करवामा
एमण बाजी राखा नथी कारण के तोपनु म्हो एमण सेण्ट पिटरना दवळ
सामे ज थयु हतु, आथा फ्रान्सन बघार लजावनार बीजु दु होय ? इतथ
पछा सध्याकाले रोम्ना आनन्दना सामा रद्दा नाह वस्तुतः रोम्न आवी
बधारे गौरवना विषय शो होय ? रोम्ना मात्र पाच हजार नवा एकठा करेला,

रणविद्यामां केवल अज्ञान गैलण्टिअर सैनिकोंए आज सान हजार प्रवर्ण
 रणदीक्षित फ्रैंच सैनिकोंने, वायु रने उडाही मुकेएम, उडाहीमुक्का. आ'वा
 विजययी रोम् पोतानो आनंद केम प्रदर्शित करे नहि ? समस्त रोम्वासांओए
 गैरिवर्द्धने आज सिंहनी उपना आपो. आज सर्वेए त्हेने मस्तके लॉरेल् मुकुट
 धेराव्यो. रोम्संदरेओ आज अंतरनी धद्धाथी घवायेला सैनिकोंना सेवा-
 सुधुपा करवा मंडी पडो. रणसमितिए, सैनिकोंना स्वदेशानुरागनी अत्यंत
 प्रशंसा मरेतुं एक घोषणापत्र कदाञ्चु. ए विजयना सम्मान अर्थे रोम् नगराना
 घेरे घेर दीपमाळाओ रचवामां आवी. दोंवाओंनी ज्वाळा साथे रोमनोंना
 हृदयमा पण स्वदेशस्नेहनी ज्वाळा उठी.

आ बाजु फ्रैंच सेनापति पगजयनी लज्जायी म्हों नीचु णली, बाकी
 रहेलुं सैन्य लेह सिविटा चैविया बदर तर्फ नाडो. मार्गमा पाशं (Palo)
 नगरजदने छावणी नाथी, परन्तु त्यां पण ए'ने सह्यमलमत रहेवुं सुरकेल पञ्च,
 कारणके वारपुष्प गैरिवर्द्ध पोतानी सेनाने धांध कलाचना विश्राम आरी
 शत्रुसेनानी पाछळ पळ्यो. फ्रैंचसेना पराजयथा एवी निरुसाह अन जानिअष्ट
 थद गइ हती के आ बसते पण जय रोमनोंनो धवानो ज हतो एमां कंद दका
 नहि; तो पग पराजय थाय ज नहि अने निश्चय जय मेळवाय ज, एटला माटे
 गैरिवर्द्धाए प्रधान सेनापति आविजानाने लखी मोरुथु के, ' म्हारी
 तरफ हजी पण धधारे सेना मोरुल्य. फ्रैंच सेनाने पराजित
 करवानां म्हें प्रथम जेम प्रतिज्ञा करा हती ने ए प्रतिज्ञा पाळ्य
 पण हती, तेम हाल दु प्रतिज्ञा कर हतु के एक पण फ्रैंच
 सैनिकने वहाण पर पाछो फरवा नहि देउ. " गैरिवर्द्ध शत्रुसेना पर बांती
 वार हल्लो करवा तैवार थयो, तेवी ते मेनानो सेनापति आवटानेड भय
 पाम्यो ने सधि माटे कहेण मोरुल्य; वार कवि युग्मो दासोने पण तरत ज

छोड़ी मुखा कल्युं. आ वृहणे स्वीकारी रोम्ना त्रिविक्रमे गैरिवल्डीने नगर तरफ पाछा आववानो हुम्म भोकल्यो. कारणके मॅट्रिनिने हजाए फ्रेंञ्च् साधारणतः तरफथी सहायता मळवानी आशा हती, तेथी फ्रेंञ्च् मैनालो नाश करी ते आशा समूळी उल्लेख नासवी ए त्हेने ठीक लाग्यु न्हि. आया एणे युगो वासीना बदलामा पाचसो फ्रेंञ्च् वेदीर्भाने छोटा मेलवानी उदारता देखाई गैरिवल्डी त्हेना आ विचार अने आचारना विरुद्ध हतो ए रमकुशळ सेनापति जाणतो ज हतो के फ्रान्समार्थी नवी सेना मगावबोन वखत जोडए, ते वखत आम सज्जह करवामा मेळवी लेशे ने सेना आवशे पटले पावु युद्ध आरम्भो थयु पण तेमज, परन्तु ते सखते गैरिवल्डीना वचनो पर कोइए फल धर्यो न्हि गैरिवल्डी दु दो हृदये नगर तरफ पाछो फर्यो सोधनी सरतो नकी करवा परस्परना दूतो जवा आववा लाग्या, ए'वागा मोस्युड डिलेसप्स (M Deleseps) सविपत्र पर पोतानी राही करवा पारिस्पी रोम् आन्वो ने त्हेनी पाठळज आउडीनॉट्नी सहायता माटे नयु सैन्य पण आनी धोच्यु

सातमी मेने दिवसे फ्रेंञ्च् साधारणसभामो रोम् नगरी पर सैन्य मोनउयु के कम ते पर पुष्कळ तर्कवितर्क करवामा आन्वा. मो. जुलेन् फेर्नारे स्पष्ट सन्धोमा फही दीधु के रोम्ना आन्तर् विपथोमा फ्रेंञ्च् राज्य हस्तक्षेप करवा, ए फ्रेंञ्च् कॉन्स्टीट्युसन्शी केयळ विरुद्ध छे. परन्तु सभानो अध्यक्ष लुइ नेपोलियन् पोताना जीव छोडी दे ए'वो पोचो न्होतो त्हेने आ-उडीनॉट्ने लखी भोकल्युं के “ आपणा जे जानाय गौरवने अपमान धोच्यु छे ते जातान्य गौरवने हवे वधारे वार पीळवा कदी न्हि देइए. त्हमारें ते अपमानित गौरवचो पुनरुद्धार करवा ज पडशे. त्हमने पुष्कळ सहायता मो-कलवामा आयशे. ” जो के फ्रेंञ्च् सभाए रोमनेर्ना साथे सन्धि करवा मो.

डिल्लेपन माकल्या हतौ, तांग लुइ नेपाचिन् ता पेलना मतया न
 चल्वा लाग्या ज्या मुधा सनापति आउडानन् नवा सनना सहायन
 आवा मर्बा दाता त्या मुधी त्हेण रोमनान साचना रमत रमाग हता
 चतुर गेरिबे न विना दातु काइ वा नद माग सका नाह आ यानु
 नेपम्परात फर्डिनण्ड पाताना वयात अन्थि पोश्न त्हेना सिहासन पर
 फरा वसतवान म्हाग सना लइ दम्भि दिगामाया रोमनगरी ताफ घाने
 धीमे आदवा लाग्या त्हेना पाम विरा हनार लइकर अन विरा तावा हता
 त आन्वान (Albano) मुधा अवा प्हांच्या एन्ड रोमन् सभाए
 हुन अन्काववा हुना सामा गेरिबेडान माकल्या मे मासनी थापा ताराख
 सयाकळे चार हनार मागसन हनु सन्य लइ छानानना राप्ताधी चान्न
 निकडना तक्या नाउ ७ हेना काइन खबरन पना थाप दिवसे प्रमातना मी
 बन्ना (Trivoli) नगरमा ते थार्की प्हाच्या त्याना राता आन्थिवाल्ना विरान
 नवनना खडरमा त्हेण छावणी नाखा भोयरामा दावा करु अंदर लकर
 उतार्थु रात्रिना लपकरामा ए दिवभाया मीगाना अन अगाराआना कानना
 यह बहार प्रकाश आन तयी आगामाआना विशारस्यान जवी दसाव यह
 रद्या आ भयकर स्थळ गौरवळ ना सनाए भयकर रुघ घारण कय राभ
 सराज पताना निगावर मना लइ त्या पळ्या हाय एवो भास थवा लाग्या
 गेरिबे १ अन त्हेन सनिका राता रात्रि प्हरता थन अनरिक्न्
 जान पाडा पर नाखता ए पानना नाचन कप प्हाळ कर्तु होय ता पधारा
 यह रह एवो थापना करी हुता एन पधारा कते तयाए आखा रात ए
 भोयरामा गळ सातवा ताराउ बगरना एक वा ए मेना पेलम्परातना
 पामना उवा मदनना अवा प्हांच्या राजा इवसे गेरिबेडान एनेपम्पनी सनान
 मय दखाडा पटायन करु दवा माटे कर्तुळ अश्वसय मोट्ट, उभाए

शत्रुसेनाने युद्ध करवा विविध प्रकारे बोलाव्या पण तेओ बहार आव्या ज नहिं भौरुजनानी पेठे सताइ रहवु ए लज्जास्पद छे एम मानाने नवमीं मेने दिवस सात हजार नेपल्ससैन्ये बहार आवा रोमनो पर हल्लो कर्यो थोडी ज बात्मा तेओ एटल्ला पाये आबो गया के तरवारोयी अने दैयोनेटयी युद्ध चाल्यु शत्रुसेना सदयामा बगारे हती तापण थोडा ज वल्लतमा रणमत्त चिकम केशरीओने हाथे पराजय पायी ने छत्रभग यह चारे बाजुए बाँडवा लाग्ग। त्रण कलावमा ए म्शोडी सेनानु रणक्षेत्रमा नाम पण रक्षु नहिं गेरिवल्डीना नामची अने त्हेगी सेनाना राता वल्लथी तेओ एटल्ला तो भयमीं थड गया हता के त्हेमना हाथमाची तरवारो ने बडुको पण पडा जता । नेपल्सना सेनापतिए जाते जणान्यु छे के “ म्शोडी सनान ए’वी ज विश्वास बेशा गयो, के रोमनी सेनानो नेता अपदेवना (Devil) जाते थथो हता, नहितो अ’मरा बवा तरवारोने पोपे जत मत्री हता तो ना माट शत्रुसेनाना टुकडे टुकडा न थड गया ? ने पोपनी पवित्र गोळाओ क्षामाटे खापी गइ ” गेरिवल्डीना सहकारी सेनापति ड्यबेरियोए (Dy-
16110) रोमराज्यने आ विजय सबध नाचे प्रमाण समाचार मोनल्या —

“ पालेस्टिन्नाना पराजयची शत्रुसेना पलावन करी गइ रोम राज्यमा एरु पण नेपल्ससैनिक नजरे पदतो नथा राजा चोम्मा पातानु दु ख रहवा पोपना वासे मेइटा नगर तरफ पलायन करी गयो छे परन्तु आ विजयमा इटालीनो प्राणमत गेरिवल्डी हाथे पगे बसायो छे. ” आ बाजु निर्लज्ज राजा चोम्माए वॅल्लेट्टी(Velletta)नगर पर्यंत पलायन करी गया पछा, पोताना राजनगर नेपल्समा विजयगति गवरायवानो हुकम माकल्यो.

अगोआरमी मेने दिवसे गेरिवल्डीए पॅलेस्टिन्नाना ऑगस्टाइन साधुओना मठ पर हल्लो कर्या ने ते कबजे रीधो, साधुओ तो त्हेमना आवता

પહેલા પલાયન કરા ગયા હતા મૅનિફેસ્ટા મૅનિફેસ્ટ દોષ કરા માધુઓનાં
 દેશ છોડ્યા, ત્યાં મહેમાનો અનેક પ્રણયપત્રો મિલ્યા : માધુઓ પરના
 મૅનિફેસ્ટાનો તિરસ્કાર આધા વઢી વધ્યો તદ્દને માધુગ્રામ (Rule of the
 monk) નામનો નવલકથાનો પાત્ર આ મઠ પર્યોગ રચ્યો છે નૅવિન્સના મનન
 તે કોઈ રાત્રે ચુદ્ધમા ઉતારી શક્યો નહિ. તેણે એનું ૫૨૬ ઉપદેશ કે એ
 સેના પ્રેક્ષક સેના સાથે મળી જવાનો શક્ય નથી છતાં વિચાર્યા ત્યાં હવે
 ત્યાં રહ્યું યોગ્ય ધાર્યું નહિ તો શત્રુઓનાથાં જે માફલ વાગ્યો રહ્યાં એક જરા
 પણ વિશ્રામ લાધા વિના ન શત્રુઓને કામચલાણ રાખા વિના ૨૮ માસ પ્રવેશ
 કરા બારમા મેન દિવસ રોમ નગરમા આવે ઉભા, ત્યાંના મો, ટિંગા
 સહી કરવા દત્ત સ્વરૂપ પ્રાન્તીય રોમ નગરમા આવી પહોંચ્યાં. ત્યાં રોમ-
 નોના મનમાં આડરીનાત્મા હતાની ચીક કહાડી નામના મે નૅવિન્સના પદ
 જે વિનસિપ્રવાદ મેંથી લાગ્યા હતાં તે અટકાવવા સહન કર્યા પરંતુ

महान् शिक्षण लेना जेवु छे के स्वदेशानुराग साथे वृत्तस्व-प्रियतासे कइ सवध नहीं जेणे स्वदेशने माटे जीवन अपण कर्तु छे, त्हेने पोतानु धार्य करवाने कइ अधिकार नहीं. स्वदेश त्हेने जे अवस्थामा अने जे पदे योजे, त अवस्थामा से पदे रही देसना मगळने माटे पोतानु टीपे टीपुं त्यहाँ रेडवु जाइए. कौइ पण प्रकारे स्वदेशानु मगळकार्य यह सके त्हेमा ज त्हेणे आनंद माननो जोइए त्हेणे अन्य सुखना भिखारी नहि थवुं गुरुगौरिवन्द्यो ! आशावांइ आपो के चीर पराधीनताथे पीडातु भारत त्हेमारा आ उदार दृष्टान्तनु अनुकरण करे !

नेपल्सनी सेना फरी एकटी यह ने गौरिवल्डीना गया पत्नी त्हेणे ऐलेस्टीना हाथ कर्तु. घेनम् प्रवाना मार्गमा ऐलेस्टीना आवेलु होवाधी रोमनी शासनसमितिए सत्रओने ते निष्ठाभार्या हाकी रूहाइवा जोइए एम बिचारु; तेथी मे मासनी १८ मी ताराखे बीस हजार रोमन् सेना शत्रुसेनाने मारी क्हाइवा सान् जीओवानी (Son Giovanni) बरबाजे थइने पहार नीकळो गौरिवल्डी छोटी सेना लेइ आगळधी ज गयो हतो. त्हेना नाममा एवी मोहिनी हता, अने त्हेनी प्रमान तेमज प्रताप ऐनिकेना मनमा ए पो सज्ज बेसी गयो हतो के कथा त्हेने ज प्रवान सेनापति मानता चाजु तां गु, पण प्रधान सेनापति रॉसिली पण त्हेनी सलाह बिना एक पगलु पण भरतो न्होतों. गौरिवल्डी ये हजार माणसो लेइने आगळ जतो हतो त्हेने नेपल्सनी सेना अटकाववा आवी, परन्तु गौरिवल्डीना प्रचट हलावी प्रार्सा प लायन करी गइ ने नगरमा जइ भराइ. गौरिवल्डीए न्होटी सेनाने जल्दा आववानु मही मोकळी, पोते शत्रुसेना पाठळ दोब्बो पण रॉसिलीए जवाय वाक्यो के आहारसामग्री पुरी मळसे नहि त्वा सुधी आवी सकासे नहि. गौरिवल्डीने तेथी नगरनी प्हार तेमनी चाट जोता पदी रहेवु पळ्यु. रॉसिलीने

સેના સાંજના પ્હોરની, જાગે હયા સ્વાવા આવી હોય એમ આવી ! તેથી તે દિયતે તો નગર પર હલો થયો નહિ.

રાત્રે ગૅરિબલ્ડીએ જે સૈનિકોને ઘતની લેવા મોકલ્યા હતા તેમને બધુ નગર જુગાજુગા લાગ્યાથી, સંધો વિસ્મય પામી ડીંઢિયો મુકો કિમ્મ પર ચઢ્યા ને નગરમા પેટા તો જણાયુ કે અંદર શત્રુસેનામાંનુ એક પળ માગમ નથી. શત્રુસેના રાત્રિના અંધારાનો લાભ લેઈ પલાયન કરી ગઈ હતી, અને નગરવાસીઓ ગૅરિબલ્ડી અને તેંહી સેનાને વધારી લેવા તૈયાર થઈ રહ્યા હતા. નેપલ્સની સેના ગૅરિબલ્ડીના મન્નમુગ્ધ નામથી અને તેંહી સેનાનાં રાતાં રણ-વલ્લથી એટલી તો મયમ્માંત થની ગઈ હતી કે સેનાપતિએ ઘળીએ ઉડકેરી, તો પણ લડવા તૈયાર થઈ નહિ અને રાત્રે થધા સૈનિકો જેને ય્યાં પાવ્યુ લ્યા નાઠા. બે દિવસને માટે તે નગર સર કર્યુ ને પાટુ રોમન્ સેનાને સોપા તે સેના ચાલતી થઈ. હવે રાજા થોમ્સા પોતાના પૂર્ણ પરાજયની અને પલાયનની ઘાત છુપાવી શક્યો નહિ પરાજિત થયા છતાં હવે પોતાનો નગરીમા વિજય-ગાંત ગવાવવાનો હુકમ મોકલી શક્યો નહિ. એ સેનાના સેનાપતિએ રાજકીય ગેંસેટમા પેતે કેવી કુશલતાથી અને શ્લદ્ધપથી પલાયન કરી આવ્યો તેની પ્રશંસા કરી ! વાજા ધાની કરે ?

વાયુ આગલ રુ સહી જાય તેમ નેપલ્સની મીરુ સેના ગૅરિબલ્ડીની ઘોર ઇન્છાસેના આગલ સહી ગઈ. ગૅરિબલ્ડીએ ય્યારે પ્રમાતમાં જાખ્યુ કે શત્રુસેના તો પલાયન કરી ગઈ છે ત્યારે તે તેની પાઠલ દોલ્યો. પણ નેપલ્સસેના આગલી રાતની નિકલ્લી ચુકલ્લી તેથી ગૅરિબલ્ડીએ ઘળીએ ઉતાવલથી કરી તોપણ તે સેના હાથ આવો નહિ, તેથી તે દુઃખિત અંતઃકરણે પાછો ફર્યો ને સેનાપતિ રોંકિલાની મૂલ સેનાને જડ મલ્યો.

કેટલાક દિવસ પછી એ ગૂઝ મેનાનો ચોલો ભાગ છેડે નેપલ્સ રાજ્યમાં વિગ્રહ આરમ્બાનો નિશ્ચય કરી તે શાસુ થયો. પોતાનો રોનાને પુરાતન સ્તામ્નાઈટ્ માર્ગે છેડે જઈ વોલ્ટર્નો (Volturno) નદીને કાંઠે આવા સમા, અને નેપલ્સ નગર પર હાલ્તો કરવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો. ૯૪૫ તૈયારીઓ કરી રહ્યો અને તેનો વિજય થવાનો નર્ણ સમય હતો, પણ એકામા એકદમ રોમ્ની દૂત આવ્યો ને રહેણે મૅરિયલ્ડોને સંદેશો લખ્યો કે ઉતાવળે પગલે રોમ તરફ જવાની રોમ્ની સમા આપને આજ્ઞા કરે છે. હવે રોમના સાધારણતંત્રના ક્ષણિક જીવનની અત્ દશા આવે છે. મે સાસનાં ચોવીસમી તારીખે રોમનગરીની પ્રજાના દર્શનાદ અને જયધ્વનિ વચ્ચે થઈને મૅરિયલ્ડો વિજયી સેનાપતિની પેઠે નગરમા પ્રવેશ કર્યો. જે વચ્ચે રોમના સેનાપતિઓ વિગિવજય કરીને વિજયતોરણ (Triumphal arches) નીચે થઈ નગરમા પ્રવેશ કરતા અને નગરવાસીઓ જયધ્વનિયા કાંઠે ઢેરા કરી નાચતા તથા નગરછોંટો બારાં એટારીંથી પુષ્પના ઢગલા નાચા પૃથ્વીને ટાકી દેતી એ વચ્ચે જાણે કરી આવી પહોંચ્યો હોય એવો માસ થવા લાગ્યો. આજ સાઠ હજાર પ્રેંચ્ સેના નગરને દરવાજા આવી પરાજયનું વેર લાલવા ગર્જના કરી રહી છે । એ વિપદ પ્રસંગે રોમ્ની સમાએ મૅરિયલ્ડોને નગરરક્ષા કરવા પાઠો વોલાવ્યો છે તે નગરમા પેઠો લ્યાર લ્યાઅ અને પુરુષો નિરાશાના ગર્ભીરતાથી જયધ્વનિ કરવા લાગ્યા. “ જય મૅરિયલ્ડોનો જય ! જય રોમના સાધારણતંત્રનો જય ! જય ઇટાલીનો જય । ”

अधकरण १५.

रोम्ना साधारणतत्र-नाटकनो छैल्लो अक.

मा डिलसप्स रोम्नी समा छाये सन्धिनी जे सरता करा त यत्रे पक्षन सत्तापकारक लगा पण त सन्धिपत्रन ल्हन ते फ्रैञ्च् सत्तापति आउठाना पात गया ल्यार त्हण त सरता नामजुर करी, न क्यु क डिले सप्स त्हेना आधकार बहार आ सरता करी छ कारणके फ्राँसमाथा त्हन जे उपदश आपवामा आव्या हुता तथा क्वेज विपरात सरता त्हणे करी उ घर्ज त्हण जणान्नु क ज्यारे फ्रान्स्माथी नवु लदकर आव्यु छ ल्यारे अपयश न मघ धाइ नाग्या विना पाछु जवु ए याग्य नर्था ल्यार पत्री त्हण रोम् नगरमा क्हावा माकल्यु के ते थाश जययतमा सप्राम आरभ करवाना ■ बक्रा त्हण लरा माकल्यु के फ्रैञ्च् लखान नगर त्यजा देवा सोमवारना प्रात काळ सुधाना नुदत आपवामा आवे छ अने ते प्रात काळे रोम्ना पियक्षा (Piazzi) नामना किल्ला पर दृष्ट लेइ जवामा आवसे

आउठानाट सोमवार सयारमा हान करय ए विम्याग्या छेतराद रोम्वासीनो शानिवाग्यो सत्रे गाठनित्रामो पट्या चीजु सो नु पण मदा जागता रहनार गौरवन्ध पण त्वम्भारागतक फ्रैञ्च् सेनापति पर विभाग राखी सक्ष सह गयो, भावी युद्धन माट शरीर अन मनन ठाजु करवा लाग्यो,

એવામા ૩ સ. ૧૮૪૧ના જુન માસની ત્રાજી તારીખે ને રવિવારે પ્રાત કાઢે
 ડગમાયા લટના એકદમ સામઝ્યુ ક સાન્ પેંદ્રેનીજાના દરવાજા ,ઘેરના
 પેંમ્ફિલિ અને કોંસેની નામના બે રક્ષાગૃહ(Outposts) પ્રેંઝ્વોએ સર કર્યા
 છે. રાત્ર અધારે અધારે આવા પ્રેંઝ્વોએ એકદમ ઘેરાવાલાને ચમકાવો મુઠ કરી
 નાસ્યા ન સહજમા પકડી લીધા એ દિવસની ઘટના સુધે મૅરિચ્હીએ આ
 પ્રમાણે લડનાર કહાડ્યા છે “ જે સેનાપતિ સન્ધિ પર વિશ્વાસ રાહીં લઈ
 જાય, તેને છેતરાડને ડગમાયા ડઠવું પડે ” આજ મૅરિચ્હીને પણ એમજ
 થયું જાંતજોતામાં પ્રેંઝ્વોએ ચારોના વિફલ પ્રયત્નને દેખી પોંન્ટિ મોંલો
 (Pontenoli) મેંહલ સર કર્યા આઝડીનોંદ પોતાનું કાય કરવા શક્તિમાન
 થાન એ કારણથી જ તેને વિશ્વાસઘાત કરી લઈ માફસ્યુ કે તે સોગવારે
 વિચાત્માના કિંગ પર હાલો કરવામા આવે; આમ વિશ્વાસઘાત કરી તે બીજી
 પાત્રુએ હાલો લઈ ગયો ન ત્યાર પછી નગરના રક્ષણ અર્થે ફાર મ્હાના મ્હાના
 કિંગ રાસવામા આવે છે એ વિંગ એકે એકે તેને સર કરવા માઝ્યા રામ્પાસીઓ
 ગમરાટથી આત્મરક્ષણ કરા શક્યા નહિ આઝડીનોંદના મ્હોટા સેનાધી
 આ ઘણતે રોમ્નો બચાવ થનો મુદ્દેલ તો હતો જ, પણ આ વિશ્વાસઘાતથી
 તેમનો જય વહુ ક્ષણટાયધ થયો પતંગીઝ જેમ નિશ્ચિત મૃત્યુને માટે દાવામા
 પડતું મૂકે છે તમ રોમનોએ મૃત્યુ નહી છે એમ જાણ્યા છતાં સ્વાધીનતાને
 માટે અને પ્રાણ કરતા પ્રિયતર જાતોય રક્ષણ હજાર દરજ્જે સારુ છે, માટે
 આઝડીનાદના અનન્ત સૈન્યસાગરમા પડતું મુત્યુ જુન માસના ત્રીજી
 તારીખ-રવિવારને દિવસે નગરવાસીઓ ગાઢ નિદ્રામા પડ્યા છે તેવામા મૅપ-
 ટલ્ના શોફમૂચક ઘેટાનાદે તેઓને જગાડ્યા ને ચગકાડ્યા મૅરિચ્હીના
 લીજનુસૈનિકા અને લૅંમ્બર્ડોના ચોરો સર્વ પ્રથમ નગરના દરવાજાનું રક્ષણ
 કરવા દોડ્યા. તેઓએ જઈને જોયું તો પ્રેંઝ્વોએ બિલ્ડ કોંસિની (Villa

Carsini)सर करी लाधु छे अने विला+ पैंम्पिले पर हसो लइ गया
 छ पैंसेनी शनुजाने हाथ जता ज गैरिबन्दीनी आवा पडा भाग तहत
 ज पैंम्पिला पण सर ययु जाणा ॥ नगरमाथा एकदम बहार निकळ्या
 ने सान् पैंम्पिला आ आश्रमना छिन्ना पर दोट्या, अदरना उदता आधि
 काराआन चिकार करो उठाळ्या, ने धुम मारा बळ्या क हथियार पकडा !
 हाथ्यार पकडा ! (To arms ! To arms !)

गैरिबन्दीने नेपु के विला रैमिनी पाछ मळ्या बिना नगरनी
 रक्षा थवी मुदकछ छ कारण क ल्याथ प्रैञ तापा ग्राहवामा आव ता नग
 रना छिन्ना मीत चुल यड जाय आथी त्हेण दिना कैँन परना फ्रैञ्च्
 लरकर पर हज्जा क्यों रहना नारायणा मनाप पकळ फ्रैञ्चान यमपुरामा
 प्हेँचाडा दधा पण लहाना टीसामागी सजवन यता हाथ एम फ्रैञ्च्
 सैनिको मरेत्यना जग्या पुरवा लाग्या 'नम जम शनुसन' मरवा लाग। तम
 तम अदरना नवा आववा लाग। अत गैरिबन्दी जाण्यु क आया आम
 नाश। वना बीजा काइ लाभ थाय एम नया फ्रैञ्च् सनापातए नवा शाधना
 सामग्राथ। विलाओ ताडा पाडवा माळ्या ते नवा सामग्री गैरिबन्दी पाग
 हता नहि ज अनानुप वात्तथा प्रचड हला करा आसाल अँस्ट्रिया अन
 नेपल्सनी सनान धळनी पठ उडावा दीवा हता त अनानुप बीरत्वपी अन
 प्रचड आक्रमणथा सरयाना बचारे अन नवा शाधना हथियार बाठा

+Vill : एल रोमन् बाह्य उपनगर रोमन् नम पत्थरना छिहथा
 रक्षण करवामा जाय छे तम त उपनगरानु पण करवामा आव्यु छ
 प्रत्येक उपनगर देखावना एक छिन्ना जेपु हतु न ते छिन्ना मजबूत अने
 मुदद हता आवा छिन्ना रोमन् चार बाजुए हावाथी त्हुन पण उत्तम
 रान रक्षय यतु

फ्रैंच्चेने तेओ कद् करी शक्या नहि आज सठ हजार रणदीक्षित अने
 सर्व सामग्रीवाल्या फ्रैंच्च् योद्धाओ रामे अपरिपक्व अने सामग्री विनाना
 पाच हजार रोमनो शा हिसाबमा * एक महासागर नामे न्हानी नदी आवी
 पही होय एवु जणाथुं. तोपण ए सुद्र सेना लेख ज्या जहर जणाइ त्या
 गैरिव-ही दोहवा लाग्यो, परन्तु तेना सर्व प्रयत्न निष्फळ थया.
 सवारमा फ्रैंच्च्ओ जे स्पष्टे क्वजे करी लीधा हता रहेमानु एक पण स्पष्ट
 आज्ञा दिवसना प्रयत्नभी पण रोमनो छोटाही शक्या नहि आज पटा,
 रात्रि पही, पण ते रात्रि नगरवासीओने जाळरात्रि जाया होय एवी लागी.
 शाक्या अने दु खथा रोमनोए उग्राआ आखे रात्रि गाळी* बीजे दिवसे
 सवार-चोयी सारीख ने सोमवार-गैरिवल्हीए युद्ध प्रणाली फेरवा. मामा

* ए दिवसनी युद्धघटना सम्बन्धे गैरिवल्हीए आ प्रमाणे वर्णन
 कर्तुं छे - "अ'मारी चारे बापुए गोळ्यानो जे वपाद वरसवा लाग्यो,
 रहेनु वर्गन यद् नके एम नथी हु प्रतिज्ञापूर्वक कहु छु ने म्हे आ वो हिन्
 हिस् क्षण-क्षण-शब्दधी यतो वपाद कदीए जोयो नथी हु जे मकानमा
 हतो, ते ए अयाजयी एवु तो कपवा लाग्यु के जाणे धरताकप यतो होय ।
 फ्रैंच्च् लक्ष्यकारिओने (Marksmen) सारी शीते विधी शकाय माटे अ'मे
 सर्वथा उपरने माले गया, न अ'मारो खोराक त्या मगाव्यो अ'मारु रक्षक
 मात्र लाकडानीं एक मीतधी ज यतु हतु " वला बाने एक स्पष्टे त्हेगे
 लाग्यु छे के " अ'भाग सैन्यना मकान पर ज फ्रैंच्च् सेनानु लक्ष्य विशेष
 हतु. तेओ ते बागु लक्ष्य राखी खनत गोळागोळी वरसाववा लाग्यु एक
 दिवस घेटी, आविजाना, रीटा आदि रोग्नी सभाना सभासदो सेनापति-
 ओनी साथे ते मकाननी सामेना बागमा भोजन करवा बेटा हता, तेवामा

जइ युद्ध करवाथा रैन्यहानिना समव वधार हावाया, वच्च वच्चे राग
मठता शत्रुओ पर हल करवानो अने लाग न मळ ल्यामधा किलामां रही
तोपा छाडा शत्रुआन पनववानो एण सकल्प कर्यो केण्डाक दिवस सुधी
आ प्रणालाधी ज युद्ध चालु त्हेनी तोपाना निरतर माराथा शत्रुसना कायर
थइ गइ रहनी सनामा अपरिपक्व बॉलण्टिअरो वधार हावाधी शत्रुपर
हल करवामा तो त बहुत फावी शत्रुओ नहि कौलजामाथा नवा निकळता
तथी गाळ ताकता बराबर शिखल नहि त्हुमनी गाळोआ खाला नवालागा।
तापण तआ अठभत वारत्वथा नगररक्षा करवा लाग्या किलाना बधा
बुरजो पर तापा गाठवा देवामा आवी हती त्हुमांथी गोळानो मारा देवा
माळ्या फ्रॅञ्च् तापना गोळा आवी एकाद तोपटु म्हीं फरवा नाखे तो
तरत ज त ठकाण मुका देवामा आवतु उस्ताद बहुकवाळाभा बुरजनी
आजु बाजुना किला पर उभा ने शत्रुना तापो बाळा माणसेने टपटप पाडवा
लाग्या फ्रॅञ्च् तोपावाळ्यए उताहधी गाळ फेकवा माळ्या पण आ
बहुकधाराभा त्हुमना सहार करवा लाग्या आधी फ्रॅञ्च् सेना अस्तव्यस्त

एक माटो गोळो अ मारा पण आगळ आवी पळ्यो बागमा भोजन करवा
बसवानु कारण ए हतु के गोळगाळ्यधी मकाननी जमान ए थी छुदाइ गइ
हता क टबल बराबर रही शक्यु नहि पण आगळ गोळा आवी पडता
अ मारा अतिथिआ उठी गया ने पलायन करी गया वेग्य पण जता रहता
हता, पण म ए'न पकडी राह्या न त्हुने पाताना खुरशी पर बसांगी राह्यो
पण ए'लामा पता गाळ फाटी गयो न अदरना दाखी अन धूळधी अ'म
घराइ गया अ मारी आहार सामग्री पण वधी नाश पामी गइ ' कबु
साहस ! कबु अद्भुत धैर्य ! भारतवासी ! छतारामा आना एक दाणा पण !

धवा लागी सळगी उठे ए'वा पदापों बाळु एक वहाण मोकली टैवर नदीनो
 पुल तोही पाडवानो अन एम करा फ्रँञ्चोनो नगरप्रवेश करवानो एक मार्ग
 बंध पाडवानो गॅरिबलडीए सकल्प कयों, वळी सुरग खोदी त्हेमां दास भा-
 ने सळगावनो ने तेथी फ्रँञ्च् सेनानी बॅटरी उडावी देवानो पण सकल्प कयों
 परन्तु आ वारतनो फ्रँञ्च् सेनापतिने वातमी मळवाथो गॅरिबलडीना आ
 पने सकल्पो विफळ थया आ बाजु फ्रँञ्च् सेनानी बॅटरामा बंधारो थयो
 घेरावेला रोमनो नगररक्षा करवामा निरास यत्ना राग्या हवे मात्र त्हेमने
 एक भाशा हता. मो डिलेसेप्सु बहुत अनुकूल श्रुतिनो हतो. ते जता वलते
 रोमनोने दिलासा आगतो गयो हता के हु पारिस प्लॉचीश के तरत ज
 बधु ठीक करा देश. आर्थी मॅन्सिनि अन त्हेना मित्रो एम मानता के जटला
 दिवस आम नगररक्षा करी शक्य एटला दिवस आपणी जीत थयली ज
 समजवा पण मो डिकमेंसिसे फ्रान्सुशी आवा जणान्यु के डिलेसेप्सुना
 सधिपत्रनो फ्रँञ्च् गवर्नमेण्ट अस्वीकार कयो छे, त्यारे रोमनोनी ए छवटनी
 आशा पण उसडी गद्द अपमानित सिंहीनी पेंठ तेनी गर्जी उठ्या
 मॅन्सिनि, आर्मिनिनि अने सावि ए रोम्ना त्रिविक्रमे रोमनोन भाषणो
 द्वारा फ्रँञ्चा विरुद्ध उदकरी मुक्या पण ए उदकरणी आ वस्तते निष्फल
 हती कारण के सहायहीन एक नगरी ऑस्ट्रुआ, फ्रान्सु अने नेपल्सनी
 संयुक्तसेना सामे कैटला दिवस टक्की शके ? परन्तु ज्वलन्त अमिजवाळा
 जेवो मॅन्सिनी कशार्थी पाछो हठे ए'वो न्होंता ते बोल्थो के " एक पण
 रोमन्मां एक पण लाईनु टीपु हश स्वासुधी जगजननी रोमनगराने शत्रुने
 हाथ जवा देवामा नहि आवे " वळी त्हेण क्रायु के " रोम नगरीन
 भस्मीभूत करी त्हेनी अंदर रोमनाने दाटवामा आवशे ए बी प्रतिज्ञा आउ
 डीनांटे करी छ, ठीक, एन आववा दोने ए'नी प्रतिज्ञा पूरी करवा दो "

પણ મૅરિવન્ડી એમ રોમન જાતિ પૃથ્વીના પઢ પરથી જહમૂઝ્યા ડમ્બડી
 જાય તે પ્રસ્તાવની વિરુદ્ધ હતો મૅન્ડ્શિન આથી મૅરિવલ્ડા પર વ્રથે ભરાયા
 ને રાઢવો કહી અપમાન કર્યું મૅરિવલ્ડીના મનમા આ નિરુત્કારવાચ્યથી
 કેવું દુઃખ થયું દેશે તે વર્ણવી શકાય નહીં આજથી જ મૅરિવલ્ડી અને
 મૅન્ડ્શિન વચ્ચે જુદાઈ થઈ. આજથી એ બે જણ સ્વતંત્ર ભાવના-ભિન્ન મતના
 પ્રચારક થયા મૅરિવલ્ડી એ બુ માનતો હતો કે “કોંઈ પણ પ્રકારે વિદેશીઓની
 સત્તા ઇંગ્લી પરથી ડઠવી જાડે ન સમસ્ત ઇટાલી એક શાસનસમિતિ નીચે
 આવવું જોડે, પછી એ શાસનસમિતિ સાધારણતંત્રના, હોય કે રાજ્યતંત્રની
 હોય તેની કંઈ ફિકર નહિ ” પણ મૅન્ડ્શિન તો રાજામા પર અતરથા
 ઘૂણા જ હતી તથા તે માનતો કે વશપરપરાનો રાજા હોય ત્યાં સુધી પ્રજાને
 કંઈ સુખ મળવાનું નહિ ” તથા, તેની ઇચ્છા એમ હતી કે “ સમસ્ત ઇટાલી
 એક સાધારણતંત્ર નીચે આવે ત્યાંસુધી એમ ન બને ત્યાંસુધા વિદેશીઓ પરના
 જયપરાજયથી દશને કંઈ લાભ હાનિ નથી ” આ સ્થલે કહવું જોડે કે
 સાધારણતંત્ર ન સ્થપાય ત્યાંસુધી વિદેશીઓ પરના જયપરાજયથી કંઈ લાભ
 હાનિ નથી, એ મૅન્ડ્શિન કહેવું સત્ય નથી સાધારણતંત્ર ન મળે તો વિદેશી
 બાનુ રાજતંત્ર ટુલે ને હાલ પુરતું સ્વદેશના એક રાજતંત્ર નીચે આવું ઇટાલી
 એકત્ર થાય એ બોહા સતોષની વાત નથી. “ વશપરપરાનો રાજા હોય ત્યાંસુધી
 પ્રજાને કંઈ સુખ મળવાનું નથી ” એ તેનું વાક્ય સમજ છે મૅરિવલ્ડીએ રાજતંત્ર
 ત્રીથી હાલ પુરતો સતોષ માન્યો હોય તો ઠીક છે, વાકી “ શાસનસમિતિ
 સાધારણતંત્રના હોય કે રાજ્યતંત્રની હોય તેની કંઈ ફિકર નહિ ” એ મૅરિવલ્ડીનો
 મત સત્ય નથી સાધારણતંત્રના જ શાસનસમિતિ પ્રજાને સુખપ્રદ નિવડે છે.

આ સ્થલે આપણ પ્રત્યેક દિવમના યુદ્ધનું વર્ણન કરીશું જુનું મામની
 ત્રાજા, ચાચી, પાંચમી અને છઠ્ઠા તારાંચે અવિરામ યુદ્ધ ચાલ્યું રાજાગરાચી

અને શાકધી વને પક્ષની મેના કાચર થઈ અને વર્નેની સમ્પત્તિથી સાતમી તારીખે એવું ઠરાવવામા આવ્યું કે આવતી કાલેયુદ્ધ વચ રાગ્રવુ આથી આઠમી તારીખ યુદ્ધ વચ રહ્યું નવમી તારીખે શત્રુસેના નગરમા પ્રવેશ કરવાનો પ્રયત્ન કરતી હતી, તેને ગૌરિવલ્ડીની સેનાએ અટકાવી. તેના પ્રવેશ હપ્તામા શત્રુસેના પાછા ફરી. દશમી તારીખની રાત્રે ઇપતી શત્રુસેના પર હુમલો લેઈ જવો એવો નિશ્ચય ગૌરિવલ્ડીએ કર્યો વચ્ચત થતા સેના લેઈ શત્રુના તથુ તરફ ચાલ્યો. પગ પ્રેક્ષક સેના રહેમના અવાજથી જાગા ડહી, તેથી ગૌરિવલ્ડીને પાત્રુ ફરવુ પડ્યું ગૌરિવલ્ડીનો અભિપ્રાય એવો હતો કે શત્રુસેનાએ જે ઇપનગર તર કર્યો છે, તે વધા પાછા મેલથી લેવા પગ તે પ્રયત્નમા એ નિષ્ફળ નિવલ્યો. અગી-યારમી અને વારમી તારીખે કઈ વિશેષ વચ્ચુ નહિ

તેરમી તારીખે પ્રેક્ષકોએ કિા પર તોપનો સજ્જક મારો ચલવ્યો. કિામા આથી ઘણે ઠેકાણે વાકા પડવા લાગ્યા. ગૌરિવલ્ડીના સૈન્યનુ વાસ-સ્થાન રહેવા યોગ્ય ન રહ્યાથી કૉંસિના નામના મહેલમા જઈ રહ્યું અમિત વઠ વાલો, અને અદનિત તેજ વાલો શાન્તિદાન મેડિસિ કિાની રક્ષા કરવા વિજ્ઞને બેગે આમ તેમ હોડવા લાગ્યો પહેલ છિદ્રોમા થઈને નગરમા પ્રવેશ કરવા પ્રેક્ષકોએ ઝડલી વાર પ્રયત્ન કર્યો, તેટલી વાર મેડિસિએ રહેમને મારી દડાવ્યા. તેરમીથી વામમા તારીખ ગુધી પ્રેક્ષકોએ કિાને કાળો કાળો કરી નાલ્યો, અને તેમા પેગવાના અનેક પ્રયત્નો કર્યો પણ તે વચ નિષ્ફળ થયા ઝયારે આમ ચલ્યો કામ સધાયુ નહિ, ત્યારે વઠ વાપરવા માડી જે ઠેકાણે ગૌરિવલ્ડીનુ લશ્કર રહેતુ તે જ ઠેકાણે બીસમી તારીખની રાત્રે સગ્ર સ્ત્રો દાર મયો એકદમ અવાજ થયો ને મુરગ પરની જમીન ડહી ગઈ પ્હેરા-વાલોઓ મયથી અને વિસ્મયથી ચિત્ર જેવા રમા રહ્યા. કિાનો તે ભાગ ટુટી ગયો ને પ્રેક્ષકોએ અદર પેશી પેલા મયચરિત પ્હેગવાલોઓને એકદમ

पकडा लीधा आधी विना अडचणे नग्नो ते भाग दागुभोने हाथ गयो
 गॅरिवल्डी पण समयसूचकता वापरी ते स्थानेची चथा न गयो हत ■
 पकडाइ जात. आउटीनॉट त्हेने ओचितो पकडी लेवानो गकल्प क्यो
 हतो, पण गॅरिवल्डी आउटीनॉट जेवा सोने पुरो पद ए वा हतो.

केद एकशयेला फेरावाळो चित्कार करी उठ्या व “ फ्रॅन्चा नग
 रमा पेडा ! ” पाकळ आकाशमांया जाणे शक्तिध्वनि यतो हांय तेम आम्हा
 नगरमा “ फ्रॅन्चो नगरमा पेडा ” एज शब्द सभळ्या लाग्यो जरा वल्लतमा
 नगरमा कोलाहल धड गयो सैनिको निद्रामाची जागा उठ्या ने पोतपाताना
 स्थान माचवदा आधी उभा गोळाना निरतर मारार्थी वाळ्यो अने खीना
 आधरस्थान खोळवा लाग्या हथियार पकडी शके त'वा यथा पुरुषो पेताना
 अस्त्रशस्त्र साथे युद्ध करया दोज्या, परन्तु हवे तो यथाण जाणु हतु क
 रोम् दागुभोन हाथ गनु—आमरुमपण विना हवे बीचे। उपाय नथी रोम्ना
 साधारणतनो आमुपूकाळ हवे आधी रथो !

दीधो के हवे एम करबु ते गाडछा बगर बीजु काइ नथी, कारणके समस्त रोम् वासीओ अस्त्रशस्त्र लेइ तैयार बड गया छे तेजो एकवार युद्धमा उत्तरेशे सो पादा परवा मुश्केल छे, अने तेहमाना घणाखरा रणमा नवा होवाथी रणदीक्षित शत्रुओने हाथे मार्या जशे, बळी तेओ नवा होवाथी युद्धमा स्थिर रह्योने लडा शक्थे नहि ने एकवार ताठा एटले शत्रुओ तेहमाथी एक्के पण जीयतो जवा नाह दे आथी आ नरमेध यज्ञेने अहुना शान्त राखवो, गैरिबल्डीओ आ अभिप्राय मान्य राखवामा आब्यो ए'बु ठराववामा आब्य के शत्रुनी सेनानी सख्या जोइ हु करबु तेहो सवारमा निधय करवामा आवशे

बीजे दिवते बाबीसमी तारीखे शोकचिह्न धारण करी उपांद्वा रोम्नगरी तरफ आवी सबे स्पष्ट रीते जोइ शक्या के रोम् शत्रुओने हाथ गय-हवे कइ आशा नथी तोपण गैरिबल्डीए एक छेले प्रयत्न कर्यो तेणे पोतानी मारायणी सेनाने शत्रुओ पर इशे करवा आज्ञा कगी. हेमना दैयो-नेटथी शत्रुओ अस्तव्यस्त बइ गया पण एटलामा शत्रुओना तोपचीओए तोम्ना म्हों ए सेना तरफ फेरवी दीबा ने तेहमाथी तेओ गोछा छोडवा लाग्या. गैरिबल्डीए जाण्यु के आ प्रयत्न पण विफल छे हवे तेहेने सारा अवसरनी वाट जोवा हाल तो रोम् नगरने ल्यजी देवानो सकल्प कर्यो. पोताना प्राण समर्पण करे ए'वा योद्धाओ लेइने ते चासी निवळ्यो आज तेहे 'भीरु' ने 'बायले' ए'वी गाळो खाधा. पण खरेखर रीते जोइए तो तेही प्रशंसा कर्यो बिना आपणने चाले एम नथी. बधानी साथे ते रणमा पच्यो हत ने आ पाच हजार योद्धाओने एणे बचावी न लीधा हत तो आज रोम्नी ने इटालीनी ई दशा हत ? बाबक ! विचार करो, आज इटालि स्वतंत्र थ्यु हत ? याद राखजो के गैरिबल्डी जीव बचाववाना होमथी नाथे न्हेतो, रोम्ना भावी उद्धारने भाटे ज नाथे हतो ए'ने

‘भाई न ‘बाय’ने मानवो अथवा बहवो ए केवल अयोग्य छे. ए’वी गाल्थी ए द्यो हत न पातना पाच हजार बारहन रणयजमा दाम्या हत तो इगली’ तारु शु थात ! भारतनी पठे दारुण दु खमा पीडया करन एमा जराय सदह नथी शु काइन पण ए निययमा शका छ क पेठाना पाच हजार मागसा सोब आउडीनेगना चालीस हजार माणस सोभे गया हत तो त अन तहनी सब सना रणशायी थात ? सब तरफथा विचार कराए छीए ता एम ज लाग छे के गोरिल्ला पतभा-पानी पेठ पडतु मुकनार नाह पण समयमचक अन रणचतुर हता

रोमनगरधी घसा पगवा दूर राजा ऑरिलियन्ना बाधला एक हाना किला हता गोरिल्ला पातनु लखर सह त्या गया, अन तेहेने समारी त्या रहवा लाग्या ए ना सकल्प एवा हता के अत र । नगररक्षामा गहयना करवो न ज्वारे सघळ नाछ पाभे त्वार औपन इन् अथवा ओल्म् पवनामा आध्रम सब अथवा मुद्ध करता करता रणमा प्राण निघनन करवा तथान शनुआन ता दरण ३३ थव धन्य वीर ! धन्य त्हाये सवत्य ! गे वल्फ ए ॥ कहामा रही, शत्रुभाण रोम्ना ज भाग कवज कना हता त तरफ गाछा छाडवान पेमाना सनान हुकम कथी स्पदशानुगामी सनाए गेनागनना हुकमना यह अछी शन अमल कथी तभाना गेछापी शत्रु गनना मैनिहा मरवा लाग्या गोरिल्लांना प्रथ सहचर मे इग नशील्यमा मात्र रणायी च उतरता हता थरी तना विप्र प्रहया वचा सिसदआबिग पानाना अन्तरिक भारती सानमान सहचरवा ला ग्या पुगाहत कवि पुग घाडी राधुना दशो धरी थादाभावा मान विप्र प्रॉम पछडी उभा त्मनी बार थाज गाछाना वरगाइ घरसाता हतो, न त्मना पाथ हाथशर हना तावण तगा उग्ररक्षितनी पठ अक्षत शरीर

રણમાં આમ તેમ વિચરવા લાગ્યા. રોમનો વહારનો કિલ્લો હાથ આવ્યો
 એટલે ધાતડીનોડે જાણું કે હવે નગર આપણે હાથ આની મણુ પળ વિજ્ઞામા
 પેસતા જણાણું કે વિજ્ઞાની અંદર પીજો કિલ્લો છે. એક કિલ્લે મગીરય પ્રયત્ને
 , સોધ્યો ને વણી કરી યીજો તોડવાનો આવ્યો, તેથી કોથે આંધળો મીત થઈ
 જઈ રોમનગરના બાલવૃદ્ધ, સ્ત્રીપુરુષો, સર્વે પર તોપો છોડવાનો હુકમ
 નીર્દય સેનાપતિએ કર્યો. મગેલા વિજ્ઞામા તોપનાં મ્હોં ગોઠવવામા આવ્યાં.
 ચાર યાજુ ગોળા છુટવા લાગ્યા એ ગોળાથી આત્મા નગરની—વિશેષે કરીને
 પશ્ચિમ ભાગની—વસતિની અને તેમની માલમિલકતની હાને થઈ હથિયાર
 વિનાના અનેક માણસો માર્યા ગયા ને તેમની સપત્તિ ડહાં ગઈ. લોકનાં વૈભવ
 વાળા મકાનો સપાટામા જાહેરો થઈ પચ્યા; કેટલક ઇટમાટીના ઢગલા થઈ
 ગયા. શિલ્પકલાની દ્રવ્યસામગ્રી-અગત્યા જેની તુલના નહિ તેવી સામગ્રી તુટી
 ગઈ અથવા મસ્મીભૂત થઈ ગઈ. વૃદ્ધવૃદ્ધા, યુવકયુવતી, બાલકાયાનિકા,
 સર્વે આ પ્રકાણે ચિતાનલમા મસ્મીભૂત થવા લાગ્યા. ચત્ક્રુષ્ટ શાન્તિમયજીવન
 ગદાગા ક્રાંદસ્ત પ્રતિ અવગાનના પ્રદર્શીત કરવાર્થે એ આજ સિસિયર્મની
 કેન્દ્રીભૂત રોમનગરીની આ દુરવસ્થા થઈ! પ્રેમમયગ્રાણ ક્રાંદસ્વના પ્રતિનિધિ
 બની પોપે પાંચ્ર ક્રાંદસ્વના નામને કલક દેવા આજ ક્રાંદસ્વદ્વારા વિશ્વમંત્ર
 યજ્ઞનુશ્ચાન કર્યું! પોપ્! બિક્! હને! બિક્! હને! બિક્! હારી મર્મયાજનોને!

૨૩મી, ૨૪મી, ૨૫મી, ૨૬મી, ૨૭મી અને ૨૮મી સારીસે
 આ પ્રમાણે નગર પર અવિરામ ગોળા છુટવા લાગ્યા રામસ્ત આકાશ મધ-
 કની ધુળીયાં બને તેની મધથી પૂર્ણ થઈ ગયું ૨૭મી રાત્રે ફ્રેંચોએ ગૅરિબલ્ડી-
 ના વિજ્ઞા પર હુમલો કર્યો. ગૅરિબલ્ડીએ તે હુમલો પાછો વાપ્રવાનો પ્રયત્ન
 કર્યો, પણ શત્રુઓનો વેગ અસહ્ય હતો. ચારસો માણસોને રણમાં મુકી
 ગૅરિબલ્ડી અન્તે પાછો દબ્યો.

જુન માસની ૨૧ મી તારીખે રાત્રે બે વાગે અધારે અધારે ફ્રેંચોએ એકઠા થઈ છેળે હુમલો કર્યો ફિલાના ગળ ડિરોદ્વારા ગ્રણે સૈન્ય નગરમા પેઠા, મય મૂલક તાસોચી અને ઘટાનાદથી લોકોના ટોલે ટોલ્યા આમ તેમ દોડવા લાગ્યા મૅરિવલ્ડી જાતે હાયમા તરવાર લેઈ ફ્રેંચોના સામો ગયો, તેના સર્વે સૈનિકા તેની પાછળ દોડ્યા નિરાશાથી ડમ્મત બની રોમનુ સેના અમાનુષ વીરત્વ દેખા હવા લાગી મૅરિવલ્ડીની આંખ પાટી ! તેની તરવાર વિજળના પેઠે ફરવા લાગી તરવારનો જેને સ્પર્શ થયો તે ડમો રહેવા પામતો જ નાહ-તરત જ ધરાશાયી થતો તેના જીવનને માટે સર્વેને મય ડપડ્યો, પણ એ તો અક્ષત શરીર અચ્છ સ્તમ્ભની પેઠે ડમો રહી સહાર કાર્ય કરવા લાગ્યો એ અમાવનીય અદ્ભુત વીરત્વ જોઈ ફ્રેંચુસેના પણ ક્ષણકાલ સ્તબ્ધ થી ગઈ, પણ થીજી જ પડ્ય તે સેના પ્રથમ વેગે રોમનુ સેના પર સુટી પડી મૅરિવલ્ડીની સેના પાછી હટી, મૅરિવલ્ડીએ જાણ્યુ કે હવે આશા નથી, માટે લડી મરવુ વૃથા છે. તેને રોમનુ સમાના ત્રિવિક્રમને લક્ષ્યા જણાવ્યુ કે થયુ ગયુ છ—હવે અટકાવ થવો અસમ્ભ છે તેઓ ગ્રણે ગુપ્ત સ્થાજે વેશી શુ કરવુ તેનો વિચાર કરવા લાગ્યા મૅટ્રિનિએ કહ્યુ કે " હવે ગ્રણ ઉપાય છે (૧) શત્રુઓ સાથે સધિ કરવા, (૨) શત્રુઓ સામે લડી મરવુ, (૩) અથવા તો રોમની સ્વાધી નતા દેશને (Palladium of Roman Liberty) લેઈને નગર ત્યાં જાણતા થવુ "

મૅરિવલ્ડીને આ વિષયમા શો મત છે તે જાણવા તેને સમાગૃહમા ચોલાવ્યો લોહીયાં ચરહાયેલા કલેવરે અને ચ્યોનેટ્ચી પાટી ગયલે થઈ સમા સમ્મુલ તે આવી ડમા મૅરિવલ્ડી સમાસ્થાનમા આવ્યો ક તરત જ થયા ડમા થઈને સમસ્ત્ર ચોલા ડમ્યા વેદી ઉપર "(To the tribune) મૅરિવલ્ડી વેદી પર ડમો થઈ બોલ્યો " નગરની રક્ષા થવી અશક્ય છે, માટે હવે આ

નરમેધ યજ્ઞ વધ કરશે યોગ્ય છે જો આપણે રોમને મનુષ્યના મુડદાથી ભરી ક્લાડિયુ હોય તો ન હવે નગરરક્ષાનો પ્રયત્ન ચાલુ રાખવો, રોમના સભાએ રોમના ત્રિવિક્રમે અને રોમની સેનાના નાશ ત્યાજી વીને કયાય ચાલ્યા જવું જોડાઈ ” ગૅરિવલ્ડીના મતન સ્વયં અપ્રમાણે અનુમોદન આપ્યું પછા રોમની સભાએ હુકમ વહાળ્યો “ રોમનું સાધારણતન રાજ્ય દ્વિશ્વરને નામે અને લોકગાધારણને નામ, તમરનું રક્ષાકાર્ય અસમર્થિત હાવાથી તે મકરપ ત્યાજા દે છે ” વળી તમોએ મમાન, ત્રિવિક્રમે અને સેનાના વર્તમાન વાજમા વિઠ્ઠલના રૂપ હાવાથી ધરત્યાસ્ત થયા આવા ગૅરિવલ્ડી દુ છા થયો ત્રિવિક્રમ પદ ત્યાગ કર્યા પછી સભાએ ૩૦મી જુને ગૅરિવલ્ડીને ડિક્ટેટરના પદ પર સ્થાપ્યો આથી હવે પછી ગૅરિવલ્ડી રોમની પ્રના સાધારણના હક્કોનો રક્ષક બન્યો

જુલાઈ માસનો ૧-જી અને ૨-જી તારીખે શત્રુઓના તથા દુતો જવા આવવા લાગ્યા પણ હાથયાર સોંપી દીધા પ્લેલા કદ પણ જવાવ આવવા ફ્રેંચોએ સાફ ના પાડી. ફ્રેંચ સેનાપતિના આ ગર્વિત વ્યવહારથી રોમનો એટલા વિરક્ત અને અપમાનિત થયા કે તેઓ અત્યુચી યુદ્ધ કરવા તૈયાર થયા તેઓ એટલા ક્રોધોન્મત્ત થઈ ગયા કે એક રોમન પુરોહિતના મ્હોમાથી ફ્રેંચોના આગમન શુભપ્રદ હો ! ” (“Well-come to the French !”) એ શબ્દો નિકળી ગયા, તેથી વધારા રોમનો તેના પર તુટી પડ્યા ને તેના દુકડે દુકડા કરી નાહ્યા ! પણ હવે પ્રયત્ન કરવા નિરુપગામી ને દાનિકારક છ એમ ત્યાગવાથી ગૅરિવલ્ડી મોતના સૈનિકોને અને ગૅલ્લિયનોને સેન્ટ પિટર્સના દેવલ્લમાં રેડ ગયો તે ત્યાં હૃદય પિગલી ગયું અને શબ્દોમા આ પ્રમાણે ચોલ્યા “ સૈનિકો ! હવે તમને જે વસ્તુઓ હું આપવા ઇચ્છું છે તે આ છે - ભુક્ષ, તરસ, ટાઈ, ત્રડનો ને દુઃખ પગાર નાહ, ઘર નહિ, કોરાક નહિ,

घडीए घडीए भय, पन्थायन ने शत्रुना बैथानेट्, आ सर्व वस्तुओ हमारे
 मोटे सजायेला छे जेओ पोताना प्राण करता जन्मभूमिने बधारे प्रिय
 गण छे तेओ ज म्हारी साथे आबी शकसे रोम्नी साधारणमभा बरन्ताल
 थइ गइ छे, तोपण म्हे पातिजा करी छ के फ्रान्स्, आस्ट्रिया, नेपल्स् अने
 पोप् सामे युद्ध चालतु रावात "चार हजार पायदल अन नवसा हथदल-बाका
 रेहना लश्करना बे सृतियास भागनु सैन्य-रहिना गाऊज चालु एरिवसे सध्या-
 काळे गॅरिबल्डी छोक्कुभेइ हृदय पोतानी धारसना रेइ ट्रीवोला (Trevola)
 दरवाजे यइन रोम्नगरमाथी निकळयो ते टुस्कनी प्रदेशना पवतो तरफ
 चाल्यो त्हेनु हृदय शाक्यी अने दुखपी एबु भराइ आब्यु के प्यार
 रोम्नगर छाडती बखते ते बाळकनी पेठे छुटे म्होए गोवा लाग्यो जे
 बीरबन्धुओना त्हेणे इटालना स्वाधीनता दर्शना मादरमा भोग आप्यो न
 बन्धुआना वियोगयी ते आज पुण्डळ रायो त बन्धुआने रणक्षामा सुता
 मुकी चालना थना तहना जाब चल्या नहि ज वारोने स्वदशना उद्धार अर्थे
 आज त्हेणे पाताना साथ लीधा छे, त्हेमना भावी दुखना विचारधी त्हेनु
 कामळ हँय फाटी गयु. आ अने बीपी भविष्यना अनेक भावनाओथा त
 वर्तमान दु ■ भूली गयो घेनिस् नगरमा सेनापते मेनिन् इना पण शत्रुओ
 छाम नगर रक्षा करता हनो, ते बाजए नवा त्ण पोताना सैनिकाने अला
 करा गॅरिबल्डी चाल्या-तहना विरहयी रोम् आज मृतप्राय थइ पञ्च !
 बलना कराल पढदो पढ्यो ने रोमना जा सुप्रसिद्ध नगररक्षण नामना
 प्रथम भवनो छक्का प्रवश पुरो थयो.

प्रकरण १६.

मैरिवर्डीनु पलायन, वेनिस् तरफ जवु, आनिटानु मृत्यु, अमेरिकामां पलायन, स्टेशन द्वीपमां मीणवत्तीनु कारखानु, सिन्सीनादिमां घीडोभोनी दुकान, कॅलिफार्नीया तरफ जवु, चीन तरफ जवु पानु अमेरिकामां जावु, जीनोमा तरफ जवु, केप्रेरा घेटमां रहेयु.

आनर्था मैरिवर्डी रखइतो ययो पतिव्रता आनिट केडलाक मारथी हेनी पासे आवी हती रोमुना आ भाषणयुद्धमा पण ते छावानी पठे स्वामी पासे ज रहती जाइस् नगरमा रही यौटुम्बिक अशान्ति भोगववा काला स्वामी पास रहा मृत्युने आलिंगन दव ए हजार गणु सार छ एम मानती अने तेथी स्वामी पासे रहा रहना समस्त कष्टना अगभाषिनी थइ

आ बाजुए, मैरिवर्डीए रोमनगर त्यर्जा दीधु ए'वा समाचार प्रम-
रता वाजे दिवसे प्रभातमा ज सेण्ट पिटस क्रास् बाब्बा बाबटो सेण्ट आङ्गे
लाना किला पर उडतो यया ने ते दिवमयी रोम् पौपनी सत्ता नीचे आव्यु

रोमुनारक्षणकायन् परिणाम शुभप्रद निवज्जु इटालाए आत्ल
दिवसे आत्मदासि यथान देखाई आपी बराबर ऐक्य याय तो द्विग्वजया
यथाय एस लान्यु विदशाआना जलम जावा रोमुना अन आजुबाजुना प्रद-
शनी आलो उपडी. हव तआ समज्या क परस्परना द्वयन राध आ दुर्दशा
यइ छे ज्यामुची आ द्वेषभाव रहेसे खानुधा दुदशा टढवाना नथी माटे
आजयी तेओ इटालीनु ऐक्य साधवा न्यायूळ यया

આજ ગૅરિબલ્ડી કોઈ રાજ્યનો નોકર નથી, ફૅશર્ની દૃષ્ટિમા આજ તે વીર સ્વદેશઽદ્વારકાનો વાસ્તુકામાણિ છે ગૅરિબલ્ડી ઈટાલીના સર્વ પ્રદેશોમા રસકલા લાગ્યો, ને એ સર્વ પ્રદશના આસ્ત્રીયન્ થા ફ્રૅન્ચ્ સેનાને ત પત્રવલા લાગ્યા એ સમયમા એ પ્રદેશમા કોઈ ડસ્તાદ વા કવિ પ્રકટ્યો હત, તો ઈંગલાની સ્વાર્થાનનાને માટે પ્રાણની પણ દરકાર ન કરે એવા એ વીરે કેવી રીત રોમનગરનુ રક્ષણ કર્યું, કેવા રીત નગર રચ્યું, પાછલ ૧૬લા શતુઓને ધાપ મારી કેવી રીત સટ્ટી ગયો, ને શતુઓને કેવા રીતે પત્રવલા લાગ્યો, તહુ ષર્ણન વહુ મુન્દર રૂપ કરત રોમ્પા ટ્રીવોલી (Tivoli), ટ્રીવોલીથી ટર્નિ (Terni), ટર્નિથી ઍરેસો (Aiezzo), ઍરમાયો સ્તાન્ મરિનો (San Marino)ના સાધારણતત્રમા અને સ્પર્થી આઢિઆટિક ડેપસાગર પર આવેલી પેલી કુટિમા-જ્યાં પતિવ્રતા ધાનિદાદ પતિના સોલ્લામા પ્રાણ સમર્પણ કર્યા ત્યા-ભાવી જ્ઞોત્યો ગૅરિબલ્ડીનો પ્રવાસ, સાહમ, વીરત્વ, પ્રેમ અને આત્મસમર્પણની આશ્ચર્યજનક તમત્ર અલૅકિક ઘટનાથી જોવો પરિપૂર્ણ છે, તેવો પ્રવાસ કોઈ ગાયમા કે કાવ્યમા થાઈયા નથી, તેમ ધૂદ્રોના કયામા સામલ્યો પણ નથી.

ગૅરિબલ્ડી સમ્મુલ્હ હાંય ત્યારે તહેના સૈનિકોમા રાક્ષસના જેટલુ વઝ અશ્વમુ અને દેવાના પેટે એ વલ્લ તેઓ ઘાપરતા. આત્મ્ય યોદા સૈનિકો લેશન ર્વાજો કાઈ મનાપાત આ વા મ્હાટા મ્હોટા કાર્ય કરી શક્યો નથી. ગૅરિબલ્ડી દુઃખમ કરે તો તેઆ મૃત્યુનુલ્હમા પણ જતા દર નીહ. રણોત્સાદમાથી ત્હમને અન્ન વલ્લત ણોન્માદ થઈ જતો રોમનગરના રક્ષણ વલ્લતે ત્હમને જે અર્પૂ વીરત્વ દેલાજુ છે, તે રાસ્તર એક નવલકથાના વસ્તુને યોગ્ય છે ગૅરિબલ્ડીએ પોતાની કાલ્પરોમા વર્નલ્ મોદિસિ, થે ઍજાલો માદઓ, ફેરાસો, માનેલી, સાંકિ, માનના, મારિના, આલિજાના, આરિજેની, મોરોસિના,

ડૉક્ટર વૉટ્સની, યુગો વાસી, સિસિરો ઘેચિયા, મેલ્લાતા, માનેલી, માજિયા માલ્લી, મૉનોફેની અને વીજા ચોદ્વાઓનાં વચ્ચાણ કર્યો છે.

ગૅરિવલ્ડી જ્યારે પ્રથમ લૉમ્બર્ડી અને પીઝમપ્પના યુદ્ધમાં રોકાયો હતો, ત્યારે આનિટા પુત્ર અને કન્યાને સાથે લેઈને નાપ્લેસ નગરમાં સાસુ સાથે રહી હતી. પણ ડ્યારે તે નિરાશાયી પિડિત થઈ જીનોબ્રાગા આબ્બો ત્યારે તેની સેવાસુધ્રુષા કરના આનિટા પણ તેની પાસે ગઈ. તે દિવસથી પત્ની હમેશાં પતિની સાથે જ રહી હતી. ગર્ભ રહેવાથી ગૅરિવલ્ડીએ સમજાવીને વધે થોડી વચ્ચત રહેને રિયેટી નગરમાં મોકલાવી. પણ થોડા જ દિવસમાં એ પ્રમીલા સુદરી શત્રુવ્યુહને ભેદી પતિ પાસે પાછી ફરી. ફ્રાન્સેસે સેનાની તોપોના ગોળાએ વચ્ચત રોમનું સત્થાનાશ વાળી નાશતા હતા તે સમયે—જુન માસની ૨૪ મી તારીખે—શત્રુવ્યુહને ભેદી રહેના અમિકુડ વચે થઈ સ્વામીને તબુલ જઈ ડાહ્યા. ગૅરિવલ્ડી તે વચ્ચત ભોજન કરતો હતો. અકસ્માત્ જાને દેહી તે વિસ્મિત થયો, પતિનું મૃત્યુ થાય ને પોતે જીવતી રહી જાય એ આશંકાથી ગૅરિવલ્ડીની સ્નેહપત્ની પાતાના જીવન પરની મમતાને જલાજલી દેઈ આ ભીષણ અમિકાણ્ડ વચે થઈને પણ પતિ પાસે આવા ડાહ્યા. રહેતી આવી અદ્ભુત પતિભક્તિ જોઈ ગૅરિવલ્ડી હવે રહેને દૂર કરી શક્યો નહિ. શાંતી જુલાઈને દિવસે ગૅરિવલ્ડી ડ્યારે દિવાંલી દરવાજે થઈને રોમનગર બહાર નિકળ્યો, ને શત્રુવ્યુહને ભેદી ઘેનિસ્ તરફ ચાલ્યો, ત્યારે રહેના પ્રારબ્ધની અશમાગિની થવા આનિટા પણ પુરુષનો પોશાક પહેરી રહેતી પાછલ્લ ચાલા. ધન્ય આનિટા ! ધન્ય ત્હારી પતિભક્તિ ! તુ જ વર્તમાન યુગની આદર્શ સતી સ્ત્રી ! ભારતરમણિ ! આનિટા જેવી વીર નારી થા ને રહેતી પતિભક્તિનું અનુકરણ કર ! આનિટાએ ગર્ભાવસ્થાના રોમ્ છોડ્યું ન હત, અને પતિના સુખદુઃખની માર્ગચેષ્ઠ થવા પલ્લવનકાલના દુઃખ વ્હોર્યા ન હત,

तो त्हेना जेवा रमणीरत्नने मृत अवस्थामा शत्रुकुटोमा नखी देह अभुजलथी भरेली आगो साथे गॅरिबल्डोने चान्या जवु न पडत, अने शत्रुभोयो रक्षा करवामा बहुत विडम्बना न पडत, पण पतिभक्तिए कक्षाने पत न कर्यु. आनिटाने रोम्मा रहंघा घणुए समजावा, पण त्हेणे ना पाडी, त्यारे अंत रहने साथ लाधा त्हेणे आनिटाना अने पोताना स्पर्धने माटे पोतानु घडीआळ वेच्यु ने त्हेनु जे उपन्यु ते साथे लाधु. सैन्यना निर्बाह माटे सेनाविभागना भटारमाथा ज उपयोगी लागे ए'बु हतु ते रेड लागु

भरीनाद यद्यो एटले गॅरिबल्डोने सैन्य घेनिसु तरफ चाल्यु त्हेना पलायनना समाचार सर्व स्थळे सपाटबध प्रसरी गया. ए समाचार मज्जा स्त्रुक् ऑफ आर्नेस् अन गजगाउस्की नामना चे ऑस्ट्रियन् सेनापतिआं त्हेने घेनिस जतो अटकावी शमा आग्या. फ्रेंच अने नियापोलीटन् मेना त्हेनी पाछळ पडी हता ने पण आधी प्हांची, आधी गॅरिबल्डी घेराइ गयो त्रण म्हाट्री सेनाभो आधी त्हेन पकडी लेखे एम बधाए धार्यु, पण गॅरिबल्डी तो कक्षाथी ए डरे ए'बो न्हातो त्हेणे पोतानी न्हाती सेनाथी त्रणे सेनाभोने छिन्नभिन्न करी नाखी. त्रणे सेनाभाने एकठी थई जवानो लाग मळे एगला माटे ते एक ठंकाणे तपु नखीने रहेतो त्रणे सेनाभो एकत्र यइने त्हेनी पर चडडाइ कर एटले ते विजळाने वेग चाल्या जाय आम करतो करतो ते टस्कर्ना प्रान्तमा आवा प्हांच्यो ए प्रान्तमा ऑस्ट्रियन् सेना वधारे परती रहेती, तथा प्रजाजनो गारिबल्डोभो सत्कार करा शक्या नहि, अथवा इटालीना उद्धार अथ उठी शक्या नहि, आधी ते छेरेशो नगरमा आवी प्हांच्यो, परन्तु ते नगरना लोकोए पण त्हेनी विरुद्ध मित्राना दरवाजा बधकथो छेरे-लोधी ते मॅण्ट पालिसयानो नगरमा आवा प्हांच्यो. परन्तु त्याना

આશ્રમ(Convent)માંથી એક જગે ત્વેના પર મોઢી તાકી એટલે ત્યાં પણ રહવું સહોમ્મતમત નમાનું ને આગળ ચાલ્યો.

ત્વેની સેના ભુપ્ત, તરસ, થાક, તાપ અને હાજારાથી કાચા ચવા લાગી, ને આવા પ્રગસથી કદાચો ગદ અગીયારમી જુલાઈએ જ્યારે તે ટુર્કોના ઝેરેજો તરફ ચાલ્યો, ત્યારે ત્વેના સૈનિકો એકે એકે ચાલતા થવા લાગ્યા હવે સોને તે નિયમમા રાની શક્યો નહિ સ્નાયોએ ઘોડા વેચી શાપના માઝ્યા, ને તે નગરના રોક પર ઈવો અત્યાચાર ગુજાર્યો કે તેઓ સામે ડઠવા ને ત્વેના સૈનિકોને સોઢી સોઢી મારવા મઝ્યા હવે ત્વેના લીજનું સંન્યમા જેઓ સરા સ્વદેશાનુરાગી હતા તે, મેડિસિના વૉલન્ટિઅર સૈનિકો અને મેનારાના લૉન્ગ્વર્ડ સૈનિકો જ ત્વેની સાથે રહ્યા. બે હજાર વારોએ મૉરિ-શ્લીના સામે પેતાનું આગ્ર્ય અજમાયશનો નિશ્ચય કર્યા એટલું લશ્કર લેઈને તે ટુર્કોની ઝેરેજા આવા પ્હોંચ્યા પણ ઝેરેજાના દ્વાર ત્વેના વિરુદ્ધ વધ હતા, અને મેન્ટિપાલિસ્યાનોમાથી એક જગે મોઢી મારા એટલે ત્યાંથી પણ આગળ ચાલવું પડ્યું.

શનુગો પાઠલ પટેલા હોવાથી તે હતાપલે પગલે આગળ ચાલ્યો. નથી, નાના અને મ્હોટા જગલો ઓઢ્યા પડી અને એક શાન્તિમન્દિર મઢ્યું. ઇવિનાઈનું પર્વત વેલી પાર રિમિની (Rimini) નગરની પાસે સ્નાન મેરિનો નામે એક સાવારણતરનું રાજ્ય આપ વદરસા વર્ષથી ચાલ્મુ આવે છે ! વહુ નવાઈની વાત છે કે ઇંગ્લીમા થતા નિરતર પેરફારોનો એન વદ ઝાતર થદ નથી ઇંગ્લાના સ્વતંત્રતા વહુ દિવસથી નાશ પામી છે, પણ ત્વેની મધ્યમા અપેલા આ સાધારણતરની સ્વતંત્રતા એક દિવસને માટે પણ નાશ પામી નથી. મૉરિશ્લીના જીવનના મૂલ્યમન ‘સ્વતંત્રતા’—આ વ્હાના સાવરણતરનો થોડમન પણ ‘સ્વતંત્રતા’; તેથી આજ વિપાતિન

समये गैरिबलडी मित्रवरनो आश्रय लेना आव्यो, अने पाठळ पडेनं ऑस्ट्रियन् सेनाना हलामार्थी पोतानी सेनाने चचावचा ते राज्य पासे आनिध्य मारयु त्हेणे साधारणतन्ना दासनसमिति पासे एक माणसने, पोताना आव-
 दानी वात जगाववाने अने पोताना सैन्यने लक्ष्मस्थाने प्होंचाडी देवाना प्रायना करवाने मोक्क्यो पण ए जानिघष्ट पुरोहिताना कथाना रहेन ह ने दारि-
 श्ययी पावानु साधारणतन् राज्य आस्त्रियाचा एटलु भय पामी गयु हतु के ते गैरिबल्लाने आश्रय आपवानु सहम करी घस्यु नहि तोपण बलिहारी साधारणतन्नी के स्वाधीनताप्रिय धीरो पीडाता जोइने ते दुःखी ययु ने जोइती आहारसामग्री गैरिबलडीने पूरा पाडी !

त्हेनु सैन्य वारवार पराजय पाव्यार्या ए'बु तो निराश थइ गयु हतु के हवे त्हेने उत्तोजित काबु अशक्य हतु हवे रहेनी पासे पदरसो पायदळ अने त्रणसो हयदळ रद्यु हतु बघाए पाटा तुटा लाल वय प्हेर्या हता, तेथी ते लडकर विचित्र प्रकारनु जणायु. निरंतर विपत्तिआ अने उपराछापरी पराजयया सैनिको ए'बा तो जातिघष्ट थइ गया हता के हवे त्हेपने कोइ नियमना राखवा मुदकेल हता बाल, सुबक, वृद्ध-बघा डन्मस यया हता. कोइ कोइ ए'बा थार्यी जना क नगरमा प्रवेश कर्या पडो पाव त्यां मुद्र जता के'लाक आ विपत्तिभोने भारभावे सहन पण करता सान् मैरिनाना रोडा त्हेमना दुःखया दुःगी बन्ध्या ने त्हेमना तरफ दीन भावयी जोषा लाय्या. अनेक पनाथो अने भगिनांगो पाताना पतिभो अने माइआ माये दुःग बेड्या वेट्टी अशो आवां हता. आज त्हेमनी दुर्दशा जोइने सान् मैरिनोना लोकांना हरय पागळी गया.

गैरिबलडी के त्रण सहचरो साथे मवनमेण्ड ह्याड्म्स गयो थो त्यां जइ पोताना अखदाख राज्यने आप्न देशां त्हेणे पाताना इच्छा पत्तारी.

वस्त्र पोताना सैनिकों को माटे आश्रयनी पण प्रार्थना करी गैरिबर्डीनी आ वचार्थी सत्पारणतत्रना सेनापतिओना हृदय पामळ्या अने त्हेने आश्रय आपदानु तेओए वचन आप्यु नवा ओपेळा अतिथिओने माटे भोजन तैयार करवानी आज्ञा आपी तेमज गैरिबर्डीने अने आनिदने रह्या नगर बहार एक मळान आप्यु.

अहीं आंणे पोतानी सेनाने रजा आपी. रजा आपतो वैज्याँ गैरिबर्डी त्हेमनी साथे आनि स्नेहभावे वातचित करवा लग्यो. त्हेणे पोतानी सेनामा आ प्रमाणे प्रसिद्धिपत्र व्हाज्यु: “ प्रिय सैनिको ! आपणे आ राज्यमा आधितभावे रह्या छीये, आपणा उदार आश्रयदाताओ प्रति आपणे अनिर्दनीय व्यवहार आचरवो जोइए, आजयी ॥ म्हारा रणवीरोने सर्वे छतिज्ञाओपार्थी मुक्त पद खु आजयो तेओ स्वाधीनभावे सासारिक जीव-ममा करी प्रवेश करे, परन्तु अवे व्हेवान् ए ज के त्हेमारा हृदयपट पर आनि बडे आठलुं तो छलो राखजो के विदेशीओने आधीन रही दास-भावथी जीवन गाळयुं एना करता मरयुं हजार दरजे सारें छे.” स्वाधीनताना अवतार गैरिबर्डीना मुखमाथी योग्य ज सचई निवळ्या.

आ बाजु ऑस्ट्रियनो गैरिबर्डीने आश्रय आप्या माटे रिमिना तरफपो सान् मैरिनो पर च्हाडी आब्या. सान् मैरिनोना सेक्रेटरी आफ् स्टेट् आ वात सांभजी पोताना अने पोताना अतिथिओना क्षेम अर्थे सन्धि करवा ऑस्ट्रियनो पास गयो. पण ऑस्ट्रियन् सेनापति आर्क युफ् आनिस्ट गैरिबर्डीने अने त्हेना छरकरने अक्षत शरीरे जवा देवा जरा य राखी न्हांतो. त्हेणे वचन आप्यु के जो गैरिबर्डीन ब्हाडी आपवागा आवश, तो सान् मैरिनोनी प्रजाने जरा य हानि करनामा नहि आवे सेक्रेटरी आफ् स्टेट् निन्यवर्णीया अनेक प्रार्थनाओ करी, ल्यारे ऑस्ट्रियन् सेनापतिए गैरि-

बल्डोने सहीसलामत अमेरिका खंडमां जवा देवा कयुल क्यु, पण गॅरि-
बल्डी अमेरिका जवा तैयार न्होतो, तेथी रात्रे सान् मॅरिनोना लोको
गाड निशमां हता, ते वखते आनिटाने अने थोडाक अनुयायीओने लेइने
छानोमानां नगरमांयो पलायन करो गयो, जती वखते शय्यागृहना देवल्ल
पर एक पत्र मुकतो गयो, त्हेमा लक्ष्यु हतुं के: " ऑस्ट्रियनोए म्हारा
माटे ए'वीं फटोर सरतो करी छे के ते प्रमाणे बंधायाने हुं खुशी नथी.
आपी आपनुं राज्य कौइ विपत्तिमां आवी न पडे तेथी, हुं नगर त्यजी
चाल्यो जाउं छुं.

सवारमां गॅरिबल्डीनी सेनाए त्हेना नाशी गयानी बात सांभळी, ने
तेथी ते भयमांत थइ गइ, तेओए शरणे घवा करता मरवुं उत्तम विचार्यु.
पण स्ट्रेट् सेक्रेटरीना समजाव्याथो त्हेमणे हथियार साधारणतंत्रने सोंपां
दीयां. तयारपछी दरेकने चार चार आना आपबामां आख्या ने रिमिनो
तरफ प्रवास करवानी सल्लाह आपी. पण ऑस्ट्रियनो तो अच्छो शिकार हाप-
माथी गयो हतो तेथी एटला गुस्से थइ गया हता के हथियार विनाना
आ प्रवासीओ पासेथी भाथुं हतु ते खुंचावां लीधुं ने केटलाकने तो मार
पण मायौ.

गॅरिबल्डीए आनिटाने सान् मॅरिनोमा गखी जवाने घणाए प्रयत्नो
कयां, पण ते कशार्थीए समजी नहि. थाक अने थोडाथी ते हेरान धर्ती
हती तोपण त्हेणे स्वामीना वियोग करतां मृत्यु भल्ल मान्यु. गॅरिबल्डी ज्यारे
अतिशय ब्रह्मो, तयार ते इशाने ए'बुं ज ब्रह्मो के " नाथ ! त्वरे शुं त्हेमे
म्हारो त्याग करवा इच्छो छे ? " आ शब्दोथी गॅरिबल्डी निरुत्तर बइ जतो.
गॅरिबल्डीए आ प्रवासमा पण त्हेने साथे लीधो. गर्भवती सती पमे चालीने
स्वामी साथे आड्रियाटिक उपसागर पासे आवां प्होंची. सेसेनाटिको बंदरे

આવી વાયુ તો કેન્દ્રીય માછામાં મડવામાં બેશ માછલા પકડવા જતા હતા
 મૅરિબાના નામથી મુખ થઈ અને ઓસ્ટ્રેલિયનના અભ્યાસકારના તિસ્કાર રૂપ
 માછામાં એ ન તર મડવા આપ્યા મૅરિબાની અને તેના સહચરો એ મડવામાં
 બેશ બેનિસ્ તરફ ચાલવાના વિચાર કરતા હતા પણ એ જ રાત્ર પૂર્વ તરફ
 થા વાદળા રહ્યા આયા અને થોડા વલ્લતમાં આફ્રિકાના સમુદ્ર પર
 આકાશ કાઠ મેશ થઈ ગયું જાત વાતામાસ મુદ્રમાં મ્હાન માના મૅરિબાના
 રહાવાવા લાગ્યા આયા આજ રાત ત્યા પશ રહ્યું પણ સવારમાં ઓ
 ઓસ્ટ્રેલિયા ત નગરમાં તેના શાધમાં આવ્યા, પણ એન્ડામાં વાયુ અનુકૂળ થ
 જવાયા મૅરિબાના અને હના સાથેમાં મડવામાં બેશ ચલના થયા અનેકૂલ
 વાયુથી તર મડવામાંથી ચર મહા તો સૂર આગળ આયા ન બીજ દિવસ
 પ્રાત કાઠમાં મૅરિબાની આનિગન અને વાજા રત્નાક સાથે પાન પો
 (Po) મશના મુલ પર આવળા મિતાના થદર લઈ આયા એ ચાર મડવા
 માના એક મહામાં મૅરિબાના આગળ પ્રાસદ્ધ વસ્તા સિસિદયાચવા અને
 તેના થ પુત્રા યુગ વાસા અને એક અનુચર, એન્ડા જળ વડા હતા આ
 નલપ્રવાસમાં આનિગની તથિયત છૂક લથડા મડ, તેન હાથ પર લઈ મૅરિ
 બાની કિનાર ઉતયા

વાકાના નવ મહા એન્ડા માગ્યશાસ્ત્રા તિવર્યા નદિ થાન નવજ
 તમાં ઓસ્ટ્રેલિયાના એન્ડા પક્ષ પાછા અને તેના પર માલ આ હાથ
 તેમના સદાર કર્યો

મૅરિબાની માદી આનિગન કર જ સ્થળ ઉતર્યો ત સ્થળ ઓ સ્થળ
 દુતોયા ઉભરાઈ ગયા લાગ્યું આનિગ પાછેના હેતરના અનામના ઉચા
 છ દમાં સતાઈસ્વામાના ચાચમા માથુ મક્કા તિત્રા ઉ લખા હતા તા માગ્ય
 • ૧ રહીશ દોઝરા અને દક્ષિણ અમારક નો એક સદાર એ ન જ આ

વાતે હેમની સાથે દના ગૌરવલ્લાહ ત્હમન સેન્દ્રી કરવા સારથા હતા ને મૂંચના આપા પ્રતા, ક બાંચા વચ્ચના કાદ ઓસ્ટ્રિયન્ સૈનિક પાઠા અવનો મારમ પડ કે સરન જ વતમા આપવા

જ ત્રાવનપ્રવાહી સા : ત્હના આવાપ્રવાહ મિશ્રિત હો, તે પાવન પ્રવાહ પાવ વધ થાય છે ગૌરવલ્લાહ નિર્નિગ્ધ ગાને ત્હના નામ તાકો જાદ રહ્યા જ હૃદયપ્રવાહના ત્હની સનસ્ત આશાઓ, શોક, દુઃખ શાનદ આગળ દિવસ મચ્છા રહેતા, ત હૃદયપ્રવાહ આન મુકાદ જાત છે ગૌરવલ્લાહ અધુનૂ જાત ને જાદ રહ્યા છે પાને રાતા વસ પદરલા, તથી ઓસ્ટ્રિયન્ સૈનિકા જુએ તા આઘ્ઘી વહાડ મટ એ રાતા વસ વદલવા યુગ થાસા વહાન તરફ જતા હતા, એવામા ઓસ્ટ્રિયન્ ગુમ્તચરાએ એને કાઢા, અને ગાલ્પ્યા તુઓએ પકદમ દ ૩ આવા ત્હન પટક્યો. ગૌરવલ્લાહના પાના નવ સહચરાન પળ પકદા વહાન્યા નિપ્પર ઓસ્ટ્રિયનાન એ નવ જળનો વધ કરવાના દુકમ કર્યો નવ રાગ્તન થા ગમ્ત લાવવામા આવ્યા અને નવ મારા સ્વાદવામા આવ્યા એ નવ લાગના આ નવ કશખાન કેડ સુધા કાઢવામા આવ્યા ને દૂધા હેમના પર મર્દ થા છાનવામા જાત સપાગમા નવ જળ મરા ગયા ના નવ જળમા એક તા તર વપના છારુરા હતા ત્હો પક કાઢના ઓપા કાઢ્યાથી માર્દીયા થા ગ મદિ, ત્યારે પક નિર્દય ઓસ્ટ્રિયને ત્હના માથામા વિસ્તાર મારા ત્હના પ્રથમ લાગ

કેટલાક ડગ્ગર પછા યુગ વાંચી અને મિત્રિસ્યગિઓ પર કામ કરાવ્યા વિગ જ આસ્ટ્રિયનાએ પ્રાંદદની ગિધા કરી ત્હમન યોલોનાની વધ પૂમમાં લેડ જવાનાં ગાગા નવા જ મલ્ય થાકન ક્રિાધાન મળની દાખા આપવામાં આવેડે, ત્યારે પોર ત્હન માથા પર જાદન્ નર્શુ જડ ઇડ છે યુગ વાકાને ના પડ ના પ્રાંત પ્રનથ જડ છેલ્લામાં થાગુ જ

દશે વઢી તે પાછઢી પુરોહિત થયો હતો અને ત્હેણે ઘણાં વાઢકોના માથા પર પોતાનો આગઢ્ય વડે જાડેન્જઢ ઢાઢ્યુ હતું. મંગાજઢને ઝેમ ધર્માન્ધ હિંદુઓ પવિત્ર માને છે ને ત્હેના સ્પર્શથી દેહ પવિત્ર થયો માને છે, તેમજ ધર્માન્ધ ત્રિધિયનો જાડેન્જઢને માટે માને છે. આ મન્તવ્ય પ્રમાણે યુગો ઘાતાનુ મસ્તક અને આગઢી પવિત્ર થયા મનાય પોપ્ના તે પ્રદેશના દુષ્ટ પ્રતિનિધિએ આઢલા જ વારણથી વધભૂમિ પર લેઈ જતા પ્હેલા યુગો ઘાતીના મસ્તકની ચામડી ને આગઢી કાપી લેવાની આજ્ઞા કરી, કારણ કે તે માનતો હતો કે પવિત્ર અગનો વધ કરવાની શાશ્વત્તા મનાઈ છે ! ધર્મેને નામે—ભગવાન્નો નામે—આ લોમહર્ષણ આજ્ઞા તુરત પાઢવામા આવી. યુગો ઘાતી લોહી ટપકતે કલેવરે પોતાના મિત્ર સાથે અમ્લાન વડને વધભૂ-મિ પર આપ્યો મૃત્યુશયથી તેઓ જરાપ ઢ્યાં નાટ. તેઓને અન્તિમ પ્રાર્થના કરવા વચ્ચત આવ્યો. દ વચ્ચત ટુંકો હોયોથી તેઓએ પોતાને માટે પ્રાર્થના ન કરતા ઘાતકોના પાપ માફ કરવાની રૂશ્વર પાસે પ્રાર્થના કરી, અને આત્મસમર્પણના જ્વલન્ત દહાન્ત રૂપ આ વે ધમશરોએ નિર્ભયતાથી મૃત્યુને આલિંગન કર્યું. દેવોના દુન્દુભિનાદ અને પુષ્પટ્ટિ વચ્ચે ત્હેમના આત્મા ન્યાયી ભગવાન્ના દરવારમા ચાલતા થવા. તે જ દિવસે સ્વજાતીય વન્ધુના-પુરો-હિતના-લોહીથી દાય ઘોઈ અને ત્હેમના મૃતદેહ ઉપર પગ દેઈ પોપ્ રોમ્ના રાજસિંહાસન પર ચઢ્યાં !

આપણે આનિટાને પેલા અનાજના ક્ષેતરમા મુકીને આઢ્યા છીએ. ફરી ચાલો જોઈએ, ઇટાલીની આધિપતી દેવી આનિટાનો કી સ્થિતિહે ? સત્તા સ્વામીના કોઢામા મસ્તક મુકી છુતી છે અને એ મૃત્યુશલે પળ સ્વામીના દુઃખના વિચારથી વ્યાવુલ યદ ત્હેના સામુ જોદ રહી છે. ઑસ્ટ્રિયનો સ્વામીને પકડી જશે એ બીકથી તે પોતાનુ દુઃખ મૂલી ગઈ છે. પતિદવતા સાધ્વીને મન

ईश्वर जेवो छे, गटे ज जगन्ना प्रार्थना करवा मूख नद स्वामीमा हीन
यइ गइ छ आ पवित्र मूर्तिना दर्शनवा पावानु पापनाच अन असुनानु
असतात्ववाच नाश पाम !

पउल प्होरे ओंस्ट्रिवनो गैरिबन्डा न जइवाया निगइ बनी
चाल्या गया हालवाइ जरी दोष-शखाना पठ मरणोन्मुखी बनिनने खाद्यामा
मुवाडा अधुधारा बहती आस गसिबली जेइ गयो छ, एवु दलान फेटलाक
बहुताने दया आवा ने तहनी पाम आवा उमा गैरिबन्डाए ट्रेमन रेवनार्थी
एक डॉक्टर बोलावा लावयाना प्रार्थना करी पण डॉक्टरने अही बोलावी
लाववा करता शर्माने हानटर पस लइ नदानु सस्तु पइ एन हावाथा
आनिदान एव गहामा गुवाडा तओ रेवेन तरफ चाल्या तहने कान
सावधानतापी मुवाडा गैरिबन्डी तहनी पास बठे हुना ओंस्ट्रियनाना
अफ्या गाढाने जमल तथा पर्वतने भागें हाका अनिकछथा मार्चिपु रवी
सियाली (Marquis Graciosi) राज्यना ते भाव प्होच्या

आनिदाने लइने गैरिबन्डा रेवनार्थ थोड दूर आरेग मॅन्डाबाला
गाममा अबी प्होच्या, एा एक सङ्गतन पर उतारा बचो, लहुन उतारवळ्या
आनिदान मा पयागी करी गैरिबन्डाए ए प्राणपुन्यजन शय्या पर मुवाडा
के तरत ज तहना अपर्षिद आना आ पार्थिव दह छाडा स्वधामे चाल्या
गयो आनिग, वर रमणा आनिग, गैरिबन्डाना जवनरय पनिमवा
आनिग-आज पृथ्वाने रोनी मुझ, गैरिबन्डान अघमुखी करी आ पाप
शुधिवी खनी चालती यइ !

बुसलेयन् आर्थर् अम् ए पोतान Italy in Transition
नामना प्रथमा आ ध्यना सबधे ता प्रमाणे वगन कर छ —

“ गैरिवल्डीए आनिटाने मरणोन्मुखी अवस्थामा गाडीमा सुवाडी रैगिग्लिया नामना मित्रने घेर आणो. सेण्ड् आल्फर्टनो हॉन्टर नात्रिजा आव्यो ने त्हेनी नाडी जोड् येल्यो ‘ आ वाइ एक प्रकारना सेरी तावर्था पीढाय छे. ’ त्हेने तरत ज घरमा छेइ जनामा आणी ने पथारीमा सुवाड-यामा आचो. तरस लागी हर्ता माटे त्हेनी आगिहो पाणीनो प्यालो धरथामा आव्यो, पण एक बे टीपा जीभ पर पळ्या, एटलामा तो त्हेनो प्राण निकळी गयो, गैरिवल्डी ते बखते त्हेनी पासे ज पेटी हर्तो. ते उबे स्वर रेडी उळ्यो ते एटलो बघो शोकातुर थइ गयो के त्हेने शान्तता आपवानी जरूर पडी तोपण आधी दारुण घटनामा पण त्हेणे शोक करवामा बहु थलत गाळ्यो नहि. ऑस्ट्रियनो त्हेनी पाछळ आवे छे ए’वु साभळीने त्हेने स्याधी नासबु पच्चु. जर्ता बखते घरना मालिकने ते प्रार्थना करतो गयो के आनिटाने ते यथोचित सम्मानधी भूमिदाह करे. इ स. १८४९ना ऑ’गस्ट् मासनी ४थी तारीखे सध्याकाळे आनिटा आ देह त्यजी चालती थइ गैरिवल्डीने जरावार आश्रय आप्याधी अने आनिटानु त्हेना घरमा मृत्यु थयाधी ते रोडुतने केवी विषम अवस्था भोगवर्था पडी ते ते ज सारी रीते जाणी शकै आधी गैरिवल्डीनी प्रार्थनानुसार त्हेनी छाना मृत देहने विधि प्रमाणे भूमिदाह करी शक्यो नहि. ए मृत देहने रात्रे छानोमानो खेतारमा लइ जइ सताडवो पळ्यो. ”

ज्यारे लोके आवीने बातमी आपी के ऑस्ट्रियनो आवे छे, त्यारे ते शोकथी एवो तो व्याकुळ थइ गयो हर्तो के अनेक कष्टे त्हेणे आनिटाना मृत देहने पढतो मुकी अजानु कबुल करु. मर्मच्छेदा अवस्थामा प्राणप्रिया आनिटाना मृत देहने एम ने एम पढतो मुकी शोकदुर्भर हृदये विजन प्रदेशमा संगिनी बिना पलायन मार्गे चाट्यो. जे आनिटा आजगुधी भीषण रणक्षेत्रमा

सहायता आपनार विश्वांगु वैप्लवित मित्रो मत्री आने ते पण जणांनु मा-
गेमा एक ऑस्ट्रियन् गुप्तचरनी चाधे ते एव टेचल् पर जम्यो पण हतो,
परन्तु गुप्तचर रहेने ओझ्यो शक्यो नहि एक दिवस गॅरिबल्डी आनिटाना
शोरमा अने इटालीनी भविष्य ज्ञानरामा विचारमा टेचल् पर माथु मुफी
घेठो हतो, रोचामा ऑस्ट्रियन् भैनिओ आधा प्होच्या ने रहेने “ त्ठोमे पैला
राता राक्षसने जोयो के ? ” एवो प्रश्न पुछवा लाग्या. गॅरिबल्डी राता
बन्न प्हेरतो अने शत्रुओने राक्षसना जेडलो भय पमाडतो तेथो तेओ एने
राता राक्षस (Red Devil) व्हैता

गॅरिबल्डीए रहेमना तरफ सारीने “ ना ” कथु. आम ते आ बळत
पण शत्रुओथी बची गयो संते ते जीनोआ उपमागर पर अनेटा स्पेझिया
(Spezia) नगरमा जड उभो ह्या गया पठी सामञ्ज्य के फ्लोरेंसमा
हजी पण स्पेझ उठे एवु फड लागनु नवी भार्या रहेणे एक गाडु भाडे
कथु ने रहेमा वेशाने चियावरी नगरमा गयो छत्री सपन्वरे ते ए नगरमा
प्होच्यो ते नगरना सेनापति, गॅरिबल्डीने रहेनु नाम प्रवास न करवानी
मलाह आपी, कारणके रहेमा आगमननी यासां सामञ्ज्यने नगरमा हा हो थड
जाय. पीजे दिवसे छानोमानो ते गॅरिबल्डीन नगर बहार छेड गयो अने
जीनोआना प्रधान सेनापति साय ला-मर्माण स्थळ आगळ रहेनी सुलाभात
बराथी ते सेनापतिए रहेने दहु आदरयी सत्कार आप्यो, पण राजनीतिने
बस थड रहेने फेदरानामा गायो. आ समाचार ट्युरिन्मा प्होच्या अने
ए विषय पर त्याना महासभामा भार तर्क वितर्क यथा अते श्रद्धान् अने
ऑस्ट्रियाना भययी रहेने सम्मान साथे वेदछानामा ज राक्षसानो ठराव यत्रो.
‘ तरत ज पाठो आवु छु ’ ए गौरववचन देइ गॅरिबल्डीनी श्रद्धमा-
नाने अने सत्ताने जोवा साइस् नगरमा गयो. गॅरिबल्डीनी माताने आ बस्यते

होलचाल पर चौकी सख्तवानां आगी इत्यां त्यांची ते टाङ्गीर (Tangier) गयो. त्यां केदल्याक अठगडिया रह्या पट्ये त्हेने एक वहान मळ्यु. ते वहानमा प्रथम ते लिवरपूल गयो ने लाथी एक म्हेटा वहानमा वेशी न्यु यॉर्क गयो. इ. स. १८५०नी ग्रीष्मऋतुमा युनाइटेड स्टेट्सनी प्रधान नगरी न्यु यॉर्कमा जड उभा.

ते न्यु यॉर्कमा म्होच्यो के तरत ज बघो अमेरिका खंड त्हेने प्रजाइय रीते मान आपवा लाग्यो. न्यु यॉर्क नगर त्हेने मान आपवाने माटे एक म्हेटा सभा भरवानी तयारी करवा लाग्यु, पण विनयी गॅरिवल्डीए आभार साथे ते सभा बध सख्तवानी प्रार्थना करी. अमेरिकन प्रजाए आ देशहितपीने पुष्कळ मान आपवानी, न्यु यॉर्कमा जे सुख आपी शक्य ते बधु सुख आपवानी, डाउन हॉल एना निवासस्थान माटे खाली करी आपवानी अने त्हेना जमयज पुरा वाडवानी इच्छा वतायी त्हेने कोइ पण प्रकारे दुःख न पडे ए'यो घदोरस्त करी आपवानी इच्छा वतायी. पण गॅरिवल्डीने आ'मानुं बड जोडतु न्होतु देशहितपणाची किंमतमा कड पण लेवु ते आनिम्य छे एम ते सर्वदा मानतो. गॅरिवल्डीना थरित्रनो आ अपूर्व सहिमा ! गॅरिवल्डीनु स्वतः मन बान्धवो पासेथी पण बड लेता सकोच पामतु, अमेरिकानी रेषा अनेक प्रभुभां हता. तेओ आनन्दपूर्वक त्हेने सहायता करवा आगळ पळ्या गॅरिवल्डीए त्हेमनी पण प्रार्थना पूरी करी नहि बधुगणने सळे योजनाए थड पडवु त्हेना करता स्वाधीनताची निर्वाह करचो ए हजार गणा गोरपनी पात छे एम त्हेणे मान्यु.

आ समवे अनेक वैयक्तिक इटालियनोए अमेरिकामा आर्था आश्रय लीपो हतो इटालिना ए विप्लवमा निष्कळ थयाथी लॅडोरोलिन् नामनो एव. इटालियन् अमेरिकामा आबी समुद्र पर वहानना काम करतो हतो.

लोकों त्याग्य' होता, पण गॅरिबल्डाना प्रारब्धदेवा ता त्या पण प्रमत्त भई नहि
 त्याने पाछा त पाताना मूळ घघामा पड्या लीमा नगरना एक व्यापारा-उ
 न्पिन्नाड निग्राना एक व्याप ग वहाणवा ॥ ५८५॥ थया न पुरुषा लागकाग
 चाल्या ॥ व्यापारा साथ त्हेने एक छळत ययु हनु त लग्नतना मुसद्दामा त
 व्यापाराए एक स्थळ सखा घाल् क वहाण जा भा'वा भरी न लवाय ता
 चानना गुगमा ॥ भरा लावनु तारत ज गौरिवल्डाए त कलम पर छका माया
 न वळा उठ्या ' गौरिवल्डा कदा ए मनुष्यना मासना व्यापार नाह करे !'
 अ स्वतन्त्रताना उपासक त गुलामना व्यापार प्रात आ'वा तिरस्कार बजाट
 ए गा भु आश्चय ?

आ जळयाना समाप्त करी त न्यु योक्ना पाछा कया पछी कौ
 मन्वेथ (Commonwealth साधारणतः) नामना एक व्यापारी वहा
 णना कमाण्डर थयो न पूर्व भणा चाल्या ओ के ए वहाण पर अमारकन्
 वावटा उठतो होता तापण त्हेना कमाण्डर समज बधा खलासीओ देशान
 कात थयला इटालीयना ज होता बधाए उच्च कुळमा जन्मला न उच्च शिक्षा
 पामेला होता बधा स्वदेश जवा उत्सुक भई ग्या होता.

ई ग १८५३ना सप्टम्बर मासमा आ वहाण अमारिकन् उदर रचना
 पून दिशामा चाल्यु वायल्ल लवा आ वहाण इंग्लंडमा टाडन् नवान काठ
 आवला न्यु क्सेल्स बंदर लगर चाल्यु त्यार त्याना असरथ एक गॅरिबल्डा
 न मान आपवा वहाण पर आल्या वहाण जगर स्त्रिल्लस् सरफ नवा तीवरा
 ययु त्यार आ गवा एक भगुल्य तरवार भट आपवा आल्या गॅरिबल्डाए
 प्रथम ता आ भट लवा ना पाडी पण लाकना अत्यंत आग्रह्या
 अत त स्वीकारा खना चाल्यु नहि बधा गॅरिबल्डाना गुणना वणन करा
 लाग्या, त्हेना जवायमा विनया गौरिवल्डा चाल्या ' हु अग्रची माया वहु

કે યાવર તે જ રાત્રે ને તે જ સમયે તેનીં જનની મૃત્યુ પામી હતી, આથી તેના વિસ્મયની સોમા ન રહી.

તેનાં બે પુત્રો અને કન્યા પોતાના પિતરાઈ કાકા હિંદિરાને ત્યાં રહેતાં, અને તેનીં જાં તદ્દેમનીં સમાજ રાસતી. ગૌરિવલ્લીનો સગો ભાઈ માઈકેલ્ વ્યાપારને રુધે પરગામ રહેતો હતો, પણ તે વધે વધે યાત્રાં આ છોકરાનીં સ્થિતિ ઓઢ જતો.

હુદાલીનું રાજકાર્ય આકાશ આ સમયે સ્થિર હતું. યાત્રાઓના તોફાન પહેલાં સર્વ સ્થળે શાંતિ પ્રસરી રહેઝ તેમ સમસ્ત હુદાલીમાં શાન્તિ પ્રસરી હતી. પીડમણ્ડરાજને પણ ગૌરિવલ્લી તરફનીં થાંક મટી ગઈ હતી, કારણ કે તે જાણતો હતો કે મૈંડ્ઝિનીનીં પેડે ગૌરિવલ્લી રાજ-તંત્રનો વિરોધી નથી. ગૌરિવલ્લી પણ સ્વદેશીઓ સમ્મુખ વ્યાપ્તિ આપતા કહેતો કે આ ક્ષણે તો પીડમણ્ડ જ આપણી આશાનું સ્થાન છે.

ગૌરિવલ્લીએ કેટલાક માસ સુધા ભૂમધ્યસમુદ્રમાં વ્યાપાર કરી ઘણું ધન મેળવ્યું. એ ધનથી તેણે કૌંબ્રેરા દ્વીપ તરીકે લીધો. પછી ત્યાં રહેવા લાગ્યો ને ભવિષ્યના શુભ દિવસની ઘાટ જાંવા લાગ્યો. હુદાલીમાં રણવાય ઘાને ને સમઘાય કે તરત જ યુદ્ધક્ષેત્રમાં દોહી જવું એવો તેનાં અભિલાષા હતાં. દેશનિકાલ થયેલાં વધુઓ અને સહચરો તેને આ દ્વીપમાં ઘાથી મલ્લવા લાગ્યા. તઓ એકઠા થઈને સેતી કરવા લાગ્યા ને અવસર મલ્લતા અભ્યાસ કરવામાં તથા પત્ર લેલવામાં કાલ ગાળવા લાગ્યા મહત્વપૂર્ણ આટલા વારામાં એકઠા થઈને ઘાંજે કોડ પણ સ્થળે રહ્યા નથી. * સેપ્ટ્ હોલિનામાં પણ આંવો વીરસમાગમ થયો ન્હોતો.

* આ દ્વીપમાં વીરશ્રેષ્ઠ પ્રથમ નેપોલિયને વન્દીભાવે જીવનનાં શેષ ભાગ ગાળ્યો હતો. હૃદયનાં માહાત્મ્યમાં અને આત્મસમર્પણનીં પૂર્ણતામાં નેપોલિયન્ કરતાં ગૌરિવલ્લી અનેકગણો શ્રેષ્ઠ હતો.

પ્રકરણ ૧૭.

કેંપ્રેરાદ્વીપમાં ગૅરિવલ્ડીનો ગૃહસ્થાશ્રમ.

રોમના ગૌરવના દિવસોમાં-જ્યારે રોમના પ્રતાપથી ધરતી કંપતી, જ્યારે રોમને જગત્ આદર્શરૂપ માનતું, જ્યારે પરદેશીઓના સોનાનો સોડો મમકર્થી રોમની આત્મસમર્પણ શક્તિ અજાતી નહિ, -એ પુરાતન કાઢનામદ્દલ-પૂર્ણ દિવસોમાં રોમનો ટિકટેટર્ સિન્સિનેટસે જેમ રાજ્યકાર્યલ્લગી ઉદર અર્થે પોતાને હાથે હઠ પકડ્યું હતું, તેમજ રોમના આધુનિક ટિકટેટર્ ગૅરિવલ્ડીએ રાજ્યનૈતિક કાર્યને અભાવે હઠ ફેરવી પોતાનો નિર્વાહ કરવાનો સંકલ્પ કર્યો. પરંપરથી સ્થંભચઢા પોતાના કેંપ્રેરા દ્વીપને ઘડનૂની વાઙી જેડો ઘનાવધાને જીવસદોસટ પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. ઇટાલીવાસીઓ ગૅરિવલ્ડીનું દૃષ્ટાન્ત લેઈ ઇટાલીની જમીન પર આટલો પ્રયત્ન કરે તો જમીનમાંથી સોનું નિકળે. પણ સિદ્ધિ સાધનાના પ્રમાણમાં હોય છે ગૅરિવલ્ડી આટઆટલી મહેનત કરે છે, પણ પરંપરમાંથી પકવધું, એ જેવી તેવી વાત નથી. ઇટાલિયનો ધોડી મહેનતે ઇટાલીનાં ક્ષેત્રોમાંથી પુષ્કલ અનાજ પકવી લે છે. એક જળ અસ્થાને અતિ શ્રમ કરે છે, ચીજો જળ સુસ્યાને અલ્પ શ્રમ કરે છે. પ્રકૃતિને સમાન અનુકૂલતાઓ આપવામાં ન આવે તો શ્રમ પર ઊત્તમની શિરાશી વાંધી શકાય નહીં.

ગૅરિવલ્ડી કેંપ્રેરા દ્વોપમાં યોગ્ય પાક ઉતારી શક્યો કે નહિ, કૃષિ-કાર્યમાં તે સફલ નિવજ્યો કે નહિ તે હવે આપણે જોવાનું નથી. પણ એટલું તો સ્પષ્ટ કે તે આ કાર્યથી અતિ આનંદે પોતાનું જીવન માઢવા લાગ્યો. તે પોતે જ શાન્તિસુખ ભોગવી નિશ્ચિન્ત થયો એમ નહિ પણ તે દ્વીપમાં રહેતા

પર્વતવાસીઓને પણ વિવિધ પ્રકારે સુખી કરવાના એજે પ્રયત્નો કર્યા, તેજેને શ્ચ્છાશક્તિદ્વારા એ અદમ્ય અને જગલી જાતિમા પણ આત્મભાવ પેદા કર્યો અને શાન્તિ પ્રસારી. તેઓ ગૌરિવલ્ડને પિતા સમાન ગણતા, ગૌરિવલ્ડી પણ પણ હિંમેને પુત્ર સમાન સુખ આપતો.

ગૌરિવલ્ડી પોતાને કૅપ્રેરાનો સંન્યાસી (Recluse of Capriera) એ નામથી ઓળખાવતો એ સંન્યાસીની આમે કઠણ પથરવાળા પર્વતો આવી રહ્યા હતા, ચારે બાજુએ વિશાળ સમુદ્રના મોજા ડહાળ્યા કરતા પર્વતો પર અનેક સુગન્ધિમય પુષ્પવેલંભોથી એ અરમ્ય સ્થાનને પણ રમણીય બનાવી દેછે. કેટકેટલા સુગંધિત પુષ્પો ચારે બાજુએ સુગન્ધિ પ્રસારો રહ્યા છે. ગન્ધવાહી યાત્રુ એ સુગન્ધિને દ્વિપદ્વીપાન્તરે લેઈ જાય છે. એ સ્થાને ગયા હૈએ તો કોઈ દેવસ્થાનમા આવ્યા છીએ એમ લાગે, સુગન્ધિની મગજ શાન્ત થઈ જાય, ગૌરિવલ્ડીનો આશ્રમ જાગે જોઈ તપસ્વીનો આશ્રમ હોય એમ લાગે. તેજેને જે સ્થળે આશ્રમ બનાવ્યો છે તે વિના યજ્ઞે સર્વ સ્થળે જગલ છે. ગાયો બકરા ત્યા સ્વતંત્રતાથી ચરતા ફરે છે.

આ કૅપ્રેરાનો સંન્યાસી જે બાજુએ નજર કરે છે તે બાજુઓનો તે અધીશ્વર હોય એમ માને છે, તેના પ્રભુત્વ સામે પ્રતિવાદ ડઠાવે એવું આ બેટમા કોઈ નથા. ગૌરિવલ્ડી રહેતો કે પૃથ્વી પર જે સુર અને સ્વતંત્રતા દુષ્પ્રાપ્ય છે તે સુખ અને સ્વતંત્રતા અહીં સાધ્ય છે. ત્યાં જોઈતા તે ગૌરિવલ્ડીના કુટુંબીઓ હોય એવો જ ભાસ થતો તેઓ વાહ્ય આદરને ત્યજી દેઈ હૃદયની પવિત્રતાયા ર્જીશ્વરની ઉપાસના કરતા હતા. એમની ઉપાસનામા કૃત્રિમતાની ગંધ પણ નહોતી. આ ઉપાસકમઢબ્બેને વિશાળ આકાશ ચંદરવા રૂપ, નક્ષત્રમઢઢ દાપમાલા રૂપ, સમુદ્રતરંગો વાયુધ્વાનિ રૂપ, સ્તાનુજો દેવમન્દિર રૂપ, અને પર્વતો વેદો રૂપ હતા.

આમ ગૌરિચંદ્રી મુલે દ્વાદા ગાઢ્યા લાગ્યો વળ ત્હેનુ ધત્ત તો ચરચર વઢ્યા કરતુ, વાસ્તવિક રીતે તે મુખી થદ શક્યો નહિ. જે આશા રતાને અનેક પ્રયત્નથી આટલા દિવસ મુખી પોતાની હૃદયભૂમિમા પાટા પોષા મ્હોટી કરા હતા, તે આશાલતાને હજા ચ ફુલફઢ આઢ્યા નહિ, અર્ધા ત નિરતર વઢ્યા કરતો. આત્મજાવનમા ત્હેને આ પ્રમાણે પોતાનુ દુઃખ પ્રવટ કર્યુ છે — “લોકના મન નાંચથી ઉદાર અને ઉદારથી ઉદારતર થાય એ આશાથી મ્હે મારુ જીવન ગાઢ્યુ. એટલા માટે જ મ્હે યપાશક્તિ મર્વન્ન સર્વેદા માનવજાતિને સ્વતંત્ર કરવા પ્રયત્નો કર્યા છે, તોપણ મ્હાર દુઃખ સાથે બાજ સ્વીકારવુ પડે છે કે મ્હારી એ આશાવદુ યોરા જ અશોમા પઢામૂત થદ છે જોકે એ શુભ દિવસના આગમન્ને વિલગ થતો દેહી, ઉચ્છતિપ્રસાદની મૃતુતા દેહી મ્હારુ હૃદય વ્યથિત થાય છે, તોપણ એ દિન આવશે જ આવન્ન-તમા તો મ્હન કદ ગઢદ નથા. ” ગૌરિચંદ્રી આ પૃથ્વાન સ્વગરુપ યનાયવા દ્વચ્છતો હતો, તે દ્વચ્છાને અમલમા મુક્તાં વિલગ થતાં જાદ દુઃખ પામતા ત્હનો ગુરુ ઉદારચારત મેંદુક્ષિને વળ આ પાપપશ્ચિલ સ્વાર્થદુટ પૃથિવાન સ્વગ-ધામ યનાવવામાં નિષ્પઢ નિવઢ્યાયા અત્યત દુઃખા થયા ને મરતા મુખા દુઃખ રહ્યો. આમ જે જે મહાત્માઓ જનનાથરણન પાતાની ઉચ્ચના પર લાગવાન પ્રયત્ન કરતા નિષ્પઢ નિવઢ્યા છે તે ગર્વે અતરમા વ્યવા ગમ્યા છે.

જેમ પાપાવમય દ્વીપને નન્દનવન વનાવા ન શક્યાર્થી ગૌરિચંદ્રી વ્યવા પામે છે, તેમજ માનવજાતિને દેવતા દર વનાવા શક્યામા નિષ્પઢ નિવઢ્યાથી તે વ્યથિત થાય છે. જેઆનાં આદત અતિ ઊંચ હોય છે, હમની આદતના મગ થતા તેઓ આ'થી જ સ્થિતિ પામે છે. આદતને દેલનારા ચાલકો ભેવા સમો નિધિન્ત કયા રાંત રહી યક ? મનુષ્યનું આદર્શ ના સમ્પદ સરવ ન હોય તો ત્હેનાર્થી સાધના વળ ચડવાનુ ઢના નથી, અન સાધના

चलवान् न होय तो सिद्धि तो उच्च प्रकारनी होय ज क्यांथी ! प्रकाण्ड आदर्श
राष्ट्रिभिर्दुमा राखे तो जगन् जहर ऊचु थाय.

दिता तरफयो मळेळी अने पोते उपाजन करेली-वधी यद्दने त्हेनी
पासे १५०० पाटण्डनी पुत्री यह हतो. त्हेनाथी ५२० पाटण्ड् कॅप्रेरा द्वीप
स्वरांद्वाभा गया. ए द्वीप सार्दिनियानी छेक पासे आव्यो छे. ए'नो परिघ
पदर माडल ने लबाइ पाच माडल छै. ए'वी कथा चाले छे के आ बेटमा
मवैथी प्रथम महर्षि स्त्रिटवने ज आवां वास कयों हतो अने पथरना दगलामा
पोतानो देह दाडी पोते लोमान्तरमा गमन कयुं इत्तु. सार पछी कौंसिका
न्यापना १५० वैष्णविक सिस्तिभो यदरघटीभा गया ने आ बेटमा आबी
परधरना पर बाधी रहेमा रहंया लाग्या. रॉरिक्ली प्रथम रोम्माथी नाशी
आव्यो हतो, त्यारे आ लंकना खाल्ख पढेळा पत्थरना घरमा त्हेणे आश्रय
लीयो हतो, ते दिवसथी त्हेने आ द्वीप पर विशेष ममता यह हती. ते दिव-
सथी ज आ बेटमा त्हेणे वास करवानो सकल्प कयों हतो. अनेक दिवस पजी
रहेनो ए मक्कर फळीभूत थयो.

ए बेट ला माडालेना नगरनी म्युनिसिपालीटीना तानाना हतो ए नगर
पाने आपेला एक न्हाना बेटमा छे इ. स. १८५४ मा जीनांआमा गयो ने ते
वसते बहाणनां भोक्री छोडी, पोताना पुत्र मिनोटी बने केटलाक क्षेप्रेज
मित्रो साथे गुप्त बेडे जीनोआथी प्रथम सार्दिनियामा गया ने ए बेटमा
अधे फरी अते ला माडालेना नगरमा गयो त्या गया पट्टी त्हेने खबर मळी
के कॅप्रेरा बेटनो अघों भाग सिर्गियर ल्युसिनो नामना एक इटालियन्ने
रावे छे ने बीजो अघों भाग कॉलिन्स् नामना एक अंग्रेजने सावे छे. बने
अण ला माडालेनामा रहेता हता. ए नगरनी म्युनिसिपालीटीने पण त्हेमा
पशुओ चरववानो अधिकार हतो इ. स. १८५५ मा आरम्भा ज रॉरिक्-

स्त्रीए रु. ५००० खारी बेटनी अर्धो भाग लुसिनो अने म्युनिसिपालीटी पाछेयी खरीदी लीयो. बीजो अर्धो भाग पण ते खरीदी लेत, पण फॉलिन्से ते आप्यो नहि. गैरिवल्डीने फॉलिन्स् माये रोज सकरात धवा लागो. गैरिवल्डीनां अणसमज पशुभो फॉलिन्स्ना भागमां चरवा जाय, तो त्हेनां गाणयो आ पशुभोने मारोने हांकी क्हाटे; त्यारे फॉलिन्स्नां पशु गैरिवल्डीना भागमां चरवा जाय तो पुत्र मिनीटी त्हेमने हांकी क्हाटे ए'वामां फॉलिन्स् मरी गयो ने त्हेनी विधवापत्नीए व्यवस्था नहि यह सकदार्था तं अ'र्धो भाग गैरिवल्डीने घेववा क्वड कर्तु. गैरिवल्डीना टांमेज घन्नुओए फट करी ए धर्मभागनी कीमत एकठी करो गैरिवल्डी उपर बहु भातिभाव राखती मिसिस् स्वाब् (Mrs. Schwabo) नामनी एक अंग्रेज बाइए आ फंडमां म्होटी रकम भरी हती. ए ज वर्षनी शरद ऋतुमा मिनीटी गैरिवल्डीने नामे बार्कानो अर्द्ध भाग खरीदी लेवामां आप्यो. पण लेखमा एक कलम ए'यी छती हती के त्हेनो पिता जोयफ् गैरिवल्डी जीवे त्यां सुधी यथा बेटनो भोगवटो ते करे.

गैरिवल्डीने स्वामी हती के पैसो खरचवामां आवे तो ला माडा-लेनानु बदर हुनियामा सर्व बंदर करता व्हडीआतुं थाय. मैलसन् अने मैपोलियन् पण एम ज मानता, ने तेथी तेजोए स्टाडिनियाने अने त्हेनी आजुयाजुना म्हाना बेटोने जीती लेइ पोताना राज्यमा भेळी देवानी इच्छा करी हती. वडी फॅप्रेरा बेटमां ग्रेनाइट् पत्थर बहु ज हता. रोम्नी पेन्थियन् अने पिसान् कॅपट्रेल् तेगज बीजा प्रख्यात मकानोने माटे आ बेटमाथी ज ग्रेनाइट् पत्थर आणवामां आव्या हता.

गैरिवल्डीए आ बेटमां अनेक सुंदर रस्ता बनान्या. त्हेणे पोताना परिवारमां सर्वे माणसने आ काम पर खोज्यां ने पोते पण पुष्कळ म्हेनत्

કરવા સ્વમ્યો શુદ્ધાવસ્થાના જ્યારે એ કામ કરવાને અશક્ત થયો હતો, ત્યારે પળ કામ ચાલતુ હોય ત્યાં એક પત્થર પર બેસતો અને કામ કરનારોને અનેક સ્પર્શોગી સુચનાઓ કરતો ઘેર જતા આવતા વરાત જાય અને કામને અવચળ પૂર્ણે તેથી સ્વાધ્યાસો વચ્ચે થાય ત્યારે એક ગાઢામાં ભરી આહાર-સામગ્રી ત્યાં મળાવે અને ચલા સ્વાદ લે એક દિવસ પ્રીમશન પથના કટ-લાક સમાવડો ત પથના પ્રતિનિધિ રૂપે ત બેટમાં મૅરિવર્ડને માનવન આવવા આડ્યા. ત્હેમની સાથે વાતચિત્ત કરતા વિનોદર્થે ત્હેમને કહિ-યાની ઓજાર વતાના વળુ ક અહીં ત્હેમન + ફ્રિયાન્ કામ કરવું હશે, તો વાહુ મઝશે

કૅપ્રેરા બેટમાં મનાઈટ પત્થરનો પાહાડ છે એ પાહાડનું નામ ટેલા-મોન (Tolhnone મ્હોટા પત્થર) ત્હના પર રહાન ચારે બાજુએ ગજર ફેરવીએ તો વિશાલ સમુદ્રથી અંચ અને વિસ્ત્રાય ઉત્પન્ન થાય હનુમાન્ જેવા કાઈ કાલ્પનિક પુરુષને કૉર્સિવામાથી સ્પાર્ડિનિયા બેટમાં જવા માટે વિધાતાએ આખે મધ્યસ્થલ આ દ્વીપ વિર્માણ કર્યો હાય, અને ધેકડા મારા સહવા જાળ બા પર્વત બનાવ્યા હોય એવો ભાસ થાય છે એ પર્વત પરથી એક વાજએ કૉર્સિકાની શોભા રૂપ મલ્દો રોટાળા પર્વત જળાય છે અને શીર્ષા થાનએ સ્પાર્ડિનિયાનો ત્વશાલ્તા ને સુદરતા હૃદયને વિસ્ત્રાય અને આનંદના હુવાલી દે છે સ્પાર્ડિનિયા પ્રાકૃતિક સૌન્દર્યને ભગર છે, ત્હની સાથે મેલેરિયા તાવનું પણ ત મૂલ્ સ્થાન છે આમ સ્વર્ગ અને નરકનો એકન વાસ ભાગ્યે જ જોવાના આવે છે

+ Freemason, એ નામના સમા છે mason=કાંડ્યા
 Freemason શબ્દનો યૌગિક અર્થ સ્વતન્ત્ર કાંડ્યા, ને એ નાં દૃઢ અર્થ
 શૂદ્ર અને સ્વાર્થીન માનુસમાજ

મેરિબલ્ડી સાર્દિનિયા સંબંધે જે વર્ણન કરે છે તેનો સારાસાર આ પ્રમાણે છે —

‘ સાર્દિનિયા ઇટાલીયન્ ટ્રાપમટલ્સમાં મધ્યભાગે આવેલો છે એને કાંઠે મુદર વલ્લો બાંધી રહેલા છે સૌન્દર્યને લીધે આ દ્વીપ ઇટાલીના કઠ-મર્ણિ જેવો છે જલગ્રસ્તમાં અતુલ લાભ મેળવવો હોય તો ઇટાલી આ ઘેટની ઉપ્રતિ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આવું સ્થાનિજ પદાર્થો અને અભિવ્યક્તિ સપત્તિ મેળવા આપે એવું એક પણ સ્થળ ઇટાલીમાં નથી. એને ઇટાલીના કાફીનર કહેવો જોઈએ હાલ તો એ ઘેટ મહા ભૂમિના પેઠે પડા રહ્યો છે ત્યાંના રહવાશીલો દુષ્કાલથી અને તાવથી કાલનો કોપાઓ ધડ પડે છે રાજ્ય તેના તરફ નજર પણ કરતું નથી ! તમના દુઃખ દૂર કરવાનો એક પણ વાર પ્રયત્ન થયો નથી ”

કૅપ્રેરા ઘેટમાંના પલા પ્લાટ પર ચ્હલ્લાન ભૂમધ્યસમુદ્રના ચારે બાજુએ તો ઝોયુ, પણ હવે વાલક મહાશય ! ચલો દટલ ઉતરાન કૅપ્રેરા-મિહ મેરિબલ્ડાના પરમાઝડે પ્લેલા સે એક સામાન્ય પળકુટા વાંધીને રહેતા હતા, ધાર ધીરે તેણે લાકડાનું ઘર બનાવ્યું ને હાલ તે પત્થરના ઘરમાં રહે છે જરૂર પડતા ગર તમ આરઠા પણ વચારતો ગયો ચાર બાજુએ બોસરી થાંધી છે હાલ ત ઘર સર્પૂર્ણ અવસ્થામાં આવા ગયું છે ન દક્ષિણ અમેરિકાના વિલાસગૃહ જેવું દેખાય છે સવધામાં રહેવા માટે ચાર બાજુએ પર કાંઠી દીધા છે ને તેથી મેરિબલ્ડાનું મકાન તે સૌની વચ્ચે રાજગૃહની વેટે શામી રહ્યું છે પોતાના અને સમ્બંધીઓના મકાનો વચ્ચે એક વાગ બનાવ્યો છે તેથી તે મકાન નવનવનની વચ્ચે હિન્દમવન હોય એવું લાગે છે. જે વર્ષના વહુ યજ્ઞથી તે ઘેટને આવી સ્થિતિમાં લાવી શક્યા છે આ વધારો ચારે બાજુએ પત્થરો ગોઠવાને એક મોંઠે બનાવી હતી. વાગમાં એક

રાજુએ વદામના વૃક્ષ ને ચાંચી રાજુએ દ્રાક્ષના વૈભા વાવ્યા હતા તેમને પાળી પાવતે ન્દાના ન્દાના વેડવા પણ લાંચા હતા.

ગૅરિવલ્ડીની ઘરની એક રાજુએ એ સુદર અશ્વશાળા છે. સુદર અશ્વોપા તેની અશ્વશાળા શોભી રહી છે અનેક સ્થાનોએથી તેના મક્ક-જનોએ સારામા સારા અશ્વો મેટ મોકલેલા તે વધા આ અશ્વશાળામા વાધા લીધા છે. તે ઘોડાઓના નામ ગૅરિવલ્ડાએ, રોમનો પોપ્ નવમો પાયમ્, સ્તિમિલિનો અધીશ્વર જોસફ ફ્રાન્મિસ્, ફ્રાન્સના લુદ્ મેંપોલિયન્ અને એવા અનેક સ્વાધ્યાન્ધ નરપતિઓન નામે તેમના અપ્રાચારનો તિરસ્કાર પ્રદર્શિત કરવા, પાખ્યા હતા એકવાર નવમો પાયમ્ નામનો ઘોડો પત્થમી મીંત કુદી જઈ પડાઈ પર રહ્યા ગયા, ત્યાં કાંઈ જગલી પ્રાણાએ તેની પુઠલા કાતમ ગાબો આ સ્થિતિમા થાલા વચત પડા તે ઘોડો પાડો આવ્યો. નવમા પાયમ્ના આ દુર્ભાત જોઈ ગૅરિવલ્ડીએ તેને-રોમના પોપ્ન લાગુ પડે એ વા ઘણા વત્રન મમજાવા લાધા પોતાના પરિવારને દુધના જહર પડે માટ રહેણ પોતાના પશુશાળામા કાચો મેંસો રાહી હતી પરન્તુ કેંધેરાના જગલમા ફેરોના (Feroba) નામના એક પ્રકારની વનસ્પતિ થાયછે એ વનસ્પતિ ગાયમેંસના શરારના કોડ ભાગન અડે તા તે શરાર કહોવાય છે, ને જો એ ભાગ પર ઔષધી લગાડી સરની અસર દૂર કરવામા ન આવ તા આપુ શરીર કહાવાઈ જાય ને ત્રિચારુ પશુ રિવાઈને માર્યું જાય ગૅરિવલ્ડાના અનેક વશઆ સામ માર્યા મયા તેન ગાલ બાલ વહુ માવતા, પણ આ વેટમા તે પતા નહિ કદા એકાદ વે નજર પડે તો જાત તોડી લે ને વહુ જ્ઞાનદર્શી સાવ

ગૅરિવલ્ડી જ્ઞારે પ્રથમ આ વેટમા રહેવા આવ્યો, ત્યારે સહવાસને માટે પોતાના કાકાના લીકરા રૂદ્દ લીડેરિસ્ને તેની સ્ત્રી સાથે અહીં તેડી

રાખ્યો હતો તે યુદ્ધ પુરુષને કદ મતાન નહોતું તેથી ગૌરવલ્દારી કન્યા થેરે; ગિટાને દત્તક લેવા ત્હેણ મક્કા કર્યો થેરોમિયા હવે તાત્ય વસ્ત્રા બોઝાગ ચુવાવસ્થામાં આવતા હતા કોઈ કાઈ વસ્ત્રા એ વારકન્યા સાદમ અને દક્ષ સાચા પિતાની સાથે થોડા પર બેસા ત્હેને ચારે બાજુ દોઝાવતા, કાઈ કાઈ વસ્ત્ર પશુઓને ધમપાલો નારતા ન કાઈ કોઈ વસ્ત્ર પગાને વગાડીને અને ત્હેના સાથ મધુરવટથી ગાત ગાઈને આશ્રમવામાંઓન મુગ્ધ કરી દતા

ગૌરવલ્દાર કેંપ્રા વસ્ત્રા પ્રથમ રૂંધેલા આવ્યો ત્યાર ત્હેના ધરમા વહુ સામામા નક્ષત્રી હાલ ગૌરવલ્દારના ચયનગૃહમાં એક બાજુ ત્દ વલ્લભી લટકાવા છે, ત પર ત્હેનો રાતા ચદ્દના પાશાવ લટકાવી રાત્રી છે નાઈ કાઈ વસ્ત્ર મા ધનુ ત્યારે ગૌરવલ્દારી આ પોશાક પણ સ્થરતા એક બાજુ ત્હેના સામાય છાટલ હતા ત્હેના પર પથારા નાલી તે મુત ત્હેની પર કાઢા રાકડાના એક પ્રમ્મા કદ કાઢુ લટકતુ દલાય છે, તે જગદારાધ્યા સતી સ્ફુટરલ આનિટાના માયાના સપરી રાન્દેલા કપ્પક વાઢ છે તે સદમા કેટલીક ઉવિયો છટકાત્ર હતી ત્હેમા ત્દક ઉવિ ત્હેની સ્વર્ગીય અનનાની હતી એક છોની પર તે તરવારા લટક છે ત્હેમાના એક ગૌરવલ્દારના પાતાના દુર્ની ને બાની વારવર લાટુર્ડ ઓવન્ટ્રા (le Tour d' Auvergne) હતા

ત્હેણ એક પુસ્તકગાઢ્ય પણ રાત્રી હતી ત્હેના કપાદમા અનલ્પ પુસ્તક ભર્યા હતા પણ ત્હેમાના ધના યુદ્ધવિષયના અને નાવિકવિદ્યાના હતા વઢા શેક્સ્પિયર્ ચાઈરન્ આદિ અપ્રજ કવિઓના કાઢ્યા, જામન્ ફિલ્સુફોના ફિલ્સુફા સવધના પુસ્તકો અને લા ફલ્ટડન્ની નવલકથામાં પણ રાખતા

થેરસિંગને એક મુદર સડ ઓપવામાં આવ્યા હતા મોનનગૃહમાં એર મ્હોર્ટ ટેમ્લ રાખવામાં આવ્યું હતું મોનન વહત સર્વે તે સ્થલ એઠા

થતાં ને ચારે વાજુણ પુરશીઓ પર બેસતા રૂઢ દિઝેરિસ્ અને તેની છાં પણ ગૌરિવલ્લીની સાથે એક જ ટેબલ પર જમતા.

ગૌરિવલ્લીના અનેક એંગ્રેજ અને વાંજા દેશના મક્કોણ અને વન્ધુ-
માન્ધવોણ ટેબલ, સુરશી, અને કૃષિવિદ્યાના અનેક પ્રકારના ઓજારો તેના
પર મોકલી આપ્યા હતા. મેલ્ઝાનના રહેવાશીઓએ તેને એક સુદર તરવાર
મેટ મોકલી હતી તેના હાથ પર ઇટાલીદેવાની મૂર્તિ ચિતરાઈ હતી, તે
મૂર્તિના પગની ઘેડીઓ તુટી દૂર જઈ પડી હતી અને દેવી, ઓસ્ટ્રિયન સર્પને
તરવાર મારી બે કકઢા કરેછે એવું ચિત્રિયું હતું, દેવીના માથામા દિરો જણ્યો
હતો તે જાણે ઇટાલીનું અદૃષ્ટ નક્ષત્ર હોય ને સમસ્ત ઇટાલીને પ્રજાશ આપતો
હોય એવો ભાસ થતો હતો. તરવારનું મીઠાંડ મસમલતું હતું.

જુદા જુદા દેસમાથી નામગઢ્ઢિત પુરશો ગૌરિવલ્લીને મલકા અહીં
આવતા ને તેનું સાદુ આતિથ્ય ગ્રહણ કરતા. ઇટાલીના મંત્રીઓ તો સર્વદા
આવના કરતા.

ગૌરિવલ્લીના પરિવારના સર્વે માણસો મહેનતુ હતા. પ્રાત કાઢમા
અરુણદેવ ગગનમા ડગે તેં ચલતનાં સર્વે ડઠતા રૂઢ દિઝેરિસ્ પણ જેલો
ડઠતો. ગૌરિવલ્લીનો મુખ્ય માઢી ક્રોનિયાન્ડી પ્રાત.કાઢમા ડઠી સેતાના
ઑઝાર લેઈને સાપ કરતો, ને પઢી કામે લાગતો. તેણે ૬ સ ૧૮૪૯મા
ગૌરિવલ્લીના હાથ નંચે ઘણા થુદ્ધમા માગ લીધો હતો મિનોટી પણ બેહેલો
ડઠી બદુક લેઈ શિકારે ગતો ગસ્મેરોલી નામનો નોકર છેલ્લગોને પાળી
પાતો. એક જળ જાઠ લેઈ માછલા પકડવા ગતો ને દિઝેરિસ્ની થુદ્ધ સ્ત્રી
ઘલાઓને માટે કોંફી ને રોટલી વનાવતો. ત્યાર પછી વધા સવારમા નાસ્તો
કરી લેતા, નાસ્તો કરોને પાછા સો પોતપોતાને કામે ગતા. મધ્યાહે પાઠા
સુવે ધેર આવતા, ને મોજન કરવા બેસતા તે ઘેટમા એ જે સાદુ છાવાનું મઢી

ધાવેતુ, તે સર્વે મોતન ઘસતે પીરમાતુ. જનતી ઘસતે છેતાનો ઘાતો નિક-
ળતા ઘસા કોઈ ઘસત યુદ્ધની પળ ઘાતો થતી મોજન પડા કુમારી યેર-
સિંગ પીયતો ઘસાઢતા અને ત્હેનો સાથ મધુર ગાત ગાતા ત્હના ગાનનો
વિપય હમશ સ્વદશપ્રમ અથવા રણયુદ્ધ જ હોતા

સેનાપતિ જાતે હમેશા છેતરમા અને ગામમા જતો અને ઘીજાઓની
માથે તે પળ કામ કરતો મધ્યાહ્નમાજન પછી જયરે સમાતાદિધી પરવારા
રહેતા, ત્યારે તે પાતાના જીવનના પૂર્વઘટનાઓ વધુ સુદાર રીતે બન્ધુબાન્ધવો
આગળ વર્ણવી બતાવતો

સેનાપતિની મરઠનાથી આસા બેઝન રહવામાઓ ત્હેનો પર સ્નેહ
રાખતા એક દિવસ એક જળ મમાચાર લાવ્યો કે સેનાપતિના વધ કરવા
એક સ્ત્રીદિનિયન્ ભોત પાછલ સત્તાદ રહ્યો છ ઇ. સ્વર સામઝતો મારિપરઢી
જરા ચ ચમક્યો નહિ, પણ દ્વીપનાસીઓ ત્હેના જીવનની ચકાયા એટલા
પ્રધા દરા ગયા કે ત્હમણે ત્હન મોઝાયા ટાર કર્યો મૌરિવન્ડીએ આ સ્વર
સામજા ત્યારે તે વધુ દુઃસા થયો વઝ્ય ત્હેણે જાણ્યુ કે એ માણસ તો ઘર
કર્જીઆથી કટાઢ્યો દ્વીપમા વિશ્રામ લયા આવ્યો હતો ત્યારે તો ત્હેના દુઃખનો
પાર રહ્યા નહિ ચીઝી માજુએ તા માઢાલેનામા આ સ્વર પ્હોંચી ત્યારે અસદ્ય
લાક નૌકામા યેસી સનાપતિ વિપત્તિયા મુક્ત થયો માટે પાતાની સહાનુમ્તિ
પ્રકાશ કરવા આવ્યા મ્યુનિસિપાલીટીના સમાસદો, સૈનિકો, નવિકા,
સાઆ અને પુરુષો વધા ટોંલે ટાલ્ય વદાણોમા ઉતરવા લગ્યા, મૌરિવલ્દાને ઘેર
તો લોક માય નહિ. ઇટાલીના પરોપકારી મહાત્માની રક્ષા કરી, તેથી હૈશ્વરનો
રૂપકાર માર્ગને ત્હેને કુચલ રાખવાની પ્રાર્થના કરી સૌ પોતપોતાન ઘર
ચાલતા યયા.

जो के समस्त पृथ्वीचा खलार ते छ्वा रहतो होता, तापण त एक पळवार पण आळसमा पडा रहता नहि ला भाडालनानी पाष्टर नौका परद गया अनक कागडो लावता न गॅरिवल्डाने ज्शेचढा जता एक दिवस फौ निया नामे रोम्ना एक पुराहितेग कागड होता त्दमा इटाली आवा पाप रुप भूतन झाडा क्हादधाना गॅरिवल्डान प्रार्थना होता एक दिवस एक फ्लेन कागड लट्या होता, त्दमा त्हेण जणाव्यु इतुं क त्दण एक ए वा ताप बनावा छ के एके फर पचास हजार माणसन उडावा द त वा एक तोप गॅरिवल्डान आ पवा त इच्छता होता अन वळी बधानो होता क ए वा तापनो उपयाग इटाला साम कदी न करवा दवा घणा कुळवान् खाआ पण त्दन कागडमा दाका दृता काइ त्दना हस्ताक्षरन माट प्राथना कर, काइ त्दना बाळन माट प्राथना करे ! काइ त्दना गुणगा गान कर न काइ ता बळ्य त्दना प्रमन माट प्राथना करे ! गॅरिवल्डा मुदर भक्षर माडा क्षमा दरेक खाना पत्रना उत्तर आपता कारण के त खानातिना भक्त होता अन त्दना गुणधा मुख बन्ध्या होता

ए वना पण गॅरिवल्डा अनक हितसाधक कार्योमा सदा गुगयो रहता आ समये ला भागलनाना अने स्टार्डिनियाना लाका पार अज्ञान अपचारमा सबता होता तथा गॅरिवल्डानु हृदय दु खा थ्यु त्दण अनक थना की ए द्वापमा शास्त्राभा स्थापन इरलण्डवासी मित्राद्वारा एक फन कराव्यु ने त्दमाथी आ शास्त्राभा ने माट व्यव करवा माझ्या असम्य खरेत्र अन साधारण लोकांना जालेक ए शास्त्राभामा हजी य लाग ले छ

गॅरिवल्डा ज्यारे आश्रममा रहता आया इतो खार शेगमिया कुमारा होता खार पत्रा बाड कळे स्टीवन वॉल्जया नामना एक सानर साथ त्दण लग्न कर्यु इतु शेर्सिटाने हाल बाग पुत्र छ त न्हाना होता खार त्दमन माट धात्री राखवा शेरेगिटाए गॅरिवल्डान कष्ट पण गरिवल्डी

ધાર્મિકદ્વારા ઊંચાના ઊંચાના પદ્ધતિથી એવજ વિરુદ્ધ હતો, તેથી તેમ કરવા ના પાડ્યું; પણ જમાના અને દિઠરાના અલગત આગ્રહથી અતે તેમ કરવાની સમ્મતિ આપી ટુરકનિમાર્થી એક ધારી બોલાવવામા આવી.

ગૌરિચંદ્રોએ ચાર વિહ્યાત સ્વદેશીનંધીઓના નામ પડ્યા આ ચારે પૌત્રોના નામ પાડ્યા રોમ્ન દગ્ગ બલતે તેના દાષ નીચે શુદ્ધ કરતો કરતો રણમાં પડ્યો હતો, ત પૌર મામિલા, પ્રિયવન્ધુ મૃતમહાત્મા આજ્ઞાનિ, દક્ષિણ અમેરિકાના રણમાં વિહ્યાત પામેલો ઉત્કૃષ્ટપ્રાણ દ્રાવન, અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સનો વિહ્યાત ધમાપતિ લિફ્ટનન્ટ, આ ચાર મહાત્મા-ઓને નામે તે ચારે પૌત્રોના નામ પાડ્યા આનિગના પ્રિયૌયમાં આ પારિવારિક સુલ્લથી કદક સુસી ચાહેને મરિયલ્ડી આ ચેટમા દિવસો ગાલે છે, એવામા પ્રદાલીદેવીએ એકદમ તેને બોલાવી છીયાં.

ધાર્ત્રાદ્વારા છોફરાં ઉઠેરવાની પદ્ધતિથી કેવલ વિરુદ્ધ હતો, તેથી તેમ કરવા ના પાડ્યું; પણ જમાડના અને દિઠરાના અત્યંત આગ્રહથી અંતે તેમ કરવાની સમ્મતિ આપી. ટસ્કનિમાંથી એક ધાર્ત્રી પોલાવવામાં આવી.

ગૅરિકલ્ડેએ ચાર વિસ્ત્રાત સ્વદેશહિતપાંઓનાં નામ પરથી આ ચોરે પૌત્રોનાં નામ પાડ્યા. રોમૂના દક્ષા વચ્ચે તેને હાથ નીચે ચુદ્ધ કરતો કરતો રણમાં પહોંચ્યો હતો, ત ચાર મામિર્લા, ગ્રિયથન્ધુ મૃતમહાત્મા આઝ્જાનિ, દક્ષિણ અમેરિકાના રણમાં વિસ્ત્રાત પામેલો ડાકુદપ્રાણગ્રાહન, અને ચુતાઈટેઈ સ્ટેટ્સનો વિસ્ત્રાત સમાપતિ લિઝુન્; આ ચાર મહાત્માઓને નામે તે ચારે પૌત્રોનાં નામ પાડ્યાં. આનિટાના વિયોગમાં આ પારિવારિક મુસથી કંઈક મુશ્કેલી થઈને ગરિવલ્ડો આ બેટમાં દિવસો ગાળે છે, એવામાં જુટાલીદેવીએ એકદમ તેને પોલાવી લીધો.

जन्म १ अगस्त १८१०] १। कैवर् [मृत्यु ६ जुन १८६१

પ્રકરણ ૧૮.

૬. સ ૧૮૫૯ ની સાલનો લૉમ્બર્ડીનો વિગ્રહ.

૬. સ ૧૮૫૪થી ૬ સ ૧૮૫૯ મુખી મૅરિવલ્ડીએ કેપ્રેરા દ્વીપમાં કૃષિકાર્ય કર્યું અને સાસારિક સુવ્ર પળ લીધું આ સમયે ઇટાલીનું નક્ષત્ર ફરા દોષ્ટિમર્યાદામા દેખાયું, ત્હના પ્રકાશથી ઇટાલીને આશ્વાસન મળવા લાગ્યું આ વચ્ચે ઇટાલીવાસાઓના આશાનેત્ર પીડમણ્ડ પર પડ્યા. મૅટ્રિની ઇટાલીનો મૂર્ય, મૅરિવલ્ડા ચદ્ર અને કેવોર (Cavo) ઘુવતારા સમાન હતો મૅટ્રિની ગ્રીધ્મસૂર્યની પડે પોતાના પ્રચર કિરણોથી ઇટાલીને ગરમ કરવા લાગ્યો ત્હેની રુદ્ધિ એથી હતી કે ઇટાલીના રાજનૈતિક ક્ષેત્ર-માથી જે કદ મલિન હોય તે શોધી શોધા થાઈ નાશવું ને ઇટાલીના એક અપૂર્વ સ્વર્ગરાગ્ય વણાયવું તે વૈલ્પસ્ પર્વતના જેવા રચા ને વિશુદ્ધ હૃદયનો હતો તેથી એ ને મલિનતા ગમતી નહિ તે માવા મહાયુગનો અવતાર હતો, અધઃપતિત ઇટાલી આથી ત્હેને ધારણ કરી શક્યુ નહિ દીર્ઘકાલના શાસ-ત્વથી જે જ્ઞાતિની આલો ઘુવડ જેવી થઈ ગઈ હતી, તે આ સૂર્યના પ્રકાશ સ્ત્રમી શકી નહિ ચદ્ર અને નક્ષત્રનો મૃદુ પ્રકાશ જ ત્હેમની અધઃદષ્ટિને ઉપયોગી થયો

આ સમયે મૅરિવલ્ડી અને કેવોરને એક જ રુદ્ધિ હતું ઇટાલીમા વિશ્વજનની સાધારણતત્ત્વ સ્વપાય એવી સમાવના હાલ નથી, એમ એ વને મમ-જતા હતા તેથી ત્હેમણ પીડમણ્ડરાજ ચિન્હર ડૅમ્ન્યુએલ્ને બાંસા ઇટાલીની

एक दिवस् कैवॉरना दरवाजा आम्ळ, एक पुरय माये एक म्होटी टोरी, ने शरीरे छाल डगलो धेरीने तेमज हायमा एक डाग पकडीने आवी उभो, दरवाने त्हेनु नाम पुछ्यु, पण कस्त न्हि. त्हेने भिर्यारी मानी ते हकीकत कैवॉर पास त्हेणे व्ही कैवॉरे जाण्यु के कोइ भिर्यारी कह मागवा आव्यो ह्यो, सेयी उपेक्षाचक शब्दोमा योव्यो “ ए दीन हेंचिले आववा दो. ” डेविल् (Devil) पावे आव्यो त्तारे तो कैवॉरे जाण्यु के इटालीनी प्रजानो प्रणमूत सेनापति गॅरिवल्डी जाते ज आवी उभो छे, त्हेनु म्हां लज्जावी नमो पर्ज्यु, पण ते लज्जा गॅरिवल्डीना आगमनयी थता आनदमा तणाइ गइ.

परस्परना साक्षात्कारयी वने सुशी यथा स्वदेशेने मोटे युद्ध करवा-नो प्रसंग आव्यो माटे गॅरिवल्डीए भायरने अतरयी धन्यवाद दीधो, पण त्हेनी साथे त्हेणे फ्रान्स् परना पोताना अविश्वासने पण स्पष्ट शब्दोमा जणावी दीधो.

आज इटालीनो सप्राम चालु थयो लॅम्बर्डीमायी, व्हेनेसियामायी ने रोम्मायी—अरे समस्त इटालीमायी ऑस्ट्रियनोने हाकी कूहाडवानी गॅरिवल्डीनी बहु दहाडनी आशा ने चिन्ता इती, खप्पमा पण ए ज चिन्ता थती. आज शुभ अवसर मळ्यो मोइ त्हेनु हृदय आनदयी फाटी जवा लाग्यु.

इ स. १८५९ना एक शुभ दिवसे गॅरिवल्डी राजा चिक्कर ईमेन्युएल् पावे गयो चिक्करे त्हेने महा आनदयी सतरार आप्यो. अतरना विश्वासया अने हृदयनी प्रीतियी त्हेने लॅफ्टेनण्ट् जनरल्ले पदे स्थाप्यो. व्ही त्हेने पॅलण्डीअर सेना उर्भा करवानो अधिकार आप्यो, ते सेनानु नाम ‘आल्प्समेन’ (Cacciatori del Alpi Chasseurs of the Alps)

અધાન્યર બનાવવાનો મકરૂર કર્યો. મૅટ્રોક્ષિની સાધારણત્વનો પક્ષપાતા અને રાજનત્રના વિરોધા હતા તેથી મૅરિચલ્ડી ઉઘાડીરીત ત્હેના પક્ષમાથા નિકળા ગયો.

હવે મૅરિચલ્ડા મટ્રોક્ષિનીનુ ' સાધારણત્વ ' માત્ર ' આદર્શ ' રૂપ છે, પગ અત્યારે ત્હેને વ્યવહારમા મુરુતુ અશક્ય છે એમ માનવા લાગ્યો ત્હ જાગતા હતાં કે સારા દૃઢ નિયમોના વધન વાચ્ય રાજતત્ર વિના ધાની કાફ સત્ત્વ શાસનપ્રણાલિ ફટાલાને માટે અભાર અશક્ય છે, યાજા કાફ પ્રણાલી ફટાલાને એક કરી શક એમ નથી આ મહાન્ કાર્યનો અભિનાયક ધધાને ચિક્ટર્ ફ્રેમ્ન્યુઅલ્ એવલો જ યાગ્ય છે એમ પણ તે જાગતા એ રાજા વાર ત્વમા મિહત્તમ, પ્રતિજામા મુવત્તમ, મતમા ઉદાર અને અભ્યાચાર પ્રતિ તિરસ્કાર દેલાદનાર હતાં આ વા ગજા ફટાલીમા ત વલતે લીજો કોફ ન્હાતા ત્હેન પાતાના રાજસિંહાસન માટે જરા ચ દરકાર કરી નથા, પણ પોતાની પ્રજાના મુલ્લન અને મૅરિચન માટે અનક પ્રથના કર્યાં છે મૅરિચરજા જેમ ચિક્ટર્ના ગુણાથી મોહ પામ્યા હતા તમ જ ચિક્ટર્ મૅરિચલ્ડાના મુળેથી મોહ પામ્યા હતા રાજા જેમ પ્રકાશ્ય સ્વરૂ અનકવાર વીર પ્રજાના એ અધિનાયક પર પાતાની શ્રદ્ધા પ્રદર્શિત કરતો તેમ જ મૅરિચલ્ડી પણ સાધારણતત્રના વિપ્લવ પર અન રહના નેતા મૅટ્રોક્ષિની પર અભાવ દલાદવા લાગ્યો ન ચિક્ટર્ પર પાતાના માથ ને શ્રદ્ધા દલાદવા લાગ્યો

આ વલતે જલો રાજા મલ્યા હતાં તેલો જ મત્રી મલ્યો હતાં ક્ષાઉન્ડ કૅવૅરે ચિક્ટર્ ફ્રેમ્ન્યુઅલ્ના મત્રીસમાનુ પ્રમૂરપદ સ્વીકાર્યું કૅવૅર જલો રાજનાતિશ્ઠ હતા મૅરિચલ્ડીએ વઠ વડે ઑસ્ટ્રીયનોને ફટાલીસેપ્રમાથા દૂર કરવાના ઇક્લ્લ કર્યો હતા, ત્યારે કૅવૅરે રાજનીતિના કૂટ મત્રમલ્લથી ઑસ્ટ્રીયનોને નવશ કરવા ને અતે ત્હેમને ફટાલીમાંથી શ્રીકરૂ આપી દેવું

एवो सकल क्या हतो लाग पण सरो मळ्या इ रा १८५३ना डिग
म्बर मासमा क्रिमियन विमदनी तैयारीआ करवा पारसुमा एरु सभा बाला
बचामा आवा ए सभामा कॅवॉर खुशिया दिवद इग्लण्डन अन फ्रान्सन
सहायता करवानु कजुल कर्णु ने विकर ईमनुएल्ना वतीनी साधपत्र पर
पाते सही करा आवा तइना हतु सफल थयो इग्लण्ड अन फ्रान्स ए ॥
प्रबळ राजयोग आ मनु चाताय अतित्व स्व सार्बु बल्ली इ रा १८४९ना
पराजयधी इंग्लियन् मेनामा ताहसहानता दाखल घड गइ हता त क्रिमि
यन् विमदमा धवाइ गइ आ सभामा कॅवॉर ऑस्ट्रिया अन पोप् दिवद
एक वे बात बा । गया हता तथा एव ऑस्ट्रियनाग मनमा जुदाइ उत्पन्न
गइ, पण तेआ पीडमण्ट दिवद ज ज पणग लवा लग्या त बचामा तथा
कॅवॉरना बुद्धिमदने लव सहीआणा पडवा लग्या ॥ उल्लग हासी पात्र
थया ऑस्ट्रियन न आधी हाथ ता बहु चह्या पण एना बुद्धिमळ
आगाळ ए मनु कग उल्लतु नहे पीडमण्टना प्रवा कॅवॉर पर बहु श्रद्धा
राखती ने वहेती क अमारे प्राताधिकसभा छ ने शासकसमिति पण छ
अन ते बधनु नाम कवार छ (We have chambers of represe
ntations and we have a constitution and the name
of all this is Civil) अथान् कॅवॉरमा प्राताधिकसभा अन शासन
समितिना समावेश थइ जाय ए वो ते कायदम ह ॥

फ्रान्सना राष्ट्रे धान सधियवाधी फ्रान्सनीन पीडमण्टना राजमाति
धीम धाम एक थ । लागी क्रिमियन् विमदमा सहायता मळ्याग राजा
नेपलियन्ती पीडमण्ट राज्य पर प्राप्ति थवा लग्या चतुर कॅवॉर फ्रेंचन
पण साक्षान उतार्या न ह्दमन पणवा फोसलवी ग्लाम्पाआग नामना स्थळ
नाच प्रमाणे सरतो करावी लायी —

एक दिग्गज कैवोरना दरवाजा आगळ, एक पुरुष माये एक म्होटी टोपी, ने शरीरे छाल डमल्ये प्हेरीने तेमज हाथमा एक हाग पकडीने आनी उभो. दरवाने त्हेनुं नाम पुछ्यु, पण कळु न्हि. त्हेने भिखारी मानी ते हुकूमत कैवोर पासे त्हेने व्ही. कैवोर जाणुं के मोड भिखारी कड मागपा आय्यो हते, तेथी उपेक्षामुचक शब्दोमा चोल्या. " ए दीन कैवोर त्हेने आवपा दो. " डॅविल् (Devil) पासे आय्यो ल्यारे तो कैवोर जाणु के इटालीनी प्रजानो प्राणभूत सेनापति गॅरिवल्डी जाते ज आवी उभो छे त्हेनु म्हों लज्जाची नमी पळ्यु, पण ते लज्जा गॅरिवल्डीना आगमनची धता आनदमा तणाई गड.

परस्परना साक्षात्कारची यत्ने खुशी थवा स्वदेशने माटे युद्ध करवानो प्रसंग आय्यो माटे गॅरिवल्डीए मॉनिरने अंतरची धन्यवाद दीधो, पण त्हेमी साथे त्हेणे फ्रान्स् परना पेंताना अविश्वासाने पण स्पष्ट शब्दोमा जणावी दीधो.

आज इटालीनो सप्राम चालु थयो लॉम्बडामांथी, येनेलियामांथी ने रोम्मांथी—अरे समस्त इटालीमांथी ऑस्ट्रियनोने हाकी वृदाट्ठानी गॅरिवल्डीनी व्हड व्हाशानो आशा ने चिन्ता हती, सपनमा पण ए ज चिन्ता थती. आज शुभ अवसर मळ्यो मोड त्हेनु हृदय आनदची फाटी जवा लाग्यु.

इ स. १८५९ना एऊ शुभ दिवसे गॅरिवल्डी राजा चिक्डर ईमेन्युएल् पासे गयो चिक्डरे त्हेने महा आनदची सतरार आय्यो. अंतरना विश्वासाया अने हृदयनी प्रीतिथी त्हेने लॅफ्टेनण्ट् जेनरल्ले पदे स्थाप्यो. वळी त्हेने पॉलण्टीअर सेना उर्मा करवानो अधिकार आय्यो, ते सेनानु नाम 'माल्स्मेन' (Ciccaton del Alpi. Chasseurs of the Alps)

નગરમાં લેઈ જવામાં આવતાં ત્યાં તેઓને નિયમિત અથવા અનિયમિત સેનામાં
દાખલ કરવામાં આવતા.

આ યાત્રુ કર્નેલ મેડિસિ અને કર્નેલ્ કોજેન્સ દેશનિકાલ થયેલા
તે પળ પાછા આવ્યા ગૅરિવલ્ડીએ વૉલ્પ્ટીયર સૈન્યને ત્રણ માગમાં બેંચી નાહ્યું
અને કોજેન્સ, મેડિસિ અને આર્લ્ડો એ ત્રણને તે ત્રણ વિભાગના સેનાપતિ
થતાવ્યા. દરેક દુરુદ્દીને કેટલાક મોબિયા, અને જીનોઆ, મિલાન, તથા
થોલોનાના કેટલાક ઉત્તમ યદુરધારીઓ સોંપ્યા. આ દુરુદ્દી ઉપર લૅન્ચ-
હીંમા આવી પહોંચી, ત્યારે અમુક મિલાની વૉલ્પ્ટીયરો સૈન્યમાં દાખલ
થવા તૈયાર થઈ રહ્યા હતા. યુદ્ધની આવી તૈયારીમાં જોઈ ઑસ્ટ્રિયાના તો
ગળા જ નરમ પડી ગયા, ત્યાંના રાજાએ કેંબૉરને વૉલ્પ્ટીયરો વિદાય કરી
દેવાનું કહી મોકલ્યું, પણ કેંબૉરને તો રહેની જરૂર હતી. એટલે તે શત્રુનું વહેળ
માને જ કેમ ? ઑસ્ટ્રિયાને ક્રોધ ચઢ્યો, પણ હવે રહેનું શું ચાલે એમ હતું ?
ગરિવલ્ડીએ ઘીલા નગર પાસે પાતાની સેના એકઠી કરી. દક્ષિણ અમેરીકામાંના
સલ્ટ્રો સાન્ આન્ટોનિયાના યુદ્ધક્ષત્રમાં અને રોમના રક્ષણ વખતે જે યોદ્ધાઓ
રહના સૈન્યમાં રહી છડ્યા હતા તે યોદ્ધાઓ આજે પાછા રહેની સાથે આવી
હતા હતા તે સિવાય કર્નેલ કોરાનેઓ પણ રહેની સેનામાં આવી દાખલ
થયો. રાજા શૉમ્બાના અત્યાચારથી રહેની નોકરી છોડી તે અહીં ભાગ્યો હતો.

મે માસની છઠ્ઠી તારીખે ગૅરિવલ્ડી ચિલા હોરી કામેલ્ (Casale)
તરફ ચાલ્યો. આઠમી તારીખે રહેને જાતીય સેનાને પ્રથમ દીક્ષા આપી, ૧૧
દિવસે ઑસ્ટ્રિયન્ સેના સાથે રહેને પ્રથમ યુદ્ધ થયું. પરંતુ ગૅરિવલ્ડી, સહાય-
કારી સેનાપતિ સિવાલ્ ડિનિને સ્થાનન હોવાથી રહેની મતિમાં વગલે વાલે
નહતર થવા લાગ્યું. સેનાપતિ આ મર્મેરા અને સેનાપતિ રિયાલ્ ડિનિ
ગૅરિવલ્ડીની અણગમત છોકપ્રિયતાથી દર્શાવ કરવા લાગ્યા. ને રહેના માર્ગમાં

पाँचा नासवा लाग्या तेओए त्हेनी सेनाने आहारसामग्री आपी नहि, तेमज
 त्हेने अमुक स्थाने माझी पछा वालाव पृची रीते तथा त्हेने नडवा लाग्या
 आधी स्नायानताजीवन गॅरिवल्डी उमत्त थइ गया कारण के पातानी युद्ध
 प्रणालीमा आम घडी घडी विग्र नाव ता परेणाम राठ नाव गिडि अत
 त्हेणे आ रानापतिआधी स्वतंत्र रीत काम लइ न गराय ता कार्य त्याग
 करवाना सरूप कया एवं दिवस पातानी सेनान रोमागनामा रास्ता अकस्मात्
 आया गया कया गया त्हेनी कादन खबर पडा नहि त साधा राजा वि
 कटरून तनुए आया त्हेना आवधान खबर राभई एकदम राजाए त्हेन पातानी
 तनुमा तेडाव्या गॅरिवल्डीए राजा कहा दीधु क आम सम्य घुषा नष्ट
 करीन युवक सिनिकाना उत्साहआम अने दीयवहि शा त करी देवा ए हा
 नकारक छ तेधी ना स्वाधाननाथ म्हन काम सोंपवानु न होय ता म्हन
 रत्ना आपवाना वृषा करपा ' गॅरिवल्डीनी आळा राती चाल थइ गइ त्हेनु
 मुख्यमन्त्र पण काथ अन अगिमाने रातु थइ गयु एन ओइने राजा
 समचा गयो क गॅरिवल्डी नका चाल्यो जश अन ए पण समजता ज
 हुवा क मोंणि चिदिआना महाव्याघ्र ' बिना आ महायज्ञना तद
 थदी अगम्भवेत छ प्रहृत बारनी पठ अने प्ररीण राजनातिज्ञनी पठ राजा
 चिह्नर त्हेन इच्छामां अब त प्रणालीया युद्ध कायना परधानगी आपा
 राव स्वतंत्रता एन आपवमा आवी घीडमण्दनी साधरण सभाए ए गिडि
 कटरूने पद नाम्यो त्हेन विदय करती वन्त राजा चरा हुन न चाल्य
 'हव म्हार एटलु ज दुस रात्र के हु त्हेनारे आधीन रही युद्ध करी
 शकतो नही ' उदार राजाए दशद्वैतधीन कटली स्वतंत्रता आया ।

आ हुकम मळवा लधा पठा पांच कलाकमां त पातानी सेनाने जइ
 मळयो हवे पला कूट युद्धप्रणाली दूर रहा गजेदगी पठ म्हाकता म्हागना

જવુ, ફોકટમાં કુચ કરવી ને પાછા આવવું એ વધુ મટી ગયું. હવે તો ધીજાળીને ધેને જવુ ને શત્રુઓને ચમકારવાને ચાલ્યા જવુ એવી યુદ્ધપ્રણાલી અમલમાં મુકાઈ. રહેમની વિચિત્ર, ત્વરિત અને આદીઅવઢી ગતિથી રણપટિત પ્રવીણ અનુભવી, ઓસ્ટ્રિયન્ સેનાપતિઓની શુદ્ધિશુદ્ધિ નાશ પામવા લાગી. ગૅરિયલ્ડી અને તેના સૈનિકોની અસીમ સાહસિકતાને કેટલાક રણપટિતોને મુર્ખાઈ ગળી દેવાનુ મન થતુ, પણ ઉપરાઉપરી વિજય મેઝમ્યાથી એ મુર્ખાઈને રણકૌશલ્ય માનવ પડતુ. રહેમના વિજયનો કિરણમાલથી જગત્ની આલો અજાઈ ગઈ. જગત્ વિસ્મયથી ચમકી ઢટ્ટું. આથી રહેનુ પૂર્વ ગૌરવ અનેકગણ વૃદ્ધિ પામ્યુ. આ સર્વ વિજયોથી વધાઈ રહેને પ્રાચીન અને અર્થાચિન સેનાપતિઓમા સર્વથી શ્રેષ્ઠ માન્યો. આધુનિક કાલમા રહેની સાથે જુલના કરી શકાય એવા યોદ્ધો પ્હેલા નેપોલિયન્ બિના ધીજો કોઈ જન્મ્યો જ નથી. માટે જ ગૅરિયલ્ડી તે વચ્ચે ઇટાલીના ઉપાસ્ય દેવતા ને એકમાત્ર આશાસ્થલ રૂપ થઈ પચ્છો હતો.

નવમી મેને દિવસે છેલ્લા નગમ્મા આવી હાવળી નારી રાત્રે શત્રુઓ રહેમના પર ઓર્ચિતો છાપો ન મારે તેવો બંદોબસ્ત કરી સુલ્લે સુઈ ગયો રહેના બૉલ્પટીઅરો ચંદ્રથી અને તારાથી શોભતા ગગન નીચે સંકુઓ બહાર તાપળીઓ સઠગાવી બેઠા કોઈ તમાકુ પીવા લાગ્યા, કોઈ ઘાતો કરવા લાગ્યા, કોઈ નાવા લાગ્યા. આ દેહાવ જોઈ ગૅરિયલ્ડીને દક્ષિણ અમેરિકાની સ્વાધીન યુદ્ધ-પ્રણાલી સામરી આવી. એ ઠેકાણે તેની અને તેના સૈનિકોની યુદ્ધ-પ્રણાલીને કોઈ વટોર નિયમોથી ઘાધી લેવામાં આવી નહોતી, તે અમેરિકન્ રણક્ષેત્રો રહેને એકે એકે ધામરી આપ્યા. ચઢી છેળે થોડા ઘર્ય પર ઑસ્ટ્રિયનો સાથે પણ અનિયમિત યુદ્ધ કર્યું હતુ. કોઈ વચ્ચે પર્વતમા રહીને ને કોઈ યત્નત મેદાનમાં ધાર્વાને તે શત્રુઓને અસ્તવ્યસ્ત કરતો હતો. આ વધા વિચારોમા રહેને શાન્ત નિદ્રા આવી ગઈ. અતે એકથીધમી તારીલે ગાયકાઢેરહેળે ઓરેના

(Aionn) नगरमा जइने तनु ठोक्क्या त्हेणे भोजन वाने पथागेओ तैयार करवागे हुकम आप्यो तेथी बघाए जाणु के अही पण थळा दिवग ग्हवानु यशे पण मध्यरात्रि भना त्रिसिनी तरफ जवाना हुकम मळयो सर्वेनो भ्रम भाग्या गैरिबल्डा पोताना पाच हजार बॉलप्टीयर सैनिकेने छद् मुग्रमिद्ध रुबिकन् (Rubicon) नदने काठे आवी उभो गैरिबल्डाए फास्पो लेटो वने साइमोनेटो नामना बे स्वदेशहिर्तपी चोरोम नैकाओ तैयार राखवाने आगज्धी ज त्या मोक्क्या इता सैभो अति वष्टधीकेन्लाक यहाण एकठा पगे राखया हुना ते मछवामां बंदी थाजी सेना साघे नदीने ओळगी गयो, ने बापींगमीनी रुने लॉम्बर्जी प्रदेशमा उतथा

लॉम्बर्डोना आवी गैरिबल्डीए ते प्रदेशनी प्रमागे जातीय युद्धमा उतरबे आ प्रमाण आमरणपत्र प्रसिद्ध कर्ग “ लॉम्बर्ड धारो ! ह्ये र्वजु दा ! इथेतर पकजे ! दागन दूर करा ! बन्धक झाग्वो शक्तिमान् होय छतो झाले नई, ते प्रचानो शत्रु ने देशना विधावघानक ! इटला-जो ग्देनां मन्तागे पाश एकत्र बाय तो इंगली पाउ स्वतंत्र बाय ने प्रजाभोगां एक धार त्हेणे ज उचन ह्याग प्राप्त कर्तु ह्यु ते स्थान परी प्राप्त करे ! माट उठा ! ”

त्रिगणी तार्तले म्हागे ऑस्ट्रियर नेनानी पास पडो गैरिबल्डीनी मना, गाग (Garda) वने मॅजोरे (Maggiore) ए बे छरो धरा वटो आवला छारिज नगरमा जावा फोपी था स्थान हेमने हाय बागवार्थी यहु लाभ थयो इटालीयनोनी वार्म साहमिदनापी ऑस्ट्रियनो भवभित यद् गवा आ प्रददना नगरोनु ग्दग करवा ज ऑस्टियन एन रहेती हनी, ते गैरिबल्डीनो अत्रयताग वने दाग्वनी विविध अने विविध सातो सामग्री आवय थानि यद् हनी ने ययभित यद् ग्द हनी.

पन् पायदळ भयभीत थद गयु ने रणमायी पळायन करी गयु थोंस्ति
 यन् अभदळ इटालियोन हाकी मुक्काना थोक प्रयाग कया, पण अते
 त्हेमन पण पलावन करी - बु पय्यु माल्टवेलो युद्धमा पराजय पाव्वा
 पछी आन न आ लज्जाकर पराजयथा अशानून आनमान उतनु नों
 इत्यानु इटालीयन् गिहसन आज अधमस थद गयु पचीसमी मेने
 इवत आ युद्ध यनु आ युद्धमा प्रयात इटालीयन विधवा घेरागीना
 चार पुत्रमायी एक पुत्र माया गया ए प्रात स्मरण थ स्वजातप्रसी रमण
 इटालीना स्पतप्रतान माय पातानु तन मन न धन अन एथीए वधार पाताना
 चार पुत्रान पण एक एक रानपण कया छ नागनी व्हायरमॅल्ल (Minnato)
 नामना गामडामा अवान्नो तबु हता ए स्थान परधा आ रिजयन
 मल्लइनो विनय कळे आ पराजय पछी कोमा नगरनी पास आधला स्तान
 फर्मा (San Felmo) नामना गामडामा जइ अब न तबु नागया
 गॅरिबान्ने त्हेना पाडळ पळ्या न कोमाया चार मल पर आधन केवलेस्का
 (Cavallecca) नामना पधनप्रदेशना गामनामा जइ त्हेण छावणी
 मल्ली चारिजया केवलेस्का तता मागमा रमणीय अन उदात्त देळावा
 आवा रहला छे सामे गगनस्थनी आल्प् पयतना पिखरो जाण परदर्श
 शत्रुगाथा इटालीन रक्षण ठरवा सज्ज थद उभा होय एम दलाय छ टडा
 जळ्या भरेला सरावरो लाग साकण ने बाका चुका मार्गोधा ने हाना माटा
 गामडायी गिरराजनी शामामा अपूव वधारा थाय छ तळगीमा व्हता व्हेळा
 सरसर ने कलकठ रवथा कान व्हेता कत नास छ गौरवलीनी सना आ
 ईश्वरदत्त मुखसाधनाथी पाताना थम मगी नइने गपागमा केवलेस्का नइ व्हेवी
 केवलेस्कायी कोमा सुधीना गारमगनु थोडा प्रयत्नयी रक्षण
 थद दकत, पण प्रमाणी अवान तम करवणे कइ प्रयत्न कयों नहि कवा

प्रकारको युद्धप्रणाली पर काम चलावबु ए सबधे गैरिवल्डी विचार करतो
 हुतो, ए'बानी मानिबम् रेमण्डनी पुत्री वेदलाक पत्रो लेइ रहेना तनुए आर्या
 उभी एक ओरिडियन् सेविया पतेवी रहेणे ए पत्रो लेइ लाया हुता ने
 गैरिवल्डीने आपवा भावी हती. ए पत्रोमां धु रम्यु हतु ते जाणवामा
 भाज्यु नथी, पण गैरिवल्डीए एटलु तां स्वाकार्यु ज छे के शत्रुओ विपेनी
 बराबर माहिती मळी हती ने ते रोमैना हज्य बराते इटालियनोने आ पत्रो
 बहु उपयोगमां आम्हा हुता आ रमणी थापणने हजो पण एक धार देखा
 देशे, गैरिवल्डी आ पत्रोधी जाणी गयो के पाते फोमो नगरमा प्होंची न
 थके ए'दा उपायो अर्थान् ले छ ओरिडियनोए फोमो अने दानाल टा पथे
 भावेल एक स्पळे घण मणु सैन्य राखु हतु हव तैयारी करवानो बखत न
 आपवो ए'वो विचार करी गैरिवल्डीए स्तान् फर्मा पर हजो कथो. ओरिडि-
 यन् सेना चमकी गभराई ने अते पलायन करी फोमोमां येसी गह. गैरिव-
 ल्डी, पोतानी सेनाने विभ्राम न आपता, शत्रुओनी पुठे धावो अने प्रपळ
 वेणे फोमोमां दाराल थइ गया शत्रुसेनाने छिनभिन करी नाली ने ल्यावी
 पण नसाडी हवे ए प्रदेशमा एक पण ओरिडियननु चिह्न म्हु नहि तेओ
 भयभीत बइने नाठा ने मोन्जा (Monza) नगरमा जइ भराया. आ
 विजय चारिज् नगरमा विजय करता कथारे कीमती हुतो, कारण के फोमो नगरमा
 भजारमार्गी रहेने बहु युद्धमन्गरी मळी. दादगोळो ने अक्षशस्त्र मुकी अर्थान्
 पलायन करी गयो हुतो आ सामग्रीयी गैरिवल्डीने बहु लाभ यथा, कारण के
 सार्वियन् सेनापतिए गैरिवल्डीना जयवी इष्याबच्च यइ त्हेनी सहायता अर्थे
 कइ सामग्री मोळी न्होती.

खेक्या छोप्पा पल्ली धनुसेना केदले सुधी जागी छे ते जाणवाने
 गैरिवल्डीए फोमो नगरनी तार ओफोसमा जइ अर्थान्ने शमे तार कथो

ઉત્તર પરથી સાગાયુ કે હજી વંદ મદાયતા આવે એમ સમજાતું નથી મૅરિ
ચલ્લાના જયથી વોમો નગરના રહેવાસીઓના આનદની સીમા રહી નહિ.
તઓએ આ વિજયથી મૅરિચલ્લી અને ત્હેનો વિજયા સનાના સામ્માન અર્થે
રાગે લોભમ્લાઓ પ્રકળી, અને જતીય વિજયો સવમા તેઓ ગાહા પદ ગયા
મૅરિચલ્લાએ જ્યારથી એ નગરને હાથ કર્યું ત્યારથી આદ તો પ્રસારી રહ્યો
હતો. એ નગરનો ત્રિજો સરક્ષિત કર્યા પછી, અર્વાનનો પાછા આવવાના માર્ગ
બંધ કરવા ઈંગ્લેન્ડ પેરાશો એક સના સાથે હેલ્કો નગર તરફ મોકલ્યો, ને પો
ચારિજ્ નગર તરફ હતાવલે પગલે ચાલ્યા, વારણ કે ત્હેને એ સુ સામલ્યુ
હતુ કે સેનાપતિ અર્વાન્ એ નગર પાતુ લેવા પોતાના સૈન્ય સાથે ત્યાં લોક્યો
છે મૅરિચલ્લી નગરથી દૂર છે એમ માનીને સેનાપતિ અર્વાને તે નગરને દરવાજે
આવી યુદ્ધના સર્વ માટે ઘાસ છાલ ફાફૂ માગ્યા ને મલ દલાલ્યા કે જો ત
નહિ આપવામા આવે તો નગર છુટવામા આવશ.

આ વાતુ જુલાઈ મામના ચોવી સારોજ પ્રાત કાલે મૅરિચલ્લીનો સેના
મોર્ગ્ સેનો પર્વતમા આવેલા * મેંકોના-મન્દિરની પાસેના ઉષા પ્રદેશ પરથી
જાવેની ઓરિંદ્રયન્ મના પર ઉતરી પદા એ સેનાના માશ્વરાના ભાગ મેંકિસિગા
સનાપતિપના નીચે આગલ લોહી ચિલા મેંકિસિ નામના ગામને સર કર્યું, પળ શશ્રુ
સેના વધારે ને પ્રોતાની ઓછી, માટે એવા આગલ લોહી મદા સાહસ ન કર્યું
એ વામાં મૅરિચલ્લી પાતાની સના રેદ ત્યાં આવી પ્લોચ્યો તે સ્થલે તલુથો
નામી લાકડાનો કાચો વિજો કરી લોથો હવે સેનાપતિ અર્વાને જાણ્યુ કે

* એ વ્યાન ક્ષિસ્તિ લાકેનુ મૂરય તાથસ્થઠ છે ત્યાં ચોદ
ધમનદિર (Chappels) છે તેથી અલક્ષ્ય યાત્રાલુઓ દર વર્ષે દર્શન
કરવા જાય છે ત્યાંના ઉચે જોયુ હોય તો ગગનસ્પર્શી ગેલ્પ્તના ઉષા
શિસ્તર ને નીચ જોયુ હોય તો સુદર ' યાત સગેવરો ' દેખાય છે

મોંઘિં ચિરિઓનો સમર્થ સિંહ ઘડુ દિવસે જાઝ્માં તગડાયો છે. રહેણે તરત જ મિલાન્ નગરમાં તાર કર્યો કે કાલે સવારે ગૌરિવલ્ડીને માથેને અથવા જીવતે પકડીને મિલાન્ તરફ આવાશુ. છાવણાના દિવસમાંની ગૌરિવલ્ડીની સેનાને કેશમાં ને મૂઠે મારી શરપે કર્યા થયા ટરાગી તેઓ રાત્રે નિરાતે ડંઢાં ગયા. રૂંધરેડ્છાઈ તે રાત્રે મારે વાયાતોડુ થયુ. ગૌરિવલ્ડી ત્યાં રહેવું અનુચિત માની વરસાદ અને ગાઢ અધવારનો લાભ લઈ ટાળાંમાનો સટપી ગયો ને મિશિગુદાને માર્ગે પ્રાતઃવાલે કોમો નગરમાં જઈ પહોંચ્યો. છાવણાના મિત્ર પર જાણી કરવાનો જે દરત અર્થને ઠંરચ્યો હતો તે ચલતે તો ગૌરિવલ્ડી કોમો નગરમાં જઈ પહોંચ્યો હતો ના વાજુ શિયાર હાથમાંથી અર્થાં અર્થાં વોક-સામરમા કુચી ગયો. ૭ મ ગૌરિવલ્ડી દેશાદ્વારથી એક વિષમ સંવટમાંથી હમરી ગયો તે વિપત્તિમા આવી પડ્યો છે જાણા સ્વતંત્રતામાં માતા સિધાતાદ જાણે રહેને વચાવી સીધો હોય એવું કથા માનવા લાગ્યા. પ્રગવાન્ કુપલુ છે ને વિપત્તિમાં આવી પડેલા પોતાના સર્વ પુત્રો પર કુપા કરે છે. તે જે ઘટનાઓ લાવી મુકે છે રહેનો લાભ લેવાય તો રક્ષા થાય; જો ન લાભ છે તદિ અથવા એને લાભ લેતા આવડે તદિ તે માયાં જાય. દેવલક્ષણ સમર્જી શપ્વાથી અને રહેનો લાભ સારી રીતે લેડ શકવાથી ગૌરિવલ્ડી રણમા અજેય થયો ને તેથી લોચાં રહેને દેવરક્ષિત માનવા લાગ્યા.

ગૌરિવલ્ડીની સ્વારિગ મતિથી અને અદ્ભુત શુદ્ધપ્રણાલીથી ઓંઘિયન સેનાપતિ અને રહેનો સેના ગમરાઈ ગયા. સુધેરેલા જગત્ની તે વક્તવનાં પ્રણાલી કરતા રહેણે જુદાં જ પ્રણાલી હાથ ધરી, તેથી શત્રુસેના વિસ્મય પામા ને મયમીત યદ યદ તથા ઇટાલિયન્ સેનામા ગૌરિવલ્ડી વિષે વિશ્વાસ રાખ્યા, ને શુદ્ધ કરવાનો ઇસ્લાહ આપ્યો. ગૌરિવલ્ડી ઘટાંમાં ચારિજ્ હોય તો ઘટાંમા લાવેનો હોય; ધડાંમા સ્નાન્ ફર્માં હોય તો ધડાંમાં કોમો હોય, આથી

ऑस्ट्रियन् सेना अस्तव्यस्त पड़ गइ. त्हेना ओ त्हेनी अजेय सेनाना अद्भूत
वीरपनी अने रणकौशल्यनी बानोथी आखु युरोप विस्मित अने स्तब्ध बना गयु.
बिचारा ऑस्ट्रियनोना मनमा ता एम ज ठसी गयु क स्वर्गना देवताओ गॅरि
बल्डीने एणमा सहायता करे छे आर्या तेओ मॅरीना नामना जप करवा लाग्वा!

लण्डन् पत्रिकांना कोइ खबरपत्रीए गॅरिबल्डीने तथुएपी मे मासनी
प्रीतमी तारिने एनी सेन नी ते बखतनी अवस्थानु आ प्रमाणे चित्र आप्पु
इतु — प्रत्येक नामची अने परामाधी बॉल्फोर्डरनां दोळदोळा गॅरिबल्डीने
तथुए भाषा खडा थयो छ ते दिना पीडमण्डनी एक सेना अने बे घेदेरीओ
भावा प्हांचा छे. गॅरिबल्डी नगरने दरवाजआवाने उमो के तात ज फौमो अने
लेफो नगरना प्रजाए विक्टर ईमॅन्युएल्जी आधीनता स्थापरी अने ते महा आनं
दथी गॅरिबल्डीने बधावी लीधा. त्हेना प्रसिद्धपत्रपी ए प्रदेशना लोको एटला
बधा उत्तमिज भइ गया क तओ प्रचंड उत्साहथा. त्हेना बाबग नीचे आवी
उना राज्य तरफ्या कइ द्रव्यसहायता मळी न्होती तथापि त्हेमने द्रव्यनी
छोट पढी नहि. कारण क चारे बानुएर्या पुष्कळ द्रव्य आवी पळु ने गौतप-
ल्डीनो रणभटार भराइ गयो बचारे तो छु पण लॉम्बर्डी प्रान्तनी ह्यदशानु
रागा छीओए पोताना घरेणा गॅरिबल्डी पर भेज्त्री आप्या । सामझीने
विस्मित थवाय ॥ के बे दिवसमो गॅरिबल्डी पागे बागु लाल फेंक एकटा
गया. " धन्य इटालियनी ! धन्य इटाली ! ह्यदशानु राग ! धन्य इंग्लियन्
वीराङ्गनाओ ! धन्य तगाह आत्मसमर्पण !

फौमो हाथ आन्वाया आन्वस्पर्षतनी तलेगीनी राग शरोवराम ना
केटणाक ऑस्ट्रियन् बहाण गॅरिबल्डीने हाथ आन्वां सेनान युद्धमागपी
प्लेवाइवाने एने दरक बंदर पर सबर आपपाने आ मछनाओ बहुत उपयोगी
भइ पय्या

उपरना पत्रनो खबरपत्री गॅरिवल्डीना संबंधमां आ प्रमाणे लये छे:-

"गया मे आयनी सत्तावीसमी तारीमे ने दानिधारे स्तान् फर्मां अने चॅमलेंडा बच्चे वे कलाक युद्ध धनुं. ए धोर संभाममां उप्रओने हरावी गॅरिवल्डी कोमो नगर तरफ गयो ने ते नगर छर बर्गु. चॅमलेंडा कोमोना दक्कजा रूप छे चॅमलेंडा अने स्तान् फर्मां ए चने स्थान चॅयोनेट्सी सर बर्गो आ भीषण अने अभिगम्य युद्धनी तुलना प्राचीन रोम् अने फ्रायेंच् बच्चेना युद्धनी ज तापे पड़ सके. गॅरिवल्डीए थोज ज बरगामां जे उपगच्छपरी विजया मेळव्या छे तैपी पीडमण्ड बेना तो छुं पण फ्रैंडच् सेना पण आश्रय पामी नइ छे. ट्युरिन् छोडता फ्रेंडो ह्वे सांभळ्छे के आःला न्हावा सैन्यपी आ'ना भवभुत विजया मेळव्या छे, माटे गॅरिवल्डीने धन्दवाइ आपया प्रान्ता राजाए एक दूत भोकस्यो छे. "

आ बाजुए जेम त्वरित अने आडीभवळी गतिपी गॅरिवल्डीए ऑस्ट्रियनोने विस्मिन अने पराजित करवा माख्या, तेम ज पेली बाजुए फ्रैंडच् अने सार्डिनियन् सैनिकोए एकठा मळी त्हेमने छिप्रभिन्न करी माख्या. मण्टे-बेल्लोना युद्ध पछी मेनेटोना युद्धमां पण ए एकठी बचेली सेनाए ऑस्ट्रियनोने हरावी नसाख्या. आ मिलित सेनाए हवे युद्धप्रवाइ ऑस्ट्रियाक्षेत्रमां न्हवेरा-बबानो निश्चय कर्यो. आ प्रमाणेना विजयपी गरिवल्डीनी कार्यप्रणाली उपर राज्ये हस्तक्षेप कर्यो. आ बखते गॅरिवल्डीनी पासे ६०००० बॉलण्टीअरो एकठाथइ गया इता सार्डिनियन् राज्ये त्हेमापी मात्र चार हजारने राख्या ने बाकीनाने ए खु कहींने विदाय कर्यो के "नियमित सेना ज इटलीने शत्रुओना हाथमापी छोडववा बल छे बळी अनियमित सेना बर्फी पडे तो राज्यने हानि खवानो समन छे, माटे राज्य ए सेनाने राखवा हवे इच्छता नथी. " ए चार हजार बॉलण्टीअरोने पण तोप के बीजा कइ हथियार पूरा पाख्या बिना

गैरिवल्डी पासो मोरुगी दीवा गैरिवल्डीए ए सनानु नाम ' पोटिन सेना ' राखु हु। फ्रांसो राजा नैपोलियन् पग बाँठ्ठो अरो प्रति आ वो दुज्य वहार जेइ दु खो ययो ने हण पोताना तरफयी अत्र शत्रु ने वत्र मांकली आपवानो सखल कथा बळी गैरिवल्डीने ल्हागन् आफ ऑनर (Legion of Honour) ना हुक्कात जाववा हण इज्जत यतायी पग गैरिवल्डी ए राजाते अवरयी विहारता हुवा पोथे ह्येन क२ पय सई बारावानी ना पाडी

गवनमण्डे बालागीमरोनो आगुअटको निरहकार कथा तावण सभानी गैरिवल्डी पर एगडे वत्र मणि हवी बे तमो फौज मां गैरिवल्डीने तवण गवा गैरिवल्डीए आ खिनेछानी निबमन खने दगदातय सना यनाबवान केन्नाक अनउदारे राख ह्येमन फागोमां राख्या अने पोते एक सना उइ लेका नगर आगळ धरो बागाना गहरवां जइ धुंछ्यो मैजेमेना बुद्ध पडी नगर दिक्ते ह्यो ए गहर घट कर्तु एग्री नगर गतिपी अने चुगमायी ह्यो ए नगर हाग कर्तु के पाते ॥ अँ ह्येन सेतान केन्नाक कडाइ गुवी ता आ बावनी गहर पम १ पडी अँ ह्येन सनाने लइने एक नेन् आग्री हवी ते सेना पग गैरिवल्डी ए अँ केइ धात, पानु आ ह्येन नु सैनागय तथा ह्येन नु एक मा ल गुर गुरी टन् बागी पडोवी सारे ए ने आ समाचार मत्रवा गैरिवल्डी ता गमया तेआ एगल मरमोन अने चक्रि यइ गया हता के आगुअटकी यनि पाडी परववाना हुकम जाववाने बदले टेन् ल्यांज उगी रखाडी इदरात खनेहा अदरयी बुद्ध मागी टारी पछ्या ते जेमन जयां पान्जु ल्यां गग

अगियारमी जुा गैरिवल्डी ब्रेशिया (Brescia) गहर तरफ चाल्यो तेदनी पाउळ पाउळ बे माइता अनर अँ ह्येनो भाता हता गैरिवल्डीनी पडी सयुछ सेनागामी मददहायता मद्रद ॥ तथा ए तथा

जन्म १४ मार्च १८२०] विक्टर ईमॅन्युएल [मृत्यु ९ जान्युआरी १८७८

जाणता न्होता, जाणता हत तो त्हेमना पर त्वरायां हाणे वरत. तेथो त्हेमनी पाछळ धीमे धीमे चाल्या. आ वाजुए झेधियनोए गॅरिवल्डीनो उत्साही स्वीकार क्यो. द. स. १८४९ना विप्लव पठी तेओ ऑस्ट्रियनोने हाथ बट्ट पांडाया हता. गॅरिवल्डी आ जाणतो हतो तेथी नगरमां प्रवेश करती वस्तते त्हेणे सयेंने जणावीं हाथु कै: “ महा गौरववाक्य झुटलीं अमे फ्रान्सना सैन्ये आज त्हेमने वाजुना हाथमांयां छोडाव्या छे, माटे अमे आशा रावीए छीए के त्हेमने त्हेमारा उदारवत्ताओनो स्वीकार करशो. ” नगरवासीओए गॅरिवल्डीनो आशा फलीभूत करी. त्हेमणे उत्साहधी नगरनी चारे वाजुए लाकटानो किल्लो बनाववा मांजो ने गॅरिवल्डीना लश्करमां गर्व्य जवा एक चौलण्टीशर सेना ते नगरमायी तैयार पइ; परन्तु ए वधी तैयारीओ निम्नयोजन गइ, कारणके ऑस्ट्रियनो ते नगर पर आव्या ज बहि; तेओ तो मिम्सियां नगर तरफ पलायन करी गया हता.

थारमी जुने सप्यासमये गॅरिवल्डी नाशी जता ऑस्ट्रियनो पाछळ घाँस् (Obiese) नदी सुधी सोड्यो अने त्या र्हेने लॉनाटो (Lonato) नगर सर करवा हुकम मळयो जो के सध्याकाळ बीता गयो हतो तोपण हुकम मळयो के तरत ज गॅरिवल्डीए झेधियाधी तथु उठाव्या ने त्याधी थार माइल् दूर आंगेल सेण्ट युकेमिया भागळ आवी पडाव नाह्यो.

आ वाजु सवुक सेना एंवा विजयो मेळवती चाली के तेथी गॅरिवल्डीना विजयो दकाद जशे एम जणाथु चिक्वर्ट ईमॅन्गुएले श्रीसमी मेने दिवसे प्रात काळे चयेंल पसि सेछिया नदी ओळगी पेलेस्ट्रा, कॅसलाइन् अने विजाग्लियो ए जण नगर पर चाराफरती हाणे कया. भीषण संग्राम पही पॅलेस्ट्रा झुटाळीयनोने हाथ आव्यु.

३१मी तारीखे पचास ऑस्ट्रियनोए छापो मारी पॅलेस्टा गछु मेळ-
ववा प्रयत्न कर्चो, पण तेओने हारी नामवु पळ्ळु आ युद्धमा चिकटर् ईमें-
न्युएलनी रणप्रांतेभा बराबर प्रसाश पानो सियालिडनाए आ युद्धमा राजाने
बहु सहायता करी, ते ज दिवमे सध्याकाळे पॅलेस्टाने छोडववा फरी ऑस्ट्रि-
यनो व्हडा आख्या, पण सियालिडनीना पावदळ अने राजाना अजेय
हयदळ त्हेमन हाका कहाव्या ऑस्ट्रियनो आक्रमसमर्पण करवानो निश्चय
कराने आख्या हता, तोपण इटालनी सनाने हटावा शक्या तो नहि पा
बलटा मार खाई पाठा पळ्या ४थी जुने मॅजण्डा नगर आगळ जे महायुद्ध
यु ते घळते सनानो अविनायक राजा नॅपोलियन् जाते हता ए युद्धमा
ऑस्ट्रियनोनो संपूर्ण पराजय यथो मैकमेहन्, कॅरोवार्ट्, डि हिलियार्न,
डि आन्जेरी, मिलिन्ट्, फ्लार्, शुम्पोफन्, ऑस्टिनासी, नील् अने बागा
कन्लाक सेनापतिआ आ युद्धमा अदभुत वारत्त्व अन रणपाण्डित्य देसाडी
प्रस्थात थई गथा.

आ विजयवाक्तां सामळ्यने गॅरिबल्डान पण विजया मेळवी आगळ
चालवाना लाजसा यथा त्हेण प्रतिज्ञा करा के अनुआ पर एवा विजय
मेळववा के जथा सयुक्त सेनाना विजया निस्तज थई जाय वस्तुन तेम ज
थयु ठे प्रवळ इच्छा जु न करे ?

आपणे आगळ जे वर्णन करी यत्त, ते वाचकदयन तांनु थाय मात्
फरा सक्षमता तें वर्णन करा जइए

गॅरिबल्डी पाचमी जुन लेका तरफ गया लाया बाँमो तरफ
गयो गॅरिबल्डीने आवता सामळ्य अनक युद्धसामग्री युका ऑस्ट्रियना
ब्रेसिया तरफ पलायन करा गया ते नगरना नागरिकां गॅरिबल्डाना अन
तहना सनानो सत्कार सहित स्वाकार कया नगरवासीनोनो जयध्वनि अन

उत्साह सहित तेओए नगरमा प्रवेश क्यो, पण तरत ज सामञ्ज्य क द्वेतिहा तरफ
ऑस्ट्रियन् सेना आवे छे. तरत ज घाटे च्हुड्यो, ने दानुमेना पर हान्ने करवा
पोतानो सेनाने हुक्म क्यां रहेनी सेनाना भोपण ब्योमेट्ठा असम्भ
दानुमेनो रणशायी यया, यार्काना भययी पलायन करी गया.

मैरियन्डोए हयं पोतानी सेनाने विधान्ति लेवानी रजा आवी, कारण
के बीस दिवसना अखट परिश्रमयी तेओ यार्कीने लोय धर गया हुता. ए बीस
दिवसमा मैरियन्डोनी सेनाए एक आखो ग्रान्त सर करी लीधो हुतो. स्तान्
फर्गो, फोमो, लैटेना, चारिज्, अने मसाना विख्यात विजयो, आ बीस
दिवसमा ज थया हुता आ विजयोयी यहू लाभ क्यो पण आ युद्धोमा आल्प्सनी
सेनाना पणा चीरस्तन रणमा पट्या, जोके उस्ताद् बोलण्टीयरो रहेमना स्थान
पूवा लाग्या, तथापि गॅरिबल्डी ए चारोनी शोक सहजमा भूली कन्यां नहि.
दिनप्रीतिदिन अमरुद् बोलण्डाअरो रहेनी पासे आववा लाग्या, पण जेओ
धारिरिक अने धैरिय पकडा भ्रष्ट हुता, तओने ज हवे सो राखवामा आपता.

पोतानी सेना साथे ते चार्वेमो हुतो, स्यारे गॅरिबल्डी विक्टर ईमॅ-
न्युएल्ने मज्जा मिलान् गयो राजाए उत्साहयी अने आदरयी रहेनी स्वीकार
क्यो, यन्नेए एकान्दमा अनेक गुप्त मन्त्रणाओ करी राजाए सेनापतिने पोताने
हाथे एक सुवर्ग पदक (Medal) डोग्या ने सुशिक्षुशालयी विदाय क्यो रहेनी
सनाना चारोने मोटेपण अनेक गोम् अन चाद मोकल्या रहेनी सेवा पर विक्टरने
एटली बबी भ्रष्टा हुती के त बारबार एम बोलतो के “ इटालीनी ए अग्र
सेनानुं अविनायकत्व ग्रहण कता कदी राजसिंहासन छोड्बु पडे तोपण
तंम करवा हु तैयार थाव. ” गॅरिबल्डीनी सेना ज्यारे चार्वेमोमा हुतो, स्यारे
सयुक्त सेना रहेना फाछु व्यादा नदा पर पडी हुती गॅरिबल्डीनी सेना मूळ
अना करता हमेशा आगळ रहेती, तथा एने कथा ‘ अग्र सेना ’ कहेता.

अगीभारमा जुने गॅरिबल्डाण पाताना सनाने यागोमो खर्जा त्रेतिया
 तरफ जवाना हुकम आप्या भगनविदारा जयध्वनि माये त हुकम पाठवामा
 आख्या ए नगरनु रक्षण एकदद विद्याथकी यतु हत तथा वधा जाणता ज हता
 क बैयानरु दद हला कदा ए नगर लेवु पडशे नहमा असह्य माणसो भराश
 ए वु जाणता छता तओ महा उत्साहथा त नगर पर हला लइ गया कारण
 क तेभा एम जाणता हता के इच्छा हाय तो शु नवन ? बळा गॅरिबल्डी ए'वा
 दद मनना बार हता के तहना आगळ कदा 'ना' शब्द चाली शक ज नहि
 थाथा तदनी वारसना मअ या साधयेयम् शरीर या पातयेयम् ए
 मत्र भणी चाएवा रागा गॅरिबल्डाए पाताना सनाने न्हाना न्हाना टुकडा
 आमा व्हेंचा नासा जुदी नदा दिशाएथा नगर पर हला कयोँ ओँस्ट्रियनाए
 विचार्यु क आ 'हानी सना त मूळ सनाना अग्रभाग हस आम विचारा
 तहमणे जम बागोमामा कयुँ हत, त ज प्रमाण अहीँ कयुँ गॅरिबल्डाना हाथमा
 नगर पडतु मेली तथा पगयन करी गया अलाउशनआ प्रमाण जणादीन
 देवनगरीना राणा रामदेवने छतयोँ हनो-अहीँ ओँस्ट्रियना जात छतराया
 गॅरिबल्डी मूळ सनामा जुदा पडी ॥ न्हानी सना एइन आगळ सुधी थाव
 थानु साइस करा शकशे ए तथा मानी शक्या ज नहि तथा तओ नगर
 रक्षा करवा रणा नहि न भयभात थइ नगर छाडी पलायन करी गया
 आम गॅरिबल्डी विजयीसनापतिनी पठ नगरवासीआन्या जयध्वनि धरच मदा
 उत्साहथा अने उत्सवथा नगरमा पेठो चार वानु विजयमूचक घटाआनो
 नाद यवा लाग्यो गॅरिबल्डीनी सेनाने माग ज ज पदाथा जाइए ॥ सब
 पदाथो नगरवासीआए पोताना घरमाथा अति उत्प्रेषे व्हादी व्हादीन आप्या
 नगरना घरा रात्रे दीवाओथी धार्मा रहां ज नगर इ स १८४९ मा एक
 दिवस घातक ओँस्ट्रियन सनापति हेनाड (Haynald)नी विदद

क्षामरक्षा करवा तैयार यह मनु दत्त, ते ज नगरे आज गॅरिबल्डीने उदात्त-
कर्त्ता माना रहेनो आदरमत्सर क्यों. आज ते नगरनी जातीय दुर्गतिनो अत
आन्धो, तेर्य. नगरवासीओना आनदनो पार रह्यो नहि.

इतिहा प्रदेसना लोको पण ऑस्ट्रिया मामे उद्या गॅरिबल्डीए
आजु पाशुना पण नगरना लोकोने ऑस्ट्रिया विरुद्ध उठवाने माटे उरैगो,
यथा रहेनो उद्वेगनाधी तैयार यह मया, ने ते प्रदेसना सर्व नगरो पर जातीय
वास्ता उठता करी देवामो आब्बा गॅरिबल्डीए एक म्होटी गाढीमां (Om-
nibus, अडार भौक पुरोने हेडो नगरतरफ मोवन्वा. सेनापति *फर्नल्.

* फर्नल् दुर गॅरिबल्डीनो परन भण्ड अने स्वदेशवर्तल धीर हतो ए
भीर पुरोने ६ म १८४९ना विप्लव यत्ने पोतना देश ह्मरिगार्थी
कहाही मुखो हतो रहेनो आम स्वदेशमाया हारी बहादुराधी रोम्लु रक्षण
करवा गॅरिबल्डीनी मदद दोख्यो आन्धो, पण त्या आवता रांनळ्यु के रोम्लु
तो शत्रुने हाथ पळ्यु. आया ते भग्न हृदय चालतो गयो ने ऑस्ट्रिया विरुद्ध
युद्ध करतानी गंठपगो करपा आया युगेन्मा भटायो. ६ म. १८५४मा
क्रिमियायुद्धा जना हतो ते वारे ऑस्ट्रियोए ए ने बुचारेन्ट्(Buchar-
nest) मा पडवी बंद क्यों अति कष्टे रहेण नेदरलान्दा योडा दिवस
गाळ्या. प्रतिदिन ते मृत्युदंडनी आत्तानी वाट जाया करतो, तेवामो एक
दिवस रहेण आनदपूर्ण समाचार सामळ्या के इंग्लंडनी भलाभागी रहेना
परनी मृत्युदंडनी निशा १६ यह छ अने देशनिघाजनी राजा परमाववामा
आवी छ. आनी ने परमसत्तुष्ट गयो केदखानामागी उतावळे पगळे ते गॅरिबल्डी
पासे गया ने रहेना सैन्यमा दाखल यह गयो आज लाग मळ्यापी स्वजा-
तिशत्रु ऑस्ट्रिया साथे ते युद्ध करवा तैयार यह गयो ट्रिपोन्टी (Tripo-
nti)ना युद्धमा रहेणे अतिशय दक्षतायी युद्ध कर्तु हत.

દુર (Tur) અને મેજર કામુશી (Cammuchi) હેમના અધિ-
નાયક બની હેમની પાછલ એક ન્હાની ગાર્ડમા બેસીને ગયા. તેઓને હેંટો
નગરના લોકોએ આદરથી વધારી લીધા. હેમના આવનાથા નગરમાં ઉત્તમ પર
રહ્યો કિંતુ પર સ્વદેશી વાવટો ચઢાવવામા આવ્યો અને સેનાપતિએ અઢાર
સૈનિકોન નગરની રક્ષા કરવાનુ કામ સોંપ્યુ ને એ પ્રદેશનાથી અઢાસો
બૉલપટીઓએ એકઠા કરી એમિયો નગર તરફ ચાલતા થયા

વાચક ! આપણે મૉરિસલ્ડીને એમિયોથી ચાર માઈલને અંતરે આંરેલ
સેન્ટ યુકિમિથા નગર આગલ તથુમા મુર્બાને આવ્યા હતા. ચાલો, દેવે
જોડે તે શુ કરે છે ? સાર્થિનિયન્ સેના તરફથી સાહાયતા મદદગર્
આજ્ઞામાં છેતરાયા પછા તેણે ત્રિપોંટ્રી (Tripont Three bridges,
ત્રિમેતુ) નામના સ્થલ આગલ વાગુઓ પર હુનતો કર્યા ત્રિપોંટ્રી આગલ
તેણે ઑસ્ટિયનોને છ ઘર દહાડ્યા ને અતે સ્થાપી નસાડ્યા ત્યાં થુદમા
હેને વિજયો મળ્યા તારા, પણ તેથી હેનો ઇચ્છા સેના મારી ગઈ, જે નવુ
થલ મેલમથા હેને પાછલ આવતી મૂલ સેના સાથે મળી ગયુ પછુ ત્યાં ગયા
જ ત્હણ ઘોસ્ટમાઈન્ પ્રદેશમાં યુદ્ધ આમવા ઘોવાનિ નગરને રમ્ને ગાર્ડ
મરોવા તરફ પુચ કરવાનો હુકમ કર્યો.

ગાડા તારોવરને કાઢે અને સાલો (Silo) નગરના માંશા જાનેડા
કામ્પેનેહેલો મગર તાર કરવા ઑલિવન્ડી થી દુકર્ડીઆ સેન્ટ જી તરફ ચાલ્યો.
એ માંશા ઑલિવન્ડીન્ સેનાપતિ અન્ને મ્હેંટા મેના થડે હેના પર રાખે કર્યો.
વપ્ર થયે તુમુક યુદ્ધ થયું મૉરિસલ્ડા જે ઘોડા પર થયે હતા તે ઘેરો
એક મોટી થાગા ને તે મોંચ પડ્યા એકદમ પડ્યાર્થી મૉરિસલ્ડીને પાંચ
પહોરી હેની સેનામાં સેનાપતિના મૃત્યુની અગેહથા ઘોંટાલુ મર્ચ રમ્યા.
મૉરિસલ્ડી આર્થી તરત ડભા થયા ને પતાની તપ્પાર કરી માગુ ઘરના

તેને જળાવી દીધું કે હર્જી સંપાતિ તેઓ ને તેઓ જ છે. “શત્રુ પર ધસા” એ શબ્દોથી મેધનાદ વચો ત્તના શબ્દની મોહિનાથી તેની સેના સશ્વેરાદ ને ચેયાનદ્ ભેદ સ્થિતિ ગતિથી શત્રુ પર ધસી ગઈ સૈનિકોનો વેગ એવો પ્રગટ થઈ ગયા કે તેને અટકાવવાના ઔસ્ટ્રિયનોમા તાકાત નહોતી. નાત અર્વાનુને પાત્રુ દટવું પડ્યું તરત જ ગૅરિબાલ્ડીના સેનાએ દોડા જઈ સ્ત્રાલો નગર સર નર્ચુ ઔસ્ટ્રિયનો પ્હેલેથી જ એ નગર છોડી પલાયન કરી ગયા હતા તેથી દુદાલિયનોન વગર મ્હેનતે નગર હાથ આપ્યું તે નગરના પ્રજાએ પણ પોતાના સદ્દારકોને સમ્માનપા વધાવી રાખ્યા યગ્ગેર સ્વસ્ત્ર થયો ધોધેર રાત્ર દાપમાઢાઓ શોભવા લાગા.

પીઢમન્ડ નગર છાજને મરિવલ્ડી ડિજરમાનાએ નિવલ્ડો, રહેન દક્ષા તો અહુળા એક માસ થાય છે, દટલાપા તો સ્થેન થનક વિજયો મેટવ્યા શુ ધદ્મુત વીરલ ! આવી ઘટના પૃથ્વીના માગ્યે જ થના હજે ! આ યુદ્ધ સમયે તેને સ્તાર્ડિનેયન સેનાની કેદ્રવ્યની જરાય મહાયતા મલ્લ નથી પણ વસત્વ્ય દેશહિ-તૈયા ધારોના-ના ક્ત્રેષા છતા રહેના સંન્યમાદાનુલ થવા આવતા તેમજમ તે આગલ્ ચાલ્તો તેમ તેમ ત્હના સેના નદીના પટ વપ્પ્યા જ વરસી જ્યારે તે સ્ત્રાલો નગર પાસે આજ્વો, ત્યારે તેના ધનામા પદર હજાર યોદ્ધાર્થો હતા સત્વર ગતિની ગૅરિબલ્ડીની સેનાને રાગ્ય તરપથા ૫૬ સહાયતા મલ્લતી નહિ, તાવળ તેને કશી યાતની સ્વટ પડતા નહિ એ વિજયાસેના, માર્ગમા જ નગર આવે તે નગરમા દાપ્પલ થાય ને સ્ત્રા સદ્દારક તરાકે માનપામે એ તા મેલે ધન આવતુ ને ગૅરિબલ્ડીના યુદ્ધમદાર મરાતા થયા નગર ત્હના સંન્યના સ્વચ સપાદી લતા ચાગેમો થે હજાર સૈનિકોનુ અન કોમો પાચસો સૈનિકોનુ સ્વ સર્ચ આપતુ લોઢાએ પચાસ હજાર મેદ્દુ આપ્યા ક્યોસિઆએ સેનાના એક વિમાગના આદારસામગ્રા અને યુનુ સ્વર્ચ આપ્યું બીજા નારોએ પણ

पोतपोताथी चनी एटली आ स्वदेशहितैषी सेनाने मदद आपी, पणो वखते गॅरिबन्डोना सैनिकोना पगमांथी चालती वखते जोडा नकामा घटने निकळ्ये जाय ने तेओ उघाडे पगे चाले. पण घाजा नगरमां आवे के तरत ज त्हेने नवा जोडा नगरवासांओ अपावी देता. गॅरिबन्डी पोतानी साथे भारखानानां गाडां राखतो न्होतो. प्रत्येक सैनिक पोताने जोडती सामग्री एक कोयट्टीमां भरी देइ गळे छटकावी चाटता. सुचामा ने पापरवामां बधामां ए'मना रणवख बिना त्हेमनी पासे घांजुं फई न्होतु.* तेओ शिवाजीनी सेनानी पेठे रणवख

* एक प्रसिद्ध लेखक गॅरिबन्डीनी सेना सम्बन्धे आ प्रमाणे सखे छे:- “ ए आल्प्ससेनानो अपूर्वे दक्षाव जोडने हृदय पांगळ्य जाय. शरीर पर आछा वख ने हाथ उघाडा तेथी आल्प्स पर्वतनी ठडीमा शरीर कम्पे, तोपन प्रत्येक चॉलण्टीअर् खुब उत्साहथी लडता. ए बघा सारा मावापने पेठे जन्मेला, तेथी टाड तहको दांटेला नहि; आ बारणथी तेओमांथी फेट-लाऊ स्वरित गतिमा प्रवामने लींघे पडवा लाग्या. दवाखानां आ'वा दरदी-ओथी भंगई गय्या. आम नयळी स्थितिमा पडो रह्या हांय, तोपण पिस्तो-लनो अवाज सांभळो तेओ पाछा उत्तेजित थई जता. गॅरिबन्डोने अने युद्धत्रुं नाम सांभळी बेभान दरदीने पण आन आवतु. गॅरिबन्डोनी सेना जार्ताव युद्धथी एटली यथी उत्केराई गइ हती के एक बार—सांभळीने विस्मय पमाय छे के—पिस्तोलोनो अवाज समज्यतां काठ मादाचॉलण्टीअरो दपात्तातामांथी उठने नाट्य ने युद्धक्षेत्रमां जइ उभा. त्हेमणे प्राणनी दरकार कर्या बिना युद्ध कर्ये; त्हेमांथी बे जण मराया, बे जण धवाया, त्हेमने दपा-खानामां लंड गया ने जोजा चार सांज सुधी लडोने याक्या पाक्या पाछा रात्रे दवायनामां आब्या.

साथे भले अग्रदूत सज्जाने ज मुद्र रहेता, तेथीं दुरुम मळतानी चाये चुच करवा तयार गइ जता.

सयुक्त सेना आ वसते चीन् नदी पार उतरीने धेनेगिया तरफ गइ हती. आ बाजू गॅरियल्डी सॅलो नगर सर कर्गो गछी स्ट्रेन्वियां नामना गिरिमार्गनुं रक्षण करवा गयो. टाडरल्थां लॉम्बर्डो आवनु होय तो ए गिरिमागें गइने आवनु पडे सिवालूचिनि पोतानी सेना लेइने बीन्ना एक नळी (Tunnel pass)नु रक्षण करवा लाग्यो. ट्रेन्गिनाथी लाम्बर्दो आवनु होय तो धे मागे आवां सकाय सयुक्त सेनानो मूळ भाग ट्रिसिनो अने आडा नदीने काठे पड्यो हतो. टाडरल्थी एकदम ऑस्ट्रियनो रहेमना पर हयो करे नहि माटे ज आ गोठण करी हती एटलामा फ्रान्स अने स्पार्डिगिबानी सयुक्त सेना मिन्सियो नदीने काठे आदीं प्योची.

गॅरियल्डी स्ट्रेन्वियोनो मार्ग बन्ध करवाला सकल्लधी ए गिरिमागेंनो पासे गवेलो टिरानो (Tirano) नामने स्थळे आव्यो. ए मार्ग बघाडो राखवा ऑस्ट्रियनोए त्या सेना राखी हती. ए सेना साथे गॅरियल्डीनी सेनाने घोर सप्राम घयो. भारतमा जेथे गुरांग मेना छं तेथी इटालीमा टाडरल्ड सेना हती त मजनुन बाघानी अने सहनशील हती, बळी गुस्ता-ओनी पेडे ते घेना पण पर्वतयुद्धमा निपुण हती. ते सेनाए प्रतिज्ञा करी के गमे तेम थाय तोण मार्ग बन्ध करवा न देवो. गॅरियल्डोए पण प्रतिज्ञा करी के ते सेनाने ठोकी मूर्खी गिरिमागं बन्ध करवो घोर रुधाम पडो अते गॅरिबन्डीनी अजेय सेना जय पामी. आ पर्वतयुद्धमा गॅरिबन्डीए अने त्हेनी सेनाए अद्भुत वीरत्व अने रणकौशल्य प्रदर्शित कर्यु. ए गिरिमागं बध करी बोर्मियो (Bormio) तरफ चाल्यो. जवरो हलो करी ते नगर इस्तगत कर्यु. पराजय पामेणु ऑस्ट्रियन सेन्य टाडरल्ड तरफ नाडु.

જુલાઈના પદર દિવસમા એ સમસ્ત પ્રાન્ત ગૌરિદલ્હીએ પોનાને હાથ વચ્ચે. ઘલ્તનાઈના જ રણમા ગૌરિદલ્હીના સેનાએ પર્વતયુદ્ધના પ્રથમ દૃશ્યા લઈયા, ને તદ્દમા પળ ત્તેણ સારી દશતા ચતારી ઉઘે આલ્પ્સ પર્વતના ચિસ્તરો, ને નાંચે પ્રચંદ મેઢા, એવા પ્રદેશમા જય મઢવવા એ જેવા તેવા ઘાત નથા ગૌરિદલ્હીના હાથ નીચેના સેનાપતિઓ—મોર્ડાસે, યિન્નિમ્પો, ફોર્જેન્સ, ફોટે, ચિયાસિ, મિન્નિસે આદિ અનેક સેનાપતિઓએ એ ગિરયુદ્ધમા દશતા ચતારી વઢી ત્યાં જે અનુભવ મઢયો તે યાજે વર્ષે સિમિલિ અને નેપાલના ઘયેલા યુદ્ધમા પણ વહુ કામે લાગ્યા ગૌરિદલ્હી અને તેના ચીર સેનાએ એ યુદ્ધમા જે નૈપુણ્ય દેલાઝ્યુ, તના વસાણ ઓસ્ટ્રિયા અને પ્રાન્સના રણધરધાર સેનાપતિઓને પણ ચર્ચા વિના ચલ્યા નહિ.

ગૌરિદલ્હીના સેના આદમિયો (Iseo) નદી પર આવેલા લો-ચિયાર નગરમા રહી ઘટનાપ્રવાહના મનિનું બંધ ગરન કરે છે એવાના એકા એક એવા સમાચાર મઢયા કે યુદ્ધ એકદમ વધ કરવામા આવ્યું છે. જુલાઈ મામના પદરમી તારીએ વિલા ફ્રાંકા (Villa Franca) આગઢ સન્ધિ ચડે સ્થાર પડી થોડો વખત શાન્તિ પ્રસરા ને તેડી જાણ ફગાવના જીવનશક્તિ નાશ પામા હોય એનું જણાયું. ગૌરિદલ્હી હતા તો વેગના (Vercors) સુધી ગયો છે ને વેગિમ તો ઓસ્ટ્રિયનોના હાથમા છે તે પહેલાં બાંસન્ધિ થી ! શા ગતવર્તના કથા ! શાન્તિ ! કેવો મધૂર શબ્દ ! પણ ઇટાલિયનોનું આજ કારજેવો એ શબ્દ લગ્યો શાન્તના સમાચારથી ઘાઢરૂદ્ધો સંઘે કપાલના હાથ પછાડવા લાગ્યા મિલેન, વેરોના અને વેનિસના પ્રજા રડી શ્વેતો વધારે તો શુ પણ દાસત્વ ટઢવાનો મહા મોંઘા અવસર આવેલો તે આમ રડી ગયા, અને હવે દાસત્વ પાત્રુ લમગા સાથે જડાયુ એમ જાણા કેટલાકે આત્મગતન કરા ઓસ્ટ્રિયનો પાસેથી સ્વતંત્રતા મેઢવી ! દાસત્વના દુઃસ કથતા મૃતુ હનાર

ગણ સાદુ, એ વાગ્યે ભારતવાસીઓને મીઠું લાગવાનું નહિ, કારણ કે ભારત-વાસીઓ રામત્વની વેધોભોમા વધુ રહાદારી જઠાર ગયા છે, પરન્તુ દુટાલી-અનોને રામત્વ અરુણ લાગતું, તેને જ પરિણામે તે આજ દરતર વધુ છે.

આ સન્ધિએ સ્વાધીનતાદેવીના માયા પરનો મુશ્કટ ઉપાદા રેશન વધેચ્છાચારિણી દેવીના માયા પર મુલ્યો, ને ગ્રણ કરોઃ દુટાલીવાસીઓને તે નિષ્કુર દેવીને શરણે ક્યોં. ટ્યુરિન, ફોરેન્સ અને જોનોઆ તો આ અયા-ચાર ગહન કરી રહ્યા, પણ મિલન, ઘેનિય અને ઘેરોનાએ પોતાના રોડન વધે જગતના હૃદયને પીગાળી નાખ્યું.

સન્ધિના સમાચાર મળતા મૅરિવલ્ડની રોના કોંધે મરાદ ગઈ તેણે સન્ધિને માન નહિ આપતા સ્વતંત્રતાથી ચેનેલિયામા પ્રવેશ કરી વિસ્ત્ર વાવટો ડહાવવાનો શુદ્ધ વધોં મૅરિવલ્ડીએ પોતાની સેનાને ઘાનત કરી પોતે તાત જ ઘિન્ટર્ હર્મેન્યુઅલને તરુએ ગયો, ને તેને જણાવી રાધુ કે “ હવે હું કાર્ય સ્વર્ગે જાત્યો જાઝુ તું. ” રાજાએ તે કબુલ વધું નહિ ને વધુ કે “ દુટાલીને હજા આપની સેનાથી વધુ અદર છે માટે આપે સેનાપતિ થયું જ પદશ ”

ઘિન્ટરના મર્ગવાદ મરેલા વાગ્યો મૅરિવલ્ડથી ડયાપી શકાયા નહિ એ દિવસ પેટેસ્ટાના યુદ્ધમા પોતાનો પ્રાણ પણ સમર્પન કરવાનું પણ લેઈ ઘિન્ટરે સ્વેદશની સ્વાધીનતાને માટે યુદ્ધ વધું હતું, તે જ દિવસથી મૅરિ-વલ્ડની તેના પર મમતા વધી હતા આજ આ પ્રીતિમયી વાગ્યોથી તેની મમતા ઘેવડી વધી તેથી જ તેણે વગર નોલ્યે આ આનંતીપીડા સહન કરી, દુટાલીનો નકશો જોઈ તેમા લોન શરૂ ગયા ને હવે કેટલો પ્રદેશ વાકી રહ્યો તે ત્રિવારવા લાગ્યો. ફરી વિસ્ત્રવાવટો ડહાવવાનો ક્યારે લાગ આપશે એ પણ નિનારવા લાગ્યો.

યોનેન્ અને વેરોના હના ડોસ્ટિયનોના હાગમાં છે, ત્યારે વિલ્હ
 મેંક્રાટા તથા રુપ આ સ્પશનવત્ર દુટાલના મૃત દહ પર કોબે ઓરાધુ ?
 મરવા પડતા રાષ્ટ્રોના મ્હોમાધા કાળ અમૃત ક્ષણ સીધુ ? હા વિન્ટર્
 ફેમ્નુએલ્ આમ પ્રાચીન વિધાનપાતક થયો ? ના, આ વ્યવસ્થામાં તદ્દને
 જરાય દાવ ન્દેતા ઘૂતવદામાણે પ્રીત્તા મેંનોલિયન દુટાલન સ્વતંત્ર
 કાઢાનો ઢોંગ માડા, પ્રજાને આ શાસનવ્યવસ્થામાં આપા વિલ્હ
 મેંક્રાટોની સંધિના મમ્માચાર પ્રમિદ્ધ થતા વ્દેતા રાજા વિન્ટર્ કે તદ્દને
 મનીમમા કોફ આ વાત જાણતુ જ ન્દેતું. નેનાર્મિન્ જાને દુટાલન
 ઉદાગ અર્થે માગ્યા હતો, તદા મધુમય શક્તિ ચોત્તો, ભગતો ને પ્રમિદ્ધ
 કરતો તથા રાજા વિન્ટર્ અને તદ્દના મમ્માચાર તથા પ્રજાવર્થે એમ જ મમ

आ समये चिक्टेरना गरीबाद मरेला वचनंथी गॅरिबल्दीनु ह्दय न पोण्ड्यु हन, ने त्हेणे स्वतंत्रतापी युद्ध चाल्यु राख्णु इत, तो परिणाम शु धावन ? चिक्टेर ईमें-युएलने मस्तदेवी राजमुद्रट राखी पडत प्रान्त् ऑस्ट्रियाना सयुक्तसेनाने हाथे वसते गॅरिबल्दी पराजय धाम्या इत न तेथी इटालीनी बेदांओ दद ने चिरस्थायी यात आ समये चतुर गॅारबल्दाए इटालीराजनी कथाने सम्मति मापी ने इटालाने महा राकटगा पटतु बचाव्णु. पण त्हेना हैनिको हर्जा शान्त यथा न्होता ते आ सन्धिनी हर्जा स्वाधार करता न्होता. आपी गॅारिबल्दीए त्हेमने शान्त पाटया १९मा जुलाइए आ प्रमाणे एक प्रसिद्धिपत्र व्हाव्यु —

“ वर्तमान अवस्थामा जो के राजनैतिक घटना वढी गमे तेम करी गइ छे, तोरण हथिभार छोदी दवानु के निरान धवानु कइ कारण नपी. अछ सजाने आपण पातपोताने स्थाने रहौशु ने समय आवता समस्त युरो-पन देखावा देशु के चिक्टेर ईमें-युएलना सेनापातिपणा नाचे कोई पण वस्तुते लक्ष्मणे तैयार छीए क्यार रणभेरी वागझे ए कोने सवर छे ? ”

“ सेवापति गॅरिबल्दी. ”

‘कॅवोरे राजनिगमु आप्यु ने गॅरिबल्दीए आ प्रसिद्धिपत्र व्हाव्यु तेथी हवे इटाली जाणी शत्रु के चिक्टेर, गॅरिबल्दीअन कॅवार् ए अण ज इटालाना उद्धारकर्ता छे आ विश्वास लोकना मनमा एटलो दद बेसी मया के तरत ज तेमो शान्त यइ गवा इटालाना मृतदेहमा हव कइक श्वास आब्यो

आ बागु कुकम्ही नेपलियन् पोतानी मरजी मुनब इटालीने तोदी ज्हेची नाखवाना प्रयत्न करवा लाग्यो, त्हेणे दरखास्त मुक्ती के लेटरनाना लिओ पोल्हने फ्लोरेन्स्, फ्रान्चिस्ल मॉडेग, योयॉन्ली रुचेस् पाप्मां

अने पोपने घोलेना, वेरोना, फॉर्लें तथा रेवेना आपसा परन्तु ते ते स्थळेनी प्रताए आ दरखास्तने स्वीकारी नहि तेथोए चिस्टर ईमॅन्नुएल् विना बीना कोइनो अधिकार स्वाकार्यो नहि हव नेपालियन्ना इच्छा विरुद्ध इटालीनो कार्यप्रवाह व्हेवा लाग्यो नेपोलियन्नी धारणा हता के अते पोताना युवराज नेपोलियन्ने नाम पण इटालीनो एउ प्रदेश च्छावा देवा पण प्रजातीविरुद्ध मान नकसामा इटालीने व्हेवा देइ लँटायो दारी तेथा वइ लाभ घाय एम ग्हाेनो आम त्हेनी आशा ज्यय गइ

आ सकटसमये इटालीना कार्यप्रवाहने ठेकणे राखवा चिस्टर कॅथारिने पाजे बोलाव्यो दशादितेपी कॅथोर देशनी दक्ष जाणो पाछो आब्यो चिला फ्रँझानी सन्धिना वात मनमाथी व्हाडी भाखी ने हवे देशनो धेम उद्धार घाय ते विचारमां ते छान घइ गयो

आ बाजु गॅरिबन्डा अने त्हेनी थॉमॅटीअर सेनानी युद्ध करयानी दुर्दमनीय इच्छाया झुरीचनी कॉन्ट्रेने बाक लागी, कारण के त्हेणे जोइ लंधु हनु के गॅरिबल्डाना स्वतंत्र विचारा, त्हेना रणप्रतिभा अन लोकप्रियता ग्हेने लडाइमा उताया विना मोह रह, ने त बखते बाइ पण राजनाति त्हेने अक्कावी नहि शके गॅरिबल्डाए जाण्यु के जो हु सेनापति ग्टीश तां चिस्टर ईमॅन्नुएल्ची विला फ्रँझाना सन्धि प्रमाणे बर्ती शकासे नहि, तेथा त्हेण राजीनामु आगवाना इच्छा दर्शावी, पण चिस्टर ईमॅन्नुएल् त्हेने कोइ राते छानवा रात्री न्हाना ते बखते टस्कर सेनापति अलाया राजीनामु आग गयो इतो ते जग्याए रहेवा गॅरिबल्डाने कशु, पण चारे बाजुनी पटनाओ जोइ ते जग्या पण त्हेणे स्वीकारी नहि. नेपालियने करछा सान्ध प्रमाणे चिस्टर ईमॅन्नुएल्ने गॅरेबन्डीना थॉमॅटीअरने विदाय करवा पय्या

एक दिनसे १८००० बॉल्ग्रा एवं मोटेनामा पोतपोताने घेर गया गॅरिबन्डी आया पोताने अपमानित मानवा लाग्यो.

गॅरिबन्डी आ बन्धते ब्रोल्लेनाना सैन्यविभागने प्रधान सेनापति हतो त्याना रणधनाओंने बन्धन करवा सेनापति फाल्गने मोकल्यामा जाग्यो रक्षेणे त्या जड म'यो हुकम बहाजो के हवेथा गॅरिबन्डीनो हुकम काडप मानवो नहि अने बाजा अनरु गति गॅरिबन्डीन अपमान मळवा लाग्यां. गॅरिबन्डी हव सहन करी नवयो नहि ने रक्षेणे राजा प्रमु आब्लु.

योगेना छाने घागेमो गया पछो गॅरिबन्डीए पोताना सैनिकोना भा प्रमाणे पापगापन कहाव्लु —

“ प्रिय सैनिको ! म्हारे अनेक कारणांपी राजानामु आपवु पळ्हु छ सेनापति ऐमोरेताने राजाए म्हारा जग्याए निम्यो छे हु भाशा कह खु क तहमारा साइस अने चारम्बना पठ तहमारा रणकुशळता पण तहमेवधारशो, क जेया जानाय दानुनी साम विशेष आग्र्यताथा ते बापरा श्वाय.”

पागेमो, }
११ ८ १८०९ } “ गॅरिबन्डी ”

गॅरिबन्डी कायधनमाथा दूर थयो तेथी बूट राजन तिना फीझाओने एक प्रकारतु आश्रामन मळ्हु गॅरिबन्डी कायधनमाथी दूर थयो थरो, परतु प्रता अने राजा पण जाणता के समय आवझ त्थारे गॅरिबन्डी ज कायप्रवाहना नेता थशे गॅरिबन्डी जे नगरमा थइ जबा लाग्यो, ते नगरना लका त्हेना सम्मान अये महात्सव करवा लाग्या बालानामा पोताना प्रिय सहचर खुणो चासीना समाधिमन्दिरनु दर्शन करवा गया असह्य लंक त्हेन मान आपवा ए समाधिमन्दिरने दरवाजे आवो उभा, इटली जाण त्हेनी आगळी पर नाचतु हाय एम प्रजा त्हेनी पाळळ राबो

गाग यद् गद् इता आ सामान्य घटनायी च विषयनी पराक्षा यद् एक तो इगागअनोनी त्हा पर प्रणव मक्ति अन बानु त्हेमना पोप् परना तिरस्कार

तद्म सेनापात फात् न मध्य इगलमागी सना एकडी करवाना बहु मदद् करी आ पातना शूरवीर सहचान सनामा वाग्य पद पर निमाव्या रचना नदन दश लाख यधुका खरादवा त्हेणे एक फड खाल्य, अन पाताना भविष्य धारणाभा सबध एक उत्तजनापूर्ण व्याख्यान आप्यु मात्र इटालाएज त्हेना प्रस्तावन सम्मन यद् फडमा नाणा भया एम नहि पण इरलण्ड न अमरिकाए पण पुष्कळ नाणा मादल्या ते हव स्पष्ट शब्दाभा बालवा लाग्या क ह धाडा ज वखतमा दक्षिण इटाला पर हला रूड जइर, निष्ठर राजा योम्पान विहासनपरया छटाळ मुकाश बर सिंसिलिन हराव श चत्तर पन दाक्षिण इगलान एक कलाश न त सवना सिदासन पर राजा वि कटर ईमैगुमेलन स्वापीश

त उयारे ट्युरेन् गया ल्यारे राजाए त्हेना बहु भावया आदर-सत्कार कयो गुप्त मन्त्रभवनमा बधना गुढ मन्त्रणा चा १ बनए मन्त्रा शुनकी कयु त जणापु नाह पण भविष्यना कावप्रणली परया अनमान करवाना आवे छ क रात्र ए त्हेने चोनेखिया, सितालि अन रोम्वा मन्त्र प स्तारा कावाने ना पाठी हावा जाईए पण गेरिवल्हाए त्हेनु वल्य मायु नहि त्हेण मध्य इटालीनी सनानु सेनापातपण छोडा दाधु न राजाधी तदन जुदा थइ गया गेरिवल्हीए ए जग्या छोटा त वात गवर्नमेण्ट रॅजिमा पण प्रतद् यद् विकटर ईमैगुमेलने शत्रुआ साथ युद्ध करवानी इच्छा न्हानी तथा त्हेणे गेरिवल्हीने जता सक्ता नाह

જોઈએલી આજ્ઞા પાલ્લવા માટે રાજા પર, અને તેને સમ્માતિ આપવા માટે ફેર્બોર્ પર પ્રજા મુસ્કે યદ દની, તેમના હૃદયમાં ક્રોધાનન ધુમાડા લાગ્યો હતો. આજ મૅરિવલ્ડી ચલ્યો મયો તેને રાસમાને રાજાએ કર પ્રયત્ન કર્યો નહિ, તેવી પ્રજાજનોનો ધુમાડો યામિ પ્રજાલિન યદ ડઠ્યો તેમનાં હૃદય પાડી ડટેલા વ્વાઝનુસ્ત પર્વત જેવા યદ રહ્યા. તેઓ દ્રષ્ટ રીતે જોઈ શક્યા કે મૅરિવલ્ડી જ તેમનુ આજ્ઞાસ્થાન છે. ક્રોધામિયી ચર્ચા ડઠ્ઠા ને રાજા સામે દ્રષ્ટ અને અસ્પષ્ટ રીતે આમિયાગ પેંકવા લગ્યા. એંબો માત્ર યદા લાગ્યો કે પ્રજા જહર રાજા સારી ડઠ્યો. આવી તેમને શાન્ત રાસત્રા મૅરિવલ્ડીએ આજ્ઞાપ્રદ અને ઉત્તેજનાપૂર્ણ આ ઘોષણાપત્ર પ્રસિદ્ધ કર્યું —

“ દુદાલીઝનુ લોકમાધારણ અને, —મધ્ય દુદાલીની સેનાધિમાળની અધિનાયક હોવાયા, હુ કાર્યસ્કર્ધાનનામો અધિકારી હતો. કુષ્ટ લોકોનીગુસ્તમ-પ્રગર્થા અને લલાક્ષિન વિષ્ણોથી, પ્રલ્યેક દુદાલીઝનુના હૃદયની ઢહાલી વસ્તુ-સ્વાધાનતા—તે સાધના હરકનો આવશ્ય લાગી, તેથી મ્હારે તે જગ્યા ડોડવા પડી છે.

“ મ્હને જે દિવસે વિન્સ્ટર્ ફ્રેમ્નુએલ્ સ્વદેશના સદ્ધાર માટે અછ-પ્રહણ કરવા ધોલાવશે, તે દિવસે મ્હારા ધીરતદ્ધર્મને સારે ભેદ લહો થઈ. જે શોચનીય અને કૂટ રાજનીતિથી થોડા દિવસ માટે મ્હારો કાર્યગતિને અન્તગમ્ય આજ્ઞો છે, તે કૂટ રાજનીતિનાં મૂઠાં સંજ્ઞા ન પેમે તેને માટે આપણે સ્વાધાનતાના અધિનાયક બોરવર વિન્સ્ટર્ ફ્રેમ્નુએલ્ પર વિશ્વાસ રાખીશુ. તેણે ડઘ માર્ગનુ અવલમ્બનકર્યું છે, તેથી એ કૂટ રાજનીતિનો ધોલાજ વસત-મા અન્ત આવશે. અતીતની પેઠે હુ ચાન્ચો જાઝ એંબો જેલોલી દ્વઝા રાસે છે તેમની સામે સપ્રામ કરવા માટે અહુણા તો ત્હોડુ ને સાનુ એકડુ કરવાનુ છે.

“ માદમ્ :

“ ૧૮:૧૧-૧૮૫૯.”

}

“ જોસેફ મૅરિવલ્ડી ”

राजा चिस्टर गवर्नमेंट् गेसिट्ना बघारामा गैरिबल्डीए राजीनाम
 आप्नु हतु ते बात प्रसिद्ध करा हती ने त्हेनी यथेष्ट प्रथमा पण करा हता
 बळा जणाव्यु हतु के गैरिबल्डीने राज्यना अवैतनिक (Honorary) सेनाप-
 तिनी उगाधि जन्मपर्यंतने माटे आपवामा आवी छे. थोडा दिवस पुत्रवन्वा
 साथे रह्या पठा केपेरा बेटमाना पोताना आश्रममा जवा जीनोआ चदरे गयो.
 परन्तु स्टार्डिनियन् शासनसमिति त्हेने त्या जोइ विचारमा पडी, कारण के
 जो गैरिबल्डा इटालीमाथा चाल्यो जाय तो राजानी सामे प्रजा जहर उठ
 ने त्हेने कोइ धारनार नहि होवार्थी भयकर परिणाम आवे, बळी परदेशी
 राजाभी इटालीना अतर्क्यभारमा हस्तक्षेप करे स्टार्डिनियन् शासनासमि-
 तिनी प्रार्थनाधी गैरिबल्डीए राज्य विद्ध उठता प्रजाने वारयाने आ प्रमाणे
 एक प्रसिद्धिपत्र फहाव्यु —

“ इटालीभन् प्रजाजनो ! दस लाख बन्दुको ररीदवामा त्हेने
 सर्वेए भाग आप्यो छे दरेक पोतपोतानी बन्दुक सज्ज करी राख्यो जा
 रह्यो हरायेनी स्वतन्त्रता आज न्यायमा पाडी आपवामा नहि आवे तो हु
 काल त्हेमन बळया अपावश, पण आजनो दहादो बाट जुओ

“ जोतफ गैरिबल्डी ”

जाओ प्रजा शान्त बइ. दस लाख बन्दुको ररीदवा सुटता पैता
 उघावया माह्या, गैरिबल्डाना बवननु उम्रपन करवा कोर समथ न्होनु,
 इटालीने पुनर्जावन आयवा लोकोनो उम्माह बेवजै बध्यो.

३. छ १८६० ना जान्युगोरी मागना फ्लोरी तारीछे ट्युरान्मा
 एक राजनैतिक समानु अधिवेशन बस्यु त्हेनी चिस्टर ईन्वैन्सुएरेराए राप्पो-
 मां जणव्यु के — “इटागीना प्रभाते मामाछा लोपो बटे ज बसारी.” शानना
 चन्दे ताता समाचार करता पण न्ह्येला प्रयसी गया झा न्ह्ये तरत ज

ઘપથી રાજા નેપોલિયનને પ્હોંચી ગયા. ત્હેણે ઘણ જ વિવશતાં ચિત્કેડને લડી મોવન્યુ કે ઇટાલીમા મૂઢ પાલી પંટલી 'સશસ્ત્ર જાતિ' નામની સમાનો એકદમ નાશ કરવો. ગૌરિવલ્લી એ સમાનો સમાપતિ હતો. તે રાજાને, પ્રજાને શને સમસ્ત ઇટાલીને એત.કરણથી ચ્હારસો, તેથી માથી પારિણામ પિચારી ફ્રાન્સ્ અને ઑસ્ટ્રિયા સાથે યુદ્ધમાં ઉતરવું ન પડે એટલા માટે ત્હેણે રાજાનું વ્હેણું માન્યું ને તે સમા ચરસાસ્ત ચરવા ગૌરિવલ્લીએ નીચે પ્રમાણે પ્રતિશ્લિષ્ટન કહાવ્યું—

“ ઇટાલીઅન્ પ્રજાપતિ,

“ પરસ્પર પિચાદમા ઉતરેલા અને કોઈ પણ યોગ્ય નિયમથી નહિ ચરાયેલા ઇટાલીના ઇતિહાસ પશોનો મધ્યસ્થ થવા અને ત્હેમનામા એવ્ય પ્રવર્તાવચા મ્હારા કેટલાએક મિત્રોએ મને 'સશસ્ત્ર જાતિ' નામનો સમાનો અ-ધ્યક્ષ થવા વચ્ચું હતું

“ પણ જ્યારે 'સશસ્ત્ર જાતિ'એ ઇટાલીના તેમજ ચ્હારના પ્રજાવ્રોહી, ડુર્જાતિ, ડુર્ગત અને ચંચળચારી રાજાઓન શને અધુનિક જૈત્યુદોને મયમાત કરી મુક્યા છે અને ત્હેમના મુક્ષમાંથી 'ત્રાહિ મામ્-ત્રાહિ મામ્' શબ્દો કહાડાધ્યા છે, ઘડી જ્યારે એ મયત્રસ્ત પુરુષોએ આપણ પ્રજાવત્સલ વાર તરપતિને એ સમાનો નાશ કરવા મલામણ કરી છે, ત્યારે આપણો રાજા કોઈ વિપત્તિમા ન આવો પડે માટે, આપણો એ મહાન્ ઉદ્દેશ સ્વઝી રેવાનો સુકલ્પ કયો છે

“હું સર્વ સમાસદોનો સમ્મતિથી પ્રાસિદ્ધ કરુ છું કે આજથી એ સમા ચરસાસ્ત થઈ છે. પણ હું પ્રત્યેક ઇટાલીઅન્ને મલામણ કરુ છું કે દશ લાલ્લ વન્નુકો ખરીદવા સર્વેએ પોત પોતાની અવસ્થા પ્રમાણે સહાયતા કરવી. વિદેશી શત્રુઓ સામે ઊભા છે, છતાં ઇટાલી દશ લાલ્લ ચોદાઓને સજ્જ

फरो न राखे तो पछी देशनों स्वाधीनतानी कइ आशा राखी व्यर्थ छे. इटाली पाछे शत्रु हसे तो ज ते स्वाधान यरो.

ट्युरेन्; }
 " ४११८२७. साजना पाच बाने. } जोगेन् गॅर्विन्दा. "

इटाली साथे सारासारां समवा, इंग्लैंडना कहेवाणी नॅपोलियने कॉङ्ग्रेस सापेना पोतानो सबध छोज्यां ने इंग्लैंडना तपा टुस्सनी स्टाईनि-याना राज्यमा भेठो देपानी चिस्टरने सम्मति आपा. मॅकियाविलिना राज-नीतिमा दोआ पात्रेल नॅपोलि ने आम अनुमति आपी सेवोर् अने नाइम्ने पोतानु करी लेकानी जात्र पायरी.

आपणे प्रथम ज जणाञ्चु छे के राज्यमा सकसमये कैबोरे राज्यनी लगाम पोताना हायमा लीथो हुनी. त्हेणे नॅपोलियन्ने सेवोर् अने नाइम् आपवानी छानी मोडवण करी हुती, ने एम करी मध्य इटाली परया नॅपोलियन्तो हाप उटावी लेवराव्यो हुतो. कैबोरे आ प्रदेशो आपसनां स्वीकार तो कर्यो, पण एक बीआ सकसमा ते आबो पञ्चो करण के सेवोर् चिस्टर इंग्लैंडना वरन्नु शिशुक्रान्तु स्थान हुतु, ने नाइम् गॅरिव ल्वीना जन्मभूमि हुती कैबोरे राजाने तो सनमावी जेन तेन केअने आण्यो अने सेवोर् आपन नो स्वीकार करान्नी, पण गॅरिवन्ने तो आ कया सा-भळने उन्मत्त भइ गयो ते हृदयथा नॅपोलियन्ने पिडागतो हुतो, तैथी पोतानी जन्मभूमि ते दुष्टना पण नीचे आवे ते बात त्हेणे कोइ रीने स्वीकारी नहि त्हेणे जोन् के जो ए स्वोच्छरवमा आव ताहुं नो स्वदेशमा रद्या छता देशनिकालनी ज सत्र पामु आ विषय पर विचार करवने एप्रउ मासमा प्यारे ट्युरेन् नगरमा समा भराइ, त्वारे कैबोरे पोताना मतनो स्वाधार पाव एवा अनेक प्रयत्नो कर्यो

सेवॉर धने नादस् फ्रान्ग्ना क्षय नांचे ग्यां, त्हेनी एच थटनागीआ प्हेला ज्ञानादस् नगरे गॅरिबल्डीने म्हाताभामा पोताना प्रतिनिधि रुपे आ गोठरां छामे लडवा मोक्कल्यो हनो फॅवोर्नी गोठराच विरुद्ध आधी शु यवार पद्देवानु होय ? सेवॉग्ना स्थिति जुद्ध प्रसारना ह्या त्हेनो स्वार्थ, नानिरीति, भाषा सर्वे फ्रान्ग्ना जेवा हता, तेणी सेवॉग्नासाबो तो आ प्रस्तापयी सुशी यया ने त्हेनो आनन्दपरक स्थितीर बया.

सेवॉर धने नादस्ने फ्रान्ग्ना भेगा मेळी देवा विरुद्ध गॅरिबल्डीए जे वाद उठाय्जो त्हेना विचार करवा पाचमी एप्रिले सभा भराद धतगुधी पोतानी नादस् नगराने सत्रुगा हाथमा न जवा देवाचे माटे गॅरिबल्डीए पेड पाधी परन्तु गॅरिबल्डी यारो वच्चा न्होंतो तेमज राजनैतिक बूट सुद्ध पण त्हेगामा न्होंती, तेधा ते सभामा, त्हेनो जय यवानी आस्य बट्ट धोडी होती, आधी त्हेनु थित व्याकुळ ययु फेटलाक बराक यिना योन्ये चाल्ये सुरक्षी पर बेक्षी रहींने त्हेणे सभानु कामकाज जोया कर्गु अतं छात्रना चार दामे ते एरदय उमो ययो ने सेवॉर छामे सिंदरटि करी गभीर स्वरे सभाने प्रार्थना करी के म्हास फॅवॉरने एक प्रश्न पुठ्यो छे माटे सभानु काम एकाद मिनिट यध राखयु त्हेनी आ प्रार्थनानो स्वाकार करवो के नाह तेपर बूट फॅवॉरे मत लेवराव्या, परन्तु वधारे मत गॅरिबल्डीनी विरुद्धमा गया, ने त्हेना प्रार्थना रद गइ. आ अपमानथो दु धी ययेलो गॅरिबल्डी, वज्रपातधी गिरिशिखर तुगी पडे तेम सुरश पर वक्ष पज्यो ने बाकांना वसत अति फटे क्हाव्या.

यारमी एप्रिले महायमाना बीजा घंटक थड गॅरिबल्डी आ वखने पार्लमॅण्टना नियमोनी माहिती मेळ्ळी आन्यो हतो त्हेणे सार्विनियन् कॉन्स्टीट्युशन्नी पाचमी वलम सभा सम्मुख वाची सभळावी ते वलममा

લણ્યુ હતુ કે “ પાર્લામેન્ટની અનુમતિ વિના રાજ્યનો કોઈ ભાગ ચીજા રાજ્યને સોંપી શકાય નહિ ” વચ્ચે તે બોલ્યો કે “ માર્ચ માસની ચોવીસમા તારીખની સવાિમા પાર્લામેન્ટની અનુમતિ લીધા વિના સેંવૉય અને નાદસને ફ્રાન્સના રાજ્યમા જોડી દેવામા આવ્યા છે તે પ્રાચીન રાજ્યપત્રના પવઝ વિરુદ્ધ કરુ છ તે પ્રજાની સ્વતંત્રતાને પગ તરે પાલ્વ મા આપો છે સેંવૉય અને નાદસને ઝગરે છુટા જ પાલ્વાનાં આવ્યા ત્યારે તહેમને પાતપોતાના જુદો રાજા નામી લેવાનો અધિકાર આરથો હતા ”

પરંતુ આ વધા બેગેઇ અને રામ્યપૂર્ણ વાપરો સેંવૉરના વાનને અતિ તીવ્ર લાગ્યા ત માનતો હતો કે “ આ કામ ઝરા ચબેચ્છાચાર જેવુ છે તો પગ ઉદ્દશ તા મગલમય જ છે ફ્રાન્સને એક સામાન્ય નગરી અને આપ્સ પચતના ધાશ પધરા આપા રત્નની રાજા જેવા મધ્ય દુટાર્ડના પ્રાસ કરી જવો એ મા ઝરા થ છાટુ નથી આવા મારા કાર્મા નિયમને ઝરા કંદર મુકાય તા વદુ યોના જેવુ નહિ ” આમ સેંવૉર પાતાતો મત દેવાપો હતા મેરિવેલ્ડમા પ્રશ્નો તહેને આ પ્રમાણ સંક્ષેપ્ત ઉત્તર આપ્યા, “ત રામિ ર, આપણી વર્તમાન રાજનાતિનુ ઇક બગ છે, ભત રાજનાતિનુ બાનિવાર્ય અને ન્યાયમત પરિણામ જ આ મધિષ્યની રાજનાતિનુ થાનિ અ વરરક ઉપાદાન કારણ છે ”

તે દિવસે સેંવૉરના તરફેળામા ૧૯૬ વખતે મત પડ્ય ચીને દિવસે રાજમા મેરિવેલ્ડી જન્મભૂમિ નાટુની છે. રાજા લેશવાળા, કારગકે તા ફ્રાન્સ રાજ્યના નાગરિક અને તહની પ્રમાનો મેગપોરે થયા દસ્તગો નહિ. શાવાગની માલેની માયર્ગા રામ્યુ હતુ કે સ્પાર્ટિનેશ્વ મેયરિમાગના માધ કારીખાનાં પદ અને પગાર વાયર રામ્યર્ગા વધ મા રામ્યર્ગા વધો કે “ કંદ રાજનાતિક પુલક થા રામ્યર્ગાનેક વધ માધ દુટારે મવર નથી, દુટારે

મ્હાં જન્મભૂમિ—એકમાત્ર મ્હારી જન્મભૂમિ—સાથે જ સરથ છે ” મૅરિ-
વલ્ડી પોતાના આ શબ્દો પ્રમાણે જીવનના છેપસાઠ મુખી ચર્ચાં હતા, તો
ઠીક થાત. પણ ત્હેણે ઇટાલીની અન્તર્-રાજનીતિમા દ્રાવ થાલ્યો હતો ને ત્હેને
પરિણામે અતવાઢે તે જસ અપમાન પામ્યો હતો

આ પ્રકરણ સમાપ્ત કરતા પૂર્વે આપણે મૅરિવલ્ડીના પરિવાર સપ-
ધનાં એકાદ બે ઘટના તરફ નજર કરીય.

આ પ્રકરણના પ્રથમ ભાગમા આપણે જે છાંને જોઈ હતી, ત્હેનુ પુરુ
શ્લોકલાગ આવવાના બહર છે તે માર્ચિયુ રેમ્-હીની કન્યા હતી અને
નાનો જતા ઑસ્ટ્રિયનોના મુક્ત પત્રો લાગી ત્હેણે મૅરિવલ્ડી હજુર ચારિત્રનાં
છાવણીમા રત્ન કર્યાં હતા, એલ્બા વાન આપણે જાણીએ છીએ ત્હેના અને ત્હેના
પિતાના વહુ વહુ આમદખાં મૅરિવલ્ડીએ ત્હેની સાથે સગ્ન કરવાનુ કષુલ કર્યું.
ફોમો નગરમા દ્વલ્લમા મૅરિવલ્ડી વિકાદવિધિ કરતા મયો, ત્યાં જાણુ કે
એ છા તો ગર્ભવતી છે ને પોતાના રાજ ઢાન્ગાને માટે સગ્ન કરવા તૈયાર થઈ
છે આપી મૅરિવલ્ડીએ ફરી તે છાનુ મ્હોં જોયું નહિ થોડા દિવસ પછી તે
છાંને એક પુત્ર થયો મૅરિવલ્ડીએ જાણુ કે કોંઈ રણવંધુ જ આ બાટકના
પિતા હોવો જોઈએ મૅરિવલ્ડીએ સ્વાભાવિક મારગતા અને દગાને વશ થઈ
રણવંધુની લગ્ન ઢાઠવા આ વાત મહેદમા પ્રવૃત્ત કર્યા નહિ, પણ કેટલાક
વય પછી તે છાંએ પત્નીના અધિકાર પ્રાપ્ત કરવા મૅરિવલ્ડી સામે રાજદ્વારે
વહી, ત્યારે, મૅરિવલ્ડીએ વિયોગ (Divorce) કરવાનો દરલાસ્ત
મુતી. આ કેસમા પેલા ત્રિશ્વાસપાતક રણવંધુની વચી મુક્ત કથા ઉઘાડી પડી
ગઈ. ઇટાલીઅન્ સમાજે ત્હેને એવાકથે વહિષ્કૃત કર્યા, ત્હેના પરિજનવો
પણ ત્હેનુ મુક્ત જોવુ વધ રૂં, તે કેટલાક વર્ષ પછી પોર્લેન્ડ ગયો ને ત્યાં
રુશિયનોને લાથે કેદ પકડાયો કેદખાનાના કઠોર શાસનથી થોડા વયસતમા
તે મૃત્યુ પામ્યો.

सर्वेए एकठो मयो आनिघना मगळने नाटे प्रार्थना करो. प्रार्थना पटी ए
 एकान्त प्रदेशमां पादन् वृक्षना छाया नीचे बेसी गॅरिवर्सी चिन्तामग्न
 ययो. पठी घोऊमरे हृदये आ सर्वेयी वपोरे शोचमय स्थान लार्जा मृदु-
 मन्द गतिधो निगळती आंभे चालतो ययो आ स्थान गॅरिवर्सीना जीव-
 ननु परम शोकस्थान छे. ज्यारे ज्यारे ते आ स्थान विषे बंध बोळतो त्यारे
 त्यारे त्हेना आसोमांधी जागु पडता. आनिघनी स्मृति त्हेना हृदयनी अधि-
 छात्री देखावप हतां. धन्य वीर ! धन्य स्दारो पत्नीप्रेम !

प्रकरण १९.

६. स १८६० सालनो सिसिलिनो निग्रह.

आ ने क्षुद्र क्षरणु विरुद्धि शब्द करी बहेल, तहनी गति तहम इच्छा कर ता एक पयरा मुका बध करी सका, पण एबा अनेक क्षरणा एहठा पद एक ग्हीदी तात्र बगना नदनु हव धागण कथा समुद्रने मळवा धमे तहनी गति तहम अन्नावा सका नहि अथवा ते बान नामे बाझी पण सकी नहि नैवा ज रात इटालीना इदमना प्रवाह ज्यार अनक नगामा बहेबाई गया हुनो सार इच्छामा आव त दिशमा करपा सकाता पण भाव ए बधा न्हाना प्रवाह। एकत्र गया छ त तहनी एक प्रवाह नदनु हव लाधु छ भाव तहेमना वा सका गक एबु फाद नया इटालीना इदमनदीमा ज बल्लवेक तगो उठ्या छे त तरगा विदेसी बरान कुनया विना समजाना नया विळ फ्रेंडाना मीबधा उतर प्रदेश तगो करक शक्या, पण ते तरगा नेरलम शासक प्रचण्ड बगे नीकळ शक्या

राजा प्रवृत्तिरञ्जनात् । ते गता प्रजानु मनारना करी राज व चगव छ त न राजपदन बगर छ कोई पण राजान प्रजानी इच्छा विरुद्ध गनन करगता अधिकार छ नहि भारतवर्षना शासन गताआ आ अमृत मन्त्र गमनता ह्या, माट न तगा प्रजानु अनमोदन स्वेदगम्य करता ज राता प्रवद्राहा थाय तहनु कदा कळ मगळ धनु नया, एबा हिमन अचळ विश्रुत हता आपा त ते प्रजरजनन धर्म प्रियतम स्वयंभू पण

ત્યજી વેતા ઇટાલીના પરદેશી રાજકર્તાઓ આ નિયમનો સ્વીકાર કરતા નહોતા ઇટાલીઅન્ પ્રજાએ સ્વતંત્રતા મેળવવા સંકલ્પ કર્યો હતો ગમે તે વિધિથી પણ તેઓ આ સંકલ્પને ઘોડી શક્યા નહિ

સિસિલિના અધિપતિ રીજા ફર્ડિનન્ટે ૬. ૧૮૪૮મા શપથ પૂર્વક જૂલ વર્ષે હતુ કે પ્રજાને નિયમનમ્ત્ર હામનપ્રજાલી યજ્ઞપામા આવશે. પણ પછી સિસિલિનાસીઓને સ્વર્ણ રાતે ડગરામા શામ્યા હતા. ફર્ડિનન્ટે અને તેના અધિકારીઓએ પ્રજા પર જે અત્યાચાર ચલાવવા માખ્યો હતો તેનુ પરિતન થઈ ગયું એમ નથી. પ્રજા યારવાર રાજા સામે ઊઠી હતા પણ તેમા તે એકે ચાર વિજય પામા નહિ. એવામા ૬ સ. ૧૮૫૧ની સાલમા વિપ્લવ ડાહ્યો ને તે પ્રયાદ દક્ષિણ તરફ વહેવા શામ્યાથી સિસિલિના મરવા પહેલા લોકોન કદરુ આશા આવા

ધિલા મેંટ્સિનિના સંધિયા સિસિલિયનોએ પોતાનો ઉદયમ છોડી દીધો નહિ મેંટ્સિનિ, ગૅરિયલ્ડી અને કૅન્ગોર્ડ એ ત્રણ મશ્વરુપના ગુપ્ત હતે-જનથી નિસિલિ અને નેપોલમા વિપ્લવઅગ્નિ ધુમાવા લામ્યા સિસિલિ વિપ્લવનુ મધ્યસ્થાન થવાને યોગ્ય છ એ તર્ક પ્રથમ મેંટ્સિનિના મગજમા આવ્યો. વિપ્લવના રારે તકા પ્રથમ મેંટ્સિનિના જ વિશ્વાઝ મગજમા હતુ મથતા ગૅરિયલ્ડાના કાર્યકરી પ્રતિમા એ તમન કાર્યના સ્વરુપમા મુક્તી, અને કૅન્ગોર્ડના રાજ-નૈતિક પ્રતિમા અદરના અને વ્હારના વિગ્ન ટાઢ્યા કરતા એ ત્રણ જણ જ ચરેચર રાતે સ્વદેશહિનેષો હતા. ત્રણે જણનુ લક્ષ્ય એક જ હતુ અન ત્રણ જણના પ્રતિભાવઝે ઇટાલીમા વિપ્લવ ડટવા શામ્યો ને સફળ થવો તોપણ આશ્ચર્યની વાત એ હતી કે ત્રણે જણને પરસ્પરનો અવિશ્વાસ હતો, અને ત્રણે જણના વિચાર અને પ્રવૃત્તિ પણગિત્ર હતા ૬ મ ૧૮૫૧મા મેંટ્સિનિએ નિ-કોલો ફ્રાન્જિના નામના એક માણસને વૅન્ગવિક સનાનુ મધ્યસ્થઝ સ્થપવા

सिमिलिमा गोकुल्यो बीजा वानुर्थ पात्रनोंमा छानी रते हविषार मोकल्ला
 माध्या ला गौन्सया नामना साधुना मठमा शुप्त समाओ मरावा लागी, परन्तु
 काइ विश्वासघातके आ वात प्रकट करी दाधी तेषी ए उद्यम अक्रमाथा
 टुगाइ गयो तोषण मॅट्निनि कक्षायी छरे एवो न्होतो त्हेणे रोनेलिनी
 पाइलो भने लीयोवाना कोराओ नामा व सिमिलियन् देशहितैयाने
 विरोहभूमि सज्जगववा सिमिलिना मोकल्या गॅरिबल्दीए जात कष्ट छ के
 "ए ये जण ज अ'मा । हजारो सहचरोना अप्रदूत हता तथा बेजण आगळ
 ग्या न त्हेमणे स्वाधानताग मतनो प्रचार कर्यो त्हेमज ज ए'गा जवादानुष्ठा
 पर्वतना वीरोने विप्लव करवा उत्तेजनापूर्ण भावनायी उद्वेग मुक्त्या अ मे
 गया ह्यार अ'मारो स्वाकार करवाने तैयार थ'य ए'वी रीते लाकोने त्हेमणे
 केळवा दाधा हता " आयी ज एक हजार सैनिको लेंहने गॅरिबल्दी सिमि-
 लिमा गयो ह्यार असुरय बोलणीअरो रहना बढ्दना न वे आवा उभा पात्रनों
 सर करी प्दला भाडे ज दिवसे रीन् नगरना एसेना युद्धमा स्वदेशहितैषा
 पाइथेए पातानो प्रप आप्यो हुतो, ते ज दिवस ए'न गॅरिबल्दीना तनमा
 फर्नंदु पद मज्यु हुनु.

विप्लवन माट द्रव्य एकटु करवा मॅट्निनि जीनिवाना एक सभा
 स्थापी हुतो त्हे'ग माकट्टेला पेडा वे घातोए त्हेने छात्रान सभाघर कक्षा के
 हजी सिमिलि विप्लवने माट तैयार नथी, ताका गॅरिबल्दीन द्रव्य भने
 सैन्य मोकल्लागं त्हेने जरा य कृपणता चापरी नहि गॅरिबल्दीए उदारे
 सिमिली जातो लीपो ह्यारे वे राज्यना नियन्त्रा साधवानु काम मॅट्निनि
 पोताना हापमा राखदा इच्छु पण गॅरिबन्दी भने फॅदेर् साथे त्हेने बननु
 न्हेतु तेषी त्हेनी ए इच्छा फलभूत थइ नहि

ગૌરિવલ્લી માત્ર એક હજાર ધૈનિકો ટેડને ગ્રંથે સિસિલી શામે વિમદ્ધ કરવા ગયો તે વાત વધાએ ઉન્મત્તતા મરેલો મળી કહાડી. ગૌરિવલ્લી અને તેની સેનાનાં સંપૂર્ણ નાશ થશે એમ વધાએ માન્યું. કૈંબોર્ને પણ આ વિમદ્ધ ઉપર જરાય વિશ્વાસ નહોતો, પણ જ્યારે એને જોયું કે ગૌરિવલ્લીને મહાશયો એ અશક્ય છે, ત્યારે તેણે ઉન્મત્ત ઇટાલીના રણઅશ્વને સ્થામમા રાખવા સંસ્કૃત્ત થયો. એને મય ઉપર્યો કે એ ઉન્મત્ત અશ્વ ઇચ્છા પ્રમાણે વિચરશે તો ન્હાના ન્હાનાં રાજ્યો સાથે વિમદ્ધ જાગશે ને ઇટાલીની એકતા ને સ્વાયંતનતાનો વિવધ દૂર જશે. તેણે આ વિષય પર પોતાનો આ પ્રમાણે અભિપ્રાય આપ્યો છે:—

“ પૂંછા શાણે ધરાબર મજગુત થવું, પછી એક મ્હોટી અને ઘડવાનું રેના એછી જરી થેનેસિયા અને સ્વિગ્ગ ઇટાલીને તાબે કરવા, પછી રોમ આપોઆપ આપના હાથમા આવી જશે ” આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે રણમા અસં-ક્ષિત એવા એવા માત્ર એક હજાર નવીન બૌલ્પ્ટીમરોની સેના લેડ ગૌરિવલ્લી સિસિલિમા શુદ્ધ મનાવવા ગયો, તેનાં કૈંબોર્ની કોડ પણ પ્રકારની સમ્મતિ ન્હોતી.

જ્યારે ગૌરિવલ્લી એક હજાર બૌલ્પ્ટીમરો લેડને સિસિલી તરફ ચાલ્યો, ત્યારે કૈંબોર્ને એડમિર્ગલ્ પેંમેનોને તેની પાઠ્ઠ પાઠ્ઠ મોકલ્યો. કૈંબોર્ને તેને પ્રજાદય રૂપે એવો હુકમ આપ્યો હતો કે ગૌરિવલ્લીને તરત જ પકડી લાવવો અને ગુપ્ત રીતે એવો હુકમ આપ્યો હતો કે હમેશા તેની પાઠ્ઠ પાઠ્ઠ ચાલ્યા કરવું ને સમય આવે તે વચ્ચે સહાયતા આપવી, ને થોડા એને પકડવાનો શક્યો ત્યાર પછી તેણે વિદેશી રાજાઓને શાન્ત કરવાના પ્રયત્નો વાદર્યા આલ્પ્સ્ પારના રાજાઓ ગાન્તિમગનો સમય દેખો કૈંબોર્ અને તેના રાજા પર ક્રોધપૂર્ણ પત્રા લખવા લાગ્યા. કૈંબોર્ને જોરું કે યુરો-પાંચનું રાજશક્તિ ઇટાલી સાથે વિમદ્ધ મારશે તો ઇટાલીની સમસ્ત આશા

નાશ પામશે અને ઇટાલીની એકતા અને સ્વાધીનતા સાચી શકાશે નહિ આમ વિચારી ત્હેણે મૈકિયાવિલાની નાતિ પ્રહણ કરી. ત્હેણ ચથના આસમા ધૂઠ નાલવા સ્પટ અક્ષરોમા જણાવી દાવુ ક “ સિસિલિ પરના મૅરિવલ્ડીના હુમલાને પીઠમણ્ડના શાસનસામિતિ સાથે ફફ સપથ નર્પા. પીઠમણ્ડરાજ્ય તા એના આ જગલી કાર્યને લુટ જેવુ ઃજે છે ” વલ્લા તે રાજ્યોનો ક્રોધ શાન્ત પાઢવા કેંવોર્ શુરોગ્ને પ્રવાસે નિવલ્લ્યો. વિયેના, થાલેન્ અને સેપ્ટ પિન્સ્વર્ગ્થા ત્હેના પ્રવાસમા પળ રહેને કામિમય પત્ર મલ્લા રાગ્યા આ વાજુએ ઉત્તર ઇટાલીની પ્રજા કેંવોર્ પર મૅરિવલ્ડીના ગતિ અટકાવવાનો અપરાધ મુકવા રાગી ભરા રીતે કેંવોર્ અતરથી મૅરિવલ્ડીના હુમલાની જલદ ન્હાતા તે આ પત્રયા સ્પટ થાય છે ત્હેણ સિસિલિમાના પોતાના એજન્ટ લા પેરિનોને આ પ્રમાણ પત્ર લખ્યા હતો —

“ટ્યુરિન;

“ ૧૧-૬-૧૮૧૦

“ત્હમારો વારમીનો અને ચૌદમીનો, એ વગે પત્ર લ્હોલ્લ્યા છે એ પત્રોને ઐતિહાસિક સાચાતી તરીકે મજથી જાલ્લા રાસાસ ઍન્મિરલ્ પેંસનો જાવળુ રાજ્ય વિપત્તિમા ન આપી વડ એવી સંજાલ રાહી ત્હમને સહાયતા આપશે. મૅરિવલ્ડી જો કેંનેરિયા સુધા લ્હોલા જાય તા તા ડક્તમ થાય અહીંનુ થાય પળ છેક મન્દ પાન્તુ નવા ફૂટ રાવનતિજ્ઞા એમને કદ કરો શકવાના નર્પા, જા કે રશિયા મીપળ દુશ્વરા કરા રજુ છે, પ્રસિયા જરા આલુ લોરાર છે. જાપળી પાઈમેણમા અનક મુદ્દિલાલ્લો પુર્યો છે એટલે કદ મય નર્પા હુ ત્હમારા પત્રની ચઢુ અધારમાવ વાટ જાઝુ

“ કેંવોર્. ”

ફેલોને આ સમયે ફૂલેન્ડ્ તરફથી સારી સહાયતા મળી. ગ્રિટિન્ ગવર્નમેન્ટ પ્રથમ તો મૅરિયલ્ડની પદ્ધતિને ષડ્ સહાયતા આપવા દ્રષ્ટુ ન્હોનું. તેમને આશંકા હતી કે પોઝમન્ટ ગવર્નમેન્ટે જેમ સેવૉય અને નાદમ્ બાપ્તિ પ્રાન્સની પામેથી ટસ્ત્રની વેચાતુ લાંબુ, તેમ આજે પણ પ્રાન્સને સ્વાધિનિયા થયવા જીનોઆ બાપ્તિ સિતિલિ લેશે પણ ઝ્યારે એ સદેહ દૂર થયો છોડે ફૂલેન્ડ્ના પ્રધાન મંત્રી જૉન્ રસેલે પ્રજાસય રૂપે મૅરિયલ્ડના પક્ષનુ સમર્થન કર્યું તેણે ફૂલેન્ડના ફાટાલામાં રહેતા પ્રતિનિધિ સર જેમ્સ હુડ્સન્ને પત્ર લખ્યો કે “ જો કોઈ ચરત કોઈ દેશના પ્રજા પોતાના અત્યાચારી શાસનક્તાં વિરુદ્ધ ઊઠે તો એ ઉઘાહવિશિષ્ટ થીર પ્રજાને તેમનો સ્વાધીનતા અપાવવામાં સહાયતા કરવી એ ન્યાય અને ધર્મ ધમેને અનુચરીને છે. ”

લૉર્ડ જૉન્ રસેલ, મૅરિયલ્ડના અને હુડલિયમ્ ઑફ ઑરેન્ઝનાં એક પ્રકારનુ મુદર સારદશ જોઈ શકતો, આથી તે કાયમનોબાનયે મૅરિયલ્ડને સહાયતા આપવા કામ્યો તેણે અમેજ નૌકાસેનાના સેનાપતિ ઍડ્મિરલ્ મળ્ડીને મૅરિયલ્ડની મદદ જવા લખ્યું. મૅરિયલ્ડીએ જાતે લખ્યું છે કે તેના તરફથી પોતાને સારી સહાયતા મળી હતા

અમેજ મંત્રીસભાની સભ્યથી ફ્રેન્ચ ગવર્નમેન્ટ્ આ વિપ્રદયી અલગ રાષ્ટ્ર, ફાટાલીમાં એકતા સભાય એથી પાતાને શ્વાસ હાન નથી એમ માની હુદ નેપોલિયન્ દૂર રહ્યો આ વાડુ રશિયા અને પ્રશિયા પણ ઘણે દૂર હોવાથી આપોઆપ શિથિલ થઈ ગયા.

પરદેશના વિપ્રો દૂર થયા એટલે મૅરિયલ્ડીએ નિરાતે વિપ્લવનુ કાર્ય આરમ્બુ તેના વૈચિત્ર્યમય જીવનનો આ સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ સમય હતો. તેણે આત્મસેનાને શુદ્ધ માટે સજ્ઞ ધનાની આજ્ઞા કરી. તે ચલતે તે યુદ્ધ કરવાને

एदले बधो ऊँचो नीचो धर रगो हतो के पोतानो आजा अछरे अछर मनाने
 एम रहेये मान्युं. रहेये ओ मान्युं हनु रहेमा जरा य खोटु न्होतुं. कारण,
 गैरियन्दा सिगिलि पर हओ करवानो छे ए पात प्रचरी जता ई छ. १८६०-
 ला एप्रिल माममा जौनोआ पगेना क्यारी नगरना विला स्पाइमोत्रा
 नामना महंलमां एक हजार सैनिकां आरी उभा. ए महंलमां ते बगते
 फर्नल् घेह (Veechj) रहेता हओ, रहेये सेमाना कार्य माटे ए महंल
 कार्य करी आप्यो ने पोते पग गैरियन्दा हाथ नीचे रही सेमानुं कार्य
 करवा लाग्यो.

પણ અદભુત હતુ ૬. ત ૧૮૨૮થી પાલ્મોના યુદ્ધ મુખીમા તે કેટલા યુદ્ધમા ઉતર્યા હેનો નિર્ણય થાય એમ નથી કેટલી ચ વાર તે ઘવાયો, પરન્તુ દરેક વેળા તે અતિ કટ્ટે પણ પાછો સાનો થયો તે યુનિવર્સિટિના પરીક્ષાભાગમાં પાસ થયો હતો તોપણ તેને ચલમ કરતા તરવાર વધારે યહાઝી હતી. બા વિના સિાસલિનો દેશનિકાલની સજા પામેલો વિખ્યાત રા માસા (la Massa), કૅલેબ્રિયાનો થૅરન્ સ્ટ્રોકો, વિખ્યાત રાજનૅતિજા ક્રિસ્પિ (Crispi) અને યાગા અનેક મ્હોટા પુરુષો ગૅરિયલ્ડાની સાથે ' પરાધાનતા ' વિશાવાનો વધ કરવા ચાલ્યા

ગૅરિયલ્ડો સિસિલિ તરફ ચાલ્યો તે પ્હેલા તેને પોતાના રાજા વિકટરને આ પ્રમાણે પ્રાર્થનાપૂર્ણ પત્ર રચ્યો. " રાજન્ ! હુ જે યુદ્ધમા જાઝુ છુ તે યુદ્ધમા વિજય મેઢવીશ, તો આપના મુકુટમા એ ઉગ્ગવલ મણિ જઢાશે. ત માટે મ્હને પણ માન છે, એમા જરા ચ શકા નથી. "

મૅન્શિનિની નિરન્તર ઉદ્કેરણીથી જીનોઆ નગરમા વિપ્લવભામિ સઢગી ઉઠવાની તૈયારીમા હતો ગૅરિયલ્ડોએ રાકઢા સચોર્યા ને અમિ સઢગા ઉઠ્ઠો રાગવને ન લેલવતા સમસ્ત જીનોઆ પ્રકાશ્ય રૂપે ગૅરિયલ્ડોના મ્હઢાઈની તૈયારીઓ કરવા લાગ્યુ ચોધા મેને દિવસે ગૅરિયલ્ડોએ પોતાના ગૅલ-વ્ઠાઓને યે વહાળોમા વસામ્વા ન બીજા તૈયારીઓ કરવા લાગ્યો પાંચમી મેને દિવસે મધ્યાહ્નકાલે યત્રે વહાળ જીનોઆ છોડી ચાલ્યા યાજા અનેક વહાળ યાજા સામગ્રી મરી ચાલ્યા, તે વચ્ચે દેસાવ અતિ મનોહર થઈ રહ્યો હતો આત્મીય સ્વગન સ્વગનવર્ગને યુદ્ધમા વિદાય કરવા એકઠા થયા હતા. તેઓ એટલા વધા ઉશ્કેરાઈ ગયા હતા ક સ્વતન્ત્રતા માટે યુદ્ધે ચ્હડવા પોતે પણ તૈયાર થઈ ગયા ને પોતાને લેઈ જવા આગ્રહ કરવા લાગ્યા જનની પુત્રન અને પત્ની સ્વામાને ઉદ્કેરવા આગી અને શક-આનદના મિથ્ર અશ્રુજડ્યા

हैमनी आलो भराड गइ. समुद्रतार परना आ अपूर्व देखावनु स्मरण राखवा
श्वत पत्थरनु त्या एक चिड स्थापवामा आव्युं.

चारे बाजु समाचार प्रसरी जाय तो लोक नबवा आवे ने जता धार
धाय, तेधा गैरिबल्टाए पोताना बहाण उतावळे हाँकवाना आज्ञा करो,
घणा लाकने आ खरर मज्याची मार्गमाथा ज पाछा जवु पज्जु. उतावळने
ल धे शस्त्रशस्त्र पग बराबर लेइ शकाया न्हाता, आयी गैरिबल्टाए पोताना
बहाण टॅलामोन् आगळ उभा गट्या, ए स्थान स्तर्तियन् राज्यनो
एक जिन्ना हतो गैरिबल्टो त्या आव्यो ते प्हेला तो खानो येनापति किंमो
त्यजा पलायन करी गयो हता. गैरिबल्टाए बिगामोनी सर्व सुद्धतामप्रो लेइ
लाया न आगळ चान्या, धेंचारे आपा बिगामात सेनापति प्रये वृत्तिम
तरहार देवाज्यो !

हा स्थळेया गैरिबल्टाए कर्नल जाम्बियाची नामना एक सिद्धि
पुरपन रोमना राज्यना विद्रोहअनि मज्यावया मोकज्यो ए रीतिक पुढप
गैरिबल्टाया कार्यमा विप्रसारक ह्या, माट ज गैरिबल्टाए आ अशक्य
अने अनिश्चित कार्य करयान ब्हाते तेन विदेश करी दाधो. गमे ते रीते
पग सिधिलिनी बहलाइ पाछा पाळ्या ए वा उदेशयी ते गैरिबल्टाणी संधे
आव्यो हतो. अते गैरिबल्टी जाला, कारण के ते रीतिक रोमन् येवाने
हाथे मार गाडने उपमान पाना पाछा आव्यो.

टॅलामोन्यो बहाण हयाया पछा गैरिबल्टा पोतानी सुद्ध छेनानी
व्यवस्था करपा लाग्यो आ बाजु भूमध्यसागरे पातानी क्रम तरामाज्यभो
वटे भागा मूर्ति धारण करी ए समवे गैरिबल्टो उत्तनाजुने भागा ३८
रिनिमेना वित्तमज्जुनी तरणे उटकाय लाग्यो. रोमना शिव गदवा दुर
आ वृत्तुं मादो ह्या, ते एदले बभो पीकार लाग्यो के रोमने बहामापी

समुद्रमां पडतुं मुकवानो प्रयत्न कर्यो. रहेनीं सेवासुश्रुषा माटे वरावर प्रबंध करी बहाणने एक छेडे एकान्तमा बधा सेनापतिभो साथे विचार करी सिसिल परनी च्दडाइनी योजना तैयार करवा लाग्यो. बधाए नक्कां करुं के मासांला बंदरे उत्तरबु योग्य छे, कारण के ते बखते पाटमोंमां नेपल्स राज्यनां बहाण बंदरनी रक्षा करता हतां, तेथीं जो पालामों तरफ बहाण हकारवामा आवे तो कार्यहानि थाय. बळी मार्साला (Marsala) आफ्रिकाना उत्तरपूर्व किनारानी पासे आवेलुं होवाथीं जो पराजय थाय तो आफ्रिकामां पलायन करी जइ प्राण यत्नावाय.

आ ठराव करी मे मासनी अगीआरमी तारीखे तेओ मासांला बंदरे आवी प्होंच्या. गॅरिबल्डीना बहाण मासांला बंदरमा एकदम आव्या जाणी रथानी प्रजा चमकी ने स्तब्ध थइ गइ. तेओ किनारे उत्तर्या न उत्तर्या एटलामा तो नेपल्सना बहाण त्हेमना पर च्दडी आव्या. गॅरिबल्डीनी सेना अने युद्ध सामग्री हजो सुधीं जमीन परतो उतरी शकी नथी. एटलामां नियो-पोलिटन् काफलाए गॅरिबल्डीना बहाणोमा आग मुकी. गॅरिबल्डी उताथळे पगळे पोतानी सेना साथे मासांला नगरमा दाखल थइ गयो. नगरजनोना हृदयमांथी 'गॅरिबल्डी घणु जीवो ! घणु जीवो !' ए'वो ध्वनि उठवा लाग्यो, पण ते ध्वनि मुक्तमाथी बहार बिकळी शक्यो नहि; कारण के पासे ज नि-पोलिटन् काफलो गर्जना करी रखो छे, ते ओ जाणे तो नगरने भस्मभूत करी नाखे; आथी ज तेओ विचार हृदयनां भाव मुखे आवी सक्या नहि. गॅरिबल्डीने तेओ मान आपी शक्यो नहि, पण ज्यारे ते विजयी सेनापतिनी पेटे नगरमां पेटो, लारे त्हेन कोइए अटकाव सरम्यो कर्यो नहि. तेओ पोताना धरना बारोबारणा बध करी गॅरिबल्डीनी सेनाने निहाळवा लाग्या ने त्हेने पोतानो उद्धारकर्ता मानी मनमा ने मनमा आशीर्वाद आपवा लाग्या. परन्तु तेओ गॅरिबल्डीनो अभि-

પ્રાય સર્વે રીતે નહિ સમજી શકવાથી પરસ્પર નાના પ્રકારના તર્કવિતર્ક કરવા લાગ્યા. ગૅરિબલ્ડીને આ સ્વર પડવાયા ત્હેને બે ધોષણપત્ર પ્રસિદ્ધ કર્યા.

ત્હેને સિસિલિવાસીઓને યુદ્ધમા આવવા આ પ્રમાણે આમત્રણ કર્યું:—
 “ સિસિલિવાસી મિત્રો ! તમારા કેટલાક સિસિલિવાસી વધુઓના આમ-
 ત્રણથી હું મારી ચાર સેના લેઈને અહીં આવ્યો છું. લૉમ્બર્ડીના યુદ્ધમા લડતા
 જેટલા ધીરો જાવતા રહ્યા છે, તે વધાને હું અહીં લેઈ આવ્યો છું. સ્વદેશને
 સ્વતંત્ર કરવો એ જ મારો હેતુ છે. જો આપણે એકઠા મઠી જઈએ તો એ
 કાર્ય જલ્દી અને સ્ફેટાશી પાર પડી શકે. ત્યારે હવે થીજુ શું ? ધધુગણ !
 હવે વલત ન સ્તોતા હથિયાર પકડો. જે મનુષ્ય, હથિયાર પકડવાને શસ્ત્ર-
 માનુ હોય, તોપણ પકડે નહિ તે પ્રજાનો શત્રુ ! ‘હથિયાર મચી’ એ વચન
 બોલી પાછા પડશો નહિ, અમે જોઈએ એટલા વધુનો મળાવો છે. એ આવે
 ત્યામુધી ગમે તે હથિયાર લેઈને બહાર નિકળો. નાપરિક શાસનસામિતિ
 શાલ્ક, વૃદ્ધ અને સ્ત્રીઓના ભરણપોષણનો વધોરસ્ત કરી લેશે માટે
 સિસિલિવાસીઓ ! હથિયાર પકડો. સિમિલિ એકવાર જગતને દેસાઈ
 આપશે કે સમગ્ર જાતિએ મઠીને ઈંચાશક્તિને યલે એ અત્યાચારી પ્રમુશ-
 ક્તિને કચરી નાખી. છ ને સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી છે.—ગૅરિબલ્ડી ”

ચીજુ ધોષણપત્ર આ પ્રમાણે હતું —“ ઇટાલીવાસીઓમા એકતા
 નહિ હોવાથી અત્યાચારી વૈદેશિક પ્રમુશક્તિ ત્હેના પર રાજ્ય કરે છે. પરંતુ
 જે દિવસે સૈન્યાદ્ અને મર્મિયોના વંશજો સિસિલિવાસીઓ અને ઉત્તર
 ઇટાલીની પ્રજા સાથે મઠી જશે, તે દિવસે જ આપણી જાતિ—તમારો પા
 તે જાતિમા ઉત્કૃષ્ટ માગ છે—તે દિવસે જ આપણી જાતિ પ્રાચીનચાલની
 પેઠે યુરોપની જાતિઓમા ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કરત હું પણ ઇટાલિયન—ઈટા-

લિયન્ ટું. મ્હારી આકાદ્શા એક જ છે—મ્હારી આકાદ્શા એ જ છે કે આપ સર્વ વન્ધુઓ ઘારિજ્ અને સ્નાન્ માર્ટિનોના આ ચોદાઓ સાથે ઉભા રહો ઇટાલીના શત્રુઓ સામે હથિયાર પકડો !—ગૅરિવલ્ડી.”

આ પ્રસિદ્ધિપત્ર પ્રચાર કર્યા પછી ક્રિસ્પિ અને આ માસા નામના બે સૈનિકોને સિસિલિયન્ સેના એકઠા કરવા મોકલ્યા. ગૅરિવલ્ડીના નામની મોહિનાર્યા અને ત્હેમના યત્નથી જોળજોતામા ધારણો ચીરો એકઠા થઈ ગયા. તે સેનાનુ નામ પિચિયોટ્ટી (Picciotti) સેના રાશ્ત્રુ. તે લોકો સિસિલિના વધા માર્ગો જાણતા હતા તેથી સેનાને લેઈ જવા લાવવામા એ વધુ ઉપયોગમા આશ્ચર્ય; પણ તેઓ પ્રવૃત્તિમા વધુ દુષ્ટ હતા વાચક મહાશય ! ઈલ્વેમો નગર પહ્યા પછી આ લોકોની કાર્યપ્રણાલી તરફ જરા નજર કરો. આ જુઓ ! એમને યુદ્ધક્ષેત્રમાથી નિયોપોલીટન્ લોકોના મૃતદેહને ઉપાડી જડ કુતરાને ધાવા નાચ્યા છે, અને પોતે ચારે વાજુ વીંટાઈ વચ્ચેને કૌતુક જુએ છે ! કોઈ દયાહુ મનુષ્ય આવે ને સર્વે મૃતદેહને ભૂમિદાહ કરે એ મયથી તેઓએ એમને ઉપાડી જડ કુતરાઓને નાચ્યા છે પણ જુઓ, સેનાપતિ ગૅરિવલ્ડી તે સ્થાને આવી પ્હોંચ્યો છે. તે આ મીપણ દેખાવ જોઈ વિરક્ત થાય છે. હવે સામઘ્યે તે પોતાના સૈનિકોને હુકમ આપે છે કે “ આ મર્વે મૃતદેહને માન સાથે ભૂમિદાહ કરો. ” આ હુકમ સામઘી એક સિસિલિયન્ શુ વચ્ચે છે તે ધીમે રહી સામઘ્યે “ ગૅરિવલ્ડીએ જે વસ્તુ તે છે તો ન્યાયપુર સર, પણ એન સ્વર નથી કે આ નિર્દય લોકોએ અમારી કેવી ગતિ કરી છે. ”

ગૅરિવલ્ડી માર્સોલાથી સાલેમી મુધી પોતાની વિજયી સેનાને લેઈ ગયો. આ સ્પેશ્યી અસહ્ય માણસો ત્હેની સાથે પાલી નિવઢ્યા સાધુ, પુરોહિત, છોડો ને વાલકો પણ રણયાત્રામા ત્હેની સાથે ચાલ્યા. નિયોપોલીટન્ સેના

દાટિન્હાર થઈ એટલે સિસિલિયનો મહા ઘરસાહથી વિજયધ્વનિ કરવા
ગમ્યા. યુદ્ધ કરવામા તેઓએ જે ભાગ લીધો હતો તેના કરતા વિજયધ્વનિ
કરવામા વધુ આગઝ પડતો ભાગ લીધો.

ગૅરિયન્ડો સાલેમીના આખ્યો ત્યારે ત્હેને ત્યાની શામનવ્યવસ્થા
પોતાને હાથ છેલ્લી યોગ્ય જણાઈ આવી ત્હેને નગરજનોમા આ પ્રમાણે એક
ઘોષણાપત્ર પ્રસિદ્ધ કર્યું. “હું ગૅરિયન્ડો, સિસિલિમા આવેલા જાતોય સંન્યનો
પ્રધાન સેનાપતિ, હું સાલેમીના પ્રધાન નાગરિકોની મલામળર્થી અહીં આખ્યો
છું, સિસિલીની મુરય મુલ્ય શાસનસમિતિઓની સલાહયા, અને યુદ્ધના
સમયમા એક જ મનુષ્યના હાથમા શાસન અને ગ્વાવિભાગનું કાર્ય ગણવામા
આવે તો વધુ સરલતા પડે એમ હોનાયી, ક્રિટાલીના અધિપતિ વિક્ટર ઈમ્મન્સુ-
એલ્ને નામે હું સિમિલિના ક્રિકેટટર્નું વડ ધારણ કર છું. ”

નિયોપોલીટન્ મેનાની માથે પ્રથમ યુદ્ધમા વિજય મેલ્લવાની અસ્યત
આવડ્યકતા હતી. ગૅરિયન્ડો સાલેમીનો કૅલેટર્ફની (Calaturni) આખ્યો.
નિયોપોલીટન્ સેના સાથે યુદ્ધ કરવા બત્વા મુખી તે બલુક યની રણો હતો, અહીં
તે અભિગપા પૂર્ણ થઈ ગૅરિયલ્ડોનો સના આ સ્થલે આવી પહોંચી કે તરત જ
નિયોપોલીટન્ સેનાએ ત્હેના પર હુમ્મો કર્યો આ સ્થલે સારાસેનિક્, સ્પેનિશ્
અને નોર્મન્ લોકોના પ્રાચીન મકાનોના સ્વરેર હતા, તે સ્વરોને ઓધે રહીને
ગૅરિયલ્ડોની નાની મેના યનુસેના સાથે ટીક લડા કરી. ગૅરિયલ્ડોના ધૈનિકોની
એક પળ મોઝી વ્ગર્થે જતી નહિ ત્યારે યનુની મોઝીઓ તો સ્વરોની મોંતોમાં
અચઢાઈ પાડી પડવા લાગા. વસનો વસત ગૅરિયલ્ડોની અશ્વમેના ઓંધિતી નીકલે
ને મર વેગે અગાવધાન યનુસેનિકો પર જઈ પડે. આ પ્રમાણે વ્રજ વલાક મુખી
વધે મેના વધે તુમુલ યુદ્ધ ચાલુ ગૅરિયલ્ડોનો પુત્ર મિનેટી અને ચેનિમના
મૈનિન્નો પુત્ર બારળમા ચલાયા, વઢા મોંઘટ વિટિઓના રમ્યોઓ વના-

वेलो गेरिबल्डीनो प्रत्यात वायटो पण शत्रुने हाथे गयो ! परन्तु विजय-
लक्ष्मी अते गेरिबल्डीने चरी. आ विजयत्री गेरिबल्डीनी रणप्रतिभा अनेक
प्रमाणमा प्रसिद्धिने पामी आटली न्हानी ने ते नळी रणमा अदीक्षित सेना
वड गेरिबल्डीए, असटय रणदीक्षित निवोपॉलीटन् सेनाने श्री रीते हरावी
दीधी, ते अनेक युरोपियन् रणपद्धित सेनापतिओ पण समजी शक्य नहि गेरिब-
ल्डीनो विजय वायटो कॅलेडॅफीमी पर उडतो थयो. स्वार पछा ते चॉल्डनो
नदी सुधी चाल्यो गयो.

फ्रायर् पॅल्गालीअन कॅलेडॅफीमीना रणक्षेत्रमा गेरिबल्डीना पुरोहितनु
कार्य कर्ये हतु सिसिलियनो कुसस्सरने लीधे धर्मविषयमा मूर्ख हता.
पोपे समाजच्युतिनू शासनपत्र (bull of excommunication)
प्रसिद्ध करी गेरिबल्डीने ख्रिस्ति धर्ममाथी बहिष्कृत कर्यो हतो, तेथी मूर्ख
सिसिलियनो त्हेना प्रति सपूर्ण सहानुभूति दर्शावता न्होता. आ प्रतिद्रुष्टता
दूर करवा पॅल्गालियन् गेरिबल्डीने विजय माटे ईश्वरप्राथना करया देवठमा
लेइ गयो ने त्या मन्त्रतन्त्रद्वारा त्हेने पोपूना शासनपत्राथी मुक्त कर्यो आगी
सिसिलियनोने व्हेम दूर धयो गेरिबल्डी देवळना द्वार पासे आग्यो ते
बखते पुरोहित पवित्र मल्लो प्हेरी ने हाथमा धर्मपुस्तक लेइ त्हेने रामे
लेवा आग्यो. पॅल्गालीअन् जाते वारहदय हतो मांटे वारचुडामणि गेरिबल्डीनु
आ प्रमाणे सम्मान कर्यु पालमोना युद्धमा ते सर्वथी आगळ रही पवित्र
क्रॉए ऊचे फेरवतो, आ क्रोमूनी माहिनीया सिसिलियनोए युद्धमा अमानुष
वारत्त्व देताच्यु

निवोपॉलीटन् सेना कॅलेडॅफीमी आगळ हारी पालमो तरफ
नाठी पालमो ए सिमिळिनी राजधानीनु नगर हतु ए नगरना रक्षा कर-

वामा अनेक अनुकूलताओं होती. नगरमा जवाने मात्र वे ज्ञ मार्ग होता. वळी ते समुद्रकाठे आवेलु होवार्था आहार अने बांजो सामग्री स्थेलाइती लावी शकाती तथापि नियोपोलीटन् सेना नगरनु रक्षण करी शका नहि. तहेनु गुढ कारण ए छे के अन्तरनी व्यवस्था नवळी होती वळी त्याना नगरवासीओए पण तहेमने जराय सहायता आपी नहि, तेओ नियोपोलीटन् शासनधी अत्यंत विरक्त बनी गया होता, तेधी गॅरिबल्डीने आवतो सामळी तेओ बहुत उरमा-हमा आर्षी गया तेओ नियोपोलीटन् सेनाना कार्यमा अनेक विघ्नो नाववा लाग्या.

पाण्डमामा एक गुप्त समाज स्थापन होती. ए समाजे गॅरिबल्डीने लगी मोक्षत्यु के जो ते नगरने दरवाजे आवी उभो रहे तो नगरमा प्रवेश करमाना अनुकूलता नगरवासीओ बरी ओपे. आपणे प्रथम जणाय्यु छे के पालमों जयाना मात्र ये ज मार्ग छे एक मार्ग मोंत्राल् धरने अने बीजे टॉर्निनी यहेने, नियोपोलीटनोए अनुमान कर्यु के गॅरिबल्डी मोंत्राल्ने मार्गे आवी नगर पर धसारे करयो आधी तेआए ए मार्गेना मुख पर सवे सरकर एकदु कर्यु वस्तुन गॅरिबल्डी पण ए ज रस्ते यहेने नगर पर चढ़ी आवतो हतो. पण मार्गेमा खबर मळ्य के शत्रुसेना आ मार्गेनु मुख रोकी घेडा छे. एणे शत्रुने भ्रममां नाखया पिथियोडीने बोडी सेना साथे ए ज मार्गे मोक्षत्यो ने गोते भूट सेना लेइ टॉर्निनीने मार्ग चाग्यो. वे मार्गेमी वधे उण प्रदेश आवेलो छे, ते चढ़ी उतरी टॉर्निनीना मार्गेमा जता गॅरिबल्डीने भगियार कलक धया गॅरिबल्डीने आयता वार धर तेयी निशेपोलीटन् सेनाए जाण्यु व गॅरिबल्डी तो परायन कतो गयो आधी तेओ समुद्रकिनारे विजयमंदो लाव करवा लाग्या. विजयमगीतथा जयनिधिमा प्रतिष्ठापने उज्यो प्रत्येक गानक अनन्द करवा लाग्या.

અમૃતમાં વિષ મળ્યું ! ગૅરિલ્ડી એકદમ ટૉર્મીનીને માર્ગે આવી નગરને દરવાજે ડબો રહ્યો ને નિયોપૉર્લૉટન્ સેનાના હર્ષમાં વિપાદ મળ્યો. થકસ્માત્ આ દુર્ઘટના આવી પડવાથી વધા વિસ્મિત થયા; તોપણ તેઓ સજ્જ થઈ ગૅરિલ્ડીને અટકાવવા આવ્યા. વને સૈન્ય વચ્ચે તુમલ યુદ્ધ થયું. એ શુદ્ધમા ગૅરિલ્ડીની સેનાએ અદ્ભુત રણચાતુર્ય અને અસાધારણ વીરત્વ દેખાડ્યું. સત્તાવીસમી મેને દિવસે પ્રાતઃકાળે ગૅરિલ્ડીએ નગર પર હલ્લો કર્યો. છ કલાક અવિરામ યુદ્ધ ચાલ્યું. કૅલેટૅન્કીમી જાણ્યા પછી ગૅરિલ્ડીએ ઍલ્કેમો અને મૉન્ત્રીલ્ પળ હાથ કર્યા હતા, પરન્તુ પાલમોના યુદ્ધ આગળ કૅલેટૅન્કીમી, ઍલ્કેમો અને મૉન્ત્રીલ્નાં યુદ્ધ અતિ સામાન્ય હતાં. વીસ હજાર નિયોપૉર્લૉટન્ સૈનિકો સેનાપતિ લૅન્ઝા (Gen. Lanza) ના હાથ નીચે રણમાં આવી ડબા હતા. એ વીસ હજારમાંથી ચાર હજાર રણશાયી થયા. ગૅરિલ્ડીની સેનાએ નિયોપૉર્લૉટન્ સૈનિકોને ચૅચેનેટ્ની અળીઓથી નસાડ્યા, ને કસ્ટમ્ હાઉસ્ અને રાજમહેલના કિલ્લામાં આધય લેવા ફાગ્ગ પાઘી.

પાલમોના આનંદ ટછાવી રહ્યો. પર્વતપ્રદેશમાંના સેંદુતો વિજય-સૂચક ભેરી વગાડતા વગાડતા નગરમાં આવ્યા. આ વાત્રુ સાર્દિનિયન્ અને સિસિલિયન્ સેનાથી નગર ભરાઈ ગયું. ગૅરિલ્ડીએ થોડા સૈન્યથી નગર હાથ કર્યું. આ વગ્ગે વૉલ્ગ્ડીઅરોપીલ્દેના સેના ભરાઈ ગઈ. ઇટાલ્યવાસીઓ ગૅરિલ્ડીને અને તેની સેનાને આદર્શરૂપ માનતા હતા ગૅરિલ્ડી અને તેના સૈનિકો લાલ વસ્ત્ર પહેરતા, તેથી પાલમોના સર્વે સ્ત્રી પુરુષો લાલ વસ્ત્ર પહેરવા લાગ્યા. લાલ વસ્ત્રનો તો શુ, પણ સર્વે લાલ વસ્ત્રના માવ ચઢી ગયા ! નગરને ડુંચેથી જોયું હોય તો જાણે લાલ પ્રાણીઓનો જ રાફડો પાડ્યો છે. વિશેષે કરીને સ્ત્રીઓના વસ્ત્રમાં લાલ વિના ધીજો રંગ જ ન્હેતો.

एक बानु हर्ष ने बाजी बाजु शोक ! नियोपोलीटन् सेना परम शोकमा हुवा यह हती निराश यहने तेओए वहाणोमार्थी गोळा छोडवा माझ्या, अने नगर बचावी सकावानु नथी एम जाणी त्हेनो नाश करवानो सकल्प करवा लाग्या २७ वा ३१मा मे मुघा नगर अने त्हेनी आजुवा-जुना मकान पर गोळानो बरसाद बरमवा लाग्यो व हजार हाथ लायो ने बसा हाथ प्होले प्रदेश भस्मीभूत यह गयो अनेक कुटुम्बो बळता घरमा जीवना बळा मुजा असएय आश्रम, देवळ ने घर दग्ध यह ग्या नगर एकलामा ज ११०० गोळा पड्या आ अग्निदाह उपर बळी मैनिबोने अत्याचार ! नगरजनोना कठनीसोमा रहा नहि आ भीषणकाण्डमा गॅरिबल्डानु चरित्र अति उज्ज्वल रुप प्रकट ब्यु त्हेना बीदार्यथा नगरवासी मुग्ध धया

नियोपोलीटन् सेनाए जाण्यु के नगर पाहु हाथ आववानो हव फोडु सभव नथी, ल्यारे तेभाए तोपनो मारो बध क्यो, पण गॅरिबल्डानी सेना तेथी अटके एम न्हाता ज्यागुधी नियोपोलीटन् सेनाने हाकी बूड्ढाय नहि त्यागुधी तभो विराम ल एम न्होतु अते सन्सेना पलायन करी गइ. पाल्को साथे सिसिलिना राजलक्ष्मी पण सिसिलिराज बाना फ्रान्सिग्ने स्वनी गॅरिबल्डी पंग आवा हाथ जोडी उनी थोबन्गनल्लमा महेल त्याजा सुपडामा रहेवा चाअ, तेथा ज थोबन् सेनापति लॅउताए गॅरिबल्डाने Your Excellency General Garibaldi सन्देशे वापरी पत्र लह्यो ने त्हेने मळ्या देवानी प्रार्थना करी आत्मानि वहाणमा यत्रेनी मुलाकात यह अने अनक तर्जविनर्क कया पछी एतु ठराववामा आय्यु के नेपल्सुधी ममाचार आवता सुधी युद्ध बध राखवु

अत छट्टा जुने नेपल्सुधी संधि करवानी सम्मति आवी आ सन्धियी मैकिना, मिलाना अने बाजा बेटलाक डिझा मिवावणे सर्व प्रदश

ગૌરિવલ્લીને મળ્યો. સન્ધિની ગોઠવણ ચાલતી હતી તે વેળાએ પણ ગૌરિવલ્લીને નકામો બેસી રહ્યો નહોતો. ત્હેણે સ્ત્રીઓ અને પુરોહિતો સુદ્ધાને નગરનો રથા માટે લાકડાનો ફિલ્લો વનાવવામા કામે વઢવાડ્યા હતા. સાબુશ્રો ઝેમિ-ફિલ્ડ દ્વારા લોકને ઉત્તેજન આપતા હતા એક દિવસ સેનાપતિ લૅટિજિયા સાર્થિ સંબંધના કદ કામકાજ માટે ગૌરિવલ્લીને મળ્યા આવ્યો હતો, નગર રક્ષાનો આ સંયોગ જોડ પાછો ગયો તે વચ્ચે સિસિલિરાજ ક્રાન્ડિમ્ને ત્હેણે સ્પષ્ટ રીતે સ્હી લીધું કે હવે ઘોર્વન્ વશે સિસિલિ માટે હમેશની આશા ત્યજી દેવી.

છટ્ટું જુને સમસ્ત નિયોર્બોર્ડન્ સેના, ફરી કોડ દિવસ પાછી નહિ ફરવાને માટે પાલમાં ત્યજી નેપર્સ ભળી ચાલતી થઈ. એ સેનામા ઘણાકરા પગાર આપીને રાપેલા ઝૉસ્ટિયન્ સૈનિકો હતા, તેથી તેમને આ પરાજયથી કદ લાગી આવ્યું નહિ. ઘોઢા સુદ્ધમા નિકાલ આવી ગયો એ જ એ તો લાભ માનવા લાગ્યા વઢી એમને એક ઘંજો લાભ થયો હતો, સુદ્ધ વચ્ચે જ્યારે એમને પાલમાં છોડવું પડ્યું તે વચ્ચે તેઓ નગર લુડતા ગયા હતા ને ત્હેમા ત્હેમને ભાગ પુષ્કલ દ્રવ્ય આવ્યું હતું કાથી તેઓ અતિ ઊપાસે વિજયી સેનાની પેઠે વિજયગીત ગાતા ગાતા અને જલ્લનિધિ પર અનેક પ્રકારની રમતો ફરતા કરતા નેપર્સ તરફ ચાલ્યા । માહુતી માણસો કેવું કામ કરે છે એનું આ સ્પષ્ટ દશાન્ત । દિગ્ગજાશિક્તિ ઉત્પન્ન કર્યા બિના કદી પણ કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી હાલ સ્થો-જાપાનિસ્ વિપ્રહ કાલે છે તેમા પણ આવા અનેક દશાન્ત અત્યાર સુધી મઢી જુગ્યા છે ને મલિષ્યમા કેઢલા મઢશે ત્હેના કૈશરને સ્થર । માહુતિ રશિયન્ સૈનિકોએ સ્વદેશાનુસારી જાપાનિઝ્ની અગ્રેય સૈનિકોમા ગણના કરાવી લીધી છે ।

નિયોર્બોર્ડન્ સેના વિદાય થઈ ત્યાર પછી પાલમોના નગરવાસીઓ આનન્દે ઉન્મત્ત થઈ ગયા. “ ગૌરિવલ્લી ઘણું જીવો ! (Viv la

Garibaldi)' ए शब्दोए गगनने घेरी रीधु ' राना ' शब्दधी तेओ
 एटला बधा कटाव्य गया हता के तेओए राजाना सर्वे भकान अन स्मारक
 चिह्नो मुद्रा ताड्य नाख्या नागरिक शासनसमितिए हुकम क्हाव्यो के
 जेनी पास पावझ कोदानी होय ते लवीने राजमहेलनी भीतो ने पाया मुद्रा
 खोदी क्हाड हुकम निकळतानी साथे अनेक लोक जे जज्यु ते ओजार लइ
 राजमहेल तरफ दोह्या खोदनारनी सरया एग्ली बधा बधी गइ के अते
 म्युनिसिपालीटिए त्हेमनी दुकहीओ बनार्वाने हारवध खोदवा उभा राख्या.

नगरमा कोइ शासनकर्ता रखु नहि तेथा एक प्रकारनी अघा.
 धुधी चाली कोण कोना पर अमल चलावे ते नक्का न्हातु, तेथी जेने जम
 फाव्यु तेम करवा लाग्या आ लाग जाइ अनक पोतपोताना शत्रु पर बेर
 लवा लाग्या, अनेक पोताना शत्रुने बोरबन् राजवशनी मुष्ट दूत छे कहा
 लकोन त्हेना विरुद्ध उश्करवा लाग्या उश्करायवा लको त्हेने पकडी धूदी
 मारवा लाग्या आ सर्वे लामहर्षण व्यापार जाइ गौरिवल्दीने शासनदइ
 पोताना हाथमा लवो पळ्यो रहेणे एंवा एकाद बे दुष्ट लकोने पकडी
 कहाडी प्राणदडनी शिक्षा करी ने तेथी नगरमा पाछी लोकमर्यादा फरी
 स्थपाइ

आ बाजुए फ्रेंचोर पण मिरात नाव्य बेठो न्होतो रहेणे गौरिवल्दीना
 विजयना समाचार सामञ्या के तरत ज पाताना एजण्ट् फेरिनाने सिधि
 लिमा मोकल्या त्हेना उपदशया फेरिना अन सार्डेनियन् काफलाना अध्यक्ष
 अँड्रिमरल् पासेना वच्चे सिर्सिलने पीदमण्ट्ना राज्यमा जाडा देवा सक्थ
 तकरार चाली गौरिवल्दी आ मतनी विरुद्ध दतो इगलीनो जे भाग जीता
 शक्य त भाग तरत ज पीदमण्ट् साथ जाडा देवा ए त्हेन याग्य लाग्यु
 नहि इटालीना समस्त दक्षिण भाग जीती लेइ चिकटर् इमॅन्युएलन भेट

આપવી એવી એ ની આકાશ્વા હતી. ગૅરિવલ્ડી સિસિલિનો ડિક્ટેટર્ હતો, તેથી તેની સામે વાદ કરે એવો ફટાળીમા આ વચ્ચે કોઈ પુરુષ ન્હોતો નાઈસ્ નગરને પોતાની ઇચ્છા મુજબ ફ્રેન્સોને આપી દેવામા કૅવૉર્ પાવ્યો હતો, પણ એનું અહીં ચાલે એમ ન્હોતું ગૅરિવલ્ડાએ ફેરિનાને વિના પ્રયત્ને બહિષ્કૃત કર્યો, ને પૂર્વ તરફ કુચ કરવાના યાજના રચવા લાગ્યો

કૅવૉર્ આમ કહ્યમા નિષ્ફળ નિવળ્યો, તેથી તેને હવે થલ વાપરવા માલ્યુ. ગૅરિવલ્ડાને રોમ તરફ આવતો અટકાવવા વૉલ્ટર્ના મદાને કાઠે સેના મોકલા કૅવૉર્ને થીક લાગી કે ગૅરિવલ્ડા રોમ પર ચઢવાઈ કરશે, તા ફ્રાન્સના સાથે વિપ્રહ જાગશે, ને તેથી જાતીય સ્વતન્ત્રતાનો વિવત વૂર જશે

ગૅરિવલ્ડા ડિક્ટેટર્ થયો તોપણ તેને પાતાની સાદા છોડા નહિ રાખમેહલમા રહ્યો, તોપણ તેને રાજમોગના સામગ્રા મોગવી નહિ નેપલ્સના રાજપ્રતિનિધિઓને માટે સ્વા અનેક રસોદમા રાસવામા આન્યા હતા, અને દરરોજ ભોજન વચ્ચે તેના ટેબલ પર અનેક જાતના પદાર્થો આવતા, તોપણ તે પોતાના સાદા મોગન વિના બાજુ કર લેતો નહિ પોતાનો પરિશ્રમ વ્યર્થ ગયાપી રસોદમા વિરક્ત થતા તે અતિ કઠિન પથારીમા સુતો નોકરો તેની સાથે (Your excellency) શબ્દથી વાત કરે તો તે ગુસ્સે થતા કારણ કે કોઈ પણ રાજવીય ઉપાધિ અથવા ત્રી વુ સયોધન તેને ગમતું નહિ તે કહેતો કે એ વધી ઉપાધિઓ નકામા લાકના અભિમાનવૃત્તિના અને તેમની પાસેથી લલચાવીને કામ કુશળા લવાના સાધન માત્ર છ

તેના જાતને માટે કોઈ દિવસ આટલા વસ્તુયા તે વધારે રાસતો જ નહિ — સૈનિકનો એક જુનો પોશાક, એ જોટા પૅન્ટલુન, એક હૅટ, એ ચાલ રમના કોટ, થોડા ફમાલ, એ નક્કાઈ, એક તલવાર, એક રિવાલ્વર અને એક નાળા મરવાની કોથળી (Money bag).

પ્રકરણ ૨૦.

સિસિલિનો વિજય.

મૅરિબન્ટી પાલમૅને હાથ કરી વેશી રહ્યો નહિ. ત્હેને સેનાપતિ દુરને એક સેના સાથે મિલ્લાનો અને મેસિના તરફ મોકલ્યો, અને પોતે ત્રણ હજાર સૈનિકો લેઈ મેસિસ ગાથે ગયો ને જુલાઈ માસની ૧૪મી તારીખે એ'ન મઝ્યો તે જ દિવસે નિયોપૅલૅન્ટન્ સેનાપતિ ઘસ્કો ચાર હજાર સૈનિકો લેઈ મેસિનાયી ઘાસિલેના તરફ ચાલ્યો. વાઘમી જુલાઈએ વખે મેના ધામધામી થવા આથી સેનાપતિ ઘસ્કો મૅરિબન્ટાની સેનાને અટકાવવા મૅરિ અને મિલ્લાનો નગર વચ્ચે ઉભો રહ્યો. પર્વતના ઉચ્ચ પ્રદેશના રહેણે પોતાની સેનાને ગોઠવી રાખી હતી. આ વાજુ મૅરિબન્ટાની વધી સેના એ ઝલા પ્રદેશ પર સાથે લાગા વહી શકા નહિ. માત્ર છયો માણસો ઘસ્કોની છ હજાર સેના સામે આથી પહ્ચા, તેથી સહજમા પાતુ પઢવુ પહ્ચુ તરત જ તેમની મદદે મૅરિબન્ટીએ એક મેના મોકલા. વખે સેના એકઠી થઈ નિયોપૅલૅન્ટન્ સેના પર ઘડી. મૅરિબન્ટીએ જાતે જીનોઈન્ સેનાને લેઈ નિયોપૅલૅન્ટન્ મેનાની એક વાજુ પાડાને કયો પળ તે એક મ્દેટી સોડના મ્દો આગલ આવી પહ્ચો. આથી ફર્નલ નિગોરી અને રંટેરા પચાસ માણસ લેઈને ત્હેની મદદે ફોપ્ચા. તોપને મોટો શાખ્યો તેથી ત્હેના જોડા સડી ગયા, ને ત્હેનો પોટો માયોં ગયો. તરત જ તે પળે વાલી નિયોપૅલૅન્ટન્ સેના ધામે ધસ્યો.

मेजर ब्रेडा आ स्थले मार्यो गयो, ने निसोरीने तेना घोटाय भोंय-पर नाखी दीधो. आ सकटसमये गॅरिवल्डीनी सेना असाधारण रणनपुण्य अने अमानुष वीरत्वयां लडवा लग्या गॅरिवल्डीए जाण्यु के सामे म्हेंटे शत्रुनी तोपो पकडवां मुदेकल छे ल्हारे त्हेने कर्नेल डॉने, सेनापति निसोरी अने नैडेलाने केटलाक माणसो लेइ पाछळयी हलो करवा कशु गॅरिवल्डी पण उघाडा तरवार लेइ उघाडे वगे चालतां त्हेमनी पाछळ दोज्यो.

आ बाजुग तोपमार्था गोळा तुटवा लाग्या, पण गॅरिवल्डीनी सेनाए पाछळयी आवा तोप पकडी ने ते लेइ नाठी. नियोपोर्लीटन् पायदळ स्तब्ध थइ गयु ने उभु उभु जोवा लाग्यु. एंवामा एण्डम एक घोडेश्वरनां दुकडी पायदळने भेदी ब्हार आवी ने तोप छोडाववा दोडी कर्नेल डॉनेनी सेना पाछी हठती हठती एक भीत भणी चाली, पण ते भीत लगे लाग आवा प्हेची, एडले ते पाछी हठी शरी नहि आथी त्हेमणे तोपना मारो चलाज्यो नियोपोर्लीटन् सेना तोपना माराथी पाड्डी हठा, पण एटलामा पाछळ फरी जुए छे तो त्हेमणे गॅरिवल्डी, निसोरा, स्टेटेला अने बीजा पाच छ जणाने रस्तो रोकीने उभेला जोया तरत ज गॅरिवल्डीए नियोपोर्लीटन् सेनापतिना थोडानी लगाम पकडी ने त्हेने चरणे घवा कशु त्हेना उत्तरमा ते सेनापतिए गॅरिवल्डीमा माथा पर तरवारनो घा क्यो. गॅरिवल्डीए रक्ती जइ त्हेनो घा चुकाज्यो ने सेनापतिनी गरदन पर एवो तो सरत घा कयो के ते घोडा परधी भोंय पळ्यो ने तरत ज मृत्यु पाज्यो. एंवामा नियोपोर्लीटन् सेनाना केटलाक अश्वारो आवी प्हेल्या एक जणे गॅरिवल्डीना माथा पर तरवारनो घा क्यो, पण तरवार लागे, ते प्हेला तो गॅरिवल्डी खणी गयो ने ते मारतारनो त्हेनी तरवारथी प्राण गयो आ बाजु निसोरीए पोतानी रिबेत्वरथो के जणना प्राण दीधा ने नेटलाकना घाडने पण ठार क्यो. एक अश्वारे निसोरी,

पर हुमलो क्यों. तै बे जण बच्चे दूद युद्ध चाल्यु एटलना गैरिवल्डी रहेना पर आवी पळ्यो ने रहेने ठार क्यों. आ लडाइना परिणाममा ए शत्रुना अश्वारोमा कोद पाछु फरी शत्रु नहि. केटलाक मराया, केटलाक घवाया ने केटलाक गैरिवल्डीने हाये केद पवडाया.

आ घटनाथी समस्त राजकीय सेना—नियोपोलीटन्, रैवेरीय अने स्वीस् सेना—पाछी हठी ने पोतानी छावणी भरी पलायन करी गइ गैरिवल्डीना सेना रहेनी पाछळ पडा. राजकीय सेना मिलानो नगरमा धौंची, त्यासुधी रहेणे पाछु फरी जोयु नहि गैरिवल्डीनी सेना पण रहेनी पाछळ पाछळ दोडी, ने ग्रेमनी पाछळ नगरमा पण पेठी सेनापति गदमा पेशी गयो.

बीजे दिवसे 'सिटि ऑफ आबर्डीन्' नामनु बहाण तोपो अने लश्कर लेइ गैरिवल्डीनी मददेभावी धौंच्यु सेनापति यस्कोए, गदनु रक्षण यह शकशे नहि जाणो, मेकिने ए वो तार क्यों के हवे गइनु रक्षण भवानु नथी. नेपल्से ए'वो तार क्यों के हवे शरणे भवानी अनुमति आपो

पण बे दिवसमा तो यदरमा रहेनी मददे चार बहाण आवी धौंच्या. बळी ए'वामा फर्नल् आउजानो सधि करवानो सपूने अधिहार लेइने ह्या आव्यो ए कर्नले जाण्यु हुतु के पाल्मोमा घेरायला लश्करने माटे जे सरतो करवामा आवी हती ते ज सरतोथी मिलानोमा घेरायेलु लश्कर छुटी शकशे, पण गैरिवल्डीए एथी य आकरी सरतो करी. बळी रहेणे जणाव्यु के नियोपोलीटन् काफल्त्रनां वषा बहाण सिसिलि पर चहलो आवशे, तो पण आ सरतो वगर एक पण माणसने छटकवा नहि देऊ. यार्कीने अत कर्नले टिकटे-टर्नी सरतो कजुल रापी.

बीजे दिवसे कितो खाली करवानु काम चाल्यु सेनापति यस्को गेटलाक सिपाद्भोने लेइने सर्वथा प्रथम निबळी बहाणमा बेसवा चाल्यो

पारे बाजुएषी अनन्तासूचक 'हिए—हिस्' शब्दची तेना कान च्हेरा थइ गया त मेंडिसाना घोडा पर वशीने बहाण पर गयो छ ए'वी खबर साभ छन गैरिवल्डाए तरत ज त्हेन बहाणमाथी पाछा जवानो हुकम कर्यो किजामा पाछो गयो, त्थार पछी घोडो खुनवी लीधा ने त्हेने पग चाली जवाना हुकम कया

गैरिवल्डाए घवावला सेनिकाने समुद्रतीरे मोक्ली दीधा त्या त्हेमने बहाणमां बेसाडा सेनापति चरफो सामे मोक्ल्या अनेक सेना ११११११ सेनाने खनी देइ गरिवल्डानी सेनामा दाखल थइ गया ए सिवाय पचास तोपो, एक लाख गालागोळा अने १३९ युद्धना घोडा गैरिवल्डाने हाथ आव्या नियोपोलिटन् सेनाना खब भेष्ट सेनापतिओन हराव्याथी त्हेनी कार्ति बोमेर प्रमणी गइ

मिजालोना किजामां पेगायेला इतरन विदाय कर्यो पछी त्हेनी विजय-उन्मत्त सेना मेसिना भणी दोई बिलज करवाथी कार्येहाने थाय छ ए गैरिवल्डा जाणतो हुतो, थळा ए बु पग जाणता हुथे क मिजालाता बिलम था छुटला खानरो पग वरात मळश ता मेसिनामा जइ भराशे, अने बाजा सब २५७७नी छुटी छवाइ सेना त्या एरुगी थइ जश आ बाजु त्हेना पेतानी सेना पग बखत मळ तो निजयउत्तासपी उन्मत्त थइ जाय आ वपो कारणोथा ते वतामळे पगले मेसिना तरफ शेख्या भडिसि तो प्हुलवा ज त्या जथा खाना थइ गयो हता

नियोपोलिटन् सना त्हे'गी सामे बचाव करवा तैयार थइ रहा हता, पण त्हेमन अटकाववान गाहस करी सका नहि गैरिवल्डाना बग जोइ ते सना नगरमाथी नाटी न गढमा भराइ थइ नाशी पत्ती चरात त्हेमनो भनभ हार त नगरना शायनप्रभितिन छोपता गइ

આજુવાજુએ નિયોપોલીટનું સેના નગરમાથા નાઠી ગઈ અને ગૌરિ-
ચલ્ડાના સેના નગરમાં દાખલ થઈ ગઈ આ શુભ ઘટનાથી નગરવાસીઓ
આનન્દથી ઉન્નત થઈ ગયા ત્હેમના અન્તરમા વિદ્રાહક અભિ ધક્કરૂ ધીક્રી
રદ્યા હતો, ડ્યમે સમસ્ત સિસિલિ સ્વાધાનતાની માઠા શીઘ્ર ઝાયામા
નૃત્ય કરતુ હતુ, નવી નરી આશાઓ વાધનુ હતુ, એજ હૃદય વીજા હૃદય
સાથે મનની કથા યાર્તા પરી આનન્દ પામતુ હતુ, ત્યારે આ દુર્ભાગ્ય નગર
પાંચ છ હજાર દાનુઓને હાથે ઘેરાઈ પચ્ચુ હતુ, અનેક તોપો ત્હેમના પરગાઠા
ઘરસાથી રહ્યા હતા, નગરજનો નિશ્વાસ પણ મુકી શકતા ન્હોતા અટલા
દિવસ અમદ્ર પરાધાનતાની ત્હેના હાથ પગ વધાઈ ગયા હતા જેઓ એક વાર
નગરબહાર નિકળ્યા તે ફાં પેશા શક્તા નહિ નગરનો વ્યાપાર નાશ પામ્યો
હતો, સામાજિક જીવનની પણ એજ દશા થઈ હતી નગરજનોને યથા જીવનની જ
પચાત હતી ત્યાં વ્યાપારની તા વાત જ શી ! આજ મુક્તિદાતા ગૌરિચલ્ડાને
જોઈ ત્હેમના આનન્દનો પાર રહ્યો નહિ

ગૌરિચલ્ડાનું હૃદય દુગ્ધાલીની પીઠાતી પ્રજાના હૃદય સાથે હમેશા
મલ્લો જતુ—આજ સમસ્ત મેંસિંગવાસીના હૃદયદ્વાર ગૌરિચલ્ડાના હૃદય આગલ
ઉપડી ગયા તેઓ પોતાના મન સાથે એ જ સમજતા કે “જેમદાપુરુષ આપણી
આગલ ધારી ઉભો છે, તે આપણા પૂર્વદુ સો જાણી શક્યો છે, ને આપણા
અસદય દોષ તથા દુર્બલતા છતાં આપણને અન્તરથી શ્દાય છે, ઘડી આપણા
ઉદ્ધારને માટ તે આત્મસમર્પણ કરવા તૈયાર થયો છે ”

તરત જ રાજદૂત ગૌરિચલ્ડી સમ્મુખ સધિ માટે ગારના કરવા ધારી
ઉભો તેઓ સમસ્ત સિગિલિ દ્વીપ અને ઉપર ચડી ક્ષેટલક રિત્તા આપવા
તૈયાર થઈ ગયા હતા ગૌરિચલ્ડાજ સિરાજુમ્, ઝોંગશા અને વીમા કિલ્લામાં
ઘેરાયલા સ્દરને જવા દેવા વધુલ થયું આમ સમસ્ત સિસિલિ ગૌરિચલ્ડાને

ह्याथ आब्यु केवळ राजधानी नेपल्स् अने त्हेनी आजुवाजुना केंद्रलाक किला ज ह्ये ए राज्यने ताचे रक्षा, पण ते बधा य आपी देवानी ए सधि चालती होती.

ज्यारे पार्लमों अने बीजा नगरनी शासनसमितिओए सिसिलि द्वीपने इटालीना राज्यमा जोडी देवानी गॅरिवल्डाने भला मण करी, ह्यारे त्हेणे स्हेमने उत्तर आप्यो के, “समस्त इटालीने एक छत्र नीचे लाववु ए ज म्हारा जीवनाचे उद्देश छे, विक्टर् ईमॅन्युएल् प्रति म्हणे गाढ भक्ति पण छे, इटालीने एक जातिरुप बनानवामा बीजो कोद शक्तिमान् पण नथी; परन्तु मात्र सिसिलिने ज पीडमण्टना राज्यमां भेळी देवु, ए म्हणे ठीक लागतु नथी बळी म्हारी धारणा ए’वी छे के इटालीना प्रत्येक अंगने एकत्र करता हेला स्हेमानो कचरो बाळी झुडीने साफ करी नाखवो. ”

गॅरिवल्डीनी कार्यप्रणाली युक्तिसह होती, ते इटालीना फोड पण शत्रु साथे संधिची शंकावा ईच्छतो न्होतो. त्हेणे टस्कनीनी पेंठे सिसिलिने पण जीती लीधो, तोपण नेपल्स् जीती न लेवाय त्या सुधी व्हिक्टेटर्नुं पद लज्जी देवा ते खुशी न्होतो. एकदम पार्लमोंने सर कर्तुं ते ज प्रमाणे नेपल्स्ने पण लेइ लेवु ए’वो ए’णे सकल्प कर्चो. त्हेनो बीजो सकल्प ए’वो हतो के नेपल्स् सर कर्चा पळी पोपनी साथे विग्रह आरमवो. नेपल्स् अने रोम् हायमा न भावे ह्यासुधी युद्धमायी जरा पण विराम लेवोए करता मरतु भलु ए’वो त्हेनो निश्चय हतो, नेपल्स् अने रोम्ने इटालीना राज्यमा भेळी देवा, जे रोम्ना सिहासन पर राजा विक्टर् ईमॅन्युएल्ने स्थापवो ए त्हेना जीवनाची एक दृढ प्रतिज्ञा होती. ए प्रतिज्ञा पूर्ण कर्चा पळी युद्धक्षेत्रमाथी सदाने माटे विदाय लेइ कॅप्रेरा द्वीपमा जवानो विचार राख्यो हतो त्हेणे पोतानु कार्य केवी दडताधी अने नि स्वार्थयुद्धिची कर्तुं हतुं ए आपणे जोड शकीशु.

રાજકર્મીય સેનાપતિ ફર્લેરીએ પોતાના બે હજાર સૈનિકો સાથે નગરના ગદમા જઈ આશ્રમ લીધો. આ વાનુએ ગૅરિબલ્ડીએ નગરમાં શાન્તિ સ્થાપવા માટ વ્યવસ્થા કરવા માઢા. ૨૮મી જુલ્હાઈ ઇટાલિયન્ સેનાપતિઓ મૅંઢિસિ અને ફૅન્ટ્રિજી પોતાના સેના સાથે નગરમાં સર્વેચી પ્રથમ દાઢલ યદા.

ફૅન્ટ્રિજી નગરમાં આવ્યા ત્યારે ત્યાની પ્રજા વિસ્મય પામી મૅંઢિસિ આવ્યો છારે વધારે વિસ્મય પામી યને સેનાપતિના ઘરીર દાર્પ અને સુન્દર હતા, તેમની મુઢકાન્તિ પ્રાતિપદ હતી નિયોર્શોલંટન્ સનાપતિઓ દેઢાવમાં તથા મ્હાતા તેમનો મુઢકાન્તિ ઢિતલતામય હતી આર્થી જ નગરવાસીઓ આ નવા સેનાપતિઓને જોઈ વિસ્મય પામ્યા હતા

પોઢા વાર પછી સેનાનો મુખ્ય ભાગ રેઈ ગૅરિબલ્ડી ઁકદમ નગરને ઢરવાજે ઢાઢી ડમો રહ્યો તેને પ્રસિદ્ધ કર્ગુ હતુ કે તે યાજે દિવસે આવશે, પરન્તુ સોકો માન આપઢાની મ્હોટી તૈયારા કરશે ઁમ જાગી તે જ દિવસે ઢાવ્યો સોપળ ગૅરિબલ્ડીની ઢારણા વ્યથે ગઈ નગરવામાંઆઈ તેન તરત જ ઢાંઢલ્લી ઢ્હાજ્યો, તેની ગાઈના ઢોઢા ઢોડી નાઢ્યા ને ગાઢાને તેઓ પાતે સેંચવા લાગ્યા મૅંઢિસિ અને ફૅન્ટ્રિજી જે મહેલમાં ડતર્યા હતા ત્યા ઁ ને લઈ ગયા

ગૅરિબલ્ડી ઢાવ્યાની ઢાત મોઢિના નગરમાં ઢાવાનઢની પેઢે પ્રસરી ગઈ સર્વે નગરવાસાઓ તેના ઢર્શન કરવા તેના મઢલની ઢારી નીચે ઢાઢી ડમો " ગૅરિબલ્ડી ઢનુ જીવો ! (Viva Garibaldi !) ' ઁ'વો જયઢ્વાનિ પ્રત્યેક મુઢમાંથી નિકઢવા લાગ્યા ઁ જયઢ્વાનિ ઁગન ભરી ઢ્હાજ્યુ ને ગૅરિબલ્ડાના વાન મેઢી નાઢ્યા છ વારો ઢાગઢ આવ્યો ને પ્રનાજનાને ઢન્યવાદ દેવા લાગ્યો હજારો ટોંગો અને રમાલ્લો સમુદ્રતરમોના પેઢ હવામાં કઢા નીચા ઢવા લાગ્યા ' ગૅરિબલ્ડી ઢનુ જીવો ! ગૅરિબલ્ડા ઢનુ જીવો ! (Viva Garibaldi ! Viva Garibaldi !) ઁ ના ડન્મત્તવન્ જયઢ્વાનિ

प्रजाजनो करवा लाग्या गॅरिबल्डानो पोशाक ए बोसादो हतो के मात्र बज्जोधी ज रहेने अनेक सैनिके माथी ओलखा क्हाडवो ए कठिन हतु पण रहेना प्रति-भापूर्ण उज्ज्वल नयन, विशाल ललाट अने उदार मुखमन्त्रि जोइने रहेने सहजमा ओळखी शक्य. मिलानो नगर पासेना युद्धनी रहेनी वारत्तकथाओ साभळी मेसिनापासाओ प्रयमथी ज रहेना पर मोह पाभी गया हता, आज रहेना सरळता अने विलासजन्यता जोइ वधारे मोह पाम्या.

मिलानोनु रुधिरमय युद्ध पूर ययु ते साजे विख्यात अँलेग्जेंडर ड्युमास् सिसिलिना सेनाना सेनापति डिन्टेन् गॅरिबल्डीने मळवा गयो ते बखने गॅरिबल्डा एक देवळना दरवाजा पावे सुतो हतो, ऊशीके पोतानु जीन मुग्नु हतु अने सैनिको रहेने बीटाइ वळी बेठा हता पासे एक चुला पर रहेनी बाळुन माटे भोजन तैयार थतु हतु भोजनमा मात्र रोडली होती, थोडी रोडली ने एक प्यालो जळ रहेने थस हतु रहेना खर्चने माटे गयनेमॅण्ड रोज दश फ्रँड् आपती शोखान सैनिकोने आ रकम कर हिसाबमा नथी.

डिन्टेन् सिसिलिनाथी नेगत् राज्य पर उतरी आवनार छे ए समाचार सध स्थळे प्रमरा गया आथी बिक्टर हॅमॅन्गुले, महाराजा नपो लियन् साय करेली सन्धिना रुप, गॅरिबल्डीन आ सकल्प त्याजा दया बह्य पोताने हावे रहेण गॅरिबल्डान आ प्रमाण पत्र लख्यो -

“ प्रिय सेनापति ! आप जाणोछे ज के सिसिलि पर आपे चह्वाइ करी ल्यारे म्हाड अनुमादन लेवामा आव्यु न्होतु आजे आप नेपल्स पर चह्वाइ लेइ जका तैयार थया छा, त्यागे ये वोठ कहेवा इच्छु छु हु जाणु छु के म्हाग प्रति आपनी जे धर्दा अने मक्के छे ते केवल अह्निम छे, माटे म्हन आशा छे के म्हारी वात अन्त्य सामळशो.

“ इटालीअनीना परस्परना युद्धने वव पाटदाना उद्देशयी हु आपने उपदेश करु छु के जे नेपल्स् राज्य भौनानी सर्व सेना सिधिलिनायी, लेद लेवानु स्वीकारे, अने सिसेलियासीओने शासनप्रणाली पावनानी स्वतन्त्रता आपे तो आप आपनी विजयोन्मत्त सेना नेपल्स् पर रेइ जवानो सकलन त्यजो देशो

“ जो नेपल्स् राज्य आम करवानो स्वीकार न करे तो सिर्सिलनो राज्यकाभार आपणा हाथमा राखीशु

“ सेनापति ! म्हारा आ उपदेश प्रमाणे वसंतो तो इटालीनु मगळ यशे एम हु गानु छु, आप इटालाने स्वार्थान करी सकसो ने युरोप् जोशे के आपण केवी रात विजय करी सकीए छीए.

“ विक्टर ईमैन्युएल् ”

राजाना आ पत्रनो उत्तर गौरिकलीए आ प्रमाणे आप्यो —

“ महाराज ! आप जानो छो ज के आपना प्रति म्हारी केवी प्रगाढ भक्ति छे, तेम ज आपने वास्ते प्राणसमर्पण करवाने केवो तैयार छु जोके महाराजनी आज्ञा म्हारे आवदय पाटवी जोइए तथापि इटालीनी वर्तमान अवस्था म्हारी ईच्छा पार पाडवा देतो नथी नेपल्स्नी प्रजा म्हने धारवार तेहा नाकले छे अने नेपल्स् राज्यने जीनी लेवाना प्रार्थना करेछे म्हारायी वन्यु लो गुपी रहमने बायी, कारणके ए अभीष्ट मिहिने माटे केवो समय जाइए त हु जानु छु, तोपण म्हारायी ए सकल्प स्वजा देवातो नथी, म्हाइ चित्त अस्थिर रहेने, तो हु इटालीना भावो शुभना मार्गमां काटा रुप भर परोश, अने इटालीअन् तरीकेना परब वज्रवी शरीर भटि. माटे हु आपने किनी-समाव प्रार्थना करु छु के आपनी आज्ञानु उदयन करवानी आ वसते म्हने अनुमान आपसो नेपल्स्ना यथेच्छाचागी घोर्वन् राजवसना अत्याचारपी

કંઠાઝી નેપસ્ત્વાસીઓ લાંબો કારમુખાપનનું સાપવાડું છે, જે રાજે
 એ વહેતા સફલ ધરે, તે જ ક્ષણે મહારાજની સ્વરણમા અર્પણ
 કરીશ, ને વાર્તાનું જીવન મહારાજની આત્મામાં ગાળીશ.
 મૌરિયલડી.

મૌરિયલડીએ હવે એક પળ દિવસ રોયો નહિ. એ મારા પૂરો થતા
 પહેલાં ત્હેને ધંપો ટિ કેરોટે પાર થઈ કેલેબ્રિયા જવા માટે અનેક સૈનિકો
 અને કેટલાક વહાગ તૈયાર કર્યા. ચઢાઈ કરતા પહેલાં ત્હેને નેપસ્ત્વાસીઓને
 સજ્જ થવાને આ પ્રમાણે ઘોષણાપત્ર પ્રસિદ્ધ કર્યું:—

“ નિયો મેલોટન પ્રદેશની પ્રજાપ્રતિ-વિદેશીઓના પ્રયત્નથી અને
 આપણા પરસ્પરના વિવાદથી આપણે એકતા સાર્થી શક્યા નથી. આ ક્ષણે
 આપણી હુદ્દશાનો નાશ કરવાના વિચારથી કોઈ દૈવીશક્તિ કાર્યક્ષેત્રમાં ચતરી
 આવી હોય એમ લાગે છે, કારણ કે સર્વે પ્રદેશો વહુદિસને વિવાદ ભૂલી જઈ
 આજે આશ્ચર્યરૂપે એકતાસૂત્રે યોવાયા છે, ને સ્થાપીનતા વેસીના એ સત્તાન પર
 જયલક્ષ્મી પ્રસન્ન મુખે જોવા લાગી છે. આ પરથી આપણને સહજ વિદિત થાય
 છે કે આ પ્રતિભાભૂમિ ઇટાલીના દુઃસ દિવસોનો હવે અન્ત આવ્યો છે.

“ હજી એક પળથીયું ચઢવાનું છે, પળ તેથી જુ ઘડીતો નથી. જે
 શુદ્ધ સાધનસામગ્રી અને ધાંડા બીરપુરોને હેઈ હું આ દ્વીપમા આવ્યો હતો, તે
 શુદ્ધ માધનસામગ્રી અને ચીરપુરોમા આજે વહુ વચારો થઈ ગયો છે ને મ્હારી
 પામે હાલ એક પ્રમુખ સેના તૈયાર છે, તેથી આ નશો ચઢાઈ સ્હેલાઈથી કરી
 શકીશ એમ હું માનું છું. ઇટાલી-નનો ઓહી જેમ બને તેમ ઓછું રેડાય તો
 ઠીક એવા મ્હારી રૂચ છે, તેથી જ આ ઘોષણાપત્ર પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યું છે.

“ હું જાણું છું કે આપ શરેશ્વર વીરસન્તાન છો, મ્હને એનું પ્રમાણ
 મઝી ચુન્યું છે, હવે વધારે પ્રમાણ આપવાની ત્હમારે જરૂર નથી. આપણે

યુદ્ધક્ષેત્રમાં પરસ્પરની વિરુદ્ધ ન થતા, એકઠા થઈ શત્રુઓની વિરુદ્ધ અગ્ર
ધારણ કરીશું હું એકતાને માટે આપની પાસે પ્રાર્થના કરૂ છું

“ ઉદારમતિ નેતૃત્વવાસીઓ ! જે પુરુષે કદી ચયેચ્છાવારી પ્રમુ-
શક્તિની સેવા કરી નથી, અને જે પુરુષે માત્ર જનસાધાણનો સેવામાં પોતાનું
જીવન અર્પણ કર્યું છે, તે પુરુષ આજ પોતાનો જમણો દાપ લગાવે છે, હિનો
રહેને સ્વીકાર કરો. આપ એકત્ર થાઓ અને વધુઓનું લોહી રેવ્યા વિના દર
પ્રજાકરે ટટાર થાઓ એ જ મ્હારી એકમાત્ર પ્રાર્થના છે. આવો, અમારી સાથે
જન્મમૂલિના સેવામાં જોડાઓ ને પ્રયોજન પડે તો એ જનનીદેશીને માટે પ્રાણ
પગ સમર્પણ કરો.

“ સેનાપતિ મૅરિશ્લી, ”

આ યાજ્ઞ મેસિનામાં નેતૃત્વરાજ્ય પર ચઢવાદ કરવા જમી સૈયારીઓ
ચાલી રહી હતી. ચઢવાદ તદ્ જવાનો કયો દિવસ નહીં કરનાનો આવ્યો
છે તે કોઈ જાણતું નહોતું. સૌના ઉપોગની વ્યવસ્થા જોઈ સર્વ કોઈ અનુમાન
કાળુ કે હવે કપાડે પાર નહિ લાગે. વિશ દક્ષિણ સેનાને ચાર ભાગમાં વહેંચી
નામવામાં આવી. એક ભાગ પૅરો પૅસ્ટ અને રહેલી યાજ્ઞયાજ્ઞ પ્રદેશમાં,
બે ભાગ મેસિનામાં—એક મેડિગિના હાથ નંબે અને બીજો કોનેન્સના
હાથ નંબે. બે બાકીના સેનાપતિ વિનિયમો હતો.

આ યાજ્ઞ શાલીમાં મ્હોટો મ્હોટો તાનો મોટી દેવાનો આવી સાથે
કાંઠે કાંઠે સ્કાદના (Scylla) નદના કિના પર સ્થાય રાખી
સૌના મેડિગિના સ્થાન પાડગૂનો છે અને પોંગડ પાડગૂના થે તોયે મોટી.
જે સ્થળે સ્થાયે છે દક્ષિણ સત્તર મનનું અન્તર હતું. નિયોપ ઈટર સેના
આવે. ચઢવાદના કારણે વિગ્ર નવા ન હોયે એવા સર્વે સત્તર મનનું એ સ્થળે
પ વામી આવી

ઑંગટ્ર ગાસની આઠમી તારાંચે પાઝલે પ્હોરે ગૅરિંવલ્ડી ફિસિટિ ઑફ ઍલેઈન, નામના વહાળના તુતક પર પરતો દેશાયો. થોડી વાર પછી દુરવાન દ્વારા શનુઓનો ગતિનું અવલાકન કરવા લાગ્યો અને મુસભાવે શનુઓનો સમસ્ત ટયોગ જાતે જોઈ આવ્યો.

દિનગણિ સૂર્યભગવાન્ અસ્ત પામ્યો, ત્યાર પછાં થોડી વારે દક્ષિણ દિશાર્થી એક મયફર વાવાક્ષોડુ બાબુ ચન્દ્ર અને યાજ્ઞ તારા જોતજોતામા ઢવાઈ ગયા. આઠ વાગ્યે ગૅરિંવલ્ડીએ મેજર મિસોરીને વહાળ હવારવાનો હુકમ કર્યો. સાઢાગમો માણસો લેઈ મેજર મિસોરા ચાલ્યો ચાકીની સેનાને પાઝલ રહવુ ગમ્યુ નહિ, પગ ગૅરિંવલ્ડીએ સર્વેન સમજાવ્યુ કે તેઓ છાનામાના ગઈ ફોર્ડ ફેવાલો તર ફરશે, ને ત્યાંના નિશાની થશે એટલ સર્વ સેના તે તરફ કુચ કરી શકશે.

રાત્રે સાઢાગમ પાંચે ગૅરિંવલ્ડી મેજર મિસોરીને લેઈને કિનારેથી નિકળ્યો તે વસ્તત પેરો નગરના દેવલ્લા ટાકનરનો ઘટાનાદ સમજાયો. એ જ ટાકનરના એક મ્હોટા વાળામાથી સીડાનો ક્ષીનો પ્રસાદ દેખાતો હતો, તેની સહાયતાર્થી ગૅરિંવલ્ડીનો મ્હાનો વાફલો ફોર્ડ ફેવાલો તરફ ચાલ્યો આવી ઘટનાઓ ક્ષિતિદાસના વહુ ઍછી નજરે પડે છે આટલા થાકા થીરો આવી અમાધારણ વક્ષતારાં બાંધુ ભારે કામ કરવા તૈયાર થઈ ગયા હોય એવું ક્ષિતિ-દાસમા માગ્યે જ વન્યુ દશ એક યાજ્ઞ અસરચ રોન્યથી પરિરક્ષિત મયફર તોપા મોઠવી રાધા છે, અને યાજ્ઞ વાજુએ સુસાજિત વઝવાન્ વહાળોનો વાફલો ક્ષિતિનુ રક્ષણ કરવા પહોં છ એ વજેની જાણે મફરી કરતો હોય તમ ગૅરિ-વલ્ડાના મ્હાના વાફલો ત્દેમના વચ્ચ થઈને ચાલ્યો ને ફોર્ડ ફેવાલોને કિનારે જઈ ઊભો રહ્યો.

आ बाबु सिसिलिन किनार विश हजार नाताय सना गैरिवल्डानी
निशानान जोता कॅलत्रिया तरफ तासी रही हता अत फॅन्त्रियान काठ आवला
पर्वतगिसार परथा एक झीणा प्रकाश तहमनो नजरे पट्या अगाआर लाषां
बपना दु ख अन निराशा पछा आज जातीय जनवण बाबटा कॅलत्रियन्
पत्रतना मेघचुम्बित शिखर पर उडता थया

धार्पा कलाकमा ता बटुकना अनेक अवाज समझावा गय्या
एकदम बटुकनो अवाज सामळ्या नियायालीन् सेना मयमेहळु यद साग
रमा चारे बाबुए दाढवा लागी तेभो वच्च वच्च गाटाओ छाडवा लाग्या,
पण त गाटाभा घाताना सनान बागा ए बाषा गैरिवल्डोनु सैप आवी व्हेंच्यु
हता काद अन्काना धन्यु नहि अथवा ता तहमना पर कादर एरु पण गाटी
छाडी नहि आ बाबु कॅलत्राभाना काट्य पराग गामर्जीआभाए गैरिवल्डो
बादा आनंद स्वीकार कया गैरिवल्डी किनारा पर उरयो छ एधु तहमो
मालम पळ्यु क तरत न तभा टाल मळ गया ते डिस्टर्न् घणु जाया !
डिस्टर्न् ह्या गुण्ड घणु जीवो ! घोबर् राखसना ताग याआ । ए मो
जयम्बात करपा मना गया

प्रकरण २१.

नेपल्स पर चहडाइ, गैरिबल्डीनो नेपल्स्मां प्रवेश, ट्यु-
रिन्मां कैबॉरनी युक्तिओ, विक्टर् ईमॅन्युएल्लुं दक्षिण तरफ
जधु, वॉल्टनौनु युद्ध, नेपल्स्मां राजानु सम्मान, विक्टर्ने
सिसिलिनु समर्पण, कैपुभाने उडावौ देबुं, गैरिबल्डीनु कैप्रेरा
झांप तरफ जधु, तहेनु चरित्रमाहात्म्य

गैरिबल्डीना भाव्यायी प्रजामा विप्लवभाषि सळगी उठ्यो चारे
बागुए चोवन्नराज्यना नगरो पर विप्लव बावटा उठवा लाग्या अमुजी
नगरमाना सेनापति फ्लुरिए (Fleury) योग्नराज फ्रान्सिस्ते ता १९
मी ऑगठने दिवसे आ प्रमाणे पत्र ल्हयो हतो —

“ वे त्रण दिवसयी नगरमा दिल्य फौजीआए दिप्पत्र बावटो
उठतो कयां उ बघार ता शु पण क्रियानु रक्षण करवा मुकेअ सेना पण
' गैरिबल्डी घणु आवो ! विक्टर् ईमॅन्युएल् घणु जीवो ! ' ए'वो ध्यानि करता
जनसाधारण साथे गळ गइ छे ते मनाने बस करवा म्हें तर रोजमण्ट
सेना मोकली, परन्तु त पण वळवारारोने मळा गइ अत त्हुमने समजावा
खाववा हु जाते गयो तओ म्हारा आज्ञा मानवा तैयार होय एम देखायु,
पण पञ्चवारमा तेआ पाछा फी गया आपणी बघा सना ते ल्हाकान मळी
गइ छे हु कयळ म्हारा नोकरने छेदन पाठो आवु छु ”

दिवसे दिवसे आ'वां दयान्तोनी श्रद्धि यती गइ. नेपल्सराज्यना केन्द्रस्थानमां आवेल्य बेंसिलिकेटा (Basilicata) प्रदेशनां प्रजा राज्यनी सामं भइ गइ. फर्नेल् बोलडीर्नाने पोताना सेनापति बनावी पोंटेञ्जा (Potenza) नगर पासं जइ छावणी नासी. तेओए नेपल्सराज्यनां सर्वे नगरोमां दूत मोरल्या ने त्यांना रहैशोने पोंटेञ्जा नगरमां आवी पोतानी छावणीमां मळी जवा उरकैयां. लोकनां टोकेटोळां पोंटेञ्जा नगरमां आवी एकठां दया. ए नगर ' इटली अने विस्टर ईमेंगुएल् ' ए स्थानिणी निरंतर गायी उठुं माहोमाहो युद्ध थनुं अटकाववाना हेतुयां विप्लवसभाएं नगरना पोलीस कमिशनरने नगर तावे करवा कयु. कमिशनर विचार करवा मखत मार्गो, ने पछी केटलीक वारे कही मोरल्या के युद्ध माटे तैयार भइ जाओ. परन्तु युद्ध माटे कोइ पण तैयारी घाय तं प्देलीं तो त्हेणे जणाी शीधु के जानीय सेनानी साथे ते मळी जवा तैयार छं. नगरना पासं आवेल्य गिगिशिखर पर पोताना चारणे मागयो लइ त्हेणे आश्रय लीधो; आवी नगर विप्लवसेनाने दाय आग्यु. थोडा ज यक्षतमां पोंटेञ्जा नगरमां दूत हथार सिनिके एठ्ठा भइ गया, ने स्वा विस्टर ईमेंगुएल्ने नामे शासन-प्रणाली चालनी भइ.

धा बाजुए गेरिबर्डीए कांटे उतरीने रिज्जीओ (Roggio) नगरने सार कथुं. नगरगद्दक गैल्लोटि (Gallotti) जाणुं ज हतु के गेरिबर्डी समुद्रकांटे उतर्यो छं, ने ते समुद्र तरफयां नगर पर ह्यारी करसे. पण आटली यधी न्हेली ने आंविनां करसे एम त्हेणे जाणु न्दोलुं. नगरगद्द के गड त्हेनी पासं हता ने त्हेमा दोउथो मागयो रक्षण करवा राह्या हतां. त्हेमनी पागे सोपो, अछरछर ने एक म्दमनी गोरारु हतो, सेथी तेमो निध-त रीते उभ लेता हता. परन्तु ऑगस्ट मासनी २१मीं शानीसे शनिना २०

यागे गॅरिबल्डीए नगर पर हथों कयों, ने गॅल्लेगीए सामन्त्यु के नगरमाथी ८०० सुसजित सैनिको गॅरिबल्डीने सहायता आपवा तैयार थइ गया छे, स्वार ता एकदम स्तब्ध थइ गयो

वीरवर चियासो (Chiasso) अग्रसेना लेइ सर्वथी प्रथम नगरमां दाखल थइ गयो गॅरिबल्डीना पुत्र मिनेटा पण त्हेनी पाछठ नण टुकड़ी-ओ लेइ दाखल भयो ए'वामा गॅरिबल्डी पोतानी सेना साथे ह्या आथी प्होंच्यो गढनी तापोना भ्हों समुद्र तरफ हता, तैथी गॅरिबल्डीना सेनाए पूर्व तरफथी नगर पर निरात हथों कयों. नियोपॉलाटन् सेना भयनस्त थइ गढीमा पेशी गइ. आ भानु ' गॅरिबल्डी घणु जीवा ! ' ए'वा जयप्यनियो गगनने चौरा नाखसी सेना नगरमा किला पर चढ़ा आवी यानरनी पढे सबे किला पर चढ़ी उतर्या ने सहजमां नगर सर कर्यु भयथी बिहल थइ नियोपॉलीटन् सेना हथियार मुकी शरणे थइ

आ ग्हाना किलो सर करा विजयी सेना भ्होडा किला (Castle) पर चढ़ा, परन्तु किलमाथी गोळागोत्री छुट्वा लागी चियासो अग गॅरिबल्डीए किलाने दरवाजे तोपे गोठवी ने अदरना सनाने पलायन करा जवानो मार्ग बध करी दीधा. बडा शत्रुसेनापति बिक्सियो त्हेमन आवा मळ्यो नियोपालाटन् सेनापति गॅल्लेगीए रिजियाघा रात आठ माइलने अंतरे आवेश स्नान जियादिनी नगरमा सेनापति ब्रिगण्डीने लखी माइल्यु के " जरा पण बिलग कर्या बिना त्हेमाक बारसा माणसनु सैन्य लइ ग्हारी मदद दादी आवो " आ सदशा प्होंचता ज ते पोतानी सेना लइ दोढी गयो, पण गॅरिबल्डी पोतानी सना लेइ त्हेना सामे भइवा बुद्धिमान ब्रिगण्डी, युद्ध करबु पढे ता सद्धार भाय ए विचारथी, गॅल्लुको (Galluccio) तरफ पलायन करी गया गॅरिबल्डी रिजियो तरफ पाछा कयों न नगरने

જલદી સર કરવાનો હુકમ વ્હાણો હાગની તૈયારાઓ કરવામા આવી
 એ'ધમા મેંલાર્ટીએ મન્ચિગૂચક શ્વેત યાવટો વિભા પર સ્ટુડાવ્યો, વધી સેના
 મૅરિવલ્ડીને સરણે થઈ યુદ્ધચામત્રી હાથ કરી લીધા ને નિયોપોલીટન્ સેનાને
 વહાણમાં વેશી જ્યાં જવું હોય ત્યાં જવા દાવી વહુ દિવસથી પ્રચલિત થયેલા
 નિયોપોલીટન્ રાજ્યના આગ્રે રિજિયો નગરમાપા અત આન્થો

અક્ષશસ્ત્રથી શુભાજિત અને રણવલ્લથી વિભૂષિત રણપણિષ્ઠ નિયો-
 પોલીટન્ સેના, પુરતા ચારામના અભાવવા જાળંશાળં ને તેથી વિકટ દેખા-
 વની મૅરિવલ્ડીના સનાના સ્વરણમા અક્ષશસ્ત્ર અર્પણ કરી પ્રાણભિક્ષા માગવા
 લાગી એ દેખાવ જોઈ કોના હૃદયમાં અપૂર્વ ભાવનો સ્વાર ન થાય ? મૅરિ-
 વલ્ડી પરના દૃઢ વિશ્વાસથી અને સ્વાધીનતા પરની સર્વમાત્રી અનુરક્તિથી જ
 તેને સેના આ'વો અભાવનીય જય મેલથી શકતી

જાતાય સેનાએ મૅરિવલ્ડીની સેનાને આ યુદ્ધમાં વહુ સહાયતા કરી
 કૅમેરિની નામનો એક ઉત્કૃષ્ટ સેનાપતિ અને આઠ ઘીજા વારો પલાયા,
 તોપણ તે સેનાની સહાયતાથી તેવો જય મેલથી શક્યા, પ્લોંટિનો નામે એક
 સરદારને મૅરિવલ્ડીએ રિજિયો પ્રદેશનો વહીવટ કરવા નામ્યો

ટ્રિંગેન્ટી અને આસેરેલો નામના બે નિયોપોલીટન્ સેનાપતિઓ
 અફરમાર મૅરિવલ્ડીના માર્ગમાં આવી પચ્યા, પરતુ કદર વિલાદીતા માર્ગ-
 માથી સ્વચી જાય તેમ તેઓ સ્વચી ગયા, આથી મૅરિવલ્ડીએ પોતાની સેનાને
 મપ્પરાટિએ સેલાનો (Selano) તરફ કુચ કરવા હુકમ આપ્યો. આ
 યાત્રુએ સેનાપતિ કૅમેન્સ ત્હેને આવી મળ્યો, વચ્ચે અપ્રેજ સેનાની અને
 પ્રેન્ચ સનાની પણ એકેક દુકાઈ ત્હેને આવી મળી. સેલાનો ધામ આગઢ
 નિયોપોલીટન્ સેના છાવણી નાહી પડી હતા, ત્હેણે મૅરિવલ્ડીની સેનાને અટ
 કાવવાના પ્રયત્ન કર્યો અને સેના વચ્ચે ધોર શુદ્ધ થયું. મૅરિવલ્ડીની સેનાએ

बैयोंनेट् बडे क्षत्रुसेनानि छिन्नभिन्न करी नाखी अने गाम सर करी लोधुं आ
 युद्धमा फैन्च् सेनापति कर्नेल फ्लोटे हाथमा तरवार रैद् एकले क्षत्रुओ पर
 धशी जतो हतो, तेवामा एक गोली बागी ने ते पख्यो. बधा त्हेना शोकमा
 हुची गया, ने गॅरिबल्डीए त्हेना भानमा एक प्रशंसासूचक प्रसिद्धिपत्र कहाण्नु.
 गुडल् नागे एक वारे त्हेनु स्थान लांयु

प्रात काले ए विजयी सेना कैम्पो (Campo) नगर ताफ
 चाली, कारणके नियोपॉलीटन् सेनाए नाखीने लां छावणी नाखी हती.
 मार्गमा चियाले गाम पास सेनापति मैलोण्डेज् पोतानी नियोपॉलीटन् सेना
 साथे छावणी नाखी पख्यो हतो त्हेनी पासै कैटलीक तोपो हती, तैपी
 गॅरिबल्डीने अटकाववानो त्हेणे निश्चय कयों. त्हेनो तोपोधी गॅरिबल्डीना छ
 सैनिको मार्यो गया ने बार प्रकाया गॅरिबल्डीए पोतानी सेनाने बैयोंनेट्को
 हल्लो करवानो हुकम कयों, विजयी सेना क्षत्रुओ पर दांडी गर ने त्हेने
 छिन्नभिन्न करी नाखी एक उच्च स्थान पोताने हाथ करी लोधु. अस्थी
 सेनापति मैलोण्डेज् अने सेनापति त्रिगॅण्टी वच्चेनो सबध तुटी गयो ने
 बे सेनाने मळी जयु असंभवित थर पव्नु

विजय पछी गॅरिबल्डीए काठण्ट् दुची अने मेजर घेचीने नियो-
 पॉलीटन् सेनापति मैलोण्डेज् पाछे मोकल्या ने कहेवराव्नु के त्हेणे पोतानी
 सेना साथे शरणे थयु गॅरिबल्डीनी मागणीने प्रथम त्हेणे स्वीकारी नहि. जे
 मनुष्ये गॅरिबल्डाना तयु पर सन्धिसूचक श्वेत बावटो पह्दाव्यो, त्हेना ज
 पर मैलोण्डेज्ना तयुमाधी एक माणसे गोळी छोडी. आणी गॅरिबल्डी क्रोधे
 उन्मत्त थर गयो ने मैलोण्डेज्ने कहा मोकल्या के त्रण वाप्या प्हेल जे
 त्हेणे शरणे नहि आवो, तो त्हेमारा पर करी हुमलो कावामा आवसे
 ने त्हेमारा सैनिकोने समुद्रना अतल जळमा दुवाडा देवामा आवसे. तरत ज

મેલોન્ડેજને શરણે આવ્યું પશ્ચુ ત્હેના પચીસસો સૈનિકો પોતાના હથિયાર ગૌરિવલ્લાના ચરણમાં સમર્પણ કરી પોતપોતાને ઘેર ચાલના થયા મેલોન્ડેજ શરણે થયો એટલે ઘ્રિગળ્લા પળ નિરુપાય બર્ન ગયો ને રાત પડતા પ્હલ્તે તે કૅમ્પો નગર ગૌરિવલ્લાને સોંપી પોતે ત્હેન શરણે ગયો ત્હેના ચારસો માણસોએ હથિયાર મુઠ્ઠી દાવા, આમ એક જ દિવસમાં ગૌરિવલ્લાને ચે હજાર બન્ધુક, ચાર ન્હાની ન દશ મ્હોંગે તોપા અને ચાત્રી પુષ્કત્ર ગુદ્દસામગ્રી મઠ્ઠી નિયોપૉલીન્ સેના શરણે આવી તથા એક ચાત્રી પણ લાભ થયો હથિયાર મુઠ્ઠીને ઘેર ગયેલા સૈનિકોએ ગૌરિવલ્લાની અને ત્હેની સોનાની વીંદ-કયાઓ આજ્ઞા દેશમાં પ્રસાર દીધી, આવી શ્વાસ કરીને દક્ષિણ પ્રદેશમાં તો ગૌરિવલ્લાનો પ્રમાણ સુખ વધા પડ્યો.

ઓગષ્ટ માસની પર્વાસમાંથી અઠ્ઠાવીસમાં તારીખ સુધી ગૌરિવલ્લાએ પોતાની વિજયી સેનાને ટેક પર્વતપ્રદેશમાં મ્હને એ સા માટલ મુમાફરા કરા આજ્ઞો ત્હેના શ્રાંતિક અને સાહસ પ્રકાશિત થયા, થયી જે નિયોપૉલીન્ સેના પર્વતોમાં રહી રહી હતા તે પણ મયમાત મ્હ ગદ સાત હજાર શત્રુસેનાને ત્હેને ઘેટાનાં પેઠ હારી ક્હાડી સૂર્યના પ્રચટ્ સાપમાં પણ મુમાફરા કરા તે નેપલ્સ તરફ ચાલ્યો

ગૌરિવલ્લાની સેના ડપરાટાપરા જય મેળવે છે અને જનસાધારણ ત્હેની સાથે મઠ્ઠી જાય છે એ સમાચાર જ્યાર નેપલ્સમાં પ્હોચ્યા ત્યારે ઘોર્બન્-રાજ દીર્ઘ નિશ્વાસ નાહી દાનમાથે ચાલ્યો ” મ્હને આજ્ઞા છે કે ગમ તેમ મશ તાવળ મ્હારી સેના મ્હાર રક્ષણ કરશે જ ” સુવતો આદમી જેમ તરણા પર આધાર રાસ તમ આજ નેપલ્સરાજ પોતાની ક્ષીણ, મમદ્વદય ને હિમ્મતિભિન્ન સેના પર પાતાના રક્ષણના આધાર રાક્ષવા શામ્યો, યગા દિવસમાં ઘોર્બન્-રાજવશે પ્રજાની રાજમાત્ર પરથી પોતાના વિશ્વાસ ડઠાદા પાસવધ પર

ए विश्वास स्थाप्यो इतो, तेथीं आजे ए वंशना छेछा राजाने गभरामण आवी पडी. प्रजाए त्हेने जरा पण सहायता करी नहि ने तरणा रुप नवळी सेना पर हवे त्हेने रक्षण माटे आधार राखवो पड्यो. आ'वा समयमां सेना पण करी जाय छे. एक सेनापतिए आवी राजाने कळु के: " आपनी सेना ज्यारे आपनी सम्मुख होय छे, त्वारे ' महाराज घणु जीवो ! ' ए'वो जय-ध्वनि करे छे, अने जे क्षणे आप त्हेमनी पारोथी चाल्या जाओ छे ते ज क्षणे 'गौरिवल्डी घणु जीवो ! ' ए'वो जयध्वनि करवा मडी जाय छे. महाराज ! बीजुं तो हुं पण ए प्रगंची गौरिवल्डीए ए'वी तो मोहजाळ पाथरी दीधी छे के आपणी सेनामांन एक पण सैनिक पर विश्वास राखवो ए भय भरेलुं छे."

परन्तु आ सारगर्भ कथा ए मोहान्ध नरपतिने गळे उतरा नहि. त्हेणे ए सैनिको पर विश्वास राख्यो; पोतानी जम्मभूमि ने शिशुकाळुं मीढास्थान ने-पल्सनगर अने पोताना पूर्वजोना राजमहेल ए बधु चालता सुधी त्हेने छोडवानु गम्यु नहि बे वर्षे राजसिंहासननु सुख भोगव्यु, एटला टुका समयमां ज त्हेना पोताना अने पूर्वजोना पापनुं फळे भोगवपानो पारो आव्यो ए त्हेने कठपु क्षेर जेकुं लाग्युं, पण हवे उपाय नथी ईश्वरना सत्य अने अमर राज्यमां पापीओ हमेशा सुख भोगवे एम बनतु नथी. ईश्वर न होत तो तो ए लोकोने निरांत हती पण त्हेमना दुर्भाग्ये ए जगभिर्यता छे एटले निरुपाय ! पोताना सैन्यना चित्तविकारधी त्हेनु हृदय व्यथा पाम्यु. त्हेनी स्थलसेना अने जलसेनाना नायकोए दररोज जे समाचार मोकलवा माथ्या ते परया त्हेने भान आनवा लाग्यु के जे बहाण लेदने हु विपत् समुद्र तरवानी ईच्छा राखु छु ते केवल नकामु छे; हवे त्हेणे आत्मरक्षक सेना पर पोताना रक्षणनी आशा राखी, परन्तु कोइ स्वदेशप्रिय आत्मरक्षक सेना पण आ'ना जेवा दृष्ट राजा पर दी रिति स्नेह राखी शके ! अतर्ना विरक्त होया छता आ सेनाए त्हेने

જતલો સ્વત્રી રાખો નહિ આપો તે સૈનિકોને ધન્યવાદ આપાને તેમને નગરરક્ષા કરવાનું કાર્ય મોટું. પોતે રાજકાર્યનું કાર્ય કહાડી નગર ત્વત્રી ચાલતો થયો

રાજા નેપલ્મ ત્વત્રી ગોટ્ટા (Gicta) નગર તરફ નગર ચો, સેનાની આવસ્થાનું અસત્ય વર્ણન કરવા આવે છે એવું માર્ના તે પોતાના સેનાપતિઓ પર રાખેલો આરોપ મુકતો, પણ આજ તહેને એ સત્યમાપી સેનાપતિઓના વચ્ચેને પોતાની આવે પ્રત્યક્ષ અનુભવ્યા આજ તહેની જાલ સેનાના સૈનિકોએ તહેની આજ્ઞાનું ઉપપન કર્યું. તહેને તેમને પોતાની પાછલ ગોટ્ટા નગરમા આવવાની આજ્ઞા કરી, પણ નગર છોડી એક માઈલ આઠવા પછા તે સૈનિકો પાછા ફર્યા ગયા તહેની સ્થલમેના પણ કરકેરાઈ ગઈ ને રૈખલિક સેનાને મર્તી ગઈ.

એવામા ગૌરિલ્ડો નેપલ્મ તરફ શોડતો આવ્યો ગૌરિલ્ડો આવે છે એ સમાચાર ય્યારે શહેરમાં પ્રમરી ગયા, ત્યારે પ્રથમ તો એ વાત કોઈએ સરા માર્ના નહિ, પરન્તુ ય્યારે નગરની ચારે વાજુએ ત્રિવર્ણ વાવડા હડવા લાગ્યા અને નાગરિક સના ગૌરિલ્ડાને વધાવી લવાઝ્હાર નિકર્ચ, ત્યારે જનસાધારણની આજ્ઞાનદી હજીતે વેગે વહેવા લાગી. નગરના પ્રત્યેક મુસ્ય સ્થલે અસરય લોક એકઠા થવા લાગ્યા, રાજમહેલના પ્હરેગીરોએ ગૌરિલ્ડાને જવા માટે માર્ગ શુદ્ધો કરી દીધો, એવામા જે રાજકીય સેના ગૌરિલ્ડાને મર્ચ ગઈ હતી તે પણ આવી પ્હોંચી. લોકો નવા રાજાને વધાવી લેવા તૈયાર છે એવું સ્પષ્ટ દીસવા લાગ્યું.

મધ્યાદ્ન કાલે મગનવિદારી શબ્દે કાન બેસા થઈ જવા લાગ્યા. નગરમા કોલાહલ વધવા લાગ્યો સેકડો અને હજારો મનુષ્યોના બેઠા વહી અગાડ જનનદીમા મલવા લાગ્યા. ગૌરિલ્ડા પોતાની સના સામે દેખાવા આવી

પોંચ્યો એ સમાચાર મળતાં ત્રેને વધાવી લેવા લોકો સ્ટેશન તરફ દોડ્યા, પરંતુ કોઈ સરેસરા ગૌરિવલ્લીનું દર્શન કરી શક્યું નહિ. ગૌરિવલ્લીની આકૃતિને મળતાં જે જે સૈનિકો જોવામાં આવ્યા તે તે સૈનિકોને પ્રજાજનો મેટવા મઠી પડ્યા. આ ગૌરિવલ્લી જ છે એવાં ધમધમી રહેલો પુષ્કળ સત્કાર કર્યાં.

પ્રજાજનોનો આદરસત્કાર સ્વીકાર કરવો એ ઈંક નહિ લાગ્યાથી ગૌરિવલ્લી તો રેલ્વે ટ્રેનમાંથી ઉતરી જાંજે રસ્તે સ્ટેશનમાંથી ક્યારે નિકળી ગયો ને ગાઈમાં બેસી ન્હાની ગલીઓમાં થઈ રાજમહેલ તરફ ચાલતો થયો, પરંતુ તરત જ ઓઢાલાઈ ગયો અસહ્ય ભદ્ર લોક ગાઈમાં બેસી રહેની પાછલ દોડ્યા હાથમાં વાવડા લેઈ લોકો ‘ જય દુટાલીનો જય ! જય ગૌરિવલ્લીનો જય ! ’ એવાં જયધ્વનિથી ગગન મેદી નાલવા લાગ્યા. પહેલાં દુ.ખના સ્મરણથી અને ખાલી સ્વતંત્રતાની આશાથી તેઓ ઠગ્ગતવત્ થઈ ગયા. ગાઈની પેઠે ઘડીમાં હસવા લાગ્યા, ઘડીમાં રડવા લાગ્યા નેગરસ્પરને આલિંગન દેઈ આતીય જીવનના સુલનો સ્વાદ હોંસે હોંસે ચાલવા લાગ્યા. રાજમાર્ગની ઘમેલાનું આંખેલા મકાનો પર આતીય ચાલતાં ફરફર-પત્પત્ શબ્દ કરવા લાગ્યા. બારીઓમાં ઉમેલી નગરનારીઓના અદ્દાસ્યથી અને તાર્લીઓથી ગગન ગાંઝી ડબ્બુ ગૌરિવલ્લી નગરમાં ફર જતો હતો, તે માર્ગે રાજતૈના ત્રેને માન આપવા સ્થલે સ્થલે ઉમી રહી હતી. જેમ જેમ ચાલવા લાગ્યો તેમ તેમ ચારે વાજુણી ‘ જય દુટાલીનો જય ! ’- ‘ જય ગૌરિવલ્લીનો જય ! ’ એવો જયધ્વનિ ડઠવા લાગ્યો. એ જયધ્વનિ અને પ્રજાવર્ગ ત્રેનો પાઠલ પાઠલ રાજમહેલમાં ગયો, રાજમહેલને દરવાજે ગૌરિવલ્લી ગાઈમાંથી ઉતર્યો. શાસન-સમિતિ ત્રેને આદરસત્કાર આપવા ત્યાં તૈયાર જ હતી, તે ત્રેને મહેલમાં લઈ ગઈ.

પોંચ્યો એ સમાચાર મળતાં ત્હેને વધારી લેવા લોકો સ્ટેશન તરફ દોડ્યા, પરન્તુ કોઈ ચરેચરા ગૌરિવલ્લીનું દર્શન કરી શક્યું નહિ ગૌરિવલ્લીનો આકૃતિને મળતા જે જે સૈનિકો જોવામાં આવ્યા તે તે સૈનિકોને પ્રજાજનો મેટવા મઝો પડ્યા: આ ગૌરિવલ્લી જ છે એવા ભ્રમથી ત્હેમનો પુષ્કળ સત્કાર કર્યો.

પ્રજાજનોનો આદરસત્કાર સ્વીકાર કરવા એ ઠીક નહિ લાગ્યાથી ગૌરિવલ્લી તો રેલ્વે ટ્રેનમાંથી ઉતરી બીજે રસ્તે સ્ટેશનમાંથી બહાર નિકળી ગયો ને ગાદીમાં બેસી સ્ટ્રાની ગલોઓમાં થઈ રાજમહેલ તરફ ચાલતો થયો, પરન્તુ તરત જ ઓઢલાઈ ગયો અસહ્ય મદ્ર લોક ગાદીમાં બેસી ત્હેની પાછલ દોડ્યા હાથમાં વાવટા લેઈ લોકો ‘ જય ફૂટલીનો જય ! જય ગૌરિવલ્લીનો જય ! ’ એવા જય-ગનિથી ગગન મેઘી નાચવા લાગ્યા. પહેલાં દુ:ખના સ્મરણથી અને ભાવો સ્વતંત્રતાની આશાથી તેઓ ઝગમગતવાઈ થઈ ગયા. ગાદીની પેટે ઘડીમાં હસવા લાગ્યા, ઘડીમાં રડવા લાગ્યા ને પરસ્પરને આલિંગન દેઈ જાતીય જીવનના લુલનો સ્વાદ હોંસે હોંસે ચાગવા લાગ્યા. રાજમાર્ગની ઘડે ઘાનુએ આવેલા મકાનો પર જાતીય વાવટા ફરફર-પતપત સ્વર કરવા લાગ્યા. બારીઓમાં ઉમેલી નગરનારીઓના અટ્ટહાસ્યથી અને તાબીઓથી ગગન ગાર્જા ઉઘ્યું ગૌરિવલ્લી નગરમાં થઈ જતો હતો, તે માર્ગે રાજસેના ત્હેને માન આપવા સ્થંભે સ્થંભે ઉભી રહી હતી જેમ જેમ ચાલવા લાગ્યો તેમ તેમ ચારે ઘાનુઓ ‘ જય ફૂટલીનો જય ! ’- ‘ જય ગૌરિવલ્લીનો જય ! ’ એવો જયગ્ગનિ ઊઠવા લાગ્યો એ જયગ્ગનિ અને પ્રજાગ્ગનિ ત્હેની પાછલ પાછલ રાજમહેલમાં ગયો. રાજમહેલને દરવાજે ગૌરિવલ્લી ગાદીમાંથી ઉતર્યો. શાસન-સમિતિ ત્હેને આદરસત્કાર આપવા ત્યાં તૈયાર જ હતી, તે ત્હેને મહેલમાં લઈ ગઈ.

રાજમહેલની ચારે વાજુએ પ્રજાજનો વિંટાડ વહ્યા ને ગૈરિવલ્દીના દર્શન કરવા મીપણ ચીત્કાર કરવા લાગ્યા, આધા તે રાતા રણવલ્લ મ્હેરી સ્થારને શરૂસ્તે આવા ઉમો સચા માયા કરા જોડ રહેલાં અસહ્ય માણસાને હાથ હલાવી ચીત્કાર બધ કરવાની સૂચના કરી રહેને જોડને પ્રજાજનેનો જય ધ્વનિ વધવા લાગ્યો, ત્યારે તે હાથ હલાવી “ શાન્ત થામો ! શાન્ત થામો ! ” એવા શબ્દો બોલવા લાગ્યો મોહમુગ્ધ પ્રજા શાન્ત થઈ ગઈ

ગૈરિવલ્ડી પછી ગમ્भीર સ્વરે બોલવા લાગ્યો ‘ નેપલ્સના પ્રજાજનો ! આજના દિન તમારે અતિ પવિત્ર, સદાત્ત અને ચિરસ્મરણીય છ મધેચ્છાચારા પ્રભુશક્તિએ આટલા દિવસ સુધી તમારા હા રૂપા પર પરતગ્રતાની જે બેઠાઓ ટોકી હતી, તે આજ તુટી ગઈ છે આજ સમસ્ત ઇટાલીને નામે હું તમને ધન્યવાદ દઉં છું તમને ઇટાલીને માટે જે કામ કર્યું છે, તે માત્ર ઇટાલીને જ માટે નહિ, પણ સમસ્ત માનવજાતિને માટે છે, કારણકે તમને ઇટાલી જાનોની છુગયેલી સ્વતંત્રતા પાછા મેલવી છે. આમો, આજ આપણ રાવ એકતાને ‘ સ્વતંત્રતાનો જય ! ’ માટે સ્વતંત્રતા ઇટાલીને વહુ આદરની વસ્તુ થઈ પડા છે, કારણકે સર્વ જાતિ કરતા ઇટાલીએ પરતગ્રતાનું કષ્ટ વહુ ભોગવ્યું છે ફરી એકવાર વધા સાથે બોલો “ જય ઇટાલીનો જય ! ”

ગૈરિવલ્ડીના મુખમાંથી આ શબ્દો નિકળ્યા નનિકળ્યા, એલામાં તો ‘ જય ઇટાલીનો જય ! ’—‘ જય ગૈરિવલ્ડીના જય ! ’ એવા જયધ્વનિએ ગગનને ઘેરી લીધું

પ્રજાજનોની દર્શનઅભિગયા પૂર્ણ કરી ગૈરિવલ્ડી મહેલમાં ગયો ઘેનસિયા પ્રદર્શના પ્રાંતનિધિઓ તે પ્રાન્તનો ઉદ્ધાર કરવાની પ્રાર્થના કરવા આવ્યા હતા, તે ત્હની ઘાટ જાતા હતા ગૈરિવલ્ડીએ તમને આશ્વાસન આપ્યું કે ઘેનસિયનાને ઑસ્ટ્રિયાની વેડીમાં ઠી છાડવવા મ્હારા જોડલો મંજા થોડ

ગ્યાકુલ નહિ હોય ત્હેમને અનેક પ્રકારે આશ્વાસન આપી ગૅરિલ્ડો વિશ્રામ-
ગૃહમા ગયો. અનેક દિવસના પરિશ્રમથી ત્હેનું શરીર અને મન ધાકી ગયા હતા.
થોડાક કલાક વિશ્રામ લીધા પછી ગાદીમા વેશી નગરની પ્રદક્ષિણા કરી
રાજમહેલમા પાડો આવ્યો ત્યાં નિયોપૉલીટન્ સદ્ગૃહસ્થે ત્હેને માન આપવા
તૈયાર થઈ રહ્યા હતા, ત્હેમના સ્તુતિપૂર્ણ અભ્યર્ચના શબ્દોનો ગૅરિલ્ડો
અકુત્રિમ શબ્દોમા ઉત્તર આપ્યો.

જોતજોતામા દિનમાણિ સૂર્યભગવાન્ પશ્ચિમસાગરમા અતર્ધાન થઈ
ગયો નગર પર સર્વે સ્થલે ત્રિશી વાવટા હડતા થયા, રાત્રે નગર દીપમા-
ગ્ધાઓથી શોભી હાવ્યું, અસદય લોકો હાથમા મશાલો લેઈ રસ્તામા શામ
સેમ ઉમગે દોડવા લાગ્યા. આછી રાત્ર ગાડીઓની भीड ચાલી. સમસ્ત નગર
આનન્દમા ગાંડુ ગાંડુ થઈ ગયું ! ચોવેન્ રાત્રાઓનાં થયા ચિહ્નો નાશ
કરી નાદ્યો.

ચાત્રે દિવસથી ગૅરિલ્ડોની સૂચનાથી અસંખ્ય લોકો રાત્રા રણવલ્લ
પ્હેરી ત્હેના વાવટા નીચે એકઠા થવા લાગ્યા, બહાર ગામના સ્વદંશહિતપી
ઓરો સેનાપતિની મોહિર્નાશક્તિથી બલૌનિક વેગે દોડતા શાગ્યા, પ્રત્યેક ગામ
ગૅરિલ્ડોની સૂચનાને અનુસરવા મહી પચ્ચુ ધીમે ધીમે આ વિપ્લવ વિશ્વ
વ્યાપી બની ગયો, રાજકીય સેનામાના થોડા સૈનિકો પ્રાણધપથી પ-ાવન
કરી ગયા ને ચાકીના વિપ્લવસેનામા મર્ઝી ગયા આ વિપ્લવઆગ્રિએ પોપ્ના
રાજ્યને પણ કાઢ્યું ને ત્હેના રાવચિહ્નો નાશ થવા લાગ્યો સર્વે જળવિપ્લવ
ઈમ્મનુઅલને સમસ્ત ઇટાલીનો રાજા અને ગૅરિલ્ડોને ડિપ્ટેટર્ માનવા લાગ્યા.

ગૅરિલ્ડો ત્યાર પાડો પ્રજાવર્ગ પ્રતિ એક ઘોષણાપત્ર પ્રસિદ્ધ કર્યું,
આપો વિપ્લવઆગ્રિ લાગ્નનબ્દની પેઠે ચારે વાજુ સદ્ગમી ઉઠ્યો. એ ઉત્તેજનાપૂર્ણ
ઘોષણાપત્રનો મર્મ આ પ્રમાણે છે —

“ નેપત્સ્વાસી પ્રિય વન્ધુઓ ! અતરની પ્રાપ્તિ અને ભક્તિ સહિત આનંદ હુ ઇટાલીની પ્રજાના આ ઉદાર કેન્દ્રસ્થાનમાં આવ્યો છું. મોંકે અનેક સેવાની વાસ વના વાવોસોડા આપણા દેશના માથા પર થઈ ચાલ્યા ગયા છે, તોપણ ત્વંહણ યથેચ્છાવારો પ્રમુશક્તિના ચરણમાં મસ્તક નમાવવું જોઈતું નથી.

“ આ વિશાળ ઇટાલીના પ્રજા આ ક્ષણે છિન્નભિન્ન થઈ ગઈ છે, તેને એકત્ર કરી એક પ્રવાળ પરિવાર રૂપ બનાવવી જોઈએ. શાજ અગવાને આ છિન્નભિન્ન જાતિની ઉદાત્ત એકતા સાધવાના વિચારથી—આ પતિત જાતિનો પુનરુદ્ધાર કરવાના સક્ષ્મ—ચિન્તરૂઝ્કર્મ્મ ઈમ્પ્યુએલને મોકલ્યો છે, આપણે તેને ઇટાલીના પ્રજાનો પિતા માનીશું, એ જાતિએ હૃદયના ભક્તિથી ત્રિકર્મ્મ ઈમ્પ્યુએલને આજ જાતાવ સિંહાસન પર સ્થાપ્યો છે ત જાતિની ઉન્નતિસાધનને તે પીતાનું જાણકર્તવ્ય માન છે એમાં કંઈ સંદેહ નથી.

“ આનંદ હુ ઇટાલીના પુરોહિતવર્ગને અતરથી ધન્યવાદ દેઉં છું. હૈંમેન્નિમયાના લેમજ નિવાપાલાન્ન પ્રાન્તોના ઉચ્ચાશય અને ઉદાર હૃદયના મવ સાધુભાઈ. દરદેશદિત્તપણા અને એકામતાનું જ્વલન્ત દષ્ટાન્ત દેવાબ્દુ છે. વિશત્તઓને તુચ્છ ગણી આર્તીય સના સાથ રણમાં હતર્યા છે અને ઘણા ઓળ વશન માટે પ્રાણ પણ આપ્યા છે એ પ્રજાની ભક્તિના તેઓ પાત્ર છે, ત જાતિ બેશક ત્વમના ઉપકાર નીચ આવા સુવા છે.

“ વર્ધી હ જણાવું છું—ઈટાલીના એકતાન માટે જ એ વન્ધુઓ પ્રયત્ન કરે છે ત સત્તન હુ પ્રાનુભાવે આર્તિગન કરીશું. જેમાં પ્રથમ ત્રિપ્તીઆમાં મળ્યા ગયા હતા, તે પણ જા ઇટાલીનું ર્જાતિનિન્દર વાપવા વ્યાદ પરિવર લાવી આવશે ત્તા ત્વમને પણ પ્રેમમાવ આર્તિગન આપવા હુ તૈયાર છું.

‘ અતઃ મ્હારે ઇન્ન જ ક્હવાન છે કે આપણે પ્રેમ ચાત્રાના ધરની મર્યદાન માન આવીએ છીએ તમ આપણ ધરના પ્રમુથવાના

जगदना प्रभुताशाली मनुष्यो एथी रुठ गयो के संतुष्ट थायो-ए'मां आप-
पाने कंइ क्षतिहइ-नथो.

“ जोसेफ् मैरियल्ली. ”

नियोपोलीटन् सेनाना स्वदेशहितैषो धीरोए नगरनो गढ सर कर्षो.
ए अने यीजा गढोमां जे स्त्रेमहर्षण बनाव बनता, तेथी समस्त युरोप्
घोर्वन् राजवेश प्रति तिरस्कार करतु. आथी आ बधा गढोनो नाश करवो
के नहि ते पर विचार करवामां आव्यो; अंते ए संकल्प स्वर्गी देइ मात्र
ह्मेमां गोठवेली तोपो लपाडी लेवानु ठणु. प्रजाजनोने ते गढ जोवा रजा
आपवामां आवी. आटल दिवस भयया ह्मेमां कोइ प्रवेश करी शकतु
नहि. पुत्र जेम पितृसंपत्तिमां निर्भयताथी प्रवेश करे, तेम आज नेपत्सुवा-
स्त्रां अर गढमां दाखल थया ने सर्व स्थले फरी फरी जोवा लाग्या. ह्मेमा
गोठवेलां मनुष्यबधनां यंत्रोना गुणदोष विषे पोतानो अभिप्राय आपवा
लाग्या, ने ए'नी राक्षसा निर्दयताथी बरबर कंपवा लाग्या. प्रत्येक गढमा
सो सो नियोपोलीटन् अने ग्रीस ग्रीस स्टार्जिनियन् सैनिको मुकवामा आव्या.

प्रत्येक गढ योर्वन् राजाओना बखतमां केदखानानी गरज सारता.
अनेक भद्र कुटुम्बना लोकोए जरा जरा अपराधने माटे आ केदखानानो
भयकर अनुभव भोगव्यो हतो. ए गढनी पास पण जवाने आज सुधी कोइ
साहस करी शकतु नहि, कारणके प्हेरेमारोने ए'वो सख्त हुकम आपवामा
आव्यो हनो के जे पास आवे ह्मेने गोठिन्हार करी उडावी देवो. प्हेरेमारो
पोताना प्राणभयया ए हुकमनो अक्षरे अक्षर अमल करता. जे तोपो न्हारना
शत्रुओमां तगरनु रक्षण करवा राखवामा आवी हतो, ते तोपोना म्हों फेर-
वाने गटनी अदरनी बाजुए करी देवामा आव्या हता. आज प्रजाजनो ए
गुर्वे गढोमा दाखल थइ गया अने योर्वन् राजाओना जे जे चिट्ठे देखवामा

“ નેપલ્સવાસી પ્રિય વન્ધુઓ ! અતરના પ્રાપ્તિ અને ભક્તિ સહિત આજ હુ ઇટાલીની પ્રજાના આ ઉદાર વન્દસ્થાનમા આવ્યો છુ જોકે અનેક સેવાની દાસત્વના શાવાસોડા આપણા દેશના માથા પર થઈ ચાલ્યા ગયા છે, તોપણ ત્હમ યથેચ્છાચારી પ્રભુશક્તિના ચરણમા મસ્તક નમાવવુ જોઈતુ ના

“ આ વિશાલ ઇટાલીના પ્રજા આ ક્ષણે છિનભિન્ન થઈ ગઈ છે, ત્હને એકત્ર કરી એક પ્રવાળ પરિવાર રૂપ બનાવવી જોઈએ. આજ ભગવાને આ છિનભિન્ન જાતિની ઉદાત્ત એકતા સાધવાના વિચારથી—આ પતિત જાતિનો પુનરુદ્ધાર કરવાના સકલ્પથી—ચિક્ટર્ ફ્રેન્ચુએન્ને મોશ્લ્યા છે, આપણ તેને ઇટાલીના પ્રજાના પિતા માનીશુ, જ જાણિએ હૃદયની ભક્તિથી ચિક્ટર્ ફ્રેન્ચુએન્ને આજ આતાશ સિંહાસન પર સ્થાપ્યા છે તે જાતિની ઉપનિસાધનને ત પોતાનુ જાવનકર્તવ્ય માને કે એમા કદ સંદેહ નથી

“ આજ હુ ઇટાલીના પુરોહિતવગને અતરશા ધન્યવાદ દેજુ છુ ફ્રેન્ચિસ્ચાના તેમજ નિયાપોગેન્ પ્રાંતાના ઉચ્ચાચય અને ઉદાર હૃદયના મુલ માનુષાએ સ્વદેશહિતવળા અને આસપાસનુ સ્વલ ત દટાન્ત દેશાન્નુ છે વિપાતભોન તુચ્છ ગણી જાતાય સના સાથે રણમા ઉતર્યા છે અને ઘના આળ વધાન માટે પ્રાણ પણ આપ્યા છે જે પ્રજાની ભક્તિના તેઓ પાત્ર છે, આ જાતિ વશક રહમના ઉપકાર નીચ આવા સુખ છે

“ વલ્લી ન જણાવુ છુ—હુ ઇટાલીની પટ્ટના માટે જ જે વન્ધુઓ પ્રયત્ન કરે તે ત મનન હુ આનૃભાવ આલિંગન કરીજુ જમા પ્રથમ વિર ધીઆમા મર્યા ગયા હતા, ત પછ ત્રા ઇનઝાનું જીવન-રૂપ યાપવા પલાદ પાર લાધી આપશે ત્રા ત્હાન પણ અનમાવ આલિંગન આપવા હુ નૈવાર છુ

‘ અત ટ્રારિ પટ્ટુ જ વૃદ્ધાને છે કે આપણ તમા આજના પરની મર્યાદા માન આપણ છાજ તમા આપણા પગ પગ આપણ ન પ્રભુ મવાના

जगतना प्रभुताशाली मनुष्यो एषी रुष्ट याओ के सतुष्ट याओ-ए'मा आप-
णने कंद क्षतिवृद्धि नथी.

“ जौसंफू गॅरिवल्डी. ”

नियोपॅलीटन् सेनाना स्वदेशहितैषी घोरोए नगरनो गढ सर कयों.
ए अने बीजा गढोमा जे लोमहर्षण यन्त्रव बनता, तेनी समस्त युरोप
घोर्वन् राजवश प्रति तिरस्कार करतु आथी आ वधा गढोनो नाश करवो
के नहि ते पर विचार करवामा आव्यो, अते ए सकल्प त्यज्जी देर मात्र
हेमा गोठनेली तोपो सपाडी खेवानु ठपु प्रजाजनोने ते गढ जोबा रजा
आपवामा आवी. आटल दिवस भययी हेमा कोइ प्रवेश बरी शकतु
नहि. पुत्र जेम पितृसपत्तिमा निर्भयताथी प्रवेश करे, तेम आज नैपन्स्वा-
सीओ आ गढमा दाखल यथा ने सर्व स्थले करी करी जोबा लाग्या. हेमा
गोठनेका मनुष्यवधना यत्रोना गुणदोष बिषे पोतानो अभिप्राय आपवा
लाग्या, ने ए'नी राक्षसा निर्दयताथी थरथर कपवा लाग्या. प्रत्येक गढमा
सो सो नियोपॅलीटन् अने त्रीस त्रीस सार्डिनियन् सैनिको मुक्कामा आव्या.

प्रत्येक गढ योर्न राजाओना वखतमा केदखानानी गरज सारता.
अनेक भद्र कुटुम्बना लोकोए जरा जरा अपराधने माटे आ केदखानानो
भयकर अनुभव भोगव्यो हतो. ए गढनी पासे पण जवाने आज सुधी कोइ
माहस करी शकनु नहि, कारणके प्हेरेमारोने ए'वो सख्त हुकम आपवामा
आव्यो हतो के जे पासे आवे तेने गोळीबंदार करी उछावा देवो. प्हेरेमारो
पोताना प्राणमयथी ए हुकमनो अक्षरे अक्षर अमल करता जे तोपो च्छारना
छातुभोथा नगरनु रक्षण करवा राखवामा आवी हती, ते तोपोना म्हाँ फेर-
वान गडनी अदरनी बाजुए करी देवामा आव्या हता. आज प्रजाजनो ए
मर्वे गढोमा दाखल थद यथा अने घोर्वन् राजाओना जे जे चिह देखवामा

आव्या ते सर्वेने भागी नाख्या ने पग तळे पीली नाख्या बहु दिवसना
अत्याचारनु घेर लेवा तैयार थड गया.

ए वधा गदनी भीतो ए'वी दुर्भेद्य हती ने हेमा प्रवेश करवाना
मार्ग ए'वा वाका चुका हता के त्हेमने मान बळ्या सर करी लेवा ए तदन
अशक्य ज हतु ते भीतो ए'वी मज्जयुत हती के त्हेमा गोळा गोळी बड
पेशी शक्तु नहि, ए'वा जाऊ हती के त्हेनी अदर म्होटी म्होटी कोटडीओ
बनाववाना आनी हती ए कोटडीओ ए'वा कुशळतायी बनाववाना आनी
हती के सहज नजरया एकदम जणाइ पण न आवे ए मानी पत्थरनी
ओटलीओ विचारा केदीओनी पथारीओनी गरज सारसी. ब्हारनी भीतनां
जळींआं ने ओरडीओमा पेसवानां न्हानां वारणां विना यायुने ने सूर्यकिर-
णने पण पेसवानो मार्ग न्होतो, जालीआमा ल्होडना मज्जयुत सळीआ
जडा देवामा आव्या हता सारा सारा लोकने पण राजविश्रंद्दनी सहज
शरणा आ नरककुडमां वधघरी देवामा आवता जो कोइ केदी फडतोरान
करे तो ते करी ब्हारना हवा जोइ वाक ज नहि—घातकने हारे नही त्हेनो
प्रण जाय ज केटला निरपायी मनुष्योए आ नरककुडमा प्राण खोया
हो त माघ ईश्वरने ज खबर ! विश्रंद्दा प्रजाजनोनो वध करवा भेताळीरा
तापो अदर गोठनी हती गैरिबन्दीए आ समये राली नगरनो वचजो लीभो
न होत तो हजारो हतभाग्य नगरवाताओ आ नरककुडमां मायां जात
आम गैरिबन्दान तेजो पोताओ उदारवर्ता मानी त्हेना उपहार मानवा
लया.

गैरिबन्दी कोइ मनु नगर हाथ करतो, हारे मागे ताचे शांति-
रक्षने मटे शासनप्रणाली पग पोतात हाथमा रेम्नो बीजा नगरनी घेते

नेपल्सको पण शासनद्वय पोताना हाथमा लीधो त्हेनामा रणवातुर्थनी पेठे
 शासनशक्ति पण असाधारण हुती त्हेणे मॉनिगर् नाम्ना नियापॉलाग्न
 पत्रने शासनसमितित्तु पत्र वनावी दाधु पाते सिंसिलि अने नेपल्स् पर केवा
 नियमोथा राज्य करवानो हुतो, ते वधी हक्काक्त ए पत्रमा प्राप्त करवा लाग्यो
 सब हुकमो पण पोताने नामे त पत्रमा प्रसिद्ध करतो हुतो ते पत्रने मथाळे
 चिन्टर् ईमॅन्जुएल् अने नेपल्स् तथा वने सिंसिलिना डिक्टटर् ए वाब्दो
 लक्षावता त्हेणे नेपल्स्वा एक मन्त्रासभा स्थापी, अन ए पत्रमा त सभाना
 सभासदोना नाम प्रसिद्ध कर्यो याग्न डिक्टटर्ग्नो प्रधान सेक्रेटरी वन्यो
 अन रोमाना अत प्रवेशना मन्त्रा अने नगररक्षक वयो बाजा पदो पर पण
 चतुर मनुष्यानी निमणुक करवामा आथी

स्वाधीनताने प्रथम दिवसे नगरमा आनद आनद थइ रह्या ज्यार
 किलाना दरवाजा उघाडी नारवामा आव्या स्यारे रहमाना रक्षक रीनको
 आनदथा उन्मत्त थइ गया ने छोडेला केदाओनी पठे खोजदाइ करवा लाग्या
 काइ कोइ ती हाथमाना वन्धूक अथवा राटली गाडा माणसमी पठे भोंय साथे
 पठाडवा लाग्या प्रजाजनो छरा, तरवार वगरे हथियार लइ ' गॅरिवल्डीनो
 जय पाओ ' ए वा ध्वनिधी गगन भेदो माखवा लाग्या सर्वने आज नव
 जावन प्राप्त थयु होय ए वा भास धवा लाग्या आनदारसवना उपभोग
 करवा छेको घर त्यजा राजमागमा अने जाहेरमकानोमा एकठा थवालाग्या
 घधा निर्भयताथी आम तेम आनद फरवा लाग्या काइना मनमा काइ
 प्रकारनो मय हुतो नहि—कोइ स्थान काइ प्रकारना भवना सका हुता नहि.
 राजा रान गॅरिवल्डीना सम्मान अर्थे नागरिक रंगभूमे पर नाटको भजवाया,
 ला गॅरिवल्डाने जावा एटला लाक एकठ थया क उमा रहवानी पण जमा
 मळ नहि

आ बाजु नेल्सरात्र फ्रान्सिसे गेइयमा जइ एक मन्त्रीमभा स्थायी. गैरेवल्डीए विचार्यु के जो तरत जरणक्षेत्रमा उतरवामा नहि आये तो दानुपक्ष प्रवळ थइ जसे गैरेवल्डी थोडे ज वखत नेल्सनेगरमा रटो, पण तेदलामा तो थोम्माना निष्ठुर कृशोना अनेक प्रमाण अनुभव्या नगर त्यजी जती. व वते ए दुष्ट राजा आज्ञा आपनो गयो हनो के गैरेवल्डी नगरमा प्रवेश करे क तरत ज त्हना पर गोळाओनो मारो चलावयो, अने यथा केदखानाने केदाओ साथे चाळी भस्न करी नाखवा गेइय गया पछी त्हेण जाण्यु के आपेला हुकम पाळवामा आब्यो नय, स्वारे से आनि क्षोभयी बोल्यो के " हाय ! म्हुने दगो देवामा आब्यो ! " अन थोडी वन्त सुधी विस्मयथा चित्रमानी पुतळा पेठे बेसी रण्यो.

थोम्माना आ क्षोभनी बात गैरेवल्डीथी अज्ञानी रही नहि त्हेणे विचार्यु के लाग मळता ए दुष्ट राजा आशाभगनु बेर लीया बिना त्हेनार नहि समय मळता इटलीना अमण्य प्रजाजननेनि पराधीनतानी घेही जइवा ते पोर् अने ऑस्ट्रियाना महाराजा साथे मळ्य जसे ने विमह आरमथे आ आशकार्या गैरेवल्डीए हथे वग्नत गाळयो ए दहापण भरेलु मान्यु नहि.

आथा त्हेण नियोगीगइन् अने सार्दिनियन् स्पळसेनाने तेमज जळमेनाने राज्ञ धवानो हुकम आप्यो परतु लैकनो आनद हजी ये दाम्यो न्होते. बहु दिवस पछी स्वाधीनता मळ्यायी लोको ए'वा सम्मत थइ गया के त्हेमने घर जवानु पण मुझे नहि पोताना घर पण जागे केदग्याना होय एम आ पराधीनताना दाखोने लागवा माध्यु तेओ गगनविहारी पक्षीभोगी पेठे राजमार्गमा मुक्तभावे दोडवा लग्या चारे दिनाण्या मात्र 'गैरेवल्डी'— 'त्रिफ्टर् ईमैन्गुएल्'— अने 'एक इटाली' ए ज दम्दो गभगवा लागवा थो गैरेवल्डी नगरमा फरवा निट्ठे तो पुरवासी से त्हेने पैगी ले

ने रहेना चरणने अने बछने चुम्पन ले, युद्ध नगरिकोना गाल पगथी अश्रुधार बहेवा माडे, कठ रुघाइ जवाबी रहेमनथी आशीर्वचन अवना जगध्याने पण करो शकाय नहि, मान हाय हलाकीने इटालीना उद्धाररुने आशीर्वाद आपे, नगरनारीओ अटारीएथी ने चारीएथी रहेना परपुष्पट्टि करे.

एकसौ सत्तावीस वर्ष रहेला आज दिवसे श्रीजा चार्ल्स आ राज्य-गाथी ऑस्ट्रियनोने हांकी कहाथी ' पिकु डिमाटा ' नामगो महोत्सव क्यों हतो आज ते ज दिवसे, गेरिवन्डीए ऑस्ट्रियनोने हांकी इटाली फरी स्वाधीनतानी स्थापना कर्याथी, लोकनो आनंद यमणो बघ्यो. आज ए महोत्सवनो फरी अवतार भयेलो जोइ लोर विस्मित भया. गेरिवन्डीए ए उत्सवने दिवसे सगळी बच्चेरीमा राजा पाई ने पोते पण जनसाधारणनी साथे छायवमा भाग लीथो.

रहेनी आज्ञाथी समस्त जातीय सेना अस्त्रशस्त्र सजी राजमार्गनी घने बानुए हारबव गोठवाइ गई, पत्ती पीताना मिनिको सावे ते मार्ग थइ चालवा लाग्यो ते बजले प्रचण्ड बेगथी बरसाद पडतो हुनो तापण शकनो उलग जौछो भयो नहि. नगरवासीजोना आनदध्वनिमा बरसादनो ध्वनि नहि जेवा थइ गयो.

गेरिवन्डीनो ईच्छा हती के हवे बाहर त्रिलवे रोम परकारी छेइ जका ने प्रिन्टर ईमैन्युएल्ने समस्त इटालीना राजा बनावी देवो. जोक इटाला अने फ्रान्सना घणा राजनैतिक पुरुषो गेरिवन्डीना आ सरूपने अनुमोदन आवता हता नोपग मन्त्रर केँवारू आ समाचारवी भय पाम्थो, बर्ब नैपोलीअन् पण कोरवा उन्मत्त थइ गयो तेओ बनेए गेरिवन्डीने आ सरूप त्यजी देवा लखी मोकल्यु नैपोलियन रहेनो अभिप्राय जाणवा ईच्छा करी रहेना उत्तरमा आ देशनक शूरवीर जणावा दानु के ' म्हाजे अभिप्राय जाण-

વાની પ્રાન્તને ઝી જરૂર છે ? છતાં જાણવો હોય તો જાણો—પાદ્રો નેનોને
 ર્ફેચ્છા હાય તા પોપના પદનો અધિકાર રાક્ષી શકે, પરન્તુ હવે ઇટાલીના
 કોદ પળ પ્રદેશનો રાજા યજ્ઞનો ત્હેને અધિકાર છે જ નહિ ”

રાજમાર્ગનો સરઘ માર્ગ મુકી કૅવૅરની રાજનૈતિક ગલીકુચીએ ચાલુ
 એ ગૅરિવલ્ડીને માધુ કાપ્યા જવું લાગ્યું એવા એના હૃદયમા યહુ બ્રથા થઈ
 તોપણ તેમાં તે વિસ્મિત થા લક્ષ્યઘ્રષ્ટ થયો નહિ ચારે યાજુના વિગ્ર દૂર કરી
 ત્હેણ રોમ તરફ જવાનો સક્ષ્પ દડ કયા

રોમ પર સ્વારી લઈ જવાની એંથે મારી તૈયારીઓ કરવા માઢી.
 નિયોપોલિટન સૈનિકામાયા જેને ધેર જડ આવવાના ર્ફેચ્છા હતી ત્હેને રજા
 આપી, પણ સગાઘાલાન મઢી તરત જ પાછા આવવાના મલામળ કરી ધાજી
 યાજુધી ત્હેણ ઘોલ્પટાબર સેના એકઠી કરવા માઢા. પોતાનુ ખર્ચે ઉપાડી શકે
 એવા પચાસ વર્ષના અને એવા મ્હાટા યુવકોને ત્હેણે પોતાની સનામા
 ઘાલલ કર્યા ઇટાલાયન યુવકો એવા હરકેરાઈ ગયા કે સવ કામકાજ
 લજા ગૅરિવલ્ડીને આવા મઢ્યા.

ગૅરિવલ્ડી રોમ પર ચઢી આવવાની તૈયારીઓ કરે છે એ સમાચાર
 સામઢી કૅવૅર યહુ હદિગ્ર થયો તે મય પામ્યો કે ગૅરિવલ્ડી રોમ પર
 હુમલો કરશે તો યુરોપની સર્વ રાજશક્તિઓ ઇટાલાના વિરુદ્ધ થઈ જશે
 આથી ત્હેણે સ્ટાડિનિયન મહાસભાને ઘોલાવી અને એકન થયેલા સમાસદો
 સમ્મુલ્હ આ પ્રમાણે પાતાનો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો —

“ મહાશયા ! હવે વૅનેસિયા સિવાય ઇગરના ઘણા પ્રાન્તો સ્વતન્ત્ર
 થયા છે વૅનેસિયાને સ્વતન્ત્ર કરવા પડ્યું તા ઑસ્ટ્રિયા સાથે વિગ્રહ થશે,
 ઢઢી એમ કરવું તે યુરોપની સમસ્ત પ્રમુશક્તિની વિરુદ્ધ છે માટે જા હાલ
 આ કાદમા આપણે હાથ ધાલાશુ તા સમસ્ત યુરોપની તરવારો આપણા

વિરુદ્ધ તૈયાર થઈ જશે. સમસ્ત ઇટાલી એકઠા થાય તોપણ ઘેનેસિયાને મદ્દ લાભ થવાનો સમ્ભવ છે, કારણકે સમસ્ત ઇટાલીની ઈચ્છા વિરુદ્ધ ઑસ્ટ્રિયા ઘેનેસિયા પર અત્યાચાર કરી શકશે નહિ. વળી એ જ કારણથી દાઢા આપણે રોમ પર સ્વાર કરતાં અટકવું જોઈએ. રોમના પ્રશ્નની મીમાંસા તરવારથી થઈ શકે એમ નથી, કારણ એ મીમાંસામાર્ગમાં અનેક રાજનૈતિક વિપ્રાં ધાર્યા પછે એમ છે. આમ હોવાથી એ પ્રશ્નની મીમાંસા નૈતિક વળી જ કરવી જોઈએ. મંત્રી-સભા પર પાર્લામેન્ટનો વિશ્વાસ છે કે નહિ તે જાણવા મોટે જ આજે આ સભા ચોલાયવામાં આવી છે. કારણકે જે ગૌરિવલ્દીના શબ્દથી આજ સમસ્ત ઇટાલી દોરાય છે, જે ગૌરિવલ્દી ઇટાલીમનેના હૃદયનો અધિષ્ઠાતા દેવ થઈ પડ્યો છે, તે જ ગૌરિવલ્દી રાજા પ્રત્યેના અને સ્વદેશ પ્રત્યેના મંત્રીસભાના કર્તવ્યપાલનમાં શકા પ્રકાશ કરે છે. ”

ફૅવૉરના આ શબ્દો સાંભળી મહાસભાએ, પોતાને મંત્રીસભા પર પૂર્ણ વિશ્વાસ છે એમ જણાવ્યું; પણ સાથે સાથે એ પણ ફૅવૉરને જણાવી દીધું કે તેની સાથે ગૌરિવલ્દીને કદ મનાન્તર વા મતાન્તર ન થાય તૃતીયો યોજના કરવી.

આ વાત્રુ એન્કોના (Ancona) સર થયાના સમાચાર નામઝી ઇટાલીપતિ વિક્ટર્ ફ્રેન્ચુએલ્ મહા રાજાએ સપ્ટેમ્બર મંસની ૩૦મી તારીખે ટ્યુરનથી નિકળી ચોલોનાને માર્ગે એન્કોના તરફ ચાલ્યો. ફૅવૉર પણ તેને તે નગરમાં આવી મળ્યો. પ્રમાણનો એ સ્થળનો વહુ આદરસત્કાર કર્યો. વિક્ટર્ દક્ષિણ ઇટાલીની સર્વ પ્રજાને સંદેશીને એક પ્રસિદ્ધિપત્ર કૂહાવ્યું. એ પ્રસિદ્ધિ-પત્રમાં તેની અને તેના મંત્રી ફૅવૉરનો સહી હતી. ગૌરિવલ્દીને તેઓએ પ્રકા-રાન્તરે સહાની દેવાનો પ્રયત્ન કર્યો. ફૅવૉરે શબ્દચાતુર્યથી વિક્ટર્ ફ્રેન્ચુએલને ઇટાલીનો સદ્દારકર્તા મનાવ્યો; પરન્તુ વસ્તુતઃ ગૌરિવલ્દી જ એ પદને પાત્ર હતો એ કોઈની અજાણ્યું નહોતું. ગૌરિવલ્દીએ જ મ્હોટા મ્હોટા પ્રાન્તો જીતીને

विक्रम चरणे समर्पण किया ने पोते निष्काम योग्यनु आसन प्रदण कर्तु ते वसत इटालीमा तहना जेवो बार, दूरदर्शी, राजनातिज्ञ अने निष्काम स्वदेश हितैषी पुरुष बीजा कोइ हतो ज नाह आग्ला टुका समयमा त्हेना बिना बीजा कोइ आग्ला बधा प्रान्ता जाग शकत नहि अने जीतत तो निर्विकार चित्ते ते प्रान्ता राजाने अर्पण करत नहि जो त ईच्छा करत ता नैपोलि यन् त्रेनापाय्ना पेठ समस्त इटालीनो अधाया थइ शकत पण त्हेना जाव ननु व्रत ए हतु ज नहि—इटालीना उद्धार बिना एन बीजा कोइ कामना हती ज नहि ज क्षणे समस्त इटाली एक छत्र नावे स्वतंत्र थइ ते ज क्षण तहनी कामना पूण थके ज्या मुधी ए कामना सिद्ध नथ थइ स्वा मुधी ते कोइ रात कार्यक्षेत्रमाथा पाछा करशानो नयी

आधा ज ते रोम पर ह्मा करता पाछो हम्मो नहि नियापोलीट्नु वोल्टर्गीअगना टाळगेळा त्हेनी मनाना दाखल थवा आब्या दश हजार कैले त्रियन युवका सप्तम्बर मासना मध्यभागमा त्हेना सेनामा आवा मळशे ए वा सदो आब्यो वना अग्रन, पोल् आदि विदेशय वोल्टर्गाअगे परा घातताने बचरा नखवा त्हेने आवा मळ्या

गैरिबिडाए सेन पाति टुरने वोल्टर्गाअर सेना आपा उत्तर प्रदेशमा माकल्या त कैपुआ (Capua) नगरने सर करवा चाल्या ए नगर नेपल्या उत्तर पक्षा माइलने अन्तर आवलु छ वोल्टर्ना (Volturmo) नदा ए नगरना घन वानुए घनुपन आकार अ वा रहल छ सेनापाति टुरनी पडा थ डा वखतमा गैरिबिडा पण त्या आनी प्हेच्या आवतां बार वण जाहर कर्तु कए किन्ने वळपवक सर करवामा आवशे ए रणक्षेत्रमा त्हेण ए वा रणप्रतिभा न दूरदर्शिता दखाडा आपो क एथा एना सदाना सहचर। दण आश्रय पाम्य। अनुसना कैपुआना किलानी च्हार निरब्ध

ગૌરિવલ્ડીના સૈન્ય પર હુમલો કરવા લાગી, પણ ચારંચાર ત્હેમને પાછા હઠી કિહામા મરાઈ જવું પડતું આમ બેટલાક દિવસ ચાલ્યા મથા, તે દરમ્યાન ગૌરિવલ્ડીએ પણ ચરાચર તૈયારીઓ કરી લાધી.

૬ સ ૧૮૬૦ના સપ્ટેમ્બર માસનો ૨૨ મી તારીખે ગૌરિવલ્ડીએ સર્વથા પ્રથમ નેપલ્સ્ પર ત્રિવર્ણ વાવટો ઉઠતો કર્યો, પણ થોર્ન નાંના મહા-યુદ્ધમાં વિજય પામ્યા પછી જ તે સંરક્ષણ રોતે તો દક્ષિણ દૂટાશને સ્ટાર્ડિ-નિયા રાજ્યને તાબે કરી શક્યો. આજ સુધી તે પોતાના સૈનિકોને ગૌરવને માગ વોરી ગયો હતો સરો, પણ આજ જ—૬. સ. ૧૮૬૦ના ઓક્ટોબર માસની પ્હેલી તારીખે—થોર્નનો નદીને તોરે ત્હેની અગ્રેય સેનાની માગ્ય-પરિક્ષા થવાના છે, આજ ત્હેના ચીત્થના કઠળમાં કઠળ પરીક્ષા થવાની છે કારણ કે અસર્ય નિયોપોલીટન્ શત્રુસેના કૅપુઆ નગરમાં આવી એકા થઈ ૪૫૦૦૦ સુસજિત અને રણશક્તિ નિયોપોલીટન્ સેના આજ રણક્ષેત્રમાં પોતાનું અદ્ભુત વીરત્વ દેખાડવા મેડા નગરથી નેપલ્સરાજ ફ્રાન્સિમને લેઈને આવી છે આજ ફ્રાન્સિસનો અન્મદિવસ છે, અને ત્હેના સર્વ સૈનિકો તે કારણથી આનંદમત્ત થઈ ગયા છે. તેઓ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે આજના રણમાં જય પ્રાપ્ત રહવો, નહિ તો પ્રાણ સમર્પણ કરવો ત્હેમનો વિચાર એવો હતો કે ગૌરિવલ્ડીનો બ્યુહ મેદ કરી નેપલ્સ્ પર ઘરૂં જવું ને તે નગરને ઘલપૂવક સર કરી લેવું.

ગૌરિવલ્ડીની સેના સાન્ આંગ્રેલોયી મેંશલેની સુધી પધાઈ ગઈ હતી, એ માર્ગની મધ્યમાં સેન્ટા મેરિયા આવેલું છે ગૌરિવલ્ડી જાતે સાન્ આંગ્રેલો અને સેન્ટા મેરિયાની રક્ષા કરવા લાગ્યો, અને ચારેવર ધિવિસયો મેંડાલોનાર્નું રક્ષણ કરવા રહ્યો. ઘને વારોએ આ સપ્રામમાં અદ્ભુત દૂરદર્શીતા અને અસાધારણ રણપાંડિત્ય દેસાડા આપ્યું રાત્રે ચાર વાગે શત્રુસેના વાવા-

झोडाना लाभ लेइ कैपुआ नगरमाथी निकळी ने प्रचण्ड वेगे गैरिबल्डीना व्युद्ध तरफ धशी गैरिबल्डी तैयार थइ त्हेमन पाठा बाळवानी वाट ज जातो हतो, तथा त्हेनी सेनाए अविचळ भावपी शत्रुसेना रुपी प्रचण्ड नदीना बगने रासी दाधा बेवानदनो बग शत्रुसनाथी सहन थइ शत्रुना नहि न थोडी ज वारमां ते पाठी पडा सागरना प्रचण्ड तरंग माळ पर्वतनी तळयमा अघडाइ बुरबुरा थइ जाय, ने पाछी पडे ए वा देखाव थइ रखा वार कणक मुधा बने सेना घच्च तुमुल युद्ध थयु गैरिबल्डीना सैन्य व्युद्धने भेदी चाल्या जवानी प्रतिष्ठा पूण करवा नियोपोलॉन् सेनाए बारवार प्रयत्नो कया पण कोइ रीत ते कृतकार्य थइ शकी नहि अत गैरिबल्डीनी सेना त्हेमना पर बेयोनेट्लइ प्रचण्ड बग धशी गइ तथा ते छत्रभग थइ रणक्षत्रमाथी पलायन करी गइ तेज क्षण गैरिबल्डीए नेपल्स् तार कया क ' विजय सिंघिलिना विजय आने संपूर्ण थया '

कैपुआ नगरने तोपया उडावी श्वानी अनक जण गैरिबल्डीने चलाइ आशी एम कथुं हत तो विद्यामांनु लरकर बहु बहलु शरणे धात तापण ए राक्षसी सलाह ए ने मानी नहि त्हेने कथु के ' निर्दय रॉम्पानी पठ फादपण नगरन तापे उडावा निरपराधी स्त्री पाळक, युद्ध आदि निरस्त्र मगरजनैना प्राण नाश करी कदी पण पाप भागी नहि धाउ जे गैरिबल्डी ना प्राण पराधीन मनुष्यना दु मथी रहा उठता, ते गैरिबल्डी काइ पण आता अथवा भगिनाने अग्निमुख उदाववा तैयार थाय ? आ वा नरमेधय शमा त्हेना जेवा महाप्राण आहुति आपे ए बत्रळ असमवित छ ए नरमेध-यश ही दूर रही गैरिबल्डीए पाताना यगाचत्रने जराय बलकरासे थया दीधो नथी गैरिबल्डीना विजय पछी तरत ज पीडमण्णी सेना हनी मददे आपी प्हेची तथा नियापोलॉन् सेना आताभग थइ सिने छाडी पलायन करी गइ आज यत् सिमिलि स्थानिय राजव ताच आन्या

डिक्टेटरनी अनुमतिर्था सेनापति स्त्रियान्डिनी पण पोतानी सेना साथे घौल्टनेने तौरे आनी स्टोन्थो. गॅरिबल्डीनो तार मळवायी ऑक्टो-बर् मासानी ४थी तारीखे चिम्बर् ईमॅन्युएल् जाते समस्त सार्डिनियन् सेना लेह गॅरिबल्डीने आवां मळ्यो. थोडीक सेना नेफल्स्मा रहेली गॅरिबल्डीनी सैनाने सहायता करवा मोकली. चिम्बर् ईमॅन्युएले अने गॅरिबल्डीए एकवीजाने आते प्रेमभाषे गाढ आलिंगन कर्चु. आटले दिवसे जगत स्पष्ट रिती जाणी शक्य के तेभो एकवीजाना उपासक छे !

गॅरिबल्डीनी आधी राजभाक्ति जोड त्हेनी सेनामाना केटलाक त्हेनार्थी विरक्त धवा लग्या. दक्षिण इटालीमा साधारणतंत्र स्थापवा मॅन्-क्षिनि पोताना मन्त्रशिष्य गॅरिबल्डीने उत्तेजित करवा लग्यो. सिसिलि अने नेऱस्सुनो मन्नावर्ग अने घणा वॉलण्टीअरो पण मॅन्क्षिनिना मतने वानु. मोदन आपवा लाग्या. गॅरिबल्डाने आ वात रुचनी न्होती; आत्ता इटालीने स्वतंत्र करी एक छत्र नीचे लावचु, पळी त्हेमा राजतंत्र स्थाप के लोक. तंत्र स्थापय त्हेनी हाळ दरकार करची नहि ए वो त्हेनो मत हतो, कारणके लोकतंत्र स्थापय ए वो ते वखने संभव न्होतो. गॅरिबल्डीए आधी कॅलेब्रियन् वॉलण्टीअर् सेनाने राजा आपी, पण मॅन्क्षिनी कधीची लग्यो नहि, गॅरिबल्डी विद्वद् धाय छे जाणी त्हेणे त्हेना सामे लश्कर एकटु करवा माळ्चु. आधी गॅरिबल्डीए त्हेने नगर स्वर्जी चाल्या जवानो हुकूम कर्चो

ट्युग्नि नगरमा वजी जुदी अधामधुम चाली रही हती. नवीन जंतिला प्रान्तेने सार्डिनियन् राज्यमा मेळी देवा प्रजाजनो उपरनीचे थड रखा हता; आधी ऑक्टोबर् मासानी बीजी तारीखे सार्डिनियन् महासभा भरवामा आधी कॅनोरे आ सभा सम्मुख इटालीने एक्क करी देवाना अभिप्रायनु विद् रजु कर्चु सभामा त्हेनो विरुद्ध वे पक्षो त्हेने हफाववा

घेनमिया ए ना मेळे उठवे, ते वसते चनासयने ए दुष्टाना हायमाथी छावाववा जइशु ता इरलेंड् अन बाजा सस्तनताप्रिय राज्या आपणन जरर अनुमादन आपश ॥

कॅवार्ना आ सारगर्भ आपणया वधा सताय पाण्या तयार पछी विल् पर मत खेवाया २९६ समासदोनाया २९० जण मिलनी तरफगमा पोताना मत आप्या मात्र छ जण विरुद्ध उतर्या, विल् पास थयु वळासर्वा-नुमत ए थु पण ठराववामा आब्यु क गॅरिबल्डीए इटालानु पुष्कळ भलु कर्तु छे माटे ए'ने धन्यवाद घटे छ

गॅरिबल्डा ने१८५५ गयो त्यारे त्याना प्रजा विक्टर ईमॅन्युएलने वधावा लवा तयार थइ गइ हता घर घर रोशना करवामा आधी छ नृत्यगात घाला रह्या छे र जाने वधावी लेवा मार्गमा अनेक पुष्पमाळाभो लटकी रही ॥ हवलाभा पर वनयवायग वायुतरगमा नृत्य करी रह्या छ

ऑस्ट्रायर् मासना धारमा ताराखे गॅरिबल्डीए आ प्रमाणे घोषणापत्र प्रसिद्ध कर्तु —

काल इंगलारान विक्टर ईमॅन्युएल—जेने समस्त इंगला घामावाए एकवाक्य दर्शन सिंहासन अर्पण कर्तु छे ते इंगलारान—सामि-निना राज्यना सामा ओळगा नवराज्यमा प्रवेश करशे वन्न सिसिलिने बहु दिवस सुधा इंगल भा जुदा राखव मा आब्या काले इंगलाना हायसमान ए वन सिमिलिन प्रधानअग साथ मळवी देवामा जावये

आज्जा आगत्रणने यान आपी राजा विक्टर आवे छे ने विवाताए तेन राज्यपद स्थाप्या छ माटे त्हुनु एव सम्मान करवु जाइए के त्हुना गॅरिबन तमज आपना त्हेना प्र येनी अविचलित भक्तिने तथा अकृत्रिम वृत्तज्ञान शोभाकूप थइ पढ एवु थनु जोइए के हवथा काइपण राजनैतिक

પચાસો હવે ચારે યાજુણી વિતા નાશ્વરમા ઓવે છે ને તેવા સમયમા સિસિલિનો સાઈનિયન્ રાજ્ય માથે મેઝવી દવામા નહિ આવે તા દોરના મનમા બનક પ્રકારના સદહ ઉત્પન થશે તમો શક્ય કરશે કે સિસિલિ પચાસી પચાસા હેતુથા દુ ડિક્ટેટર્ના પદનુ રાજાનામુ આપતો ના આથા રહેો સ્નાર્ એન્જેલ Sin Angelo)ના ૧૭મા તારાસવા સર કરો ગમેત્મા આ પ્રવાણ પ્રતિદિપન રહા પાવ્યુ —

‘ ઇટાલીયનોએ થાતાનુ ટોફા રહાને જે સિસિલિને દાસત્વમાથા મુક્ત કર્યું છે, અને જ સિસિલિના પનાઈ મ્હન લેમનો ડિક્ટેટર્ બનાવ્યો હતા, તે સિસિલિ બાજથી ઇટાલીના અવિભાજ્ય અગ રૂપે મનાશે વિન્ડર્ફમેન ન્યુવેલ આ અવિભક્ત ઇટાલીના પ્રજાતંત્ર રાજા મનાશે. ઇટાલીની પ્રજાર મ્હન ડિક્ટેટર્નો જ અધિમાર આપ્યો છે તે અવિચાર, રાજા બહોં આવશે એકલ, લેન સોથા દુ એ કામયા દૂર યદ્ય

“ સેનાગાત મૅરિચ્હી ”

૨૪મા ઑગસ્ટવરે સાનાના ચાર થાપે સેનાગાત સિયાલ્ડિનીના ફોદ સાનિક છાનામાના આથી જેનગ નગરમા મૅરિચ્હીન સમાચાર આપ્યા કે રાના ટ્રિક્ટર સાઈનિયન્ ગના રાથ ટ્રિયાના (Teano) નગરની પાન આવી ઘોંચ્યા છ સિયાલ્ડિનીએ મારલ્લશન વહી માફલુ હતુ ન રાજાન માન આપવા ત્હમારે લડ્ડર ગાથ સામા આવ્યુ

આ સમાચાર સામલ્લા મૅરિચ્હીએ સના સાથ વૈષ્ણા નગરમા નવુ માથા ને ટ્રિયાના નગરમા કર્નલ મિમાનીન રાજાને માન આપના આગલ માફલ્યા ટ્રિય નો અને વૈષ્ણી એ પે નાગા વચ્ચે આલ્લા સેપ્ટા મેરિયા ડિ લા ક્રોસ (Santa Maria della Croce નગર થાસ ચત્ર સેનાગો એકતી કરા ન લ્યા રાજાના સમ્માન બેન એક પ્રવાણક સૈન્યપ્રદશન કરવુ એવા ટરાવ થયા

આ ઠાવ પ્રમાણે ૨૫મા ઑક્ટોબર ને શુક્રવારને દિવસે પ્રાત્ર કાઢે
 મૅરિચલ્ડી પોતાની સેનાને લઈને ટ્રિયાના તરફ ચાલ્યો. આ વાજુ ધિવટર
 હૅમ્મ્યુઅલ્ પળ ટ્રિયાનોધા ઘોંટાને માગ સિધિઝિવિજયા મૅરિચલ્ડીને
 જ્ઞાન આપવા દોષ્યો. ૨૬મા તારીખ ટ્રિયાનો જાને સ્પેગનુ વચ્ચે
 વધે સેનાઓ પરસ્પરને દૃષ્ટિગોચર થઈ મૅરિચલ્ડીએ પોતાની સનાને હારવધ
 મોઢવાઈ જવાનો હુકમ આપ્યો. ફગ્ગતુટયા નરાતાં વલ્લો વાજા એ વારવરાના
 તે વચ્ચતનો અપૂર્વ દેસાવ લેઝનના લગ્ન કરતા ચિત્રઠરની પછી વધારે
 સુદર રહે ચિતરી શકે સેનાની આ પ્રમાણે ન્યવસા કરી મૅરિચલ્ડી પોતાના
 રાસ મૅનિકો લેઈ રાજાની સામે ગયો. સૈનકોના રાસ વલ્લ જોઈ મનાએ
 ધનુનાન કરું કે નફી મૅરિચલ્ડી અંધ છે, આથી લેને દૂરદર્શક વપ્ર હાવમા
 રાધુ ને જોતુ તા તે અનુમાત રાજા વિચરું તરત જ મૅરિચલ્ડીને માગ
 આપવા રાજા રામા દાખ્યા વને વચ્ચે દશ પગલાનુ અંતર રહી જતલે બેઠ
 વક્ષના સૅનકો " જય ધિવટર હૅમ્મ્યુઅલ્નો જય ! એ યો જયધ્વનિ કરી
 ઉઠ્યા મૅરિચલ્ડી દાખ્યો ને ઢાંધી ડતારી આવળૂન કમિત સ્વેર થાને
 " રૂઝાનીના મહારાજ (King of Italy !)' વિચરતરત જ ઢોળી
 હતારી ને માર્ગે જ ડળ મૅરિચલ્ડીને મેચ્વ થે દાય વ્હોજા મયા ને
 " આપન ધન્યવાદ છે (Thank you !)' વ્યા જૂતજ્ઞાના રાજદાથી
 મૅરિચલ્ડીના અભિપ્રાયને ઉત્તર આપ્યો

एवमात्र ईच्छा ने एस्मान लक्ष्य हत आज भगवन्नी ईच्छा बड़े घणा
 दिवसयी पाखी पोरीन न्होणी करल भासालता पुष्पवती थइ आज गॅरि
 वडीने आनद त्हेना देहमा माइ शम्भो नहि ने समस्त इटालामा पथराइ
 गया “ इत्यत्राना महाराज ! ” ए गमार अन भावमूचक सप्रोधनधी त्हेणी
 पोताना भातद बहार क्हाच्यो आज गॅरिवडी पूर्णराम धयो ! इटालाना
 उद्धा विना त्हेना जयन्तनी बाची फोइ भावना हता न नहि, आधी त्हेण
 जाताथ घन्यवाद सियाय पाजु वइ पग स्वीकार्यु नहि

रानदर्शन कर्या पछी गॅरिवल्डा कॅपुआ नगर तरफ गयो ने त्या
 शातिसूचक वाक्या उडता कया अदरनी सनागे ताथ आवदनी सळाह
 बापी, पण त्हेना उत्तरमा अदरधी गोळाभो डोहवामा अवी रात्रे थ जण
 नियोपाळाटन् सैतिके निष्णामाधी छानागना बहार निकळ्य स्रेण्य गेरिया
 नगरना सेनापति डेवा राकणना मलाह छाना गया बळी त्हेमण खरर आपा
 के कॅपुआमाना सेनापति ए अत मुनी किज्ञात रक्षा करनी अत भत पाताना
 सैनियो साथ रणमा पडवाता प्रतिज्ञा करी छ रोक्काए उत्तर आया के
 “ रोह्य नगरमाथा सैन्य सपळी जाशा जागी छ ता कॅपुआ नगरमा ता
 आशा ज शा ! बळी यत पक्षना सैनियो इगरीनासा ज छे थन भा रणमा
 जय प्राप्त करवा अभिमखित छ ह्यार ज वा वलुयतक युद्धमा उतरवु छ
 फाइ पण प्रकार नास्त अने सुक्किने अनुसातु नथा त्हेमारा तोपता गाळधी
 एरु पण इगरीजलु माथी जसै ता त्हेमार मा र वलुहलानु पातरु चान्श ’
 परन्तु आ गुचि जन तक था सैनिकान रुची शम्भ्या नाट सेवो पाताना
 नगरमा पाछा गया गॅरिवल्डानी से । पर अदरथा ताराग मारा वलुहलाना

सेनापति राकणना युधिपूण शब्द कॅपुआगो सनाने रुच्या नहि न
 राजकीय सना पर त्हेमण तोप वलवामा ह्यार नगरन तापथा उदाचा देवा

सिंघार बीजों को उपाय रहो नहि आधी राजपक्षना सेना जवरी तैयारीओ
करवा लागी

छावणमा गौरिवल्हना सत्ता तोडवा लेना क्षत्रुओ उगाय करवा
करवा आप सुत्रा सेनागति रोका गौरिवल्हान आधीन रही काम करतो,
परन्तु राजाना मन्त्राभा अन सैनिक अग्निभागओधी आ सहन ययु नहि न
तओर रोझाने सन्तुर्ग रीते स्वनत्र करवा राजान समन्तायु राजाए गैरि
बल्हने पत्र लह्या के हमारे केंपुआ रर कम्बाना रवतत्र अधिकार रोझाने
सोंधी देवो गौरिवल्ह आधी व्यधित यया ने सनापतिना तेमन डिमेट्दो
आधिकार छोडी देवा तैयार रह गया ने ते मतलबना एक पत्र लेइ कनह
नौझाने राजा पास मानल्यो पत्र पाग राजा तुरत समनी गया के राजगड
भूल थइ तरत ज एक स्नेहपूर्ण पत्र ली गौरिवल्हाने जगावु के आ
कार्य हमारा बिना मिद्ध यत्रा नया माड हमारे त पद त्यजवु नहि
केंपुआ जातवाना सब भार हमारे माने ज रागवा पडसे गौरिवल्ह की वयु
ल ता यरो, पग लम्बा भोक्यु ने आ काममाया परवार्या पडी हु आ पद
पर रक्षित नहि गौरिवल्ह कउल यथो न हान तो बहु भयंकर परिणाम
आवन कारणके लेना साथ लेना जिस हमार रणक्षीसत बौज्ज्याभरा
आया जात गौरिवल्ह प्रलेना आ वा द्वया वर्तनथा लेना बालग्रीभरान
बहु खाटु लगी ययु हतु तेथा गौरिवल्ह बिना तेभा कदी पग स्ताडनियर
सना साथ कार्य करवा तैयार यत नहि स्ताडनियन सेना एकल हाथे तो
आ काम पार पाडी सकत ज नहि

स्ताडनियन सेना गौरिवल्हानी सेना माथे महा उत्साहधी विद्वाने उडाधी
देवाना तैयारी परवा खया छ स्थल ताता माटबबमा आया ए ताता ए की
हती के लेनी गी गाल्य छु त गगनमा थइ जमीन पर पडे ने चूर्णविचूर्ण थइ

ત્રેમના અગ્નિકળ ચાગે ચાતુર પ્રવલ્લ વેગે સહે. કેપુઆ નગરમાં તે વસતે માત્ર આઠ હજાર જ પ્રજાજન હતા તોના ગોઝા છુટે તો સર્વથી પ્રથમ આ નિરપરાધી મનુષ્યો માર્યા જાય એમ હતું, કારણકે ત્રેમનાં પર નરો કાઠે હજારો ને કેવલ રક્ષણ વિનાના હતા, તેથી પ્રજાજનોને તોપના ગોઝાથી બચવાની કદ આશા નહોતી.

આજ નવેમ્બર માગની પ્લેટી તારીલ છે આજ કેપુઆ નગરને ડહાધી દેવાની સર્વ સામગ્રી તૈયાર થઈ રહી છે વધાજન રાજાના હુકમની વાટ જુએ છે. પાઠલે પ્હોર ઇટાલીરાજ ચિકટર્ ઈન્ફેન્ટ્રી સેનાપતિ ચેક્કાને લેઈ પાસે આવેલા ઝાલા પ્રદેશ પર ગયો. ત્યાં ત્રેમો આજાધી તોપો છોડવાની સૂચના રૂપ ઘાવડો ચઢનારવામાં આવ્યો. મુદ્દત મધ્યે મેંઝડો તોપો ગામી રહી. અગવારમાં ફાર્ડિટેલો (Cardello) થી સાન્ કોંઝેબો પર્વતનો ઘર્ષા પ્રદેશ ધુમાડાથી છવડ ગયો કૈપુઆના ફિલિમાથી પણ તોપોનો ભીષણ ધ્વનિ સમઝાગ લાગ્યો. મહાપ્રલય થશે એવો માસ થયો વશુપક્ષી, કોંટગતંગ, નરનારી, તૂગલના, શુશવાદિના રાંબે અન્નામત થવા લાગ્યું. જાણે વાઝમૈરવ મહાપ્રલય સમયે જાતુનો પોર્ડાંઝો કરવા તૈયાર થઈ ગયો છે !

આ ભીષણ નરહત્યારાણ્યથી દુરતો થઈ, હથેલીમાં વપાલ ટેદવી સગલનેત્રે પગે એક વાતુ બેઠો છે એ મહાપુરુષ કોણ ? જાતીય નાશના ભીષણ દેલાવર્ધા ઝેનુ હૃદય ઊંઝામિત્ર થઈ ગયું છે ને ધર્મસ્થલ ચોરાઈ જાય છે એ નરદંવ કાળ છે ? રણગ્રાસ વાનને મેદો નામે છે તોપણ માનવહત્યાથી વિરક્ત થઈ ગયો છે એ માનવનેર્મા કોણ છે ? પાઠક મહાશય ! પદેવાનો જરૂર છે કે એ જ ઇટાલીનો હજારવંતો મેરિચલ્ડી ! મેરિચલ્ડી સેંકડો રણક્ષેત્રમાં જય મેઝલ્યા છે પણ આજ ગુર્જી ન્દેબે હવિવાર વિનાનો નિરપરાધી પ્રજાને અવિશદ્ધના કરાઝ માર્ગીઆના વલેલ્ય ન્દોનો. આ દેલાવર્ધા આજ

વિષયમાં કદ પણ સત્તર ન દેતા ત્હન સનાપતિ રોકા ગમે મોકલી વાગે
બન પક્ષ વચ્ચ કઠલોક સમય વાતચિત થઈ, ત્યાર પછા નિચાપોં તન્ સેના
પાતાળ રોકાના સંગતા કબુલ કરા આગા કૅપુઆ નગર ત્રીજા નવમ્બરે
દિવસે રાત્રાને શરણે થયું

આથી ૧૦ ૫૦૦ સૈનિકો આ દશ સેનાગતિઓ રણવન્દી યથા વઝી
૨૧૦ તોપો, ૧૫૦ તોપા વહા જનાર ગાઢા, ૨૦,૦૦૦ ચન્ડુકા, ૧૦,૦૦૦
તરવારો, સામગ્રી ખરલા ૮૦ ગાઢા, ૫૦૦ ધાગા અને ચાગા પુષ્કળ યુદ્ધની
સામગ્રી રાજકાય પછને હાથ આવી

કૅપુઆ પશ્ચા પછી મૅરિબલ્ડા અને ચિન્ડર્ ફ્રેમન્યુઅલ બને સાથ
ઘોડા પર વેરી નેપલ્સ નગર તરફ ગયા

મૅરિબલ્ડા નેપલ્સમાં ૨૧મી ઑક્ટોબરને દિવસે સાર્ડિનિયન્
રાજસભાના પાતાના પ્રતિનિધિ મૅર્ડોનિન (Mordani) આ પ્રમાણે પત્ર
લખ્યો હતા —

“પ્રતિનિધિ હિન્ડર્ મહાશય ! મયા સપ્ટેમ્બર માસ ૧ ૧૫મી અને
૧૮મી તારીખના આદેશપત્રની લાક્ષ્ય ઇટાલીની પ્રજાને, ચિન્ડર્ ફ્રેમન્યુ
અલને ઇટાલીના રાજા તમકે સ્વાકાયા મલામણ કરા છે ત તા ત્હમે જાનતા
જ હજા આજ ઓનવ સહિત જળાવુ છુ ક જ ઉદ્દેશથી તુ રણક્ષતમાં ઉતવા
છુ તે ઉદ્દેશ નિદ્ધ થાય એ થા સમ્ભવ ॥

“ દક્ષિણ ઇટાલીની પ્રજાને મ્હાતી મલામણ કરુલ રાત્રી છે તેઓ
હાલ મુક્તકંઠ ચિન્ડર્ ફ્રેમન્યુઅલને ઇટાલીના રાજા તમકે સ્વીકાયા ॥
આથી હ વાક્ય અને કાય દ્વારા ત પ્રાનસાગત વડ બધાથે છે, ત પ્રતિજ્ઞા
પૂર્ણ કરવા મ્હે સમરથ કર્યા છે જે સંભાગ્યવાન્ ચિન્ડર્ ફ્રેમન્યુઅલને મળ-
વાન એકમ ઇટાલીના આધિગમ્યથો માગ વરવા માવન્યા થ, ત્હના જ હસ્તમાં

હુ વધે સિમિલિને થોડા જ વસ્ત્રતમા સોંપી દેશ. હવેથી મ્હારો સર્વ અધિકાર ત્હેના હાથમાં જશે. હવેથી હુ રાજાનો અજ્ઞાને વશ થઈ કાર્ય કરીશ પાલિસ્મા અને લણ્ડનમાં મ્હારા પ્રતિનિધિઓ છે ત્હેમને પણ આ મતલબના પત્ર લખી દાંયા છે.

“ દેશના મંગલને ધ્યેય રૂઠે આપને કાર્ય મોંપ્યુ હતુ વઠી હુ જણાવુ છુ કે રાકટ સમયે આજે જે કાર્ય થાવે દક્ષતાથી પાર પાવ્યુ છે, તેથી મ્હને સંપૂર્ણ મતોપ થયો છે. હુ આપને અત્તરથી ધન્યવાદ આપુ છુ, અને હૃદયમાં એટલો વિશ્વાસ રાખજો કે આપના નિ સ્વાર્થ કાર્યોને માટે ઘણા દિવસથી મ્હારાચિત્ત આપને વશ થયુ છે.

“ સ્ત્રેનાપતિ ગૅરિબલ્ડી ”

- રાજા તથા ગૅરિબલ્ડી નેપસ્તુને રેલ્વે સ્ટેશનથી ચતુરી ગાઢામાં બેઠાને કૅંથડેલ તરફ ચાલ્યા ગૅરિબલ્ડી ચિયટર્ ફ્રેન્ચુએલની ડાવી બાજુએ અને સિલિલિ તથા નેપસ્તુના પ્રતિનિધિ ડિક્ટેટરો સામી બાજુએ બેઠા હતા. ત્હેમના અનુચરો ત્હેમની પાઝલ ગાઢીઓમાં બેસી ચાલ્યા. રાજમાર્ગની વશ બાજુએ થનત લોક જયધનિ વરવા લાગ્યા મામની વશ બાજુએ બાગીઓ, અટારીઓ પર ધુલના અને પાદદાગ તોરળો પાડી લીધા હતા. ડાબી અને રેશમની પ્રતિ-મુક્તિઓ ઘાવટાઓ અને ઘાગ રાજસમ્મનમૂચર ચિહ્નો લેઈ લેખો રાજાનો ગાંડી સાથે ચાલ્યા લાગ્યા અભિપ્રેક કરતો દોડ્ય એમ વજન્યદેવ પણ તેના મસ્તક પર જઘનપંથ કરવા લાગ્યો. દેશરાજ હૈન્દ્રે પોનાના ધજનાદમાં મનુષ્યાના નાદન ઢાકી દાધો ધીન ધીમે રાજાની ગાઢી કૅંથડેલ પાછે બાવા પ્હોવી.

આ કૅંથડેલનો સમાપ્તિપ સાડી રીતે જાળવ્યો હતો. નગરજનો રાજાને અને ગૅરિબલ્ડીને મહા ભરતી એક ઉચ્ચ બેઠી પર લઈ ગયા. તેઓ પેદાના

પગથીઆ પર ચઢવા લાગ્યા, તે વચ્ચે— “જય ચિક્કર્ હૈમંન્યુલનો જય !
 જય મૈરિધરડીનો જય ! જય કુટારીનો જય ! ”—એવા શબ્દોથી સભા
 મંદપ ગાતી રહ્યો એ મીષણધ્વનિ સાથે બ્હારનો મેઘનાદ મળ્યો ને એ
 ગગનવિદારી ધ્વનિથી નગર વધી ડહાડું જયધ્વનિ સાથે લોકો પોતાના ટોપીઓ
 અને હમાલો ઝુકા કરી હાલવવા લાગ્યા એ કૅપટેલ્ સૅન્ટ્ જાન્યુઅરામર
 (St. Januarius) નામના ઋષિને અર્પણ કર્યું હતું ચોર્ચન્
 રાજવંશના મુખ્ય રક્ષક એશ્વરિ જ મળાતા હતા આજ એ જ કૅપટેલ્મા
 રાજાને અભિષેક કરવામા આવ્યો, એશ્વરિ ચિક્કર્ના અને તેના વંશજોના
 રક્ષક થશે એમ માના લોકોએ ત્યાં જ અભિષેક કર્શ અભિષેકક્રિયા કરવા
 માટે લોકોને જેમ જેમ શાન્ત રહેવાની પ્રાર્થના કરવામા આવી તમ તેમ હૈમનો
 આત્માધ્વનિ વ્યવતા જ ચાલ્યો. આનંદથી વિહ્વલ થઈ સયમસંકી એકે ફેરે
 નાશ પામી હોય એમ લોક તો માતા ગાઢ થઈ ગયા

રાજા વધી પર ગયો પણ રાત્રસિંહાસન પર તરત જ બેઠો નહિ બેઠી
 પર સમો રહ્યો ને કમાલ વહે પરસેવા વાલુ વદનમંડલ ત્હેતા ત્હેતો નિમય
 ચિત્તે ચારે યાગુ તાક્ષ્ણ દ્રષ્ટિ પેંચ્યા લાગ્યો તરત જ આમંત્રક કાર્ય
 આરંભ થયું રાજા રાત્રપુરોહિતની સમક્ષ ઠીંચણ પર બેઠો, મૈરિવલ્ડી અને
 મીજા થયા તેની પાછળ સમા રહ્યા અભિષેકાક્રિયા સમાપ્ત થતા એક
 ભગવદવિષયક ગાત ગાવામાં આવ્યું ગીત સમાપ્ત થતાં રાજા વેદ પરની
 નાચ ઉત્તર્યો, તે વચ્ચે પ્હેલની પેઠ ગગનવિદારા જયધ્વાન ડહાડા લાગ્યો
 ત્યાં પછી રાજા કૅપટેલ્માથી બ્હાર નિકળ્યા ને રાત્રમંદાર અને યાગો
 સારા સારા મનનો જાવા ચાલ્યા

જ સમયે રાજા જન મૈરિવલ્ડી બેઠી પરથી ડહાડું કૅપટેલ્માથી
 બ્હાર નિકળ્યા ને રાત્રમાર્ગ પર ચાલ્યા તે સમય રાજાન નજરે જોવાર એક

પુરુષે આ પ્રગણે મર્ગન કર્યું છે “ રાજાનુ તેમજ દુટાલાના ઉદ્ધારકર્તાનુ મુલમહલ્લ ગૃંથક્રિયોપા અપૂર્વ દેસાવ ધારણ કરતુ હતુ. માનવજાતિના અધિ-
 છાતા દેવને આગલ મોગલી સ્વય મમવાનુ પધારે છે એ મન્તવ્ય અહીં સહ
 પડતુ હતુ અતિ સ્પુલ્લદર્શી મનુષ્ય પગ દટિમાગ્રથી બા જે મુલ્લાકૃતિઓની
 વિલક્ષણતા જોઈ શક ચિમટર ફૌન્ડેન્સની સુદ્ધ અને સુધીર મુલ્લાકૃતિ
 અને નિર્ભય કટાક્ષ જોઈને એમ જ લાગે કે જગત્તનો શાસનદહ તેને અર્પણ
 કરવા માટે જ વિધાતાએ તેને સર્જ્યો છે કોઈ સિદ્ધવાક્ રાજાપ જાણે
 તરવાર મહે પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવાને પૃથ્વીલોકમા સતરી આવ્યો છે.
 મૌરિયલ્કાને દેવી યાત્રો જ માવ ઉદ્ભવતો હતો તેનાચરિત્રનુ નૈતિક માહાત્મ્ય
 તેના મુલમહલ્લ પર સરા આપતુ હતુ ‘કુશલ રાજનાતિમની’ અથવા
 ‘રણપેન્ડન વીર’ સિવાય ધોજા અનેક યજ્ઞ વિશેષણો આપવાનુ મન થતુ
 હતુ તેના મુલમહલ્લ પર તેના ચિત્તનુ પ્રતિબિંબ પડા રહ્યુ હતુ વિશ્વહૃદય-
 વિજયા અમોચિકતા અને સર્વ વિપત્તિને કચરી નાશવાની પ્રચન્ડ શક્તિ તેના
 મુલ્લ પર ચિતરાઈ રહી હતી દુષ્ટનુ દમન અને જગત્તનુ પાલન કરવા જાણે
 વિધાતાએ મૌરિયલ્કાનુર્તિને પૃથ્વી લોક પર અવતાર લવણ્યો હોય એવો
 માસ થતો હતો ”

વપ્ર વારાના ચારે બાજુએ જનસમુદ્ર અનન્ત સીમા સુધી પ્રસરી રહ્યો
 હતો તેમની દેહરક્ષક સના મનુષ્યોન દૂર કાલા અનેક પ્રયત્નો કરતા હતી,
 તોળ તે વિચારી નિષ્ફલ જ નીવડતી હતી, આ વિશ્વત્રનોન ઉત્કાંઠમા એ
 કાર્ય સાધવુ તે નેવલ અસમવિત છ અતિ દીન દુ સ્ત્રી એક પ્રજાતને આવી
 રાજાનો હાથ પ્રહ્ણ કર્યો અને નિર્ભય ચિર્વિકાર ચિત્તે રાજાની સગ સગ
 ચરુનો વધારે શુ કહેવુ ? પ્રનાજનાએ મૌરિયલ્કાને ઘરી લાધો. કોઈ તેને
 હાથ જીવન કરવા લાગ્યા, કોઈ તેને પિતૃતુલ્ય માની મક્તિગદ્ગદાવે આલિ-

ગન દેવા લાગ્યા તે દિવસે એ દેવમંદિરમા એ જ સૌથી વધારે આરાધ્ય દેવતા હતો મંદિરમાથા નાકઝી ને થોડું રુવા ણ્ય ચાલી ગભાર અને ચીરસ્થાયા વિજયધ્વાન વચ્ચે રાત્રા સાથે ગાલીમા વેઠો સનાપતિનો પોશાક પ્દરી રાત્રા નપરદર્શન કરવા નિવડ્યા

આજ રાત્રાના હાથમા રાજ્યભાર અર્પણ કરીથી પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ એટલે મૅરિલેન્ડાએ પોતાના યાન્ત્રિજનક દ્વારમા થાસ વરવાના સ્વરૂપ ક્યોં આવા આત્મત્યાગના દૃષ્ટાન્ત્ર ઇતિહાસમા ચહું વિરલ છે ડ્યોર્જે ઘોંશિંગટન ડ્યાર અમેરિકન સેનાનુ સેનાપત્ય ત્યાગ કરા પોતાના મિરિવાસમા રહવા ગયો, છારે જ ઇતિહાસે આ વુ આમત્યાગનુ દૃષ્ટાન્ત્ર પ્રદર્શિત કર્યું હતુ પરન્તુ નિષ્કામ ભાવમા અને ચરિત્રમાહાત્મ્યમા તા ઘોંશિંગટનને પળ મૅરિલેન્ડાના ચગ્ગમો મહત્ત્વક નમાવવુ પડય કારણકે દેશાદ્ધારને માટે આમ આત્મસમર્પણ કર્યા છતાં તેના વડલામા એક કાઢા સરસી મૅરિલેન્ડાએ લાધી ચથી ઘોંશિંગટન તા ચોઢા દિવસ પળ વિજયફલ મોગવા લીડુ હતુ ચરેચર મૅરિલેન્ડાના એ આત્મમોગની તુલના થઈ શકે એ વુ દૃષ્ટાન્ત્ર ઇતિહાસમા મળ્લુ અશક્ય છે મનિષ્યમા એ વુ દૃષ્ટાન્ત્ર મળ્લશ કે કમ તે અત્યાર કહા શકાય નહિ

આજ નવમ્બર માસની આઠમી તારીખ છે આવતી કાલે મૅરિલેન્ડી મેપલ્સ્થી કેંપ્રેગદ્વીપમાં જવાના છે રાત્રાની સાથ નગરમા ફરા આમ્યા પછી સંધ્યાકાલ તેજે પાતાના સહચરો સમક્ષ નાંચે પ્રમાણે ઉત્તજનાપૂર્ણ એક ભાષણ કર્યું —

“ મ્હારા સદરખ વારા !

“ આપણે આપણા સન્નિવનની સાડીને ઢેઠ ટપટે પગથીએ આપ્યા છીએ, વિદ્ય પુરુષપરપરાથી જે ઉચ્ચ આવાહ્સા અને આશા રાસતા આપ્યા

બાજ મ્હારા હૃદયમા સંઘા પ્રેક્ષામાંથી આ સ્તોત્રપૂર્ણ વિદાયવચન ઉદ્ભવે છે. હું બાજ હમારી સાસેથી વિદાય વ્યાક હું સરો, પણ તે મ્હદુ ટુંકા સમયને માટે જ. હે જુટાલીનો સ્વતંત્રતાના ઉદ્ધારક ધોરજનો ! ત્હમે જોશો કે સુદના સમયમાં હું ત્હનારી આજુબ આવીને સ્થગી રહીશ. જોઓને પરિવારકર્તાવ્યને કૌંધે ઘેર જવું આવશ્યક છે. અથવા જોઓએ રણમાં ધૈર્ય દાસવી દેસની કૃત-શતામાં વિશેષ-માગ સંપાદિતે તેમાં ફાલ મેલે ઘેર જાય. ઉદાર સપદેશવા-વ્યોર્ધા અને રણનાં પહેલા પાના ઉદાર દેસાવર્મા તેમો દેસને અનેક ઉપકાર કરી શકે. વ્યાકીના, વન્ધુઓ અહીં ત્યાં સૌસ્તમય-વાવટાની રક્ષા કરો.

“આપને ફરી એક ચાર એકઠા મહત્ત્વ ને જે વન્ધુઓ રૂઝી મગ દાસતલી બેઠાં (મોમાં) મીઠાઈ છે. ત્હેમનો ઉદ્ધાર કરીશું.”

જે મુશનવિજયી મીરેન્દ્ર પ્રસિદ્ધ સુદમાં જન્મ મેળવી એક પ્રકાશ સામાજ્ય વિષટર્ ઈમેન્યુઅલને સમર્પણ કરી વીધુ, તે મીરની પાસે આજ ઘેર જતી વચંતે રસ્તાનુ માયુ પણ ન પાડે ! ત્હેમો ધાર્યુ હતો હુંદના દ્રવ્યથી અનેક મહાન ભરી દેન ને મોતાના બેઠમાં મોકલો શ્રેષ્ઠ મહા સમૃદ્ધિમાં જીવન માલત ! પરન્તુ એ નિષ્કામ સ્વદેશહિતેષીના આત્મત્યાગના દશાન્તથી તો ત્હેના તનિકાંદ પણ, કોઈની કોઈ પણ વસ્તુને હાથ સુદાં સમાવ્યો નહોતો. માત્ર ઘેર જતી વચંતે ત્હેના શુદ્ધવ્યવસ્થાપકે ત્હેને અપ્રિય સમાચાર આવ્યા કે આપણી પાસે હવે માત્ર ત્રીસ પાઉન્ડ રહ્યા છે—બાંજું સર્વ દ્રવ્ય સુદમાં સર્વેદ ગયું છે. જરા પણ ભય અથવા વિસ્મય મામ્યા વિના મૌરિયલ્ડો બોલ્યો : “વૈતો (Basso) ! મિન્ટા કર મા ! આપણા કૅપ્રેસ દ્વીપમાં પુષ્કલ અમાજ અને ત્લકલાં છે. આપને ત્હેને મોડેલેના (Matildalena) દ્વીપમાં વેચવા મોકલી દેશું.” મૌરિયલ્ડોને આ ઉત્તર સાંભળ્યો ધૈર્યે તો ચુપ જ પડ ગયો. મૌરિયલ્ડો જે દ્રવ્ય છેત્ને ધેરથી આવ્યો હતો ત્હેમાંથી થયું

યોદ્ધા જ, લેંદને આજે તે પ્રપુત્ર મને ધેર પાડો ફર્યો, આ'નાથી વધારે આત્મ-
ત્યાગીનું દેશાન્ત, જાન, વધારા મળશે ?

ગૌરિવલ્લીએ સમ્યાકાલે રાજા પસંદથી રાજા માગી ને ડૉક્ટરો નામની
હોટેલમાં રાતવાસે કર્યો, પ્રાતઃકાલ પન્થુનનોના શ્રોત્રાનિવાસ વચ્ચે વહાણમાં
બેઠા. જતા વહેતે અમેજ કાફલાના, અધ્યક્ષ, મૉનિટર, મંદેને (Munday)
મળ્યા ગયા. તેનું વહાણ-વૉશિંગ્ટન (, Washington)-મંદેના જહાણ
હનિવાલ્ તરફ ચાલ્યું. તે વચ્ચે હનિવાલમાંના સેનાપતિના સમ્માનઅર્થે તોપ
છેદવામાં આવી એ વચ્ચે, ગૌરિવલ્લીએ સેનાપતિનો પોશાક, પેરો દર્શો, માત્ર
કેંદે તરવાર, લટકતી, ન્હોતી. હનિવાલમાં જઈ મળ્યો ને, મંદેને કહ્યું “સેના-
પતિ, વહાણમાં વસા દુ, કેંમેરુ દીપમાં, જવા, સૈયાર, થયો છું, પરન્તુ જતા
પ્રેલા અમેજી વાવડાના ગૌરવ, પરનો મ્હારો વિશ્વાસ પ્રકુદ ન કર તો મફત
ચાક ઇમ, જાણી, આપને, મળવા આવ્યો છું ” પ્રમ - બોલ્યું, ગૌરિવલ્લી અતિ
વિનાતમાવે, અમેજ સેનાપતિના રજા છૂટી ચાલ્યો.

તદા, સરલતાથી ગૌરિવલ્લી રાજ્યનો અતિ રૂઢ અને ગૌરવપૂર્ણ અધિ-
કાર, પ્રજા એક સામાન્ય પ્રજાના પટે, અતિ દાનુભાવે પેતાના જીવન
માલના ચાલ્યો. દતિદાશમાં એના તુલના થાય ઇમ નથી, વપાર તો જુ, પળ
અદ્ભુત ઘટનાપૂર્ણ, ગૌરિવલ્લીના પાતાના જ, જીવનમાં આ થો મિત્તાકર્ષક
અને મદત્વસુવક બનાવ થાજે કોઈ ઠકાણ જોવામાં આવતો નથી. સ્તિધિલિ
અને, નેપત્સુને વિજેતા આજ છાલી હાથ ત્રિજન સ્થાનમાં ચાલ્યો જાય છે
પ્રમ, જાણી ચિકિટ્સ, રૂમંતુપલ્લુ હૃદય, પણ કુતરતામાં ટુપી ગયું, ગૌરિવલ્લીના
વિજય મેલવી આપેલા રાજ્યથી અને ધનથી, તે, આજ અતુલ સમ્પત્તિશાલો
યદ પચ્યો, છે, પણ એ રાજ્ય અને ધનનો શ્રાસ, કરો આપનાર આજે મિલ્કારાને
વેધે-સ્વદસ ચાલ્યો જાય એ મુદ્દય રાજાથી, સહન થયું નહિ. આજ એ

छीए, ते आकाइझा अने आशा बिमानाए जाते आ महागोभाग्यवान् वार
पुरुषना हाथे पूर्ण करी छे

“सत्य युवकहृन्द ! जे गौरवपूर्ण शौर्ययो इटाहीए जगतने विस्मृत
करी नायु छे ते संयने माट इगला तहमार सदानु ऋणी रहसे तहमे
रणक्षेत्रमा अनेक विजया मज्झ्या छे न हजी मेळवसो, कारणके युद्धमा
जय धवा ए रणवीरसत्य पर आधार राखेछे ने ए वीरसत्यनी तहमने दीक्षा
मळी चुकी छे. मैसिडोनियानी सेनाना जे वीरोए पश्चिमना विजयवृत्त
राजाओने पताजय समाख्या हुना, तहमना बराबरीमा तहमे आवी गया छे.
पछि आरणा देना आ अद्भुत घटनापूर्ण इतिहासमा हुमा पण एए उज्जु
पानु उमेरासे, कारण के स्हाटाही जे साकस्ययी आपणा पग बांधा लीधा
हुता, ते अ माटलो ताडी आपणे आपणा साक्ष अछशस्त्र बनरी लीधा छे
ए अछशस्त्रनी साक्ष पार हुना पण एक बार देवाइव नी छे, माटे वीर
बन्धुओ ! एज रहने तहमे जोशा के ए अलाचरीओ तहमारी समक्ष धुटनी
पेठ उडी जसो !

“अन तहमे इटालानी वीराइनाओ ! तहमने पगे लार्मने हट्ट छु
के निर्धोय शायला पुछाओ आलिंगन देओ ना कारणके एवा निर्धोय
पुछाओ तहमने निर्धोय पुत्रो प्रप्त धन सौन्दर्य नि वनभूमि आ इटालानी
पुत्रीओ धर तहने उणासय वीर सता ने नहि जणो तारहमास जन्म गया छे !

“अ मनुष्यो भीरु मतना प्रचार करनार हो से अ मारी पागधी प-
रायन करी जाओ वीजा दसोमा जाभा न ल्या दाउततो ओ तिररट्ट म रु-
तानो प्रचार करो हाल प्रमाणो पेस अ पोगा प्रप्रमु गया छे अ ते प्रो तो
सायण ! ए ये पन्धुमार बसस तेवार उ रहनी गाय आओ मधिपुत्र नि ध
पाइगु, पण जे प्र + गर्वभी आगग समु मासे त प्रता पर जावने पण कटास

करीशु हमने चरणे पक्षी हमनी पासे स्वाधीनता माटे भिक्षा मागीशु नहि.
 चेमना हृदय नीच छे, ते इटालीने दोरी शकसे नहि. नहि ! नहि ! करी
 नहि ! विधाताए इटाली पर प्रसन्न यह चिकटर ईमैन्युएल्ने तहेनो राजा
 बनावी आपणी पासे मोक्त्या छे, माटे आवा, आपने समस्त इटालीवासीओ
 तहेन बीटाइ उभा रहीए आबो, आपने तहेना वावटा नीचे उभा रहीए ने
 बादविवादाने भस्म करा नाछीए, आज्ञा आपणा मननो परस्परनो
 रागद्वेष अन्तर्हित यह जाओ !

" हवे म्हारो रणशब्द (Battle-cry) उच्चार छु. रहमे
 क्या अज्ञशत्रुपी सज यह जाओ ! १८६१ना मार्च मासमा दस लाख
 इटालीअनो हथिआर सजी न्हार नहि निकले तो इटालीमी स्वतन्त्रतानी
 आशा राखवा ए व्यर्थ छे ! तो पछा जाणजो के इटालीना जीवननी कोइ
 पण भाशा छे ज नहि ! छे ज नहि ! पण एम बनबु अशक्य छे !
 जे विचारनो आपने विषवद तिरस्कार करीए छीए ते विचारने
 बिना कारणे मनमा शा माटे स्थान आपवु ? १८६१ना मार्च मासमा, जरूर
 हरो तो फेमुभारीमा पण, आपने सर्व ययास्थाने एठटा यहनु

" कैलेंटिमि, पालमों, घॉल्टना, जेंड्राना, कैसल् फिशगों जने
 ईछानिया ए सर्व नगरनो प्रत्येक रहीश-जे भाइ, दास वा बायलो न होय ते
 निश्चय आपणी साथे आवी उभो रहेसे आपने सर्व ! आपने सर्व ! हु आ
 बसते मुक्तकठ बोलु छु के आपने सर्व पॅलस्ट्रोना महावीरने जलदी आवा
 मर्जाशु ने यथेच्छाचारी प्रभुसक्तिना मूळमा ज वा करीशु

"हे म्हारा वार बॉलण्टीअर सैनिक बघुओ ! तहमाए साहाय्यपी ज म्हे
 दस विख्यात विजयो भेळन्वा छे तेयी आज्ञा आ विदायकाले " मागे मगळ
 प्रवर्तो ! (Fare-bell) ' एटला शब्दो उच्चारता म्हारो कठ कथाद जयिछ.

સમ્પત્તિથી અને કૃતજ્ઞતાસૂચક ગૌરવથી તેને વિભૂષિત કરવાનો રાજાએ સકત્ય કયો 'તેને કેલેડોન્નામિનો રાજા (Prince of Calafimi)'ની ઉપાધિ આપવાની, ઇટાલીઅન્ સેનાના સેનાપતિ (Marshal) ને પદે સ્થાપવાની, એનન્સિયેટાના પ્રકાન્ડ ક્રૉસ (Grand Cross of the Annunziata) થી તેને મસ્તક વિભૂષિત કરવાની અને વાર્ષિક પાંચ લાખ ફ્રાંકની કપજનો જમીન આપવાનો ઈચ્છા પ્રદર્શિત કરી,—પણ એ માયાઢુ રાજાની એ સર્વ માગણીઓ ઉપકાર સાથે પાડી શકી તેણે રાજા પાસે માત્ર નિરજન શાશની મિહા માગી ને કહ્યું કે “ વિપતિને દિવસે પ્રાણ સમર્પણ કરે એ મારા વીરોને લેઈ રણમાં ઉતરવા તૈયાર થઈ રહ્યાં છે એક ગમે તે ધોરે પણ રહેને કદો મનમાં એમ ન લાગે કે હું અસતુષ્ટ ચિત્તે ઘેર જાઉં છું ” રાજાના મનના વિશ્વાસ દઢ કરવા તેણે માત્ર ‘ પિદમન્ડસેનાનો સેનાપતિ ’ એવી ઉપાધિ પ્રદાન કરવા કબુલ કર્યું, કારણકે સિસિલિ પર પહોંચ કરતા પહેલાં તેને એ ઉપાધિ હતી, અર્થાત્ સિસિલિ અને નેપલ્સના વિજયના કાંમત આ ઉપાધિથી વધા અતી નહાતી. ધન્ય-વીર ! ધન્ય રહાદ આત્મસમર્પણ !

ગૅરિબલ્ડીના જાવનનું આ જ સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થાન છે જો પોતાના હીંમતવાચ સ્વજી કરી ઇટાલીમાં આવ્યો ન હોત, અથવા જો તેને વહાણ સમુદ્રમાં ડુબી ગયું હત તો તેની કપા નવલકથાને વાચ્ય થઈ પડત. એક નિશ્ચય જામન કે જુદ ઈશ્વર જ ઇટાલીના ઉદ્ધાર અર્થે પૃથ્વીલોકમાં ઉતરી આવ્યો હતો ને અલ્પ કાલમધ્ય આંતુ અદ્ભુત કાર્ય કરી ચાલતા થયો ! કારણકે આંવા કાર્ય મનુષ્યને અસાધ્ય છે એમ થયું હત તો નિશ્ચય ગૅરિબલ્ડીની મૂર્તિ ઇટાલીમાં દેવભાવે પૂજાત પણ ઘટનાચક્ર કરી ગયું ઇટાલીના સપૂર્ણ ઉદ્ધાર કરવા ગૅરિબલ્ડીનું મન ન્યાકુલ બની ગયું અને થાકા જ દિવસોમાં તે કરી ઇટાલીધેત્રમાં ઉતરી આવ્યો સ્વર્ગનો દવતા ઇટાલીના મગલ અર્થે સ્વર્ગ

छोरा फरी एक बार इटासीखेत्रमा उत्तरी बान्यो ने घटनाचरुपी मानवी-
 भाव पाम्यो । हायं । शा माटे एम थयु ? स्वर्गनो देवता स्वर्गमा केम
 न रह्यो ?

प्रकरणे २२ः

गॅरियलडीनुं कोप्रेरादीपमां जयुं; पाछुं ट्युरिन् जयुं; सि-
सिलिनी च्हडाइनो वार्षिक महोत्सव; केयोरनुं नृत्युं; सेनापतिनुं
फरीवार कोप्रेरामां जयुं; रोम् पर च्हडयानो तयारंगमो; राज-
फुमारोने लेइने दक्षिण प्रदेशमां जयुं; गॅरियलडी प्रति राजानां
आक्षाने त्हेनुं उल्लंघन; रोम् पर च्हडाइ अने अँट्रॉमोण्डेनुं युद्ध;
गॅरियलडी अने त्हेना पुत्र मिमोटोनुं घायल थयुं; केद पकडायुं;
त्हेना प्रति विश्वजनीन सहानुभुति; रेंट्रॉ-माधिष्ठित मन्त्रो-
सभायुं पतन; गॅरियलडीनुं फरी घेर जयुं.

गृहे देवताओं ने भेटी पोताना प्रिय अश्वने जोवा गयो स्तेमना भैं
पर आदरणी हाय फेरवषा जोग्यो अन तहम्ने गळ्या चन्वन दूर कयी.
गैरिवल्ही स्वतंत्रताप्रिय हतो, माटे ज चंधाने स्वगन करवामा ते आनद
मानतो. अनेक दिन पछो आज प्रभुन जाई घोडा आनदे नाचना लाग्या.

गैरिवल्ही युगोप्धी दाणा दळवानो घंट (Mill) लेतो
आप्यो हतो; तेनाया पोतानु ग्राम्या जीवन शक् कर्यु. पण ए निर्जनताम
तेने बहु दिवस ठीक लाग्यो नहि रोम्—जगतनी आराध्य राजराजेधरी
रोम्नगी हजी इटालीमा जोडी शरुड गहि, हजा तेनी प्रजा पोपना
अत्याचारणी हुरी क्षणी नहि, ए चिन्ता स्तेने गिरतर दग्ध बग्या लागी
ए चिन्ताधी सुझे आहारविहार पण यतो नहि. आधी ते थोडा दिवस
पोताना निर्जन द्वीपमा रही, इ स. १८६१मा एप्रिल् मासनी १८मी
तारीखे ट्युरिन् नगरानी महासभानो संनामद थयो तहणे पंतानो जुनो
काल वर्णनो दगळे अने भुखरा रगनी टोपी घेया हता असंख्य दर्शक-
जनोना जयध्वनि बघे, महासभामा प्रपक्ष कयें. शपथ श्र आदि क्रियां.
काण्ड पताधी आज फ्लेवार्को महासभाना आसन पर बेठो. रिक्मे लो
(Ricasoli) नामनी एक सभासद दक्षिणमेनो प्रतिता व्यवहारन
प्रष्ट करा भावी कायप्रणाली मध्ये एक भागन कर्तु गैरिवल्ही पण तहेनु
अनुकरण करी पोताना बोलण्डीअर सैनिको प्रति कुव्यवहार चलाव्यापी मत्री
समितिन तिरस्कार आप्यो, ने भय देखाव्या के मविष्यमा जो एमे थशे तो
वस्तुते अंदगेअंदर विप्रद जागशें आधी मन्त्रावर चेंचार् वासन परथा
सभो थयो ने बोल्यो “ हु ए टावाने स्पष्ट रीत धिहारा कडाहु छ ” महा
सभाना बोलहल बह रलो मन्त्रीओ अने संनामदो उभा यद गया ने
सभापति टोपी लेइ खलतो थयो. गैरिवल्हीना बारवाया तेनो पाछो बळ्या

मन्त्रीसामेति प्रति पोते कठोर मर्यादा व्यवहार क्यों माटे त्हेणे थमा मागो
 सेनापति विविधयोए उत्तेजनापूर्ण एक भाषण कर्तु ने स्वजातिप्रेम, स्वदे-
 शानुराग अने एकता साधवा गद्गुजरी भूछी जवानी अने परस्परान क्षमा
 आपवानी गौरिवल्लाने अने कैवॉरने भलामण करी. कैवॉर बाल्यो " हु
 गौरिवल्लाने बराबर उत्साह आपतो आब्यो हु अने त्हेनो बॉलण्टीअर सेनाने
 बनी तैदली मदद करतो आब्यो हु " गौरिवल्लाने उमो यह बोल्थो, " इ ए
 १८५९मा कैवॉर जे जे कर्तु छे त्हेने माटे हुसजने माटे कृतज्ञतापाशपी
 बंधायो छु, परन्तु त्वार पठा त्हेणे म्हारा अने म्हारा बॉलण्टीअर सैन्य प्रति
 जे कुप्यवहार चलाब्यो छे तेथी ज मात्र म्हारे आ महासभामा त्हेनी विरुद्ध
 बोलबु पढेछे. " आ बसते कैवॉरना दोषो त्हेणे कोमल भावमा प्रकट
 कया पोताना सैन्य प्रति जे जे व्यवहार चलाववामा आब्यो हतो ते त्हेणे
 एके एक प्रगट क्यों अते ते बोल्थो " उयारे म्हारो देश विपत्तिमा थाकी
 पदसे त्वारे हु अवश्य बराता स्वाकारीश, परन्तु जे अनुप्ये म्हारो जन्मभूमि
 परदेशीओने सोपी दीपी छे त्हेनी सावे हु हाथ मेळवी शङ् ? कदी नाई !
 समरसबिब जणावे छे के सभ्य इटलीमा राजानी सत्ता तुडी पडवाना भयपी
 ज हमारा सैनिकाने पदच्युत करवामा आब्या हता. परन्तु जेने ए प्रदे-
 शनु शासन करवानो अधिकार आब्यो हतो त्हेना बचन म्हाणे बचारे मान्य
 छे. हु मुफकटे कहु म्हुं के सभ्य इटलीमा राजसत्ता तुडी, पडवानो जरा
 थ समब न्होतो—ए शक ज अस्याने हती अमुक पुढवना यश कीर्तन
 करवानो म्हारो अभिप्राय नपी, परन्तु हु म्हारा गौरवो रक्षा करवा तो
 तैयार रहेबानो "

आम संचरितके क्या पछो ते दिवसनी सभा बरखास्त यह बीजा
 का प्रश्न पर विचार यह शक्यो नहि.

राजाए आ बात सांभळी, ने त्हेणे ट्युरिन्पी छ सात माइल् पर थावेला पोताना मोंकालियेरी (Moncalieri) नामना महेलमा कॅवॉरनी साथे भेटो करावा गॅरिबल्डीने बोलाव्यो. राजानी आज्ञाने मान आपी ते त्या गयो. राजा ते बनेनी साथे राज्यनी अतर्क्यायलीं सबंध विचार करावा लाग्यो. कॅवॉरे अंतर खोली अति सरळताथो गॅरिबल्डीने पोतानो अभिप्राय दाखव्यो. आपी गॅरिबल्डी सतुष्ट थयो अने मनोचरने आर्लिंगन बांधु. संध्याकाळे राजाए सेनापति सियाल्डिनि साथे गॅरिबल्डीनो भेळाप करावी आप्यो. सियाल्डिनिए कष्ट के “ म्हणे साधारणतान्त्रिक पक्ष पर सदा तिरस्कार छे, कारणके तेभो रक्ष्यशून्य अने शास्त्रिनाशक छे, आधी तेभो राज्यनु अनिष्ट करनार छे, माटे ज म्हें त्हेमारा सैनिको प्रति एंवा कठोर व्यवहार कर्यो हतो. ” गॅरिबल्डीए उत्तर आप्यो के म्हारा सैनिको एंवा सन्नेहने संपूर्ण अयोग्य छे; आम बोली त्हेणे पोतानी स्वाभाविक सरळतायी सियाल्डिनिना गुणानुवाद गाथा लाग्यो ने त्हेने आर्लिंगन देह बोल्ह्यो: “ जो इटालीने म्हारी सहायतानी ईच्छा हथे तो हुं त्हेनु रक्षण करवा तैयार रहीश. म्हारा जीवननी एक भाग आकाङ्क्षा वा कामना ए ज छे के जेभो म्हारी पेढे म्हारी जन्मभूमि इटाली पर स्नेह राखे छे त्हेनी साथे जननीना उद्धारमा म्हारो प्राण समर्पण करवो. ” धन्य गॅरिबल्डी ! धन्य त्हाणें माहात्म्य ! धन्य म्हारा जीवनतुं लक्ष्य !

आम कथावार्त्ता कर्या पछी गॅरिबल्डी, मार्क्विस् पॅल्लिक्विनी टिपोलिज्योरना विलास भवनमा गयो.

गॅरिबल्डीए इ स १८६०ना मे माघनी पांचमी तारीखे सिमिडि पर च्छडाद करी हती आज इ स. १८६१ना मे माघनी पांचमी तारीखे छे. जीनोआवासोओ ए घटना सगारी आजे वार्षिकोत्सव करवा गांदा गाथा

यः गया वरसाद वरसतो हतो ने पुष्कळ ठडो होता, तोण पदर हनार जीनोआवासोओ 'गॅरिबल्डाना भानस्मरणाय,' जे स्थळ्या सिमिलि 'जवा वदोण ह्काया' हतो ए स्थळ पकडा यथा ए स्थळ नारया त्रण। माइलने अतरे आवेलु हुनु ज स्थळ छवग्नो गम मुरी गॅरिबल्ड 'युद्धनाया' काल्यो हंतो त स्थळे ते बारना मानमा एक स्मृतिमंदिर' वद्याववाना तैजाराआ करी सब तायथानेकोए ए स्मृतिमंदिरना भोताना पयगा पर पुण्यवृष्टि करी, 'गॅरिबल्डिया, मेरारी, ग्वीराजी, मॅरी मारा आदि बीराए उनेजनापूर्ण भापणाथो यात्रिकोनै स्तम्भ बरी नारया मॅरी माचिण, गॅरिबल्डानी साथे जे एक ह्पार वारो सिमिलि पर चहडाड लई गया होता, त्दमना वीगस्वनीं अने शांमसमर्पणा प्रशमा करी ते बोव्यो के "रिवरा (Riviera) नदीनि तीरे बावला ए मुरम्य स्थानया ज्यारे तेआए कुच करा त्पार तेओ मान एक ह्पार ज वारो होता परन्तु ज्यार वॉस्नो नदीन काठ जावा उभा, त्पारे त्दमनी सेनामा त्रास ह्जार वारो पकड घवा प्रथम ज्यारे तेआ अदीया निकडया, त्पार एम ज लागंतु' हतु क तेओने पयगाथानी पेट पाया दवामी आवरो, परन्तु 'तअ ए' पाताना त्रयस्तम्भ स्थळ पक कराड मनुष्याने आपणो राज्यमा मळवीं दाया छ एकाग्र अने अविचलित इन्डोशविनी भापणेने आ ज स्थळ मपूर्ण अनेमव मळ छे। आकी ज आपण भाविप्यमा विरह आरमवान माइछ करा सकासु " सिमिलि शत्रानो वार्येक महान्दव जो नाआना पडे इत्याना मनस्त नगतो पयया

आ महत्त्व पडा एक महिला ज मर्त्रीचुदमणि चॅचोर् खी दिवमनी पोरणी मृत्यु पान्या ज्यार वैद्य त्दना जावननी आशा छडी त्पारे राजा त्दो छेका चमेत मळल गयो चॅचोर्ने 'त रगव चेना' होता रागी जइ त्दपे निर्दोष नियागेलोन् प्रपा रामे वात ब्हाडा " तथा

સુદ્ધિમાન છે, તોપણ નીતિપ્રદ છે; પરન્તુ એ' દોષ એ'મનો નથી—ઉત્પીટક
 દુરાચારી ફાર્ડિનન્ડનો છે.” ક્ષણ કોલે વિધામ' રેડ પરાં' ચોલવા લાગ્યો.
 “આપણે' રહેમને' એ' સુ' મોતિશિક્ષણ' આપવું ક' તેથી' હેમના' ચરિત્રના 'સર્વ' દોષ
 નાશ' પામે' હવેથી' આપણે કોઈ નગરને' જોરજુલમથી કબજે કરવાં નહિ;
 કારણકે ચલેથી તો વધારે' વશ કરી' શકાય'.” “ ચોલતા ચોલતા પાકો' ગયો;
 જરા' વિધામ' સડ' ફરી' ધોલકો' લાગ્યો.” “ ચેનિમ્નો' ઉદ્ધાર કરવાના વિચારને
 મ્હારો મત' મૌરિવલ્દિને' સર્વે' રીતે મળતો છે, પણ ટ્રાઈરલ્' અને ઇસ્ટ્રીઆ
 (Istria) હમી પણ એકં સુરુપેની' પાટ જોવાં' જોઈએ' ” થોડી વાર શાન્ત
 રહી' ફરી' ધોલકો' “અમેરિકાના સ્વાધીનતાવિપ્રહનો અભ્યાસ કરવાથી મુન્નહ
 દેઈ' સ્ટ્રેટ્સ પ્રતિ મને પ્રગાઢ ભક્તિ હસત્ર પદ આવા હતા, પણ હવે એ ભ્રમથી
 હુ' મુક્ત' પયો' છુ.” અર્જન્ટ રિફોર્મોલી (Argentino) અને ફારિની (Farini)
 એ બે' જણે' તરફે' આમળી કરી સંજ્ઞા કરી કે' મ્હારા પદને યોગ્ય હો' બે' જણ
 છે જોત' જોતામાં' ત્હેના સર્વે' સારાર' પર મૃત્યુની છાયા પડવા લાગી પુરોહિ-
 તોએ' ત્હેના સારીર' પર મુગધિત પદ્મધોનો હેપ કરવા માંલ્યો. કૅંઝોર્ પુરોહિ-
 તના હાથ દરીઘો લેલ્યો ” વન્ધુ ! વન્ધુ ! આ સ્વાધીન રાજ્યમા' હુ' સ્વા-
 ધાન ધર્મગ્રંથાલી રાગા' ચાલ્યો જાઝુ ” આ' એ મદદા વુદપના અતિમ
 શબ્દો હતા થોડી મિનિટ્મા મર્વે પતી ગયું. સ્વદેશાદિતંત્રી કૅંઝોર્ સ્વદેશ
 સત્રથી વિચાર કરતાં કરતાં મૃત્યુલોક ત્યજી ચાલ્યા ગયો ! પોપ' ત્હેને
 ધર્મચ્યુત અને જાતિભ્રષ્ટ કહ્યો' હતો તથાપિ ત્હેના' દેહને માટા માન' સાથે
 રાજકોટ સમાધિસ્થાને વિા' અડચણે દાટવામાં આવ્યો પોપના' ગવા મુઝાઈ
 મરેલા તિરસ્કાર ય્જતા' ત્હેનું નામ રૂપિદામમાં જ્વન્ત અશ્વરે' કાતરાડ રહ્યો

કે. પોરે વત્તાવલા લે મર્નાઓમાના એઠને-વેરન્ રિક્કોમોલન કૅંઝોર્ને
 નાદરે જ્ઞાન અસાત્યને પદે સ્થાપનામા આવ્યો હવાઈ પ્રતિના અવિચલિત

સ્નેહને માટે તેમજ અસાધારણ રાજનીતિ કુશલ્યતાને માટે એ પ્રસિદ્ધિને પામ્યો છે, તથા આ ફેરફારને લીધે બહુ હાનિ થઈ નહિ.

એવામાં મૉરિયલ્ડને શારીરિક અસ્વાસ્થ્યને લીધે પાટુ કૅમ્બ્રા જન્મ પશ્ચિમ પોતાના અતિ પ્રિય કાર્યો દ્વારા શારીરિક અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરવા ત્હેને સકલ્પ કર્યો. પ્રાતઃકાલમાં ઉઠતો ને હાજરી કરી ચર્ચા સુધી હેતરમાં કામ કરતો. ચર્ચા પેર પાછો આવતા ને મૉન કરવા બેસતો ત્યાર પછી પત્ની સસલામા ને કથાવાર્તા કરવામાં કેટલોક વચ્ચત જતો સ્ત્રીજાતિના સુસંસ્કારનો વધારવા તે સદા તત્પર રહેતો, તેથી તેના પ્રકારની સમાજો સ્થાપવા સદ્ગુણી સ્ત્રીઓને સદા ઉત્તેજિત કરતો. સ્ત્રીજાતિના હિત-કર્ત્રી સમાજ (Ladies Philanthropic society) નું સમાપતિત્વ પ્રદર્શન કરવા ત્હેને માર્શનેસ્ પૉલાથિસિનિન એક કોમલમાનવપૂર્ણ પત્ર લખ્યો હતા. દારિદ્ર સ્ત્રીઓ અને ત્હેમના સન્તાનસતતિની અવસ્થા સુધારવાના હેતુથી એ સમાજ સ્થપાઈ હતી. ત્હેને એ પત્રમાં લખ્યું હતું કે “ સારા ધરની સ્ત્રીઓના શરીર સારા નથી રહેતા, ત્હનું મુખ્ય કારણ એ છે કે તે કદ કામ નથી કરતા. જો તમારું દાનડું સ્ત્રીનાં દુઃખ દૂર કરવાનું પરિહિતમત છે, તો ત્હેમની શારીરિક તેમજ માનસિક સ્થિતિ સુધરે. એક વાર જો શરીર પર મન અધિકાર મળે તો શારીરિક અને માનસિક બધું આપોઆપ આવે. હૃદય સહિત ધર્મ કરશે. એ જ્ઞાને પરાયણ મસ્તક નમાવવા બરાબર છે. જેઓ એ નિયમનું અનુલન કરે છે તો જ્ઞાને નિયમનો ભગ કરે છે. તે મહા પાતકી તમજ નરકના અધિકારી બને છે, ત્હનું શારીરિક અને માનસિક સુખ નાશ પામે છે. કર્તવ્યપાલનરૂપી આત્મપ્રસાદથી સસારજાવનનું સુખ વધુ વધે છે ” આવા વાક્યોથી ત્હેને એ સદ્ગુણી મહિલાને ઉત્તેજિત કરવાના પ્રયત્ન કર્યા હતા.

નેપલ્સની શાસનસમિતિ ત્યાંની સેનાની પ્રતિષ્ઠા અને પગારના સંબંધમાં અયોગ્ય વ્યવહાર કરવા લાગી; આ સાંમઘી ગૌરિવત્સી વિરક્ત થયો, ઝીંઝી નિયમિત શાસનસમિતિઓની પેઠે એ શાસનસમિતિ પણ પોતાની સજીવતા અને સદ્દયતા ધીરે ધીરે સોજા લાગી. પુરોહિતોના સંપ્રદાયના તેમજ જુના રાજ્યના અધિકારીઓ આ નવા રાજ્યની સમિતિના સમાતલો હતા, તેઓ રાજ્યક્ષિત્તે કોરે મુઠી પોતાના સ્વાર્થસાધનમાં જ નિરતર મચ્યા રહેતા. ઝીંઝી અનેક તરેહના અત્યાચારથી શુરૂપૂર્ણ રાજ્યો નેપલ્સની શાસનસમિતિ પર ગુસ્સે મરાવા લાગ્યાં. ગૌરિવત્સીને કાને લાગ્યાં થાતો દરરોજ આઘ્યા કરતી ને અન્તે તે ક્રોધથી અગ્નિવર્મા થઈ ગયો.

નેપલ્સની સર્વ પ્રજાના મનમાં ગૌરિવત્સી પ્રતિની અક્ષિ આજે પણ હદ હતી. તેઓ એક પ્રકારે ગૌરિવત્સીના સપાસક હતા. તેઓએ તેના પર આ પ્રમાણે પત્ર લખી મોકલ્યો હતો: “નેપલ્સની પ્રજા પત્રદ્વારા તમારાં દર્શન કરવા આવી છે. પ્રત્યેક દિવસે, પ્રત્યેક કલાકે ને પ્રત્યેક મિનિટે ભગવાન પાસે અમારા પિતા જોસેફ ગૌરિવત્સીની શુભ કામના માટે પ્રાર્થના કરાવે છાં. ત્હમે અમારા હૃદય પર અધિકાર મેલ્લી લીધો છે અમારાં બાલ્યવચ્ચાં આપને હરષદી યાદ કરે છે. પ્રાર્થનાસમયે પરમકૃપાકુ પરમાત્માની સાથે આપનું નામ સંગઘાપ છે. ત્હમે અમારા પિતા છો. આપે એકલાં જ દુઃખ તથા થાકથી ન ઢરતા આત્મજીવન દેહ અમારી જાતિના અસહ્ય લોકોનો સદાર ક્યો. ત્હમારા પર હજી એ અમારી આશા રહેલી છે, ત્હમારા પ્રત્ય અમારી કૃતજ્ઞતા અચલ છે અમે પુરુષપરપરાથી-પિતાદ્વારા પુત્રમાં—એ આશા અને કૃતજ્ઞતા સજીવન રાસતા રહીશું. અમારા હૃદયના મર્મસ્પર્શમાં જે સ્વર નિકલે છે તે સ્વરને આકાશવાયુ વહન કરી કૅપ્રેસા દ્વીપમાં આપનાં સમક્ષ લેદ જાઓ! ગૌરિવત્સી ! અમારા પ્રાણેશ્વર ગૌરિવત્સી ! અમે કામના થાક્યે આર્શીવાંદ

देइए छोए के त्हेमे दीर्घजीवी - पाओ । ” ए। पत्र : सर्वथी प्रथम ईनेपल्सना
नेसनेल् (Nazionale) नामना पत्रिकाया, प्रसिद्ध - थयो. - गॅरिबल्दी
नेपल्सवासाओना इदयनो अधिष्ठता दवता हतो, ते आ। पत्र - द्वारा स्पष्ट नीते
ओइ - शक्य छे.

गॅरिबल्दीना, कृषिकार्यनी, प्रीमे धीमे, लजति थवा छगी ते, धीमे धीमे
बधारे, जमान खेहतो गयो. त्हेने खेतावादी बहु ब्हाली छे. एम जाणी - अमे
रिकाया, इरलैण्डया अने बीजा देशोमाया त्हेना, भक्ता खेतीना विविध प्रका.
रना यन्त्रा मोकलानवा लाग्या. ए. बपा, धनाया, त्हेनो महभूमे अथो, बेट
लीला वाटा जेथो यह गयो त्हेनी, खेती जेवा अनेक, देशमाया - त्हेना मित्रो
कॅप्रा बटमा आववा लाग्या. त्हेनो स्वभाव एवो सुशील हतो के. त कोही
साथे, कठोर भाषामा बात करतो, नहि. बचानी साथे, स्नेहभावे वातचित
करतो. नेपल्समा, फर्दिनण्ड खबधे कई बात निकळती, त्पारे त्हेना पर
कई दोष नः मुक्ता, अत्याचारनो प्रथो दापः त्हेना, मर्त्यवर्ग पर, मुक्तो.
खतावादी, श्रवा आवेल मित्रो, साथे यतो करवामा - रहना, भूम्य, कलको
नाश पामता, पण तेथी ते कदा निरक्ष यतो. नहि, कारणक अतिपिच्छा.
रन अन वास्तालापद्वारा झान - मेळवचान एण पोठाना जीवतनु, एक मुख्य
कर्तव्य मानता

त्हेने मर्यादा - चारे - आमुएया जेम मित्रो आव्या करता, तैम, त्हेना भ्रष्टो
तरफया विविध भेटो एण आव्या करती. केटलीक, भेत्तो, बहुमूल्य, दावापी
त्हेने इतिकर यह सबती नहि, तेथी ते प्राणी - बालतो ने एम - करी मोकत -
नारना मन कुसबतो एक दिवस एक उदार सदस्य, भार, कीमतना एक भेट
सेः गॅरिबल्दी साथे आब्यो. भेट जाईन सदर सेनापति बोल्यो : महारथ !
ओ म्हेने यतोप - आपवाना इच्छायी आ भेट लाग्या हो सा हु कहु हम करे.

ऑस्ट्रियाना एक प्रदेशमा प्रजाजनो भयकर दुष्काळयी पाँदाय छे, म्हे त्हे-
 मता दुष्कानिवारण फदमा मात्र एख्खो म्हेँदु, भोकल्हा छे ? एयी, वभारे
 मोकल्हानी म्हारी - शाक्ति नयो आप जो आभेटने, वेची ह्वेना ताना ए
 पदमा मोकली आपसो, तो हु आपसो सदानो कर्णा-यइ र्हीश.” एक दिवस
 गैरिबन्धनी पाछळ ऑस्ट्रियनो अशनुभावे एवा तो धाया, हुता के रहेने
 पोतानी प्राणप्रिया आनिधना मृतदेहने समविषय कर्था चित्त होठु पञ्चु हट्ट.
 ए सर्व हकीकत आ सदगृहस्थ जाणतो हतो, तैथी विस्मयभावे बोल्थो —
 “पण तेथो तो ऑस्ट्रियनो ने ?” जगद्रेमी सुदार गैरिबन्धोए उत्तर आप्यो.
 “आँवा निचारपी रहमे क्राइस्ट्ना उपदेशने व्यवहारमा मुक्ती भव्थो ? त्हेणे
 तो सर्वेने साटे पोतानो प्राण समर्पण कर्थो हतो ने ? त्हेणे तो ए ज. मतनो
 प्रचार कर्थो छे, के समस्त जगतनी मानवजाति एक बीजाना आइयेन छे.
 ऑस्ट्रियनानी आसनप्रणाली एवी गिष्टुर ज होव तो, त्वेनी प्रजानी तो
 आपण वधारे द्या आमा जोइए, एसा एमनो शो दोष ?” आ कसा
 साभळी सेहो सदगृहस्थ विस्मित नेत्रे गैरिबन्धोए मुख सामु जोइ रथो.

रोमने इटालीना राज्यमा ओळा देशाने देशना समस्त नगरो एक-
 शास्त्रे राजाने भलामण करवा लाग्या प्रधान अमात्य रिकेमेलेली पण प्रजा-
 भर्गना मतने ठकी आपणा लाग्यो. बिबहर् ईमेस्पुएले जणु के, प्रजावर्गना
 ए प्रवाहना गति अटकथी अशक्य छ, तथापि बने त्हेटलो प्रयत्न करवानो
 सकल्प कर्थो ते ए समये क्लॉरेन्स्मा हतो क्लॉरेन्स्वासीओए पण राजा
 पासे जइ रोम सेवानी प्रार्थना करो राजाए उत्तर आप्यो — “गृहस्थो, आप
 एटला बघा अधीसा न याओ. शान्ति पकडो. हु त्दमने खुले दिले कहाँ दक
 छु. के रोमनु सूत्र हाठ बहु गुचवाइ गयु छ, पण कापा नाह्यायी त्वेनो निहाल
 भावे एम नया, ए तो धार धारे उकेलवु पट्ठे, पण ए टकेलता बार लाग्यो.

ક્રિસ્ટમસ(Christmas)ને દિવસે ગૌરિવલ્લીને ધન્યવાદ આપના ટ્રીચિના (Trichina) નગરની પ્રજાએ ગૌરિવલ્લીને એક પત્ર લખ્યો, તેના ઉત્તરમાં તેણે લખ્યું કે “ આજ પ્યાન દેહને મ્હારી કયા સામલો આપે સર્વ પ્હેલા વિપ્લવવાદયે ડરામ્યો હતો ને આપે સર્વથી વધાર કષ્ટ મોગવ્યું છે એ હુ જાણુ છું ત્હમે હજી પણ રણસપ્રામનાં ઉત્તરશે એમાં શકા નથી રોમના પુરોહિતો અને તેના સમયેકો ત્હમને કશું દેશે એ પણ હુ જાણુ છું તેઓએ એમનો વધ કર્યો છે સમાનુ માનમક્ષણ કરા તેઓ મળે વધ્યા છે, પણ હવથી તેમને જીવતા મનુષ્યનુ માસમક્ષણ કરવા દેવામાં આવશે નહિ હુ આપની સાથે સત્વર મઠી જવાની આશા રાખુ છું, એટલા સમયમાં આપ બહુશક્તિથી સંજિત થાઓ, ચારે વાજુના પ્રદેશવાસીઓને પણ શક્તિ કેવાનો ઉપદેશ કર્યો કરા વહી જોઈ સંશે કે પુરોહિતોની રીં દસા યાવ છે! મ્હારું આરંભેલું કાર્ય ઉપાદી લો, ઇટાલી અને યિક્ટર હિંમન્યુએલના મામનો અવવાદ ડઠાવો એણે જ આજને આટલા પ્રવલ્લ કર્યો છે. ”

નવા વર્ષના અભિનન્દન પત્રોના ઉત્તરમાં રાજા લખે રીતે બોલ્યો “ ઇટાલીની સ્વાધીનતા સર્પૂં કરવા દેશને નવું પ્રાણસમર્પણ કરવું પડશે ” ફ્રોંન્સની પ્રજાને દલ વિશ્વાસ હતો કે ગૌરિવલ્લી કોઈ નવા વિપ્રદનો સકલ્પ કરે છે અને રાજા પણ તેની સાથે એકમત થઈ કાર્ય કરવાની હિંમ્મત રાસે છે. ગુવરાજ પણ એક સભામાં બોલ્યો હતા કે કોઈ વિપ્રદ આરંભતા તા સમસ્ત ઇટાલીના પ્રત્યેક પ્રજાજન હથિયાર સજશે એવો મ્હને પાકો વિશ્વાસ છે. ”

તે વસ્તે પ્રધાન અમાત્યના પદ પર રૅટાઝી (Rattazzi) હતો તેણે પત્ર લખી ગૌરિવલ્લીને ટ્યુરિન આવવા પ્રાર્થના કરી રોમ પર પ્દરાદ ટેંક જવામાં સર્વ સહાયતા આપવાનું માથે નાખું સ્વગમ્મતિથી એણે ટાણ-વામાં આવ્યું કે કોઈ પણ વિદેશીય રાજશક્તિને અર્તાવિયમાં હસ્તક્ષેપ કરવા

દેવામા આવશે નહિ, અને રોમને ઇટાલીની રાજધાની કરવાની પ્રજાજનોની જે ઇચ્છા છે, તે ઇચ્છા પૂર્ણ કરવા સર્વ પ્રકારના પ્રયત્નો કરવામા આવશે. એવું નક્કી કરીને મૉરવલ્ડી ટ્યુરિનથી જીનોઆ ગયો ને ત્યાંથી કૅપ્રેરા ગયો. જીનોઆના લોકોએ ત્હેને આદરસત્કાર સાથે વધાવી લીધો ને વિદાય કર્યો.

યુવરાજને અને બીજા રાજકુમારોને લેઝ પાલમોં તરફ પ્રયાત્ન કરવાની ઇચ્છાથી જુનું માસના અંતભાગમા મૅરિબલ્ડોં કૅપ્રેરાથી ટ્યુરિન ગયો. તે આવે છે જાણી પાલમોંની પ્રજાએ અને નગરસમિતિએ પોતાના પર થયેલો અપકાર તેમજ ત્હેના પ્રતિની મત્તિ અને કૃતજ્ઞતા પ્રદર્શિત કરવા સ્થાને સ્થાને ઘોષણાવત્રો વ્હોંડે લીધા. માન આપવાની સર્વ તૈયારીઓ કરી લીધી. દિનાક્રિયા નામની હોટેલમા આવી તે હત્યોં તે સમયે પાલમોંના અમલદાર નગરજનો મકાનની આજુબાજુ ઘોંટાડ ચલ્યા ને ત્હેના દર્શન માટે ચીત્કાર કરવા લાગ્યા. મૅરિબલ્ડી ત્હેમના ચીત્કારથી અસ્થિર થઈ સ્થૂર અગાશીમાં આવ્યો ને બોલ્યો: “ પાલમોંવાસી બન્ધુઓ ! હું ત્હમને અભિનન્દન આપુ છું. શાપને વિગતિને સમયે દુઃખ ધોજાને ઓછ્છી લીધા છે. જો કોઈ સ્થાનની પ્રજા પર સ્થૂરો વર્ગોં સ્નેહ હોય તો તે ત્હમારા પર છે. ત્હમે રણક્ષેત્રમાં સ્થૂને જે સહાયતા આપી છે તેથી ત્હમે ઇટાલીની કૃતજ્ઞતાને અને સમસ્ત પૃથ્વીની પ્રશસાને પાત્ર પયા છો. હું સભ્ય કદુ છું કે ત્હમારો ઉચ્ચભાવથી સ્થૂત હૃદય પીગલ્લું જાય છે. ત્દમારો સ્નેહ સ્થૂને રવાવી લે છે. હું ત્હમને અત્ત કરણપૂર્વક અભિનન્દન આપુ છું જાણજો કે હું ત્હમારી સાથે રહેવાનો છું—ત્હમને ઇર્ષાને દાલ તુરત તો જવાનો નથી ”

બીજે દિવસે મૅરિબલ્ડી રાજકુમારોને લેડને પોતાના પુરાતન બન્ધુ મૅંજોંવિમિનિ અને નગરના મેયોર્ સાથે સેનાપ્રદર્શન જોવા ગયો. રાજકીય ક્રેનાના બે વિભાગ વચ્ચે દુઃખ પ્રકાશક કૃત્રિમ યુદ્ધ કરવામા આરંભ્યું.

रुग्मग वे लाख प्रजाजनोओए प्रदर्शन वखने गोरिव डीने स्नेह भाये घेरा लाखो । हमने उत्तेजनापूर्ण वाक्योयी इटालीनी एकता साधवा उपदेश कयो ते बोल्थो के “ जाणजो के इटालीना वे मनुष्यो हमने कदी छेतरसे नहि एक चिकटर् इमैन्युएल् अने बाजो हु रोम् अने वेनिस् थोडा ज वपतमा एकात्म इटालीमा जोडाव, परन्तु से कार्य साधवाने माटे प्राणसमर्पणना जरूर छे इटालीने एकत्र करवामा आवशे ज । आवशे ज । आवशे ज । । । ”

गोरिवन्डी पालमोपी ट्रेपेनी (Tripani) अने लाया मार्साल (Marsala) गयो मासालानी समस्त प्रजाए त्हेने एकप्राण अने एकदेहे मान आप्नु अन ‘मार्सालानो हीरो (The hero of Marsala)’ ए’वी उपाधि आपी नगरनो मेयोर् (Mayor) अने समिति (Council) जातीय सेना लेड-सेडवा अने मान आपवा चार पाव माइल सुधी सामे गइ हती नगरना मकानो पर बावत्र च्छेदायवामा आब्या हता, अन कैथड्रू खूने शगगारा यात्रकमइछा त्हेने मान आपवा तैयार थइ रही हती आब्यो एन्ले तेभाए महा आनदधी सत्कार कया ने आशार्वाद आपी कल्याणसुचक भगवन्तोत्र गावा छग्या संगीत पूरु भया पछा एक पुरोहिते वेदा पर च्छेदी गोरिवन्डी समथ ए’नु एक हृदयग्राही भाषण आप्नु के ते समाप्त भता गोरिवन्डी त्हेने भेटा पख्या ने बोल्थो के “सरस्वर आप ३ फ्राइस्दना वधार्थ प्रचारक छी ”

ह्यारपछी नगरवासाओ त्हेने अवर्णनीय सत्कारथा राजमहेलमा लेइ गया, त्या एक वेदिका पर उभा रहा गोरिवन्डीए प्रशान्त अने गुदगभीर स्वरो भताना ब्रह्मा “ इटालीनी एकता ” ए विषय पर उत्तेजनापूर्ण भाषण आप्नु “ आपणी माता इटाली देवीनो छाती परदर्शनाची

धोलाय ए हवे बंधोरे बरतत यनी शकरो नहि. हवे आपणे ए सहन करी
 सनवाना नथो यन्धु गण । ६. स १८५९मां नैपोलियने जे युद्ध कर्युं हतु,
 ते इटालीना भटाने माटे न्होतुं. आपणे ए'ने सेषोंगू अने नाइस् आपयां
 पय्या हता ने तोपण ते परितुप्त थयो नथा. हजी य ए'ने बंधोरे ओंइए
 छे हा—हा ! हु यधु य जाणु छु त्हेनी अने त्हेना परिवारवर्गनी हुगवाइक्षा
 पूर्ण करयो ए ज त्हेनु रक्ष्य हतु. त्हेणे पोनाना परिवारवर्गमांधी एकने रोम
 आपवानो, एकने नेपास् आपवानो अने बीजा यधानं इटालीना प्रान्तो व्हेची
 आपवानो सकल्प थयो. हतो हु ए यधु य जाणु छु—हा, हा ! निधय जाणु
 छु ए'नी पासे साहाय्य मागवु ए आपणु वसंत्य नथी अने त्हेना वंद आवश्य-
 कता पण नथी. फ्रांस्ना प्रगती तो आपणा सरफ सहानुभूति छे, ए'मां
 सशय नथा जो नेपोलियन् पोतानु यद्ध रोममाथी पावु खेची ले तो जहर
 ए नगर आपणा हाथमा हाल ज आवा जाय आज त्हेमारा समाभमनो
 लाभ थयो, तेभां न्हने अनिवचनया आनद उद्भव छे. भगवान् त्हेमाव
 भगवनिधान करो । ”

नैपोलियनने आ भाषणना समाचार व्हेल्यो ने त्हेनी सलाहधी
 मन्त्रीवर रेटझी (Retazzi) गेरिबल्डीने केद करी सिविलियी
 कैप्रेरा मोवली देवा तैयार थयो परन्तु विन्टर ईमॅन्गुएल् ए दुर्व्य-
 बहार सहा शके एम न्होतो त्हेणे प्रथाने एम करतो थायों, तापण पोते
 छानोमानो एक गज गेरिबल्डाने ऋयो, त्हेमा जणाव्यु के “ त्हेमे पालमोमो
 जे भाषण आप्यु छ तेवु भाषण परी आपसो तो नेपोलियन् साथे विशद
 थवाना सगवने अटवावना त्हेमने कैप्रेरा मोवली देवा पडशे ”

मन्त्रीनी सलाहधी राजाए पालमोना शासनकर्ता (Prefect)
 सेनापति कुनिया(Cugna)ने लखी जणाव्यु के गेरिबल्डाने मर्डीने

તેના વૉલ્પ્ટીયર્ સૈન્યને પાલ્મો મોકલી દેવાનું મામોલના નગરપાલકને અને શામનસમિતિને લખવું ત્યા પહોંચાડવાનું અને ત્યાથી પોતપોતાને ઘેર જવાનું લખે દરેક વૉલ્પ્ટીયર્ને રાજ્ય તરફથી મળશે એવું પણ જણાવ્યું હતું નગરપાલકને રાજાનો આજ્ઞાપત્ર મળ્યાયા ત્યેને છાનામાના મઝવાના ગૅરિલ્ડીને દૃષ્ટા જણાવી, પરન્તુ ગૅરિલ્ડીએ તેમ કરવાનો સ્વાકાર કર્યો નહિ ત્યેને પોતાના સૈનિકોને કથાવાર્તાના સાધી સ્વરૂપ રાજાવાની દૃષ્ટા જણાવી નિરૂપાયે તે અને નગરસમિતિના કેટલાક સમાસદો તેમ કરવા તૈયાર થયા ને ગૅરિલ્ડી સમ્મુખ આવી હમા તેઓએ કર્તવ્યક્રુણમાર્થી મુક્ત થવા ગૅરિલ્ડીને રાજાના આજ્ઞાપત્ર વતાવ્યો પત્ર જોતાં તે ક્રોધોન્મત થઈ ગયો ન થોસ્યો “ આ આજ્ઞાપત્ર રાજનૈતિક હદેશન અનુસરી લખવામા આવ્યો છે. માફી વિક્ટર્ ફ્રેમ્ન્યુએલના મનની તો વધી વાતો હુ જાણ છું વિદેશીય રાજાઓને સતુષ્ટ રાજવા મંત્રીગણે રાજા પાસે આ આજ્ઞાપત્ર પર સહી કરાવી લીધી છે. વે થર્વે પ્હેલા પણ રાજાએ મ્હારા પર આ લો અ પત્ર લખ્યો હતો, ત્યેમાં મેસિનાની શામનપ્રણાલી તોડા નાખતા મ્હને વાર્યો હતો, કારણકે તે વ્યક્તે તે નેપલ્સના રાજાસાથ સધિ કર્યા સંદેશ ચલાવનો હતો એ સમયના અને આ સમયની ઘટના બગર એક જ જાતની છે માટ મ્હેં જોય તે વ્યક્તે રાજાની આજ્ઞાનું હલ્લકન કર્યું હતું, તમ આજે પણ કહુ છું ” પરન્તુ જ્ય રે રણમંત્રીનો પત્ર ત્યેને આપવામા આવ્યો ત્યારે તો તે ક્રોધે રાતોમાતો થઈ શમાન થાલ્યા કે “રાજાના પત્રનો સ્વાકાર કર્યો પણ મંત્રીઓના પત્રને પાછા જ મલ્કલવા પડશે ” એમ કહી ત્યેને મેસિસિનો પત્ર ફાઝોએ નહિ ને સ્વશાસન પાટો આપ્યા. રાજા અને ત્યનો મંત્રીવર્ગ ગૅરિલ્ડીના આ આચરણયા ક્રોધે અગ્નિમય થઈ ગયા

ગૅરિલ્ડી તો નિર્મય ચિત્તે પોતાની સેના સાથે સિસિલિયા ખ્રમણ કરવા તાર્યો રોકાપેલેમ્બા (Roccapalomba) નગરમાં ગયો ને ત્યાં

દશેકમહિયો સમઘ ધોંયો. “ આપનો ટટમાહ જોઈ મહેને આશાસન મહે છે જે સારી રીતે આરભાયુ છે, તે સારી રીતે જ પૂર્ણ થશે. ” પ્રજાવર્ગોનાર નરી ઠટમે કે “ રોમ્ થા મૃત્યુ (Romo o morte) ! ” ગૌર-ચલ્ડીએ ડનર આપ્યો: “ હા ! રોમ્ થા મૃત્યુ ! મ્હાગા ઘાથો દુ સર્પ્ણ રીતે વ્યવહારમાં મુકીત. ” એ સમયે ઓમળડક્રમાર્થી ગૌરિચલ્ડીના શબ્દોનો પ્રતિધ્વનિ સગઘડ્યો. ગૌરિચલ્ડીએ ધીજનનને હાંસી ચોલ્યા માલ્યુ. “ હા, હુ રોમ્ જાદુ, દુગલીની સ્વાધીનતાના એ નવજાંવનમાં ત્હમારો પણ ભાગ છે. દુગલી-થન્ વીરાજનાઓ ! હુ જાણું છું કે ત્હમે પાતિ સેવામાં વૃધાકાલ નહિ મુમાવો ને ભયથી સ્વાર્માઓને તેમજ પુત્રોને સપ્રામે ચ્હડતાં નહિ અટકાવો, પરન્તુ સ્પાર્ટન્ ધીરરમણીઓનાં પેઠે ત્હેમને ત્હમે સજ્જ કરશો ને શાયલ્સઓને ધીરર્માતો માદ રણધ્રમમ તરફ હોડાવશો. જો એમ નહિ કરો તો ત્હમારા સ્વાધીઓ અને પુત્રો-ને દાસ થઈ રહેજુ પડશે. ભોગર્નાઓ ! દાસત્વ કરતાં મૃત્યુ સાદ છે — મૃત્યુ કરતાં દાસત્વ મયકર એ ત્હમને નવું શિગમનું પડે એમ નથી. દ. સ. ૧૮૪૯ માં સૈન્યના અભાગે જ ઓગ્નોને મેમિનામાં રહેવા દેવા પડ્યા હતા, તેથી પરિણામે તેઓ પાછા આવ્યા ને ત્હેમને ત્હમારા પર દાસત્વની બેંદી કરી જઈ. દ. સ. ૧૮૬૦માં એ અરણ્યપશુને રહેની માદમા સોસી ઘાજવામાં આવ્યું; સ્વાધી પણ વ્હાઈ મુક્ત, પરન્તુ મેપોલિયને તેમ કરતા અટકાવવાના પ્રયત્ન કર્યા. * * * હવે અલ્વારે રોમ્ તરફ જતા પણ એ આપણને અટકાવ છે જે રોમ્ તર કરવાને માટે આજુ દુગલી ડગ્મત થઈ ગયું છે તે રોમ્ તરફ આપણને જવા દેવા નથી ! પણ આજે ત્યાં જાદુ જ, ને થયા પછી એને જે વિધનો નામ્યા છે ત્હેનું વેર લેશુ. ”

ગૌરિચલ્ડી મ્હેસ્ટી સેના લેઈ રોકાપેલોમ્વાર્થી પેટ્રીના (Patina) અને ત્યાંથી કૅટાનિયા (Catania) ગયો નગરજનોએ ત્હેને સ્નેહતા

વધારા લાંબો. એ મહોસ્તવને સમયે મતીવર રૅંટેલી ત્યાં આવી પહોંચ્યો. રોમ પર ચઢાઈ નહિ લેઈ જનારી રહેને ગૅરિવન્ડીને સલાહ આપી. પણ ગૅરિવન્ડીએ તેના શબ્દો પર ધ્યાન આપ્યું નહિ ને કે સ ૧૮૬૨ના ઑગસ્ટ માસની ૨૨ મી તારીખે એક પ્રમાદિપત્ર કહાડ્યું:—

“ જો હું મ્હારા દેશને માટે કંઈ પણ કરી શકું એમ હોય તો આ મ્હારા શબ્દો પર વિશ્વાસ મુકો. મ્હેં વિજયીભાવે રોમમાં પ્રવેશ કરવાનો સક્ષ્મ કયો છે, તેમ નહિ થાય તો તેના દરવાજા આગટ પ્રાણત્યાગ કરીશ, જો હું મરુ તો આરંભેલું આ મહાકાર્ય ત્હમે પુરુ કરજો.

“ હટાલી દીર્ઘજાની યાઓ ! વિન્ડર્ફ ઇમૅન્ચુઅલ ! ત્હમે રોમના સિદ્ધાસન પર ચિરાજો, એજ મ્હારી એકમાત્ર इच्छा છે !

“ સેનાપતિ ગૅરિવન્ડી.”

પોતાના ચૅલેન્જીઅર સૅન્યને લેઈ ગૅરિવન્ડી આતિ દુર્ગમ માર્ગે પદો રોમ તરફ ચાલ્યો. મુર્યના તાપથી, માર્ગના ધમથી ને મુણતરમના દુઃખથી છૂના અનેક સૅનિકો માર્ગે પથ ઑગસ્ટ માસના ૨૮મી તારીખે રહેને ઑસ્પ્રોમોંટે (Aspromonte) ના કાંઠા પ્રદેશમાં છાવની નારી એ રથન ચૅલેન્જિયા પ્રદેશમાં આવ્યું છે ન રિજાઓના કાયવ્ય કોળમાં છે તે પછતે તેના લડતરમાં માત્ર વદરમાં યાદાઓ હતા.

તે મેદાનમાં માત્ર થે જ મદાન હતી, ત્હેમાના એકમાં સેનાપતિએ ઉતારો કયો રાત્રે અતિશય ઠંડી પડી, ને મહન ચારાગોડા શાંખે ચરમાઈ પણ પચ્યો તેના ચૅલેન્ડીઅરો આ દુર્પટનાથી પાસેના જાનડામાં છાઈ આવ્યા, ને મનુમાં તાળીઓ સટળાવો લગાવી જર્મન પર સુદ રહ્યા.

આ ચામુ રાજકોય મેનાતેની પછટ્ટ પાછટ્ટ આવજા સમી. ગૅરિવન્ડી પોતાના મેનાન ને આગના બેદુશી નાહી ત્હેમને જુદે જુદે મામે પ્રવાસ કરાવે.

तेही राजकीय सेना रहेनी गति बराबर सीते बारूकी शक्ती नहि. परन्तु ज्यारे ए घेने विभाग ऑस्ट्रो-हंगेरी आगळ एकत्र थया, त्याहे राजकीय सेना ते तरफ दोर्दी ने सान् स्टोफानो (San Stofano) मुभी भावी ज्होंची. गॅरिवल्डीं ए पोताना छावणी उपाई ने पलायन करी गयो. एक न्हानी नदी ओळगी उत्तर प्रदेशना पर्वतो तरफ दोज्यो ने ऑगस्ट् मासनी २९मी तारीखे ते पर्यंतोभा भराइ गयो एक बाजू पाइन् वृक्षोनु गाढ जगळ ने घीर्जा बाजुए पाउळ पहेली राजकीय सेना; ए स्थितिमां नु धाय छे तेजोभा लाग्यो. राजकीय सेनानी साथे युद्ध नहि करगनो रहेले सकल्य कयों. युद्ध लाग बर-वानो ज त्हेनो एकमात्र उद्देश हतो, कारणके ते रोम् जीतवा निकळ्यो हतो, राजानी सामे लडवा निकळ्यो न्होंतो.

गॅरिवल्डी पोताना सेनाने म-यभागे उभो रण्यो ने पोताना सादारो द्वारा संपेने हुकम आपवा लाग्यो के कोइए कांइ पण कारण सार राजकीय सेना पर बन्धुको छोडवी नहि ते व्याकुलचिते राजकीय सेना तरफ जांवा लाग्यो ए सेनानी चाल परधी ते जाणी गयो के तेओ म्हारी सेनाने घेरी लेशे तोपण म्हारी साथे युद्ध करशे एंवु तो ए मानी शक्यो ज नहि. कारणके चिक्डर ईमॅन्युएल् अधमा रहेना कोइ पण सैनिक तरफधी म्हेने हानि करवामा आवे ज नहि, ए वो त्हेने दळ विश्वास हतो. त्हेना सैनिकोने पण एंवो ज विश्वास हतो युद्धनो कोइ पण संभव छे ज नहि एम जाणी प्हेरे-गोरो शान्त चिते प्हेरो मर्या करता ने सैनिको तपुमा वेडी आनंद करता हता. गॅरिवल्डीनो छावणामार्था हजी सुवी पिस्तोलनो एक पण अवाज थयो न्होंतो.

ए शान्त अने निथल सेना वचे गॅरिवल्डी राती ऑटीओनो विचित्र अमेरिकन् पोराक प्हेरी उभो हता ने राजकीय सेना आवता हती ते जोंया

करतो हतो. ए सेना छेक पासे आवी ते बसते त्हेने चूम भारी के “बन्दुको छोडता ना” एक क्षणमा सर्व सैनिकोना मुखमाथी “बन्दुको छोडता ना” ए'वो अवाज निकळवा लाग्यो. परन्तु राजकीय सेनापतिने जुदो ज हुकम मळ्यो हतो गॅरिवल्डीनी सेनाने चेरी रेवानु त्हेने फरमान धर्यु हतु. आथी त्हेनी सना आगळ चाली ने गोळीओ छोडया लागी गालीओनो हिस्-हिस् शब्द कानने बहेरा करी नाखवा लाग्यो गॅरिवल्डीना केटलाक नवा सैनिको त्हेनी आशानु उल्लघन करी राजमेना'पर गोळीओ छोडवा लाग्या. परन्तु घणा खरा तो आ घटनामात्र जोवा लाग्या कोइ उभा रह्या ने कोइ बेशी गथा रणशिगाना सकेतध्वनिबडे राजसेनाने सूचना करी के “बन्दुको छोडता ना” प्रत्येक सैनिकने जीभे पण बारबार ए ज शब्दो आवता. तथापि राजकीय सेना कोइ रीति पोतानु कार्य करती अटका नहि

गॅरिवल्डी हजी पण पोताने स्थाने ज उभो रह्यो ने “बन्दुको छोड-ता ना—बन्दुको छोडता ना” ए ज शब्द बोलतो रह्यो, ए वामा एक गोळीए ए'ना डावा पगना जाग ने बीजीए जमणा पगनी घुटी बीधी नाखी भोय पडी न जतां एक टेकरा पर चहडी गयो ने पोतानी टोपी हलायी उच्चस्वरे बोलवा लाग्यो “ह्याजी दीर्घजायो धाओ ! बन्दुको छोडता ना !” त्हेना सैनिको त्हेने बीटाइ यळ्या त्हेने घबरायले जोइ ऊचकी लीधा ने पासेना एक रुक्ष नीचे लेट गया त्यां पञ्जो पञ्जो पण बी कार करवा लाग्यो के “राज-कीय मेना भले गोळीओ छोडे अथवा तो पाये आवे, त्हेमे गोळीओ छोडसो ना” धन्य गॅरिवल्डी ! धन्य त्हागी सहिष्णुता ! गॅरिवल्डीनी निरतर आशायी त्हेना गिपाइओ गाल्यओ छेडता अटकया बोडा ज समयमां रहेना पुत्र मिनेटीना पगमा एक गोळी मार्गो ने त्हेने पिता प से लाववामां आब्यो.

ततः ज राजकीय नेमानो सेनापति पॉलोविमिनि गॅरिबल्डी सम्पुटा आवी उभो. गॅरिबल्डीए ओपो उतारी रहेने मान आप्पु केन्टम्पुठ वमत गुर्धा येने वंश वातचिन भया पडी एंवु टाववामा आन्वु के " गॅरिबल्डीए पोताना योलब्डीअर गिनिकोने चोवांस कलाकनी अदर रजा आनी देवी, ते लोकोए अन्नशत्रु मुनी घेर बाल्या जनु. गॅरिबल्डीए अने रहेना सरदारोए पण पोतानी सरदारो मुडी देवा. रहेमने सैन्य ताचे खाता (Scilla) गुर्धा मुनी भावना ने खार्धा कोइ अंग्रेजी वहाणमा बेडी तेओए कैप्रेरा-द्वीपमा बाल्या जनु. मार्गमा पोतानी इच्छामा आवे खा उतरवामा पाधो गयो. "

ते ज दिवगे शिष्याकाळ समये गॅरिबल्डीना योलब्डीभरोनां दुधियार मुक्का देवामा आब्या, गॅरिबल्डीने लेइ जवाने माटे एक हलका प्रफारनी बीडी आणवामा आवा. रहेने ए बीडीमा बेसाडी रहेना नोकरा रहेने पोताने खणे लेइ बाल्या, बीजे दिवने योअर ये मागे तेओ स्तिष्ठा वररे आवी पळोव्या. खा पॉलोविमिनिए गॅरिबल्डीने उतरवा माटे एक सामान्य घर भाडे सम्पुटु हनु गॅरिबल्डीए ए घरमा उतरवानी ना पाडी. सायकाळे पॉलोविमिनि गॅरिबल्डी पास आब्यो ने खाडीवार वातचित करी बालतो थयो.

ट्युरिन् नगरभा हुकम आब्यो के एमने कोइ अंग्रेजी वहाणमा जवा देवा नहि क्कुक् ऑफ् जानोभा नामना वहाणमा बेसाडी गॅरिबल्डीने अने रहेना माणसाने कैप्रेरा तरफ मोकली देवामा आब्या ज्यारे ते वहाणे लगर उपाश घालवा माळु, खाये चारे वाजुएयी " गॅरिबल्डी घणु जायो ! चालो वधा रोम् उपर च्हडो ! चालो वधा रोम् उपर च्हडो ! " एवो ध्वनि निश्चला लाग्यो. ते वसते गॅरिबल्डी वेदनाथी अतिशय पीडातो हतो, तोपण हाथ हलावा बघाने आशीर्वाद आपवा लाग्यो.

बल्लोना कोइ प्रियवधुए त्हेना पर आ मतलबनो पत्र ल्हयो हतो पत्र पूरे-
पूरो वाचो रह्यो पठो ते बोल्यो के “ वा मित्र भूल करे छे त्हेने आ बया
सस्कारो ट्युरिन्मा मळ्या हाय एम लागे छे, ए त्हेनो भ्रममात्र छ म्हेने
आ कार्यमा कोइए उदकेया नथी कर्तव्य मार्गाने ज ॥ प्रवृत्त थयो हतो,
सेकडो च्छडाइओमा जय मेळ्यो ने आ च्छडाइमा ईवयोगधा तिष्कळ
निवळ्या, दुर्भाग्यवशात् हु घायल पण थयो, नहि तो जेम विजयाभावे नेप-
स्मा प्रवेश कया हतो, तेम रोम्मा पण करत. ”

इटाला, फ्रान्स् अने इंग्लण्डना सर्वोत्कृष्ट अस्त्रवैद्योना उपचारणी
पण त्हेने साव धयु नहि. बहु दिवस मुधी पधारीमा पड्या पड्या दुख
भोगव्यु जोतजोतामा ऑक्टोबर मास आवा प्होच्यो, साथे साथेत्हेना शरीर
पर पण आरामवच्चिहो जणाया लाग्या त्हेनी पीडा थोडे थोडे शमती जोडने
वैद्योने आश्वासन मळ्यु ने सारा हया वाळ्या मकानमा जइ रहेवानो त्हेने उप-
देश कया लाग्या आधी ते एक सारा स्थळमा रहेवा गया दिवसे दिवसे
त्हेनी मुख उपडवा लागी, त्हेनु चित्त पण प्रपुल्ल थवा लाग्यु, हवे त्हेनु दु ख
घटवा लाग्यु र्हेण पोताने पीसा (Pisa) नगरमा लइ जवाना इच्छा
जणावी, ते प्रमाण त्हेने नवेम्बरमासना वाटणी तारीखे ते नगरमा लइ
जवाना आयो

आ वसन्ते गॅरिबन्डाने जोवा माटे एटला यथा लोकी आवता इता
के जो ते बधानी मुलाकन सेवामा आवे ता तां त्हेना जावनने पण भय
आवी पडे आधी वैद्यो त्हेना जेवा आकारना एक पुरयने त्हेना जेवा वधो
प्रेरावी केदखानानी वारीए वेगावता ए कृत्रिम गॅरिबन्डी प्रतापनोना
अभिनन्दन स्वीकारना स्वीकारता अने त्हेमना साथे कथावाणी करता करता
एटला तां पार्की जेना के वसतो वसत ते बारी बध करी देता वळा इटा

ભંચનુ ફ્રાંઝોનો મૅરિચલ્ડી પ્રતિ ય્યો દટ્ઠ ભક્તિભાવ હતો કે ભક્તિનિદ
રુપે એ શુગ્રિમ મૅરિચલ્ડીનો એક વાઝ કે નમ્ર ન મલે છાં મુધી લ્યાર્થી સ્વસતી
નાહે. નમ્ર કાપતા કાપતા અંગલ્યો કપાવા લાગી ઇટલે એ તો ધધ કર્યા;
પણ માઝ કાપતા કાપતા ચિચારાનુ માધુ ચોંટુ થદ ગયુ । જે દેશમા ઈર્ષા,
દન ધીરપૂજાનો આરમ થયો છે તે દેશ પરતગ્રના સહન કરી શકે જ નાહે,
અમાં સંદેહ છો ?

એ સમયે ટ્યુરિન્માં મદાગમાનો એક બેઠક થદ. એ સમામા પાલમોના
પ્રતિનિધિ રુપે ઍન્ટોનિયો મોરિનો (Antonio Morino) નામે એક પુરુષ
ગયો હતો. રહેને એક માપણ આપ્યુ. પ્રથમ કર્દા પણ એ સમામા એ'વુ માપણ
આપાયુ નહોનુ માપણ અતે તે ચોલ્યો " સમામરમિત્રો ! મન્ત્રિસમિતિના
કાર્ય પ્રતિ સર્વે જના અસતોપ જનાવે છે તંદમાના કોદને યોતાનુ મન્તવ્ય જ
નથી-પરદેશીઓની જ શુદ્ધિથી તેઓ દોરાય છે, આથી ધાંમે ધાંમે દેશની ગર્વ
પ્રજા ભયહૃદય થદ પડી છે. આપણે પ્રવાહ અરાગમના (anarchy)
તરફ વહેંટે, તેથી ફટાલ્યાવનુ પ્રજા આશાશૂન્ય થદ પડી છે, હુ અતરની
સપલ્લી કથા ગુણે હરે કહી દેઠુ છુ સર્વે સમાસદોને પ્રશ્ન થદ છુ કે
મ્હાર કહેવુ સત્ય છે યા અસત્ય ? પ્રજા કેવલ જ આશાશૂન્ય થદ ગદ છે
એમ મ્હાર કહેવુ નથી, કારણ કે રહેને હજી પણ એક આશા છે એ આશા-
શ્વાન તે માત્ર આ મહાસમા જ છે, મૃત્યુ વા જીવન લાવનાગી હયે તો આ
મહાસમા જ છે " આમ ચોલ્યા પછા રહેને મૅરિચલ્ડીના કાર્યને સમર્થન કર્યું
ને રહેના પર જે જે અલ્યાચાર આચરનામાં આવ્યા હતા તે સ્પષ્ટ અને ઉત્તેજિત
આપામા વર્ણવી ચતાવ્યા. રહેના માપણથી સમાના સમાસદો અમાલ્યસમિતિ
પર કોથે અગ્રિમય થદ ગયા ને પરિણામે રૅટેક્ષી-અધિષ્ઠિત મંત્રીસમિતિ
પદચ્યુત થદ.

મેંરિચલ્ડી ધવાયો છે ને કેદ પકડાયો છે એવા સમાચાર સાંભળી આનુ યુગે સ્તબ્ધ થઈ ગયું. સર્વ દેશની પ્રજા રહેની આ દુર્દશા સાંભળી દુઃસ્તી થઈ. ફ્રાન્સેજને આ સમાચાર મળ્યા કે તરત જ ત્યાંથી એક હજાર પાણ્ડ આવા વિશ્વાત ધસીવેલ ડૉ. પેટ્રીજને કૅબ્રેરા પેટનાં મોકલ્યો. સર્વ પ્રજારના લોકોએ સમાધો મરી મેંરિચલ્ડીને શાન્ત્વનાપૂર્ણ પત્રો મોકલવા માંડ્યા. મેંરિચલ્ડી પ્રતિનો આ'ર્થો વિશ્વજનોન સ્નેહ જોઈ અનાસ્યવર રેંદેલી અત્યન્ત મય પામી ગયો મેંરિચલ્ડીનો સોપ સી ગીતે શર્મા શકે એ જાગી લેવા રહેને ફર્નલ દુરને રહેની પાસે મોકલ્યો, પરન્તુ મેંરિચલ્ડીએ અતિ સાદ-ધાનતાર્થો અને દહતાથી એ વિષય નિકલવા જ ન ર્દાઈ, આથી પ્રધાન અમાલ્ય મોંઠો પરી ગયો. આ વાતુએ પ્રેક્ષ્ મહારાજાએ ઍસ્પ્રોમોંટેના વ્યાપારથી સંતુષ્ટ થઈ સેનાપતિ પોંત્રોવિમિનિને માનમૂચક પદ આપ્યું.

પરન્તુ ઇટલીઅનો શાન્તભાવે મેંરિચલ્ડીનું અપમાન સહન કરી રહે એવા મ્હોતા નેપમ્નીની પ્રજાએ એ અપમાનથી દુઃખી થઈ રહેના પર નીચે પ્રમાણેનો એક શાન્ત્વનાપૂર્ણ પત્ર ઢક્યો:—“ સેનાપતિ ! ચોર્વન્ વશની મધેષ્ઠાવાઈ પ્રભુશક્તિનો ડચ્છેદ થયાને આજે બે વર્ષ થઈ ગયાં છે. આપે એ પ્રજાણક વ્યાપારના નેતા થઈ નગરમાં પ્રવેશ કર્યો હતો ને એકત્ર ઇટાલીનો ત્રિરંગી વાવડો સ્થાપ્યો કર્યો હતો. એ સમયે આ નગરનો સર્વ પ્રજાએ મહા આનંદથી અને ઉત્સવથી અમારા ઉદ્ધારકર્તા માની આપનો સત્કાર કર્યો હતો. અમે આજ આપના દુઃખને જાતોવ દુઃખ ન માનવે તો આપના પ્રતિની કૃતજ્ઞતા-એ કૃતજ્ઞતા—મનુષ્યને દેવ વગાવે ને માનવીનો હૃદયગુનિને પવિત્ર વગાવે એવી પવિત્ર કૃતજ્ઞતા—અમે મૂલ્યે ગયા છોએ એમ જ ગણાર. મહાશય ! આજ નેપમ્ આપના તરફ પ્રીતિપૂર્ણ શાન્ત્વનપત્ર મોકલ્યો પોતાના હૃદયનો મંભોર શોક પ્રદર્શિત કરે છે. મનુષ્યની ઘટનાઓ ગમે

તેરલી પ્રતિકૂળ રૂને તોળણ આપે અમને ઇટાલીઅન્ બનાવ્યા છે, એ ગૌરવ આપને મસ્તકેથી કદી પણ ડતરી શકવાનું નથી એ ઉપકારની સ્મૃતિ અમારા અનરમાની કદી પણ ભૂંસાવાની નથી. ”

ઇટાલીના જુદા જુદા સ્થળોએ અને લંડન્, વર્મિંગ્હામ્, ગ્લાસ્ગો, મૅન્ચેસ્ટર આદિ ટ્રિટનના મુલ્ય મુખ્ય નગરોમાં પણ ગૅરિવલ્ડી પ્રતિ સહાનુ-ભૂતિ પ્રદર્શિત કરવા અનેક સમાસમિતિઓ મરાવા લાગી.

વૅરિમેનો (Vairignano) યહો ગૅરિવલ્ડી વદાનમાયી હતયાં તે યગતનો દેરાણ ખતિ હૃદયવેશરક હતો. એકત્ર થયેલી દર્શકમહડી દેહની દુરવસ્થા જોઈ અતિ દુઃખી બના ગઈ, રહેમનો આગુ જોઈ ગૅરિવલ્ડી પણ અતિ દુઃખી થઈ મોલ્યો “ પ્રિય યશ્વંત્રુઓ ! ધૈર્ય ધારી ગુપ્ત દિવગતી યાટ જુઓ. તમે જુઓ છો કે ગૅરિવલ્ડી હજી જીવંત છે ” એમ ચોલાં મોલતાં તે મુર્ચ્છિત થઈ પડ્યો યથાએ તપકી છેડે રહેને ઢોઢીમા સુવાડ્યો ને સ્પેઝીઆ (Spezzia) નગરમા લેઈ ગયા ત્યાના ધન્દારસનાનો એક ભાગ રહેને રહેવા માટે તકી થઈ હતાં, ત્યાં રહેને લેઈ જવામાં આવ્યા. અહીં રહેનો દવા માટે કઈ ઘડોગસ્ત કરવામાં આવ્યો નહોતો.

એવામા મૅન્ચેસ્ટરથી એક મહિલા રહેની સેવાસુધ્રુપા કરવા આવી હતી. સેવાસુધ્રુપા અને દવાદાર માટે જે દ્રવ્ય જોડે તે ત્રવ્ય પણ પાતે રહેતી આવી હતી ધન્ય ઇંગ્લેન્ડ ! ધન્ય રાજાને માનવપ્રેમ !

એક પસવાડીઆ પ્લેલા મૅન્શિનિએ રોમ્ પા ચ્હડાઈ લેઈ જવાની વિહદમા પોતાનું મન્તવ્ય પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું ને ગૅરિવલ્ડીને વાર્યો હતો તથાપિ પ્રાન્તના, ટ્યુરિનના અને ઇંગ્લેન્ડના કેટલાક લોકોએ આ ચ્હડાઈનો આરોપ મૅન્શિનિ પર મુક્યો વઢી કેટલાક મનુષ્યોએ ગૅરિવલ્ડીને જણાવ્યું કે મૅન્શિનિ અને રહેના પક્ષના લોકોની સુચ્ચાઈથી જ આ દુર્દશા થઈ છે ગૅરિ-

पक्षीना कोइ प्रियवधुए त्हेना पर आ मतलबनो पत्र ल्हयो हतो पत्र पूरे-
 पूरो वाचो रखा पछी ते बोल्यो के “ आ मित्र भूल करे छे त्हेन आ बधा
 सस्कारो ट्युरिन्मा मळ्या होय एम लागे छे, ए त्हेना भ्रममात्र छ म्हुने
 आ कार्यमा कोइए उरैक्यो नथी कर्तव्य मानीने ज हु प्रवृत्त थयो हतो.
 सैरुडा कह्दाइओमा जय मेळ्ळ्यो ने आ च्ददाइमा दिव्यागथा निष्फळ
 निवळ्या दुर्भाग्यवशात् हु घायल पण थयो नहि तो जेम विजयाभावे नैप-
 त्समा प्रवश क्यो हतो, तेम रोम्मा पण करत. ”

इगला, फ्रान्स् अने इग्लैण्डना सर्वोत्कृष्ट अस्त्रवैद्योना उपचारधी
 पण त्हेने सार थयु नहि बहु दिवस सुधी पधारीमा पळ्या पळ्या दुःख
 भोग्यु जेतजोतामा ओक्टोबर मास आवा ह्लैण्यो, साथे साथे त्हेना शरीर
 पर पण आराम्यचिह्नो जणावा लाग्या त्हेना पीडा थाडे थाडे शमती जोइने
 वैद्याने आश्वासन मळ्यु ने सारा हवा बाळ्य मकानमा जइ रहेवानो त्हेने उप-
 देश करवा लाग्या अथी ते एक सारा स्थळमा रहेवा गया दिवस दिवसे
 त्हेनी भुख उपडवा लागी, त्हेनु बित्त पण प्रफुल्ल थवा लागु हव त्हेनु दु न
 घन्वा लाग्यु त्हेण पोतान पीडा (Pains) नगरमा लइ जवानी इच्छा
 जणावी, ते प्रमाणे त्हेने नवेम्बरमासना आठमी तारीखे ते नगरमा लइ
 जवामा आब्या

आ घरते गॅरिबल्डने जोवा माटे एन्ला बधा लोको आवता हता
 क जो ते बधानी मुलाकत लेवामा आवे ता तो त्हेना जावनन पण भय
 आवी पडे लार्थी वैद्यो त्हेना जेवा आकारना एक पुरुषने त्हेना जेवा बल्लो
 प्हेरावा केदखानाना वाराए बेसाडता ए कृत्रिम गॅरिबल्ड प्रतामनोना
 अभिनन्दन स्वीकारता स्वीकारता अने त्हेमना साथ कथावार्ता करता करतां
 एटला तो याकी जतो के वखतो वखत ते बारा बध करी दता थळा इटा

લંચન્ સ્ત્રીઓનો મૅરિયન્ડી પ્રતિ એવો દટ્ઠ ભક્તિમાત્ર હતો કે ભક્તિનિદ
રૂપે એ શુદ્ધિમ મૅરિયન્ડીનો એક વાઝ કે નવ ન મળે ત્યા સુધી ત્યાથી રામતી
નાહિ. નર કાપતા કાપતા આગળીઓ કપાયા લાગી એટલે એ તો ચપ કર્યા;
પણ વાઝ કાપતા કાપતાં ચિવારાનુ માથુ ચોંદુ થઇ ગયુ ! જે દેશમા એવી,
દટ્ઠ ધીરપૂજાની આરંભ થયો છે તે દેશ પરત્તરના સહન કરી શકે જ નહિ,
એમા સંદેહ હો ?

એ સમયે ટ્યુરિનમા મહાસભાની એક બેઠક થઇ. એ સભામા પાલમોના
પ્રતિનિધિ રૂપે ઍંટોનિયો મોરિનો (Antonio Moirino) નામે એક પુરુષ
ગયો હતો. રહેને એક ભાષણ આપ્યુ. પ્રથમ કર્કી પણ એ સભામા એ'શુ ભાષણ
અપાડુ મ્હોતુ. ભાષણ અતે તે ચોલ્યો. " સભામદમિત્રો ! મન્ત્રિસમિતિમા
કાર્ય પ્રતિ સર્વે જના અસતોષ જનાવે છે રહેમાના કોઇને પોતાનુ મન્તવ્ય જ
નથી-પરદેશીઓની જ શુદ્ધિથી તેઓ દોરાય છે, આથી ધીમે ધીમે દેશની સર્વ
પ્રજા ભ્રમહૃદય થઇ પડી છે. આપણે પ્રવાહ અરાજકતા (anarchy)
તરફ વેઢે, તેથી ઇટાલીયન્ પ્રજા આશાશૂન્ય થઇ પડી છે, હુ અતારની
સમજી કયા શુભ હરે કર્કા દેઝ છુ સર્વે સભાસદોને પ્રશ્ન કરુ છુ કે
મ્હારુ શ્દેવુ સત્ય છે વા અસત્ય ? પ્રજા કેવલ જ આશાશૂન્ય થઇ ગઇ છે
એમ મ્હારુ શ્દેવુ નથી, કારણ કે રહેને હજી પણ એક આશા છે એ આશા-
સ્થાન તે માત્ર આ મહાસભા જ છે, મૃત્યુ વા ઝીવન શાવનારી હવે તો આ
મહાસભા જ છે " આમ ચોલ્યા પછી રહેને મૅરિયન્ડીના કાર્યને સમર્થન કર્યુ
ને રહેના પર જે જે અસાચાર આવરવામા આવ્યા હતા તે સ્પષ્ટ અને ડલેખિત
આપામા વર્ણવી વતાવ્યા. રહેના ભાષણથી સભાના સમાસદો અમાત્યસમિતિ
પર ક્રોધે અપ્રિમય થઇ ગયા ને પરિણામે રૅટેક્ષી-અધિષ્ટિત મંત્રીસમિતિ
પદચ્યુત થઇ.

ગૌરિશ્લ્હી સર્પૂર્ણીતે આરોગ્ય થયા એટલે પીઝાચી ક્ષેત્રે ગયો ૬
 સ ૧૮૬૩માં તે મહાસમાસા પ્રતિનિધિ રૂપે ગયો ત પ્હેલા કામલપત્ર
 રચવા સિવાય યોજો કોઈ સારીરિક ક્રમ લેતા ન્હાતો, કારણકે એમ કરે
 તો હજી પણ સારીર ચગડવાના સમય છે એ ઘો મત વંચો આપતા જ રહેતા !

પ્રકરણ ૨૩.

ગૅરિયર્ડીનુ ઇંગ્લેન્ડ જવું, ત્યાં મળેલું સન્માન, ગૅરિયર્ડીનું અભિનન્દન, ત્હેણે આપેલો ઉત્તર; ઘર તરફ પાછા ફરવાનો ઉદ્યોગ.

* "इटालीना उद्धारक मया पछी इंग्लैण्डता अभिधि धनु ए गुदर बने भव्य छे."

—વિક્ટર હ્યુગો

ગૅરિયર્ડીન પળ દિવસથી ઇંગ્લેન્ડ જવાનો સંકલ્પ કર્યો હતો પરન્તુ શારીરિક અસ્વસ્થતાને કારણે તે સંકલ્પ પાર પડા શક્યો નહોતો. થઈ શકેલો જાગૃતિ જગાવવા સમયે શાન્તિમા હવું, તેથી આવો સ્થળ પસંદ નહોતું. થઈ શકેલો હતા જ ત્યાં જવાનો સિદ્ધવ કર્યો હતો આ સંકલ્પ જાણી તે દેશના મોટા મોટા લોકો ત્હેને આમંત્રણ કરવા સમર્થ હોવાના આશ્રયથી ગૅરિયર્ડીનની ઇચ્છા પણ સંકલ્પ થઈ ગઈ કે સ. ૧૮૬૪ની ઘણી જાણી તે ઇંગ્લેન્ડ ગયો.

રિપન નામના વહાણમા ગૅરિયર્ડીન આવે છે તે જોઈને બિનારાર્થી બહુ દૂર નથી, એવું સામલ્ડીને સાઉથામ્પ્ટન (Southampton) ગાડું થઈ

* "To be the guest of England after having been the liberator of Italy—is beautiful and grand"

—Victor Hugo.

ગયુ મિસ્ટર્, લંડન, ન્યુ કેસ્ટલ ઓન ટાઇન્ અને ફ્રાન્કફર્ટના કીર્તી અનેક નગરોમાંથી અસંખ્ય લોક તેને માન આપવા સાંત્રધામ્પ્ટનમાં એકઠા થઈ ગયા પોલ, હંગેરિયન્ આદિ પરદેશીઓ પણ અગ્રેજો ભેગા તેને માન આપવા આવ્યા

એપ્રિલ માસનો ત્રીજી તારીખે સાંત્રધામ્પ્ટનના ચાર વાગે મૅરિયન્ડી સાંત્રધામ્પ્ટનને કિનારે ઉતર્યો તેની સાથે તેનો પુત્ર મિનોગી તથા રસ્કો લુગોગો અને કર્નેલ એમર્સોન એ ત્રણ સંક્રેટરીઓ અને તેના ફાટર્લીયન્ વૈયો હતા સમ્મુખનો માર્ગ દર્શનર્થી લાકડા ધાંચોધાંચ ભરાઈ ગયો હતો જ્યારે તે ઘટાળમાંથી નાંચે ઉતર્યા ત્યારે લોકો ઘપાન્મત્ત થઈ જઈ જયધ્વનિ કરવા લાગ્યા તેને ઘટાળમાંથી ઉતરતા પહેલા પોતાનો હૃદય કહી સમજાવ્યો “ પ્રિય યંધુગણ ! હું કોઈ પ્રકારે રાજનૈતિક માનની અભિલાષા રાજતો નથી, માટે તેવા પ્રયત્નો આદરશો જ નહિ ” તથાપિ લોકો વાર્યા રહ્યા નહિ શી રીતે રહે ? સ્વાધીનતાની આવાસભૂમિ ફ્રાન્કફર્ટના પુત્રો ફાટર્લીના ઉદ્ધારણને આજે અનાયાસે અંતેલો જોઈ વાર્યા રહે ? ફ્રાન્કફર્ટ આ મહા-પુરુષના ઉપેક્ષા કરી પોતાની ઉચ્ચ કીર્તિને શી રીતે કલરુ લગાવી શકે ?

વાગે દિવસે—એપ્રિલ માસની ૪ થી તારીખે મૅરિયન્ડીને માન આપવા સાંત્રધામ્પ્ટનના ટાઉન્-હૉલમાં અગત્ય લોક ભેગા થયા અનેક પુરુષોએ તેને પ્રશંસાપૂર્ણ અભિનંદન વસ્ત્ર આપ્યા, અનેક પુરુષોએ આશન આપ્યા ન જણાવ્યું કે તેના આવાસથી ફ્રાન્કફર્ટના એક એક મનુષ્ય રુધા થયું છે.

મૅરિયન્ડીએ એ અભિનંદનોનો આ પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યો —

“ તમને પ્રમાણી ઘટાળાભૂતિનું મૂલ્ય આ પ્રથમ જ પ્રમાણ મળે છે એમ નથી. ૧૮૪૧ રહમાસ ઘટાળાભૂતિ માત્ર શબ્દોમાં જ આવા રહેતા એમ નથી

મળી. મ્હને એનાં પ્રમાણ અનેક શાયોનાં મળી ચુક્યાં છે. મ્હારા જીવનન અનેક સ્થલે એ સહાનુભૂતિનાં પ્રમાણ મળ્યાં છે. અમેજ પ્રજાના સહાયતા ન મળી હત તો દક્ષિણ પરના મ્હારાં વઢાદ વ્યથેં જાત. ત્હમે મ્હને મનુષ્ય દ્વારા, દ્રવ્ય દ્વારા ને સૌથી વધારે અલ્પશક્ત દ્વારા સહાયતા ન આપી હત, તો એ સક્ષ્મમાંથી જોર પણ રીતે પાર નિકળી શક્ત નહિ. એવી સહાયતા ફ્રાન્સે આજ જ કરી છે. એમ નથી જ્યારે જ્યારે માનવજાતિનાં કોઈ પરિવાર પોતાની સ્વાધીનતાને માટે રણશેખરના ઉત્તરતો, ત્યારે ત્યારે તે દેશે તે પરિવારને મુક્ત- હસ્તે સર્વ સહાયતા આપી છે. ત્હને અ'મારે માટે જે જે કર્યું છે, ને અ'મને દર્શાવે પળ સરસાહિત કરવા એ જે જે સ્પષ્ટપાત્રો યોલે છે ત્હને માટે અ'મે દયાલ્યવાસીઓ સરને માટે કૃતજ્ઞતાપાત્રથી વધાદ ચુક્યા છીએ. નગરપાલ મ્હારે માટે જે ઉદાર અને દક્ષિણ્યપૂર્ણ શાયો યોલ્યા છે, ત્હના ઉત્તરમા હુ એટલું જ કદી શકુ છું કે હુ મ્હાર જીવન મ્હારા દેશને સમર્પણ કરી શક્યો નથી. મ્હારા દેશને માટે હુ મદ્દ જ કરી શક્યો નથી એમ પણ કહેતો નથી, તથાપિ માનવમાત્રનું જે વર્ત્તન્ય છે ત્હેમનો એક અશમાન વગાવી શક્યો છું. આજ આપે મ્હારા પ્રતિ જે સહૃદય સહાનુભૂતિ અને સમ્માન પ્રદર્શિત કર્યું છે, ત્હને માટે હુ આપને અતર્યા ધન્યવાદ આપુ છું ને મ્હાર ચોલનું સમાજ કલ્પુ "

મેરિકાન્ડી આઇલ્ ઓફ યાઇડ (Isle of Wight) દ્વીપનાં મે દિવમ રણો ન રણો અંગ્લામા સ્વરો પર સ્વરો આવવા રાગી કે ફ્રાન્સે અને સ્કોટ્લેન્ડનાં પ્રજા અને ત્હેની સર્વ સમાજો ત્હેને માન આપવાને વહુ આનુલ્લ્યાકુલ બની શકે છે, ને તે પ્રદેશોમા જ્યારે તે પુરવા નિકલશે, ત્યારે રાજાના જેટલું માન આપશે. મેંથેસ્ટરથી ચારસો સદ્ગૃહસ્થોએ સહી કરી ત્હેના પર એક આમત્રણપત્ર મોકલ્યું. ગ્રિસ્ટલ્ અને લ્હન્ડને ત્હેનું અનુકરણ

क्यू आ बानु नोटोंगहाम्, यमिंगहाम्, लिबपूल्, यॉर्क, डंडी, एडिन्बरो
आदि नगरना मनुस्वर्यना प्रतिनिधिओं अन नगरसमितिओंना मागगो र्हेने
पोतपोतात नगरमा तेटा जव माटे जाते हाजर यया

गैरिबडी, साउथाम्प्टन् फ्लोरां फ्लेला आइल् ऑरु फाईल्
बेटमा आरेला न्युपोर्द नगरमा अमेज कवि टैनेसन् (Tennyson)ने
मळवा गयो र्हेनी राये अर्धोक कलाक कथावातामा मळ्यो र्हेना बागमा
र्हेने चै। नोटोनिया जाइकोंन्विया नामनु वृक्ष रोधु स्यार पटी न्युयार्गना
राजमार्गनी पश्चिम बाजुए एक ओर वृक्ष रोधु ने टैनेसने र्हेता मागमा
पूर्ण बाजुए धीनु एक ओर वृक्ष राधु, स्यार पटी एक बीजानी रगा र्हे
ए ये महापुरुष जुदा पच्या

गैरिबडी साउथाम्प्टन्ची लुण्टन् गयो. लुण्टन् र्हेता सम्मानने
माटे जे समारोह कथामो आय्यो हतो र्हेनु वर्जन लेगगया यद डाड एम
नयी, जे विनयनन निष्पान यगीत ह्या श्री ४ स्वधीनान्तरणक्षेत्रां एडले
हो विनयनर्मीने हाथ करी लांधी, ते महापुरुषना सम्मान माटे लुण्ट
नना राजमार्गे अगव मनुया एट्टा यद यवा मादु ओम्पणी घेर
मिनिटर गुर्धाने राजमार्गे पोव मादव खांवा छे ए माव मपूर्ण रोव म्मा
सोपी उमाद रथं यन्त्राप्रदायक पक्षग हजार मनुयो धने एक ता
बागवाय मनुयो महा म्हातो गैरिबडी लुण्टन्मा र्हेरी ययया एटली
भीद र्ही

टुलु ओरु स्वर्धनेदनी चार पोरांनी म्हादीनी बेर। गैरिबडी
मोरे एर बगे लुण्टन् नगरने दायजे आर्न धोप्यो. स्वर्धनप्रिया धने
धोप्यप्रिया आ अर्ध ४ मिमानी ओर आर्नधी टुलु बनी गद
परवार हने ३ बया दायज. ए दायजा यगे आय्यो एट्टे एट्टे ४ त्रिम

हरिदासो क्यों हतो ते रहे गोटे सुते हरिदासो आये अदरना मेरासो
 पेठो एठले गैरिबलीने तो एम ज भास ययो के रहेणे जाण जनसागरमां
 प्रवश क्यों रहेना मानमां सवए टोपीओ उतारी दीरी हती, तेगी घारे
 बाबुए जनसागरनु बाहु केशवरे होय एया मास यतो हतो
 मन्त्र मकानानी पारीशोमां रही अमज महिलाओ रहेना मातां हाथमां
 रमाल हलायवा लागी, ए मकानोमांथी जयवाचनो जयध्वनि पण उठवा
 लाग्यो रमणीओना कटवनि साथ वादनो जयध्वनि मन्त्रो ने एक अपूर्ण
 ऐतानिक जयलहरी उठवा लागी गैरिबलीनु हास्यमुख जोइ लोकना
 चित्त एना तस्य छटा भावपांजा के सरे जण रहेनो करस्परी करवा इच्छा
 करवा लाग्या, ने उत्तमोळे धगे रहेना गाडी तरफ दाइया लाग्या पोलीसने
 पण आम तम गलेडा दाधा ने रहनी गाडी आगळ भारे भीड करी मुनी
 गैरिबलीनो घोरदेह लालगंगा वलथी शोभतो हतो, ने सभापर भुसरा रगनु
 एक धन हनु आ विविध रंगेना वस्त्रो नयनरजन लागता हतां यच्चयच्च
 गैरिबली गाढामा उभो यह प्रजाजनाना जयध्वनिन हाथ लगापी उत्तर
 आपता, ह्यार एव अपूर्व दयाव यह रहतो जाण काइ देवता मानवजातिना
 छद्धारने माटे स्वर्गमांथी उतरा आव्यो छ ए वा ज भास यतो

लोकन महा महेनत बाहुण खसेडी रसडी ए पात्र माइन् आवता
 पूरा पांच कलाक यया, एयां ज कटली भाइ हस रहो कइक रयाल आवे
 छ मार्ग सुले करवा माट आगळ घाडेस्वारोनी एक पलटण आलती हती.
 गैरिबलीना गाडा चेस्मिनिस्टरना पुल पास आवी प्होंची तयारना देला-
 यपी ता हद बढी गइ । ए पुल मनुष्योनी घाचा घीच मराइ गया हतो, ने
 सवना माथा उधाडा हावापी काळा वाळ ज अणाता हता जाणे नदी परना
 आकाशमां एक लांब मधुनक अमरायी आच्छादित यह गयु होय एयो ज

માસ થતો હતો. તૈમનો કોટાહલ ધ્રમરના ગુંજારવ જેવો લાગતો મૅરિવર્લ્ડી
 લુન્ડનમાં આવ્યો ત્યારે મગવાનું સૂર્યનારાયણનાં સન્ધ્યાકિરણોએ પાર્લામેન્ટના
 મધ્ય મકાનના શિખરેદશને (Tower) સુવર્ણરંગથી રંગી રૂદ્ધાખ્યાં હતો
 ત્યાં આગલ થઈ તેઓ ટ્રુપાલ્કાર સ્વેચ્છા આગલ આવી પહોંચ્યા એ વિશાળ
 ચતુષ્કોણ સૂમિમા મનુષ્યો તો માથે ધ્રુવ ! મૅરિવર્લ્ડીને સમ્માન આપવા ઝેટલા
 માણસ એસડા થયા હતા એટલા માણસ લુન્ડનમાં સ્વદેશી કે પરદેશી રાજાને
 અથવા તે મહારાજાને પણ માન આપવા એકઠા થયા નહોતા તેઓ પોર્નમોર્
 આગલ આવી પહોંચ્યા ત્યારે રાત્રિના અધકારથી વસુધરા ઢકાઈ ગઈ હતી આજ
 મૅરિવર્લ્ડા અમજ પ્રજાના એક અમેસર ડ્યુક્ ઓફ સ્થર્લેન્ડનો અતિપિછ,
 તેણે જ ત્રેણ ત્રેના મહેલમાં પ્રવેશ કર્યો એ મહામતિ ડ્યુક્નો હાથ પકડી
 મૅરિવર્લ્ડી ગાંધીમાયી ઉતર્યા મહેલના સમામરૂપમાં સ્થર્લેન્ડની પત્ના અને
 બીજા અસંખ્ય સદ્ગૃહસ્થો મૅરિવર્લ્ડીને માન આપવા તૈયાર થઈ રહ્યા હતા ધામે
 ધામે સ્થારના માણસો ઘેરાવા લાગ્યા

મગલધારે સયારે ત્રેણે રાઈટ ઓર્બરેલ્ મી. લૉર્ડ રસલે અને લૉર્ડ પા-
 મર્સ્ટનની મુલાકાત લીધી પાઠલ પ્લૅરે ચિસ્તીક્ મહેલમાં સ્થર્લેન્ડની વૃદ્ધ માતા-
 ને મલકા ગયો ત્યારાને ત્રેના માનમાં એક પ્રકાશ નિશામોજન આપવામાં આવ્યું.

સુધવાર પાઠલેસ રસેલને મઠી મૅરિવર્લ્ડા ડ્યુક્ ઓફ સ્થર્લેન્ડ
 અને સનાપતિ લેબર્ટ (Libert) સાથે રાજકીય અછમરદાર જોવા
 ગયો ત્યાંથી પાઠા થયા સપ્થાકાટે તેઓ સ્ટ્રૅન્ મહેલમાં ગયા ત્યાં પણ
 ત્રેણે પુષ્કળ માન આપવામાં આવ્યું તે રાત્રે પણ એક સ્થલે ત્રેણે એક પ્રકાશ
 નિશામોજન આપવામાં આવ્યું, તે સ્થલે નગરના સર્વે પ્રતિષ્ઠિત સદ્ગૃહસ્થો
 એકત્ર થયા હતા એ મિજલમમાં કપાવાર્તાથી અલ્પત થાકી ગયો ને રાત્રિના
 અપિયાર ધામે પેર પાઠો આવ્યા

राजिथारने दिवसे इंग्लैण्डमा रहेता इटालीअनोए गॅरिवल्डीने स्काटेक महल (Crystal Palace)मा मान आखा नोतर्थो. गॅरिवल्डीए त्या जइ एक हृदयमाही भाषण आय्यु. भाषण समाप्त यता आर्टिडो (Arditi), नामना एक इटालीअने यायनाथे एक अछुभिन्न इटालीअन् रण-
 र्थात गायु ए गीतनो गर्मे आ प्रमाणे हतो " हे गॅरिवल्डी ! तु इटालीअनो उद्धारकर्ता होशर्था सर्व राजयोमा मान पामीस, परन्तु इटाली हर्जा पण सपूर्ण रीति स्वतन्त्र थगु नथी, कारणके त्हेना कोइ कोइ प्रदेशो हजी य दासत्वना असह्य सकटमा पीडाव छे तर्था ओ इटालीअसीओ ! ए'मनो उद्धार करवा त्हेमे हथियार पकडो ! हथिआर पकडो ! " आर्टिडिए ए गान ए वा आवेशथी गायु के सर्वे इटालीअन् थोताओनी ननोमा विजयिने देते लोही होइवा लाग्यु. तेओ एटला वधा उतसाहित थइ यया के अनायासे ज गायकनी साथे ताल छेकवा लाग्या ने पछा त्हेनी साथे गावा पण लाग्या आर्टिडिना स्वर साथे अनेक स्वर मळ्या. सभामंडपमा छतने छीधे गानना पड्या पड्या ने यजनाना पेटे आछा महलने गजाली मुक्ता लाग्या.

सगीत पूर यया पछी इंगलिशन् समिति तरथथी सिग्नेरा सेरि-
 नाए गॅरिवल्डीने अने त्हेना वीर पुत्र मिनोटीने ये तरथारो भेट आयी. ते बखते त्हेने एक हृदयमाही भाषणद्वारा गॅरिवल्डीना असोषान गायो सर्व काम समाप्त यया पछी गॅरिवल्डी पाताना पुत्र साथे फरवा निकळ्यो त्याथी पाछा आवती बखते लोको त्हेने बीटाइ बळ्या ने प्हेला दिवसना जेटली ज भीड थइ गइ प्रजाजनोना जयध्वनि वधे त महाकष्टे घेर आवी प्हेच्यो. रात्रि कॅम्प्रीज् महलमा लॉर्ड अने लेद्य पामस्टने त्हेने तेज्यो ने त्यां लॉर्डना पन्धुबान्धवां साथे वेशी भोजन क्यु

रविवारे फ्रीमेसन् लॉज (Freemason Lodge) माथी नवें जातिना प्रतिनिधिओ गॅरिबल्डीने मान आपवा त्हेने उतोर गया, कारणके ते ए संप्रदायमा हतो, ने विशेषमा स्तिसिलिना लोन्-समुदायनो ग्रॅण्ड् मास्टर हतो. राश्ट्र ऑफ् मॅम्फिज्न्ओ ग्रॅण्ड् मास्टर आ सर्वे प्रतिनिधिओनो अग्रेसर हतो. ए माना कोइ अग्रेसर, कोइ दक्षिण अमेरिकन्, कोइ फ्रॅञ्च्, कोइ इटालीअन् अने कोइ कोइ बांजा देसना पण प्रतिनिधि हुता गॅरिबल्डी अनेक भाषा-ओमा पारदशा होषार्थी ते दरेकनी साथे त्हेमना स्वभाषामा वातचित करवा लाग्यो. यथाने भिन्न भिन्न भाषाओमा वातो करता जोइ गॅरिबल्डी आन-दधी उत्पुङ्ग यइ गयो ने बोल्ह्यो “ जाणे सर्वे पृथ्वीना प्रतिनिधिओ अही होय ए'वा भास घाय छे. ” बोलना बोलनामा आनदाश्रु त्हेना गळ पर व्हेवा लाग्या अर्धो क्काक सुधी वातचिन कर्था पढी प्रतिनिधिओ रजा मार्गी चालता थया रजा आपती बसते गॅरिबल्डी गळगळो यइ गयो ने बइ बाली शक्यो नहि मद्दाप्रयत्न मान एन्सु ज वाली शक्यो के “ महा-शयो ! जानजो के म्दारो देह अन आत्मा त्हमारी साथे ज छे ”

आ एक अठ्ठाठाआनी अदर आशरे पचाशक स्थानेधी त्हेने आम-प्रण आवीं गथां हतां ने हजी य आन्या जता हतां आ आमप्रणैने मान आपवा जता गॅम्बियन्डीने बील्डुन्ड बिगम मळे ए'वी आशा न्होती र्हेनु शरीर स्वस्थ रत्तु नहि-विशेष राम पडवाणी धरे धारे कयलवालागुं तोरण ते लोहोना मनमे दुमया दाफ्यो नहि साउथ्रींग समाओना प्रतिनिधिओए त्हेने जाहेरमभाना माग आपवांनी इच्छा दर्शार्थी ने तेथी परी बार स्पष्टिक म्हेल्मा सोनयोर गवरे लोखना आनद बसो पषाया त्या प्रतिनिधिओए गॅरिबल्डीने पोतयोननी सभा तरफनो अभिनन्दन एके एके बांधी एमशायो

સુપવારને દિવસે લંડનનગરીનું મૅરિવલ્ડને મહા ગૌરવસ્થાક લંડનનગરની સ્વાધીનતા (Freedom of the City of London) વધી. એના માનમાં તે દિવસે લૉર્ડમેદ્ પદ્માદ પર તેમજ સેન્ટ્ પોલના દેવલમાં મારે રોડનાં કરવામાં આવી દુનેર્લીઓ પર અને રસ્તામાં આનંદમૂલ્યક શાવડાઓ રહાવવામાં આવ્યા ત્યાં આગલ લોડોની મારે મીડ થઈ ગઈ. નગરમાં પટોના વસ્ત્રનાદર્શી કાન રહેતા થઈ જતા હતા. મૅરિવલ્ડી વચારે મારીમાં વેશી મદાર નિરુદ્ધ્યો ત્યારે ચારે શાગુણી પ્રજાજનો દર્પનાદ કરવા લાગ્યા, ને રહેને માન આપતા મસ્તક નમાવવા લાગ્યા.

નગરસમિતિનું રહેને પુટપુટ કે “ કાગ્ગનિત્ ચેમ્પર અને ચેમ્બલેન્ની ઑફીસ—તે વે સસ્થાઓના માનપત્ર વચે સ્થાને સ્વીકારશો ? ” ત્યારે રહેને પોતાની પ્રવૃત્તિને અનુસરી ઉત્તર દીધો. “ જે સ્થાને મદામા કૉમ્યુનને સ્વાધીનતા પ્રાપ્ત થઈ હતી તે જ સ્થાને સ્વાધીનતા હવે સમ્માન પ્રાપ્ત કરવાની મહેને દેવડા છે ” તે સ્થાને મૅરિવલ્ડને સમ્માનપૃથક સ્વાધીનતાપત્ર આપવામાં આવ્યું એ પત્રને એક પ્રખણ્ડ સુવર્ણમય ચોરડામાં જડ્યું હતું. ચોકડાના મધ્યભાગમાં લંડનનગરીનું એક વિશિષ્ટ ચિહ્ન પાડવામાં આવ્યું હતું, ને ચારે શાગુણે ગુધર ફુલેનેલીઓ ચિતરાઈ હતી. પાડલની શાગુણે સુવર્ણ અક્ષરે મૅરિવલ્ડોના નામનો આદ્ય અક્ષર (J) લખવામાં આવ્યો હતો.

મૅરિવલ્ડી ખુસરા રગનો સામાન્ય પોશાક પહેરીને આવ્યો હતો, તથાપિ રહેને જોઈને વધા વિસ્મિત થઈ ગયા મીડમાથી બહાર નિકળી તે પોતાના પુત્ર મિનોટા, મિ. નિગ્રેટા અને ડૉ. વેમાઈલ સાથે પોતાને સ્થાને વેઠો દટલે કાર્યના આરંભ થયો. લૉર્ડ્ મેયૉરિ—નગરપાલે—સમાપત્તિનું સ્થાન લાવું ને સમાનો રહેશ કહી સમજાવ્યો. સ્થાર પછી સિડી ચેમ્બલેન નગરસમિતિ તરફથી મૅરિવલ્ડીને અભિનન્દન આપ્યું અભિનન્દનની ભાષા થતી કોમલ અને હૃદય-

રવિવારે ફ્રીમેસન્ લૉજ (Freemason Lodge) માધી મર્વે જાનિના પ્રતિનિધિઓ ગૅરિલ્ડની માન આપવા ત્હેને ડાકેરે ગયા, કારણકે તે એ સંપ્રદાયના હતા, ને વિશેષમા સિસિલિના લોજ-સમુદાયનો ગ્રેન્ડ માસ્ટર હતા. રાઈટ ઑફ મેમ્ફિસનો ગ્રેન્ડ માસ્ટર આ સર્વે પ્રતિનિધિઓનો અગ્રેસર હતા. એ માના કોઈ અંગ્રેજ, કોઈ દક્ષિણ અમેરિકન, કોઈ ફ્રેન્ચ, કોઈ ઇટાલીઅન અને કોઈ કોઈ બોંજા દેશના પણ પ્રતિનિધિ હતા ગૅરિલ્ડ અનેક ભાષા-ઓમા પારદર્શી હાવાથી તે દરેકની સાથે ત્હેમના સ્વભાષામા વાતચિત્ત કરવા લાગ્યો. વધારે ભિન્ન ભિન્ન ભાષાઓમા વાતો કરતા જોઈ ગૅરિલ્ડની આનંદથી ડાકેરે થઈ ગયો ને બોલ્યો “ જાણે સર્વે પૃથ્વીના પ્રતિનિધિઓ અહીં હોય એવા માસ થાય છે. ” બોલના બોલનામાં આનંદાશ્રુ ત્હેના ગાલ પર ઝેંવા લાગ્યા અર્થા ક્રમક્રમ મુખ વાતચિત્ત કર્યા પછી પ્રતિનિધિઓ રજા માગ્યા ચાલતા થયા રજા આપતી વચ્ચે ગૅરિલ્ડની ગલગલ્યે થઈ ગયો ને કહી ચાલી ડાકેરો નહિ. મહાપ્રયત્ન માત્ર એટલું જ થાત્તી ડાકેરો કે, “ મહા-શયો ! જાણજો કે મ્હારો દેહ અને આત્મા ત્હમરી સાથે જ છે ”

આ એક અઠવાડિયાના અદર આશર પચાસેક સ્થાનેયા ત્હેને આમ-ગ્રણ આવી ગયાં હતા ને હજી ય આઠના મતી હતા આ આમગ્રણેને માન આપવા જતા ગૅરિલ્ડની ચીલ્ડ્રન વિગમ મઝે એવી આશા ન્હોતી રહેતું શરીર સ્વસ્થ રાત્રી નહિ-ક્રિષ્ણ જામ પડવાથી ધીરે ધીરે કપડવા લાગ્યું તોપણ તે લોઢોના મનને દુઃખવા ડાકેરો નહિ સાંપ્રીમ સમાજોના પ્રતિનિધિઓ ત્હેને જાહેરમખાના માન આપવાની દૃષ્ટા દર્શાવો ને તેથી પરી વાર સ્ફાટિક મ્હેસમા સ્ત્રોતગરે સવારે લોકના આનંદ વચ્ચે પધાયા ત્યાં પ્રતિનિધિઓ ગૅરિલ્ડને પોતપોતની મમા તરફનાં અભિનન્દન એકે એકે થોંચી સમજાવ્યા

સુપવાને દિવસે લંડનનગરીએ ગૅરિવલ્ડીને મહા ગૌરવસૂરક લંડનનગરની સ્વાધીનતા (Freedom of the City of London) ચહી. એના માનમાં તે દિવસે લૉર્ડગેડ્ પદાદ પર સેમજ સેન્ટ્ પોલના દેવલમાં મારે રોસના ફરવામાં આવી હનેર્લીઓ પર અને રસ્તાના આનદસૂચક ઘાવટાઓ પહાવવામાં આવ્યા. હ્યા આગલ દોરોની મારે માદ થદ મદ, નગરમાં ઘટોના વજનાદર્યા કાન રહેરા થદ જતા હતા ગૅરિવલ્ડી ઉપર મગીમાં વેલી મ્હાર નિશ્ચયો સ્વારે પારે માનુષી પ્રજાપ્રતે દર્પનાદ પરવા લાગ્યા, ને રહેને માન આપત મસ્તક નમાવવા લાગ્યા.

નગરસમિતિએ રહેને પુછ્યું કે “ કા ગૅરિવલ્ડી ચેમ્પર અને ચેમ્બલે ન્ની ઑફીસ—એ બે સ્થાઓના માનવત્ર કયે સ્થાને સ્વીચરણો ? ” સ્વારે રહેને પોતાની પ્રકૃતિને અનુસરી ઉત્તર દીધો “ જે સ્થાને મહામા ફૉગુપ્તે સ્વાધીનતા પ્રાપ્ત થદ હતી તે જ સ્થાને સ્વાધીનતા દર સમ્માન પ્રાપ્ત થર-વાની મ્હને રહ્યા છે ” તે સ્થાને ગૅરિવલ્ડીને સમ્માનસૂચક સ્વાધીનતાપત્ર આપવામાં આવ્યું એ પત્રને એક પ્રમુખ સુવર્ણમય ચોકટામાં જડતુ હતું. ચોકટાના મધ્યભાગમાં લંડનનગરીનું એક નિશ્ચિત ચિહ્ન પાડવામાં આવ્યું હતું, ને ચારે માનુષ સુદર ફુલ્વેલીઓ નિતરી હતી. પાડવની માનુષ સુવર્ણ અક્ષરે ગૅરિવલ્ડીના નામનો આવ અક્ષર G લખવામાં આવ્યો હતો.

ગૅરિવલ્ડી ખુબરા રગનો સામાન્ય પોશાક પહેરેને આવ્યો હતો, તથાંયે રહેને જોડેને થદા વિસિત થદ થવા મોડમાંથી વ્હાર નિવડી તે પોતાના પુત્ર મિનોટા, મિ નિમેટા અને હૉ ઘેમાફલ સાથે પોતાને સ્થાને વેઠી એટલ કાર્યના આરંભ થયો. લૉર્ડ પ્રેયરિ—નગરપાલે—સમાપતિનું સ્થાન લાગુ ને સમાનો ઉદ્દેશ કહી સમલાવ્યો. સ્વાર પડી સિટી ચેમ્બર્લેન નગરસમિતિ તરફથી ગૅરિવલ્ડીને અભિનન્દન આપ્યું અભિવન્દનની માપા અતિ કોમલ મન હૃદય.

પ્રાદા હતી. અમિનન્દન સામઝી લોકોએ તેના મારે પ્રશ્નના કરી એ અમિનન્દનનો સાર જા પ્રમાણે છે:—

* “उज्ज्वलकर्ति महामन् ! लण्डन्महानगरीने जे सर्वोच्च सम्मान आपवानो अधिकार छे ते मान आपवाने आपने अने बोलबया छे. आज आ महानगरीना विद्यार्थ पुख्योनी नामावलिमा आपनु नाम मुकवामा आब्यु छे,—आ नगरना सम्मानी नागरिको (Honorary Citizen)नी नामावलिमा आपनु नाम मुकवामा आब्यु छे आ समये आ महानगरीनाप्रतिनिधि रूपे केंटलाक कयाओ सक्षिप्त रुपमा कहेवा त्दमारी सम्मुख आवी उमो छु. आज्ञा आगमनया आ नगरना हृदयमा जे आनन्दप्रवाह बहेवा लाग्यो छे त्हेनु वर्णन शब्दद्वारा थइ दाके एम नथी, तोपण आपने आ नगर तरकथी हृदयपूर्वक धन्यवाद आप्या विना रहा शकतो नथी, स्तोत्रध्वनि सामझतां आपनु हृदय जेबु सञ्चित थाय छ, त्हेबु बीजा कोइनु हरय थनु नथी, ए अमे

* “ Illustrions Sir,—The city of London invites you to day to accept the highest honour and award at her disposal, placing your distinguished name upon the list of worthies inscribed upon the roll of honorary citizenship. It becomes my duty accordingly, to address to you in her name a few words however inadequate, of thanks, congratulation, and hearty welcome We are well aware that no one shrinks more sensitively than yourself from the voice of eulogy, and yet living as you do to please not yourself alone, you will feel that there are occasions—and this would appear to be one of them—when, for the

જાણીદ છાંદ તથાપિ આપ આ સમયે પધાર્યા છો, તે આત્મતુષ્ટિને માટે ગદિજ, પાતુ પરચિત્ત વિનોદને માટે જ, આપ સત્યમય આત્મસ્તુતિ સંભળવા પધાર્યા છો. અને એવા પ્રમુખો પળાપાર આવી પડે છે ત્યારે પ્રાર્થના કરુ છું કે, લગ્નનગરની પ્રજા આપના પ્રતિ કેવી ગમીરભાવે પ્રીતિમુગ્ધ થઈ છે અને આપના અર્પુણ કાર્તિકલાપથી કેવી આશ્ચર્યચક્તિ થઈ ગઈ છે તેનું કદરુ વર્ણન આપ કૃપા કરી સામઘ્યાની રાહનશક્તિ ધારણ કરશો આપના જીવનના અતિ આશ્ચર્યમય ઘટનાપુજનું સ્મરણ કરવા અત્ર અમે એકઠા નથી થયા અમે જાણીદ છાંદ કે આપના જીવનની ઘટનાઓ એક ઉત્તમ નવલકથાકારને આશ્ચર્યકારક ઘસ્તુરુપ થઈ પડે એમ છે, તથાપિ એ ઘટનાપુજના વર્ણનથી શ્રોતૃમણ્ડલના ચિત્તને આનંદ આપવા અમે અહીં અન્યા નથી નયરસમિતિએ આપને માન આપવાનો, અને આપના જીવનની રાજનૈતિક ઘટનાઓનું વર્ણન ન કરતા

sake of others, truth, though flattering, should be listened to. Bear with me then, while I attempt to give feeble expression to the feelings of unbounded admiration and affection entertained towards you by the citizens of London. I am not called to dilate upon the marvellous incidents of your eventful career, rivalling in interest the wildest romance, because the resolution of this honourable court, devised so as to secure a perfect unanimity of welcome, directs my remarks rather to your character than to the political events of your life. History, it has been said, usually reproduces herself at intervals more or less frequent, but we turn her pages in-

માન ચોરેનમાદામ્યનું વર્ણન કરવાનો અમને ઉપદેશ કયો છે ક્ષતિદાસની
 એની એ ઘટનાઓ ફરી ફરી વને છે એ સ્વરૂપ, તોપણ ક્ષતિદાસમયના
 પાના ડથામી ડથામીને જોવા છતાં જોસેફ ગૌરિવલ્ડા જેવો મહાત્મા અમને
 સા જાણ્યો નહિ—તેના જેવું દૃષ્ટાન્તસ્થલ વીને કયા ય મળતું નથી ! મહા-
 રમન્ ! આ નગરીની કાલ્પનિક નવલકથાઓમા પણ આપના જેવું ચરિત્રદૃષ્ટાન્ત
 અમને જડતું નથી પ્રાચીન રોમના પોતાના ગૌરવશાસ્ત્રમા સ્વદેશને માટે
 ધનસમ્પત્તિ, સુનદારા, વધારે તો શુ પણ પોતાના અવગ્રહણ ને અતે જાવન
 પણ અતિ ઉત્પાતે સમર્પણ કરતા, એ ગૌરવદિનામા પણ અમને શોધી શોધીને
 જોયું તોપણ આપના જેવું દૃષ્ટાન્ત અમને જડતું નથી તેથી જ આજ લગ્ગન્
 નગરી આપને સન્માન આપી આપની સાથે પોતાનું નામ અમર કરી લેવાની
 તક સાધે છે

vain to meet with the prototype of Giuseppe Garibaldi
 'none but himself can be his parallel We find sir, no
 counterpart to your career, even among the fabled
 legends of the early periods of that city with which your
 name is henceforth inseparably associated, when
 Romans, in the interest of their country,

'Sword neither lands nor gold

Nor son, nor wife, nor limb, nor life,

In those brave times of old

In your person that primitive spirit of self sacrifice
 is reproduced in combination with characteristics and
 qualifications hitherto deemed incompatible The glories

“ દેવ ! લોકને આજ સુધી એવો ભ્રમ હતો કે પ્રાચીનરાજના આત્મસમર્પણ સાથે અર્વાચીન ગુણાવાલિ સરસાચી શકાય જ નહિ—એવા આત્મસમર્પણ આજે કેવલ અસંભવિત છે, કલ્પના રૂપ જ છે પરંતુ આપના ચરિત્રની આલોચનાથી તેમનો એ ભ્રમ દૂર થયો છે આપનામા દ્વિગ્વિગ્રયા રણપણિહત સેનાપતિ જેટલું ગૌરવ છે, નવલકથામા વર્ણવેલા સમુદ્રપતિ જેવી અસમ સાદૃશિકતા અને સ્ત્રાનકારિતા છે દામત્વના મહત્ત્વ વડીઓ સૌદા સર્વ રાજ્યોને સ્વતંત્ર કરી શકો એવું શાસન છે, હેન્ટ્સ જેવી અચલ અધિકારિતા છે, સિન્સિનટસના જેવી અતુલનીય સરજતા છે, ક્લિયોનિશાસના જેવું અતિ સાહસ છે, સ્નાજનસુલભ કોમલતા છે, વાલકના જેવા સહ્યપ્રિયતા છે, સર્વ છે, આન સકલસદ્ગુણસપન છે વળા આપમા વિશ્વજનન શાન્તિ, પ્રાતુભાવ અને સ્વાધાનતાની ઉમ્મદ દ્વિછા છે, તેમજ આરને જગત્નું મલિચ્યમો

of an accomplished general, associated with the instinct and daring of the old sea-kings, valour which liberated kingdoms and placed them at your feet combined with the stern incorruptibility of a Darius and the severe simplicity of a Cincinnatus a heart in which the boldness of a Leonidas, dwells compatibly with the tenderness of a woman and the truthfulness of a child, the whole strangely tempered and elevated by an interest craving for the reign of peace brotherhood, and freedom—resting faith in the world's future, in humanity, and in God. Twice, ere mature manhood you had risked your own life to rescue a fellow-creature from drowning Then,

મગલ થયો એવો વિશ્વાસ છે, માનવજાતિ પર તથા હૈંશર પર સપૂર્ણ વિશ્વાસ છે આપ આગ્રહ કીર્તિમાન થયા તે પ્દેશા એક વાર હુવતા મિત્રની રક્ષા કરવા જતાં હુવા ગયા હતા ને સ્થાયી સહજમા વચી ગયા હતા વઢી અમારી ફ્લોરેન્સ માડટિંગેલની પેઠે માસેન્સમા વિપ્લવકાયો પાંડાતા રોગાઆની સેવસુધુષા કરવામા આપ દવાસ્નાનામા રક્ષા હતા દક્ષિણ અમેરિકામા આપના વાસેથી આપના વધુનુ નામ ફહટાવવા માટ, મનુષ્યની સહનશક્તિની સીમા પર્યંત આપને હુ સ્વ દાયુ, તથાપિ આપના મુસ્તમાથી એ વધુનુ નામ ન જ નિવળ્યુ ! વીજ પ્રસંગે એ હુ ૩૩ દેનાર જ રાક્ષસ આપના હાયમા આવ્યા ત્યારે રહેને સ્વાધાનતા અને ધનસપત્તિ સહિત આપે જીવનદાન આપ્યું! વઢી આપના એ માહામ્યની કથાનુ તો કહેવુ જ શુ !—યુદ્ધમા મઢેલી હુંટ આપ આપના સૈનિકોને રહેવા દેતા ને પોતાને માટે એક કાગળ પળ ન રાખતા

like our own Florence Nightingale, you devoted yourself in the suffering and the dying at a cholera Hospital at Marseilles. Proceeding to south America you are subject to the infliction of torture to the utmost point of human endurance, to compel (hopeless last) the betrayal of a friend, and with generosity almost superhuman, you release with his life, liberty, and property intact, the monster who had so tortured you, when he falls into your hands. What shall I say of the magnanimity which distributed the spoils of war and of prizemoney on the occasion to the most needy of your companions, and stripped from your own back even the last remaining shirt to shelter a comra-

તેમજ આપનો એકનો એક ઢગલો ટુહાડ્યો ધુજતા કોઈ બંધુને આપી દીધો
 એ માહાત્મ્ય પણ જોઈ તેવું નથી. આપ અમેરિકાથી સ્વદેશમાં આવ્યા ને
 આર્તીય સ્વાધીનતાને માટે સમરાદ્ધનમાં જોવાનું ત્યારે આપના ચરણ
 સર્મીપ મેં રાજ્યનો શક્તિ અને અનેક ધનરત્ન આવી જમાં. આપ ધારત તો
 એ અનત રત્નો લેઈ મહા દ્વિવિજયીની પેઠે પેર પાછા ફરત; પરંતુ એમાંથી
 શાંતી થદામને પણ હાથ લગાડ્યો નહિ ને ચાલી હાથે કેંપ્રેરા દ્વીપમાં ગ્રામ્ય-
 જીવન ગાલવા ચાલતા થયા. માર્ગના સર્વને માટે પણ કંઈ લીધું નહિ !
 ધન્ય આપનો આત્મચાગ ! સ્વદેશનો સદ્ધાર કરવા જતાં આપ ચંચુઓના
 અગ્નિથી ઘાયલ થયા ને કેદી થઈ સ્થેમના પરમો અસહાય અવસ્થામાં ગ્રીસ
 દિવસ ને ગ્રીસ રાત્રિઓ દુઃખમાં ને રાજાગરામાં ગાલવાં પડ્યા તો પણ એકે
 ધાર કોઈને પણ તિરસ્કાર મ્મન આપે કહી સમજાવ્યું નહિ, એ જ આપના

de ? Restored to Italy and to the work to which your life
 is devoted, victory places at your disposal the revenues of
 two kingdoms and spoils which might have graced an ori-
 ental triumph; but you reserve not to yourself sufficient to
 convey you to your seagirt rock of Caprera, and grandest
 of all when stricken down in the name of your country,
 wounded in the house of your friend's, suffering and help-
 less during thirty weary days and sleepless nights, no
 taunt or reproach escape your lips. We have no self-
 ish interest to promote in relation to this your visit. The
 era of revolutions is to us closed. You will go back to that
 beautiful but long misgoverned country, to tell of a sight

मोहिमानो पूर्ण विकास छे आपना आ आगमननो अ मे कोइ स्वार्थसाधनमा उपयोग करवा इच्छता नथा, कारणके अ'भारा देशमा विप्लवना युग वही गयो छे ए सौन्दर्यनी आवासभूमिमा—बहु दिवसना दुःशासनधी दुर्दशामा आवा पडेली इटालीभूमिमा पाछा जाओ ह्यार आपे अर्ही अ जे जोयु ते रहमारा बहुभेने कही समझवजो आ वा देखाव युरोपना कोइ पग भागमा रहमे नहि जाइ शको—लक्षावधि शक स्वाभानताना रक्षकने मान आपवा अर्ही एरन थथा छ परान्तु रहेमा एक पण सैनिक पुरुष नयी दशमा जाओ ह्यारे आपना रात्रो सम'चाव'नो के जे राजसिंहासन स्वतन्त्र प्रजायर्गनी अट्टमिम राजमक्ति उपर आधार राखे छे रहेनो कदापि पाळे बिनाश यतो नधी वही एपणसमजावजो क विप्लवनो लय करधानी शक्ति शासनकर्त्ताधोना अ हाथमा छे कारणके रहेमना शासनगु-

you have witnesse l— unique of its kind in Europe—of a million of men contributing to a triumph to the uncrowned champion of liberty without the presence of a single soldier, and you can acquaint those who rule that the scepter throne rest solely upon the affections of a free people and that the power to terminate the era of revolutions, is in the keeping of rulers, and at their own disposal. And now, Sir permit me the privilege of offering you the right hand of fellowship as a citizen of London, requesting your acceptance, in the name of the Corporation, of this souvenir of your visit to their city. We regret exceedingly, in common with our fellow countrymen

પથી જ વિપ્લવનાં કારણ દૂર થઈ જાય છે વળી ત્હેમના શાસનદોષ-
થી જ વિપ્લવનાં કારણ આપોઆપ ઊઠે છે. આ ક્ષણે મહાશય! લણ્ડ-
નનગરી આપને સ્વનત્ર નાગરિક યનાવી સમ્માન આપવાની ઇચ્છા કરે છે, તો
આપના ઔદાર્યગુણવદ્ધે તેમ કરવાનો અ'મને અધિકાર આપશો! હું નાગરિક સમિ-
તિના પ્રતિનિધિ રૂપે આપને એ સમ્માન પ્રદાન કરવાની પ્રાર્થના કરુ છુ એ પ્રાર્થના
પૂર્ણ કરાશે તો આપનું આગમન આ નગરમા ચિરસ્મરણીય રહેશે. સર્વે તરફ
સમભાવે સ્નેહ પ્રદર્શિત કરતા આપની તરિયત વિનપ્રતિવિન લખાઈ જાય છે એ
જાણી અ'મ અત્યત દુ સંતો થઈએ છીએ, સ્વાસ્થ્યભંગને લાધે આપને જલદી ઘર
તરફ જવું પડશે એ જાણી ઘભારે દુ સંતો થઈએ છીએ. લૉર્ડ પામર્સ્ટનની સાથે
એકમત થઈ હુ જણાવુ છુ કે આવ ઇંગ્લેન્ડની ભૂમિ એકદમ ત્યજી ચાલ્યા જશે,
અથી અ'મને ક્ષોભ તો થશે, તથાપિ એમ કરવાથી આપના દેશને માટે આપણા
અમૂલ્ય જીવનનુ રક્ષણ થશે તો સેથી સંભાવ્ય માર્નામુ. આજ હુ સમાપતિ

that having been too demonstrative in your affection, hav-
ing loved not wisely but too well, your health renders it
expedient that your visit should speedily terminate Let
us hope, in the language of Lord Palmerston, " that the
early termination of your visit and your foregoing the
honours awaiting you in every town in this country,
however, disappointing to those who admire, may have
the effect of preserving to your country a life so valu-
ble. " In the name of his lordship in the chair, of his
brethren the aldermen, and of every member of this
Court, I express a fervent hope that British skill, and invi-

અને સમાસદમ્બઝી તરફથી આજ્ઞા પ્રદર્શિત કરું છું કે બ્રિટિશ વૈયોના ચાતુર્યથી અને ઉત્તર તરફના જઝવાયુના ચલચારક પ્રભાવથી આપના દુબલ અગપ્રત્યગ્મા નવા ચલનો સ્વાર થાઓ ! અને વિષાતા આપના દેશના અથવા જગતના ધીજા કોઈ મગ્નકાર્યમા નિયોજિત કરે સ્વારે નવીન ચઢયુક્ત હસ્ત વડ અને નવીન ઉત્સાહયુક્ત હૃદય વડે રૂશ્વરના એ પ્રિય કાર્ય પાર પાડો ! "

સેનાપતિ મૅરિચલ્ડીએ ગમાર શાન્તિમા ડમા થઈ સિટિ ચેમ્પલ-
નના માપણનો આ પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યો —

" મહાગૌરવશાલ્ય લણ્ડનનગરીના પ્રતિનિધિ રૂપે આવ આજ મ્હને જે સન્માન આપ્યું છે, તેને માટે સર્વ રીત કૃતજ્ઞતા પ્રકાશ કરમા હું અસમર્થ છું મિસ્ટર મેયોર્ ! હું ત્હમને જણાવું છું કે રણસપ્રામમા સેનાપતિ થવું અથવા સૈયી ઉત્તમ માન મઢવું ને કરતાં આ'વા પ્રકારનું માન મેઢવું એ વધુ ગૌરવનો વિષય છે એમ હું માનું છું, સપ્રામની ધામધુમ કરતાં શિક્ષિત જગતના મહા ગૌરવશાલ્ય ને ઉજ્જ્વલ કીર્તિશાલી કેન્દ્રસ્થાન રૂપ આ લણ્ડનનગરના સ્વતંત્ર નાગરિક થવું એ મહા સૌભાગ્યનો વિષય છે આ નગરી સ્વાધીન તાની કેન્દ્રમુખિ છે એ હું વધુ દિવસથી જ્ઞાન સામઢ્યતો હતો અને આજે આજ જોકે હું આ સ્થાને કોઈ વિદેશીમા છે જ નહિ, કારણ કે વિદેશીઓ

gorating air of our northern climate may contribute strength and soundness to your enfeebled limb, and may the unbought spontaneous love and welcome of a free people impart fresh nerve to your arm and brace your patriotic heart for any work for Italy or for the world which Providence may yet have in store for you.

અહીં આવોને આ દેશને સ્વદેશ માની લે છે, અહીંની સ્વતંત્રતાની સુધી છે. હુ ફરી જણાવુ છું કે આપના પ્રતિની તેમજ લંડનનગર પ્રતિની કૃતજ્ઞતા દર્શાવી શક્યા હુ અસમર્થ છું; પરંતુ આજ મ્હારા અયલા મ્હારા અનુગ્રણ તરફથી જ નહિ, પરંતુ સમસ્ત ઇટાલી તરફથી આપને અને આપના દેશને ધન્યવાદ આપુ છું; કારણકે ઇટાલી રણસગ્રામમાં પોતાનુ આશામયુ મુક્ત સંદા ઇંગ્લેન્ડ તરફ જ રાખતુ આવ્યું છે. હુ સત્ય કહુ છું કે મ્હારા દેશવન્ધુઓને સર્વે અવસ્થામાં ઇંગ્લેન્ડ તરફથી જે સહાયતા અને સહાનુભૂતિ મળી છે તે મળે છે, તે સહાયતા ને સહાનુભૂતિ મ્હારા વન્ધુઓ ઇંગ્લેન્ડ પ્રતિ કદાપિ કાલે દર્શાવી શકનાર નથી. મ્હને ઇંગ્લેન્ડવાસીઓના સહવાસના સુખનો અનુભવ આજે જ ચાલ્યો છે એમ નથી, અનેક દેશોમાં અનેક સ્થાને, ને વિશેષે કરીને અમેરિકામાં સ્થેયના સહવાસસુખનો મીઠો અનુભવ મહુ વચ્ચે થયો છે. અધારે શુ નહુ, કોઈ કોઈ સ્થાને તો અંગ્રેજ વાવડા નીચે આધાર મેલ્યો મ્હે ઘણી વચ્ચે પ્રાણ વચાવ્યા છે. વડી અંગ્રેજોનાં અંગ્રેજો પાસેથી જ સહાયતા મ્હને મળી હતી, તે તો હુ કદી પણ ભૂલી શકીશ નહિ, તેથી જ હુ કહુ છું કે પૃથ્વાના સકલ સ્થાનોમાં અંગ્રેજજાતિ પ્રતિના સ્નેહ અને કૃતજ્ઞતાના જ પાશમાં હુ વધાયો છું તે વાચ કદી પણ ભૂલી શકશે નહિ. અને હુ મુક્તકંઠે ફરી જણાવુ છું કે સમસ્ત અંગ્રેજજાતિ પ્રતિના કૃતજ્ઞતાપાશથી હુ વધાઈ ચુક્યો છું, ને મ્હારી જન્મભૂમિના પ્રતિનિધિ રૂપે ઇંગ્લેન્ડ પ્રતિની અમારા કૃતજ્ઞતા પ્રદર્શિત કરવાનો લાભ લેજુ છું. ”

બોલતા બોલતા ગૅરિબલ્ડીને કંઈ રુધાઈ ગયો ને હોઠ ધ્રુવવા લાગ્યા. સ્થેની એકાપ્રતા અને માનપ્રગલ્ભાથી સમાસદોને લાગ્યા આવ્યું ને ગૅરિબલ્ડી પ્રતિ વિશ્વજનાં સહાનુભૂતિ ઉત્પન્ન થઈ

વિરયાત ઇસવૈય ડૉં ફર્ગ્યુસને એ'વો મત બાપ્તિ' કે મૉરિવલ્ડી આ'થી રીતે વપારે દિવસ આ'વા કાર્યમા રોકાશે તો તેનુ સ્વાસ્થ્ય નાશ પામશે આથી ત્હેને સત્વર કેંપ્રેરાદ્વીપમા નવાનો સકલ્પ કર્મ આ સમાચારથી અનેક ઇંગ્લેન્ડવાસીઓના હૃદય ચારવા લાગ્યા, પરન્તુ તેઓએ પણ આ કાર્યની ન્યાયતાન સ્વીકારીન તેમ કરવાની મમ્મનિ આપી મૉરિવલ્ડી નિયમિત રીતે પાંચ વાગે ઉઠતો હતો, પરન્તુ અર્ધો કલક પળશાન્તિ મળતી નહિ તેના દર્શન કરવા, તેના વ્યાખ્યાન સામઝવા ને પ્રતિનિધિ રૂપે માન આપવા લોક એટલા ઝલુક થઈ ગયા હતા કે તેને જરાય શાન્તિ મળતા નહિ

દ સ ૧૮૬૪ના એપ્રિલ માસની ૨૨મી તારીખ ને શુનવારે પ્રિન્સિપ્ મેટ્રી (Prince's Gate) એમેજ જાતિને ત્હેઓ પ્રમાણે અભિનન્નપત્ર લખી માફત્યુ —

“ એમેજજાતિ અને તેમની શાસનસમિતિ તરફથી આ સ્વાર્થી તાની આવાસભૂમિમા મ્હને જે માન આપવામા આવ્યું છે, ત્હન માટે હિમના પ્રીતિ હૃદયના સમઝવાયા કૃતજ્ઞતા અને ધન્યવાદ પ્રદર્શિત કરુ છુ

“ મ્હારા આ સ્થર્ભે આવવાનો ઝંદાર એ હતો કે એમેજજાતિ તરફથી મ્હને અને મ્હારા દેશવન્ધુઓન જે સહાનુભૂતિ મળી છે ત્હેને માટે કૃતજ્ઞતા પ્રદર્શિત કરવી મ્હોટા સર્તોપના યાત છે કે એ ઝંદાર કદક અથ વિદ્ધ થયા છે

“ મ્હારી દૃષ્ટા એ વી હતી કે દુ મ્હારી જાતને એમેજ વંધુઓના હાયમા સર્પૂર્ણ રૂપે સમર્પણ કરીશ, તેઆ મ્હને જ્યા રેંદ જવાની દૃષ્ટા કરશ ત્યા નદશ, પરન્તુ મ્હારા હૃદયની એ આશાશ્ય સિદ્ધ ન થઈ

“ म्हासा असस्य बन्धुओमापी कोद कोइनी आशानौ म्हे भंग पयों छे, तेने माटे हु तेमनी क्षमा मागु छु ने तेमनी पासे घेर जवानी रजा मागु छु

“ तथापि हुं आशा राखु छु के योडा ज सखतमो हुं पाछो अहीं आवोश ने म्हासा बन्धुओना दर्शन करीश, बली ईंग्लैण्डना गार्हस्थ्यजीवनमां प्रवेश पण करीश. अहीं उदार प्रकृतिना प्रजाजनोमापी जेमनां आमंत्रणने, शारीरिक अस्वास्थ्यने लीधे, मान आपी शक्यो नथी तेमना आशा पण फलभूत करीश. ”

“ सेनापति गैरिबल्डी. ”

ते ज दिवसे प्रिन्स् ऑफ़ चेल्स् गैरिबल्डीनो मुलाकाते आव्यो, ते ते ज दिवसे गैरिबल्डीए चिकटर् ह्युगोने आ प्रमाणे पत्र लख्यो.—

“प्रिन्सिभ् गेद, लण्डन्:

“ २२: ४: १८६४.

प्रिय चिकटर् ह्युगो !—आपना देशनिकासस्थानमो आपने मळ-
घानी बलवान् इच्छा यह आवी हती, तेम करवानु म्हास कर्तव्य पण हतु;
तोपण नाना प्रकारना विप्रोधी ए इच्छा सपूर्ण यह शकी नहि. हु आशा
राखु छु के दूर होऊ अथवा पासे होऊ तोपण हु बदी आपनागो पृथक्
नथी ज एम मानशो. बल्य जे महामत्रनी आपसाधना करो छे, ते महामत्रधी
म्हास हृदय नदी पण दूर नहि यह शके. म्हने सर्वदा आपनो ज मानजो.

“ सेनापति गैरिबल्डी. ”

આ પત્રનો ઉત્તર વિક્ટર્ હ્યુગોએ આ પ્રમાણે આપ્યો—

“ ફર્દેવેલિ હાઉસ્, ધારેન્સે;

“ ૨૪: ૪: ૧૮૬૪.

“ પ્રિય મૅરિવર્લ્ડી !—હું આપને મ્હારે ઘેર આવવાની પ્રાર્થના કરતો
 સધી, કારણક વિના આમત્રણે આપ આવશો જ એ ■ જાણુ છું જોકે
 આપને મેટાને હું અપૂર્વ આનંદ મેલ્લવી શકત, જોકે આપના જેવા વીરદેવને
 મ્હાગા ઘરમા આવેલા જોડ કૃતાર્ય થયો માનન, સૌપણ મ્હને વિશ્વાસ છે કે
 આપનો સમય આ કરતા પણ વધારે ઉપયોગી કાર્યોમા રોકાયો છે. આપ
 એક સ્વતંત્ર જાતિના આર્લિંગનમા છો, તે જાતિના આર્લિંગનમાથી કુદાડી
 લેવાનો મ્હને એક મનુષ્યને અધિધાર નથી. આજ ધારેન્સ કૅંપ્રેરાદ્વીપને
 દૂરધા નમસ્કાર કરો છે તો કોઈ દિવસ દર્શન પણ થશે, સ્વાગુપી આપને
 પરસ્પરને સ્નેહથી અતર્મા રાક્ષીશુ આશ્ચર્ય અપ્રેજજાતિ એક અપૂર્વ દર્શન
 દે છે, ઇટાલીના ઉદ્ધારક થયા પછી ફ્રેંચના અતિથિ થવું એ સુદર અને
 ગવ્ય છે. જેને ફ્રેંચ આજ મુવી મનમા ને મનમા પૂજતું આવ્યું છે, તેનાં
 આજ પ્રત્યક્ષ દર્શન થાય છે એ તેમનું પણ સૌમાન્ય છે. આપ એ પૂજાને
 સ્વાર્ધાનતાનો વિજય સમજના આ બનાવથી ‘પવિત્ર સંમિલની’ના
 (Holy alliance) સંબંધમા સમસ્ત યુરોપનેકપ થશે આંદરાધીનતાની
 વિજયપોષણમા અને પરાધીન પ્રજાના ઉદ્ધારણનામા હવે મિત્ર આવનાર નથી.

“ આપનો ચિરમયા વિક્ટર્ હ્યુગો ”

મૅરિવર્લ્ડીને એકદમ ફ્રેંચ સ્વયંત્ર પડ્યું, તેના કારણમા કેટલાકે
 રાજનૈતિક વિષ્ણુને આગઢ થયો વધારે તો હુપગ પાર્લામેન્ટમા પણ કેટલાક
 રામાધોએ એ સંબંધે પ્રધા પુછ્યા, તેના જવાબમા મ્લેંચ્સ્ટને અને લૅંડ

પામસ્ટને સરત્ભાવે એ વાતને પાયા વિનાની જણાવો પરન્તુ તેથી થ પ્રજાવર્ગે સતુષ્ટ ન થયો, ત્યારે અતે ગૌરવરડીએ ટ્યુરિન્ના સર્વે પત્રોમા આ લેખ પ્રસિદ્ધ કર્યો —

“ હુ ગવિનય પ્રાર્થના કરુ છુ કે સામાન્ય સેહૂતથી રાજ્યના સર્વોચ્ચ અધિકારી પર્યતની સમસ્ત ઁંગ્રેજ પ્રજા મ્હારા પ્રતિ જે સદ્બ્યવહારથી વર્તી છે, તેને માટે મ્હારી સાથે મ્હારો યધુવર્ગ પણ તેમના પ્રતિ કૃતજ્ઞતા પ્રકાશ કરશે મ્હારા બંધુઓ જાણે છે કે કૃતજ્ઞતાનુ પવિત્ર જ્ઞગ વાલ્લા માટે જ હુ ઇંગ્લેન્ડ ગયો હતો અને સ્વદેશ તરફ પાત્રા ફરવાનો સમય આવ્યો, ત્યારે કોઈના કદા વિના પાત્રો ફર્યો જેઓએ મ્હારા પર આતિથ્યની ને સૌજન્યની કૃપા કરી છે, તેમના ગુણના સપૂર્ણ કાર્તન કદા પણ ગાઈ શકવાનો નથી. ”

આમ છતા ઘણા સેલ્સમે જણાવે છે કે ગૌરવરડીને ઇંગ્લેન્ડમાથી ફાકી ક્હાડવાનો ઈન્કટરો દ્વારા પ્રપચ રચાયો હતો તે દેશમા પોતાના શત્રુનો આવો અદગસ્તવાર થાય એ મ્હાન્સ્યી સાચી શકાયુ નહિ. ઇંગ્લેન્ડનામધાન-મહલે તે પીરવરને પોતાના દેશમાવા દૂર કરવાનુ મ્હાન્સને વચન આપ્યુ હતુ, ગૌરવરડી બોલે ગાને ઇંગ્લેન્ડમાથાઆન્થા ગયોહરા, પણ તેને જદા કારણોની સે વલ્લે સ્થવર ન્હોતી.

ગૌરવરડી ૬ સ ૧૮૬૪ના એપ્રિલ માનનો ૨૮મી તારીখে ઇંગ્લેન્ડ ત્યજી મે માસમા ઇટાલી આવ્યો

प्रकरण २४.

गैरियट्डीनु घेर पाछु भावबु, कॅप्रेरामां जहुं, ऑस्ट्रो-प्रशियन् विग्रह, इटालीमां विग्रह, सान् अॅण्टोनियानु युद्ध। गैरियट्डीनी सेनानु पाछु हठुं, ऑस्ट्रियाना हाथमांथी घेनित् लेबु, फ्रॅञ्स् राज्य तरफथी सन्धिनो भग, रोम् पर हल्लो, मॉण्टे रोटोण्डा कपजे करतु ने रोड बेसबु, रोम् सर फरी लेबुं.

मे मासमां गैरियट्डी सिमिन्ट्रीपना भापी प्दोच्यो त्हेनुं शरीर प्रथम करतां यह दुनंठ यह गधु हतु धीमे धामे एंवु तो क्षीण भइ गधु के त्हेना स्वरपी त्हेवे ओठसी पण न क्षयाय त्हेना शरीरमा यन् टारग गादे सिसिलिना प्रगिद्ध रानागार (Bath)ना त्हेने स्ना कराचु पण, एषा तो त्हेनु शरीर कभारे समझ गधु, भाधी विरक्त यह त्हेने अरस्मात् ठराव परी दीधो के काने प्र न पाळ घेर जवु नेपन्तलो शातनानिर्तिते आ समाचार मज्या के त्हेने गैरियट्डीने तेहवा एक वहाण मोरगधु. दीजे दिने प्रात वाळे चार जण त्हेन एक मेगामा बेमाश वहाण पर लेइ गग, मेनामां रोकोण गुठपनां थोे या नां गुगन्धिन प्दोजे सगर्वा दीधो हतां र्पोनी प्रजा अधुपूर्ण से त्हेने गैरियट्डीने अज्जवा गधु ते आगवोटमा बेरो ते वसने म्पदुदाजु वागु जे रुता जागयेट गुभा त्हेने घावना गया हता ते रडता रडता पाज काटे आया छोट प्दोचो सानुधी गैरियट्डी

पोतानी दोरी हलकी काठ परना लोकने आशीर्वाद आपतो आपतो चाल्यो गयो

गैरिवल्डी थोडा ज दिवस सिसिलिमा रह्यो हतो, परत तेदना दिवसो पण त्हेणे ऐकहितमा गाळ्या. घणुकरिने दानदु खा तरफ तेनी दृष्टि विशेष रहेती सेधी, गैरिवल्डी विदाय यवाने हतो ते दिवसे प्रभाते, आ लोको कृतज्ञता प्रदर्शित कच्चा त्हेने उत्तारे एकठा बया गैरिवल्डी सवारमा पाच वामे उठ्यो त वखत तो पाटला तुटला यन्न वाज्य ने मुडदाठ शरीर बाळा दरिद्र जनाए त्हेना चारणा आगळ कोलाहल करी मुन्धी हतो गैरिवल्डी ए म्हरेगीरने पछ्यु “ म्हार आ कोलाहल सानो थाय छे ? ” म्हरेगारे उत्तर आय्यो “ सेनापति ! फेरियाना दानदु खी जन एकठा थइ आ कोलाहल करे छे. म्हें ए मने कछु के सेनापतिनु शरीर अति दुर्बल छे, तेधी त्हेमारी मुलाकात छेरो नहि. त्हेना उत्तरमा तेआ बोल्या के तभी एक बार जगानीमा आबी दर्शन दे तो अ’मे आशीर्वाद आपी चालता थइए ” आ कथा सामळी गैरिवल्डी ए म्हरेगीरने कछु “ एमने बधाने एके एके अहीं बोलावी लाव ” म्हरेगारे एके एके ए दरिद्र जनेने गैरिवल्डीनी पासे आप्या सेनापति त्हेमन गेटतो गया ने आशीर्वाद आपी विदाय करतो गयो. थोडो समय आम शान्तिमा गया पछी “ ना—ना ! त्हेमने जया देवामा नहि आवे ” एवा शब्दो सभळ्यया गैरिवल्डी तरत ज म्हरेगीरन पुज्य “ शु छे ? ” म्हरेगारे उत्तर आय्यो “ सेनापति ! पेला वृद्ध बेप्पो (Beppo) आय्यो छे ते अर्धो गाडा छे ने त्हेना यत्ना बड् मेल् छ, तयो हु ए ने पेसवा देतो नधी. ” गैरिवल्डी ए कथा सामळी उच्च स्तर बोलावना लाग्यो “ भाइ आव ! भाइ आव ! त्हेरा कपडा एगला बधा खराय नधी ने तु गल्ली बर्फी दुरवस्थामा नधी आवा गयो के त्हेने हु गेटो न शकु ” गैरिवल्डीन

आम बोलवतो साभनी ए दीन थूद रडतो रडतो त्हेनी पासे गयो
गॅरिवल्डी सर्व समक्ष त्हेने भेव्यो ने हाय झाली वेसाळ्यो गॅरिवल्डाना ह्द-
यमाहात्म्यना आ'या अनेक दृष्टान्त आपा शक्य

गॅरिवल्डा पोताना व पुत्रां अने अनेक मित्रां साथे इ स १८६४ना
जुन मासनी १९मी तारीखे कॅंप्रराद्वीपने भिनारे उतर्यो ते ज्वारे घेर प्लो-
च्या खारे त्हेतु शरीर बघारे निवळ थड गयु हतु परन्तु ते दिग्मधी त्हेनु
शरीर दिनप्रतिदिन सुपरतु चाल्यु. एक मासनी अदर त्हेनु शरीर ए'थु तो
सबळ थड गयु के ऑस्ट्रेया सामे ह्येगेरियन् लोकानी मददे लडवा तयार थड
गयो परन्तु त्हेना प्रिय मित्र विक्टर ईमॅन्युएले आ समाचार साभळा त्हेने बहु
बहु रीते समजावी ए सरूप लज्जा दवडाळ्यो गॅरिवल्डीनु शरीर ते वज्रते
पण एन्तु निर्णय हतु के जो ते सप्रामना गया हत तो पाटो आवत नहि, ने
त्हेना अभावया इंग्लीन अजत हानि पात परन्तु इंग्लीश सौभाग्यने लाचे
राजाए त्हेन कॅंप्रराद्वीपमां रहा दुर्बल शरीरने मुधारवा समजाळ्यो

गॅरिवल्डी कॅंप्ररामा रहा सान्तिमुख भोगरवा लाग्यो. शरार ठीक
घता पाटो खती करवा लाग्यो परिमिन धमधी अन आटाग्या तमज
कॅंप्रराद्वीपनां जडूट जळवायुधा मिस्त्रमस् त्हेला ज त्हेनु शारीरिक तमज
मानसिक शळ पातु मपूर्ण रीते प्राप्त थयु

त्हेना शरारमां जेम जेम बळ आगतु गयु, तेम तेम जातीय उधनिनो
प्रवाह नशीत आकार धारण करतो जणाना लाग्या, लॉम्बर्डोन मुक्त थर्था
हता घेनिने परार्थ ततामा पळ्या रेंड्या दनु ए राजनीतिन ह्दानीयान् प्रजा
अत करगया देप देवा लागी आधी इंग्लीअन् साक्षनगानिति, प्रजाचनेने
राजाप चापवा तेमज इ स १८६०नो अन दूर बरवाता योग नेटववा,
धारजथा बाट जेता लागी ए बागां ऑस्ट्रे प्रशियन् मिश्र जाग्यो ने

जोइतो लाग मळ्यो. आज सदाना शत्रुनी उत्तर दिशामा प्रशिया खबर लेख जाणी इटाली सुशी यह गयु. हवे आवंलो खग छोडे ? गॅरिवल्डीए जाण्यु के प्रशिया साथे संधि करवानो आंचो लाग फरी फरीने मळवानो नथा; रणक्षेत्रमा उतरवा माटे पोताना बॉलण्टीअरोने सज्ज करवा लाग्यो. इ. स. १८६५ना अत्त भागमा इटालीअन् प्रजानो युद्धोत्साह धीमे धीमे बधतो गयो. इ. स. १८६६नी चसत ऋतुमा ए उत्साहनी सीमा आवी गइ. हवे गवर्नमेंण्ट ए उत्साहने रोकी शके एंचो स्थिति रही न्होती, तेथी त्हेणे ऑस्ट्रिया साथे एंचो व्यवहार चलाव्यो के तेथो त्हेणे अभिप्राय समजी गया फ्रेंच राजा प्रीजा नॅपोलियनने प्रावेना करवा छता चेनेसियानी स्वतंत्रता मेळची शका न्होती ते आज प्रशियन् गवर्नमेंण्टनी सहायताधी अनायासे मेळची शक्य एंचो प्रसंग आंव्यो. इटालीअन् गवर्नमेंण्टे आ उद्देश साधवाने प्रयत्नो आदरवा माज्या. अभिमानी नॅपोलियनने आधी अपमान लाग्यु ने चार वर्ष पछी अपमाननु वेर लेवा फ्रेंचो-प्रशियन् विग्रहअभि सलग्गव्यो ने त्हेमा त्हेणे आत्मआहुति आपी.

इ. स. १८६२मा जेमनेपरस्मा लोही रेडी स्वतंत्रता प्राप्त करी हती, तेम ज आज इ. स. १८६६मा चेनिस्मा लोही रेडायानु छे. इटालीराज विकटरे गॅरिवल्डीने सेनापति बवा कंप्रामाधी तेदावी लंधो. इटालीनी प्रजाए सभाओ द्वारा एंचो मत आप्यो के राजाए गॅरिवल्डीने फेटलीक बधारे सत्ता आपी रणक्षेत्रमां मोकलवो. आधी राजाए मे मासनी ८मी तारीखे बॉलण्टीअर् सेना राखवा अविचार आप्यो. आ अधिकार आप्याधी रहना विपक्षीओने खोटु लाग्यु ने तेथी मंत्रीसमितिमा फेरफार यह गयो. गॅरिवल्डीनो प्रिय वधु क्रिस्टि मुग्य अमात्यना अधिका पर आंव्यो. बंट-अक भिन्नोए गॅरिवल्डीने प्रत्यह आपा के अमुक नियमोची राजाने वाच्या

વિના આ વસતે રણક્ષેત્રમાં જવું નહિ, પરન્તુ ગૌરિવલ્ડાએ તો ઉત્તર આપ્યો કે “ હું એવા નિયમો કરી શકીશ નહિ, કારણ કે ડા. સુધા આપણી સામે ઓસ્ટ્રિયનો રણયુદ્ધમાં ડા. છે ત્યાં સુધી કોઈ પણ કૃત્યો અન્ને નિયમો કરવાનો ને પોતાના વધુઓને યાંધી લેવાનો અધિકાર છે જ નહિ હું, તદ્દમે, તેઓ—આપણે સંપૂર્ણ શત્રુઓ સામે યુદ્ધ કરવા જવું એ વિના યોગ્ય નિયમ થઈ શકે જ નહિ ” આમ ગૌરિવલ્ડા રાજા સાથે કોઈ પણ સરતે ક્યાં વિના સેનાપતિ થઈ રણક્ષેત્રમાં ડા. થઈ ગયું ગૌરિવલ્ડા ! ધન્ય તારાં સ્વજાતિપ્રેમ ! જે સ્વજાતિપ્રેમમાં આત્મજ્ઞાન સ્વ પામી જાય એ જ સ્વજાતિપ્રેમ દેશોદ્ધાર કરા શકે.

ગૌરિવલ્ડાની સેનામાં અનેક જાતિના લોકો હતા અંગ્રજો સર્વથી વધારે હતા, એ સેનાના ઘોડાઓમાં પણ સ્વપ્રિય થઈ પડ્યા હતા. એ સૈનિકોનો પોશાક શિવતા શિવતા મિલિટન ગરના સર્વ છીઓની આગવીઓ ઘસાઈ લાંઘીલુદાણ થઈ ગઈ હતી. જ તરુણો ગૌરિવલ્ડાની સેનામાં જોડાયા નહિ તે તરુણો ઉપર તે છીઓએ ઘોડાની મોક્ષી ને એમ કી તેમને ધનાઢ્યા ! વધારે તો શુ પણ મૈરિવેટિ ક્યુટિયેનિયા નામની સત્તર વર્ષની છોકરી ઓપ્ટેનિયો ડેવિયેરે નામ ધારણ કરી, મર્દનો પોશાક પહેરી ગૌરિવલ્ડાના સૈન્યને જઈ મઝી ! ધન્ય વીરવાળા ! તારા જેવાઓ જ અમારા ભારતને સારી ગઈ છે !

જુન માસની ૧૫મી તારીખે કૃત્તીએ ઓસ્ટ્રિય વિરુદ્ધ વિગ્રહ જાહેર કર્યા તરત જ ગૌરિવલ્ડા પોતાની સેના લેઈ ટાઈરલ તરફ ચાલ્યો ત્યાંથી તે ઘર્મેનો (Bergamo) અને વેનુઆ (Bismarck) તરફ ગયો એને લોનેટો (Lonato) આગળ પોતાની સેનાનું મુખ્ય સ્થાન રાખ્યું એ નગર એક પહાડમાં આવ્યું હતું ને તેની ચારે વાજુએ પ્રાચીન અને મજબૂત વિશ્વો હતો. ગૌરિવલ્ડા નગરના પશ્ચિમ ભાગમાં પોતાની ઉવળી

माखी त्हेनी सेना गार्बा सरोवरची (Lako Garda) सॉल्फेरिनो (Solferino, तरफ आवेला रिवॉल्टेला (Rivoltella) नगर सुधी पथराद पड हती रिवॉल्टेला, ऑस्ट्रियन् सेनानी छावणीची मात्र व्रण माइल् ज दूर हतु. गॅरिवल्डीनी सेनानी राता रणवल्लची गिरिराजनी शोभामा ओर तरेछने वधारी थयो. जागे भगवती महाशक्ति कठमा केतुडाना फुडनी माळा प्हेरी जगत्तना सहार करवा आवी होय एंवी भास घतो हतो । गॅरिवल्डीए अकस्मात् पोतानी सेनाने गार्बा सरोवरने काठे आवेला सालां (Salo) नगर तरफ वृच करवानी आज्ञा करी परन्तु त्या मात्र थें दिवस रही गॅरिवल्डी करी लॉनेटो पाछो आव्यो, ने त्याची कैपुसिनि (Capucini) नगर पासे जइ छावणी नाथी.

आम कइ निश्चय विना केटलाक दिवस रख्य्या पछी गॅरिवल्डीए कैटेरो (Cattaro) नगर पर हल्ले कावानो सवल्ल कयो ए हेतुधी त्हेणे केटलुक उडकर आपी सेनापति कोर्टे (Corte) ने त्यां मोकल्यो. पचीस माइल् प्रवास करी ते पोतानी सेना सावे स्लान् ऑण्टोनिया नगरमा आवी प्लॅच्यो सैनिके प्रवासची थाकी गया हता, भुल्ल तरमथा नवल्ल पड गया हता ने वरमादची त्हेमनां कपडा भीना थइ गया हता.

गॅरिवल्डी शत्रुसेना पर हुमलो करवाने एग्लो बंधो अधीरो भइ गयो हतो के पोताना नवा ने जुवान सैनिकोने आहार अने विभ्रामने माडे वखन न आपता ते ज दिवसे साजे त्हेमने रणक्षत्रमा उतार्या शत्रुसेना से वल्लते एक रुठ स्थानमा पोतानु रक्षण करती हती. गॅरिवल्डीना ताकेडु ने अनुभवी वंदुकगाव्य तो हजी आवी थ प्लॅच्यो न्होता, त्हेमने आववानो हजी दखत पण थयो न्होतो जे पहाड पर गॅरिवल्डी हतो ते पदरसो फ्रीट क्यो हतो ने त्हेने डोव्यान ठेठ इड्रो सरोवर (Lako Idro) सुधी जतो

હતો. તેના પર ચ્દેશને પાર નિકળ્યા જવાનો એક સ્તો હોયો, તે રસ્તે યદ
ચેંગેલિનો તારક ઝગતુ હતુ. પદ્મ પર બંધ મ્હોટાંમ્હોટા ગૃક્ષો ઘર્ગા નિકળ્યા
હતા થોડા યગતવા ચોંલ્ટુવન્ સેના મૈરિયલ્લે સામે આવી હોયી મૈરિ-
યલ્લેના સેના દુદ્ધે સરોવરને વાડે સોપોની મજેના કરવા લાગી. શમુલેના
પગ સોપનો માગે ચગલ્યો ચેંગેલે મોંઘળ ગુદ્ધ યદુ પાડે મ્હોં સાહા-
શ્રણ વાગે મુદ્ધનો આરમ થયો ॥ વાગસ સુધી શમુલેના સોપોનો માગે
ચલ્લ્યો શમુલેના રણચતુર હતા, તેથી તેમના મોઝા દ્વારે જતા નદિ.
પરન્તુ મૈરિયલ્લેની સેનામા વધા ચોંલ્ટીમરો નવા હતા અને મુદ્ધનો જરા ય
અનુભવ હતો નદિ, તેથી તેઓ કદ ફરી શક્યા નદિ તેઓ પ્રથમ કોઈ વસ્ત
મુદ્ધના ઉત્તરેલા નદિ, તેથી જા અચેકર અગ્રિધગ્દ દેશી સ્વચ્ચ થઈ ગયા.
મૈરિયલ્લે જાણુ કે ચ્દેશકોની આ સોફે વદ ફરી શકવાના નથી, ત્યારે
શમુલેના પર ચંચેલેની દુગ્ધને કરવાનો ધોગની સેન ને દુકમ આપ્યો, પરન્તુ
કેંપ્ટન્ ટ્રિવેરેંડાની સેના પિના યોજા કોઈપ્ તેનો દુકમ પાડ્યો નદિ,
એવા એ નવા ચોંલ્ટીમરો મયમીત થઈ ગયા હતા એવામા એ કેંપ્ટન્ના
હાથમા એક મોટી ઘાવી વધી યોગના સ્કરને ઉદેરવાને માટે મૈરિયલ્લે
હોડતો હતો તેવામા તેના જાગમા એક મોંઝ વાધી ને ધગ્ધગ લંહા નિક-
લ્યા માન્યુ. તે ઘોડા યરવા ઉતરી પચ્ચો ને પોતાના નામન મૈનિફેને ઘનુથો
પર હોતો કરવા ઉદેરવા લગ્યો, પરન્તુ તેઓ પાડા ફર્ગો નદિ બહુ લંહી
વહી જવાથી મૈરિયલ્લે પગ નિચલ થઈ ગયો ને અતે તેને પગ રણમાથી
ચાન્યા જવુ પડ્યુ ઇ. સ. ૧૮૧૫મા ચોંલ્ટુના વિશ્વાત મગ્ધમલા ઇંગ્લેન્ડ
વાને પ્રાંશયાન્ન ચતુર વાન અનુમની સૈનિકો સાથે પોતાના નવા ચોંલ્ટીમરોને
અને સૈનિકોને સ્ક મૈંગેલિયન્ લડવા ગયો હતો તેની જોવી દસા થઈ હતી
તેવી ॥ દસા આજ ઇટાલીના સિંદની થઈ.

साक्षात्पान्च योगे शत्रुसेनाए तोपनो ए'वो तो सज्जल मारो चलान्यो के गॅरिवल्डीना सेनाधी ते सहन थइ शक्यो नहि ने रणक्षेत्रमांघा त्हेना सैनिको पलायन करी अवा लाग्या परन्तु मार्गमा पवाएल अने मराएल सैनिकोना एटला ढगला थया हता के नासता सैनिको गबडो पडवा लाग्या. ह्वेमनी आबी दुर्दशानो लाम छेइ शत्रुसेना त्हेमना पर घसी, परंतु एटलामां गॅरिवल्डीए तोपेनो मारो चलान्यो ने ए सेनाने आवता अटकावी आधी शत्रुसनाना अनेक सैनिको रणमा पछ्या गॅरिवल्डाना तोपना मारधी शत्रु-धोना एटला माणसो पछ्या के ते सेना पण रणमाधी भागी गइ गॅरिवल्डीना सैनिकोने पण थोइ पाछु पाळ्यार छुनु नहि. तेथी बुद्ध ए'नी मेळे ज अटवी पछ्यु परिणाम ए आठ्यु के जयपराजय अनिश्चित रह्यो

राने गॅरिवल्डानी बॉलम्डीमर् सेनाए अँफो (Anfo) आगळ छावणी नाखी गॅरिवल्डा ते दिवल्ना व्यापारथा निराश थइ अन्नवैद्यनी सहायता मेळववा सालो (Silo) अने ब्रिसिया (Briscia) तरफ गयो.

आ युद्धमा ऑस्ट्रियनोने पण बहु हानि थइ हती आ पाशु घॅरोना युद्धमा बिक्टर् ईमेंग्युएल्ने जय ता मळ्यो नहि, पण ते पराजय पान्यो एम पण कही शत्रुसु नहि. गमे रोम थत्रु, तापण ऑस्ट्रियनोने अपर तो पडी गइ के आ बिप्रहमा इटालीयनो जरूर जीतवाना आधी तेओ येनिस् इटालीयनाने सोंपी देवा तैयार थया, पण सर्व बदोवस्त कर-वाने माटे फ्रान्सना राजा नॅपोलियाने मध्यस्थ निम्यो प्रशियानी साधेना समाममा पातानु वधु सैन्य वापरवाना हेतुथी ऑस्ट्रियनोने आम करवु पळ्यु हतु, तेगी इटालीमांनु पोतानु सैन्य जर्मनीमा रेइ गया.

परन्तु सॅडोवानाप्रख्यात युद्धमा (Battle of Sadowa) प्रशि-यनोने हाथे ऑस्ट्रियनो पराजय पाय्या त्यासुधी इटालियनोना हाथमा सरे-

क्षरी रीते चेनिस् आब्यु नहि ऑस्ट्रो-इटालीअन् विप्रहमा इटालीअनो सपूर्ण जय मेळवी शक्या इता नहि, वळी समुद्रमार्ग जता इटालीअनोने हानि पण यइ इती आया ऑस्ट्रियनो प्रथम तो गाव्या नहि, परन्तु गॅरे-बल्डीए साजो थता सश्रुना रणपण्डित वीरसैन्य सामे पीताना नत्रा सैन्येने लैइ लढवा जवानो सकल्प कर्चो, के तरत ज तेओए इटालीअनोने चेनिस् सोपी दीधु

इ स. १८६४ना सप्टेम्बर् मासनी १५मी तारीखे इटाली सापे फ्रान्से जे सधि करी इता, तेमां एक एंवी सरत इती के बे वरसनी अदर फ्रेंचोए पोतानु लढकर रोम्मावी उठावी सेवु परन्तु आज इ स १८६६ नो सप्टेम्बर् मास वाती गथा छ तथापि फ्रेंच सेनाए रोम् नगर खाली कर्चु न्होतु, इटालीअन गवर्नमेंण्ट सधिने शत्रुसरी चालवाना इच्छा राखतु इतु, तथा रोम् पर हल्ला करवा तुशी न्हातु, परतु फ्रेंच गवर्नमेंण्ट सधिता नियमने तोडे छे माटे आपणे पण ए सधि प्रमाणे धर्तवा बघायला मधी एंम जणावी गॅरेबल्डीए अन त्रेना मित्रोए सधि प्रमाणे नहि चालवानी राख्यने सलाह आपी पोए पण नॅपोलियन् अने विक्टर् ईमेंयुएलथी असतुछ यइ सधि प्रमाणे चालवा नाखुशी इतो, तेथी इ स १८६६ना सप्टेम्बर् मासना इटाली पोताने सधिधी मुक्त धवलु तमज स्वाधीनताने माटे रणक्षेत्रमा उतरवा स्वतंत्र मानवा लाग्यु गॅरेबल्डीने पण पोतानी सेनाने तैयार करवानो वस्तुत मळता

फ्रेंच गवर्नमेंण्ट रोम्मावी लढकर उगवी छेवाने नामुशी न्होतु, परतु अनेक कारणेन लुधे ए जे एम करवु पवतु इतु फ्रान्स्ना अनेक राजनानिज पुरुषा पोताना लढकरने बोलावी रेवा नामुछ इता एटलु ज नहि, पण घुरापना अनेक राजाओ पण ए सैन्यने रोम्मा राखवाने भलामण कर्चो

करता हता तोपण फ्रान्सना बेंनेडेटे (Benedette), लॅवेलेटे (Levallete), युवराज नॅपोलियन् आदि विख्यात राजनीतिज्ञ पुरुषो रोममानु सैन्य पातु बोलावी लेवाना पक्षमा हता मे राजा नॅपोलियन्ने तेओए एम करवावी भलामण करी, नॅपोलियने वा सकटमा वचलो मार्ग पकळ्यो ने इ. स १८६७मा गॅरिवल्डा पोतानी सेना तैयार करवा लाग्यो ल्यारे ते एकेय पक्षनी तरफेणमा बोल्यो नहि.

गॅरिवल्डीना बॉलण्टीअर् सेनाए रोम पर ज्यारे हुमळो करवावो सकल्ल कर्चो, ल्यारे फ्रँस् एलनी त्या हतो नहि नॅपोलियने पोताना एलची (Ambassador) सार्टिजेस् (Sartiges)ने कही मोकल्यु हतु के गॅरिवल्डीनी विरुद्ध कइ पण करवु नहि, आधी ज ते वचगे मार्ग पकडी त्याची चालतो गयो हतो परन्तु परिणामे नॅपोलियन्नी उपदेश नवामो गये, कारणके सार्टिजेस्ना हाथ नीचेनी अधिकारी आर्मण्ड (M. Armand) पोते रोमन् कॅथोलिक धर्मनो हतो ने पोप्पो जुस्त भक्त हतो, वझे ते रणमा चतुर ने कार्यमा कुशल हतो. आधी ते गॅरिवल्डीनी सेनाने पगले पगले विद्र नाखवा लाग्यो पोप् परनी त्हेनी अचक आस्थाने लांघ, फ्रँस् गवर्नमेंण्टे वचलो मार्ग पकळ्यो ते आम निष्कळ गयो ने पोप् पाइओ नवमो (Pio Nono) गॅरिवल्डीनी विरुद्धमा यइ शक्यो सधिनी सरत प्रमाणे त्हेने रोमन् राज्य करवा माटे श्रण वर्य वधारे मळ्या हता.

गॅरिवल्डाना उपदेशाची इटालीना सर्व प्रांतोमाथी बॉलण्टीअरो वने असह्य अस्रशस्त्र एकठा यइ गया गवर्नमेंण्टे पण अंदरखानेची सहायता आधी गॅरिवल्डीनी बॉलण्टीअर् सेना त्हेना पुन मिगोटाना हाथ नाच रोम-राज्यनी सीमामा एकटी यइ ए समये गॅरिवल्डी पोप्नी विरुद्ध उद्वेगणी करतो जांनोगाधी फ्लॉरेन्समा आवी प्दोच्यो ते ने नगरनी वर्ये आवेली

गामोर्मा ए ने पोतानां भापगोपी लोऊन पोएनी विवद्ध ए वा तो उरकेरी मुक्क्या, के त्हेनी बटार भापान माट राजाए पण त्हेना भापण बध कराव वाना हुक्म छाब्बा सिनालुंगा (Sinalunga) नगरमा ज्यार त भापण आपता इता त्वारे राजाए त्हेन बंद करी कैथेराद्वीपमा मोंकली देवाना कृतिम हुक्म व्हाब्बा आ त्हेनी तपास राखवा साणगा माःल्या परन्तु ज्यारे राम् पर च्दडाइ करकानी सब सामथा तैवार थइ गइ त्वारे त्हेन स्वतंत्र करी दावो आधी गैरिवल्डा लेंग्डान् नगरमा आधी प्छोंच्या न त्याधी पाच हजार सना एकटी करी रोम् तरफ चान्या

इ स १८६६ना ऑक्टोबर् मासना २६मी तारीखे गैरिवल्डीए छ हजार सैनको लइ मोंटे रोगण्डा (Monte Rotondo) नगर पर हला कयों ए कितामा त वसत मान अणसा माणसानु लइकर एतु तधी ते लइकर गैरिवल्डाधी उरी गयु न तरत ज शरण आब्यु किलाना माथ नगर पण हाप आव्य परन्तु नवेम्बर् मासना ३मा तारीख फ्रेंच सेनापति फ्रेंच लर् (Khaizer) अण हजार रोमन् अन ब हजार फ्रेंच सना लइ मोंटे रागण्डा नगर पर च्दडी आल्यो गैरिवल्डानी सना त वसत ते नगरवी पासे छावणा नाखी पडीहता त्हेमन हरावा नगरन सर करवाना हतुधी रोमन् सेना आवी हता ए सना आवळ जाण गैरिवल्डीना सना मागनी एव धानुए नगलमा सताइ रही रोमन् सना आवा क त्हेना पर गैरिवल्डी जालमाधी निकळी तुग पन्था रामन् सनानो पराजय थसे जागी फ्रेंच सनापत जनरल द पॉल्हेस (General de Polhes) काल फ्रमण्टने (Colonel Fremont) लइ त्हेनी मदद दोही आब्या आव सना सामे टका न सकनापा गैरिवल्डा मॅण्डाना (Mentana) नगर तरफ पाडो हल्या रामन् सना विजया थइ न ग रवल्डीनी पाछळ पडी त मॅण्डोना

નગરમાં ભરાયો ને રોમન્ સેનાએ ત્હેની પાછળ જઈ સાંજના પાંચ વાગે નગરને ઘેરી પાલ્યો.

ફ્રેંઝ્ સેનાપતિ કૅન્ઝલેરે પોતાની ન્હાની સેના વઢે નગર પર દબો કરી ત્હેને સર કરી લેવાનો સકલ્પ કર્યો; પરન્તુ સેનાપતિ પોત્હેસે આ કામ કઠણ છે આળી વધારે સેના મગ્ગવવા એક માગસને રોમ્ મોકલ્યો. ફ્રેંઝ્ સેનાપતિ હ્યુમર્ડને મધ્ય રાત્રે આ સંદેશો પ્હોંચ્યો. તરત જ જેટલી સેના હાથે શકાય એટલી સેના લેઈને તે નિજ્ઞ્યો ને સવારમાં રાત્ર વાગે રોમન્ સેનાને જઈ મળ્યો. તે જ વખતે ગૅરિબલ્ડીની સેનાનો દૂત મેંપ્ટોના નગરને શત્રુઓને સોંપી દેવાની સમ્મતિ લેઈ આળી પ્હોંચ્યો.

મહાવીર નેપોલિયન્ ઘેનેપાર્ટ ઘોંટલુંના રણક્ષેત્રમાં ઘોઢા પર બેસી પલાયન કરી ગયો ને સમુદ્રકાંઠે પ્હોંચ્યા પછી વહાણમાં બેસી આશ્રય લેવા અમેરિકા તરફ ચાલ્યો, પણ માર્ગમાં બિશ્વાસઘાતક અમેરિકો ત્હેને ઈંગ્લેન્ડ ન લેઈ જતા કંદ કરી સેંપ્ડ હેલિના દ્વીપમાં લેઈ ગયા આજ ગૅરિબલ્ડીની પણ એ જ દશા પડે. રણક્ષેત્રમાંથી પલાયન કરી જઈ તે કૅંપ્રેસ તરફ ચાલ્યો, પણ એ જાગા રોમનોએ એને માર્ગમાં પકડી લીધો ને નેદ કરી સ્પેનિયા પાસે આવેલા બેંગિનો નામના કિલ્લામાં રાહ્યો ગૅરિબલ્ડી આ વ્યવહારથી દુઃસી થયો ને પોતે ઈટાલીઅન્ મહાસમાનો સમાવડ છે તેમજ ઈંગ્લેન્ડનો સ્વત્ર નાગરિક છે એમ કહો છુટા થવાનો દાવો કર્યો અંતે શત્રુઓએ ત્હેને છોડી દીધો પછી તે પોતાના કૅંપ્રેસ દ્વીપમાં ચાલ્યો ગયો.

૩. ય. ૧૮૭૦ મુખી ત્યા રહી ત્હેને સેતી કમી સુલે વ્હાશ માગ્યા. સ્ત્રી રીતે ત્હેને લેતી વિના ચીજો ધધો ગમતો જ ન્હોતો પરન્તુ ઈટાલી સ્વત્ર થયું નહિ ત્યામુખી તે નિરાતે રેતી પણ કરી શક્યો નહિ. વઢી જુદા જુદા દેશોના પ્રવાસીઓ એને મળવા આવતા, સ્વિટ્ઝર્લાન્ડમાં તો ત્હેના પર એટલા

पात्र काश यह गया हता के तेभा राग त्ने मळवा ज वता रहेगना महा
उत्साहभा आनिष्य सत्कार करता त्मना साथ कथावात्ताना अने त्मना
लातभ्यगन्वामा त्मना पणो मरो वनत चा नो जना तथा पण सता
बराबर यह शक्तता न्हाता.

इ ग १८५०मा फ्रेंच-जनन् विप्रहमा फ्रेंच राणा त्रीणा मैपों
लियननी पडता पछा इत्याना राणा विकम् ईमैण्ड रोम् नगरन मह
जमा सर करी लाघु ए बिजयना गैरिबन्डाना कद पण हाथ न्हाता पण
एलु ता यह ज के रोम्न कवज करी लेवनी बर्षा अनुकूलताभा गैरि
बन्डान हाथ ज यह हती बर्षा त मये गैरिबन्ड घेर पण न्हाता ज्या
प्रजावर्ग न राजा दत्त विप्रह थाय ला गैरिबन्ड प्रजावगना पक्षेवानो ज
भा बन्ड प्रशियन राज्य साथ फ्रेंच साधारणजनन विप्रह चालो हता,
ज्या प्रजावगना इतच्छु गैरिबन्ड पाताना बिस हनार बोल्ल्याभरोम यह
पाताना बिरशनु फ्रान्स मदद करवा दाखी गया हतो धन्य गैरिबन्ड !
धन्य त्हाह मनुष्यवास-य ! धन्य त्हाहि ईश्वरभक्ति ! राजाआना अन्धा
रमांधा प्रजावगन मुक्त करवा त हमशा तपर रहेता,—एही भल त पाताना
मित्र हाथ क शनु हाथ जपन् सना पर त्मना उपराछापरी जाता मळवा
मान फ्रेंच प्रजाए कुनक्षता प्रदर्शित करा त्मना फ्रेंच महानभाना सभा
सद बनाव्या पर तु गैरिबन्ड फ्रान्स दसना वधार वगत रूखा वसमथ
हता, तथा ए पद छाडा जैपरा द्वापमा आवी रत्ता

प्रकरण २५.

गैरियल्डीनुं रोम्मां आचवुं; ते नगरनी उन्नतिने माटे साधनो योजवो; र्हेनुं भावण; विदायगिरि; इटालीमां गैरि. यल्डीनी पूजा; विषट् इमॅन्युएलनुं मृत्युं; विषट्ना गुण, मॅट-मिनि; इटालीनी नक्षत्रमाळा; सविंया ने रोमानियानी स्मृत-प्रता; वैप्लविक (Evolutional) तरंगमाळा; गैरियल्डीनी शारीरिक अवस्था, र्हेना जीवनना अंतभागना थोडाक दिवसो; अकस्मात्; अवसान समय; परलोकगमन, मृत्युना समाचार; इटालीमां गंभीर शोक.

भागने गैरियल्डीना जीवननाटकना छेला अकस्मा भावी धोंच्या छीद्. हवे र्हेना जावनु प्रन पूर्ण थयु छ. ऐतिहासिक रोम्नगरी राजा विस्टर इमॅन्युएलने शरणे थइ छे ने इटाली राज्यनी राजधानी थइ छे. गैरियल्डीए पोताना हृदयक्षेत्रमा जे आशालना न्हानवणथी रोपी हती ने महा प्रयत्ने पाजीपोशी म्होटी करी हती ते आज सुगंधित फुल वडे खीली रही छे. समस्त इटालीनी छिन्नभिन्न प्रजाओ एक महाप्रजा थाय, एक देशी राजाना हाथ नीचे सुप्तस्वच्छंदे चिनवाजो उडावे ने राज राजेश्वरी रोम्नगरी इटाली-राज्यनी राजपाता वने, एना एण विचारो गैरियल्डीने जागतां, उग्रतां, सुता, वेमतां ने हरता फगता आव्या करता. रोम् इटालीनो राजधानो नहि—ए चिन्ता र्हेनाथी र्हेवाती नहि. आ बात ज्यारे ज्यारे त्हेने सांभरी आवती,

ત્યારે ત્યારે તે ગાઢા જંગલો બની જતો પોપ્ સ્થિતિસમાજનો ધર્મગુરુ હતો, તેથી ત્હને પદબ્રષ્ટ કરતા યુરોપિઅન્ રાજાઓ પણ કપતા. ઇટાલિયન્ પ્રજાને પણ પોપનો ભય શાગતો તેથી જ ગૅરિવલ્ડા જ્યારે રોમ્ પર ચઢાડ કરવા તૈયાર થતો ત્યારે વિમ્બર્ ઈમૅન્યુઅલ્ જરર ડાપરચી વારતો, એટલું જ નહિ પણ ગૅરિવલ્ડાના કહેવાથી પોતાની રાજા વિરુદ્ધ પણ ત્હને ગૅરિવલ્ડા પ્રતિ કઠોર વ્યવહાર આચરવો પડતો ત્હંણે એ નિર્બલતા દેવાથી ન હત તો રોમ્ બચારનું એ ઇટાલીના રાજધાનો બંદ થયું હત. તોપણ અતે ફ્રેંચો-પ્રશિયન્ વિપ્રદ્ધ જાગ્યો ને વિમ્બર્ના મયનું કારણ દૂર થયું શામા ગૅરિવલ્ડાની વામના સિદ્ધ થઈ રોમ્ના રાજસિંહાસનને તુચ્છ માની મન્યાસની પેઠે તે મહાત્મા પોતાના દ્વીપમાં વાસ કરવા ચાલતા થયો તે મહાયોગાને એક અતિ ચઢવાન વામના હતી રોમ્ને ઇટાલીના રાજધાની કાઢી—એ વામના મર્વ-વામનાચામી મહાત્મા ગૅરિવલ્ડા ચામી શક્યો નહિ આજ ત્હેની વામના સિદ્ધ થઈ. આજ રોમ્ ઇટાલીની રાજધાની થઈ

પરન્તુ કર્મયોગા ગૅરિવલ્ડાને કર્મસન્યામ સેવો એ મહજ ન્હોતું રાજ-કાર્યમા એ જોઈએ ત કરતા વધારે માથું મારતો નહિ, તોપણ પોતાના વામના સિદ્ધ થઈ ત્યાં મૂખી શાન્ત જીવન ગાઢી શક્યો નહિ ૬ સ. ૧૮૭૦માં ત્હંણે માનવજાતિનું મગઠ સાધવા માટે છેલ્લો પ્રયાત્ન કર્યો ત્યાર પછી એ'જ હથિયાર પકડ્યા નથી તે વસ્તુથી એ'ણે શાન્તિમય જીવન ગાઠવા માણ્યું રેતી કરવામા, અતિથિઓનો સત્કાર કરવામા, મનુષ્યનાં અને પ્રજાઓનાં દુઃશર્પી દુઃગી થવામા, ને બને ત્યાંમુર્ખી એ દુઃખ ટાલવામાં ત્હેણે પાતાના જીવનનો શાકીનો ભાગ ગાઢ્યો.

કે.પ્રરા દ્વીપના ગમોર નિર્જનતામાં અને પુત્રકન્યાના મહાવાગમાં તે અપૂર્વ મુશ્કેલી અનુભવવા લાગ્યો, તથાપિ તે એક વાતે ગદા દુઃખી થવા લાગ્યા.

તેના પુનઃકન્ધાને સંતાન થયા હતા ન ત્હેમનો પરિવાર વધ્યો હતો. કાય-
મની કોઈ ઉપજ નહિ ને રાત્રે તો વચવા લાગુ ચઢી ત્હેનું શરીર પણ હવે
પૈયા નમાવા જેટલું દુઃખ ન્હોતું. આવી સ્થિતિ સામઝી દુટારીઅન્ મહામ-
ભાઈ પોતાના ડહામકનું દુઃખ ટાળવા દશ લાલ પ્રાંઝુ રોકડા આપવાનો
અને વેપે પચાન હજાર પ્રાંઝુનું વર્ષાસન આપવાનો ઠરાવ કર્યો. મૅરિવલ્ડીએ
નિહાચે આ દાન કબુલ કર્યું. ત્હેણે ૬ વર્ષે એ વર્ષાસન લાધું.

૬ સ. ૧૮૪૫મા મૅરિવલ્ડી પુનઃકન્ધા સાથે રોમ્ ગયો. જે રોમ્નું
રક્ષણ કરવા તે એક દિવસ અધાધારણ ચઢી લગ્યો હતો, તે રોમની
પ્રજા ત્હેને દેવીને આજ કૃતજ્ઞતાથી ગાદી ગાદી થઈ ગઈ. વિષ્ટર્ હૅમ્ન્યુ-
અલ્ને રોમના રૂઢેલ ઠીક છાતું ન્હોતું, તેથી રોમની પ્રજાને પણ ત્હેના પર
વહુ હેત ન્હોતું, ને તે રોમના આવનો સ્વારે લોક મ્હોટો ઉત્સવ કરતા નહિ.
પરન્તુ મૅરિવલ્ડી ત્હેમના હૃદયનો અધિષ્ઠાતા દેવતા હતો, તથી જ આજ
મૅરિવલ્ડી આવ્યાબે ધેર ધેર ઉત્સવ થઈ રહ્યો છે. ત્હેમના આનંદ અને
ઉત્સવની સીમા ન રહી. રોમન પ્રજાને સાધારણતન પર હર્જી ય એટલી ભક્તિ
હતી કે મૅરિવલ્ડી આજ રોમના સાધારણતન સ્થાપનાનો મત પ્રચાર
કરે તો શુ પરિણામ આવે તે ક્હેવું અશક્ય થઈ પડે. પરન્તુ તેમ ન કરતા
ત્હેણે પ્રજાજનોને નવી શામનસમિતિ પર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખવાનો ઉપદેશ કર્યો
ને પોતે પણ પ્રતિનિધિ સભામાં તેમ કરવાના ભાગને લીધા. આમાં નવાઈ
જેવું કદ નથી, ૬ ■ ૧૮૫૧મા મૅરિવલ્ડીએ જાતે જે જાતાંય વાદ્યો
ચ્હડાવ્યા હતાં ત્હેને તે પોતે જ તોડી પાડે. રોમની પ્રજાના જુદા જુદા પક્ષ
વાદાનો એકત્ર થઈ ગયા ને મૅરિવલ્ડીને આરે માન આપવા લાગ્યા. મૅરિવલ્ડી
એ રોમની સ્થિતિ મુશરયા એવા વિચાર જણાવ્યા કે ટાઈવર નદીના માર્ગ
બદલવો ને એક બંદર નક્કી કરવું એ વિચાર પાર પાડવાને મહાદેવના મિત્રેટી

ત્યારે ત્યારે તે માંડા જેવો બની જતો ધોપ્ સ્થિતિસમાજનો ધર્મગુરુ હતો, તેથી તેને પદપ્રથ કરતા યુરોપિઅન્ રાજાઓ પણ કપતા. ઇટાલિયન્ પ્રજાને પણ ધોપ્નો ભય લાગતો તેથી જ ગૌરિબલ્ડો જ્યારે રોમ્ પર ચઢઢાડ કરવા તૈયાર થતો ત્યારે ચિક્ટર્ ફ્રેમ્ન્યુઅલ્ ઉપર ઉપરથી વારતો, છટ્સુ જ નહિ પણ નેપોલિયન્ના કહેવાથી પોતાની ઇચ્છા વિરુદ્ધ પણ તેને ગૌરિબલ્ડો પ્રતિ કઠોર વ્યવહાર આચરવો પડતો તેને એ નિર્વલતા દેવાઈ ન હત તો રોમ્ ક્યારનુ ય ઇટાલીની રાજધાની થઈ ગયુ હત. તોપણ અતે ફ્રેંકો-પ્રશિયન્ વિગ્રહ જાગ્યો ને ચિક્ટર્ના મરણનુ કારણ દૂર થયુ આથી ગૌરિબલ્ડોની કામના નિષ્ઠ થઈ રોમ્ના રાજસિંહાસનને તુલ્લ માની સન્યામની પેટે જે મહારામા પોતાના દ્વીપમા શસ કરવા ચાલતો થયો તે મહાયોગીને એક અતિ ચલ્લાન કામના હતી રોમ્ને ઇટાલીના રાજધાની કરવી—એ કામના નવે-કામનાસાગી મહામા ગૌરિબલ્ડો સાગી શક્યો નહિ. આજ તેની કામના નિષ્ઠ થઈ, આજ રોમ્ ઇટાલીની રાજધાની થઈ.

પરન્તુ કર્મયોગી ગૌરિબલ્ડોને કર્મમન્યામ દેવો એ સહજ ન્હોતુ રાજ-કાર્યમા એ ઝોડ્ડા તે કરતા વધાર માયુ મારતો નહિ, તોપણ પોતાની કામના નિષ્ઠ થઈ ત્યાં સુધી શાન્ત જીવન ગાલી શક્યો નહિ ૬ સ. ૧૮૭૦મા તેને માનવજાતિનુ મગઠ સાધવા માટે છેછે પ્રયત્ન કર્યો. ત્યાર પડા એ'ળ હધિયાર વશબ્યા નથી તે વશતથી એ'ળે શાન્તિમય જીવન ગાઠવા માબ્બુ. સ્વેતી કરવામા, અતિથિઓનો સત્કાર કરવામા, મનુષ્યનાં અને પ્રજાઓનાં દુ:શર્પા દુ:શ્ચા યવામા, ને બને ત્યાંસુધી એ દુ:શ્ચ ટાલવામા તેને પાતાના જીવનનો ચાલીનો ભાગ ગાલ્યો.

. કેપ્રેા દ્વાપનો ગમીર નિર્વનતામાં અને પુષ્કળ્યાના મદયાગમાં તે અપૂર્વ મુક્ત અનુભવવા લાગ્યો, ત્યારે તે એક વાતે મદા દુ:શ્ચા યવા લાગ્યો

हेना पुत्रकन्या संतान यया इता ने त्हेमनो परिवार वच्यो हतो काय-
मनी बोड उपज नहि ने गर्भ तो बबवा लागु. बळी त्हेनु शरीर पण हवे
पैमा कमावा जेठलु हद न्हेतु आंवी स्थिति सामळी इटार्टीअन् महास-
भाए पोताना उद्धारकनु ह रा टाळवा दश लाख फाडू रोवडा आपवानो
अने यप पचाप हजार फ्रँड्नु वर्षासन आगवानो ठराव कर्षो गॅरिवल्डीए
निहाये आ दान कबुल कर्नु त्हेणे ६ वर्ष ए वर्षासन सावु.

इ स. १८७५मा गॅरिवल्डी पुत्रकन्या साथे रोम् गयो. जे रोम्नु
रक्षण करवा ते एक दिवस असाधारण बळी लज्जो इनो, ते रोमनी
प्रजा त्हेने देवीने आज कृतज्ञताथी गाडी गाडी यद् गद्. सिक्टर ईमॅन्नु-
एलने रोम्ना रूहेवु ठीक लातु न्हेतु, तेथी रोमनी प्रजाने पण त्हेना पर
बहु हेत न्हेतु, ने ते रोम्मा भावतो स्पारे छोरु म्होटे उत्सव करता नहि.
परन्तु गॅरिवल्डी त्हेमना हृदयनो अभिष्टाता देवता हतो, तथी ज आज
गॅरिवल्डी आव्याथी घे घे उत्सव यद् राखे छे त्हेमना आनन्द अने
उत्सवनी सीमा न रही रोमन् प्रजाने साधारणतः पर हजा य एटली भक्ति
हती के गॅरिवल्डी आज रोम्मा साधारणतः स्थापवानो मत प्रचर
करे तो शु परिणाम आवे ते रूहेवु अशक्य थद् पडे, परतु तेम न क ता
त्हेणे प्रजाजनीने नवी शासनसमिति पर पूर्ण श्रद्धा राखरातो उपदेश कर्षो
ने पोते पण प्रतिनिधि सभाना तेम करवाना मागन लीघा आंमा नयाइ
जेवु कद् नथी, इ स १८५९मा गॅरिवल्डीए जेत ज जातीय वागणे
चहवाव्या इता त्हेन ते पाते ज तोडी पाडे १ रोमनी प्रजाना जुदाजुदा पक्ष
वादाओ एकत्र थद् गया ने गॅरिवल्डीने भारे मान आपवा लाग्या गॅरिवल्डी.
ए रोमनी स्थिति सु सरवा एंवा विचार जणाव्या के टाह्वर् नदीनो मार्ग
बदलवो ने एक बद नफी करवु ए विचार पार पाडवाने महाकमाना मिनेटी

(Minghetti) नामना एक सभासदे ६० करोड रुपिया मर्चवा राज्यने भलामण करी गॅरिबल्डी राजकार्यमा माथु मारतो नहि, तेथी ए सभाना सभासदो त्हेनु वाम उपाधी लेता आ कार्व पण तेजोए उपाधी लायु अने जोहनु द्रव्य मचुर करावी लीधुं, पण जंबी सरत करवामा आर्वा के जैम जैम द्रव्य एरहु धतु जाय तेम तेम आपला जयु

गॅरिबल्डीना आ विचारने महामभाए मचुर राख्यो लढले मतोप पामी कार्य करवा लग्यो बेकीनियर्, सवैयर अने वुद्धिगामी मनुष्याना साथे ट्राइयर् नगान वाडे रोज भटकवा लग्यो वली रोम्ना बदलने माटे स्थळ नक्की करवा समुद्र काटेना फ्युमिसिना (Fiumicino) नदर पण जता मजिममिति त्हेने सदा सहायता आप्या करती. गॅरिबल्डीए रोम्नी पासो आवला जैमो रोमाना (A. G. Romano) नामना पाणी भराइ रहे एवा लाडाने पूरी नाझरानो सेकल कया ए खाडामा गी सर्वदा नठारी हवा निरळ्या करती, ने तेथी वचतो वगल रोम्मा अन आनुवाजुना गामडामा अतक रागोनो उगदव धता वळा त्हेण ट्राइयर् नदाना काटाने पूरी ऊचो करवानो निश्चय कर्चो, काणके वर्षावजुना नदीना पाणी गी आनुवाजुना स्थाने पर पाणी फगी वळतु, ने ते स्थानोमाथा थाफ निकळा मॅलेरिया ताव पदा थो आ वधा करणेनि लावे नदीनो मार्ग जरा फेर वधामा ठावे ने फ्युमिसिनेने रोम्नु बदर करवामा आवे तो रोम्ने बहु लाभ थाय एम त्हेणे जणांयु प्रार्चन काळमा महामति जुर्लाभम् स्वीअरे पण आ स्थानने ज रोम्नु बदर वनाव्याथ लाभ वशे एवा अनिप्राय आप्या हतो

गॅरिबल्डीए पोताना लवा अनुभवयी एम नक्की कर्तु हतुक ज स्थाने न्हान पर स्टेलादथा माउ व्हवावा शकाय ने उतारी शकाय तेम न वावसोडामा

वहाणोने रक्षय थइ शके ए स्थान ज यंदर बनावधाने माटे योग्य छे.
फप्रमिसिनो आ सर्व गुणोशी सपन हतु ने तेथी त्हेणे ते स्थानन रोमनु
चदर बनावदानो निश्चय कर्या वळी ते जाणतो के परदेश साथ व्यापार
कर्या बिना स्वदशना कारीगरी बराबर खीलती नथा, ने कारीगरी खात्वा
बिना देशना आर्थिक उत्पत्ति यता नथा तेथी कारीगरी बिना ने एत्ने उत्प-
जन आपनार परदेश साथेना व्यापार बिना जातय स्वाधीनता शब्द-
मात्रमा समाप्त थाय छे ने दुर्गतिनु कारण थइ पडें छे

गॅम्बिल्लीना आ सर्वे निचारोथा आपणे जाथी शक्रीए छीए के ते
मुद्धने ज पोताना जीवननु लक्ष्य मानतो नहि, मुद्धने तो मात्र कोइ महान्
लक्ष्यनु एक सावन मात्र मानतो, त्हेनु ए महान् लक्ष्य ते मानवजातिना
सुखनी वृद्धि मात्र ज हतु. रोमना मजूरवर्गनी समामा एणे भाषण आप्पु
ते परथी पण आपणन एम मानवानु कारण मळे छे त्हेणे हेमन उपदेश
आप्यो हतो के, “ त्हमांरे त्हमारा सन्तानन रक्ती अगर कोइ पण उपयोगा
कळामा वेळयवा जोइए. तेम यजे तो ज सुखस्वदउदे तेथी मातुनीयन
गार्गी शकसे त्हमे त्हमांग पूर्वजो-श्रावीन गुगना रोमनोना पडे महुंनु,
निर्भय, अचळ थाभो ने उद्देश साथी काम करो. त्हमे हालना अंग्रेजोने
बाइस सप मानी त्हेमनी पेठ दडनाथी काम करता सीखो म्हारा निचार
प्रमाणे सब जानि करता अंग्रेजो आपणा प्रावान रोमनोने वधागे मळता
आवे छे कोइ विघ्न अववा विपत्ति एवी नथी के ते अंग्रेजोने लक्ष्यभ्रष्ट
करी शके, तेओ कथाया ब्हीवाना नहि गमे ते लक्ष्य साववाने तेभाण्णवार
सकन्प करे एतले अविचळ इच्छाशक्तिने पळे ते लक्ष्य साथी बिना रह न
नहि निष्फलाया नेओ कदा पण निराश थता नथा बाग्वार त्हमने निष्फ-
लता मळे तोपण इयामुखी थारल्ल कायमां जयवन न निवड ला रुधा तेभा

જાગીને બેસતા નથી, ત્હમનુ જ અનુકરણ કરવાનો ॥ ત્હમને ઉપદેશ કરુ છુ
 બન્ધુભાવે હુ ત્હમને આથી વીજો મારો ઉપદેશ આ મી શકુ એમ બધાં ” આમને
 ભારતવાસીઓએ પણ આ ઉપદેશ ગ્રહણ કરવો જોડાએ

સિસ્ટરના સકલ્પને પૂર્ણ કરવાનો ગૌરેબન્દીએ નિશ્ચય કર્યો હતો,
 પણ શાજા નગરની રૂપ્યાને લીધે એ કામ પાર પડી શક્યું નહિ; તેથી એ
 મહાનું કાર્ય ભવિષ્યના કોઈ માનવપ્રેમાના વિશ્વાસ પર હાથ તો પડી રહ્યું

ગોમુખા ગૌરિબન્દીનું શરીર ઠીક રહેતું નહિ વધા જુના ધા ફાં
 ઉભડ્યા ને પાછા કરવા શામલા શાધી રહેને લાકડી લેઈ ચાલવું પડતું
 શત રહેને મહામમામાથી પાતાનો ઘેઠકનું રાજીન મું આપશવો ઠરાવ કર્યા,
 જે પરગણાના લોકે રહેને પોતાનો પ્રતિનિધિ બનાવી મોકલ્યો હતો તે લોકને
 ત્હણ આ પ્રમાણે પત્ર લખ્યો

“ મ્હારા પ્રિય બધુઓ ! મ્હને આજ્ઞા હતી કે હુ ત્હમારુ કદક કામ
 કરીશ, પણ હાલ મ્હને ઝણાય છે કે એમ માનવું તે માત્ર ભ્રમ જ હતો;
 કારણ કે મ્હારુ શરીર હાલ એટલે સુધી લથડી ગયું છે કે હુ સર્વ રાતે
 અચાનક થઈ પડ્યો છુ મ્હને ત્હમે જે વિશ્વાસથી ત્હમારો પ્રતિનિધિ માન્યો
 છે ત્હને માટે હુ ત્હમારો અત્તરણ પૂર્વક આભાર માનુ છુ એ વિશ્વાસ મ્હારા
 જીવનના અત્તરણના પણ સ્મરણ કરતાં વધુ પ્રીતિકર થઈ પડશે, ”

પણ ગૌરિબન્દીનો નિશ્ચય નિષ્ફળ થયો. રહેના બધુઓની, રાજાના
 અને મન્ત્રાચાર્યમિત્તીની ઇચ્છાથી પોતાના ાવચાર ફેરવવો પડ્યો. તોણ અંત
 શરાર ન સુધારવાથી ત્હણ મહાસમાની બેઠક છોડાવી ને ઘર તરફ ઝડપ
 નિકળ્યા માગમો આવતા સર્વ નગરીના પ્રજાજનોની પ્રેમાન્નત્ત અને કરુણની
 પૂજાનો સ્વીકાર કરતા કરતો ચાલ્યો દેશની સ્વતંત્રતા અથે જે જે વીરોણ
 પ્રાણમર્પણ કર્યા હતા, ત્હમનું સ્મરણ તાલવા ચિટ્ઠો (Vitebo)

નગરમા એક સ્મૃતિસ્તંભની સ્થાપના કરવાની હતી. ગૌરિવલ્લી સ્થાપના કરવાને દિવસે જ ત્યાં જઈ પહોંચ્યો ને ત્યાંને લોકોએ જયનાદથી વધાવી લીધો. જ્યારે તે ઓટ્ટે (Orte) નગરમા જઈ પહોંચ્યો, ત્યારે નગરજનો જય-વાદ્ય ધગાડવા લાગ્યા. તેમણે રાજમાર્ગની બંને બાજુએ વિજય વાવટા ચઢાવી દેશ દેશ હતા ને મ્હોટા મ્હોટા રાજાઓ વનાવી તેના પર વિજય સૂચક શબ્દો લખ્યા હતા. જ્યારે તે નગરમાંથી વિદાય થયો ત્યારે લોકો વધુ દૂર સુધી ત્યાંને વળાવવા ગયા. અસહ્ય ધોંધાધામો, વલ્લભગાઈઓ, પોંડેસ્વારો ને સાહસ મહાઓ બાગા ને બાથ લેઈ તેની સાથે ચાલ્યા. સત્તાવીસ નગરશેઠો ને વીસ હજાર પ્રજાજનો તે વચ્ચે રહના સાથે પગે ચાલતા ગયા હતા, તેથી ગૌરિવલ્લી પણ લોકોને ટેકે મોટે સુધી ચાલતો ગયા. પુટા પડતી વચ્ચે તેણે ભાવપૂર્ણ ભાષામાં ભાવળ આપ્યું. રહેના રણમિત્રો પણ આ વચ્ચે તેની સાથે હતા, તેમના સાથે તેણે સારી રીતે વાતચિત કરી લીધા. ગૌરિવલ્લી અતિ કષ્ટ મુશ્કેલીમાં જુદો પડ્યો.

ગૌરિવલ્લી પ્રત્યેક દુર્ઘટનાના હૃદયનો અધિષ્ઠાતા દેવ હતો, તેથી તેઓ ચિકિત્સક દૈર્ઘ્યગુણ કરતા પણ તેના પર વધારે સંદેહ રાખતા, ચિકિત્સક દૈર્ઘ્યગુણ એકત્ર અને સતત ધ્યેયના દુર્ગાનો પ્રથમ રાજા હતા, પણ પ્રજા-જનો જાગતા કે એ વધુ ગૌરિવલ્લીના કૃપાનુ જ પડે છે તેઓ મુક્તકણે વહેતા કે દુર્ઘટનાના રાજાસિંહાસનનો અધિકારી સરા રીતે ગૌરિવલ્લી છે, પણ સિંહાસનનો સ્વાકાર ન કરતા સાધુજીવન સ્વંકાર્યુ, એથી લોકોના માનક એના પર ચમત્કાર વધા. એ હૃદયની ભક્તિ ગૌરિવલ્લીના દર્શન થતા સો ગણી વધા. રાજાના રામ અયોધ્યાનું સિંહાસન પોતાની ઇચ્છાથી ભરતને સોંપી વનવાસ ચાલ્યા તે વચ્ચે પ્રજાજનો પ્રીતિને બંધે તેમને વળાવવા કેટલેક સુધી તેમની પાછલ ગયા હતા તેમ આજ ઓટ્ટે નગરના લોકો અતરના

उमळसाया गॅरिबल्डानी पाठळ चारवा, जे देशमां महात्मांचोनी आ'वी अत-
करण पूर्वक पूजा पाव छ त देश परतयतामा पीडाता पन्था रह ?

कॅप्रेसाद्वारा त्यर्जन आग्ने धावा वग्नन पण रोम्मा जइ गद्या,
तेपी केटलाक विघ्नमनोपा शत्रुआ त्हेना पर ए'वा आरोप मुद्रयोक् सामान्य
अग्रना लाभया त्हेणे प्रज्ञानघन विश्वामघान दइ राजनघन कारण थया
गॅरिबल्डी आ आरोपने सक्षिप्तमा आग्रमाणे उत्तर आपता 'हु कदा पण
मिथ्यावादीआना पक्षमा भळयो नथी ह राक्षप्रजापक्षने माट ज ल'ता आठ्या
छु ने ए पक्षन म्हें कदा पण विश्वासघात बाधा नथी ' खरी रीग स्वदशन
परदशाओधा मुक्त करवो ए ज गॅरिबल्डाना महान् उद्देश होता त उद्देश
साधवामा आत्मगमर्पण क'ता पछा इठ्या गथी न अत सकळ पयो त्हेणे
मॅन्सिना पास वैप्लविक मननी बाक्षा लाधा इती ए राक्ष, परन्तु राजतन
अन साधारणतन माटे मनना वरुच बहु दिवस मुधी मतभद चालना
हता गॅरिबल्डा पर विश्वास राखबाधा अमे छतरागा छ ए ए वा आराप
मॅन्सिनागे पक्ष ए ना पर मुक्त ए उचित नथी त्हेना भुल थइ छ ए'म व्हे
तो ते क्षतव्य छ, पण प्रलोभनोने वक्ष थइ त्हेणे राजतनगे पक्ष लावो छे,
एवो आराप गॅरिबल्डा जत्रा निष्काम यागी पर मुक्ता ए कवळ अवा'य
छे साधारणतन स्थाना शकाशे एबु त्हेने लाग्यु हत दा ते जर ए पक्षमा
भळत न जय मेळवी निश्चय अमेरिकाना चॅरिंग्गन्ना पठ ते इटालीनी
प्रथम प्रेमाङ्कट यात, परन्तु त्हेना हृदयमा तटमात्र पण स्वार्थ न्हातो न
साधारणतन स्थानानो असभव जणातो, इटालीन स्वतंत्र करवाना महान्
उद्देशया राजपक्षनु अवलम्बन करा रणक्षेत्रमा दतयो आम इटाली स्वतंत्र
करी पाताना दशा राजाने ए राज्य समर्पण करा ह निष्काम यागी
निवृत्त थया

आज इटाली एक छत्र नीचे आब्यु छे आज इटालीना सर्व बिना-
पर स्पेदेशी वाक्यो उडतो थयो छे आज इटालीनी छार्ता परर्था परदेशी
ओना पगनी घूळ झाटकी कूहाडी छे ने स्वतन्त्रताना ठडा चदननो लेप करी
शान्ति करी छे. आम आ विशाल इटालीणा सबंध शान्ति प्रगरी रहा छे.
चिकटर ईमैन्युएल् पण पोते कृतकार्य थयो माने छे—पोतानो महान् उद्देश
मफळ थयो माने छे. आज इ. स. १८७८मा ए प्रतापी राजा इटालीना
कार्यक्षेत्रमाथी सन्यास लेट ईश्वरना न्यायी राज्यमा चालतो थयो.

चिकटर ईमैन्युएल्नु शरीर घर्णावार रोगधा पाडातु ने कटलंक
बार परिवारपीठयो पण तहेनु मन दिलगारीमा रहेतु मुख पुरोहितो तहेने
ममजाव्या करता के घोपनी सामे थवाथी तहमने आ हु ॥ पइ छे. परन्तु
राजा कशापी डो ए'बो न्होतो. राज्यतन्त्री समक्ष ने भक्तप्रजा समक्ष
छेने जे प्रतिज्ञाओ लीधी हती, ते प्रतिज्ञाओनो कौइ पण आ-वाशिष्क भयभी
भंग करे ए'बो निर्मल हृदयनो ए देशोद्धारक राजा न्होतो. पीडमण्डराज्ये
साथ घणु के ए राजस्तम्भनो आश्रय ग्रहण कयो त्हेवी सारी राज्यपद्धतिने
लीधे ए'नो राजानो इव्यथी भरायो ने सैन्यास्तोपोलना युद्धमा अँगला—
फ्रेंच लडकरने मदद करवा सत्तर हजार मानसोनु एक लडकर गोनली
शवायु. आम चिकटर ईमैन्युएल् धीम धीमे पोताना देशनी उन्नति करी
शक्यो रीजनी वाजुथी महाराजा नैपोलियन् पण इटालियन् द्वीपकल्पमाथी
ऑस्ट्रियन् सत्ता ओछा कर्चो अतो हतो, स्वार्थमुद्धिथी ज ए एम करतो,
तोपण तहेनो लाम चनुर चिकटर लीधा विना रह्यो नहि. इटालियन् प्रजा
समजवा दानो के मपुण रीति विश्वास मुकी जनाय ए'बो एक राजा इटालीमा
पाथ्यो छि ने ते राजा चिकटर ईमैन्युएल् छे, तेरी ज ज्यारे इ. स. १८६८मा
एकत्र थपेला इटालीना राजसिंहासन पर चिकटरने स्थापवामा आव्यो लारे

कोई सामुं ध्यु नहि प्रजाना हृदयनो विश्वास भेळ्यार्थी कंथा चमकार करी
 शवाय छे रहेंनु आ उरुठ दृष्टान्त छे इटालीना यात्रा राजाभो चिकटर्
 ईमैन्नुल्मां लय पावो गया. ए महान् राजा पाताना चरित्रमाहात्म्यने
 सँधे तेमज शासनशक्ति अन पुद्गप्रतिभां चळे ए विश्वव्यापी विप्लवमा
 पण अवलतां डटार रही सज्यो, यात्रा यथा राजाभो नाश पाव्या जे
 रागधे चारं यात्रुएथी सँनिरांना दविआर मुद्रावी देवामा भावना, ते समये
 रहनी तेमज रहेना प्रियमित्र गॅरिबल्डीना नाशायणी सेना अछप्रहारधी
 अमुरोनां सहार करया मची हती

एके एके दरेक राजाना हाथमाथी राजदण्ड पहावी लेवानो दयो
 ने ते राजदंड चिकटर्ना हाथमा आवगो गयो रहेण पोतानी योग्यताधी
 प्रजानो विश्वास भेळवी लीधो हती ने तेथी ते रहेना आ कार्यनी सामे धर
 नहि जेमणे इटालीनी स्वतंत्रताने माटे आमसमर्पण कर्युं हतु, जेवनी भय-
 कर तरवार धडे ने अग्रिमयी लेखण तेमज जीभवडे आखा इटालाने उद्वेगी
 मुक्यु हतु, ते यथा स्वदेशहितेषा वीरो साधारणतन्त्रना पक्षमा हता ने तेथी
 राजतन्त्रनी स्थापना धवी केवल अमभावित हती तोपण गॅरिबल्डी अने चिकटर्
 पर प्रजापतेनो ए वो दृढ विश्वास ने गाढ भक्ति हती के साधारणतन्त्रना
 पक्षे त्हेमन गमे तेदला उद्वेग्यो तोपण तेजोए राजानो पक्ष उोच्यो गहि ने
 अते राजतन्त्र स्थापन

इटालीना विप्लवनी स्थानु वर्णन करती बखते महर्षि ओमेफ
 मैट्स्मिनिनु स्मरण कर्या विना रहेवानु नथी ए महायोगाना मन्त्रप्रभावधी ज
 हजारे गनुष्यो स्वदेशना उद्धारने माटे प्राणसमर्पण करवा तैयार धर गयो.
 गॅरिबल्डी, कॅवार् ने चिकटर् ईमैन्नुल् ए सर्वे त्हेना ज मन्त्रशिष्य हता त्हेनो
 विशाळ देह ने गभीर मुख नोयु हाथ तां कोइ देवता ज छ धुंवां भास पाय

मैटक्षिनिए इंगलैण्डमा जे विप्लववाजि सौंघा हता, ते बीजना ज रूक्ष परधी गौरिवल्डोए स्वतन्त्रताफळ उतारी चिक्टर ईमॅन्युएल्ना दावमा आप्पा. त्हेणे युवावस्थामा उदार राजतान्त्रिक मतना प्रचार करवा माज्यो हतो इटालींने एकर करी स्वतन्त्र राज्य बनावपु ने एक स्वदेशी राजाने ते राज्य सोंपवु ए'वो एनो ते वखतनो अभिप्राय हतो चिक्टर ईमॅन्युएल्ना पिताने राज्य सोंपवु ए विचारधी त्हेणे त्हेणे एक पत्र पण ल्हयो हतो. परन्तु ते राजाए मैटक्षिनानो मत स्वाकायां नाहि ने स्वारथी ज ते साधारणतन्त्रना उपदेश करवा लाग्यां उत्तेजनापूण भाषणो ने लक्षाणो करवा माज्या ने साधारण तन्त्रना मतनो प्रचार करवा माज्यो चिक्टर ईमॅन्युएल्नो पिता च्वात्सॅ अँल्बर्ट प्रथम तो जातीयपक्षनु समर्थन कर्या करता, पण पछीयी ऑस्ट्रियानी शिक्षवणीन लाध अनेक स्वदेशाहितैपीओन विश्वासघातथा पन्डी मारी नाएया भाषा मैटक्षिनिना 'राजा नाम परना तिरस्कार बंधो तिता परनो द्वेष पुत्र पर उतया त्हेना मनमा सन्धेह उत्तन थयो के जे पिताए प्रजाननोने विश्वासघात कीपो छे ते पितानो पुत्र शु नाहि कर ? बळा 'राजा' नाम पर ज त्हेने तिरस्कार हनो, तथा त्हेणे राजतन्त्रने हानिकारक मानी पोताना नाचगमा इश्वर अम जनताधारण (God and the People) ए शब्दो ल्हया.

विश्वासघातक च्वात्सॅ अँल्बर्ट मैटक्षिनिए लगला पत्रना उत्तरमा त्हेन जन्मपर्यंत देशनिकाल थवानु शिक्षापत्र मेकल्यु मैटक्षिनिनु विशाळ हृदय आ शिक्षाया जरा थ मकाच पाम्यु नाहि — उलटु वजार विशाळ बन्पु. त्हेणे सर्व दशना दशनिकाल थयेला वारोन एकठा कर्या ने ' नव्य इटाली (young Italy) ' नामनी एक सार्वजनिक सभा स्थापा त्हेणे ए सभाना उद्देश न विस्तार एतलो महान राखो के बघा थ सुधरला देशना

कोई मामुं थ्यु नहि प्रजाना हृदयनो विश्वास भेळ्यार्थां वेवा चमकार करी
 शक्य छे रहनु आ उत्कृष्ट दृष्टान्त छे इटालीना बीजा राजाभो चिकटर्
 ईमॅन्जुएल्मा लय पामी गया. ए महान् राजा पानाना चरित्रमाहात्म्येन
 लंघि तेमज शासनशक्ति अन युद्धप्रतिभा बडे ए विश्वव्यापी विप्लवना
 पण अवलतायां टटार रही सक्यो, बीजा वधा राजाभो नाश पाव्या जे
 समये चार बानुएयी सैनिकोना इधिआर मुन्नाबी दवामा भावना, ते समये
 रहनी तेमज रहेना प्रियमित्र गॅरिबन्दीना नाशयणी सेना अष्टप्रहारया
 अमुरोनो सहार करवा मची इती

एके एके दरेक राजाना हाथमाथी राजदड परावी लेवातो गयो
 ने ते राजदड चिकटर्ना हाथमा आवतो गयो तरेण पोतानी योग्यताया
 प्रजानो विश्वास भेळवी छीने हनो ने तेथी ते रहेना आ कार्यनी सामे यइ
 नहि जेमणे इटालीना स्वतंत्रताने माटे आनममर्पण कर्नु इतु, जमनी भय-
 कर सरवार बडे ने अग्निभयी लेखण तेमज जीभयडे आखा इटालीने उदकरी
 मुक्यु इतु, ते वधा स्वदेशहिनेयी बीरो साधारणतन्त्रना पक्षना हता ने तेथी
 राजतन्त्रनी स्थापना थवी केवळ अमभवित इती तोपण गॅरिबन्दी अने चिकटर्
 पर प्रपाननोनो ए वो दड विश्वास ने गाढ भक्ति इती वे साधारणतन्त्रना
 पक्षे रहमन गमे तेटरा उदक्या तोपण नेओए राजानो पक्ष छोच्चो नहि ने
 अते राजतन्त्रस्थाय

इटालीना विप्लवनी स्थानु वचन करती वस्तुते महर्षि जोमेक
 मॅट्झिनिनु स्मरण कयां विना देवानु नथी ए महायोगीना मन्त्रप्रभावया ज
 दतागे मनुष्यो स्वदेशना उद्धारने माटे प्राणसमर्पण कग्वा तैयार यइ गदा,
 गॅरिबन्दी, कैवार् ने चिकटर् ईमॅन्जुएल्मा एवं रहेना ज मन्त्रशिष्य इता रहनो
 विशाळ देह ने गर्भार भुस पोयु होय तां कोइ देवता ज छ एंभो भाए पाय

मैट्ज़िनिङ्ग इटालीक्षेत्रमो जे विप्लववोज रौप्यो हतां, ते वीजना ज दृक्ष परधी
 गैरिबल्डीए स्वतन्त्रताफल उतासी बिस्टर् ईमॅन्नुएल्ना हाथमां आप्या.
 त्हेणे युवावस्थामा उदार राजतान्त्रिक मतनो प्रचार करवा मांझ्यो हतो.
 इटालीने एकत्र करी स्वतन्त्र राज्य बनाववुं ने एक स्वदेशी राजाने ते राज्य
 सौंषु ए'बो ए'नो ते वखतनो अभिप्राय हतो बिस्टर् ईमॅन्नुएल्ना पिताने
 राज्य सौंषु ए बिचारथी त्हेणे त्हेणे एक पत्र पण लहयो हतो. परन्तु ते
 राजाए मैट्ज़िनिङ्गो मत स्वीकार्यो नहि ने ल्यारया ज ते साधारणतन्त्रनो उपदेश
 बरवा लाग्यो उत्तेजनापूर्ण भाषणो ने लह्याणो करवा मांझ्या ने साधारण-
 तन्त्रना मतनो प्रचार करवा मांझ्यो. बिस्टर् ईमॅन्नुएल्नो पिता चार्ल्स
 ऑल्बर्ट प्रथम तो जातीयपक्षनु समर्थन कयां करतो, पण पछीथी ऑस्ट्रि-
 यानी शिक्षवणीने लाये अनेक स्वदेशहितपीओन विश्वासघातयो पकडी मारी
 नाएया. भायां मैट्ज़िनिङ्गो 'राजा' नाम परनो निरस्कार बध्यो रिता परनो
 द्वेष पुत्र पर उतर्यो. त्हेणा मनमा सदेह उत्तन्न थयो के जे पिनाए प्रजाजनोने
 विश्वासघात कीयो छे ते पितानो पुत्र शु नहि करे ? बर्य 'राजा' नाम पर
 ज त्हेणे तिरस्कार हतो; तेथी त्हेणे राजतन्त्रने हानिकारक मानी पोताना
 वावटामा 'ईश्वर अने जनसाधारण (God and the People)' ए
 वाक्यो लह्या.

विश्वासघातक चार्ल्स ऑल्बर्ट मैट्ज़िनिङ्ग लरेला पत्रना उत्तरमां
 त्हेणे जन्मपर्यंत देशनिकाल यवानु शिक्षापत्र मोकल्यु मैट्ज़िनिङ्गो विशाल
 हृदय आ शिक्षायां जरा य सकांच पाम्यु नहि — उलटु वखारे विशाल बन्धु.
 त्हेणे सर्व देशना देशनिकाल यरेला वारोने एकठा कयां ने 'नव्य इटाली
 (young Italy)' नामनी एक सार्वजनिक सभा स्थापी. त्हेणे
 ए सभानो उद्देश ने विस्तार एटलो मद्यान राहयो के बधा य मुपरला देशना

લોકો તે સભાના સમાસદ થયા સંમાજના ઉદ્દેશને પૂર્ણ કરવા માટે અસહ્ય શ્રમ દત્તા રાखवामा આવ્યા તેઓ વધા મેંડ્રિનિના મગશિષ્ય ને ઇટાલીને સ્વતંત્ર કરવાની પ્રવચ્છ ઇચ્છા રાखनार હતા એ વધા દૂત દ્વારા ઇંગલીની રાજનૈતિક હિલચાલો ને કાર્યપ્રણાલીની વાતતમી મેટવી લેતો. આમ વાતમાઓ મચ્વી ઇટાલીની અન્તર્વ્યવસ્થાનો મપૂર્ણ રીતે માહિતગાર થતાં ને રાજાઓના અસુધારને જુગત્ સમક્ષ પ્રસિદ્ધ કરતો વચ્ચે ઇંગલીની પ્રજાને આપેલા રાજાઓસામે ઠઠથાને અને રહેમન દાકી કહાડવાને ઇશ્કર્યા કરતો પ્રવચ્છ માનવાને લાંબે તે રાજતાશ્રિવ વિપ્લવમા મઢ્યા શક્યો નાહ આમી મૅરિ-ચલ્ડા એ વિપ્લવનો નેતા થયો આ કારણમર મૅરિચલ્ડી ને મેંડ્રિનિના એકટા થદ કોઈ પણ કાર્ય કરી શકના નહિ પરિણામે યનેના પક્ષ જુદા પડ્યા ને એક યાજા પરથી રહેમનો વિશ્વાસ પણ ડટી ગયો. નેપત્તરાગ્યનો ઉદ્ધાર કરતા થરતે મેંડ્રિનિએ મૅરિચલ્ડીને દ્રવ્યથી ને સૈન્યથી સહાયતા આપી હતી, તોપણ મૅરિચલ્ડીએ અવિશ્વાસને લીધે રહેની સાચ મઢ્યેને કામ લેવાનું સ્વીકાર્યું નહિ અત મેંડ્રિનિને વચ્ચે મૅરિચલ્ડીને હાથે દેશનો ઉદ્ધાર થયો. જેને ધાંજ વાટુ હતું, તેને કલ્લ મઢ્યું નહિ પાન્તુ મેંડ્રિનિને નિષ્કામ યોગા હતા—તેને એ વતનનું દુઃખ ન્દોમું મૅરિચલ્ડી પણ પાતિત થયા નહિ, કારણકે તેણે સ્વદેશના મગલને અર્થે એ વચ્ચનો સપચાગ કર્યો હતો. આમ શુદ્ધ ન શિષ્ય થયેના માહિમા અન્વહિત રહ્યો

જાણના એન મામમા સામારિક વ્યાપિને લાખે મેંડ્રિનિને વૈપ્લવિક કાર્યક્રમનાઓ નિષ્ઠા થવું પચ્ચ, તોપણ રહેના અતરનું સત્ત્ર નિષ્ઠા થયું નહિ. જો કોઈ સ્થાની પ્રજા પાડતી હોય, તો તે પ્રજાને માટે તેને હૃદય બીરાડ જાય પ્રજાવાંના મુલમાધનને માટે આ પૃથ્વી પર રહેનો જન્મ મયો હતા, તેથી જ ઇટાલીમાં સાધારણતર સ્થાપવાની રહેના બાજીલા અત શુધ્ધ મટી

नहि, ने इ. स. १८७०मा पण पोताना बॉलॉन्टीअर सैन्यने लंड स्विट्स-
लॅण्ड्ही इटाली पर चढई आब्यो; पण त्हेनो हेतु सिद्ध थयो नहि. प्रजा ते
समने पण त्हेनो मत स्वीकारे ए'वी योग्य थइ न्हेती. ए'वामा—इ. स.
१८७२ना मार्च् मासना १२मा तारीखे ने मंगळवार-तारखा समाचार
मळया के जातीय स्वायंजनाना नाटकनो सुनघार जोसेफ मॅट्झिनि गड
तारीख १०मीए ने रविवारे पीसा (Pisa) नगरा दुर्गवासी थये
छे युरोप्पा राजाजो आज निरास बाल्य वेळ ! आटला दिवस
क्षिनिना मयथी गुळे उगी पण शकना नहि. त्हेना ज्वाळामयी
ने ल्हाणोपी त्या देशनी प्रजा कये बळते राजानी विरुद्ध उभी यश
बोड्णे खबर न्हेता.

जे मॅट्झिनि दीन दुखीनो परम वधु हतो, जे मॅट्झिनि हृदय प्रजा पर
धता बळ्याचा/थी चाराइ जतु, अने जे मॅट्झिनीए इ. स. १८४९मा रोम्ना
साधारणतनन पोताना हाथमा लेइ चातुर्य, धीरता, सहनशक्तिता ने वस्ताइपू-
र्णता देखावा हता, ते मॅट्झिनि जंगरेखर बरमाळ्यने योग्य हतो हाय ! बर-
माळा आरोपाका तो दूर रहीं, पण बरमा वन्धु तरीकेनु माभ पण त्हेने मळ्यु
नहि जेने माटे देशनिकाल थयो, जेने माटे आटला दिवस पोताना
हृदयमा पाटी ने जेने माटे आटलो श्रम उग्रव्यो ण इटालीनी एकता थइ ते
तने दूर उभा उभा जोवु पळ्यु—पोतानाची मळी शमायु नहि ! ण
इटाली पर राजानु राज्य थयु ने पोतानो उद्देश नाश पाव्यो ! आ'ना करतां
बधारे दुःखना वाग बीजा कथा ?

परन्तु मॅट्झिनि ! त्हारा निष्काम कर्मनु फळ तने स्वर्गमां मळशे
ज. त्हारो देश मळे त्हेने अन्याय आपे, परन्तु ए सर्वान्विता परमन्यायी
भगवान् त्हेने न्याय आप्या विना नहि रडे. अनंत काळ मुषो त्हारां यशो-

ગાન ગવાયા કરશે. ત્યારો દેહાન્ત યયા છતાં તુ અમર રહી ગયો છે ! આમ
 રૂગલાની નક્ષત્રમાલ્યા તારા રૂગાડીઅન્ ગગનમાથા એકે એકે ધરવા માલ્યા.
 રહેમના જીવનના કાર્ય સમાપ્ત થતા એ સૌ મહા પુરુષો ચાલતા ધયા તેઓ
 સર્વે કર્મયોગી હતા કેંવૉર્, મેંગ્શિનિ, વિમ્પટર રૂમન્યુલ્ અને મૅરિબલ્ડી—
 એ ચાર કર્મયોગીના યોગસાધનાથી રૂટાલી સ્વતન્ત્ર થયું એ ચાર જગમાના
 ત્રણ જગ તો કાર્યક્ષેત્રભાષી અતપ્યાન થઈ ગયા. માત્ર મૅરિબલ્ડી પ્રજાજ્ઞ
 ભૂતયુગના સાક્ષી સ્વરૂપે અથવા એ યુગના સ્મરણસ્તંભ સ્વરૂપે હની સુધા
 આ પૃથ્વી પર મિલ્યમાન રહ્યો છે, ને વર્તમાન યુગના ઉદયને માટે સાધના
 ઘાષે છે.

એ સમયે સ્પૅર્વિયા અને રૅપાનિયા આદિ યુરૅપીયન્ તુર્કસ્થાનના
 સ્ત્રાના પ્રાન્તો મુલ્તાનના અલ્પાચામ્થી વિરક્ત થઈ એના સામે ઉઝ્બા મૅરિ
 બલ્કાનુ હૃદય એ પ્રાન્તોના પ્રજાના દુઃખથા ચીરાઈ જયુ હયુ જે અલ્પાચાર
 દૂર કરવાને રહેને ધોતાના જાવનને સમર્પક કરી દીધું હતું અને અતે પ્રજા
 જનાન સ્વતન્ત્ર થયા હતા, તેવા જ જાતના અલ્પાચારથી પાઠાઈ તે પ્રાન્તોના
 પ્રજા મુલ્તાનની વિરુદ્ધ ઉઠા છે એ જુ સામઘ્યને રહેમની મદદે જાતે રાજા
 જવાનુ રહેને મન થયું પરન્તુ રૂબ શાગર એન્લુ બધુ નિર્વઠ થઈ ગયું હતું કે
 જાતે જઈને મદદ કરવાનું કામ કેવલ અશક્ય હતું તથાપિ તે વર્તમાનપત્રોમાં
 સત્તેજનાર્ણ પત્રો લખ્યા કમ્તો ને તે પ્રજાને સ્વતન્ત્ર થવા ઉદ્દેશ્ય કરતા
 ધઢી બારી પ્રજાઓ રહેમના પ્રતિ સહાનુભૂતિ પ્રદર્શિત કરે એવા પત્રો પણ તે
 લખ્યા કરતો, રૂગલ્લેન્ડના મત્રાઓને પણ તે આ વિષય સંબંધે પત્રો લખ્યા
 કરતો એ સર્વે પત્રોમા રહેને જે પત્ર રૂગલ્લેન્ડના અમાલ્યત્તર રચેલ્ને લખ્યો
 હતો તે યવંચા ઉત્તમ હતો ■ પત્રનો સ્થર આ પ્રમાણે છે —

“ કેપ્રેતા,

“ ૧૭. ૬: ૧૮૭૫.

“ ડરજવલકીર્તિ ચધુવર ! જે જે ખ્રિસ્તિપુરુષો પર વેર લેવાનું છે રહેની એક ચાકી તુર્કીએ પ્રતિજ્ઞા કરી છે એ ચાકીમા આપનું નામ પણ છે ને તૈયારી આપનું મસ્તક માનવપ્રેમરૂપી અમૂલ્ય રત્ન જડેલા મુકુટથી શોભવા લાગ્યું છે એ ડરજવલ રાનથી જડેલા મુકુટથી આપનું મુલ્ય અપૂર્વ શોભા આપે છે. ૬ સ. ૧૮૬૦મા ઇટાલીની પંચાત્તા પ્રજાના પક્ષમા આવે જે ઉદાત્ત અને બલવાન પોતે ઉઠાવ્યો હતો તે આજા યુરોપમા સમઘાયો હતો. આપના પુરુષાર્થથી અને મમથાનની કૃપાથી ઇટાલી હવે માત્ર મૂળેજીનું જ નામ નથી રહ્યું—હવે રાષ્ટ્રોમા રહેની ગજતરી થઈ છે હવે આજ ચધારે પંચાતી ને સહાયતા ત્રિનાની તુર્કી પ્રજાને માટે આપ આપનો મહાકાર્યશાલી પોતે ઉઠાવશો ઇટાલીની પેટે તેઓ પણ સ્વતંત્ર થઈ શકશે ને કુશલ આપના જીવનના અતમાગમા આશીર્વાદ આવી સુખી થાશે આ વિષયમા આપ મહેને જે કાર્ય કરવાની આજ્ઞા કરશો, તે કાર્ય કરવાને હું તૈયાર છું. આપની પૂજ્ય સહધર્મિણીને હું અતઃકરણપૂર્વક નમસ્કાર કરું છું. ડયામુખી આ દેહમા પ્રાણ રહેશે સ્વાસ્થ્યથી આપના પરની મદદ મળે અચલ રહેશે.

“ આપનો નમ્ર સેવક,

“ સેનાપતિ મૅરિચલ્ડી ”

આ પછી થોડે દિવસે તેણે તુર્કી રાજ્ય વિરુદ્ધ ડરજવલકીર્તિ-યનોને (Herzegovinian) અને રહેને મદદ કરવા તૈયાર થઈ ગયેલા સ્લેવોને (Slaves) આ પ્રમાણે એક ઉત્તેજનાપૂર્ણ પત્ર લખ્યો.—

“ કેપ્રેસ,

“ ૬: ૧૦: ૧૮૭૫.

“ હર્સેગોવિનિયન્ અને પૂર્વ યુરોપીની પીઠાતી પ્રજાઓ પ્રતિ—

“તુર્કીઓને જરૂર ઘાઠસા (Broussa) તરફ પાટુ ફાવુ પડશે
 એ હુટારાએ ઘોસ્ફરસુની (Bosphorus) સામુદ્રધુનિ ઓછાની પૂર્વ
 યુરોપીની પ્રજાના પરમા દેવતા મુસ્લો, હ્રેમની ઈમોના સત્તાવનો નાશ
 કર્યો, હ્રેમના હજારોના પ્રાણનો સહાર કર્યો ને એમ કરી તે દુષ્ટોએ યુરો-
 પમા રાજ્યની સ્થાપના કરી જે ધીલાસુઝીં જાતિએ યુરોપમાં પ્રથમ સુધાર-
 પાનાં ધીજ આપ્યા, તે જાતિનો ઉચ્છેદ કરી નાશવાને એ તુર્કી પ્રથાએ
 આદર્યા છે પૂર્વ યુરોપી આ જાતિની દુરવસ્થાની હદ આવી છે ! દેવે
 હ્રેમને આગલ વખવા દેવામાં નહિ આવે એમના કામ રૂચ્યા, નરસાપ્રિયના
 અને નિષ્ટુરતા આદિ પાપશક્તિઓ પૂર્ણ કરવાને ઘાઠસામાં સારી અનુદાતા
 પડશે તેમજો મલે યુરોપને કદ લેવા દેવા નથી મોન્ટેનિગ્રો (Montenegro),
 હર્સેગોવિના (Herzegovina), બોસ્નિયા (Bosnia), સર્વિયા
 (Servia), થેરેસિયા (Therapia), મેસિદોવિયા (Macedonia),
 ગ્રીસ (Greece), એપ્રેન્ (Eperna), એલ્બાના (Albana),
 બુલ્ગારિયા (Bulgaria) અને રોમનિયા (Romania) અર્થે
 પ્રદેશોના વીરપુત્રો ! ત્યારે સર્વે મળ કરી તુર્ક રાજ્ય સામે લડો. તદનારી
 સમ્મુખ મુતશાહના પુત્રોના ધીજની કળા મોતુદ છે. પ્રચલ રચાતો
 મોતુદ છે તદમાગમાં જ લિયોનિસમ્ (Leonidas), ઈરિશિસ
 (Achilles), એલેક્ઝાન્ડર્ (Alexander), સ્કેન્ડેલેગ (Scand-
 rebeg), અને સ્પાર્ટેકસ (Spartacus) આદિ પ્રખ્યાત વીરોની

જન્મ લીધો છે, ને તપાસ કરશો તો તમારી વર્તમાન પ્રજામાથી જ તમને સ્પર્ટેક્સ ન લીઓનિડાસ્ મઠી આવશે રાજનીતિની કૂમનના પર કદાપ વિશ્વાસ કરતા ના એ હૃદયશૂન્ય રૂઢ માયાવી રાક્ષસો જરૂર તમને છતરશે તમે જરૂર જાણજો કે આ અગતમા જને જને હૃદય છે તે વધા તમારા પક્ષમા છે આજ સુધી ફ્રાન્સેન્ડ તુર્કસ્તાનનો પક્ષ પકડતુ આવ્યુ છે, તથાપિ ત્હણ અમાત્યવર લૉર્ડે રહેલ દ્વારા આડકતરી રીતે જણાવ્યુ છે કે પૂર્વ યુરોપની સર્વ જાતિઓ ચહેચ્છાચારાઓથી મુક્ત થાય ને તે વધા પ્રાપ્તો એવન એક સાધારણતર રાજ્ય સ્થાપ એ અતિ ઉત્તમ છે જાઓ !—

હારે તુર્કીઓને દ્રાવસા સુધી મુક્તી આવા ! એમ કર્યા વિના ત્હનારે સ્વાધા નતાની આશા રાખવી નહિ એ સોંકો ઘૉરકરસ્ની આ વાજુએ રહતો તા ત્હમાર ત્હમની સાથે હમેશા યુદ્ધમા મર્યા રહેવુ પડશ, માનવજાતિના પવિત્ર અધિકારમા ત્હમને એ લોકો દૂર રાખ્યા કરશે

“ સેનાપતિ ગૅરિબલ્ડી ”

“ તેઓ મલ ઇશિયા માઇનોરમા જાવ ને સ્થાની પ્રજાનો મલે માશ કરી નાવ એ સાથ યુરોપને વૈશ લવા વધા નથા ’ આ કષ્ટકર વિષાર વિશ્વસ્તેહી ગૅરિય દાગ પવિત્ર હૃદયમા સ્થાપામ્યા એ જાણા અલ્પત લેવ થાય ■ ગુરલ પવત અને ગુરલ નશ જવા જડ પદાથાએ સુધરતો દુનિયાના કટલા જીવતાના માસ કયા છે ન કેટલા જીવનોને ધૂલમા રગદોળ્યા છે એ ગૅરિબલ્ડા પણ જાદ શક્યા નથી ! થક લવના વિષય છે ।

ઇતિહાસ દેસાડા આવ્યુ છે કે ગૅરિબલ્ડાની સ્વકરણી નિષ્ફલ ગદ નથી એના મનેપ્રમાવથી જ’માની પળાસરા પ્રજાલાએ તુર્કીઓની વેદીઓના સાડાને ચુરચુરા કરી નાવ્યા ને પોતપોતાના સ્વતંત્ર રાજ્ય સ્થાપ્યાં જાણે ઓળખીસમી સક્ષતા અગતમાથી પરાધીનતા ઝડાવા દેવાનો અગીરથ પ્રયત્ન

तेमना स्मरणार्थे एक स्मृतिस्तम्भ निर्माण कर्वावना हुता. इ. स. १८८०ना नरेन्द्र माधवा ए स्मृतिस्तम्भनी स्थापना करी हती, ते वस्तुते गोरिवट्टी पण त्या हाजर धयो हुता.

वृद्धावस्थाने लीधे, वागेला घायी थयेली निर्जन्ताने लीधे अने पीडा रोगाने लीधे प्रवास करी शके ए'वी ए'नी स्थिति हवे रहीं न्होती. तोपण ए जेबां तेवो माणव न्होतो, साधारण पीडाने तो ए गाठलो नहि, आ'वी नवळी स्थितिमा पण मिलान्वासोओना आमजणपत्रने मान आपी त्या गयो ने स्मृतिस्तम्भनो पायो पोताने हाथे नाट्यो. ए वस्तुनी त्हेनी शारीरिक स्थिति जोडने वधाने आसु आव्या हुता ए'वा स्थितिमा पण आ'वु साहस उठावेलु, तेथी त्हेना प्रतिनी सर्वे जणनी भक्ति वसारे गाढ धड् हती. त्हेनी स्थिति ए वस्तुते ए'वा नवळी हती के रेल्वे गाडीमाथी उतर्या पछी त्हेने ऊबडीने गाडीना बेगाडवो पळ्यो हतो. त्हेनी गाडीने राजमार्ग परधुने हानी जवामा आवी हती. मित्रान्नगरना मार्गे प्रजाजनोथी खीचोटीच भराव गया महा उत्साहपी त्हेने पधा मान आपवा लागी गया. चारे बाजुएथी ए'ना यशोगान गवावा लाग्या. ए भुवनविजयी धीर गाडीमा सुतो सुतो अति कष्ट्या एक हाथ ऊयो कप्तो ने जनममात्रमा हृदयमाही माननो उपकार जगान्या करतो त्हेना आनंदित मुख पर अनेक भावनाओ विजळीने बेग उरपन्न धती एक बाजु त्हेनु विशाळ मुख वृद्धावस्थाने लीधे कीकु पण्यु ठे, त्यारे कीजी बाजुए त्हेनी आसोमा अतस्तमानु तेज हजी तेवो ने तेवो प्रकाश मारे छे.

अते ज्यारे त्हेनी गाडी पियाझा प्लॅटा मार्ग (Piazza Santa Mita) नामना वजारमा आवी प्होंकी, त्यारे गाडीना घोडाने छोडो नाखवावा आव्या ने प्रजाजनो ते गाडीने स्मृतिस्तम्भ स्थापवानो हतो ते

સ્થાને સેંચી ગયા. પછી ગૅરિબલ્ડીની પ્રાર્થનાને સીધે સ્મૃતિસ્તમ પરનો પડદો
 સસેહો લેવામા આવ્યો. પડદો રાસ્યો એટલે પત્થરની ચોરસ વડી પર એક
 સ્ત્રીની મુર્તિ સ્થાપન કરવામા આવી હતી તે દેખાડ એ મુર્તિ ઇટાલીદેવીની
 હતી અમરત્વસૂચક એક માલા દ્વારમાં સ્થાપી એ મુર્તિ ઊભી હતી એ વેદાની
 ચાર બાજુએ ચાર ऐतिहासिक યનાત્ર કોનરવામા આવ્યા હતા. એક બાજુ
 મેંપ્ડોનાની આરમરક્ષાનું ચિત્ર હતુ, બીજી બાજુ મોંપ્ટે રોઝાન્ડોનું રક્ષણનું
 ચિત્ર હતુ, ત્રીજી બાજુ રોમના સ્થાપનાર રોમ્યુલસ (Romulus) અને
 રેમસ (Remus)ને ઘવરાવતી વડની માદાનું ચિત્ર હતુ, ને ચોથી
 બાજુએ મેંપ્ડોનાના યુદ્ધમા પહેલાં વારાના નામ કોતર્યા હતા. ગૅરિબલ્ડીએ એ
 સમયને યોગ્ય એક માપણ લઈ આપ્યુહતુ પ્રથમ તો ત્હેને તે વાંચવા માલ્યુ,
 પણ થોડી વારમા યાકી ગયો ને વારીનું માપણ સેનાપતિ કૅન્ઝિયોને
 (Canzio) વાંચ્યુ પડ્યું.

ઘણા એમ ધારતા હતા કે ગૅરિબલ્ડી જીવનના અત્ત ભાગ સુધી વાર્ય
 વાર્ય કરશે. પરન્તુ એમ ન કરતાં ત્હેને છેવટના કેટલાક દિવસ તો કેવલ
 નિશ્ચિન્તા પાડ્યા. ત્હેના છેવટની સ્ત્રી ફ્રાન્સેસ્કા (Francesca),
 ત્હેનાથી અવસરેલો પુત્ર મેન્લિયો (Manlio), વન્યા ક્લેલિયા (Clelia),
 મિલાન નગરની એક દાસી, અને બે ધાર મિત્રો: એડલા જાન એ અત્ત દિવ-
 સોમા ત્હેનો પાને રહેતા વેંચોએ ત્હેને સર્વળ રીતે ત્રિધામમુરત લેવાની સલાહ
 આપી, ત્હેની સ્ત્રી પણ વેંચોના ડગદેસ પ્રમાણે ઘણાં કાર્ય પોતે જ કરતી ને
 ગૅરિબલ્ડીને કડ પણ કરવા દેતી નહિ; ગૅરિબલ્ડીને વામ કરવાનું ઘણું થ
 મન થતુ, પણ તે કરવા દેતી નહિ જુદે જુદે સ્થાનેથી તાર આવતા, તે પણ
 ફ્રાન્સેસ્કા પ્હેલાં વાંચી જતી ને સ્વાર પછી જે સાચા સમાચારના હોય તે જ
 ગૅરિબલ્ડીને વાર્ય સમજાવતી ધીમે ધીમે ત્હેનું જાવન ઘડીયાલની પેઢે નિય-

मित थइ गये. दररोज प्रातःवाळे उठतो ने जो वायुअनुकूल होय तो पोतानी
 थगाशी पर बेशी समुद्रवायुनु सेवन करतो. त्यार पछी ते अनाजना कोठारमा
 चालतु कामकाज जोवा जतो वृद्ध थयो हतो तोषण रहेनो स्वर जुवानीना
 जेवो स्पष्ट, बल्ल अने मज्जुर रह्यो हतो. फरता फरता मार्गमा मोड़ गामठीओ
 मज्जनो रहेनी साथे सभारही प्रफुल्ल मनगी बहु बखत सुधी यातो कथा करतो.
 अवस्थाथी, धार्या ने रोगथी तहनु शरीर यहु निर्वल थइ गयु छै ए'नु जाण-
 मारने आ'गे बहु आश्चर्य उत्पन्न थनु यपोरे अगीआर बागे मध्याह्नभोज-
 नन माटे घेर पाओ फरतो. स्पाटनोनी पेठे रहेनो आहार बहु सादो हतो.
 हृगन्नी, एगल् फळ ने मासनो एरु प्रकारनो पाक रहेने यहु भावतो. ज्यारे
 भुज लागे त्यार मामना एक ककडाने देवतामा शेकीने खातो. एम करवानु
 कोइ कारण पुठे तो ए बोलनो: 'हु ए ज प्रमाणे खाऊ छु, कारण के दक्षिण
 अमेरिकामा ज्यारे हुं बुद्ध करतो हतो, त्यारे ग्सेइवो, रसोडु ने धाजी
 कइ सभामो राखतो ज नहि. जो सारा भाग्ये कोइ पाओ मझी आवे तो
 हु रहेनो थप फरतो ने रहेना मामने देवतामा नंधी खाइ जतो. " भोजन
 लीधा पछी छेनापति परिवारवर्ग साथे पासेना खडमावेशी कथावार्ता करतो.
 ए खडमाथी समुद्रनो देखाव देखातो, बळी त्याथी मैडेलेना (Madalena)
 नामनो पासे आवेलो बेट पण देखातो. ए खटने समुद्रनी बाजुए म्हेरोटी
 धारी न्होटी, तेथी गॅरिबल्डीने जाळीआमा पइने समुद्रनी शोभा निहाळवी
 पवती. पतिव्रता फ्रान्सेस्काए आ दुख टाळवा भीतमा एक म्हेरोटी धारी
 पहावी दीवी इवे गॅरिबल्डी पोताना खडमा सुरक्षी पर बेठो वेठो ज समुद्रनी,
 काटनी ने द्वीपसमुद्रनी शोभा जोवा लाग्यो आकाश निर्मल होय तो गखते
 गाडीमा बेशीने बेदनो चारे बाजुए फरवा पण जतो. फ्रान्सेस्काएनो एक
 संधी ने पीढमण्डू प्रान्तनो रदेवाथी ते वसते ए'नो गारी दाकवा वेसतो.

मिलान्धी पाछा आउना मॅरिक्ली अॅस्टि (Asti) नगरमा
 हतयो हतो, त्या त्हेनु सामरु धनु हनु ए चवा प्रवासयो त्हेने धनु नग्याइ
 दाखवी गइ हती, तेथी कॅप्रेरा गया पछी त्हेणे एथी प्रतिज्ञा करी के हवे
 भेट छोटी क्या य जवु नहि ज समये त्हेनु शरीर कइक सारु होय ने
 समय ते नियमित रीते वर्तमानपणे वाच्या करतो वखते आत्मजीवननी
 न्हानी न्हानी वातो व्हेतो, ने एकाद मित्र ते लखी छेनो वखते पोगानी
 प्राणप्रिया आनिदाना क्रिओर क्याना पुन मॅन्लिथॉरने (Manlior) वइक
 कइक उपदेश आपतो ते ए ने धनु च्हातां, ने ए एक म्होरो पुरुष थये
 ए'म त्हेने खानी हती इ स १८८२मा मॅन्लिथॉर म छला पकडतो हतो,
 ने मॅरिक्ली गाडीमा वये वेठो ते जोतो हतो ए वामा गारी अकस्मात्
 ऊधी वजा गइ ने मॅरिक्ली भोंय पळ्या त्हेनु मायु जोरवी एक पत्थर
 साथे अधडायु ने तेथी सएत पा लाग्या, धात्री वार ता बेभान पडा रह्यो,
 भान आव्यु ने आलो उपाटी त वखते त्हेना जोवामा आव्यु के मॅन्लिथॉर
 पागे वेठो वेठो भयवी कप छे ने आवोमाथी भागु ददडेजे जागे पोताने
 कुरु धनु ज नया ए'वा रीने मॅरिक्ली धारे ने गर्मीर स्वरे बोरयो " आ
 शु ! तु वाः सैनिक पुरुष धनानी इच्छा राखे छ ने आटलु खेज लोही पळ्यु
 तेथी गभराइ जायउ ए शु ! शरमनी वात छ ! "

जोवे धा बहु भयकर न्होता तथारि त्हेना आखा शरीरने धक्रो लाग्यो
 हतो वैद्योग् अभिप्राय आप्या के त्हेने जरा गरम प्रदशमा लेइ गवाधी
 राम थरो, तथा त्हेने डोमिलिपो (Dosilipo) नगरमा लइ जवामां
 वाच्या ज्यारे त्हेनु वहाग नेस्तना अजात पासे आव्यु, त्वारे
 समस्त नगरना प्रजाजनो इष्टाताना उद्धारकने मान आपवा समुद्रकांठे एकटा
 भइ गया मॅरिक्ली वहागना एक ओरहा (Orbin) मा सुतो हतो.

शुद्ध वायुनी आवजाने गाटे दिवसे ए ओरठानो उपरनी भाग सुल्लो राखवामा आवतो हुनो. तीर परना लोखे त्हेना दर्शन करवाने एटला यथा उत्सुक थइ रह्या हुता के त्हेना पलगने ऊनो करी ओरठाना उपला भागमा लाववो पडतो ने लोकोने ए महामाना दर्शन कराववा पडता. जरा दारमा ते स्थळे थ लाव मागस एकठा थइ गया ! न मनाय ए'वी बात छे, पण यरी छे.

गैरिबल्डीनी स्थिति ए'वी नवळ्य थइ गइ हती के ते बधाने मान आपवानो धन ले, तां जरूर हानि प्होचे आथी नियापोलीटन् शासनसमि-तिना सभासदेने ज मात्र मळवानी परवानगी आपवामा आथी. तेओ नियापोलीटन् प्रजाना प्रतिनिधि रूपे गैरिबल्डीने मळवा आव्या ने प्रजाजनो तरफनो आनंद प्रदर्शित करवा लग्या तेओ पोतानी राधे सारा सारा वैद्योने पण लेता आव्या हुता, वैद्योए गैरिबल्डीनु शरीर तपास्यु ने एक मते जाहेर कर्तु के: “ टर्पेण्डाडन् तेळ चोळनाथी ज त्हेना शरीरमा गरगी साचवीं रखाशे. घरीं सर्वे प्रकारनी खटपटथी दूर रही त्हेगे पूर्ण शान्तिमा रहेवु जोइए ए बिना त्हेना रोगने दूर करवानो बीजो उपाय नथी ”

गैरिबल्डीना जेवा सहनशील रोगीओ भाग्ये ज जोवामा आवे छे. त्हेनु दुःख टाळवाने जे जे प्रयोग त्हेना शरीर पर अजमाववामा आवता ते ते प्रयोगोथी ए दुःखी थतो जणातो नहि, उलटो वैद्यनो उपकार मानतो होय ए'वी ज भाव त्हेना म्हों पर तरी आवतो अते एवान्ते वास ज त्हेना दुःखनो उपाय थइ पळ्यो कोइ म्हाटेथी चोल्तु ते पण हवे त्हेनाथी रहेवातु नहि. मात्र प्रियतम पुत्र मॅन्लियॉर्ना स्वरथी त्हेने कइ दुःख थतु नहि त्हेने कोइ बोलतो वारे, तो ते त्हेनाथी रहेवातु नहि ए'वी पुत्र पर स्नेह हुतो ! ज्यारे रोग बधी जतो ने बोलवाने अशस्त थइ पडतो त्यारे पण त्हेनी आसो

गोभजनां रहेन रोम रोम आनंद व्यापी जतो, ने रहेना जीवननुं अपधी ते
 जनि सुधी वर्णन करी जतो. एउ दिवस ते चंदुक ताकवावी यात कुंहेतां हतो
 सेपामो बांदए डोमॅन्सियो कोरेझानुं (Domencio Corrazzi) नाम
 संभाषु. तरत ज गॅरिवल्डी बोलीं उठ्यो: "कोरेझो ! कोरेझो ! हा, हुं ए'ने
 ओळखु छुं. ते म्हारी रोनागो एक उत्तम सैनिक पुरुष हतो." एम कर्हाने
 रहेना जायननां समस्त वारतवकथाभांनुं वर्णन करी मयां, ने एक पत्र छली
 हां. सिलेंटीने, जाते रोम् जइ मेजर कोरेझाने आपवा आप्यो. ए ज पत्र
 गॅरिवल्डीने हाथे लतायेला पत्रोपां छेलो हतो.

गॅरिवल्डी एम आनंदमां जीवन गुजारतो हतो, पण जे दिवसे ते
 पोतानी वे पुत्रीभोनां समाधिर्मंदिर जोइ आग्यो ते दिवस पछीं रहेनुं मन
 करी प्रफुल्ल धयु नहि. ते दिवसनी रहेना मुखनी विषादपूर्ण आकृति जोइने ज
 हां. सिलेंटी अने हां. छेल्लेनिहे, मे मासनी २४ मी तारीने, नकां कर्तु
 के हवे आगने कॅप्रेरामां रहीनुं ने निग्यक छे. रहेमने गॅरिवल्डीने जणावी
 दांधुं के अ'मे हवे आवनी काले रोम् जवा धारीए छोए. गॅरिवल्डी
 आ साभळी बहु दु:खी थवो.

धीजे दिवसें बने डाक्टरो जवा निकळ्या, पण घरभांथी निकळी
 थोडे दूर गया एटलामां गॅरिवल्डीए रहेमने पाछा मोलाव्या. तेभो पाछा
 आग्या ने गॅरिवल्डी पासे वेठा. गॅरिवल्डी बोल्हो: " आप आ निदपाय
 पद्व मनुष्यने स्वर्गी चाल्या जता ना. आपनां दर्शन हवे ध्यारे यशे ने ते
 पण यशे के नहि ए'नी कोने खबर ? " हवे जवानी रजा मागवी ए
 डाक्टरोने क्लेशकर लाग्नुं, तोपण ज्यारे रहेमनी रहेवानी इच्छा जणाइ नहि,
 त्वारे पोते गाडीमां वेशीं रहेमने समुद्र सुधी वळाववा गयो. ज्यारे तेभो
 रहेनी रक्षा लेइ वहाण पर जवा निकळ्या, त्वार गॅरिवल्डी बोल्हो: "आ वृद्ध

पुरुषने, त्हेना हाथ पर चुंबन करसो तो जरा सुन्न बसो, माटे आप आ हाथ-
पर चुंबन करो. ” तेगोए तेग कर्यु. त्यार पछी गॅरिवल्डी सिलेंडी भणी
जोइ बोल्हो: “ आप म्हारा प्रीतिनिधि स्वरुपे म्हारा प्राणाप्रिया रोमनगरीने
प्रितिथी बोलावजो ” त्हेने हजी कंइक घोलवानी इच्छा थइ आबी, परन्तु
त्हेनु हेंयु भराइ आळ्युं, कण्ठ रुधाइ गयो ने आखमार्था गागु निकळी पळ्यां.
त्हेनाथी मात्र अस्पष्ट अक्षरे एटलु ज बोलायुं: “जाओ ! जलदी जाओ ! ”
ज्यासुधी त्हेमनु बहाण देखाया बर्यु त्यांसुधी आ वृद्ध पुरुष पोतानो कमाल
हळाय्या कयों. बहाण दृष्टि बहार थयु एटले घेर आंव्यो. घेर आयां पथारी
पर सुतो ते फरी उठ्यो नहि.

गॅरिवल्डीना मृत्युदिवसो धीमे धीमे पाले आववा लाग्या. एक
अठवाडीआमा ज त्हेनी स्थिति एटले सुधी बगडी गड के रोमधी त्हेना जेष्ठ
पुत्र मिनेटीने अने घालमोंथी डा. ऑन्वेनिस्ने तेडाववा तार कयों. धीमे
धीमे त्हेना शरीरनी चेतना ओछी थवा छागी. अते इ. स १८८२ना ज्युन
मासनी २जी तारीखे ने झुकवारे सध्यावाळे नवा इटालीना नवा युगनो
छेले वीर धराधाम ल्यगी स्वर्गधाममा चालतो थयो. मृत्युसमये पथारी
पामेनी थारी उधाडी हतां, त्हेमा थइ दृष्टि करता जणातु इतु के पश्चिमसा-
गरमा भगवान् सूर्यनारायण अतर्द्धान थइ जाव छे. जाणे गॅरिवल्डीना
मृत्युनो शोक न स्वेवायार्था जर्जनिधिमा पडतु मुर्का देहत्याग करतो होय
एवो देखाव थइ रख्यो छे प्राणवायु सर्वा जता प्हेज एक सुंदर पक्षी
बारीमा थेशी मधुर गीत गावा लाग्यु, ते जोइ गॅरिवल्डीनु हृदय हर्षधी
प्रफुल्ल थइ गयु ने ते अस्पष्ट अक्षरे बोल्हो: “ अहा ! शे मुख ! ” ए
शब्दो बोलता बोलता ए महापुरुषनो अमर आत्मा आ मत्तलोक त्यजो
चालतो थयो.

પામે ઉભેલા પુત્ર તરફ સ્નેહથી જોઈ રહેતાં જ્યારે કદક સુસ્થ થાય ને ચોલવાના શક્તિ આવે, ત્યાર પોતાની, પોતાના સહચરોની ને પાતાની પ્રાણપ્રિયા પત્ની આનિટાના દાર્ત્વના આશ્ચર્યજનક વચાઓ પુત્રને પાસે બેસાડી સમ-
ધ્યવતો જીવનના છેન્ના કેટલક માસ રહેને ગમીરતાથી આનિટાની જ ઘાતો રહેને સંભળાવ્યા કરી પાતાના ઝઘીલા આગલ જ આનિટાની મૂર્તિ તે સદ-
શાવી રાખતો તે વચાના થામે સ્વષ્ટ રીત સ્વીકાર કરી દેતાં કે મ્હાગમા જ કેંઈ છે તે બધુ આનિટા પાસેથી જ મેળવું છ. યાત્રાને માટે ચિન્તા કરવાનું
તો આનિટાજ જ રહેને શિયરથી હતું. એ વા પત્ના જ્ઞેન મઠ્ઠી તે દ્રુટાલીનો
ઉદ્ધારકર્તા કેમ ન થઈ શકે ? થાય એમાં શી વિચિત્રતા ? નૈવોલિયન્
દિગ્વિજયી-ધયો તે જોગેફાઈનને ગુણે ને જોન્ન સ્ટુઅર્ડ મિલ્ની પ્રાંભા
વિકાશ પામી તે પણ ત્હની પત્નાને ગુણે, તેથી જ રીતે સ્ત્રીતાને લાખે રામના,
દુમયવાને લાખે મલના, સ્વાવિગ્રાને લાખે સત્તવાન્ના, દ્રોમવાને લાખે
પાણ્ડવાના, પાર્વતાને લાખે રાંપરના ન રાધિકાને લાખે કૃષ્ણના ગુણે વિકાશ
પામ્યા છે પુરુષ-પ્રવૃત્તિનું યોગ્ય રીત સમ્મિલન થાય ત્યારે જ આ જગત્નાં
ઉદ્ભવ ને વિકાશ થાય છે એ સ્થાને અયોગ્ય સમ્મિલન થાય તે સ્થળે
અધિચાર—જગત્ના રાંન્દર્યનો નાશ થાય છે મોહાન્ન્ય લોકો દેવતા છતાં
દેવતા નથી, રામજતા છતાં સમજના નથી એ જ આશ્ચર્યજનક અને દુઃખ-
દાયક સ્થિતિ છે ।

વૈસર્ (Vesper) રોક્ષી મહોત્સવને સમયે મૅરિયલ્ડી મિ-
સિલિ ગયો રહેના જાવનમા સિગિયોનો આ છેન્ના પ્રવાસ હતો, સિગિલિ
ગયો પાન્નુ શારીરિક દુર્બલતા અને પાટાને લાંબ ડલસવામાં જઈ શક્યો નહિ.
તે વગ્નતાના રહેની અવસ્થા જાંદને સ્વપ્ન નહા કરું કે એ મહાજીવનનો અવ-
સ્થા નજાકમાં છે.

गैरिवल्डी ए अवस्थामा पाछे कॅप्रेरा जाव्यो धीमे धीमे पीडा पधर्ती गइ त्हेनी दवा करवा माटे रोम्ना प्रख्यात दन्तवैद्य सीलेट्टाने (Suletta) तेदिव्यो इ स १८८२ना मे माम्नी २४ मी ताराखे गैरिवल्डी फरवा गयो हतो त्याची घर जाव्या एटले सीलेट्टा गैरिवल्डीना पुत्र मैन्लियाने कह्यु " आज आपना पितानी मुखाकृति ठीक नथा " गैरिवल्डी कोइ दिवस नहि न आज ज फरवा गया हतो समुद्र काठ अर्बोक माइल फरी आल्या हतो. ते थानुण रोसा (Ross) अन अनिता (Anita) नामनी त्हेनी ये प्रथ पुत्राभोना समाधिमांदर हता.

गैरिवल्डी जावनना अतभागमा सर्वदा प्रफुल्ल रहेता हमेशा सन्ध्या-काळे भोजन करी लेता ने तयार पछा डों अेल्यानिल्ड (Albanese), केटलाक प्रियवधुना अने परिधारवण साबे बशी वाता कया करता घणु करीने पोताना धावनपाळना अने इटालाने स्वतंत्र क्यु ते बखतना युद्धनी वातो बहु व्हेता जिज्ञासु प्रश्नकारने ते प्रातिधा उत्तर आपतो न पोताना बाराखना वातो करता पोताना सहचरीना वाता बहु सभवावतो ए बारद-कथाभो सभळ घतो कोइ कोइ बखत त्हेना स्वर उग्र थइ जतो ने त्हेनी आसमाची अग्नि वपतो हाथ एया भास धतो ए रुद्रमूर्ति जौनारन त बखते पण एम भान अत के ते हाल ज सधाम च्हुळ्या छे ए बखते त्हेनु हृदय आनंद टुंय करतु ने एकदम उठी उभो धतो, तयार त्हेने मान आगतु, त्याज ज ते समजी शक्तो के हव हुए भुवनविचयी वीर नथा, पण मात्र एक निवेळ रोगी छ पछा त्हेना मृग्य पर निराशाना पड फरी बळता, त्हेनो दह टुंयळ घइ गया हता तोपण त्हेनु मन अत्यारे पण काम करवाने उत्सुक थइ रहेतु जे मनुष्यने कार्यक्षत्रमा मात्र एक बार दाठला त्हेनु नाम पण

પ્રતિ મ્હારી ભક્તિ, ને તે મ્હારા પર સ્નેહ રાખતા તેથી ત્હેમના પ્રતિ મ્હારી કૃતજ્ઞતા સદાનાઝ અચલ રહેશે ને ત્હેમની ચોટ મ્હને એ રીતે બેવહી સાલશે. હું સમસ્ત ઇટાલીઅન્ પ્રજા સાથે ત્હેમના મૃત્યુ માટે શોક પ્રદર્શિત કર છું. મ્હારા તથા મ્હારી સમસ્ત પ્રજાના પ્રાણિનિધિ સ્વરૂપે અમારો આ શોક ત્હેમના પરિવારને જગાવશે ને આશ્વાસન આપશે. ”

“ હમ્મર્ડ ”

મૅંરિવલ્ડીના મૃત્યુના સમાચારથી ઉત્તર ઇટાલી પ્રદેશ શોકમા કેવો હવી ગયો, તે મિલાનના એક ઘર્ષમાનપત્રમાં નીચે પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ થયું હતું તે પરથી સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવશે “ હિમચી સર્વદા ઈંકાયલા શિયરવાઝા ઍલ્પ્સ પર્વતથી તે પાત્ર્મોં મુધીની સમસ્ત ઇટાલીની સર્વ પ્રજા-વૃદ્ધ ને બાઝક, ઉચ્ચ ને નીચ, ધનવાન્ ને નિર્ધન, સર્વસપ્રદાયની સર્વ પ્રજા એ મહાપુરુષના મૃત્યુથી—એ ગમીર શોકસમાચારથી અતિશય વ્યાકુલ થઈ ગઈ છે. મિન્સિથો ગિરિ પત્તા એક ક્ષુદ્ર નગરમાં આ સમાચાર પહોંચ્યા, ત્યારે સૂર્ય પૂર્વમાં ઊગતો હતો ટ્રૅમ્ અને ટ્રૅન્કો ખાનિ આ નગરની શાન્તિનો નાશ કરી શકતાં નહોતાં મૅંઝેન્ચુરા (Mantua) અને બ્રેસ્કિયા (Brescia) વચ્ચે જે મેલટ્રેન્ ટાટ્તા, તે મેલ્ના કાગઝો દ્વારા સંપર્કમાં તે ચાર આ નગરમાં આવે છે. આજે ગુજરાતો રિવસ છે સર્વે જણ પોતપોતાનો સામાન લેઈ બેચવાને મનારના ઘોષાકોડ કરી રહ્યા છે. એવામાં એક છોકરો અમારી ઓફિસમાં તાર લાવ્યો તે વાતના જગ્યા કે મૅંરિવલ્ડી મૃત્યુ પામ્યો છે ! એ સમાચારથી ગુજરામાં કોલાહલ થઈ રહ્યો. જીવુઓ જે ઢેકાળે ઊભા હતાં તે ને તે ઢેકાળે ઘીજબી પડી હોય તેમ સ્તબ્ધ થઈ ગયા બેચવા યાગીદવાનુ ચોડનું હૈયુ ચાલ્યુ નહિ. સર્વે રહતા રહતા ધેર પાછા ફર્યા પોતાના પાસ્થરને મુલ્ય પુરુષ મરણ પામ્યો હોય એવી વધાની સ્થિતિ થઈ પડી. ચાર માસ પર આવેલા

एक रेल्वे स्टेशन पर अ'मे गया. त्यांना दुकानदरोए पो'नी दुकानो बघ करी दीधा हती ने शरीर पर तमन दुकानो पर शोचचिदा धारण करी हती दुकानो पर तेमज घरा पर काळे अक्षरे 'गॅरिबल्डी मृतु पाम्यो छ' ए वा शब्दो लह्या हता डॅसेन्झिन्स (Desenzans) मिलान सुधीना त्याको उमुक नयनया ए की ज घाट जोया करता हता के बोड आधीन आ समाचार खाग पाद दरक स्टेशने गाद्य उभा रहता अ मेजाटा के गॅरिबल्डाना भक्तोना टोळे टोळा आवता न टिटिट्टु रेंड गाडीमा येसता ए बधा कॅप्रेरा जता हता. ए बधाए सकल्प बया हतो के भीडन लाध बहाण न मळे ता होडीभोमा ने छबटे तराय पर बेशाने पण कॅप्रेरा जवु बॅलगाफिमिना युद्धमा जे वारो पयाया हता ते सर्वमा मेजर कॅरियोलेगी (Major Carriolati) गॅरिबल्डीने बहु प्रिय हतो, ते अ'मेरी साथे गाडीमा बळे हतो, इ स १८६७मा गॅरिबल्डी रद्द अन्ध जननीने मळवा गयो हतो ते समयनु बुत्तान्त रहेणे अ'मेबे कहा समकाल्यु अ म ज्यारे मिगानु स्टेशने उठयां, छारे नगरने खासीखम जोयु जाणे काइ भयकर रांग आव्यो होय ने नगरजनीने पैताना पंजामा सपराव्या होय तेम रस्तामा एक पण भाणम मळ नहि गॅरिबल्डीनी शोक प्रदर्शित करवा ए नगरमा अट्टावाम खभाभो स्थापन पइ गइ हती ने तेमण आमत्रणपत्रिकाओ द्वारा सब नगरजनान समाधिस्थानमा तेडाव्या हता त्या गॅरिबल्डीना मूर्तिन द्याम बस ओरादी जे एक म्हाण सरपस साथे नगरमा पगयी आधी सर्व नगर समाधिस्थानमा एकठु धयु हतु ने नगरमा काइ पण जन रहु न्होतु

“ ए'वामा एक जण अ मारी पामे आव्यो ने बोल्डो ' आज आ मदानगरमा-दुयलीना व्यापारना आ ने-दस्थानमा जेवो शोक प्रकट करवा-

માં આવ્યો છે તેવો જ શોક અમારા ન્હાના ગામડામાં પણ પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે ' લોકો પાતપોતાના કામકાજ ત્યજી બેઠા છે ને સર્વે સ્થળે હાહા-કાર વર્તી રહ્યો છે, દુકાનદારોએ દુકાનો બંધ કરી દીધી છે ને સચાવાઝાઓ સવા બંધ કરી બેઠા છે સૌ પાતપોતાના ધંધા છોડી શોક પ્રદર્શીત કરવા આમ તેમ રહુડવા મડા પડ્યા છે આજના નગરની અવસ્થા વિચિત્ર થઈ ગઈ છે રાજા હુકમ કરે તાપણ આવી શોક પ્રજા કરી પણ પ્રકટ કરે નહિ. પણ હૃદયના ડમલકાથી આજ લોકો પોતાના ઘરનું માણસ મરા ગયું હોય એમ શોકાતુર થઈ ગયા છે, ને આ વિશ્વવ્યાપી શોકના ચિહ્નો ધારણ કર્યા છે, આજ મૌરવલ્ડી આ પૃથ્વા પરથી સઠી ગયો છે, એ જાણી સર્વ સસાર સ્વલભલી ડબ્બા.

“ આજે સોમવાર છે—આજે પણ સૂર્યદેવ રાતે શોકરંગ ધારણ કરી ગમનમાં ઉર્યો છે. આજે પણ અર્ધા નમેલ કાઢા ઘાવટા મિલનના મકાનો પર શોક દર્શાવે છે શોક કાઢા વસ્ત્ર પ્હેરી વ્યાકુલ ચિત્તે આમ તેમ ફરે છે કોઈ કોઈ ટેકાને મૌરિવલ્ડીનાં છવિઓ પર પુષ્પમાળાઓ વ્હા-વવામાં આવી છે પોસેટી (Posati) નામની માટકશાલ્યમાં રહેના છવિ પર ઇટાલીના ફુલ વ્હાવવામાં આવ્યા કે તે છવિ પુરુષો દગ્ગાઈ ગઈ. વધે વ્યાપાર સમૂલ્ય વધ થઈ ગયો છે, માત્ર વર્તમાનપત્રોમાં દોડાદોડ વધી પડી છે અસદ્ય લાકો કાઢા વસ્ત્ર પ્હેરી કાઢી લીંટીઓ વાઢા વર્ત-માનપત્રો વધે છે ”

ઈટાલીની તે વસતની અવધ્યાની એક મુખ્ય વાર્તા જ હવે જણાવીશ. મિલન અને ઇટાલીના બીજા નગરોની શાલ્યો અને ઓપીસો મૌરિવલ્ડીના શોકમાં વધ રાસવામાં આવી હતી પરંતુ એક કન્યાશાલ્યના અધ્યક્ષ કોઈક કારણથી પાતાની શાલ્ય વધ કરી ન્હોતી વધે કન્યાઓ વસત થતા શાલ્યમાં ગઈ, ને એકત્ર થઈ અધ્યક્ષ પાસે જઈબોલી “મહાશય !

સૅપ્ટા મૅરિયા, સૅપ્ટા ટૅરેસા અને સૅપ્ટા લ્યુકા આદિ ભોજન-વસતવા તહેવારને દિવસ આપે શાઢા બધ રાહી હતી, હ્યારે આજે કેમ બધ નથી રાહી ? ” એમ કહી અપ્યક્ષનુ ટેબલ્ ઉઘલવી પામ્યુ ને સર્વ કન્યાઓ ઘેર ચાલો ગદ્.

ધન્ય ઇટાલી ! ધન્ય ત્હારી ધીરપૂજા ! ધન્ય ત્હારી ધીરવાહાઓ ! ધન્ય ત્હારી ધીરાજ્ઞનાઓ ! ગૅરિવલ્હા, તુ એકવાર આવ મે ત્હારી પૂજા જોડ તારા નયન સાર્થક કર !

ગૅરિવલ્હાના મૃત્યુનો ગમીર શોક માત્ર ઇટાલીમાં જ પાલવામાં આવ્યો એમ ન્હોતુ ઇંગ્લન્ડ, ફ્રાન્સ્, ઝર્મનિ આદિ અનેક દેશોના વર્તમાન-પત્રામાં એ મહાપુરુષના મૃત્યુ માટે શોક પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યો, સાથ સાથે ત્હેના દુક જીવનનુ અને કીર્તિનુ અદ્ભૂત ઘર્ષન કરવામાં આવતુ બધારે તો શુ, પણ ઔસ્ટ્રિયારાજ્યના તેમજ પોપના પક્ષના વર્તમાનપત્રો પણ ત્હેની અકુત્રિમ સ્વદેશપ્રાતિના, અસાધારણ ધીરત્વના અને પ્રવલ નિષ્કામશૂરતાના વચ્ચાણ કરવા લાગ્યા ત્હેના એ ગુણને માટે આશ્ચર્યમાન મનભદ તા હતો જ નહિ, પણ કાશ્ચુના પત્રા ઇસિદ્ધ રીતે એ ગુણોના વચ્ચાણ કરે એ બોછી માત નહિ ! ધન્ય ગૅરિવલ્હા ! ધન્ય ત્હારુ ચરિત્રમાહાત્મ્ય ! તુ મૃત્યુ પામ્યો છ તાપણ પૃથ્વી પર અમર ત ! સ્વર્ગ શોકમા અમર છે, પૃથ્વી પર અમર છા

उपसंहार.

गॅरिबल्डीना जावननो मात्र एक महामत्र हतों—स्वाधीनतानी प्रबळ इच्छा ए प्रबळ इच्छा न होत तो ए कड कर शक्यो न हत ने मात्र पेट भरी मनुष्यजन्मनो केरो निरर्थक करत. साधु पुरुष गणायो-वार पुरुष गणायो, ए सा पेला प्रबळ इच्छाणे ज प्रतापे ए'ने प्रतापे ज जगत्मा ए'नु नाम अमर यह जशे स्वाधीनता प्राप्त करवानो प्रबळ इच्छायजमा ए'णे समस्त पार्थिव सुखने होमी दीधु घर त्यज्थु, वार खज्जु-इटालानी स्वतंत्रताने माटे सर्व खज्जु. महामा युद्धनी पेटे कुट्टसुखनी बेडीओ सदातळ तोंडी नाखी एक महान् कार्यना अनुष्ठानने माटे-ईश्वरनी एक महान् शासना पालनने माटे चालतो यया त्हेनु चित्त कुटुम्ब सुखमा थोंटी रह्य हत, तो भारत-बाखी ! आ जावनचारित्र लखवानी प्रसंग ज न आवत. ए महामत्रने पोते साधती गयो न शिष्याने ए मत्रनी दीक्षा आपतो गयो. मॅटसिनि ए'नो दीक्षागुरु खरो, परन्तु ए महागुरुना ज्ञानमय जावनमा कार्यनो बहु ओछो भाग छे श्री कृष्ण जेम कुरुक्षेत्रना युद्धना प्रकृत नायक हता, तेमज मॅटसिनि पण इटालोस्वाधीनताना युद्धनो प्रकृत नायक हतो कारणके श्री कृष्णे जेम कुरुक्षेत्रना युद्धमां दुष्टोनो सहार करवा अर्जुनने प्रेयो ने ए नरमेध शयमा प्रवृत्त कयां, तेमज मॅटसिनिए पण गॅरिबल्डीना हृदयमा उपदेशद्वारा अग्नि सळगाव्यो ने ऑस्ट्रियन् दुष्टोने होमवा इटालोस्वाधीनतानो रणयज्ञ चालतो कराव्यो. गॅरिबल्डी जत गुरुथी जुदो पध्यो खरो,

परन्तु मरण पर्यंत गुरुदत्त मन्त्रने तो साधतो ज राहो; गुरु पण शिष्यनी प्रशंसा करतो राहो, वस्तुतः पच्चे त्हेने सहायता पण आपतो राहो विप्लव-साधनना सवधमा त्हेमने वद् मतभेद न्होतो, ए साधननी सामग्रीना सवधमा पण ए'मने मतभेद न्होतो काणके वन्ने जणे प्रजानां हितमां ज जीवन समरण कर्यां हता वन्ने जाणता के ए विप्लवमा परदेशीओनी सहायता देइनु तां पगले पगले विपत्तिओ आवसो त्यार ए'मने मतभेद पच्चो रोमा ? ए मतभेद विप्लव सवधे न्होतो, स्वतंत्रता मेळव्या पळी राज्यप्रणाली केवा प्रकारनी राखवी ए सवधमा हतो. गॅरिबल्डीन मॅट्टिनि पारोथी विप्लव मन्त्रनी दीक्षा मळीं हती. विप्लव यध पदतां ने राज्यप्रणाली बाधता ए दीक्षानो उपयोग राहो नाहि. गॅरिबल्डी वस्तुस्थिति विचारी राजतन्त्रने उपयोगी मानना लाग्यो ने इटालीना सिंहासन पर राजा चिक्कटर् ईमॅन्युएल्ने स्थाप्यो. मॅट्टिनि शुद्ध सिद्धान्तने चळगी राहो, ने लोकतन्त्रनु समर्थन करवा लाग्यो. परन्तु वस्तुस्थिति विपरीत होवाथो ते पटकाव गयो, ने स्वदेशी दूर थयो महात्मा मॅट्टिनि आदर्शच्युत न थयो ने देशतानी पंटे चिक्कटर्-हॅंगर्मा आभ्रम बांधी साधुजीवन गाळवा लाग्यो. निष्ठास योंगी गॅरिबल्डी पण इटालीने स्वाधीनता मेळवी आनी कॅमिरेराना आभ्रममां जद राहो. मॅट्टिनि देवपुदय हलो, तेंथो ते मनुष्यलोकांने सपूर्ण रीते उपयोगी वद् चवयो नाहि, परन्तु गॅरिबल्डी नरदेव-नरनाशक हतो तेंथी देव स्तुतना थोडां घनां गुंग नरलोकांमां लागीं सज्यो. एक जणनूं आदर्श नारायण—धीमानु आदर्श नरनाशक ए नारायण अने नरनाराय—ने मयोग न थयो ह्य तो इटाली स्वाधीन न ज वद् जकत. ए ज्ञानमय अने कर्ममय जीवननी एकर साधना पिता वंद् पण कायद्यात न्हि मान्यना विप्लवमां राहो अने पॉप्टेर, अमे-रिकाता विप्लवमां मॅन्यु अने मॅट्टिनि, इटालीना विप्लवमां मॅट्टिनि अने

महाभारतना विप्लवमा श्री कृष्ण नारायण हता—ने फ्रान्स्ना विप्लवमा
नेपालियन्, अमेरिकाना विप्लवमा चॉर्शिप्टन्, इटालीना विप्लवमा गॅरिवल्डो
अन महाभारतना विप्लवमा अर्जुन नरनारायण हता.

इटाली पराधीनता रूपअधकारमा मार्ग भूली रखइत्तु हत्तु, तेबे समये
मॅण्डिनि ज्ञान रूप महाल हाथमा लेइ पोताना स्वदेशाओने सत्य मार्ग
चालवा बिनबवा लाग्यो, गॅरिवल्डा आदि केटलाक युवको ए प्रकाशनी सहा
यताथी त्हेनी साथे सत्य मार्ग पर प्रयाण करवा लाग्यो. त्हेणे फरी फरीन
माविष्य राज्यनु सर्व चित्र पोताना अनुयायीओना नजर आगळ छद्दु कर्तु
स्वाधीनता दिशान्तना मुद्धतको उयलावी उयलावीने बधाने देखाव्या त्हेनी
मृतसजीवनी लेखणाना प्रभावथी त्हेना असह्य शिष्यो आनदे नृत्य करता
करता त्हेनी साथे चास्या परन्तु त्हेनी आगेवानीया वैप्लविक सेना विजया
निवडा नहि; ते ज्ञानमय हतो, पण त्हेने कर्ममा बहु अधिकार न्होतो,
आयी त्हेनी सेना पराजय पामी ने छिन भिन्न थइ थइ पोताने पण विदे-
शमा जइ आश्रय लेवो पव्यो त्या त्हेणे पाछो ए मत्र साधवा माओ एम
करता एक बडवान् शिष्य मजी आव्यो ते शिष्य गॅरिवल्डो पण त्हेना
भद्रपा साधना साधवा लाग्यो. साधना सपूर्ण थइ एले ते इटाला पर उतरी
आओ ने साधकमठ्ठाओ अप्रणी, थइ परदेशीओ साथे युद्ध जगाव्यु मॅण्ड-
निनिता भद्रप्रभावथी पाछीस हजार शिष्यो त्हेना बाबदा नाचे आवी उभा.
मॅण्डिनि ए पोतामा युद्धप्रतिभानो अभाव ने गॅरिवल्डामा त्हेनो माव देखा
विप्लवनो भार शिष्यने माथे राखी पोते बने एटली सहायता करवा लाग्यो,
अते त्हेनी साधना सिद्ध थइ गुरुए विघ्न नाह्यु होत, तो शिष्यनी ताकाद
न्होती के कार्य साधी शके; त्हेनी सहायताथी ए थोडा समयमा अने थोडा
प्रयत्नमा कृतकार्य थइ शक्यो आथी ज इटाली मॅण्डिनिने मुख्य शिक्षक

મને નેતા માની હૃદયથી પૂજા કરે છે અને ગૌરિચંદ્રીને પોતાનો ઉદ્ધારકર્તા માની બત કરણપૂર્વક તેના મક્કિ કરે છે.

ગૌરિચંદ્રી અવાંચીન રોમનો સિન્ધીનેટ્સ હતો. જે મહાત્મા માત્ર કર્તવ્યસાધન વિના બીજા કોઈ સમ્માનનો મુલ્યા નહોતો, જેને પવિત્ર વ્રતની સાધનામા પોતાનું જીવન સમર્પણ કર્યું, એના નપરમા સ્વતંત્રતા વિનાના સર્વ સ્વાભાલાભ અસાર એવા હતા, જે નિષ્ક્રમ યોગી સ્વદેશનો ઉદ્ધાર થયા પછી રણક્ષેત્રમાથી નિકળી કૃષિક્ષેત્રમા ચાલ્યો ગયો, જેને પૂર્ણ સતોષથી તરવારને મ્યાનમા સોંપી હાથમા ફાલ લાવ્યું, જેને ઇટાલીનો તો શુ પણ સમસ્ત જગતનો ઉદ્ધાર કરવાનું કઠળ વ્રત ગ્રહણ કર્યું, જેનું હૃદય જગતની પીઠાતી પ્રજાઓનાં દુઃસાધા ચારાદ જતું, જેનું હૃદય સર્વના હૃદય સાથે ગઢી જઈ એક એવું થઈ ગયું હતું, તે મહાપુરુષને દશના મહાપુરુષોના મંદિરમા સ્થાપા, ઇટાલાવાસાઓ-બાલક, શુબક ને શુદ્ધ ઇંગ્લીશના નરનારીમા તેની પૂજા કરે તેમા આશ્ચર્ય નું ? ઇટાલીનો તો શુ પણ સમસ્ત પૃથ્વીના કોઈ પણ દેશમા પ્રજા પર અત્યાચાર થતાં દેહે તો ગૌરિચંદ્રી કાયમનોવાચ્ય તે પ્રજાને મદદ કરવા દોડી જતો રાજાઓમા પશુચઢથી ચિત્તારી પ્રજા હારી જાય તો તહેને સહાયતા કરવા દોડા જતો દક્ષિણ અમેરિકાના સાવારણતપ્રમા તેનું ચીરશ્વ અને શ્રમનમર્પણ પ્રથમ પ્રકાશ પામ્યું, સ્થાવર પછા તો યુગોપના કોઈ પણ પ્રદેશમા પ્રજા પર અત્યાચાર થતો તો તે પ્રજાને સ્વતંત્રતા અપાવવા તૈયાર થઈ જતા તુકના અત્યાચાર સામ તેની પ્રચંડ છેલ્લે અદમ્યુત કાર્ય કર્યું હતું વિશ્વપ્રેમથી ડરકરાઈને કાઈ કોઈ વસ્તે તે કુમારો પણ દાઢાં જતો ॥ શુર, તથાપિ ૫ વિશ્વપ્રેમથી એમ ડરકરાયો ન હતો ગૌરિચંદ્રાનું નામ આજે માગ્ય સમારાત, તેણે જે ઉપરાઉપરી વિજય મેલ્લ્યા હતા, ॥ ન જ મેલ્લી શકત. ' સાદાન કરાન પદા ક્ષેત્ર છે આતે, ' કરાન દોડાતો જ મદદ કાર્ય

કરી શક્યા છે—દાનિ-લાભને ત્રાજવામા ધાલી ષદી ષદી તોલી જોનાર યાગિયા સૂતિ યાવ્ય ને ' સાવધાન-સાવધાન ' કરી જોશ્વમના કાર્યની વિરુદ્ધ દાનિનો દલીલ્લે સ્પર્શી કરનાર કહ્ જ કરી શકતા નથી—કહ્ જ કરી શક્યા નથી, હા, બીજાઓને સ્પર્શ્યગ્રણ—કર્ત્તવ્યગ્રણ કરી દોધા છે, ઇટલુ તો જરૂર એ ભેષ્મ કરી શક્યા છે.

હટાલીની ચેડીઓ તોડવાને માટે મૅરિવલ્ડી જેવા એક મનુષ્યની અવશ્ય જરૂર હતી તેની બારાયથી સેનામા તેના જેવા આશરે એક સો ધીરો પોતાના અદ્ભુત વીરત્વની કથાઓ ઇતિહાસમા લખાઈ ગયા છે, તોપણ મૅરિવલ્ડી વિના તેમાના કોઈ પણ વીરની તાકાત નહોતી કે આશાભય થયેલી હટાલીનો છિન્નભિન્ન પ્રજાને એકત્ર કરે ને પરદેશીઓને તેમાના દેશ સુધી મુક્તી આપે. હટાલીના ઇતિહાસના પાન્ય ડબલાવી ડબલાવીને અંમે સ્ત્રોત્વીપ છીપ તથાપિ એવો પ્રચડ મનુષ્ય નતરે પડતો નથી ! જેવા જેવા મનુષ્યનો જરૂર પડે છે, તેવા તેવા માણસ મમગાન્ મોકલતો જ રહે છે.

હટાલી છિન્નભિન્ન થઈ ગયું હતું, છ યથેચ્છાચારી રાજ્યો પ્રજાને પણ તથે છુદતા હતા, પતિત પૌષ્ણ અભ્યાષારથી તેમજ નિષ્કુરતાથી પ્રજામા દાસહતિ આવી ગઈ હતી, સ્વદેશી તેમજ વિદેશી રાજાઓના નિર્દય શાસનથી શોક પાદમાલ તેમજ નાતિગ્રણ થઈ ગયા હતા એ અધમ સ્થિતિ એટલે મુધી ચલવાન્ થઈ પડી હતી કે સ્વદેશઙ્કાર કરવાનું વ્રત લેશ્ને બહાર પડનાર મનુષ્યોમા પણ એકતા સાધી શકાઈ નહોતી. તેઓ પોતપોતાના મતને સત્ય માની સ્વદેશનો ઙ્કાર કરવા પોતે સ્વતંત્ર જ માર્ગ લેતા. પરસ્પરના દ્વેષથી કાર્ય સાધવાને કોઈ પણ એક થઈ શક્યા નહિ આથી યથેચ્છાચારી રાજાઓ પળા વસત મુધી પાવી શક્યા, મૅટશિનિ પોતે અનેકવાર સ્વદેશહિતૈવાનોને કેદ અભ્યાષારી રાજાઓને હાકી વ્હાલવા જતો, પરન્તુ તે શોનો મયથા પડાયન્

કરી જતા સર્વે દેશમા ને સર્વ કાલે જેમ બને છે તેમ ઇટાલિમા પણ બન્યું
કોઈ વિશેષ કારણથી પ્રજા એક વાર દાસ થઈ પછી પછી
અધ્યાસને વહેણ દાસત્વ ધીમે ધીમે ત્હેમનો સ્વમાન થઈ જાય છે.

ગૅરિવલ્ડી ઇટાલીને સ્વત્ર કરવાના કાર્યમા ઉપગામી થઈ પડ્યો,
તે તેના તે સમયે ઉપયોગા થઈ પડે એવા ગુણોન લીધે જ પ્રાચીન રોમના
મહાત્માઓની પટ તે સરલ (Strught-Forward) હતા વાંપા સ્વ-
દેશવાસીઓની પેટે ત્હેણે અમુચ સ્વાધીનરત્ન આપી આતિ સામાન્ય પાર્થિવ
સુખ સ્વાદી લેવું યોગ્ય ધાર્યું નહિ સાધુજીવન ગાળનારા અને શુદ્ધ મતિ
વાળા મહાત્માઓના પટે એ પણ નિર્ભય અને સ્વત્ર હતો, તેને હૃદય સાગર
જેવું વિશાળ હતું જ્યાં કર્તવ્યજ્ઞાનને કાથ ન આવતો હોય ત્યાં ગૅરિવલ્ડી
કાઠક જેવો શાન્ત, સરલ ન નમ્ર રહેતો કર્તવ્ય વિરુદ્ધ ચાલનાર પર તે
કાંઈ જેવા ચિંતાળ બનતો ને તેનો ક્રોધાગ્નિ કબેચ્છાચારી રાજાઓ પણ સહન
ન કરી શકતા. વાકી સરલ મનુષ્યો માથે તેને કાત કરણ સ્ત્રીઓના ઝાન કરણ
જેવું કોમઝ ને પ્રાતિમયું રહેતું. શાલ્યકાઢી જ તેને જાણ આત્મતપન
અને વિશ્વપ્રેમની ત્રિલામભૂમિ હોય એવું બની ગયું હતું તેની પવિત્રતા, તેની
પરદ સ્વભજનદૃષ્ટિ તેની ઉદારતા, તેના સહનશક્તિ, તેને અમાધારણ કારત્વ
અને તેની લક્ષ્યનિષ્ઠતા એ સર્વે ગુણ સરસર દેતી જ હતા જે મનુષ્ય એક વાર
પણ તેના સંગામમા આવે તે નહા મુગ્ધ થઈ જતા તેની દૃષ્ટિમા કોણ જાણે
કોઈ એક પ્રકારના આકર્ષણરશ્મિ જ હતા જે મનુષ્યો માથે કોઈ પણ દિવસ
મેળવે તે યથા હાય એવા મનુષ્યો પર પણ એક વાર દૃષ્ટિ કરે કે તે કયા
મિત્ર થતા આવે એવી એવી ચીંતી ચામત્તમાની હતી પિત્રોલોએ રોગેટી
(Pietrocolo Rossetti) માથે તેને જ મૈત્રા થઈ હતી, તે આ
શાંતિન લીધે જ ગૅરિવલ્ડીએ પોતે જ કહ્યું છે કે “ મ્હાર પ્રથમ કાર

દિવસ એની સાથે મેલાપ થયો ન્હોતો એક દિવસ બક્ષ્માત્ મ્હારી ને એની આંસુ સામાસામી મઝી ચડે, તેથી જ અંમ એક વાજાને ઓઢ્ઢની લીધા. પરસ્પર એક વીજા સામે ઘોઢા વાર તાકીન જોડે રહ્યા ને સ્ટેજ હસ્યા પાસ આવી એક ઘાનાનો હાથ શાત્વો ને ત્યારવા મરતા મુઘી સમી માના જળ્યા ભાઈ જેવા થઈ રહ્યા છીંઈ ”

જન્મભૂમિને સ્વતંત્ર કરી દેવા એ મૅરિવલ્ડીના જીવનનુ એકમાત્ર સ્વપ્ન હતુ. બહુ દિવસ સુધી દેશનિકાલ રહ્યો, તથાપિ જન્મભૂમિ પરનો સ્નેહ આઝો ન થતા ઠલટો વધતો જ ગયો મૅન્ડિનિ અને ત્હેના સહચરોને દેશનિકાલ કર્યા છે, એવું જાણા એની બઢતરામા વધારો થયો હતો એની યુદ્ધ કરવાના પદ્ધતિ સરઢ હતી ઘઢી ઘઢી યોજનાઓ ફેરવવામાં વ્યર્થ કાઢ ગુમાવવા એન ગમતો ન્હોતો “ વાગ્યો તો તીર નહિ તો ઢપ્પો, ” એમ માની ચઢઢાઈ કરવા ને સહજમા પલાયન કરી અવુ એ પદ્ધતિનો એને તિર-સ્કાર હતો જો મૅરિવલ્ડી અમેરિકામા નાશી ન ગયો હોત તો એ પદ્ધતિ પરના તિરસ્કારને લીધે નિયોપૉલીટન્ અથવા ઑસ્ટિયન્ સેના સાથે ઢઢતા કપાઈ મુઢા હત, અથવા કોઈ અવકાશમય કેદસ્તાનમા સઢા મરા ગયો હત પરન્તુ દશોદ્ધારક થવા સર્વે ગુણો પ્રભુએ એન આપ્યા હતા જ્યામુઘી એને પાતાના પર વિશ્વાસ ન આવે ત્યામુઘી જોડતા શક્તિઓ મેઢવવા જ પ્રયત્ન કરતા ઇટાલી અટ્ટુના ડટવાનુ નથા એમ માની પાતે નાતાનાઘની લઢાઈઓથી દુર ઘડ અમેરિકા ચાલના થયો ન જોડતો શક્તિજા મેઢવવા લાગ્યો મૅન્ડ-જિનિ સગે લડવા ગયાયો જ ત્હેને અમેરિકા સઢમા નાશી અવુ પચ્ચુ હત, પણ તથી ત્હેને બહુ લામ થયો હતો યુદ્ધ સવધે જ જે યાદિતાઓ જોડે તે ત્યા મેઢવી શત્રયો દુરદેશમા પચ્ચા પચ્ચો પણ આશા રાહ્યા કરતો કે

પરમપૂજ્ય જન્મભૂમિનો સદ્ધાર કરનારો મુક્તિલેનાનો હું સેનાપતિ યદ્યપ એ'વો
 યશ્વત્ત જરૂર આવવાનો.

સ્વદેશપ્રેમીઓને સ્કેકે એ'વો એક ઘટના ઇટાલીની એકતાના
 સ્વપ્નદર્શનનાં સામે દેસાસા કરની. ઇટાલી એક દિવસ જગનમાં ડચ્ચ
 હતું, સુધારણાની કેન્દ્રભૂમિ હતું, વિજ્ઞાન અને શિલ્પની સ્થાળ રૂપ હતું, ને
 કવિત્વ તેમજ સંગોતનુ આવાસસ્થાન હતું; તે વચ્ચે ' રોમનુ નાગરિકુ '
 પદ બહુ ગૌરવનું મળાનું; એ'વો કોઈ દેશ કે કોઈ પ્રજા હતી નહિ કે જેનું
 ગૌરવ પ્રાન્તનાં રોમના ગૌરવ સાથે તુલનામા આવે શકે સિપિઓ (Scipio)
 ને સીસર (Caesar) જેવા મુવનવિજયી ચોદ્દાઓ, ઓગસ્ટસ
 (Augustus) અને કોન્સ્ટેન્ટાઇન (Constantine) જેવા પ્રતિ-
 માશાસ્ત્રી રાજાઓ, લિવિ (Livi) અને ટેસિટસ (Tacitus) જેવા
 ઇતિહાસ લેખનારાઓ, વર્ગિલ (Virgil) ને ઓવિડ (Ovid),
 હોરેસ (Horace) ને લુક્રેશિયસ (Lucretius) જેવા કવિઓ; આ
 સર્વ સારાઓને લઈએ એક વાર ઇટાલીનુ આકાશ પ્રકાશિત પદ ગયું હતું,
 અને ત્યેનું તે જ હમી પગ આ નજા ઇટાલીનુ સ્વદેશભક્ત વીરોના હૃદયમાં
 પચ્યા કરનું. એ દેશમાં ટિસિસ ધર્મ લાલ્લ થયો, તે કાલે પણ એ'વા
 મહાત્માઓ મોઝુદ હતા કે જે દેશના પ્રજાગમાં વચારે કર્યા કરતા. સ્વારે
 અર્ધોચિન ઇટાલીનનો એ ગૌરવને માટે અનિમાન રાખે એ'માં આશ્ચર્ય શું !
 એ અનંત દેશ હવે સ્વાધીન થયાનો છે, તે એકમૂઢે પાછો વંધાવાનો છે, એ
 વિચારથી ઇટાલીનનો ગાઢ ચડ જાય ને ત્યેમનો હૃદય અમિનય થઈ જાય
 એ'માં આશ્ચર્ય શું ? ઇટાલીનુ મંપૂર્ન પતન થયું—પતનને તબ્દીએ સ્થોરું, સ્વારે
 જ તે પાછું ઊઠ્યું; પ્રાચીન વારોના સ્મરણથી ત્યેમના હૃદયમાં જાગ્યેની માત્રી ને
 માતું, ધુળાવી આલ્મ સદાનો રાંધો. આજ ઇટાલી એક થયું છે, સ્વામ્ય થયું છે.

ઇટાલીમાં પુનર્જીવન આવ્યું ને પોતાના ચર્મમાં પ્રાગઘર્મણ કરી
 દે એવા પુનો એવ્યા હેનું વીજુ પણ એક કારણ છે. પોપની અને ઑસ્ટ્રિ-
 યનોની દુષ્ટતાથી દેશની પ્રજા પર એટલો વધો અત્યાચાર થતો હતો કે તેનો
 જીલ્લામાં યુરોપનાં કોઈ પણ પ્રદેશનો અત્યાચાર વધુ સાવારણ જેવો ગણો
 શકાય નેપલ્સ, મોંટેના અને પોપના રાજ્યમાં પ્રજાની શી સ્થિતિ હતી
 અને ઑસ્ટ્રિયાનો કેટલો જીલ્લમ પ્રજાને સહેવો પડતો, એ ઇટાલી સ્વતંત્ર
 થયું તે પહેલાંનો પચાસ વર્ષનો ઇતિહાસ સાચવાથી, સ્પષ્ટ રીતે જણાશે. પરંતુ
 જે પ્રજા પર લાલચોળ હોદ્દા કરતો રહે છે તે પ્રજાનાં હુ જનો અનુભવ
 યાજાને થઈ શકે નહિ, માત્ર કંઈક અંશે કલ્પના થઈ શકે ચિયિનનાં દુષ્ટ
 ' પવિત્ર સમિલન'થી માંડીને ઇટાલી સ્વતંત્ર થયું ત્યાં સુધીના કાલમાં ઇટા-
 લીએ જે જીલ્લમ સહ્યો છે, પ્રજાને જે કષ્ટ પચ્યું છે તેથી તો અવધિ ! એ
 જીલ્લમ આગળ ચલેચારી તુર્કી યુલતાનનો જીલ્લમ કંઈ દિશાવમાં નથી.
 ઇટાલીઅન્ સ્વદેશહિતૈષીઓ એ કઠોર પક્ષમાંથી પાર ઉતર્યા ને વિચ્છલને માટે
 યોગ્ય થયા આટલા જીલ્લમ વિના આત્મચાલિ આપે એવા પુરુષો પાકત નહિ
 ને ત્યાર વિના ઇટાલી સ્વતંત્ર પણ થાત નહિ રાજનૈતિક સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત
 કરવાનો માર્ગ પુષ્પનો ઘનાવેલા નથી, સોહીનો છે દેવાસુરની અપિષ્ઠાની દેવી
 કાલિકા સુધિર પીનારી કલ્યાઈ છે નરચલિ વિના તે કદી પ્રસન્ન થતી જ
 નથી આથી જ ઇટાલીના કોઈ સ્વદેશપ્રમીએ કાલિકા દેવીના ચરણમાં પોતાનું
 લોહી રલતા પાતુ જોયું નથી. જે પ્રકારની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવી છે તે પ્રકારની
 સાધના અવશ્ય કરવી પડે. જેવી ફલકામના, તેવા જ પૂજા થવી જોઈએ,
 વિના મૂલ્યે રત્ન નથી મલતી ઇતિહાસમાં એના દૃષ્ટાન્તો સ્થળે સ્થળે મળે છે.
 ૬ સ ૧૮૬૦માં મૅરિપટ્ટી ડગ્લેન્ડ ગયો તે વખતે ત્યાંની પ્રજાએ
 હેને અતિશય માન આપ્યું, આથી યુરોપના રાજાઓનાં હૃદય કપી ડગ્યા,

कागणके हवे प्रजावर्ग राजाओंनी विरुद्ध चला जाय छे एम तेओए जाण्यु. हवे आपगो दिवम आवी रह्यो छे एम जाणो तेओना हाजा गगडा गया. गॉरे-बन्दी इटालीनी प्रजाना हृदयनो अभिष्टाना देव हने, तेथा ज ईंग्लैण्डनी प्रजाए ए'ने आटलु मन आय्यु. जे वीरचुडामणिने भगनने इटालीनो उद्धार करवा तेमब राजनीतिक जगत्मा मरय्यु वताववा आ भुवनमा मोकल्यो हतां, जेना प्रतापशी इटाली पोताना प्राचीन गौरवना मार्ग पर चालवाने शाक्तिमान घ्यु, जेने दुष्टो भयपी ने शिष्टो भक्तिथा ताकीने जोड़ रहेता, ते महारमा-नी ईंग्लैण्डना म्होष्टा म्होष्टा जमानदारो ने विद्वानो पूना करवा लाग्या ए जोड़ने जगत्मा यथेच्छाचारी राजाओंना हाथमापी लोहदृढ खशी पडवा लाग्यो।

ज्या सुधी इतिहास पवित्र मनाये, त्हेनामा मौहिनीशक्ति रहेथे, ने मानवना मन पर त्हेना उपदेशनी असर रहेंथे, त्या सुधी गौरिमर्त्यानी स्मृति भुमाये नाहि कारणके नबलकथामा जे अद्भुत घटनाओ आवी शके नाहि ते मघळी अद्भुत घटनाओ त्हेना जीवनमा समाद जाय छे—राजनीतिनी नाट्यभूमि पर जे नाटक भजववानु मुरकेल गणानु ते त्हेणे भजयी बताव्यु. जे सरळाने लाये प्रशंसा कयां छता गवँ उपजे नाहि खने जे सरळता भय-कर विपत्ति समये ने यशनी स्थिति समये विचलित थइ शके नाहि, ए सरळता गौरिबन्दीमा हता तेथा इतिहासना शा मार के आ'वा महानुश्यनी स्मृति न राखे ?

त्हेनी सरळ राजनीतिए कुटिल राजनीतिने व्यत मारी दाँधि क्हादी हता कुटिल राजनीति प्रहण करवानु ग्हेने स्वप्ने पण इच्छ्यु न्होतु एवं राजनीतिश पण त्हेनी राजनीतियी स्तब्ध थइ जता, ने ध्वायी ते राजनी-ति पर विवेचन चलयता. युरोपना सबे राजाओ भयपी कत उज्या हता;

सरळ राजनीतिने प्रतापे गॅरिबल्डी निर्भय उभो હતો. રાજનૈતિક વાયુથી સમસ્ત યુરોપ્ દોર્લી રહ્યુ હતુ. ગૈરિબલ્ડી શાન્ત ત્વિત્તે યધુ નાટક જોવા કરતો હતો. સપ્તગિરિ પર શોભતી અનન્ત રોમનગરી આજ જેવી સ્વચ્છમઝી સઠી છે, તેવી કદી પણ સ્વચ્છમઝી સઠી ન્હોતી. ત્હેની ૨૬૦૦ વર્ષની ઉમરમા બાવી કદી પણ સ્વચ્છમઝી સઠી ન્હોતી.

ગૈરિબલ્ડી દુષ્ટનો સામે મીમમૂર્તિ ધારણ કરતો, કોઈ પ્રવચ્ચ મનુષ્ય પોતાની સાંમા ઓઢગી અલ્પાચાર આચરતો, ત્હેની સામે એ સ્વમૂર્તિ ધારણ કરતો એ એ'વા વિશાલ ને ઉદાર હૃદયનો હતો કે વિના કારણે વેઢીને પણ ત્રાસ આપતો નહિ, પરન્તુ જહર પડે તો અહકારીનો અહકાર તોડી ત્હેને મોય મેગો ફગી નાસતો. જે પ્રજાવર્ગની આજ મુધી અવગણના કરવામા આવતી, તે પ્રજાવર્ગના મન્કિરુપ સિદ્ધાસન પર વેશી એ'ને એ'વા તો અદ્ભુત કાર્યો કર્યો કે જે કાર્યો દેશીને યુરોપના યથેચ્છાચારી રાજાઓના મસ્તક પરથી ગુકુટ સ્વશી પદવા લાગ્યા. જે અનસમાજ આજ મુધી નીતિશ્રષ્ટ ને હતનુદ્ધિ ચડ પઢી રહ્યો હતો, તે આજ ગૈરિબલ્ડીના સજીવનમત્રથી ઇટાલીમા તો શુ પણ સમસ્ત યુરોપમા ઉચ્ચલ પાપલ કરવા તૈયાર ચડ ગયો. ઝપતો સિંહ જાગ્યો ને તેની મયકર ગર્જનાથી અગત્ કપી સઢ્યુ. આજ ત્હેના પ્રભાવથા ત્હેના વચા સૈનિકો અદ્ભુત કાર્યો કરવા લાગ્યા, કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ અને પ્રોફેસરો કામઢ ને ફલમ કોરે મુકી ઢાલ તરવાર લેડ બ્હાર આવ્યા ! વાસ-જનોને દાપેપમે દુષ્ટ રાજાએ જે વેડીઓ નાસી હતી, તે આજ ત્હેની આજ્ઞાથી તલોતલ તુડી ગઈ ! ત્હેના મનપ્રયોગથી ઇટાલીની છિત્રમિત્ર પ્રજાઓ એક પડ ! સમસ્ત યુરોપ્—વિશેષે કરીને ફ્રેન્ચ—જે ગૌરવશ્રષ્ટ જાતિને માટે એ'વા ઉદ્ગાર વ્હાડતુ હતુ કે “ આ કમાઢ જાતિ કેટલા દિવસ જીવશે ? ” આજ દેસ ! એ કમાઢ ગૌરવશ્રષ્ટ જાતિ ફરી સતેજ ચડ છે યુરોપની સુકાડ

गयेली वादी फरो लीजोउम थइ गइ छे वृद्धजनो पासेया एक कथा सामळी
हती । " एक नगरना मागोळमा एक महाजनना बाडा हती, महाजन दब
लक पाम्या ने अभक्त जनोए सभाळ लाधा नहि तवी वादी मुकाइ गइ.
एक प्रभाते एक देवाशी पुरे ए वादीमा उतारो कर्गो देवाशी पुरुषना पग-
लाया बाई सीलीछम थइ गइ ' गौरिल्लाए सुकास' बाईमा पग मुकयो
न त्हुना प्रतापे पाछी लालछम थइ गइ महापुरुषोना प्रताप कइक अलौकिक
ज छ. जे महाशयता, जे उदारता, जे पवित्रता, जे स्वजाति प्रेमिकता भन
जे स्वदेशहितैशीता व्यास, वाल्मीकि, होमर, घर्जित् आदि कविओना
महाकाव्यामा दृष्टिगोचर थाव छे ते सर्व गुणो, देख ! इंगलाना बीरोमा प्रकाशे
छे न त ज गुणोथा तेओ जगतनी पूजने पात्र थाव छे पतित भारत !
एक बार तार्कीदे आ अपूव देखाव जा, ने ए अपूर्व देखावना सरजनार
भगवान् ने चरणे त्हारा त्रास करोइ बाळकोने समर्पण कर. थार आध्यात्मिक
यागसाधना त्वना पतित भारतना उद्धार नयो.

त्रास करोइ भारतवासीआना योगसाधनायी भगवान् अवश्य प्रसन्न
यशे. त्हेना कृपा विना भारतवासान बाजी गति नयी दुबळनु बळ भगवान् !
भारतवासी बन्नुओ ! भक्तवाङ्मना फलगतहनी आराधना कर, ए त्हारी
मनोवाङ्म पूरि करइ. भारत आध्यात्मिक साधनना रमणभूमि
छे पशुबन्धना नया आध्यात्मिक बळ ज भारतना उद्धार करी
शकशे. साधका बराबर समन्ना शकश तो तेओ अवश्य सिद्धि प्राप्त
करा शकशे ए महाशक्तिना तेजशी पाशवशक्ति अवश्य निस्तज थइ
जस, उठ ! हृदयबळ धारण कर, ए योगसाधनामा निमग्न था, निराश थवानु
कइ कारण नया, ऊचवाना चस्त्रत नयी ए महानाप तरफ यात्रा करवा
हाल ज निकळ, अनुकूल पवन आवत्रा जातीय वहाणन उपाळ ने शर

मुद्रा करी दे. जो जे भगवान्नुं सुकान मुकी देइ मनुष्यनु सुकान पकड़तो ।
 एम करीश तो तु जातीय वहाणने बाबाशोढामा कोइ खडक साथे नफो,
 अफालवानां. ए महातीर्थ जेम जेम पाछे आवशे तेम तेम प्रचट मोना
 वहाण पर घशो आवशे, मानवीनु सुधान पकड़वानु मत घइ जशे. पण
 याद राखजे के मानवानु सुकान वहाणनी रक्षा नहि करी सकें, भगवान्नुं
 ज सुकान ए प्रचट वायु ने मोजा पर प्रभुत्व मेळवां सकसे, खुद नारायण
 अववा नरनारायण विना ए वहाणनों कोइ उद्धार करी सकनार नगी, अववा
 सर्वस्थितिकरी विष्णुशक्ति, सर्वप्रलयकारी शिवशक्ति, साथे मळी कार्य
 करये ह्यारे ज भारतना उद्धारनी आशा राखी सकसे प्रलय अने स्थिति
 साथे साथे नहि जाय तो भारतने बचवानी आशा व्यर्थ छे । माटे आवो
 भाइओ ! आपणे त्रांस कराइ भारतवासियों जातिभेद, धर्मभेद ने वर्णभेद
 भूली जइ स्थितिकारिणी विष्णुशक्तिनी ने प्रलयकारिणी शिवशक्तिनी
 आराधनामा निमग्न थइए. आवो, भगवान् व्रतपतिनी प्रार्थना करीए
 ने देशहित करवानु व्रत लेइए: ओ३म् अग्रे व्रतपते व्रतं चरिष्यामि
 तच्छक्यं तन्मेराध्यताम् । इदमहमनृतात्सत्यमुपैमि ॥

ओ३म् शान्तिःशान्तिःशान्ति ॥